

K 86.462
3

საქართველოს
ბიბლიოთეკა

გ. ბაბუნაძე

მონაწილე

მოგონებები

ქ. ბ ა ლ კ მ ჰ ი

639.1

მონადირის მოკონებანი

ქოხე შევსებული გამოცემა

K 86.462
3

სახელმწიფო გამომცემლობა

„საბჭოთა საქართველო“

თბილისი

1959

მ. ლ. მარკოვი

(1873 — 1953)

ბიოგრაფიული ნარკვევი

ევგენი ლევის-ძე მარკოვი დაიბადა 1873 წლის 14 ნოემბერს, ქალაქ სტავროპოლში, პედაგოგ ლევ ლევის-ძე მარკოვის ოჯახში, რომელიც მაშინ იქ მასწავლებლობდა, ხოლო შემდეგ თბილისში გადმოიყვანეს მაშინდელ ვაჟთა პირველი გიმნაზიის დირექტორად. ევგენი ძმისშვილია მეცხრამეტე საუკუნის ცნობილი პედაგოგის, მოგზაურის, საზოგადო მოღვაწისა და მწერლის ევგენი ლევის-ძე მარკოვისა, რომლის კალამსაც ეკუთვნის მრავალი ნაწარმოები პედაგოგიკის შესახებ, განსაკუთრებით ნარკვევები კავკასიასა და ყირიმზე, აგრეთვე აღმოსავლეთში მოგზაურობაზე.

საშუალო განათლება ევგენიმ თბილისის პირველ გიმნაზიაში მიიღო, ხოლო 1896 წელს დაამთავრა პეტერბურგის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტი და შემდეგ კვლავ საქართველოში დაბრუნდა.

პირველად მოღვაწეობა მან აფხაზეთში დაიწყო, სადაც ოლქის გადასახადთა ინსპექტორად მუშაობდა, შემდეგ ამავე თანამდებობაზე იგი სლავიანსკში გადაიყვანეს, სლავიანსკიდან ხარკოვში გადავიდა, ხოლო ხარკოვიდან თბილისს დაბრუნდა და სასოფლო-სამეურნეო ბანკში დაიწყო მუშაობა. 1918-19 წლებში უკვე 40 წლის ევგენი სასოფლო-სამეურ-

ნეო კურსებზე შედის, მაგრამ სხვადასხვა მიზეზით მან ვერ მოახერხა ამ კურსების დამთავრება.

საქართველოში
საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველი წლებიდან მან თავის სპეციალობაზე, საგადასახადო ინსპექტორობაზე, უარი განაცხადა და სასოფლო-სამეურნეო ცოდნით შეიარაღებულმა ხელი მოჰკიდა სანადირო მეურნეობის საქმის ორგანიზაციის შესწავლას. მაშინ სრულიად ახალი იყო ეს საქმე და ბევრ საინტერესო თემას მოიცავდა; მასში შედიოდა: სარეწაო-სანადირო ცხოველების ბიოლოგია, ბუნების დაცვა, კინოლოგია და სხვა მომიჯნავე დარგები.

აი, რას წერს იგი ამის შესახებ თავის ავტობიოგრაფიაში: „ხელი მოვკიდე რა ახალ, მრავალთათვის ჯერ სრულიად უცნობ საქმეს, მე წილად მხვდა ვყოფილიყავი საქართველოში ამ საქმის არა მარტო პიონერი და პროპაგანდისტი საზოგადოების ფართო მასებში და ხელმძღვანელ ამხანაგებს შორის, არამედ ხშირად მიხდებოდა მისი ორგანიზაციისა და ცხოვრებაში გატარების გზებისა და მეთოდების გამომუშავებაც“.

და, მართლაც, 1921 წლიდან მას ვხედავთ საქართველოს მონადირეთა კავშირის პირველ დამაარსებელთა შორის, იგი ამ კავშირის მდივანია სამი წლის განმავლობაში. ამასთანავე საქართველოს სსრ სამხედრო-საზღვაო კომისარიატის მონადირეთა სექციის დაარსების შემდეგ მასვე დააკისრეს მდივნობა, ხოლო ცოტა უფრო გვიან ახლად ჩამოყალიბებულ სამხედრო მონადირეთა საზოგადოების მდივნობაც. ამავე წელს იგი საქართველოს მიწათმოქმედების კომისარიატში მიიწვიეს სანადირო და სათევზაო საქმის სპეციალისტის თანამდებობაზე. ამ წლებში მარკოვი ამზადებს ნადირობისა და თევზაობის კანონთა პროექტებს, აზუსტებს ნადირობის ბიოლოგიურ ვადებს. 1924-1926 წლებში აქტიურად თანამშრომლობს ჟურნალებში — „Спорт и охота в Закавказье“ და „ნადირობა“.

1924 წლიდან ლენინის სახელობის პოლიტექნიკუმის სატყეო განყოფილებაზე იგი, პირველად ამიერკავკასიაში, იწყებს ლექციების კითხვას ნადირობისმცოდნეობის შესახებ.

ნადირობისმცოდნეობის კურსსა და ტყის ცხოველთა ბიოლოგიას იგი ასწავლის ტექნიკუმის და სატყეო სკოლის მოსწავლეებს ცხრა წლის განმავლობაში. მის კალამს ეკუთვნის ამ კურსის შესავალი ნაწილი, პროგრამა და სწავლების მეთოდოლოგია.

ე. მარკოვის ერთ-ერთ უმთავრეს დამსახურებად უნდა ჩაითვალოს მისი ინიციატივა თბილისში ზოოლოგიური პარკის ჩამოყალიბებისა, რომლის პირველი დირექტორი თვითონ იყო 1927 წლიდან 1930 წლამდე. მისი კონსულტაციითა და პროექტით უფრო გვიან ჩამოყალიბდა ზოოლოგიური პარკები ბაქოსა და ერევანში.

სამი ათეული წლის განმავლობაში იგი დაუღალავად მუშაობდა თავისი საყვარელი საქმის, სანადირო მეურნეობის, განვითარებისათვის საბჭოთა საქართველოში. მისი სპეციალური ნაშრომი „ამიერკავკასიის სანადირო მეურნეობა“, რომელიც 1934 წელს გამოვიდა თექვსმეტი სააგტორო ფორმის რაოდენობით, ცალკე ნარკვევები ბორჯომის, ლაგოდეხისა და ზაქათალის ნაკრძალთა შესახებ, დღესაც დიდი ინტერესით იკითხება, ხოლო პირველი მათგანი ერთადერთი მეცნიერულად დამუშავებული ნაშრომია ამიერკავკასიის სანადირო ფაუნის შესახებ. ასეთი ნაყოფიერი მუშაობისათვის მარკოვს ბიოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატის საპატიო სახელი ჰქონდა მინიჭებული.

გარდა ნარკვევებისა, მის კალამს ეკუთვნის ორი დიდი რომანი — „ყვარლის ციხე“, „შამილის შვილი“ — და მთელი ციკლი საბავშვო მოთხრობებისა ცხოველთა შესახებ.

ასზე მეტი ნარკვევი, მოთხრობა, წერილი და სხვა ნაშრომი აქვს გამოქვეყნებული თავისი სპეციალობის, ნახულისა და განცდილის შესახებ. „ყველა ჩემს ნაშრომში, — წერს იგი, — ცხოველთა შესახებ მოთხრობილ ამბებშიაც კი, მე ვცდილობდი ჩემი გამოცდილება გამეზიარებინა ფართო მასებისათვის და სამსახური გამეწია ნადირობისმცოდნეთა, ჩვენი სანადირო-სარეწაო ფაუნის ქონაგთა, ბუნების მეგობართა და დამცველთა მომზადებისათვის“.

წინამდებარე „მონადირის მოგონებანი“ შეიცავს ე. მარ-

კოვის — ჩვენში სანადირო საქმის განვითარების ამ პი-
ნერის — ნაწერთა ერთ ნაწილს, რომლის გამოქვეყნებაც და-
კულტურულ საქმედ უნდა ჩაითვალოს.

ე. მარკოვის მიერ აღწერილი საქართველოს ბუნება, მისი
ადამიანები ზოგჯერ დიდოსტატთა კალმის ნამოღვაწარს არ
ჩამოუვარდებიან, ხოლო რაც შეეხება ნადირობის სურათე-
ბის ბუნებრივად გადმოცემას, ე. მარკოვი საუკეთესო მხატ-
ვართა შორის უნდა იქნას მოხსენებული.

ამ წიგნში მკითხველი მრავალფეროვან მასალას იპოვის
უმათვრესად, რასაკვირველია, ნადირობაზე. მოგონებათა იმ
განყოფილებაში, რომელიც დასათაურებულია „ნადირობი-
სას ნახული და გაგონილი“, გამოცდილი მონადირე კარგად
გადმოგვცემს, თუ რა უნდა ისწავლოს მონადირემ, ვიდრე
ნადირობას დაიწყებდეს.

ე. მარკოვმა ათეული წელიწადი აფხაზეთის — საქარ-
თველოს ამ საუცხოო კუთხის — ბუნებაში გაატარა. ამ პე-
რიოდს ეკუთვნის მისი რამდენიმე მოთხრობა უმათვრესად
მსხვილ ნადირზე ნადირობის შესახებ. ამ მოთხრობების და-
დებითი მხარე მარტო ის კი არ არის, რომ ავტორი შესანიშ-
ნავად, ლამაზი ფერებით, მთელი სიღრმით გადმოგვცემს აფხა-
ზეთის ბუნებას, არამედ ისიც, რომ იგი ასე კარგად იც-
ნობს და ჩვენც გვაცნობს მაშინდელი აფხაზეთის ცოცხალ
ადამიანებს, მათ ზნე-ჩვეულებას, იქ ჩასული რუსებისა და
ქართველების დამოკიდებულებას, მათ მეგობრობას, საერთო
ჭირსა და ლხინს.

არ არის დარჩენილი საქართველოს თითქმის არც ერთი
კუთხე და მეზობელი აზერბაიჯანის საუკეთესო სანადირო
ადგილები, რომელთა შესახებაც არ მოგვითხრობდეს სამოცი
წლის მანძილზე ამიერკავკასიის სანადირო სანახების მუდმი-
ვი სტუმარი — მოგონებათა ავტორი.

ამ მოთხრობებშიაც იგი მისთვის ჩვეული დაკვირვებითა
და სიყვარულით აგვიწერს არა მარტო ნადირობის ამბებს,
არამედ მაშინდელ ცხოვრებასა და ადამიანებსაც.

„მონადირის მოგონებათა“ პირველი წიგნის გამოცემას
ქართულ ენაზე თვით ავტორი მოესწრო. იგი აღფრთოვანე-

ბული შეხვდა ამ საქმეს და ოცნებობდა, რომ ყველა მისი მოგონება ერთად გამოცემულიყო და ქართველ მკითხველთათვის თავისი თვალით ენახა მისი ავტორის უსაზღვრო და უანგარო სიყვარული თავისი მეორე სამშობლოსადმი — საქართველოსადმი, როგორც მას თვითონ უწოდებდა მარკოვი.

ე. მარკოვი გარდაიცვალა 1953 წლის 11 დეკემბერს, 80 წლის ასაკში. სიკვდილის უკანასკნელ წუთამდე მას ხელიდან კალამი არ გაუგდია.

ამ წიგნის გამოცემის ერთ-ერთი დადებითი მხარე ისიცაა, რომ ქართულ ენაზე ძალიან ცოტაა სამონადირეო ლიტერატურა და ამ ხარვეზს იგი ნაწილობრივ მაინც შეავსებს.

ვ. ბურჯანაძე

საბჭოებისაგან

მინდა, წინასწარ გავაფრთხილო ჩემი მკითხველი: წინამდებარე წიგნში იგი ვერ ნახავს სპეციალურ რჩევა-დარიგებებსა და მითითებებს ნადირობის ოსტატობის შესახებ. ვერც სანადირო ფაუნის, ცხოველთა ჩვევებისა და ჩვეულებათა აღწერას იპოვის.

ამ საკითხებზე დიდი ხანია არსებობს მეტად საინტერესო მასალები, რასაც თავიანთი ყოველდღიური ნაყოფიერი დაკვირვებებით კიდევ უფრო ამდიდრებენ საბჭოთა ქვეყნის სახელგანთქმული მეცნიერები.

ამ საკითხზე უძვირფასესი მასალები ქვეყნდება აგრეთვე ჩვენი ქვეყნის სამეცნიერო ჟურნალებსა და სპეციალისტთა ცალკეულ შრომებში. ამიტომ ამ საგანზე მე რაიმე ახალი მოსაზრების გამოთქმას არ ვკისრულობ.

მე სულ სხვა მიზანს ვისახავ.

ჩემი სურვილია, მკითხველს გავუზიარო ის გამოცდილება, რაც ათეული წლობით უშუალო დაკვირვების შედეგად მიმიღია, როგორც მონადირეს, ბუნების მოყვარულსა და ნატურალისტს.

აქვე მინდა დავძინო, რომ ყველაფერი ის, რაც აქ არის მოთხრობილი, სრული სინამდვილეა და ერთი წამითაც არ მიცდია შემეფერადებინა. ამას ჩავდივარ წინასწარი განზრახვით იმისათვის, რომ შემთხვევები, რომლებსაც მე აღვწერ, ეკუთვნის წარსულს, თითქმის განუმეორებელია, მაგრამ ჩემი

ღრმა რწმენით, დღევანდელი მონადირისათვის ერთგვარად ინტერესს მაინც წარმოადგენს.

ვიმეორებ, ამ წიგნში მოთაესებულ მოთხრობებსა და ნარკვევებში აღწერილია მხოლოდ ფაქტები, დიდი ხნის დაკვირვების შედეგად დაზუსტებული, მონადირულ-საყოფაცხოვრებო ფაქტები.

მიუხედავად იმისა, რომ მრავალი ამ ფაქტთაგანი დღესაც ინტერესს მოკლებული არაა, ისინი ჩვენთან ერთად, ძველ მონადირეებთან ერთად, ალბათ, მალე დავიწყებას მიეცემიან. ამიტომ, როგორც მაქსიმ გორკი ამბობდა: თუ არა ჩვენ, მაშ ვინ უნდა აღწეროს ის, რაც ჩვენ, „გამოცდილ“ მონადირეებს გვინახავს და განგვიცდია ჩვენს ლამაზ ქვეყანაში?

საქართველო არის ჩემი სამშობლო. აქ გავიზარდე, აქ გავატარე მთელი ჩემი ცხოვრება, აქვე მყავდნენ და დღესაც მყვანან საუკეთესო, გულითადი მეგობრები, როგორც პირად ცხოვრებაში, ისე ნადირობაშიც. ვინ მოსთვლის, ჭაბუკობიდან მოკიდებული დღემდე რამდენი დაუვიწყარი დღეები და ღამეები გამიტარებია მათთან ერთად საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში — მთასა და ბარში!

ჩემი ნადირობის 60 წლის განმავლობაში სად არ ვყოფილვარ, სად არ მივლია! თითქმის ყველა რაიონში მყოლია მეგობრები. მე შესანიშნავად ვიცნობ ქართულ სოფლებს, როგორც დასავლეთ, ისე აღმოსავლეთ საქართველოში, ქართველი ხალხის ზნე-ჩვეულებებს, მისი ყოფაცხოვრების ყოველ წვრილმანს.

ამიტომ მეც, როგორც ჩვენი ლამაზი ქვეყნის ერთგულ შვილს, მინდა ამ ზნე-ჩვეულებიდან გავკიცხო და უკუუვადლო უარყოფითი და მიუღებელი, მავნე და დრომოჭმული, ხოლო შევაქო და ვადიდო ის, რაც ლამაზი და კარგია, რაც შესაფერისი და მისაღებია ჩვენი დიადი ეპოქისათვის...

გარდა ამისა, საბჭოთა ახალგაზრდა მონადირეები ჩემს პატარა წიგნში იპოვიან ჩემ მიერ უშუალო დაკვირვებით მიღებულ ბევრ სასარგებლო დასკვნას. ჩემი ახლობელი და შორეული მონადირე მეგობრები კი ამ სტრიქონების წაკითხვისას ჩემთან ერთად ოცნებით ხელახლა დაუბრუნდებიან

შორეულ წარსულს, მოიგონებენ თავიანთ თავგადასავალს, და
 იმ ლამაზ ადგილებს, რომლებიც მათ დაუვლიათ, აწ უკვე
 დასულ ჰაბუკობისა და ჰარმაგობის ეამს...

ეს არის ჩემი სურვილი.

ამ მოსაზრებამ მომცა ერთგვარი ბიძგი იმისა, რომ მკი-
 თხველისათვის მიმეწოდებინა ეს პატარა წიგნი...

და თუ ამით ვინმეს მცირედად მაინც ვასიამოვნებ, ჩემი
 მიზანიც მიღწეული იქნება.

ე. მარკოვი

1952 წ. აპრილი.
 თბილისი.

*
*
*

როცა საქართველოზე ვლაპარაკობთ, თვალწინ წარმოგიდგება ჩვენი დიდი პოეტებისა და მწერლების მიერ მრავალგზის აღწერილი წარმტაცი ქვეყანა თავისი მარად თოვლიან-ყინულიანი, ცადაბჯენილი მწვერვალებით, სალ კლდეებზე გრგვინვა-ხმაურით მჩქეფარე მდინარეებითა და ჩანჩქერებით, უსიერი ტყეებითა და განმკურნებელი ჰაევით, ხავერდოვანი დაბლობებითა და ხეობებით, ზვარებითა და მთის იალაღებით, სიმინდისა და პურის ყანებით, ნაირ-ნაირი ხეხილის ბაღებითა და ჩაის, ციტრუსებისა და თამბაქოს პლანტაციებით.

საქართველო უმდიდრესი და ულამაზესი ქვეყანაა. იგი წარმოადგენს ჩვენი დიდი და ვრცელი სამშობლოს — საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის თვალ-მარგალიტს. იგი მდიდარია მრეწველობის გიგანტებით, ჰიდროელექტროსადგურებით, ფაბრიკა-ქარხნებითა და მარგანეცის, ქვანახშირის, ნავთისა და სხვა საბადოებით...

ყველაფერი ეს ცნობილია არა მარტო საშობოთა ქვეყნის ბედნიერი ადამიანებისათვის; ჩვენი ქვეყნის ეს დოვლათი და სიმდიდრე დღეს ცნობილია მთელი მსოფლიოსათვისაც.

მიუხედავად ამისა, არის ერთი მხარე, რომელსაც ნაკლებად, შეიძლება ითქვას, რომ თითქმის არ იცნობს ჩვენი საზოგადოებრიობა. შეიძლება ბევრს ეს ეჩვენოს წვრილმანად, რომელიც ყურადღების ღირსად არც კი მიიჩნის. ჩვენ კი,

პირიქით, ვფიქრობთ, რომ ის წარმოადგენს საბჭოთა საზოგადოებრივი და სახელმწიფოებრივი მეურნეობის მნიშვნელოვან დარგს.

ჩვენ ვლაპარაკობთ ნადირობაზე, იმაზე, თუ რას აძლევს ის ჩვენს სამშობლოს.

გარდა იმისა, რომ ნადირობა მოიცავს სპორტის ყველა სახეს, რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მარჯვე მსროლელ-სნაიპერების, მზვერავეების, გამყოლ-მეგზურებისა და იმ უჩინარი პარტიზანების მომზადებაში, რომლებიც ყოველ წუთს მზად არიან თავი შესწირონ ჩვენს სამშობლოს, ნადირობა აცნობს და ასწავლის ადამიანს გარეული ცხოველების ჩვევებსა და ცხოვრებას. ეს მეცნიერული მიზნითაც აუცილებელია. მით უფრო აუცილებელია ამისი ცოდნა მონადირეებისათვის, რომლებიც ჩვენს ქვეყანას ამარაგებენ საუკეთესო ხარისხის ბეწვეულით, მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს კი — დამატებითი სურსათით.

იმისათვის, რომ გონივრულად გამოვიყენოთ ნადირის დიდი მარაგი, რითაც ასე მდიდარია ჩვენი ქვეყანა, საჭიროა ვიცოდეთ: სად გვხვდება, რა სახისანი არიან ისინი, როგორ უნდა ვინადიროთ მათზე, როგორ უნდა გავუფრთხილდეთ და შემოვინახოთ ის მომავლისათვის, ვინაიდან, თუ არ იქნება ნადირი, ნადირობაც აღარ იქნება.

მჯერა, ჩვენში მრავლად აღმოჩნდებიან ისეთი ჭაბუკი ენთუზიასტები, რომლებიც დაინტერესდებიან ჩვენი გამოცდილებით და მეტად სახალისო მონადირული საქმით, რომელიც მხოლოდ საბჭოთა ქვეყანაში გადაიქცა მეცნიერებით შეიარაღებულ ნამდვილ სახალხო მეურნეობის საქმედ. ახლა ნადირობის უფლება აქვს ყოველ მოქალაქეს, მაგრამ ნადირი წარმოადგენს სახალხო დოვლათს და მისი მოკვლა ნებადართულია მხოლოდ განსაზღვრული წესების დაცვით, ისიც აუცილებლად დაწესებულ ვადებში.

ასე როდი იყო მეფის დროს, როცა ნადირობა მხოლოდ „მალალი წოდების“ ადამიანების პრივილეგიას წარმოადგენდა, როცა ნადირობას უყურებდნენ, როგორც კერძო საკუთ-

რებას და ადვილად ურიგდებოდნენ ნადირის უმოწყალოდ ხოცვას.

ამიერკავკასია, განსაკუთრებით კი საქართველოს ნების, სხვადასხვანაირია თავისი ტოპოგრაფიით, ჰავითა და საკვების პირობებით. ასევე უნდა ითქვას ნადირთა სამეფო-ზეც. ამ მხრივაც საქართველო საბჭოთა კავშირის სხვა კუთხეებზე გაცილებით უფრო მდიდარია.

მარად თოვლიან-ყინულიანი მთების მაღალ მწვერვალებსა და მათ ძირში მრავლად გვხვდება კავკასიური შესანიშნავი ჯიხვები და ნიამორები, რომლებიც არც ერთ სხვა ქვეყანაში უკვე აღარ არის. აქვე მოუსვენრად დაძვრებიან უზარმაზარი სამ-ოთხკილოგრამიანი შურთხები — მონადირეთა მიერ ინდაურებად წოდებულნი, ჯიხვების მეგობრები და ერთგული დარაჯები. მტაცებელი ცხოველის ან ადამიანის მოახლოებისას ეს ფრთხილი ფრინველები ისეთ მკვეთრ სტვენას ასტეხენ ხოლმე, გეგონებათ, მთელი მთა უსტვენსო. მაშინ ხელი უნდა აიღოთ ნადირობაზე: ჯიხვები უმაღვე მიიმალებიან. ასეთი შემთხვევის მოწმე პირადად მეც არა ერთხელ ვყოფილვარ ნადირობის დროს.

ცოტა ქვემო ზონებში აქა-იქ შეგხვდებათ წვეროსანი თხებიც—ნიამორები; უფრო ქვემოთ, ტყეების პირას—კლდეებზე ხტომისას მეტად ფრთხილი, ფეხმარდი არჩვეები, ანუ ფსიტები; აქვე მრავლად არის კავკასიური როჭო, რომელიც თავისი გარეგნობითა და ცხოვრების პირობებითაც ძალიან განსხვავდება ჩვეულებრივი რუსული როჭოსაგან.

მთისწინა ტყის მხარეს და, ნაწილობრივად დაბლობის ტყეებში ცხოვრობენ: შვლები და ირმები, გარეული ღორები და დათვები, ავაზები და მგლები, მელიები და სხვ. თბილ დაბლობებში ცხოვრობს უტიფარი და, ამავე დროს, საოცრად მშიშარა ტურა. ეს საძულველი მტაცებელი დიდ უსიამოვნებასა და ზარალს აყენებს ადამიანს: იგი ანადგურებს ხოხბებს, ღურაჯებსა და კურდღლებს.

რუხი კურდღლები და უთვალავი სხვადასხვა ჯიშის ფრინველები, ადგილობრივი და გადმოფრენილი, სათანადო ადგილებში დღემდე მრავლად გვხვდებიან.

ჩვენი ქვეყნის თითქმის ყველა ნადირსა და ფრინველებსა
შინადირია.

თუმცა, უნდა ითქვას, რომ ხარბი მონადირე არასოდეს არა ვყოფილვარ და არც მქონია მიდრეკილება მომეკლა ყველაფერი, რაც შემხვდებოდა: ჩემს ნადირობაში საზღაპრო ნადავლს არასოდეს არ შევუტყდენივარ.

პირიქით, რაც უფრო ხანში შევედი, გავიგე, რომ მონადირისათვის უდიდესი ბედნიერებაა — არა მარტო ხოცოს, არამედ თვალყური ადევნოს, შეისწავლოს, საკუთარი თვალთ ნახოს ცხოველების ზნე-ჩვეულება, ჩაწვდეს მათს თავისებურ, საინტერესო ცხოვრებას.

როცა ბორჯომის ნაკრძალ ტყეში ღამით დავდიოდი და ყურს ვუგდებდი ტყის სერენადებს, დატოტვილრქებიან ირმების ყვირილს, ანუ მყვირალობას, მათი საქორწინო ზეიშის დროს, მთვარის შუქით განათებულ ოქტომბრის ღამეებში, როცა მყუდროებასა და ტყის იღუმალებას უცებ არღვევდა ხარირმების ძლიერი ხმა, რაც მომასწავებელი იყო გამრავლების უძლევი ინსტინქტისა, ჩვეულებრივად მფრთხალი ხარირმის უშიშრად, გამბედავად გადაქცევისა, ჩემისთანა ბედნიერი ამქვეყნად არავინ მეგულებოდა. ეს დაუფიწყარ, ამაღლევებელ შთაბეჭდილებას ახდენდა ჩემზე და სიცოცხლის მთელს მანძილზე უძვირფასეს მოგონებად შემრჩა.

ავიღოთ თუ გნებავთ კიზილ-აგაჩის* ნაკრძალი — ჩვენი დიდი კავშირის სხვადასხვა კუთხიდან მოფრენილი, წყალში მცურავი და ქაობის ფრინველების ეს საზამთრო თავშესაფარი, რომლის დავიწყება ყოვლად შეუძლებელია.

აქ მინახავს ასობით ათასი სხვადასხვა ჯიშის იხვები, თეთრი და ნაცრისფერი ბატები, თოვლივით თეთრი ულამაზესი გედები და უზარამაზარი ვარხვები, მილიონობით გრძელფეხებიანი ვარდისფერი ფლამინგოები, აურაცხელი თეთრი, მწითური და ნაცრისფერი ყანჩები, შავი ყარყატები, მყვინთავეები, ყველანაირი წინტალები და თოლიები... განა ყველას ჩამოთვლა შეიძლება?

* ტბაა აზერბაიჯანში.

ვისაც თავისი თვალით არ უნახავს კიზილ-აგაჩის ნაკრძალში თავმოყრილი უთვალავი ჯიშის ფრინველები, სულამაზესი ჭათმებისა და ლეგენდარული ლურჯი ფრინველების აფრენა, ვისაც თავისი ყურით არ მოუსმენია მინდვრად ღამის გასათევად გასული ბატების ღაღანი, არ უნახავს ტბებსა და გუბეებში მონაგარდე მელოტა, მონადირის სუფრის დამამშვენებელი, ანაზღად აფრენილი ჭოვილო და ჭყამპო, — სპორტული ნადირობის ეს ყველაზე უკეთესი ობიექტები, — მას არც კი შეუძლია წარმოიდგინოს ის უდიდესი სიმდიდრე, რაც შეუქმნია ბუნებას და რისი ბატონ-პატრონიც ადამიანია.

გულწრფელად ვამბობ, როცა ამ ფრინველებს შევცქეროდი, სროლაზე სულ არ ვფიქრობდი: მე იმითაც ბედნიერად ვთვლიდი თავს, რომ საშუალება მომეცა მენახა და დაგვირგებოდი ამ ზღაპრულ, დაუვიწყარ სურათს და, უფრო ნატურალისტად ვთვლიდი თავს, ვიდრე მონადირედ, რომელიც თითქოს მოწოდებულია, რაც შეიძლება მეტი ხოცოს ფრინველი და ნადირი.

მიუხედავად დიდი სურვილისა, არასოდეს არ მინადირია ნიამორებსა და გარეულ ცხვრებზე, რომლებიც ჯერ კიდევ საკმაოდ მოიპოვებიან სომხეთში; არ მინადირია არც ზოლებიან აფთარზე, რომელიც აქა-იქ ჯერ კიდევ გვხვდება ამიერკავკასიის სხვადასხვა რაიონში; არც თურანის ვეფხზე, რომელიც დროგამოშვებით შემოვარდება ხოლმე ირანიდან ტალიშში.

სამაგიეროდ ერთხელ შემთხვევა მქონდა, მონაწილეობა მიმეღო ავაზაზე ნადირობაში, ხოლო უფრო გვიან, ღამით, ტყეში შორიდან მოვისმინე მისი მრისხანე ღმუილი. ნადირობას მაშინ სასურველი შედეგი არ მოჰყოლია, ვინაიდან ჩემი თანამონადირე ისე შეაშინა მისკენ წამოსული გარეული, ფართოხალებიანი კატის შეხედვამ, რომ ლეოპარდისათვის სროლაც კი ველარ მოახერხა.

კავკასიაში ავაზები იშვიათად, მაგრამ ჯერ კიდევ გვხვდებიან აქა-იქ; ჭაუკობაში კი ჩემმა ამხანაგმა მოჰკლა ავაზა მცხეთის ახლოს, თითქმის იმ ადგილებში, სადაც ამჟამად მა-

ღალ კლდეზე წამომდგარა რუსი პოეტის — მ. ლერმონტოვის მიერ „მწირში“ აღწერილი ჯვრის მონასტერი. საქართველოს
სამხედრო მუზეუმი

მე არ მინადირია ზოგიერთ სხვა ცხოველზეც, მაგრამ ეს გავაკეთე სრულიად შეგნებულად, თითქმის ერთგვარი „სენტიმენტალური“ მოსაზრებით.

შვლებზე პირველი ნადირობის დროს სასიკვდილოდ დავჭერი ნუკრი. როცა მივირბინე მასთან, რათა ხელახლა დამეხალა თოფი და მომეკლა, ისე საცოდავად, ისე გულშემზარავად, ისე სასოწარკვეთით ყვიროდა და ისეთი საყვედურით სავსე თვალებით შემომაცქერდა, რომ ნამდვილ მკვლელად ვიგრძენი თავი. მას შემდეგ შევლისათვის არასოდეს მისროლია.

არც ირმებისათვის მისროლია თოფი, არ მქონია შემთხვევა ძირს დამეცა ტყის ეს ულამაზესი ქმნილება, რომელიც დაჭრის შემთხვევაში ისე ნაღვლიანად, ისე საყვედურითა და ცრემლით სავსე თვალებით მიაცქერდება ხოლმე ადამიანს, როგორც ეს იცის უწყინარმა შველმა. დაბოლოს, პირველმა გედმა, რომელიც მე მოვკალი აფხაზეთში ტბა „ინკიტზე“, გული საოცრად ამიჩუყა სიკვდილის წინა წუთებში თავისი „სიმღერით“. ამ სიმღერაში იმდენი საშინელება გამოსჭვივოდა, იმდენი შიში, ვედრება და მუდარა შევიგრძენი მასში, რომ მას შემდეგ გედებისათვის თოფი არ დამიმინებია.

სხვა ყველა ნადირსა და ფრინველს გულდამშვიდებით, წარბშეუხრელად ვკლავდი. ისე გულცივი ვიყავი სხვა ფრინველებზე ნადირობისას, რომ თვით კაკბის ნაღვლიან დიდრონ თვალეებში ჩახედვაც კი არ მაშფოთებდა, მაგრამ შველი, ირემი და გედი კი არასოდეს მომიკლავს: ეს არ შემეძლო.

შესაძლებელია ეს მოხდა იმიტომ, რომ დაჭრილი ცხოველების განწირული ხმები ჩემზე ძალზე შემზარავ შთაბეჭდილებას ახდენდა, ხოლო ის ცხოველები, რომლებიც უხმოდ კვდებოდნენ, ვერ იწვევდნენ ჩემში ამ გრძნობას.

ათი წლის განმავლობაში თითქმის განუწყვეტლივ ვნადირობდი აფხაზეთში, მთავარ მთაგრეხილზე, ვხოცავდი ჯიხვებს, არჩევებსა და დათვებს, რომლებიც ჩემს დროს მრავლად გვხვდებოდნენ იქ.

ნადირობის ყველა სახეობათა შორის, რა თქმა უნდა მთაში ნადირობაა ყველაზე საინტერესო, ამალღვებული, მრავალმხრივი და, იმავე დროს, ძნელიც. ამისათვის საჭიროა კარგად შეგვეძლოს მთაში სიარული. ვიცოდეთ მისი წესები, გქონდეს მაგარი გული, არ გეშინოდეს თავბრუდახვევის, მზად იყო იმისათვის, რომ მყინვარის ძირში მთელი ღამე ფეხზე გაათიო, თბებოდე მხოლოდ წინ და უკან სიბრბილით, ან ადგილზე ფეხების ბაკუნით, შეგეძლოს მხეცთან ფრთხილად ახლოს მიპარვა, ორიენტაციის კარგად აღება და, რაც მთავარია, ზუსტი სროლა. ყოველივე ეს ადვილი საქმე როდია.

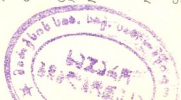
უნდა წარმოიდგინოთ, რა ბედნიერია მონადირე მაშინ, როცა მონდომებული შრომისა და მტკიცე ენერჯის შედეგად, ერთი გასროლით წამოაგორებს ნადავლს: რქებით დამშვენებულ ჯიხვს, ფეხმარდ არჩვს, ან მურა დათვს! და ეს მაშინ, როცა ირგვლივ ჩამოთოვილი, თეთრად გადაპენტილი მაღალი მთების, მწვერვალების, ხეობების პანორამაა გაშლილი, რომელშიც სადღაც ქვემოთ, ორწოხებში გრგვინვარიალით გადარბის ჩანჩქერი, ვერცხლისფრად ბრჭყვიალებენ ღელეები, ნაკადულები, როცა ჰაერი გაყლენთილია ალპური ყვავილების ისეთი მსუბუქი, საამური და ტკბილი სურნელებით, რომ გგონია, თითქოს კი არ ყნოსავ მას, არამედ ხარბად სვამ, სულმოუთქმელად... ახლა სიმაღლეს არ იკითხავთ? თითქოს ცას ებჯინები თავით!..

ბევრი მინადირია გარეულ ღორებზეც, თავდაპირველად საქართველოს სხვადასხვა რაიონში, მერე — აზერბაიჯანშიც.

ნადირობა მორეკვით, მთვარიან ღამეში მიპარვით ან ჩასაფრებით ერთნაირად საინტერესოა და დაუვიწყარ შთაბეჭდილებას სტოვებს. თავისი მახვილი ეშვებითა და მთელი გარეგნობით საშინელი შესახედავი გარეული ღორი სულ არაა საშიში ნადირობის დროს. მორეკვით შეშინებული ეს მოუხეშავი ნადირი პირდაპირ გარბის და ახალ თავშესაფარს ეძებს. მართალია, ამ გაქცევის დროს, თუ გზაზე გადაუდექი, მას შეუძლია ეშვები გაგკრას და მაგრად დაგაზიანოს, მოგკლას კიდევ. მაგრამ გულგრილ და გამოცდილ მონადირეებს

2. ე. მარკოვი

236.462

არაფერი დაუშავდებათ. არის შემთხვევა, როცა სასაქონლო
ლოდ დაჭრილი ღორი პირდაპირ დაეტაკება ხოლმე მსრო-
ლელს, მაგრამ ამ დროსაც, ღორის მოუხეშაობის გამო, იმის
გამო, რომ მას ადვილად არ შეუძლია მობრუნება, მონადირეც
უნდა განერიდოს გაშმაგებულ ღორს და ხიფათი თავი-
დან აიცილოს.

ცხრა-ათფუთიანი გარეული ღორის წამოგორება სა-
დღაც უდაბურ ტყეში განსაკუთრებული სიამოვნების მომ-
გვრელია. მე ბევრჯერ განმიცდია ეს.

ერთხელ წითელი არმიის მეგრძოლებთან ერთად ტალიშში
გამგზავრების დროს მოვკალით 78 ღორი, მათ შორის 7 პი-
რადად მე მოვკალი. აუწერელი იყო ჩემი სიხარული.

განსაკუთრებით საინტერესოა ნადირობა ღურაჯებზე,
რომლებსაც ვხვდებით აზერბაიჯანში, ნაწილობრივად კი ჩვენ-
შიც — საქართველოშიც. ღურაჯი გნოლზე ცოტა დიდია. მა-
მალ ღურაჯს აქვს არაჩვეულებრივად ლამაზი, მზეზე მბრწყინ-
ნავი ბუმბული, რომელშიც ჭარბობს შავ ფერზე დაყრილი
ვერცხლის თეთრი წინწკლები და წვრილ-წვრილად გავლე-
ბული ქანგიან-ყავისფერი ზოლები. დედალი ღურაჯი უბრა-
ლო მორუხო-მოყავისფროა.

ღურაჯი ცნობილია არა მარტო თავისი განსაკუთრებით
გემრიელი ხორციით, არამედ, როგორც შესანიშნავი სანადი-
რო ობიექტიც.

თუ ჩვენი მონადირეები ნორმალურ წესებს არ დაარღვე-
ვენ და განუკითხავად არ დახოცავენ მათ, ეს შესანიშნავი
ფრინველი, რომელიც ორჯერ მრავლდება წელიწადში, ჩქარა
გავრცელდება როგორც ამიერკავკასიის თბილ ზონაში, ისე
სხვაგანაც, უკრაინისა და ყირიმის ჩრდილოეთ ნაწილებში,
ჩრდილოეთ კავკასიასა და კავშირის სხვა თბილ ოლქებშიც,
განსაკუთრებით კი კასპიის იქითა მხარეში.

მიჩურინული ბიოლოგიური მეცნიერება პირდაპირ მი-
გვითითებს ამაზე და გვაგვალებს გავატაროთ აუცილებელი
ღონისძიებანი იმისათვის, რომ ჩვენი დიდი კავშირის სამხრე-
თი ნაწილები გავამდიდროთ ამ შესანიშნავი ფრინველით.

ეჭვს გარეშეა, ჩვენი ქვეყნის შეგნებული მონადირეები ადფრთოვანებით უნდა შეხვდნენ ქარსაცავი ტყის ზონების გაშენებას, რომელიც გაადიდებს ჩვენი სანადირო მამულეების ფართობს, რაც ხელს შეუწყობს ჩვენს სამშობლოში ყოველგვარი სასარგებლო ნადირისა და ფრინველის მოშენებასა და მომრავლებას.

ნადირობა ხოხბებსა და კაკბებზე, გნოლებსა და კაკვასიურ როჭოებზე, კურდღლებსა და იხვებზე, ბატებსა და მწყურებზე, აგრეთვე სხვა მრავალი ჯიშის ფრინველებზე — მაძლევდა იმის საშუალებას, რომ ბევრი და მრავალგვარი ნადირობა მეწარმოებინა.

ნადირობის დროს ბევრჯერ შემხვედრია შხამიანი გველი — გიურზაც, რომლის ნაკბენი ძაღლები უმაღვე იღუპებოდნენ ჩემს თვალწინ; შემხვედრია ყაჩაღებიც, მათ წრეშიაც კი ვყოფილვარ. უნდა ვაღიარო, რომ ხშირად ამ ყაჩაღებს გაცილებით მეტი გულისხმიერება და პატიოსნება გამოუჩენიათ, ვიდრე იმდროინდელ მრავალ „მშვიდობიან“ და „ლეგალურ“ ობივატელებს.

რა თქმა უნდა, იმ დროს ნადირი მეტი იყო, მონადირეები კი გაცილებით ნაკლები, ვიდრე ახლა. ისეთ დიდ ცენტრში, როგორცაა თბილისი, სადაც ახლა ოთხ-ხუთ ათასამდე მონადირეა, იმ დროს სამასამდე ძლივს იქნებოდა.

ჩვენს დროში მონადირეთა რაოდენობის ასე გადიდება ნუ შეაშინებს ნადირობის მოყვარულთ, ჩვენი ცხოველთა სამყაროს მეგობრებს! ჩვენ ძველებურად განუკითხავად როდი ვეკიდებით ჩვენი ქვეყნის ნადირის სიმდიდრეს. საბჭოთა ხელისუფლების ხელის შეწყობით მონადირული საქმის ენთუზიასტები და ბუნების თავგამოდებული, უანგარო დამცველები ქმედითს ზომებს ღებულობენ იმისათვის, რომ დაცული იქნას ჩვენი ქვეყნის ნადირთა და გარეულ ფრინველთა უმდიდრესი მარაგი.

უკვე შექმნილია და უდიდეს ნაყოფს იძლევიან ნაკრძალები და აღკვეთილები, სპეციალური სანადირო მეურნეობანი, საიდანაც ნადირი გადადის ახლომახლო ადგილებში.

ზოგიერთი ნადირისა და ფრინველის მოკვლის დროებით

აკრძალვამ უდიდესი ნაყოფი გამოიღო: კვლავ მოშენდა და
 გამრავლდა ჩვენს ქვეყანაში დაღუპვამდე მისული სიანაშუ-
 რი, რომელიც ჩვენი ბეწვეულობის თვალმარგალიტს წარ-
 მოადგენს; დაღუპვასა და გადაშენებას გადაურჩა ჩვენი ტყე-
 ბის გიგანტები — დომბები, რომელთა ჯოგები ახლა ჯარად
 დადიან თვით მოსკოვის ახლომახლო ადგილებშიც; გადარჩე-
 ნილია წარმტაცი ფრინველები — თეთრი წეროები, რომლებ-
 საც ძველად სიამოვნებით ხოცავდნენ მარტოოდენ მისი იშ-
 ვიათი ხარისხის ბუმბულისა და ფრთის გამო; თახვები, რომ-
 ლებიც თითქმის დაღუპვამდე იყვნენ მისულნი, კვლავ შესა-
 ნიშნავად მომრავლდნენ და თანდათან კიდევ უფრო მატუ-
 ლობენ ჩვენს მიწა-წყალზე, სასტიკი დაცვის წყალობით
 კვლავ მოშენებულია ირმები, დღითი დღე მატულობენ ჯიხ-
 ვები და ნიამორები, ფსიტები და შვლები, მრავლდება ღურა-
 ჯი და გრძელკუდიანი ულამაზესი ხოხობი.

საჭიროა განსაკუთრებული ყურადღება მიექცეს სათანა-
 დო ადგილებში უბრალო, მაგრამ ისეთ მეტად სასარგებლო
 ნადირისა და ფრინველის მოშენებას, როგორცაა, მაგალი-
 თად: კურდღელი, კაკაბი, მწყერი, სხვადასხვა ჯიშის იხვი
 და ის ცხოველები, რომლებიც მასობრივი ნადირობის სა-
 განს წარმოადგენენ და რომელთა ცხოვრებისა და კვებისა-
 თვის ჩვენში, საბჭოთა კავშირში, არის ყველა პირობა. უნდა
 ვიგულისხმოთ, რომ ქარსაცავი ტყეების გაშენებით კიდევ
 უფრო უკეთესი პირობები შეიქმნება მათთვის.

საჭიროა აგრეთვე სასტიკი და ქმედითი ზომები იქნას
 მიღებული მგლების, ტურების, გარეული კატებისა და სხვ.
 მტაცებელი მხეცების — ნადირის ამ დაუძინებელი მტრე-
 ბის — წინააღმდეგ. სასტიკი ბრძოლა უნდა გამოეცხადოს
 ბრაკონიერებს, ანუ ისეთ მონადირეებს, რომელნიც არ იცა-
 ვენ ნადირობის წესებსა და ვადებს და რომლებიც თავიანთ
 თავსაც და ხალხსაც ჰპარავენ იმ დიდ დოვლათს, რაც ჩვენს
 ქვეყანას ასე უხვად გააჩნია.

ეს ღონისძიებანი არა მარტო შემოინახავენ ჩვენი ქვეყ-
 ნის ნადირის მდიდარ მარაგს, არამედ სანადირო მეურნეო-

ბის თვალსაზრისით ჩვენს სამშობლოს მოწინავე ქვეყნად გადააქცევს მთელ მსოფლიოში.

...ვამთავრებ რა ძველი მონადირის ერთგვარ ანდერძს, მინდა მკითხველს მოვავგონო, რომ მე პირადად ნადირობა საშუალებას მაძლევდა დაკვირვებით შემესწავლა არა მარტო ცხოველთა და ფრინველთა ცხოვრება და ჩვევები, ნადირობა მაძლევდა არა მარტო სასიამოვნო დასვენების საშუალებას, არამედ ხელს მიწყობდა ღრმად გამეცნო ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხის მოსახლეობის ყოფა-ცხოვრებაც. მე მომისმენია აფხაზებისა და სვანების, ლეკებისა და თუშების და სხვა მთიელების სიმღერები და ზღაპრები; მრავალი რამ შემიძენია როგორც ადგილობრივ მონადირეებისაგან, ისე, საერთოდ, პატიოსანი მშრომელი ადამიანებისაგან.

ასეთია ნადირობა, თუ მას გონივრულად აწარმოებს ადამიანი, თუ მარტო ნადირისა და ფრინველის ხოცვა არ გაიტაცებს.

სანჯას უღელტეხილზე

სამ ღლეს მივდიოდით სანჯას
 უღელტეხილისაკენ მე და ჩემი
 მეგობარი ექიმი. ჯიხვებზე ვა-
 პირებდით ნადირობას.

მგზავრობაში ძალიან მოვიქა-
 ნცეთ და ღამით ფსხუს ხეობაში
 შევჩერდით.

გათენდა.

ცის შორეულ ჰორიზონტზე
 მხოლოდ ცისკრის ვარსკვლავი
 კაშკაშებდა. მზე ჯერ კიდევ არ

ჩანდა, მაგრამ მისმა პირველმა სხივებმა უკვე ამოანათეს
 ღოუს მხრიდან.

ჩვენი ცხენები მკვირცხლად მიეშურებოდნენ წინ, გზა-
 დაგზა მალიმალ ფრუტუნებდნენ და ადვილად მიჰყვებოდნენ
 აღმართებს მთებისაკენ.

საკმაოდ დიდი მანძილის გავლის შემდეგ ფოთლოვანი
 ხშირი ტყე დასრულდა, ჰაერში ტოტებგაშლილი, თვალშეუდ-
 გამი ასწლოვანი სოჭების ზონა გავიარეთ და ალბურ მწვანე
 მინდორს მივადექით.

თურმე უკვე დიდი კავკასიონის უღელტეხილზე ვიყავით.
 ვიდრე აქ ამოვიდოდით, იმდენი სწორი და დამრეცილი ფერ-
 დობები გადავლახეთ, იმდენი მწვანე მინდორი მოვიტოვეთ
 უკან, რომ ბოლოს, ჩვენს გამყოლ ჩალვადარს რომ არ ეთქვა,
 უღელტეხილს ვერც კი შევნიშნავდით. თუმცა, სიმართლე
 რომ ითქვას, უღელტეხილი, ამ სიტყვის პირდაპირი გაგებით,
 აქ არც არის.

სანქს უღელტეხილი ადვილი მისაწვდომია. ის ძალიან განსხვავდება ქლუხორის უღელტეხილისაგან, სადაც მწვერვალის ხაზი მკვეთრად გამოსახული. გადალახავთ თუ არა ოდნავ დაქანებულ თოვლიან მთაგრეხილს, უცებ იგრძნობთ, რომ ეს არის დიდებული კავკასიონი.

ჩვენ უღელტეხილის ჩრდილოეთ კალთაზე ვიყავით. ქვებით მოხერგილ ხეებში აქა-იქ გვხვდებოდა მთის ქაობები, რომლებიდან გამონაჟონი ყინულის წყალი ნაკადულებად მოწანწკარებდა. ქვემო მხარეს თუ დააკვირდებოდით, ადვილად შეამჩნევდით ღელეების სათავეებს. ხოლო იმის იქით, უფრო ქვემოთ, ალპური საძოვრების გადაღმა, ყუბანის მხარეზე გადაშლილიყო უკიდუგანო მუქი ტყე, რომელიც მთების კალთებს, მწვერვალებსა და ხეობებს ფარავდა.

ჩვენ ტყის პირად შევჩერდით, საკმაოდ განიერ ხის ქოხში. ის აეშენებინათ მრეწველებს, რომლებსაც დიდი ხნის წინათ აქ აღმოეჩინათ უმაღლესი ხარისხის რკინის მადანი და განეზრახათ მისი დამუშავება.

ქოხის პირდაპირ, მწვერვალების საერთო რიგიდან წინ წამოწეულიყო რკინის მაღალი მთა, რომლის კალთებზე მრეწველებს გაეყვანათ მიხვეულ-მოხვეული, თითქმის საცალფეხო, მაგრამ მაინც საკმაოდ მოხერხებული ბილიკი. ჩვენც სწორედ ამ ბილიკით უნდა ავსულიყავით მთაზე სანადიროდ.

ქოხში დარაჯი დაგვიხვდა.

ეს იყო ბრვე მოხუცი — მუქთარი. ორი-სამი ხანდაზმული მეჯოგის გარდა, რომლებიც ქოხის ახლოს ჯოგს მწყემსავდნენ, არავინ ჩანდა.

ახალგაზრდები სანადიროდ წასულიყვნენ.

თუმცა ჯერ მხოლოდ თორმეტი საათი იყო, მაგრამ იმ დღეს ნადირობა მაინც არ შეიძლებოდა. მუქთარიც ამ აზრისა იყო. სამაგიეროდ გვიჩნია, დრო ტყუილუბრალოდ არ დაგვეკარგა და სამიოდე კილომეტრზე „წითელი ნარხანის“ დასათვალიერებლად წავსულიყავით.

— სასიამოვნო სანახავია, კმაყოფილი იქნებით! — დინჯად დასძინა მუქთარმა.

ეს ნარხანი, როგორც კარგი სამკურნალო წყალი, ძველად

განთქმული იყო მთელს აფხაზეთში. წინათაც ბევრჯერ ვხვდებოდა: იმდენი გაზი აქვს, რომ მისი ჩატანა სოხუმში ვერცხვანაღვი შეძლო — მავთულშემოჭერილი საცობიანი ბოთლები გზაზე დასკდაო.

ჩვენც ბევრი არ დავაყოვნეთ, ხურჯინები იქვე დავაწყეთ, ცოტა შევნაყრდით, მცირე ხანს შევესვენეთ და ცხენებით გავუდექით გზას.

სამი კილომეტრი გზა მალე გაილია. ერთ ხანს ტყისპირს მივყევით, მინდვრის დასაწყისზე გავედით და ერთ ფლატეზე ხევში მივადექით წყაროს.

კირნარევი კლდის ფენიდან მოვარდისფრო, გაზიანი წყალი მაჯის სიმსხო ძლიერ ნაკადად გადმოსჩქეფდა. აქ კლდე მოყვითალო-მოწითალო ფერის იყო, თან უცნაურად ლაპლაპებდა. იმ ადგილას, სადაც წყალი მოსჩქეფდა, კლდე საგრძნობლად გამოწეული იყო. თურმე დროთა განმავლობაში კირნარევი ფენები ერთმანეთს ედებოდა, კლდე იზრდებოდა და წინ მიიწეოდა. ხოლო იქ, სადაც ნაკადი ეცემოდა, გაჩენილიყო ბუნებრივი ღრმა აუზი, რომელშიაც სამკურნალოდ ჩამოსული ავადმყოფები ბანაობდნენ ხოლმე.

ნარზანი სასიამოვნო დასალევი იყო. ის არაფრით ჩამოუვარდებოდა კისლოვოდსკის სახელგანთქმულ წყლებს, მაგრამ ქანგის ძლიერი გემო დაჰკრავდა და ყინულივით ცივი იყო.

როცა ჩვენ მივედით, წყაროსთან მარტო იჯდა მომცრო ტანის კაფანდარა კაცი და ამ წყალს ჭიქით ზედიზედ სვამდა.

— აქ რას აკეთებთ?— შევეკითხე მას მიახლოებისთანავე.

— ვმკურნალობ.

— დიდი ხანია?

— არა, დღეს დილით ამოვედი სოხუმიდან.

— დიდხანს დარჩებით?

— სადამოს უკან უნდა დავბრუნდე.

— ეს რა მკურნალობაა, ერთი დღის განმავლობაში?

— რა ვქნა, მეტი დრო არა მაქვს. ხოლო იმისათვის, რომ სრულიად განვიკურნო, როგორც გამოცდილმა ადამიანებმა მირჩიეს, ასი ჭიქა წყალი უნდა დავლიო.

— ასი ჭიქა? — გავიკვირვე მე.

— ჰო, ასი! დილიდან დავიწყე, ოცდახუთმეტი ჭიქა დავლიე. საღამომდე რასაც მოვასწრებ, ის იქნება...

მე გამაკვირვა ამ კაცის ნათქვამმა. ხუმრობა საქმეა ერთ დღეში, დილიდან საღამომდე, ასი ჭიქა გაზიანი წყლის დღევა? ჭეშმარიტად უდიდესი სამკურნალო თვისება უნდა ჰქონოდა იმ წყალს, თუ ასეთი უგუნური მკურნალობის შედეგად უმაღვე არ ისტუმრებდა ადამიანებს საიქიოში.

კიდევ ბევრი რამ მინდოდა გამომეკითხა იმ კაცისათვის, მაგრამ უცებ წყაროდან ასიოდე ნაბიჯზე შევნიშნე ერთი ჩემი ძველი ნაცნობი აფხაზი — მურზაყან არცბა, ისიც სოხუმიდან ამოსულიყო. უმაღვე მისკენ გავექანე. მივუახლოვდი თუ არა, შევცბი: მიწაზე გაფენილ ნაბადზე იწვა ხილბანდით თავწაკრული ქალი. მურზაყანი მახლობლად იდგა და გარეული თხილის შეფოთლილ ტოტებს ჩეხდა ხანჯლით, თურმე სახელდახელო კარვის გაკეთებას აპირებდა.

— მეუღლე ჩამოვიყვანე სამკურნალოდ. დღეში ორი აბაზანა უნდა მივაღებინო, — მითხრა მან.

— მერე ეს ეყოფა?

— სრულიად საკმარისია. — მითხრა მურზაყანმა ისეთი დაჯერებით, რომ ეჭვის მიტანაც კი უხერხული იყო.

მე არაფერი მითქვამს.

ჩემმა მეგობარმა ექიმმა, რომელიც თან მახლდა და შორიანლო ყურს უგდებდა ჩვენს საუბარს, მხრები აიჩეჩა, გაიღიმა და პირი იბრუნა. როგორც შევატყვე, მას მოჭორილ ზღაპრად ეჩვენა მურზაყანის ნათქვამი...

მერე სხვა საუბარი წამოვიწყეთ.

წინათ ჯიხვები და არჩვები თურმე ჯარად ჩამოდიოდნენ მთებიდან ამ წყლის დასაღვეად... მაგრამ ეს იყო წინათ, დიდი ხნის წინათ, როცა ამ ადგილებს ადამიანი არ ეტანებოდა. მაშინ ნადირიც ლალად გრძნობდა თავს ამ უდაბურ ტყეებში. ახლა კი, როცა მეჯოგეებიც მომრავლდნენ, როცა მონადირეებმაც ყოველი ბილიკი და ხის ძირი შემოიარეს, ნადირიც დაფრთხა... ახლა ათასში ერთხელ მხოლოდ ძალიან გამბედავი არჩვები თუ გადმოიბნენ ხოლმე, ისიც გან-

თიადისას! არჩევი უფრო ფრთხილობენ, ისინი წყაროზე
მოდინ მხოლოდ შემოდგომაზე, როცა ჯოგებს გაჩეხავენ
საძოვრებიდან, როცა ადამიანები წავლენ, ძაღლების ყეფა
და თოფის ხმა მიწყდება...

ქობის წინ ვიჯექით კუნძზე. დაკვირვებით ვათვალიერებ-
დი გარემოს, ფერდობსა და მწვერვალს, რომელზედაც მეო-
რე დილით უნდა ავსულიყავით სანადიროდ. თვალდაცეცე-
ბული ვეძებდი რომელიმე ცოცხალ არსებას — ჯიხვს, არჩვს
ან ფრინველს, მაგრამ თვალი მაინც ვერაფერს მოგვარი. მო-
ჩანდა მხოლოდ ქვები, აქა-იქ კი მწვანე მინდვრები, უფრო
ზემოთ კი — თვალშეუდგამი პირქუში კლდეები თოვლით გა-
დაპენტილი მწვერვალებით.

გვერდით კი მეჯდა მუქთარი და მიყვებოდა ამბავს იქა-
ური ნადირობის, ნადირის, მისი ჩვევებისა და იმის შესახებ,
თუ როგორ უნდა მოძებნო და მიაგნო ნადირის კვალს.

მე გატაცებით ვუსმენდი იმ ტკბილად მოსაუბრე კაცს
და თვალმიშტერებით შევცქეროდი ზვიად მთებს.

ჩამავალი მზის სხივებმა ოქროსფრად მოავარაყა რკინის
მთა და შორეული მწვერვალებიც. ამ დროს ერთ-ერთ კლდის
ქიმზე გამოჩნდა ადამიანის სილუეტი. იგი შეჩერდა, მერე
მხრიდან რაღაც ნანადირევი გადმოიღო და რამდენჯერმე
შესძახა:

— ოუი! ოუიი! ოუიიი!

მისი ხმა ხევიდან ხევში გადავიდა და სადღაც მიწყდა.
მერე უცებ აფხაზური ტკბილმოსასმენი სიმღერა წამოიწყო.
ეტყობოდა, იგი მღეროდა მთელი ხმით, მისი სიმღერის ჰან-
გები ჩვენამდე მკაფიოდ აღწევდა.

სწორედ იმ წუთას, როგორც კი სიმღერის პირველი ჰან-
გები მოისმა, მწყემსებმა ქუდები და ყაბალახები იქვე დაჰ-
ყარეს. თითქოს ქარიშხალმა აიტაცაო, ისე მოსწყდნენ ადგი-
ლიდან და გაექანენ იქით, საიდანაც ხმა მოისმოდა.

მწყემსებს ფეხიც კი არ დაუკარებიათ ჩვენ წინ ხევიდან

ჩამომდინარე ღელეზე. მეორე ნაპირზე გადაიქროლეს, ისინი გზადაგზა ერთიმეორეს უსწრებდნენ და მიემუხრებოდნენ მთის კალთაზე თასმასავით დახვეულ ბილიკებზე. ზემოდან კი კვლავ მოისმოდა მონადირის მხედრული სიმღერა, თან ყაბალახს იქნევდა ჰაერში.

მზის სხივებით მოოქრულ კლდეზე გადმომდგარი ადამიანის სილუეტმა, მისკენ სირბილით გაჭრილმა მწყემსებმა და სიმღერის ჰანგებმა ისე მომაჯადოეს, რომ არასოდეს ისეთი სიამოვნება არ მიგრძენია.

— რა ამბავია, მუქთარ? — შევეკითხე გვერდით მჯდომ აფხაზს.

— ჩვენი მონადირეა, ჯოტო ყოლბა. ყოჩაღი ყმაწვილია, — მომივო მან და უჩვეულო ნეტარების გამომსახველი თვალებით მიაცქერდა იმ მაღალ კლდეს, საიდანაც მოისმოდა სიმღერის ტკბილი ჰანგები. თან განაგრძობდა: — როცა აფხაზი ნადირს მოჰკლავს, აუცილებლად ეს სიმღერა უნდა იმღეროს. ეს წესი ძველთაგანვე მომდინარეობს. გამარჯვებული მონადირე წარმატების მინიჭებისათვის ამ სიმღერით მაღლობას უხდის ღმერთს, ადამიანებს კი მოუწოდებს, მიემველონ და შინ მიატანინონ ნანადირევი...

*

დაღამდა.

ქოხში ვისხელით, კერის პირას და არჩვის გემრიელ მწვადს შევექცეოდით. ჩვენ მიერ ტიკტორით მოტანილი ღვინით შეზარხოშებული ჯოტო ჰყვებოდა თავის თავგადასავალს. ჩვენც შევუქმეთ ვაჟკაცობა, მუქთარი აღფრთოვანებული იყო. ბოლოს, მეორე ღღის ნადირობის გეგმაც დავსახეთ. მე და ჩემი მეგობრები მთის რბილ, სურნელოვან თივაზე დავწექით, მაგრამ ჯიხვებსა და არჩვებზე ნადირობის ფიქრმა ისე გამიტაცა, რომ დიდხანს ვერ დავიძინე...

ჯიხვთა შორის

მზემ უკვე ამოანათა უღელ-
 ტეხილის გადაღმა. ჩვენ მივუა-
 ხლოვდით რკინის მთის მწვერ-
 ვალს.

აქ თავდებოდა ბილიკები.
 უცნაურად მიხვეულ-მოხვეუ-
 ლი ბილიკებით სიარული ადვი-
 ლი იყო, მაგრამ მიუჩვევლობის

გამო, იქ ასვლას ერთ საათზე მეტი მოვანდომეთ, მაშინ როცა
 აფხაზები წინა დღეს რამდენიმე წუთში ავიდნენ.

ეს მთა, რომელიც ქვემოდან მახვილმწვერვალიანად გვე-
 ჩვენებოდა, სინამდვილეში გავაკებული აღმოჩნდა.

ალაგ-ალაგ აქ გაშლილი მინდორიც იყო და ვიწრო უღელ-
 ტეხილიც, რომელიც ამ მთას აერთებდა გვერდით ამართულ
 სხვა მწვერვალებსა და კლდეებთან. ესენი შეადგენენ უღელ-
 ტეხილის მთელ მასივს.

სამხრეთ-აღმოსავლეთით მთა უცებ ხეობაში გადადიოდა,
 რომლის იქით ამართული იყო მასზე უფრო მაღალი მთა.
 მის მწვერვალზე ციმციმებდა ყინული. კბილანებივით ამარ-
 თულ ზვიად კლდეებსა და ხეობაში ჩახერგილ ვეება ქვებს
 შორის იდო მუდმივი თოვლის ფენები. აღმოსავლეთის მხრი-
 დან თითქმის მწვერვალამდე მთა საკმაოდ დაქანებული და
 შედარებით ადვილად მისადგომი იყო. რამდენიმე ადგილას
 მას სჭრიდა არცთუ ისე განიერი კლდეები და წვიმისაგან
 ჩამორეცხილი დაფშენილი ფენა. ხეობის სიღრმიდან მწვერ-
 ვალისაკენ შეფენილი იყო საუკეთესო საძოვრები. სამაგიერ-
 როდ ჩრდილო-დასავლეთი მხარე წარმოადგენდა ქვების გო-

როხების მთლიან ქაოსს, კლდეების ტერასებს, კბილანებს,
ფრიალო კლდეებს.

ამ მხარეზე არსად ჩანდა თუნდაც ერთი მწვანე მინდორიც კი.

ჩვენ ჩამოვჯექით ფრიალო კლდის ქიმზე, გარემო შევათვალერეთ და ნადირობის გეგმაც შევიმუშავეთ. ჯოტომ გვიოთხრა, ჯიხვები ღამით დაბლა ჩამოდიან, მთის კალთებსა და ხეობებში შეფენილ მინდორზე ბალახობენ, განთიადისას ისევ მაღლა ადიან, მთელ დღეს მწვერვალებზე ატარებენო.

ჩემი მეგობარი, ექიმი ივან ანდრეევიჩი და ორი აფხაზი მონადირე ხეობაში უნდა ჩავიდნენ, იქ დაშორდებიან ერთმანეთს და მინდვრის მხრიდან სხვადასხვა მიმართულებით ამოყვებიან მთას. დაახლოებით შუადღისას კლდეებზე ამოძვრებიან და იქიდან ჩვენკენ — რკინის მთისკენ გამორეკავენ ჯიხვებს.

მე და ჯოტო აქ უნდა ჩავუსაფრდეთ.

ამ ამოცანის შესრულებას მოუხდება არა ნაკლები ოთხი-ხუთი საათი.

ჩვენი მეგობრები ღრმა ორწოხებისაკენ დაეშენენ. ისინი უკვე თვალთ მიეფარნენ. ახლა ხანგამოშვებით მხოლოდ ფეხის წამოკვრისაგან ძირს დაგორებული ქვის და თოფის კონდახის კლდეზე დარტყმის ხმა მოისმოდა.

ბოლოს ეს ხმებიც მიწყდა. ეტყობოდა, მონადირეები შორს წავიდნენ. კვლავ ჩამოდგა მთის მწვერვალების დიადი, დაურღვეველი სიჩუმე. მზე აჭერს. ჩვენ ვწევართ სურნელოვან, რბილ ბალახზე. არსაიდან არ მოისმის არც მხეცის ხმა, არც ფრინველთა ყრიაბული, არც მწერების ბზუილი. ექვიც კი შეგვეპარა იმაში, რომ იქ ყოფილიყო რაიმე ცოცხალი არსება. შორეული ფრიალო კლდეების წინ წამოწეული ყოველი უმნიშვნელო ქიმი, მცირედი ჩალრმავეებული ადგილი და ორმო მკაფიოდ მოჩანს დურბინდში. ზოგჯერ ხავსი ან ალბური ყვავილი მთელი კილომეტრიდან ისე მოჩანს, თითქოს ის რამდენიმე ნაბიჯზე იყოს ამოსული. მე შესანიშნავად და-

ვათვალისწინებდა დასმობის კლდეების ქიმებზე, ფერდობები, მაგრამ ნადირს ვერსად მოვკარი თვალი.

— ჯოტო, სად არიან შენი ჯიხვები? — ჩურჩულით ვეკითხები მეგობარს.

— აი, იქ, იმ კლდეებზე! — მომიგო მან და თითი შორი კლდეებისაკენ გაიშვირა.

ჩემი კითხვა-გამოკითხვის პასუხად იგი ჩურჩულით კვლავ თავიდან მომეყვია იმ ამბავს, თუ როგორ მოკლა წინა დღით დედალი ჯიხვი.

— განთიადიდან მოკიდებული კლდეებზე დავდიოდი, ჯიხვებს ვეძებდი, მაგრამ ამაოდ, ვერსად მივაკვლიე... უცებ ჩემ წინ, კილომეტრის მანძილზე, ჯიხვების მთელი ჯოგი გამოჩნდა და უმაღლე მიიმალა. თვალი შევასწარი კლდეზე განმარტობით მდგარ ერთადერთ ჯიხვს, ორას ნაბიჯზე მივეპარე, მაგრამ ჯიხვმა იგრძნო მტრის მოახლოება, დაუსტვინა, უძირო ხრამში გადაეშვა და უმაღლე ისიც თვალს მიეფარა.

უკვე მოქანცული ვიყავი, გადავწყვიტე, იმ დღეს მეტი აღარ მენადირა, რადგან მზე უკვე საკმაოდ გადახრილიყო დასავლეთით. ბალახზე წამოვწეკი.

უცებ ფლოქვების ფრთხილი ბაკუნი მოისმა, — განაგრძო ჯოტომ, — თავი ნელა ავწიე, რბილ ბალახზე წამოვიჩოქე და ისევ ჩავწეკი: თხუთმეტობოდე ნაბიჯზე მოემართებოდა დედალი ჯიხვი, გვერდით კი ნუკრი მოსდევდა. ხელი შეუმჩნევლად გაცოცდა თოფისაკენ. ჯიხვი კი თანდათან სულ მიახლოვდებოდა. აუღელვებლად, ისევ მწოლიარე მდგომარეობაში, ავიღე თოფი, გულმშვიდად დავუმიზნე და პირველი გასროლითვე მოვკალი ჯიხვი, ნუკრი კი ისე ელვის სისწრაფით გადახტა და გაიქცა, რომ ვერც კი მოვასწარი სროლა.

— ხომ შემეძლო ზედიზედ ოთხჯერ მესროლა! — მეუბნება და თან მიჩვენებს თურქული მოკლე თოფის სავაზნე კოლოფს.

— არ გენანებათ ნუკრი, ცოდვა არ არის?

— რატომ უნდა მენანებოდეს? ძალიან გემრიელი ხორცი აქვს. ის მრავლადაა ჩვენში.

უღელტეხილზე ყოველწლიურად ასობით ნუკრს კლავენ და ჯიხვების რაოდენობა კლებულობს. მოკლე დროში, ალბათ, ის ისეთი იშვიათი სანახავი იქნება აქ, როგორც ჯერ კიდევ შემორჩენილი ათიოდე ყუბანური დომბა. ამ შესანიშნავ ცხოველს კი კლავენ მხოლოდ სამეურნეო მოსაზრებით, მხოლოდ იმისათვის, რომ ფარაში ერთი ზედმეტი ცხვარი შერჩეთ.

ჯოტომ საუბარი დაასრულა. სიჩუმე ჩამოვარდა.

ცოტა ხნის შემდეგ ისევ რბილ და სურნელოვან ბალახში ჩაწოლილმა თვლემ დაიწყო. მე კი დურბინდით ვზვერავ ამხანაგებს. ისინი უკვე გავიდნენ ხეობის გაღმა, მწვანე მინდორზე და საკმაოდ ჩქარი ნაბიჯებით, გაშლით უახლოვდებოდნენ კლდეების პირველ წყებას. ოთხმა სილუეტმა უკვე გადაიარა მწვანე სივრცე. ისინი მუქ კლდეებს იქით მიიმალნენ.

სივრცეში კუშტად, უსიცოცხლოდ დაყუდებული ფრიალო კლდეები თავისებური იერით ალაპარაკდნენ. გაისმა წარმოდგენილად ხმამალალი, მკვეთრი და, იმავე დროს, მელოდიური სტვენა. პირველ სტვენას შეუერთდა მეორე, მესამე, მეხუთე, მეათე. ამგვარად, სულ ჩქარა მთის მთელ აღმოსავლეთ ნაწილს მოედო საოცრად გაბმული, უცნაური სტვენა. ოგი ჰკვეთდა ჰაერს. მწვერვალების ზემოთ უკვე რიალებდნენ ფრთაგაშლილი მსხვილი ფრინველები. სტვენა, გაბმული ხმაური გუგუნებდა ხეობებში, ეხეთქებოდა ფრიალო კლდეებს, როგორც საგანგაშო საყვირის ხმა, აფორიაქებდა სულსა და გულს შიშის მომგვრელად, თითქოს რაღაც საშინელება ახლოვდებოდა.

„შურთხები!“ — გავიფიქრე მე.

— შურთხები! — წამოიძახა ჩემმა მეგობარმაც. — დაიკარგა დღევანდელი ნადირობა! — გულის ტკივილით დაატანა მან, თან ნაღვლიანი, გაოცებული თვალებით გახედა ცას...

თუ ადამიანს ასე აშფოთებს ამ ფრთხილი ფრინველების განგაში, თუ მე თვალდაჭყეტილი გავსცქეროდი იქით, სადაც თავდავიწყებით უსტვენდნენ შურთხები, მაშინ ადვილი წარმოსადგენია, როგორ მოქმედებს ეს გამაფრთხილებელი სტვენა მთების ბინადრებზე — ჯიხვებზე. მთიელები ტყუილ-

უბრალოდ როდი ჰყვებიან ლეგენდებს ჯიხვებისა და შურის
თხების მეგობრობის შესახებ. ამიტომ არის, რომ მათ
ვეების გუშაგებს“ უწოდებენ.

ეტყობოდა, ჩემი ამხანაგებიც განცვიფრებული იყვნენ ამ
მოულოდნელი სტვენით. ისინი შეჩერდნენ, თავი დახარეს,
რომ შურთხებს არ შეენიშნათ. პაერში გაფანტული შურთხე-
ბი ერთმანეთს მიუახლოვდნენ და ჩქარა მიიშალნენ რომელი-
ღაც კლდის იქით. სტვენა თანდათან მიწყდა.

როცა შურთხებმა ხელახლა დაუსტვინეს, ინსტიქტურად
კვლავ შევათვალეირე მთელი მთა, ვცდილობდი კლდეებს
შორის შემენიშნა ჯიხვები, მაგრამ ამაოდ, ვერსად შევნიშნე.
უცებ, მხარმარცხნით, მთის დასავლეთით ვეება ქვებსა, ფრი-
ალო კლდეებსა და კბილანა ტერასებს შორის თვალი მოვკა-
რი რაღაც მოძრაობას. უფრო სწორად რომ ვთქვათ, თვალი
კი არ მოვკარი, არამედ ვიგრძენი. დურბინდში გავხედე,
აშკარად დავინახე ჯიხვების მთელი ჯოგი.

ჩემს სიცოცხლეში პირველად ვნახე ისინი ასე ჯარად.

მონადირეები ადვილად მიხვდებიან, თუ რა აღტაცება გან-
ვიცადე. სიხარულისაგან გული ამიძგერდა, თვალები ამენ-
თო ამ წარმტაცი სანახაობის გამო: ოცზე მეტი ჯიხვი მშვი-
დად იდგა ერთად. ისინი გასცქეროდნენ იმ მხარეს, სადაც
შურთხები უსტვენდნენ.

დურბინდში ყოველგვარი წვრილმანი მკაფიოდ ჩანდა.

საკვების ცოხნისას დროგამოშვებით, თითქოს ციებ-ციხე-
ლება უვლიდა ტანში, ჯიხვს კუნთი ეკრუნჩხებოდა, განზე
ისროდა უკანა ფეხებს, ეტყობოდა, მთებში შინაურ პირუტყვს
აყოლილი ბუზი თუ კრაზანა აწუხებდა. ნუკრები კი, რომლე-
ბიც აქვე იდგნენ, ყურადღებას არ აქცევდნენ ჯიხვების გან-
ცვიფრებას, ბავშვებივით მიამიტურად იდგნენ, ხან მივარდე-
ბოდნენ დედებს, ჭიქნებზე დრუნჩხს ამოჰკრავდნენ, მოსწოვ-
დნენ და კუდებს გააქიციებდნენ.

ორი-სამი დიდი ჯიხვი განსაკუთრებით გამოირჩეოდა
თავისი ნამგლისებური რქებით, ისინი დინჯად აბრუნებდნენ
თავს და ჰკვიანი თვალებით გასცქეროდნენ სივრცეს. აშკა-

რად ეტყობოდა, რომ ქარი ჩვენი მხრისკენ აფრიალებდა მათ
წვერებს.

დიდხანს შევსცქეროდი ამ წარმტაც სანახაობას, რომლის
მოწმე პირველად ვიყავი ჩემს სიცოცხლეში. უცებ, თითქოს
უბრძანესო, მთელი ჯოგი ნელა შემობრუნდა და კლდის იქით
მიიმალა. არავითარი აჩქარება, არევ-დარევა, საგანგაშო გან-
წყობილება არ შეტყობია მათ. რაკი მტრის ახლო ყოფნა ცხა-
დი გახდა, მშვიდად მიიმალნენ.

ზედიზედ გაისმა სროლა. უმაღვე დურბინდით გავხედე
დენთის მსუბუქ ბოლს. თვალი შევასწარი ერთ-ერთ ჩემს
მეგობარს, რომელიც მინდვრის ბოლოს, კლდის პირას გარ-
ბოდა, მერე დაიხარა, უზარმაზარ ფრინველს ხელი დაავლო
და ჰაერში აიტაცა.

მონადირეებმა შური იძიეს ჯიხვების გუშაგებზე.

შორს კი, მხარმარჯვნივ, კვლავ თვალი მოგკარი ჯიხვებს.
ისინი ღრმა ხეობიდან გამოვიდნენ და აუჩქარებლად ერთ-
მანეთს ფეხდაფეხ მიჰყვნენ მწვერვალისაკენ. მე დავიწყე
თვლა. ოცდაორი გამოვიდა. ამგვარად, ჯარად მიჰყვნენ ერთ-
მანეთს მყინვარის ციცაბო ნაპირების გასწვრივ აჩხის მწვე-
რვალამდე; მერე უცებ წინა ფეხები გაჭიმეს, უკანა ფეხები
კი შემოიკეცეს და ერთიმეორეზე ჩასრილდნენ სწორ ყინულ-
ზე. წამის განმავლობაში, როგორც ბებერი, ისე ახალგაზ-
რდა ჯიხვები, მთელი მყინვარის მანძილზე ძირს ჩაცურდნენ,
კვლავ წამოდგნენ და სათითაოდ გაჰქრნენ.

ბევრი ვეცადე, დიდხანს ვუთვალთვალე, ჩემმა მეგობარმა
ჯოტომაც თავისი მახვილი თვალებით დიდხანს ათვალა, მაგრამ
ამის შემდეგ ვეღარ შევნიშნეთ ისინი.

ჩემი ამხანაგები საღლაც ძირს ჩავიდნენ, ხეობაში. ეტყო-
ბოდა, უკვე აღარ ჰქონდათ იმისი იმედი, რომ იმ დღეს კვლავ
შეხვდებოდნენ ჯიხვებს და გულში ალბათ წყევლიდნენ შუ-
რთხებს, რომლებმაც ხელი შეუშალეს ნადირობაში.

მე კი ჩემი ფიქრითა და გონებით სულ იმ ჯიხვების გარ-
შემო ვტრიალებდი.

შურთხების გამო ნადირობა ჩაგვეშალა. მე და ჯოტო

მარტო წავედით იმ იმედით, რომ სადმე შემთხვევით შევხვდებოდით ჯიხვებს...

დაახლოებით დილის ცხრა საათი იქნებოდა. მზე მაგრად აცხუნებდა. ბალახზე ცვარი უკვე გამშრალიყო. სულ ქვებსა და კლდეებზე მივდიოდით. აფხაზური ღრმა ქალამნები ისე შემომახმა ფეხებზე, ნაბიჯების მონაცვლება მიძნელებოდა. სადღაც ყინულის წყალი მოვძებნე და მასში ჩავყავი ფეხები. გამხმარი ქალამნები თანდათან დარბილდა და უდიდესი სიამოვნება ვიგრძენი. კვლავ გზას გავუდექით.

ფრიალო კლდეს მივადექით.

— წინ წადი, ფეხდაფეხ გამოგყევი, — მითხრა ჯოტომ.

მე კი წარმოდგენაც არა მქონდა, როგორ შეიძლებოდა სიარული, როცა გზის ნასახიც არსად ჩანდა.

— არა უშავს რა, ფეხებითა და ხელებით ჩაეჭიდე კლდეს, ნუ გეშინია, მე კი ზურგიდან... — გასამხნეველად მიუბნება ჯოტო.

შტუცერი მხარზე გადავიგდე. ზედვე მეკიდა ჩანთა და ბოხჩაში ჩაგდებული საფანტის ლულები, რომლებსაც თან დავატარებდი შურთხებისთვის სასროლად.

გული ამიძგერდა, როცა ფრიალო კლდეს ავხედე და წარმოვიდგინე, თუ რა სიძნელის გადალახვა მომიხდებოდა იქ ასასვლელად. რა გზა მქონდა, ავყევი, მივფორთხავ, ორივე ხელით ვეჭიდები ბალახის ღეროებს, იმავე ღროს, ცერებით ვეყრდნობი ოდნავ გამობურცულ ქვას, ზოგჯერ კი — კლდის მცირე ღრმულებს, რომლებზეც ამოსულა ეკლის მომცრო ბუჩქები და ფესვები გარეთ გამოუჩაჩხავს. წუთით ზედ ვეკვრი ამ პატარა ბუჩქებს, რომ ამოვისუნთქო და კვლავ მაღლა ავყევი. აი, ეს არის გზის უძნელესი ნაწილი — სალი კლდე. კვლავ რომელიღაც ქვას ჩავეჭიდე, ის თანდათან ირყევა. მერე სულ მოირყა, სცილდება კლდეს და პირდაპირ მიექანება ჯოტოსკენ, რომელიც თან მომყვება ფორთხვით. თავს ძლივს ვიმაგრებ მეორე ხელით...

— არა უშავს რა, არა უშავს, უფრო მხნედ! — მეჩურჩულება უკან მომყოლი ჯოტო.

„საცაა მოვწყდები! ვერაფერი ვერ გადამარჩენს, საც თან გავიყოლები!“ — გამიელვა თავში.

მთელი ჩემი ნებისყოფითა და მოხერხებულობით ვეკვრი კლდეს, ვცდილობ, არ მოვწყდე.

უცებ წარმოუდგენელი სტვენა და მოძრაობა ატყდა ჰაერში. საშინელებით შეპყრობილი გავშეშდი, კვლავ კლდეს ვეკვრი, თვალვებს ვაჭყეტ.

— შურთხები! — წაიჩურჩულა ჯოტომ.

თვითონაც მივხვდი, რომ შურთხები იყვნენ. უცებ ტანში ჟრუანტელმა დამიარა, როცა წარმოვიდგინე, თუ რა დამემართებოდა, შურთხები რომ დაბლა ფრენით გადასულიყვნენ, რომელიმე მათგანი ფრთით რომ შემხებოდა, მეტი არ მინდოდა, უცებ მოვწყდებოდი ციკაბო კლდიდან და უფსკრულში თავდაყირა გადავეშვებოდი.

ბოლოს, როგორც იყო, ამოვფორთხდით განიერი ქვის ტერასაზე. ჩამოვჯექით, რომ მცირე ხნით შეგვესვენა და გარემო დაგვეთვალეირებინა. მე სულ ოფლში ვიწურებოდი. ჯოტომ გაიცინა:

— ცუდი გზაა!

— რატომ, არა უშავს რა! — მივუგე ორჭოფულად.

— ჯიხვები! — უცებ წამჩურჩულა ჯოტომ და თავი დავხარე.

მცირე ხნის შემდეგ ფრთხილად წამოვიწიე და ხუთასოდე ნაბიჯზე შევნიშნე პატარა მწვანე მინდორი, რომელიც დაახლოებით სამოც-სამოცდაათი მეტრის სიმაღლეზე მდებარეობდა. ეს კლდე უღელტეხილის მხრიდან ხეობისაკენ კედელივით ჩამოჭრილი იყო, ჩვენკენ ოდნავ დაქანებული, მაგრამ მაინც მიუვალი. სწორედ ამ მწვანე მინდორზე შევნიშნე მორუხო-ყვითელი ლაქა, მეორე ასეთივე ლაქა ზედ მიკვროდა კლდის ძირს. ეს იყო ბალახით მოფენილი პატარა მინდორი. უცებ დურბინდი მოვიმარჯვე, კარგად დავაკვირდი, ამკარად გავარჩიე ერთი მათგანი, რომელიც თავით ჩვენკენ იწვა. ეს იყო ორი-სამი წლის ჯიხვი, მეორე კი ოთხი-ხუთი წლისა მაინც იქნებოდა, იგი კლდესთან იდგა და თვლემდა. ორივეს პატარა რქები ამოსვლოდა.

მე და ჯოტო ჩურჩულათ შევთანხმდით.

ჯოტო მხარმარჯვნივ ხოხვით გადასვრება ხევში, ^{განმავლობაში} ხოხვითვე ავა უღელტეხილზე, გარს შემოუვლის, ტაშს შემოჰკრავს, შეჰყვირებს, დააფრთხობს და ჩემკენ გამორეკავს. ამ ხნის განმავლობაში მე ქვებზე ამოფარებით ჩავხოხლები ხევში, რომელიც მდებარეობს ჩემსა და ჯიხვებს შორის და, რაც კი შეიძლება, მივუახლოვდები.

მთელი ეს ხევი ქვებით სავსე იყო. ამ ქვებს შორის მხოხავ კაცს უსათუოდ შენიშნავდნენ ჯიხვები. ამიტომ საჭირო იყო ხოხვა ფრთხილად, თოფის კონდახიც კი არ უნდა დამეკარებინა ქვაზე და ხმაურობა არ გამომეწვია. ხეობაში მშვიდობიანად ჩავხოხდი, ქვას ამოვეფარე და ფრთხილად გავხედე. ჯიხვი ისევ თავის ადგილას იდგა. წუთით შევისვენე, კვლავ უხმაუროდ გავხოხდი. ხეობის ყველაზე ღრმა ადგილას მოვიხსენი ჩანთა, ღურბინდი და ბოხჩებში ჩაწყობილი ლულები, მარცხენა ხელში შტუტყერი დავიჭირე, ხოლო მარჯვენა ხელი და ფეხები ავამუშავე, კვლავ გავხოხდი.

ხევი თანდათან ვიწროვდება, მის ზემოთ არიან ჯიხვები! უკვე მიზანს უუახლოვდები, ცოტა დავწყნარდი და ჯიხვებსაც მივეცი დაწყნარების საშუალება. თავს მალა ვწევ ფრთხილად. ჯიხვები იმავე ადგილას არიან. ჩვენს შორის დაახლოებით სამასი ნაბიჯია. ქედის ქიმისკენ გავხედე. ჯოტო უკვე იქ არის, იგი პირდაპირ ჯიხვებისაკენ მიდის. თუ ჯოტომ წრებზე არ მოუარა და მათ უკან არ ამოჰყო თავი, ჯიხვები ჩემკენ კი არ წამოვლენ, არამედ პირდაპირ გაიქცევიან. გარემო შევათვალეერე თუ არა, დავწყნარდი. აშკარად ვხედავ, რომ მათ ზემოთ მიუდგომელი ციცაბო კლდეა, რომელზეც ჯიხვიც კი ვერასვხით ვერ ავა. ჯიხვების უკან კი უძირო ხრამია. ამიტომ, მხოლოდ ერთი გზა აქვთ. ჩემსა და უღელტეხილის ჩამოთლილ კლდეს შუა უნდა გაირბინონ. ქვაზე ნელა ვდებ შტუტყერს, რომელსაც ქვეშ ნაბდის ქუდი ამოვუფინე. სამას მეტრზე ვუმიზნებ, ჩახმახი შევაცუნე და ველოდები. გული ისე მიძგერს, ლამის ბუდიდან ამოვარდეს. დაძაბული ლოდინის გამო, ხან სრულიად ვერა ვგრძნობ გულის ძგერას, სუნთქვა მეკვრის. ხან მიტაცებს ფიქრი სანუკვარ ნადავლზე, ხან კი მეშინია დავაცილო. გადავწყვიტე, არ დაველოდო ჯო-

ტოს, მიზანში ამოვიღე ყველაზე დიდი ჯიხვი, რომელიც ბრძოლის გადასახედზე დგას. ამ დროს ორი ჯიხვი ელვის სისწრაფით გაუჩინარდა. მოისმის ჯოტოს სტვენაც, თვითონაც გამოჩნდა კლდის ქიმზე ჩემსა და ჯიხვს შუა. ვესროლე, მაგრამ დაეცა; წყეული ჯიხვები უგზოუკვლოდ გაჰქრნენ!

გაოგნებული ვდგავარ იმ კლდის წინ, საიდანაც ეს-ეს იყო გაჰქრნენ ჯიხვები. კედელივით ამართულ კლდეზე ვერც ერთი გამობურცული ადგილი, ვერც ერთი ქვა ვერ შევნიშნე, რომელზედაც შეეძლოთ შეემაგრებინათ ჩლიქები ჯიხვებს. ჰემშარიტად, კლდეებზე ხტომისა და სიარულის უდიდესი ოსტატები არიან ჯიხვები! კედელივით სწორად იყო ამართული ის კლდე, რომელზედაც ჯიხვებმა აირბინეს.

ყველაფერი ეს მოხდა ჩემს თვალწინ. სახტად დავრჩი.

გულდაწყვეტილი დავბრუნდი უკან, კვლავ იმ ადგილზე მოვედი, სადაც მე და ჯოტო დავშორდით ერთმანეთს. მალე ისიც იქ მოვიდა.

— შენ გგონია კარგად ხედავდი იმ ადგილს, სადაც ჯიხვი იდგა? წავიდეთ, ახლავე გაჩვენებ! — დეღავდა ჯოტო ჩემი საყვედურის გამო, რასაც სრულიად დაუმსახურებლად ვეუბნებოდი.

თურმე უღელტეხილი კიდევ დიდ მანძილზე გრძელდებოდა და არცთუ ისე ახლოს იყო ხეობა, სადაც მიიმალნენ ჯიხვები. ადგილმდებარეობის ერთნაირობა არ იძლეოდა ორიენტაციის საშუალებას.

დიახ, მიუჩვეველი კაცისათვის ძნელია ჯიხვის მოკვლა.

ჩემი ჯიხვი

ლამით საგრძნობლად ციოდა, აკანკალებულს რამდენჯერმე გამომეღვიძა, ვოცონი ჩამქრალიყო, ავდექი და შეშა შევუკეთე. დილით ჯოტომ მომასწრო ადგომა. ხელ-პირი საჩქაროდ დავიბანეთ, შევწყარდით და გზას გავუდექით. მცირე ხანში მთაზე ავედით, დეკის მთლიანი ზონა გავიარეთ, წინ გაშლილი

მინდორი დაგვიხვდა. ერთ ხანს მივყევით ერთმანეთს. უცებ, თითქოს ფეხებში გაგვიძვრაო, ცხვირწინ აგვიფრინდა შავი როჭო.

ეს ისე უცბად მოხდა, რომ მხრიდან თოფის გადმოგდებაც ვერ მოვასწარი. ამასობაში მინდორიც გავიარეთ, თანდათან მხარმარცხნით მივყევით, გეზი მწვერვალისაკენ ავიღეთ.

რამდენიმე წუთში მალალ კლდეზე ავედით. ჯოტომ დაკვირვებით შეათვალიერა გარემო დურბინდით, ბოლოს აღფრთოვანებით წამოიძახა:

— ევგენი ლვოვიჩ, გახედე! — კიდეც დააკვირდა და დურბინდი ხელში მომცა. — აი, აი, იმ კლდის ფერდობზეა! — დაატანა და თითი ჩრდილო-აღმოსავლეთით გაიშვირა.

ღრმა ხევის გაღმა კედელივით ამართულ კლდესთან თვალი მოვკარი ამწვანებულ პატარა მინდორს, სადაც მარტი იდგა ერთადერთი ჯიხვი.

— ვხედავ, ვხედავ! — ისე აღტაცებით წამოვიძახე, თითქოს ჯიხვისთვის ხელი ჩამეღლოს რქებში.

ისევ დავაკვირდი.

ახლა უკვე ჯიხვს კი არა, მის ირგვლივ ადგილმდებარეობას ვათვალიერებდი. დავრწმუნდი, რომ ამ პატარა დერიდან ზემო მხარისაკენ ჯიხვს მხოლოდ ერთი გზა ჰქონდა.

ეს იყო მიუვალ კლდეზე წვიმით ჩამორეცხილი ნაპრალი. ჩემი ვარაუდით თავისი მარჯვე, მჭიდო ჩლიქებით ჯიხვს აქ თავი ძლივს უნდა შეემაგრებინა; ტანით ნაპრალის კიდეს უნდა მიყრდნობოდა და ასე, უდიდესი სიფრთხილით გაქცეულიყო, თუ საიდანმე საფრთხე ელოდებოდა.

ჯოტო მარწმუნებდა, რომ შესაძლებელი იყო ქვემოდან მიპარვით ჯიხვთან ორმოციოდე ნაბიჯზე მიახლოება და მისი მოკვლა. მაგრამ რაკი წინაღობით გამოვცადე ასეთ დაქანებულ კლდეზე ასვლის სიძნელე, არ მინდოდა ხელახლა განმეცადა ის.

დაყოვნების დრო არ იყო. გეგმა უცებ შევიმუშავეთ.

ჯოტო პირდაპირ გაემართა, მე კი შორიდან მოვლით გავსწიე იმ ადგილისაკენ, სადაც ჩვენი წინასწარი ვარაუდით უნდა გამოსულიყო ჯიხვი, მას შემდეგ, როცა იგი დაფრთხებოდა.

მე ვთხოვე ჯოტოს, ნელა და უხმაუროდ მიჰყოლოდა ბილიკს. ამით საშუალება მოეცა ჩემთვის დროზე მივსულიყავი ადგილზე, ორი კილომეტრი ტყუილუბრალოდ არ მომეველო იმ კლდე-ღრეებში. არც ჯოტოს გზა იყო იოლი: ჯერ ღრმა ხევში უნდა ჩასულიყო, მერე ციცაბო კლდე გადაელახა. და, თუ პირდაპირი დამიზნებით სროლას ვერ მოახერხებდა, მიახლოების უმალვე ჰაერში უნდა გაესროლა, ჯიხვი დაფრთხებოდა და გამოსწევდა იმ მიმართულებით, სადაც მე ჩავსაფრდებოდი.

ადგილზე დავეარეთ ჩანთები, სათადარიგო ლულები და სხვა ზედმეტი ნივთები, რომლებიც ხელს შეგვიშლიდა მარად სიარულში. დაახლოებით ერთი საათის შემდეგ ოფლში გაწურულმა გულის ფანცქალით ძლივს მივალწიე დანიშნულ დიდ ქვამდე.

ჩემს წინ, ასიოდე ნაბიჯზე, იწყებოდა ნაპრალი, რომლის ძირში იდგა ჯიხვი. ნაპრალის ზემოთ, ერთ ადგილას, ჩაღრმავებული ზედაპირი წვრილი და მსხვილი ქვებით იყო

სავსე. ეტყობოდა, აქ ჩამოდიოდა მაღალი მწვერვალის
გამოქანებული ნიაღვარი, მას გადაერეცხა ნაპრაღს მისი
ნაპირები და ასე გაჩენილიყო აქ ჯიხვის ბილიკი.

დიდ ქვაზე დავდე დაკეცილი ყაბალახი, იქვე ამოვეფა-
რე, თოფის ჩახმასი შევაყენე და სული გავნაბე მოლოდინში.
წუთები საათებად მეჩვენებოდა:

„— ჯოტო ხომ განთქმული მსროლელია! იქნებ ერთი
გასროლით წამოაგორა ჯიხვი! თუ ასე მოხდა, მე რიღასთვის
ვიწვალე ამ კლდე-ღრეზე ფორთხვით? მაგრამ ვაითუ დააცი-
ლოს, ჯიხვიც სხვა მიმართულებით გაიქცეს, მაშინ?“...

ჩემი ფიქრი ყრუ გასროლამ გაპფანტა. მერე მომეჩვენა,
თითქოს კვლავ გაისმა სროლა — ერთი, ორი, სამი... ათი,
სადაც სულ ახლოს. სროლის ხმა ხევიდან-ხევში გრიალით
გადადიოდა.

თოფი მოვიმარჯვე, მოლოდინში გავინაბე.

აი, სანუკვარი ჯიხვიც გამოჩნდა, მაგრამ არა იქ, სადაც
მოველოდი, არამედ საგრძნობლად მხარმარცხნით, პირდაპირ
ამართული ნაპრალებიდან ამოჰყო თავი. მერე გაბედული,
დინჯი ნახტომებით გამოვიდა ნაპრალის კიდეზე. უმაღვე
ამაყად მაღლა ასწია ლამაზრქებიანი თავი და გვერდით ჩემ-
კენ დადგა.

ეს იყო ნანატრი შემთხვევა.

საკმარისი იყო ჩახმასი გამომეშალა და ყველაფერი გა-
თავდებოდა, მაგრამ უეცრად ერთმა ფიქრმა შემაჩერა: ვაი-
თუ ჩემი ტყვიით განგმირული ეს მთების ულამაზესი არსება
გადაიჩეხოს ხევში, საიდანაც მისი ამოტანა ყოვლად შეუძ-
ლებელი გახდება, მაშინ? არ ვესროლე, თავი შევიკავე. წუ-
თის შემდეგ ჯიხვი მობრუნდა და ჩქარი ნაბიჯით გამოსწია
ჩემკენ. ვუმისნებ, მაგრამ ისევ თავს ვიკავებ, მოხერხებულ
წამს ველოდები, მინდა უფრო მომიახლოვდეს. უცებ მო-
წყვეტით შეჩერდა და საოცარი ხმით დაუსტვინა. „უთუოდ
იგრძნო, რომ ახლოს ვარ ჩასაფრებულნი!“ — გავიფიქრე, და
ის იყო ჩემმა თოფმაც იგრიალა. ჯიხვი იქვე ჩაიკეცა, მაგ-
რამ უმაღვე წამოფორხილდა, წინა ფეხები მიწას დაჰკრა,
გასაქცევად წამოიწია. მეორეჯერ დავახალე თოფი... სრო-

ლის ხმამ კლდიდან კლდეზე გადაიქუხა. კვლავ ჩვეულებრივ მყუდროება დამკვიდრდა ირგვლივ. ჩემს წინ ეგდო ულამაზესი ზესი ქმნილება. მონადირეები ადვილად მიმიხვდებიან, თუ რა ბედნიერება იყო ეს ჩემთვის. ადვილი წარმოსადგენია ისიც, თუ რა სიხარული უნდა განმეცადა დასისხლიანებული ფეხებით ორი დღე კლდე-ღრეებზე ფორთხვისა და გულის ფანჯალის შემდეგ.

ჩემს დღეში არც მანამდე, არც მის მერე, არც ერთ ნანადირევს იმდენი სიამოვნება არ მოუხიჭებია, რაც იმ ჰინებმა განმაცდევინა.

სიხარულისაგან ფრთებშესხმული ერთ ხანს დავცქეროდი მოკლულ ჰინებს, მერე უცებ ჯოტო მომაგონდა. და ის იყო, წინ გავექანე, რათა შემეტყობინებინა მისთვის ჩემი გამარჯვება, რომ რამდენიმე ნაბიჯის შემდეგ ნაპრალის კიდეზე აღმოვჩნდი. გადავიხედე თუ არა, თვალთ დამიბნელდა — უძირო ხეობა თითქოს თავისკენ მიზიდავდა და იღუმალი ხმით მეძახდა. უმაღვე უკან დავიწიე...

ჩემ ზემოთ თვალისმომჭრელად ბრწყინავდა უღელტეხილის მწვერვალები, ირგვლივ ამართულიყო კლდეები, მათ ძირში კი, სადღაც ქვემოთ, გრგვინვით გადარბოდნენ ჩანჩქერები. უფრო იქით მოჩანდა საუკუნოვანი, უდაბური ტყეები და ყუბანის მდინარეთა სათავეები...

რადაც წარმოუდგენელი სილალე ვიგრძენი. უცებ შეუცნობლად, უბრალოდ და ბუნებრივად მთელი ხმით წამოვიწყე სიმღერა. აფხაზური ჩვეულების მსგავსად, გმირული პათოსით სავსე, უსიტყვო ჰანგებით გამოვხატავდი ჩემს აღფრთოვანებას. მეღიმებოდა, თან ველური ადამიანივით სულ უფრო ხმამალა ვმღეროდი, თვით ჩემთვისაც გაუგებარ სიმღერას.

ჩემი ხმა ხევიდან ხევში გადადიოდა.

უცებ ჯოტოც გამოჩნდა შორიდან. დამინახა თუ არა, ჩემკენ გამოექანა...

— კარგია, ძალიან კარგი! მოხარული ვარ! — სიცილით მომეგება მეგობარი. — შენს სიმღერაზე მამა-პაპათა ჩვეულებისამებრ თავდავიწყებით მოვრბოდი. ვიცოდი, რომ ჰინე უკვე მოკალი, მინდოდა ყველაზე ადრე ამომეღწია შენთან და დაგხმარებოდი. ოღონდ ერთი რამ უნდა გახსოვდეს —

სუკი ჩემია... — ბავშვურად მოკრძალებით გაიღიმა ჯოტომ /
და თვლები მომანათა. ქართული
საზოგადოებრივი
საბავშვო ლიტერატურის
სამეცნიერო ცენტრი

— წაიღე, წაიღე! სუკი კი არა, მთელი ჯიხვი წაიღე,
ოღონდ ლამაზი რქებით დამშვენებული თავი დამიტოვე...

კვლავ აღტაცებას ვეძლეოდი, ვნეტარებდი გამარჯვებით
გალაღებულს, მაგრამ ყოველივე ეს წუთიერი აღმოჩნდა...

— ოცდაათ ნაბიჯზე მივეპარე, ვერ შემამჩნია, შემეძლო
ერთი გასროლით ძირს დამეცა, მაგრამ თავი შევიკავე... —
განავრძო ჯოტომ.

— რატომ? — შევეკითხე გაოცებით.

— აბა თუ მიხვდები! — ჯოტოს ღიმილი აუთამაშდა
ტუჩებზე.

— ვერ მივხვდი, რატომ, მაინც რატომ?

— იმიტომ, რომ შენ ჩემი სტუმარი ხარ!

— მერე რაა, რომ სტუმარი ვარ?

— ვალდებული ვიყავი მესიამოვნებინა შენთვის. ვიცოდი,
ამ სიამოვნებას მოგანიჭებდა ჯიხვის მოკვლა. ამიტომ ის
უნდა მოგეკლა შენ და არა მე...

ჩემთვის სრულიად მოულოდნელი იყო ასეთი პასუხი:
არ ვიცოდი, თუ ასეთი ჩვეულება ჰქონდათ აფხაზ მონადირეებს. იმ დღეს პირველად გავიგე ეს. მხურვალე მადლობის
გრძნობით ჩამოვართვი ხელი მეგობარს და გადავეხვიე...

*

მე და ჯოტომ ჯიხვი გავატყავეთ, ასო-ასო ავჭერთ,
ორად შევკარით, მხარზე გავიდევით და წამოვედით იმ ად-
გილისაკენ, სადაც ნივთები დავტოვეთ. სიმართლე უნდა
ითქვას, მძიმე ტვირთმა ძალიან მატკინა შეუჩვეველი ზურ-
გი. ბოლოს, როგორც იყო, ჩამოვედით ქვემოთ. კარგად შე-
ვისვენეთ და თამბაქოც გავაბოლეთ.

— ევგენი, კიჩინთან წავიდეთ ღამის გასათევად, — მი-
თხრა ჯოტომ, — აქვია, სულ ახლოს, ტყის პირას, მალე
ჩავალთ.

ჩვენი საპალნეები კვლავ ავიკიდეთ და გზას გავუდექით.
ჩანთა, ჩემ მიერ მოკლული შურთხი, თოფის სათადარიგო

ლულები ჯოტომ გამომართვა და თვითონ აიკიდა. ჩემი და მისი ტვირთი, მეტი თუ არა, ორმოცდაათი კილოგრამი მაინც იქნებოდა. მე კი, როგორც მთებში სიარულს მიუჩვეველი კაცი, გაცილებით უფრო ნაკლები ტვირთის ტარებაც მიმძიმდა და ჭაპანწყვეტით მივდიოდი.

დიდხანს ვიარეთ ნება-ნება. ბოლოს, როგორც იყო, მიუუახლოვდით მინდორს. ტყის მახლობლად კიჩინის კარავიც გამოჩნდა. დაგვინახეს თუ არა, ჯოგის ექვსი ძალლი საშინელი ყეფით გამოექანა ჩვენკენ. სიმართლე უნდა ითქვას, ორივეს ძალიან შეგვეშინდა: ჩვენი გამოჩენით გაბრაზებულ ძაღლებს იქნებ დავეგლიჯეთ კიდევ, რომ მათ კვალდაკვალ არ გამოდევნებოდნენ. მასპინძლები თავაზიანად მოგვეგებნენ, ტვირთი გამოგვართვეს, თვითონ აიკიდეს, თან ჯოტოსთან სხაპასხუპით ლაპარაკით კარავში მიგვიყვანეს. ლამაზად გაკეთებული კარვის ირგვლივ ძროხები და ცხენები დადიოდნენ. 'მორს კი, ამწვანებულ ფერდობზე, ცხვარი შეფენილიყო.

კარვის წინ მიწაში ჩარჭობილი ხმელი ხე იდგა. მის გაჩაჩხულ ტოტებზე ეკიდა ახალგატყავებული არჩვი და ჯიხვისა და არჩვის ოციოდე რქა. კარვის ისლის სახურავზე გასაშრობად ეფინა წნელებით გაჭიმული დათვის დიდი და პატარა ტყავები, ირგვლივ რძის, ყველისა და პირუტყვის სუნი იდგა.

კიჩინი ახალი დაბრუნებული იყო მუქთარისაგან. მან მითხრა:

— ჯიხვი თქვენმა მეგობრებმაც მოჰკლეს დღეს, დარწმუნებული არიან, რომ არც თქვენ დაბრუნდებით ხელცარიელი.

მცირე ხანს თავაზიანი საუბრის შემდეგ კიჩინმა დასძინა:

— ამაღამ მოისვენეთ, დილით ადრე მე თვითონ წაგიყვანთ სანადიროდ. ეს ყველაზე საუკეთესო დროა ჯიხვზე ნადირობისათვის: ისინი ღამით საბალახოდ ჩამოდიან და გათენებადღე ისევ მთებში ბრუნდებიან.

კიჩინის ნათქვამი საინტერესო იყო, მაგრამ მე სულ სხვა რამე მიტაცებდა. ფიქრი უსიერ ტყისკენ მიმაქანებდა, იმ

ტყისკენ, სადაც, მეგობრების გადმოცემით, დადიოდნენ ირმის ჯოგები, სადაც შესაძლო იყო დომბსაც კი შეხვედნა როდა კაცი. ესეც რომ არ ყოფილიყო, უდიდესი სურვილი მქონდა ისე მაინც გამეგლო მთელი ამიერკავკასიის ამ ყველაზე საუკეთესო ადგილებში, რომელსაც თავისი სწორუპოვარი სილამაზითა და სიდიადით აღტაცებაში მოჰყავდა მნახველი.

მასპინძლებმა სახელდახელოდ მოამზადეს ვახშამი. წინ დაგვიდგეს გრძელი ტაბაკი, რომელზედაც ჩამოარიგეს ცხელი ღომი. ჭამის დროს ლაპარაკობდა მხოლოდ კიჩინი, როგორც ყველაზე უფრო ხნიერი. ხანგამოშვებით მხოლოდ ჯოტო ჩაერეოდა საუბარში. დანარჩენები დუმდნენ და გულმოდგინედ შეეჭყეოდნენ საჭმელს.

საგულისხმოა, რომ იმ დროს ჯერ კიდევ თვალსაჩინო იყო გვაროვნული წყობილების დამახასიათებელი გადმონაშთები აფხაზ მეჯოგეთა ურთიერთ დამოკიდებულებაში.

როცა უფროსები ისხდნენ და საუბრობდნენ, ახალგაზრდები ფეხზე იდგნენ და გაჩუმებულნი უსმენდნენ.

*

კუმტად ამართულიყვნენ მომუქო-მწვანე ურთხმელის თვალმეუდგამი ხეები. მათი ტოტები ისე შეწნული და გადახლართულიყო ერთმანეთში, რომ გიგანტურ ფანჩატურს მოგაგონებდათ. ეტყობოდა, მზის სხივები ვერასოდეს ვერ აღწევდა იმ ტყეში: ნახევრად ბნელოდა. არსად ბალახის ნატამალი არ ჩანდა. ირგვლივ ყველაფერი მოტიტვლებული იყო, იგრძნობოდა მხოლოდ ნესტისა და სოკოს სუნნი.

სამაგიეროდ, ლოდიდან ლოდზე გრგვინვით მიქეფარე მთის მდინარეების ნაპირის გასწვრივ სულ სხვა სურათს ვხვდებოდით. მთელი არეშარე დაფარული იყო კაცის სიმაღლე გვირითა და დუმფარათი, ათასგვარი ჭიშის ქოლგისებური ყვავილებითა და ბალახბულახით, გრძელი და ხავერდით რბილი ხავსით, მეჩხერი ტყითა და შამბნარით.

ზღაპრული სანახავი იყო უსიერი და უდაბური ტყე! ერთი გავლით, ისიც მაშინ, როცა მთელი გულისყური ნადი-

რობისაკენ გვექონდა მიბყრობილი, შეუძლებელი იყო მისი სული
საიდუმლოების ამოცნობა. ეს მოითხოვდა მეტ დროს, მთ-
მინებასა და დაკვირვების დიდ უნარს...

ჩვენ კი ამისი საშუალება არ გვექონდა.

კვლავ წინ მივიწვედით.

„ბილიკი! დიახ, ბილიკი! ის გაუტკეპნია რქოსანი პირუ-
ტყვის ჯოგს!“ — გამიელვა თავში. მაგრამ არა, ბევრი ვიარე
კლდე-ღრეში ათასი მიმართულებით თასმასავით დაკლაკნილი
ბილიკებით, მაგრამ პირუტყვის ნაკვალევი მაინც ვერსად
შევნიშნე. არა, ის არ იყო პირუტყვის მიერ გატკეპნილი
ბილიკები...

იმ დროს ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა ვიყავი, ჯერ
კიდევ გამოუცდელი, და არ შემეძლო ნაკვალევის იეროგლი-
ფების ამოკითხვა, მაგრამ იმას კი მივხვდი, რომ ის გაეტ-
კეპნა არა ადამიანს, არა პირუტყვს, არამედ ნადირს.

ვინ იცის იმ ნადირთა შორის იქნებ დომბიცი კი ერია —
ვინ იცის! უკვე ღამდებოდა, როცა გზაზე გამოვედით. მცირე
ხნის შემდეგ მხარმარჯვნივ თოფმა დაიჭექა. მას მოჰყვა მეო-
რე, მესამე. აშკარა იყო: ამხანაგები ნიშანს იძლეოდნენ...

მეგობრების მხიარულ წრეში ვიყავი. კერის პირას ოჯა-
ლეშის ღვინოსა და ჩემ მიერ მოკლული ჯიხვის მწვადებს
შევექცევოდით.

მუქთარი მეორე დღისთვის მპირდებოდა ახალ, წარმტაც
ნადირობის მოწყობას თავის მეგობარ მაჰმუდთან ერთად,
უღელტეხილის გადაღმა, გრიბზის ხეობაში, სადაც მისი სუ-
ტყვით უთვალავი ჯიხვი იყო...

შუალამე უკვე გადასულიყო, ამ საუბარში ტკბილად ჩა-
მეძინა...

ძარშხუ

შემოდგომის წყნარი დღეა, 19... წლის სექტემბერი. ჩემი მეგობარი, ტყისმცველი ივანე ანდრიას-ძე, მთაში სანადიროდ კიევიდან სპეციალურად ჩამოსული ნიკოლოზ ნიკოლოზის-ძე და მე იორლა ცხენებით სოხუმიდან გამთენიისას გავვდივართ. დილის გრილი ჰაერის სუნთქვა გვსიამოვნებს. კარგ ხასიათზე ვართ. ვაზნები, სანოვაგე და თბილი ტანსაცმელი ხურჩინებში გვიწყვია, რომლებიც მოხერხებულად არის შემოკიდებული ცხენებზე. თოფები მხარზე გვაქვს გადაკიდებული. ექვსი კილომეტრი გზა მდინარე მაჰარასმდე შეუშინველად გავიარეთ და ზღვის ნაპირს გამოვეთხოვეთ.

აქ გზა შიდა აფხაზეთისაკენ უხვევს და მდინარის პირს მიჰყვება. თვალწარმტაც ხეობაში შევდივართ. გზა შუაზე სჭრის აყვავებულ წებელდას, სადაც ასე უხვად მოდის ხილი, თამბაქო და სიმინდი და მდინარე ამტკელთან რკინის ხილით მთავრდება. ხიდის შემდეგ იწყება სოხუმის სამხედრო ბილიკი ქლუხორის უღელტეხილისაკენ, ტებერდასა და ყუბანისაკენ. ბილიკი ტყეს მისდევს, ხან წიფლნარის ჩრდილში ჩაიმალება, ხან ისევ თავს ქარაფზე, მზის გულზე გამოჰყოფს და აქაფებულ კოდორზე ჩაუხვევს. ამ გზის პირველი უბანი ციცაბო კლდეშია გაჭრილი და გიყი მდინარის ასმეტრიან ციცაბო ნაპირს მიჰყვება. ბილიკი ვიწროა, მაგრამ საშიში არ არის, თუმცა ზოგჯერ კლდიდან ჩამოწოლილი ზეავი გზას

გვიღობავს. მაშინ ცხენებიდან ჩამოვდივართ და დამარქავენ-
ბული გაგყავს ისინი სამშვიდობოზე.

აი ცნობილი ვაგათის ხიდი. აქ კოდორის კლდიანი ნაპი-
რები ოციოდე მეტრზე დაახლოებია ერთმანეთს და წყალ-
მრავალი მდინარე ღრიალითა და ელვის სისწრაფით გადის
ამ ვიწრო კლდოვანში. უხსოვარ დროში გაუკეთებიათ აქ
მდინარე კოდორზე ერთადერთი ხიდი აფხაზებს. ამ ხიდზე
გადადიოდნენ ჯოგები, გადაჰქონდათ სავაჭრო საქონელი,
აწარმოებდნენ საქმიან მიმოსვლას კოდორს იქითა აფხაზები
სამურზაყანოსა და თავისუფალ აფხაზთა საზოგადოებებ-
თან — წებელდასთან, დალასა და სხვა სოფლებთან. დიდი
ხანი არ არის მას შემდეგ, რაც ხიდი ერთმანეთთან ვენახის
ღერწმით შეკრული ორივე ნაპირიდან გადადებულ ხეებს
წარმოადგენდა, რომლებზედაც გადებული იყო მოწნული
ჩელტები.

ახლა ხიდი გაუუმჯობესებიათ: ფოლადის ორი მავთულია
გადაჭიმული და ზედ მჭიდრო ფიცრებისაგან შეკრული იატა-
კი დევს. მივედით დასათვალიერებლად. როდესაც ზედ შევ-
დექი, მარტო, უცხენოდ და ხიდმა საქანელასავით დაიწყო
რყევა, მაშინ კი ვიგრძენი განსხვავება ჩემსა და იმ აფხაზის
ნერვებს შორის, რომელიც ეს-ეს არის ცხენდაცხენ წელში
ოდნავი რხევით გადმოვიდა ამ ხიდზე, როგორც ცირკში
თოკზე მოსიარულე ჯამბაზი. შორს ამ ხიდიდან, რომელთანაც
დაკავშირებულია 1877 წელს გენერალ კრავჩენკოს რაზმის
ნაწილის დაღუპვა, რომელიც თურქების დესანტს გამოექცა
სოხუმიდან.

დაღამდა, როდესაც პატარა სოფელ ლატს მივადწიეთ. იგი
სამოცდათხუთმეტი კილომეტრითაა დაშორებული სოხუმი-
დან. საგზაო სახლში ჩამოვხტით და სიამოვნებით გავიშლა-
რთეთ საგზაო სამსახურის უფროსებისათვის გამზადებულ
საწოლებზე.

ინათა თუ არა, უკვე ფეხზე ვიყავით. ოციოდე წლის
ახალგაზრდა სვანი, სახელად ბადრი, უკვე გველოდებოდა.
იგი თავისი ოჯახით ჩამოსახლებულა აქ სვანეთიდან. დაუღა-
ლავი და, მიუხედავად ახალგაზრდობისა, უკვე ცნობილი მო-

ნადირე ჯიხვებსა და არჩევებზე, ივან ანდრეევიჩის მგობრად
ბადრი, რომელმაც თითქოს ყნოსვით გაიგო ჩვენი ჩამოსვლა,
მზად არის ჩვენთან წამოსასვლელად. საუზმედ დავსხედით
ნადირობის გეგმა დავაწყვეთ.

როგორც ბადრი ამბობდა, ბევრი ჯიხვი იყო რუხის
უღელტეხილზე, სადაც ჩვენ დღესვე შეგვეძლო მისვლა, ხეალ
კი ნადირობის დაწყება. ბადრიმ, რომელიც რუსულს ცუდად
ლაპარაკობდა, მაინც მოახერხა და აგვიხსნა, რომ ახლა მწყე-
მსები აღარ არიან მთაში, მონადირეებიც ცოტანილა დარ-
ჩნენ და ამიტომ ჯიხვები უფრო დაბლა ჩამოვიდნენ, ნადი-
რობაც გაადვილებულია.

ამ დიდი ბავშვის თვალები ნაპერწკლებს ყრიდნენ, რო-
დესაც იგი ჩვენს შტუცერებს სინჯავდა.

— უჰ, რა კარგია... რა კარგი თოფია! — გაიძახოდა იგი.

გზა მდინარე ჩხალთას ნაპირს მისდევდა, ასწლოვანი წიფ-
ლისა და წაბლის ტყეში, რომელიც სავსე იყო დათვებითა და
გარეული ღორებით. აქაფებული მთის მდინარის ნაპირზე
რამდენჯერმე შეგჩერდით, რომ სხვადასხვა, ერთიმეორეზე
უკეთეს მყავე წყალი დაგველია: აქ ხომ უდიდესი სიმდი-
რე გადმოჩუხჩუხებს ყოველ ნაბიჯზე!

მდინარე ჩხალთას სათავეები ყინულოვან მთებშია, აქა-
ფებული მდინარე კოდორს ერთვის.

ჩვენ ფეხით მივყვებით ჩრდილჩამოწოლილ ბილიკს. მდი-
ნარე შორსაა, მაგრამ მისი ხმა მკაფიოდ ისმის, თითქოს მის
ნაპირებს მიყვებოდეთ. გარშემო ტყეა. მას შემოდგომის წა-
მოსასხამი ახურავს. განსაკუთრებით მრავალფეროვანია წი-
ფელი: ყვითელი, ჩალისფერი, ფორთოხლისფერი და იქვე
ალისფერი და სისხლივით წითელი ფოთლები გარს შემოხვე-
ვიან მას. აქვეა წაბლისა და ცაცხვის მუქი ფოთლები, რო-
მელთაც სიყვითლე შეჰპარვიათ და განსაკუთრებით ლაპლა-
პებენ, როდესაც ქარი დაუბერავთ. ფესვმაგალი მუხა ოქ-
როსფრად ბრწყინავს, ვერცხლისფრად თრთის ვერხვი და
შესანიშნავ დეკას თავისი ზურმუხტის ნოხი გაუშლია მიწაზე.
აფხაზეთის ტყე შემოდგომაზე წააგავს იაპონიის ტყეს, რო-

ვტკბებით ამ მშვენიერებით და უსიტყვოდ მივაბიჯებთ. წინ დეკის ბუჩქებიდან რაღაც მოწითალო მხეცი გაიქცა: დათვი დავაფრთხეთ, რომელიც წაბლს შეექცეოდა. მხოლოდ მკვირცხლმა ივან ანდრეევიჩმა მოასწრო მხრიდან თოფის ჩამოღება და უვნებელი ტყვია მიაყოლა დამფრთხალ დათუნას.

გზა განვაგრძეთ. წინიდან ცხენის ფეხის ხმა შემოგვესმა. გამოჩნდა მხედარი, უკან მეორე დამარქაფებული ცხენით, ორივეს ბლომად ეკიდა ჯიხვების, არჩვების, ირმის ტყავები და რქები.

ჩვენ ერთმანეთს მივესალმეთ. შევჩერდით. მე მივჩერებოდი კეთილშობილი ნადირის ამ ბარბაროსული გაყლეტის შედეგს და ბოლმა ყელში მაწვებოდა. ბადრი ცხენოსან აფხაზებს გაესაუბრა. ეს თავადი ანჩაბაძე აღმოჩნდა, თავისი მსახურით. მთელი ეს ნანადირევი მას და მის ვაჟს ეკუთვნოდა. სანამ მისი ჯოგები საზაფხულო საძოვარზე სუქდებოდნენ, იგი ნადირობით ერთობოდა, ახალ კი შინ ბრუნდებოდა.

რამდენი ნადირი უნდა იყოს მთაში, ვფიქრობ მე, რომ მთელ კავკასიონის ქედზე, თითქმის ყველა მწყემსი განუკითხავად ანადგურებს მას. რა გასაკვირია, რომ ჯიხვებისა და არჩვების ასეული ფარები ერთეულებამდე შემცირდეს. ისინი დამფრთხალნი დაძრწიან მიუვალ კლდეებში, მყინვარებთან და იქაც კი მოსვენება არა აქვთ დაუღალავი მთიელი მონადირისაგან!

ჩვენ არ ვაწარმოებთ ნანადირევის აღრიცხვას. ჩვენი მთები და მათი ბინადარნი ჯერ კიდევ შესწავლილი არაა და არც შესაფერისად აღწერილი, თავის პოეტ-ნატურალისტს ელოდებიან, თუ გნებავთ ისეთს, როგორიც იყო ცნობილი ჩუდი, რომელმაც ასეთი გატაცებითა და ლამაზად აღწერა შვეიცარიის ალპები და მათი ბუნება!

თუ არ ვცდები, რაზევიგის მოთხრობებში მთაში ნადირობის შესახებ, მოხსენებულია ყაბარდოელი მონადირე სოტაევი, რომელსაც გასული საუკუნის სამოცდაათიან წლებში

უთქვამს: მთელი ჩემი ნადირობის დროს ორი ათას ხუთასზე მეტი არჩვი მყავს მოკლულიო. აქ დაუჭერებელი არაა: რა: ჩუდი თავის წიგნში მოგვითხრობს, რომ დიდმა ენგანდიელმა მონადირე კოლანიმ, რომელიც მეცხრამეტე საუკუნის ოცდაათიან წლებში ცხოვრობდა, თავის სიცოცხლეში ორი ათას რვაასი არჩვი მოკლა, ხოლო ჯერ კიდევ სამოციან წლებში გლარნის მთების ცნობილმა მონადირეებმა: მ. ვალხერმა — ოთხას ორმოცდათვრამეტი არჩვი, რ. ბოჩეზიმ — ექვსას სამოცდათხუთმეტი, ჰენრიხ გეიცმა და დავით ცვიკიმ — ათას სამასი თვითეულმა, და სხვა. თუ ასე დიდძალი ნადირი შეიძლებოდა მოეკლათ ამ ცოტა ხნის წინათ შედარებით ცივილიზებულ შვეიცარიაში, — რაღა გასაკვირი იქნება, რომ ჩვენში, უკაცრიელი კავკასიონის გრძელ ქედზე, სადაც გაცილებით მეტია ნადირი და სადაც თვითეულ მთიელს ხელში თოფი უჭირავს, — უფრო ბევრი იხოცებოდეს! სამწუხაროა, რომ მისი აღრიცხვა არსად არ ხდება.

ნადირის განრავლებას ჩვენს მთებში ხელს უწყობდა ის გარემოებაც, რომ მთის ხალხებს შორის მუდმივი მტრობა სუფევდა, თითქმის შეუძლებელი იყო ნადირობა მთებში. საქონელიც ვერ მიდიოდა ალბურ საძოვრებზე. ფარებს მთაში აპყვა თურქული, საქონლის ქირი, ყვავილი და სხვა ავადმყოფობა, რაც ხშირად ჯიბესა და არჩვსაც ემართება და მუსარს ავლებს ნადირს. მონადირე მწყემსები კი დაუზოგავად ხოცავენ მათ. ასეთ პირობებში ნადირის არავითარი მარაგი არ იქნება საკმარისი და კავკასიის მთის ნადირის საბოლოო განადგურების დღე არც ისე შორს არის*.

დღის ოთხ საათზე ყავრისაგან გაკეთებულ მოზრდილ ფარდულს მივადექით, რომელშიაც ყავრისა და ფიცრის დამამზადებელ მუშებს ეცხოვრათ. აქ დავიდეთ დროებითი ბინა.

ცხენები საბალახოდ გავუშვით, ჩვენ კი ცარიელ დიდ

* საბედნიეროდ, ეს ჩემი სიტყვები არ გამართლდა: საბჭოთა ხელისუფლებამ სერიოზული ზომები მიიღო ჩვენი მთის ნადირის დასაცავად. ნაყოფი უკვე არის — ჯიბეები და არჩვები სავრძნობლად მომრავლდნენ.

დარბაზში მოვიკალათეთ. დავკვირით ტოტები, შევავროვეთ ჩამოცვენილი ფოთოლი, გვიმრა და სულ მალე ოთხი მწვანე რბილი საწოლი გავაკეთეთ, ზედ ნაბდეები და საბნები დავაგეთ.

სალაშქრო ჩაიდანიც ადულდა, ვივანშმით და, დაბნელდა თუ არა, ნადირობის შესახებ საუბრით გულმოკერებულებმა, ლოგინებს მივაშურეთ.

როგორც კი მზე ამოიწვერა, ჩვენ ფეხით გავსწიეთ სანადირო ადგილისაკენ. ზურგზე თოფები, ვაზნები, ცოტა სანოვაგე და ნაბდეები ავიკიდეთ, ვინაიდან დამე მყინვარების ძირში უნდა გაგვეტარებინა, სადაც ცეცხლის დანთება არ შეიძლებოდა — ნადირს დავაფრთხობდით. თუ მოვასწარიო, ამ სალამოსვე ჩავუჯდებით ჯიხვთა ბილიკებს, რომლებზედაც ისინი ღამით ძირს ჩამოდიან საბალახოდ და დილისათვის კი უკან, კლდეებში ბრუნდებიან.

ბადრი გვარწმუნებს, რომ სანადირო ადგილს ორ-სამ საათში მივალწვეთ, ჩვენ კი ერთი საათი მხოლოდ ტყის გავლას მოვუხდით. ბილიკი სადღაც მარჯვნივ უხვევს. მოუთმენელი ივან ანდრეევიჩი ბადრის მივარდა, გრძელი გზა დაუწუნა და მოსთხოვა, პირდაპირი ბილიკი აერჩია და ისე გავგძლოლოდა. ბადრი განცვიფრებული მოგვჩერებია, ივან ანდრეევიჩმა წყრომით უბრძანა — გასწი პირდაპირო. ბადრი-მაც პირდაპირ აიღო გეზი და უგზო-უკვლოდ შეპყვა ციცაბოს. აქ დაიწყო ჩვენი ტანჯვის საათები.

ასიოდე ნაბიჯზე ისეთ გაუვალ დეკის ბუჩქებს წავაწყდით, რომელთაც რატომღაც ყველა ტოტი, როგორც შუბები, ჩვენს წინააღმდეგ ჰქონდა მოშვერილი. ბადრის გარდა ყველას თბილად გვეცვა. ზურგზე მოდებული თოფები და ნაბდეები მალიმალ გამოშვერილ ტოტებს ედებოდა და უკან გვეწეოდა. დეკის ტოტები გვებლაუჭებოდა, ხელ-ფეხს გვიკრავდა, ფეხები ხეების ფესვებში გვეხლართებოდა, სუნთქვა აღარ გვყოფნიდა ამ შეუჩვეველი მოძრაობებისგან, ოფლი წურწურით ჩამოგვდიოდა და თვალებს გვწვავდა.

დიდი წვალებით გადავლახეთ ეს გაუვალი ადგილი და, როგორც იქნა, ნაპირს გავედით, სადაც ქარაფი ტყე იყო და

აქა-იქ იდგნენ წიფლის ხეები. დასასვენებლად დასხედნენ. პირი გვიხმება. ბადრიმ დაგვიამედა, გზაზე წყაროებში. ჩვენი მათარები ცარიელია. ახლოს კი წყალი არსად ჩანს.

ასეთ გასაჭირს არ მოელოდა ჩვენი კიეველი სტუმარი, რომელიც შეშინებული ათვალეირებდა მიდამოს და მძიმედ სუნთქავდა. ნახევარი საათი ვისხედით. შემდეგ ისევ შევუდექით აღმართს, ახლა უფრო ნელა მივდივართ, გაუვალმა ადგილმა არაქათი გამოგვაცალა.

გზა სულ უფრო და უფრო ციცაბო ხდება, თხემებს მიეყვებით და ხეობები სულ უფრო და უფრო ღრმა უფსკრულებად იქცევიან, ერთი გადახედვაც კი სუნთქვას გვიკრავს. სულ უფრო ხშირ-ხშირად ვჩერდებით, ვისვენებთ, უფრო მივობლავთ, ვიდრე მივდივართ, ხმას არავინ იღებს, წყურვილი გვახრჩობს, ალპური მზე აუტანლად აცხუნებს.

ბადრი კი მსუბუქად მიაბიჯებს წინ, აღელვებას არ იმჩნევს, მაგრამ ეტყობა, გულში კრულვით გვიხსენიებს ასეთი მოუქნელობისათვის.

მზე დასავლეთისაკენ გადაიხარა, ჩვენ კი ჯერ ქედის ვიწრო თხემს მივყვებით. უცბად ბილიკის ბოლოში კლდე აღიმართა. ბადრი პირველი მიხვდა და წინ გაიქცა. ჩვენ კი ერთ ადგილზე შევჩერდით, ვიგრძენით, რომ კლდის გამოჩენა და ბადრის დაწინაურება რალაც ფათერაკს ნიშნავდა. მალე ბადრი დაბრუნდა და შეწუხებული კილოთი გაგვიცხადა:

- გზა აღარ არის!
- როგორ თუ აღარ არის! — ერთხმად შევყვირეთ სამივემ.
- ისე, აღარ არის... ივანემ მითხრა, პირდაპირ გასწიო. აი, წავედით და გზა აღარაა!..
- რალა უნდა ვქნათ?
- აქ უნდა დავიძინოთ. — მოკლედ მოჭრა ბადრიმ.

და, მართლაც, ჩვენ ღამე აქ გავატარეთ, აქ ამ ვიწრო თხემზე. არ გვეძინა, საშინელი იყო ეს ღამე, დაწოლაც ვერ მოვახერხეთ. შეუძლებელი იყო არა მარტო ზევით ასვლა, არამედ დაღამებამდე ქვევით ჩამოსვლაც კი.

მე და ნიკოლოზ ნიკოლოზის-ძემ თხემზე ოდნავ ფართო

ადგილი ვიპოვეთ, ნაბადი გავშალეთ, ერთმანეთს ღვედებით გადავებით, რომ უფსკრულში არ გადავცვენილიყავით, სკრულში, რომელიც ორივე მხარეს აღმართულიყო, მერე ნაბადი დავიხურეთ და ასე ვიწექით დილამდე. ივან ანდრეევიჩმა და ბადრიმ ჩვენ ქვემოთ მონახეს ორი ფიჭვის წვრილი ხე, მათ ძირში ჩასხდნენ, ორივე ფენებით მოეჭიდნენ და ნახევრად მჯდომარე მდგომარეობაში გაატარეს დილამდე. ჩვენ კი ნაბადქვეშ სიცივით კბილებს კბილებზე გვააცემინებდა, ხმელ პურს ვღეჭავდით დროგამოშვებით, რომ შინაგანი სითბო გამოგვემუშაებინა, მაგრამ მაინც არაფერი გვშველოდა.

მაგრამ ამ ღამემაც გაიარა ისე, როგორც ყველა სხვა საშინელმა და სასიამოვნო ღამემ. ჩვენ თითქოს რაღაც თეთრ ღრუბელში ვიწექით, რომელშიაც ძლივს ატანდა აღმოსავლეთის ნათელი. მაგრამ აი, როგორც თეატრში, მალლა აიწია დოლბანდის რამდენიმე ფარდა, გამოჩნდნენ გაღმა ფლატეები, გამოჩნდა ჯერ კიდევ ჩაქუფრული ხეხები, რომელთაგანაც ორთქლი ისე ამოდიოდა, როგორც ბოლი ქარხნის მილიდან.

მთის ნიაგმა უეცრად გვერდზე გასწია რძესავით თეთრი ღრუბელი და ნათელი ლურჯი ცის პატარა ნაჭერი გამოაჩინა. გამოკრთა მზის პირველი ოქროსფერი სხივი, მას მეორე მოჰყვა, მერმე მესამე და ნისლისა და ღრუბლების მთელი მასა ამოძრავდა, ერთმანეთში აირია, აღელდა და მრისხანე ქედის მწვერვალებისკენ იწყო სვლა, ჩრდილოვან ზედა ხეობებისაკენ, პირდაპირ უსაზღვრო ცის სივრცისაკენ.

ვინ იცის, რამდენად უფრო ჩქარა დავეშვით ახლა ქვევით. შუადღისას უკვე ყავრის ფარდულთან ვიყავით, დაღლილები, შერცხვენილები.

— მომეცი შენი თოფი, — მითხრა ბადრიმ, — მე ჯიხვს მოკვლავ. — თან აგვიხსნა, რომ საღამომდე კლდეებში ავიდოდა, იქ ღამეს გაათევდა და დილით კი ჯიხვებზე ინადირებდა.

სისხლი ტვინში ამივარდა. მონადირულმა ვნებამ ცახცახი დამაწყებინა და დაღლილობა დამავიწყა. მე უკვე ვხედავ-

დი ჩემს თავს კლდეებში, თვალწინ ჯიხვები მელანდებოდნენ, მე მოვთხოვე ბადრის თან წავეყვანე.

— შენ არ შეგიძლია... ჩქარი სიარული უნდა... იქ ცივა, ვერ გაძლებ!

მაგრამ მე გავჯიუტდი. ბადრის სიტყვებმა კიდევ უფრო გამაჯავრა, რაოდენ ძალას ვგრძნობდი — თვითონაც ვერ წარმომედგინა. ახალგაზრდულმა თავმომწონეობამ და მონადირულმა თავმოყვარეობამ ჩამადენინა ეს სიგიჟე: ვერც უძილო ღამემ, ვერც ძლიერმა დაღლილობამ, ვერც ცივბო აღმართებმა კლდეებში, ვერც კიდევ ერთმა მოსალოდნელმა უძილო ღამემ მყინვარების ძირში, — ვერაფერმა ვერ შემაშინა. დღის ორი საათი იქნებოდა, რომ წინდებიანი ფეხები აფხაზურ ქალამნებში ჩავყავი, ცოტა დავნაყრდი, ხელში თოფი, ვაზნები და პურის ნატეხი ავიღე და ახალი ენერგიით გავყევი უკან ბადრის.

ნიკოლაი ნიკოლაევიჩმა უარი განაცხადა ხელახლა კლდეებში გაბრუნებაზე, ივან ანდრეევიჩის უეცარი ავადმყოფობა მოიმიზეზა და ფარდულში დარჩა, მეგობარს ვერ დავტოვებო.

ბადრის ნიკოლოზ ნიკოლოზის-ძის შტუცერი სასწაულმოქმედი ხატივით მოწიწებით ეჭირა ხელში და ისე მიჰქონდა. იგი პატრონმა სვანს ათხოვა. თან თორმეტი ვაზნა უწყალობა. ახალგაზრდა მთიელს არაფრად ეპიტნავა ჩემი თანხლება, მაგრამ რაღას იზამდა.

— არა უშავს... არა უშავს... მალე მივალთ, შორს არ არის! — მანუგეშებდა იგი.

ამჯერად სიარული გაცილებით უფრო მეადვილებოდა: სული აღარ მეხუთებოდა, მივდიოდი თავისუფლად, დაღლას არ ვგრძნობდი. რაღაც სამიოდე საათში უკვე კლდეებთან მივედი. წინ ქედის სიმაღლეები და წვეტიანი კლდეები მოჩანდა, ბრწყინავდნენ მყინვარები და თოვლიანი მინდვრები. ჩვენ მივდიოდით, უფრო მივფოფხავდით ვიწრო კლდოვანი ხეობის მარცხენა ფერდობზე. ღამდებოდა. მაინტერესებდა და თან მაშინებდა ჩემი ახირებული განზრახვის ბოლო. ჩვენი ბილიკი უცბად გაფართოვდა, მოედნად იქცა.

— აქ დაჯექ, — მითხრა ბადრიმ, — იქ ჯიხვი მოვა და ხელი გაღმა ფერდობს მიაშვირა. იქამდე დაახლოვდნენ სამოცდაათი ნაბიჯი იქნებოდა. — მე კი იქ, თოვლიანში ავალ...

თქვა და მალე გაუჩინარდა, დამარიგა კი, როგორ უნდა გამეტარებინა ღამე: არ გაჩერდე, სულ აქეთ-იქით იარე ამ პატარა მოედანზე, მაშინ არ დაგეძინება, არ შეგცივდება, ყველაფერი რიგზე იქნება, დაწოლა არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება!

— დაწვები — გაცივდები და მოკვდებიო, — დაუმატა მან.

ბინდი მალე სიბნელემ შესცვალა. ცოტა ხანს კიდევ თეთრად მოჩანდა შორეული კლდეები, მაგრამ მალე ისინიც თვალს მიეფარნენ. შიშისა და გამბედაობის შერეულმა გრძნობამ აავსო გული.

ყველაფერი სიბნელემ შთანთქა, სანამ თვალი არ მიეჩვია მას და ცაზე ვარსკვლავები არ გამოჩნდა. მაშინ თითქოს უფრო ნათელი მოეფინა მიდამოს, ახლა მარტოობაც ადვილად ასატანი გახდა. ღამის დიადმა ღუმელმა მოიცვა მიდამო. მთებმა დაიძინეს. ჩამიჩუმიც კი არ ისმის, მხოლოდ სადღაც შორიდან, ოდნავ გასაგონად, ყრუდ ხმაურობს ჩანჩქერი.

პაპიროსს პაპიროსზე ვეწევი, ნამწვავებს ერთ ადგილას ვავროვებ. გამთენიისას კი ყველანი ერთად მიწაში დავმარხე, რომ ჯიხვს თამბაქოს სუნი არ სცემოდა. თამბაქოს ვაბოლებ და ბოლთასა ვცემ ჩემს პატარა მოედანზე, თოფი მხარზე მაქვს გადაგდებული, ხელები სათბურის ჯიბეში მიწყვია. ჯერ ხელა დავაბიჯებდი, ღამის დასასრულს კი თათქმის დავრბოდი, დავხტოდი კიდევ. იმაზე ფიქრი, რომ ბადრიც ჩემსავით ღამეს ათევდა, ჩემზე უფრო მალდა, თოვლში, ძალას მმატებდა. ჩემს იღბალზე ღამე წყნარი გამოდგა, ქარს ერთხელაც არ დაუბერავს, მხოლოდ გამთენიისას ხეობიდან სუსხი წამოვიდა და საკმაოდ შემცივდა. უნდა მოგახსენოთ, რომ ეს ღამე კიდევაც სჯობდა ზოგიერთ ღამეებს, რომლებიც მე ნადირობის დროს გამიტარებია. მაგრამ შეუჩვეველი, შიშის-

მომგვრელი მარტოობა ძლიერ მალეღებდა. მოუთმენლად ველოდი დილას, სინათლეს, როგორც ძვირფას და მასწავლებლო მხსნელს.

აღმოსავლეთი განათდა. გამოჩნდა უახლოესი ფერდობები, ციცაბოები, კლდეები. ხეობებში დაიძრა ნისლი, ნელა ზღაპრით მადის იგი ზევით, თითქოს ეზარებაო ღამის სამყოფელის დატოვება. მე კლდის დიდ ქიმს მივეფარე, მეორე გვერდზედაც ქეები მოვიწყვე, ჩავჯექი, ყაბალახზე დავდე დატენილი თოფი, ჩახმახი ფეხზე შევაყენე, გავინაბე და ლოდინი დავიწყე.

ნახევარი საათი არ იყო გასული, რომ სადღაც, ქვევით, ხეობის მეორე მხარეს, ქეიშის ჩხრიალი მოისმა. ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა, შემდეგ კვლავ დაგორდა რამდენიმე წვრილი ქვა. გულს დაგადუგი გააქვს, ხელები მიკანკალებს.

... და მოულოდნელად, ისე როგორც ყოველთვის ნადირობისას, პირდაპირ ჩემს წინ, ხეობის მეორე მხარეს, დედალი ჯიხვი აღიმართა, გვერდში ნუკრი უღვას. ნეტავ საიდან გაჩნდნენ აქ, ალბათ, მოსვლა გამომეპარა! გავშეშდი, მხოლოდ თვალებით მივაშტერდი ამ დიდებულ სანახაობას, რომელიც ნელი ნაბიჯით მშორდებოდა. თავი ოდნავ მივიბრუნე და ხუთი ჯიხვი დავინახე, რომლებიც დედასა და შვილს მოსდევდნენ.

ჯიხვები წყნარი ნაბიჯით მოდიოდნენ, ზოგჯერ ლაღად გადახტებოდნენ ხოლმე პატარა ნაპრალებსა და ქვებზე. მე ვერც მამჩნევდნენ, ვერც ჩემს იქ ყოფნას გრძნობდნენ. არც ერთს კარგი რქები არ ჰქონდა. მე მაინც ყველაზე დიდი მამალი ავარჩიე, რომელიც შესახედავად სამი-ოთხი წლისა ჩანდა და, რაწამს გამისწორდა, ჩახმახი დავსხლიტე. მეხივით დაიქუხა თოფმა და სროლის ხმა რამდენჯერმე გამეორდა ხეობებში, დენტის ბოლმა დაფარა ჯიხვები. როდესაც ბოლი გაიფანტა, ხეობის მოპირდაპირე მხარეს მოკლული ჯიხვი ეგდო. მან ერთხელ კიდევ გაიქნია უკანა ფეხი და საბოლოოდ შეწყვიტა მოძრაობა. დანარჩენები, რასაკვირველია, თვალის დახამზამებაში გადაიკარგნენ ისე, რომ ვერც კი შევამჩნიე, საით წავიდნენ.

სიხარულისაგან არ ვიცოდი, რა მექნა. ხევისაყენ ცი, მაგრამ მალე უკან დავიხიე: გასვლა შეუძლებელი მე მხოლოდ შორიდან შემეძლო დავმტკბარიყავი ჩემი ნანადირევით: ჩვენ შუა გაუვალი უფსკრული იდო. ახლა მხოლოდ ბადრის იმედილა მქონდა, — მარტო იმას შეეძლო ჯიხვთან მისასვლელი გზის გამონახვა.

ნადირობის გაგრძელების სურვილი დამეკარგა. მოდუნებამ შესცვალა აღგზნებულობა, ახლა მხოლოდ იმაზე ვოცნებობდი, რომ ბადრი მალე დაბრუნებულიყო. უფრო მოხერხებულად მოვიკალათე ქვის საბუღარში და თამბაქო გავაბოლე. მაგრამ ძილი თანდათან მერეოდა, თვალები მეხუჭებოდა, თუმცა ვცდილობდი რაც შეიძლებოდა თვალები დამეჭყიტა. უცბად შორიდან თოფის სროლის ხმა მომესმა, მეორე, მალე მესამე და მეოთხეც გავარდა. ძილი სადღაც გაქრა. მე სმენად ვიქეცი. კიდევ ორჯერ გავარდა, კვლავ გამეორდა. სულ ცხრა გასროლა დავთვალე.

რას უნდა ნიშნავდეს ეს? ნუთუ ბადრი ამდენს ჯიხვებს ესგრის, თითქოს გნოლის გუნდს წააწყდაო?

სროლა შეწყდა, სიჩუმე ჩამოვარდა, მე სმენად ვიქეცი და ასე გავატარე ნახევარი საათი, მაგრამ მზის სხივები ისე გემოზე მათბობდა, რომ ნებისყოფა წამერთვა, ძალა გამომეცალა, კლდეს მივეყრდენი და ჩამეძინა: ალბათ ორ ან სამ საათს მაინც მეძინა.

უცბად გამომეღვიძა, დაგორებული ქვების ხმა მომესმა, მივიხედე და ბადრი დავინახე. ძლივს მოაბიჯებდა, ზურგზე თასმებით შეკრული ჯიხვების ხორცი, თავები და ტყავები ეკიდა.

ტვირთი ძირს დააგდო, დაჯდა, სახეზე ოფლი მოიწმინდა, პაპიროსი გამომართვა, გააბოლა და დინჯად მითხრა:

— შეიდი ჯიხვი მოვკალ, ერთი მეტად დიდი იყო, შორს წაიქცა, ქვემოთ, ამოტანა შეუძლებელი იყო, მეორეც ისე... ხუთი თან მოვიტანე.

ხუთი ჯიხვის თავი და ტყავი, ხუთი სუკი, ათი ბარკალი, სათბილოები და ბევრი კიდევ სხვადასხვა ნაჭერი ხორცი მოიტანა თავისი ზურგით ამ უცნაურმა მონადირემ. მისგან

მოკლული ჯიხვები ყველანი ახალგაზრდები იყვნენ, საქართველოს
საქართველოს
მათგანი — დედალი.

— რად ამოხოცე ასე უმიზნოდ ამდენი წადირი? —
წყრომით მივმართე. — განა ორი ჯიხვი საკმარისი არ იყო.
რამდენი ხორცი გადაჰყარე ტყუილუბრალოდ... უჰ, შე უნა-
მუსოვ!

ბადრი ვერ მიმხვდარიყო ჩემს გაჯავრებას, გულუბრყვი-
ლოდ იღიმებოდა და მარწმუნებდა: ჯიხვები იმდენია ამ მთებ-
ში, რომ ეს არაფერიაო.

როგორ უნდა მოეხდინა კაცს ზეგავლენა ასეთ მონადირე-
ებზე — ჩემთვის მაშინ გაურკვეველი იყო.

ბადრიმ ცოტა დაისვენა, მერე ბილიკს ზევით აჰყვა და
ხეობის მეორე მხარეს გადავიდა, ჩემი ჯიხვი გაატყავა, ასჭრა
და ერთ საათში აქეთ გადმოიტანა. ჯიხვს ტყვია ბეჭში მოხ-
ვედროდა: იგი, როგორც მონადირეები იტყვიან, ნამუსიანად
იყო მოკლული.

ტყავში გახვეული ერთი სუკი, ბარკლები და ბეჭები ჩემ-
თვის დიდ ტვირთს წარმოადგენდა. ნეტავ რას ფიქრობდა
სვანი, რომელსაც ხუთჯერ მეტი ტვირთი ჰქონდა!

ნელ-ნელა, ხშირი დასვენებით, ძლივს მივალწიეთ ჩვენს
ფარდულამდე. ფეხები თითქოს მე აღარ მეკუთვნოდა, ძლივს
ვბანცალეზდი, თავი მიბრუოდა, სასა გამშრალი მქონდა. სა-
სწრაფოდ ერთი ჭიქა შავღვინონარევი ჩაი დაველიე, ძლივს
ორიოდე სიტყვა ამოვილულულდე, კუნძივით დავეგდე ჩემს
მწვანე სარეცელზე და თავის დადებისთანავე საღათას ძი-
ლით ჩამეძინა.

ცუდი დილა გათენდა — შემოდგომის წვრილი წვიმა
სცრიდა. მთები ნისლით დაიფარა. ირგვლივ სიბნელე გამეფდა.
ორ დღეს კიდევ ველოდეთ გამოდარებას. ვისხედით ჩვენს
ფარდულში, ჯიხვის გემრიელ მწვადებს შევექცეოდით, ზედ
სახლიდან მოტანილ არაყსა და შავ ღვინოს ვაყოლებდით.
მესამე დღეს კი, ისევ კოკისპირულ წვიმაში, ნაბდებსა და
ყაბალახებში გახვეულნი სოხუმისაკენ გავუდექით გზას.

პირველი არჩვი

ეს იყო გაგრას იქით.
დილით ადრე მიხვეულ-მოხვეული ბილიკებით მთაზე ავდიოდით. აღმოსავლეთის შორეული ჰორიზონტი ათასგვარი ფერით ელვარებდა. მზე ჯერ კიდევ არ იყო ამოსული, მაგრამ მისი სხივები შუბებივით ებჯინებოდა ვარდისფრად მომინანქრებულ ცის გუმბათს.

თვალწარმტაცად მოლივლივე ფერები თანდათან გაფითრდა.

დადგა ზაფხულის ნამდვილი კაშკაშა ღღე.

ბილიკი, რომელსაც ჩვენ ნება-ნება მივყვებოდით, უდაბური ტყის სიღრმეში იჭრებოდა. უკან გვრჩებოდა გულმშვიდად გადაშლილი ზღვა.

წინ ჩემი მეგობარი ივანე მიდიოდა. მე ფეხდაფეხ მივყვებოდი. უცებ მან ხელი მაღლა ასწია. ამით უსიტყვოდ მანიშნა: — ყურადღება! აკეთე ის, რასაც მე გავაკეთებო. ივანემ უცებ ფრთხილად ჩაიჩოქა მუხლზე. მეც ასევე გავაკეთე.

სულგანაბული ველოდებოდი მის შემდგომ განკარგულებას.

მხარმარცხნით მოისმა ტოტების ლაწუნი, ფოთლების შმაშური, ლალი და თავისუფალი ხრამუნი. მცირე ხნის შემდეგ გამოჩნდა ჯარად მომავალი ოციოდე ღორი. ისინი ჩქარა მოემართებოდნენ ჩვენს მხარეზე. თავიანთი წაწვეტილი დინგებით გზადაგზა გამალებით ჩიჩქნიდნენ მიწის ყოველ ნაჭერს, გლეჯდნენ ფესვებს, ბალახს, ამტვრევდნენ აქა-იქ

ნაპოვნ წიფლის კაკლებს ან წაბლს და შეუსვენებლად მუნებდნენ. ეტყობოდა, როცა განსაკუთრებით საკმელს წააწყდებოდნენ, ხმამალა და გაბმით ხვნეშოდნენ. როგორც ეს საერთოდ იციან ღორმუცლებმა მათთვის განსაკუთრებით სასიამოვნო საკმლის ჭამისას.

ცალ მუხლზე ვარ დაჩოქილი, ხელში მომარჯვევით მიჭირავს შტუცერი. ყველაზე დიდი ტახი ამოვარჩიე და დავუმიზნე. ღორები უკვე ორმოცდაათიოდე ნაბიჯზე არიან მოახლოვებულნი. ისევ წინ მოიწევენ, გამალებით ჩიჩქნიან მიწას, ეძებენ საკმელს, ხვნეშენ, სულაც არ გრძნობენ ჩვენს ყოფნას ასე ახლოს.

უკვე აშკარად ვხედავ ყველა ღორს, მაგრამ ერთხელ არჩეულ ტახს, რომელიც ჩემი ვარაუდით ათი ფუთი იქნება, თვალს არ ვაშორებ.

დაძაბული წუთები ელვის სისწრაფით მიჰქრიან, ტახი თანდათან ახლოვდება, ლოდინის დრო აღარ რჩება, პირდაპირ შუბლში დავუმიზნე და... თოფმაც იგრიალა.

უცებ წამოვხტი ადგილიდან, რომ უკეთ დამენახა, თუ სად დაეცა ტახი და როგორ ასავესავებდა ფეხებს. წარმოიდგინეთ ჩემი გოცება: — არც ტახია და არც დანარჩენი ღორები. თვალსა და ხელს შუა გაჰქრნენ.

საოცრად დარცხვენილი ვდგავარ.

— დავაცილე! — სასოწარკვეთით წამოვიძახე.

— თავი გაგიხმეს, აი! — გაბრაზებით შემომყვირა ივანემ.

— როგორ შეიძლება ას ნაბიჯზე ესროლო ღორს? გეცლია, უფრო მოგვიახლოვდებოდნენ, თითო ღორს წამოვაწვენდით!.. ეს რა გააკეთე? ყველაფერი ჩაშალე...

ვიგრძენი, რომ სირცხვილისაგან გაეწითლდი. სიტყვის ამოდებაც ვერ მოვახერხე. ივანე მართალი იყო. წარუმატებლობით გონდაკარგული უსიტყვოდ მივყევი. სრულიად უიმედოდ ვათვალიერებდი უკვე დაცარიელებულ ტყეს, სადაც ასე სამარცხვინოდ დასრულდა ჩემი პირველი დებიუტი...

ამ ამბის შემდეგ ვზა უფრო მომქანცველი გახდა. მიუხედავად იმისა, რომ სექტემბერი იყო, მზე ძალზე აცხუნებდა, პირი გამიშრა, მთლად გავიწუწე ოფლში, ხშირად შევ-

დგებოდი, რომ გულის საოცარი ძეგრა ოდნავ მაინც დამეწყნარებინა. ეტყობოდა, ჩემს მეგობარს მეტად შესაბამისად და დაჩაგრულად ვეჩვენებოდი, თუმცა თავს ვიკავებდი, ვცდილობდი მხნედ მივყოლოდი და არ ჩამოვრჩენოდი.

კარგა მანძილი უსიტყვოდ გავიარეთ. ივანე უცებ შემობრუნდა, სახეზე ღიმილი აუთამაშდა და მითხრა:

— არა უშავს რა, ჯერ კიდევ შევხვდებით ღორებსაც და არჩევსაც! ოღონდ იცოდე, ნურასოდეს ნუ აჩქარდები. ნადირობისას სიჩქარე არ გამოდგება! ნადირს უნდა მისცე იმის საშუალება, რომ რაც შეიძლება უფრო მოგიახლოვდეს, მხოლოდ ამის შემდეგ უნდა ესროლო!.. აქ დამიცადე, ახლავე მოენახავ წყალს...

ივანემ მართლა მალე მოიტანა ცივი წყალი მათარით. დავლიე, სული მოვითქვი, მცირე ხანს შევისვენეთ.

იმ დღიდან ყოველთვის მახსოვს მეგობრის რჩევა:
„ნურასოდეს ნუ აჩქარდები!“

ჩვენ უღელტეხილის მწვერვალზე ავედით. ბილიკი ჟოკე-ვარას ხეობის ნაპრალებს ქიმზე მოიკლაკნებოდა. ქვემოთ უძირო ორწოხები იყო პირდაღებული.

შუადღისას მივედით ტყისმჭრელების მიერ ძელებისაგან გაკეთებულ ქოხში. აქ გავჩერდით ორ დღეს.

გაგონილი გვქონდა: აქ, სადღაც ახლოს, კლდიდან გადმოდის მლაშე წყალი. აფხაზი მონადირეების სიტყვით მას ძალიან ეტანებოდნენ არჩვები, ისინი თურმე ჯარად ჩამოჰიოდნენ მთიდან, ლოკავდნენ მარილიან კლდეს და სვამდნენ მლაშე წყაროს წყალს.

მთელ სამ საათს ვიარეთ გიგანტური უძირო ხრამის ნაპრალებში, ქვემოთ ჩასასვლელს ვეძებდით, მაგრამ ამაოდ: ვერც ერთი მხრით ვერ მივუდექით, ჭერსად ვერ ვიპოვეთ ბილიკი. უფრო მეტი: ფეხის მოსაკიდებელი ადგილიც კი არსად ჩანდა, რომ თავი შეგვემაგრებინა და ხრამში არ გადავჩეხილიყავით. ამიტომ კვლავ ქოხისაკენ გავუდექით გზას.

უცებ წინა მხრიდან ფეხის ხმა მოგვესმა. ხეებს ამოვყავით ფარეთ. გამოჩნდა ახალგაზრდა, ტანადი აფხაზი ნახარბი. ეტყობოდა, იგი საბანაკოდან მოდიოდა. მხარზე ეკიდა ჯიხვის ტყავისაგან გაკეთებული ხალთა, ხელში ეჭირა გრძელი კომბალი.

მწყემსი შეჩერდა.

— უშუბზიაქვა! — მივესალმეთ ერთმანეთს.

უცნობმა ჭაბუკმა ღიმილის დროს თეთრი კბილები გამოაჩინა, ჩემს შტუცერს ხელი გადაუსვა:

— კარგი თოფია! — კვლავ გაიღიმა ჭაბუკმა.

ჩვენ გამოვესაუბრეთ ერთმანეთს დამტვრეული რუსულით.

იგი არაბიკიდან კალდახვარაში მიდიოდა, ყველი მიჰქონდა შინ.

როგორც აფხაზი მწყემსების დიდი უმრავლესობა, ნახარბიც მონადირე აღმოჩნდა. მან მიგვიყვანა სივრცეში ამართულ ციცაბო ნაპრალთან, რომლის ქიმი დაფარული იყო შქერისა და მაყვლის ბუჩქებით. იქ, ბუჩქებს შორის, აღმოჩნდა ძლივს შესამჩნევი ბილიკი, რომელიც წყაროსაკენ უზვევდა. ნახარბიმ მაღლიდანვე გვაჩვენა იმ ბილიკის ყველა ხვეული. ბილიკი გასდევდა ნაპრალების ძირს, იკარგებოდა ნაბზარებში, კვლავ ჩნდებოდა კლდეზე, ბოლოს კი, ჩვენს ქვემოთ, ორმოცდაათიოდე ნაბიჯზე ქვის ჯებირს ებჯინებოდა.

— იქ უნდა ჩაჯდე და ესროლო, მხოლოდ ჯერ წადი და უთვალთვალე! — მითხრა მან.

შემდეგ, ასიოდე ნაბიჯი გაიარა განმარტოებით მდგარ დადრეცილ კუნძამდე, რომელიც ფესვებით ჩასჭიდებოდა კლდეს ხრამის გადასახედზე, ხელით ჩაეჭიდა ხეს, ზედ დაეკიდა უძირო ხრამზე და გვიჩვენა ქვემოთ მოლაპლაპე წყალი. ეს იყო წყარო, სადაც თურმე არჩევები მოდიოდნენ.

— შეფოთლილ ხეებს ამოფარებული „გუშაგობენ“ მონადირეები და უთვალთვალევენ. როგორც კი შეხედავენ წყაროსთან მოახლოებულ არჩევებს, სწრაფად ჩაირბენენ ქვემოთ და ესვრიან.

ჭაბუკმა მონადირემ ყოველივე ეს გვიამბო, ხელი თავაზიანად ჩამოგვართვა და წავიდა...

საღამომდე ორიოდ საათი რჩებოდა. სწორედ ის დრო იყო, როცა არჩევები უნდა მოსულიყვნენ თავიანთ საყვარელ წყაროზე.

მიუხედავად ჭაბუკის რჩევისა, რაკი ბილიკის მიმართულება უცნობი იყო ჩვენთვის და არჩევების გამოჩენის დროს სწრაფად ჩასვლა ძნელი მოსახერხებელი იქნებოდა, გადაწყვიტეთ, წინასწარ ჩავსულიყავით ქვემოთ და იქ გვეღარაჯა.

ამწვანებულ ბუჩქებში შევედით, თავი მიწამდე დავლუნეთ, ნაპრალებს ხელებით ჩავეჭიდეთ და ასე დავეშვით ქვემოთ. ეს გზა ძალზე დამრეცილი და სახიფათო იყო, მაგრამ არც ისე საშიში, როგორც ზემოდან გვეჩვენებოდა. რამდენიმე წუთში ჩავედით ძირს და ქვის ჯებირიდან ოციოდე ნაბიჯზე ბუჩქებში შევჩერდით. იქ ყოფილიყვნენ ადამიანები. ეტყობოდა, მონადირეებს აქ მწვადებიც შეეწვათ.

აქედან ხელისგულივით მოჩანდა ხევის ვიწრო გასავალი. ჩვენ კარგად ვიყავით შენიღბული ბუჩქებით. საჭიროების დროს ადვილად მივირბენდით ქვის ყორემდე, საიდანაც არჩევებისათვის უნდა გვესროლა. ჩუმად ჩავჯექით, თვალმოუშორებლად მივაჩერდით ყორეს გადაღმა მხარეს. კარგა ხანს ვიჯექით ასე. მოუთმენლად მომინდა თამბაქოს მოწევა, პაპიროსი ამოვიღე და შორიდან ვუჩვენე ივანეს, რომელმაც გაბრაზებით გადმომხედა და მოიღუშა.

პაპიროსი უმალვე დავმალე.

სიჩუმე ჩამოვარდა. ჩქამიც არსაით მოისმოდა. მხოლოდ წყაროს წყალი შხაპუნობდა. უცებ ვიგრძენი, ყურისძირი მექავება, შუბლსა და კისერზე დამკბინა რალაცამ, ხელი მოვისვი, თითები სისხლში გამესვარა. უმალვე ივანეს გავხედე. მას შეფოთლილი ტოტი მოუტეხია და სახის წინ იქნევს. ჩვენს ირგვლივ მილიონობით დაფრინავენ ქინქლა მწერები, გვესევნიან სახეზე, ხელებზე, კისერზე, გვკბენენ თავიანთი შხამიანი ნამცეცა ხორთუმებით.

მთელ საათს ვიყავით ამ წამებაში.

მეტის მოთმენა შეუძლებელი შეიქნა.

— ეტყობა, დღეს არ მოვლენ! — ნაღვლიანად წაიჩურქოდა ივანემ და დამწუხრებული სახით შემომხედდა ფრთხილად, უხმაუროდ წამოვდექით.

დამწუხრებულნი, დაკბენილნი მივედით ქოხში.

მხოლოდ მაშინ მივხვდით, თუ რატომ ესაფრებოდნენ აფხაზები ქვის ყორესთან, აქედან რატომ უთვალთვალდნენ არჩევის გამოჩენას და მხოლოდ მერე შეიჭრებოდნენ ხოლმე ქინქლა მწერების ამ საშინელ სამეფოში.

გადავწყვიტეთ დილიდანვე გვედარაჯა არჩევებისათვის, რიგრიგობით, ორ-ორი საათით.

ღამე ჩქარა გავიდა.

პირველი მორიგეობა შეხვდა ივანეს. დილაადრიან იგი უკვე ნაპრაღის ქიმთან ამოსულ ხეზე იყო აფორთხებული.

მე ქოხში დავრჩი.

ორი საათის შემდეგ შევცვალე ივანე.

მისი მორიგეობის დროს არ მოვიდნენ არჩეები. მიუჩვევლობის გამო საშინლად მეჩვენა ხეზე აფოფხება. ივანესავით მეც ხელებითა და ფეხებით ვეჭიდებოდი. მალე მივეჩვიე „კოშკურაზე“ ჯდომას და ფხიზლად გადავცქეროდი მიდამოს წყაროს ირგვლივ. ისეთი დაძაბული ყურადღებით გავცქეროდი, რომ ყოველი საგანი — კუნძი, ქვა, ცაში მორიალე არწივი — ყველაფერი არჩვად მეჩვენებოდა.

აი, ყოვეკვარას მხრიდან უკვე გამოჩნდა ორი არჩვი. ისინი ნელა, უდღდესი სიფრთხილით მიჰყვებიან ერთმანეთს წყაროსაკენ, სხარტად ხტებიან ლოდიდან ლოდზე, ნაპრაღიდან ნაპრაღზე.

გული ამიძგერდა. უცებ მოვშორდი ხეს, შტუტერს ხელი დავაველე და დაღმართისაკენ გავეშურე, თან ივანეს შევძახე:

— არჩეები, არჩეები გამოჩნდნენ!

რამდენიმე წუთში მივირბინე ბუჩქებთან, სადაც გუშინ ისე უმოწყალოდ დაგვკბინეს ქინქლა მწერებმა. იქიდან შეუმჩნევლად მივხობდი ლოდთან, რომელიც ჯებირივით ამარ-

თულიყო ჩვენ შორის. ივანეც თან მომსდევს, ფორთხვეთი ჩამოსრილდა.

ერთი არჩვი ჩემკენ ზურგშექცევით იდგა და სვამდა მლაშე წყალს. ვხედავდი ფერდები თანდათან ებერებოდა. მეორე კი გაჰქრა. სწრაფად გადმოვიღე თოფი და ვესროლე. არჩვი უცებ შემობრუნდა ჩემკენ, ნახტომი სცადა, მაგრამ იქვე მძიმედ დაეშვა მიწაზე.

— აი, ყოჩაღ! — წამოიძახა ივანემ, თან ხელი მტაცა მკლავში.

ამოდ ვამტკიცებდი, რომ იქ იყო მეორე არჩვიც. ივანე ლაპარაკს არ მაცლიდა, მეხვეოდა, მილოცავდა.

ამ დროს მახლობელ კლდეზე მართლა გამოჩნდა წედანდელი მეორე არჩვი. უმაღვე ვესროლე, ივანემაც ესროლა, მაგრამ იგი უვნებლად წავიდა.

ჩემ მიერ მოკლულ არჩვთან დავბრუნდით.

გამოირკვა, რომ ტყვია ბარკალში მოხვედროდა, წყლით გამობერილ ფერდში გასულიყო, შემდეგ კი კისერში გაველო.

საოცარია, რომ მაინც ლამობდა წამოდგომას და გაქცევას!

სახეგაბრწყინებული დავცქეროდი. უსაზღვრო ბედნიერებას ვგრძნობდი, რადგან ის იყო ჩემ მიერ მოკლული პირველი არჩვი.

ყაჩაღთან ნადირობა

1917 წელი იყო. კავკასიის ფრონტი და მასთან ერთად მეფის ჯარიც დაიშალა. საქართველოში მენშევიკური ქაოსი ტრიალებდა, დღითი დღე ძლიერდებოდა ძარცვა-გლეჯა, სხვადასხვა ეროვნებათა წაქეზება ერთიმეორეზე. ქალაქებსა და

სოფლებში ათასი ჯურის ბანდები განუკითხავად თარეშობდნენ.

ასეთ პირობებში ნადირობაზე ფიქრიც ზედმეტი იყო.

ნადირობა შეუძლებელი იყო თვით თბილისის მახლობელ მიდამოებშიც კი. მაშინდელ ყარაიას რაიონში ბატონობდა თავზეხელაღებული ყაჩაღი დალი-ალი. ერთნი ამბობდნენ: საშინელი მხეცია, განუკითხავად ხოცავს ადამიანებს; მეორენი გაიძახოდნენ: მხოლოდ პოლიციელებს მისდევს, ძველი შეურაცხყოფის გამო სამაგიეროს უხდის, სხვებს კი არ ერჩის, მეტად გულკეთილი კაცია, არსენასავით — მდიდრებს ართმევს, ღარიბებს აძლევსო.

ასეთი ხმები იყო გავრცელებული ხალხში. არავის შეეძლო ამ მოარული ხმების შემოწმება. ყველას ეშინოდა. დალი-ალის შიშით თვით ძალიან გამბედავი და გულადი მონადირეებიც კი ვერ ბედავდნენ თბილისიდან გასვლას...

ნოემბერი იდგა. ერთ დღეს ჩემ მეგობარ ვანოსაგან მივიღე ბარათი, სადაც იგი მთხოვდა: შემეველო მასთან და მოგ-

ლაპარაკებოდი დავით გარეჯის უდაბნოში კაკებზე როდ წასვლის შესახებ.

„—რა აზრი მოსვლია ვანოს თავში? ასეთ დროს სანადიროდ წასვლა როგორ შეიძლება?“ — გავიკვირვე, მაგრამ სულმა წამძლია და მაინც მივედი.

— ეს ხომ დალი-ალის რაიონია, წერას ხომ არ აუტანიხარ, ჩემო ძმაო? სიცოცხლე მოგბეზრდა? — ვეუბნები მეგობარს.

ვანომ მრავალმნიშვნელოვნად და ტკბილად გაიღიმა:

— დალი-ალი გვეპატიეება. თვითონ მიგვყვება სანადიროდ! — მომიგო მან.

ვანოსთან საუბარში გამოვარკვიე, რომ მას, როგორც სრულიად რუსეთის ერობათა კავშირის წარმომადგენელს, ცხენის ტრანსპორტის ნარჩენის ლიკვიდაცია მოუხდენია. ახლა სულ რამდენიმე ასი ცხენი ჰყოლია სადგურ სოფთბულაყის მახლობლად; ეს ცხენები თურმე მოსახლეობისათვის უნდა მიეყიდა. ყაჩაღი დალი-ალი ვანოს კარგი ნაცნობი ყოფილა და ცხენიც კი ბევრჯერ უჩუქებია მისთვის. მიაბზო ეს და თან დასძინა:

— დალი-ალი შემთხვევითი ყაჩაღია, გულკეთილი ადამიანი, არ უყვარს უდანაშაულო ადამიანის სისხლის დაღვრა და თავისებურად პატიოსანი კაცია.

იმ საოცარი ხმების შემდეგ, რაც გავრცელებული იყო დალი-ალის შესახებ, ვანოს მტკიცება დაუჯერებლად მეჩვენა, მაგრამ ნადირობის სურვილმა წამძლია და დავეთანხმე.

დანიშნულ დღეს, განთიადისას, მონადირის მთელი საქურვლით მორთულ-მოკაზმულნი, ძაღლების თანხლებით მე და ვანო დანჯღრეული „ფორდით“ გავეშურეთ სოფთბულაყისაკენ. ვანო საჭესთან იჯდა, მე კი მანქანის უკანა მხარეზე მოვთავსდი, გვერდით მეჯდა ჩემი განუყრელი ძაღლი „ყაზბეგი“, თან ვთვლემდი. გულში მაინც ექვი მქონდა, ფიქრით სულ დალი-ალის გარშემო ვტრიალებდი, მისი გულკეთილობა დაუჯერებლად მეჩვენებოდა. ვნანობდი კიდევ, რომ დავთანხმდი წამოსვლაზე, რადგან ეს გზა მეტად საშიშად, საბედისწეროდაც კი მეჩვენებოდა. მიუხედავად ამისა, მონა-

დირული გატაცება, გარეჯის უდაბნოში, როგორც მონასტრის რეგები ამბობდნენ, მრავალრიცხოვანი კაკბების გუნდის ნახვის იმედი, შესაძლებლობა გარეჯის სახელგანთქმული მონასტრის ნახვისა, სადაც, როგორც გადმოცემით ვიცოდით. ოდესღაც ათასი ბერი ცხოვრობდა, რწმენა ჩემი ბედის ვარსკვლავის მიმართ, — ჰფანტავდა ჩემს ეჭვებსა და შეშფოთებულ ფიქრებს. დალი-ალის პიროვნება კი მაინტერესებდა იმდენად, რამდენადაც ყაჩაღი არასოდეს არ მენახა.

გზაზე რწევის გამო ნელ-ნელა ჩამეძინა. როცა თვალი გავახილე, უკვე ტყეში ვიყავით, სადგურ სოფთ-ბულაყის ახლოს, სადაც გამაგებულმა ძაღლებმა ყეფით ალყა შემოგვარტყეს.

ჩვენ ვიდექით რიგზე ჩამწკრივებული კარვების წინ, რომლებშიც ცხოვრობდნენ ერობის ცხენის ჯოგების ადმინისტრაცია და მუშები.

მისვლისთანავე მოგვიახლოვდა ერთი კათანდარა აზერბაიჯანელი. იგი საშუალო ტანის კაცი იყო, ეცვა ღარიბული ჩოხა, მაგრად მოჭერილ ღვედის ქაშარზე უზარმაზარი ხანჯალი ეკიდა. თავზე გრძელბეწვიანი რუხი ცხვრის ტყავის ქუდი ეხურა. ამ კაცს სათნო სახე ჰქონდა, მიმზიდველად ილიმებოდა, ნორმალური წვერ-ულვაშის ნაცვლად ბლუჯაბლუჯად ეკიდა უხეში თმა. სახეზე მიწას, ავადმყოფური ფერი ედო, თუმცა მთელი გარეგანი შეხედულებით მაგარი ნებისყოფისა და მტკიცე ძალ-ღონის კაცი ჩანდა.

— გამარჯობა, ვანო! — წარმოთქვა მან ქართულად, თან ხელი მკერდზე მიიღო, მერე ჩამოსართმევად გაუწოდა.

— გაგიმარჯოს, ჩემო დალი-ალი! როგორ ცხოვრობ? როგორაა საქმეები? — მიუგო ვანომ და თვითონაც გაუწოდა ხელი, თან დასძინა, — გაიცანით, ჩემი მეგობარია, ერთად მივდივართ გარეჯის უდაბნოში.

დალი-ალიმ მხიარულად გაიღიმა და მეც გამომიწოდა ხელი.

— ზალიან კარგია, რომ მოდიხარ! — მომიბრუნდა იგი. — უდაბნოში ბევრი ქათამია... ესროლე... ბევრი მოკალი, ბევრი... ზალიან კარგია...

ცოტა შევნაყრდით. მერე ორცხენიან მსუბუქ „ლინეიკას“ გადავჯექით, ზედ შევსვით ჩვენი ძაღლები, ნივთები და ვაჭარეთ, რკინიგზის ლიანდაგი გადავიარეთ და ტყის შარავზით გავუდექით გზას.

ჩვენი ცხენები მსუბუქად მიჰქროდნენ ყარაიას ამწვანებულ ველზე. გზა გარშემო უვლიდა ჯანდარის ტბას, მერე მიემართებოდა ეგრეთ წოდებულ ყარაიას გორაკებისაკენ. „ლინეიკის“ კოფოზე ჩუმად იჯდა ჩემი მეგობარი ვანო.

— დალი-ალი სადლაა? ჩვენთან ერთად არ მოდის? — შევეკითხე მას.

— ნუ გეშინია, გზა არ დაებნევა... იქიდან უხერხული იყო ყაჩაღთან ერთად წამოსვლა! — გამიღიმა ვანომ.

მალე ცხენის ფლოქვების თქარუნიც გაისმა.

დალი-ალი მოაგვლევბდა თავის ლურჯა ცხენს, ფეხებს ფერდებზე ურტყამდა, სასაცილოდ იქნევდა ხელებს პაერში და გარდიგარდმო გადაკიდებულ შაშხანას ბაგუნი გაჰქონდა მის ზურგზე, ფრთამოტეხილ ძერასავით ისე იყო გადახრილი ცალ გვერდზე, რომ სრულიადაც ვერ ტოვებდა კარგი ცხენოსნის შთაბეჭდილებას.

— კიდევ გამარჯობა თქვენი, კეთილებო! აი, მეც აქა ვარ! — მზიარულად მოგვაძახა დალი-ალიმ მსტვენი ხმით, ცხენის სადავე მოსწია, თან ვანოს ესროლა რამდენიმე სიტყვა. ამის შემდეგ აღარ მოგვეცილებია, „ლინეიკას“ მოსდევდა, ცოტა მოშორებით, მწვანე მოლზე, თან ჩუმად, გაბმით ღიღინებდა აზერბაიჯანულ სიმღერას.

დაბლობი გავიარეთ.

თანდათან მალლა აყვევით გარეჯის უდაბნოს გორაკებს.

ჩვენგან მხარმარჯვნივ თეთრი ცხვრის დიდი ფარა იყო გაფენილი. ცხვრები კიკინდნენ მთის ბალახს და თანდათან წინ მიიწევდნენ. აზერბაიჯანელი მწყემსები, რომლებსაც ბეწვებიანი დიდი ქუდები ეხურათ და ხელში გრძელი კომბლები ეჭირათ, გორაკზე იდგნენ, მათ ახლოს კი ჯოვის ძაღლები იწვნენ მიწაზე.

დალი-ალიმ უცებ მათრახი გაატკაცუნა პაერში, მერე მაგრად დაჰკრა ცხენს, მთელი სიმაღლით წამოიშართა უხან-

გებზე და ჩორთით შეიჭრა ცხვრის ფარაში, თან რადგან განგაშო თუ გამარჯვების გამომსახველი ყიჟინა დასცვა. შიჭრა ერთ-ერთ ცხვართან, მოწვევით ძირს გადმოიხარა უნაგირიდან, ცხვარს ზურგზე ხელი დაავლო, ჰაერში შეაქანა:

— არ ვარგაო, — თქვა და მიწაზე დაავლო. მერე კიდევ გაიჭრა წინ, ასევე დასწვდა მეორე ცხვარს, კვლავ ჰაერში შეაქანა: — არ ვარგაო, — თქვა და ისიც მიწაზე დაანარცხა. ბოლოს, მესამე ცხვარი აიტაცა ჰაერში, ისიც შეაქანა, სახე გაუბრწყინდა, ეტყობოდა, მოეწონა და მოწყვეტილი ყიჟინით შურდულივით გამოაქანა ჩვენკენ.

— აიყვანე, ვანო! კარგი ცხვარია! — მსუქანია!

ვანომ და მეეტლემ სიამოვნებით ჩაიბარეს შიშით გულგახეთქილი ცხვარი, ნადავლი იქვე მიაკრეს რქებიტა და ფეხებით.

მწყემსებს წინააღმდეგობის გაწევაც არ უფიქრიათ, პირიქით, დალი-ალის შიშით ისეთი სახის გამომეტყველება მიიღეს, რომ თითქოს ძალიან ნასიამოვნებიც კი იყვნენ. არც ჯოგის ძაღლებს ამოუღიათ ხმა.

ყოველივე ამან საოცრად გამაკვირვა და შევეკითხე დალის:

— ნუთუ მთელი ეს ფარა შენია?

— აქ ყველაფერი ჩონია! — ხორხოცით მიბასუხა მან, თან სახე სიხარულით გაუბრწყინდა. — ცხორი ბევრია, ყველას ეყოფა, უნდა კიდევ ავილო, რამდონიც უნდა?...

— არა, რას ამბობთ, დალი-ალი? როგორ იქნება!

ჩვენ ნელ-ნელა მივყვებოდით აღმართს მთისკენ.

მხარმარცხნით კვლავ გამოჩნდა ფერდობზე შეფენილი ცხვრის ფარა... ამჯერად მთელი ფარა შავი ფერისა იყო.

დალი-ალი კვლავ მოწყდა ადგილს, კვლავ საოცარი ყიჟინა დასცა და ელვის სისწრაფით გაექანა, ყველაზე მსუქანი ცხვარი შეარჩია, ხელი დაავლო ზურგზე, ჰაერში აიტაცა და ახალი ნადავლით აღფრთოვანებულმა ცხენი „ლინიეკასთან“ მოავლო.

— არა, გენაცვალე, დალი, ეს საჭირო არაა! — ერთი სრუ-

ლიად საკმარისია! ორი ცხვარი სადღა უნდა ვათრიოთ...
მაღლობთ.

— ეს მეორე ვანოსთუნა... წოდი უნდა გააკეთოს... ვანოს
უყორს წოდი... კარგი წოდი იქნება... აიღე... ასე უნდა...

დალისთან დავა უშედეგო აღმოჩნდა. იძულებული შევი-
ქენით შავი ცხვარიც აგვეყვანა.

თუმცა გზაზე ბევრი ფარა შემოგვხვდა, მაგრამ დალის
ხელი არ გაუნძრევია. ეს შავი ცხვარი იყო მისი უკანასკნე-
ლი მსხვერპლი.

დალი შესცქეროდა ახალ ფარას, ეშმაკურად იცინოდა,
დაკეცილ მათრახს იშვერდა მისკენ და თითქოს გვაღიზიან-
ებდა: — გინდათ, კიდევ მოვიყვანო.

დიღხანს ვიარეთ, უღელტეხილი უკან მოვიტოვეთ, მთე-
ბით გარშემორტყმულ ვიწრო ხევებში მივყევით ქვებით მო-
ხერგილ, ხან კლდეებზე მიმავალ გზას. შუადღისას უკვე მო-
ნასტრის ეზოში შევედით. მონასტერს ყოველი მხრიდან გარს
ერთყა უძველესი გალავანი, რომელიც პირდაპირ უერთდე-
ბოდა კლდეს და ამავე კლდით იყო დაკავშირებული ნაგე-
ბობთან.

ჩვენ შემოგვეგება სახეგაფითრებული, საცოდავად გა-
მომზირალი, გამხდარი ბერი სოფრომი. მას შავი ანაფორა
ეცვა, თავზე პატარა შავი ქუდი ეხურა. სოფრომი იყო ერ-
თადერთი ბინადარი ამ განმარტოებით მიტოვებული, ოდეს-
ღაც უმდიდრესი მონასტრისა, რომელშიც თავის დროზე
თურმე ათასი ბერი ცხოვრობდა. სოფრომის ფერმკრთალ,
განაწამებ სახეზე ციმციმებდნენ ჯერ კიდევ ცეცხლგაუმქრა-
ლი, გაკვირვებული შავი თვალები, რომლებშიც ამკარად
იგრძნობოდა სიცოცხლის ძალა და ბრმა ფანატიკოსის ღრმა
რწმენა. ამ მარტვილობასა და მუდმივ ტანჯვა-გაჭირვებაში
პოულობდა იგი სულიერ სიმშვიდეს, ანუ, მისივე სიტყვებით
რომ ვთქვათ, ამქვეყნად ადამიანთა ამო ფუსფუსისაგან თა-
ვის არიდებით ლამობდა სასუფეველში დამკვიდრებას. მას
მიამიტურად სჯეროდა ოდითვე მომდინარე საეკლესიო ზღაპ-
რები. სოფრომს თხელ წვერ-ულვაშში თეთრი შეპარვოდა,

სიცოცხლის ნახევარი უკვე გამოველო, ორმოცდაათ წელს/

გადაცილებული იყო. სოფრომს ძალიან გაუხარდა ჩვენი მისვლა. მას მხოლოდ ქართული ენა ესმოდა, ამიტომ სიამოვნებით გაუბა საუბარი ენოს და ჩვენს მეეტლეს.

უნდა ითქვას, რომ თავი ღირსეულად ეჭირა, არავითარი მათხოვრული მანჭვა-გრეხა არ შემინიშნავს მისთვის, რაც აგრე დამახასიათებელი იყო, საერთოდ, ბერ-მონაზვნებისათვის.

სოფრომის ხელმძღვანელობით ჩქარა შემოვიარეთ ნანგრევების დიდი ნაწილი, კლდეებზე გამოთხრილი გამოქვაბულები, ეკლესიები, წყლის შესანახი აუზები, სენაკები და სხვა სასამსახურო ადგილები, რომლებიც საუკუნეთა განმავლობაში არაერთგზის დაურბევია მუსულმანური ქვეყნებიდან შემოჭრილ ველურ დამპყრობლებს. ეს ადგილი ახლა წარმოადგენს არა მონასტერს, არამედ მის უბადრუკ ნაშთს, ნანგრევებს, მაგრამ უაღრესად საინტერესო ობიექტს საქართველოს მდიდარი წარსულის მკვლევარ-არქეოლოგებისათვის.

გარეჯის უდაბნოს მონასტერი დაარსებულია დავით გარეჯის მიერ VI საუკუნეში. თავის დროზე ამ მონასტერმა დიდი სამსახური გაუწია საქართველოს. ის იყო იმდროინდელი ქართული კულტურის ერთ-ერთი მძლავრი კერა და მტკიცე დასაყრდენი შემოსეულ ურიცხვ მტერთან ქართველი ხალხის უმავალითო გმირობით სავსე ბრძოლების ყამს. დავით გარეჯის მონასტერმა ქართველი ხალხის ისტორიაში შეასრულა ისეთივე როლი, როგორიც ტროიკ-სერგიევის ტაძარმა რუსი ხალხის ისტორიაში. როგორც უძველესი წყაროები გადმოგვცემენ, შაჰაბასმა XVII საუკუნეში აღდგომის დღეს ექვს ათასამდე ხატი დალევწა და საბოლოოდ გაანადგურა ეს მონასტერი.

დავით გარეჯის ხსოვნას ქართველი ხალხი წმინდად იწახავს. მისი ცხოვრების მემატიანეთა მოწმობით, იგი იყო

უაღრესად მოკრძალებული, შრომისმოყვარე, უჩვეულოდ გულკეთილი კაცი, რომელიც უყვარდა არა მარტო ადამიანებს, არამედ მხეცებსაც კი. მემატინათა რწმუნებით, თითქოს დავითს არ ერჩოდნენ მგლები, დათვები; თითქოს დავითი თავის ხელით კვებავდა ირმებსა და შვლებს, რომლებიც გამოდიოდნენ საუკუნოვანი უდაბური ტყეებიდან, რაც იმ დროს გარს ერტყა მონასტერს.

ამჟამად იმ ტყეებიდან აღარაფერია დარჩენილი, მთელი გარემო ისეა მოტიტვლებული, ხრიოკ უდაბნოდ გადაქცეული, რომ არც კი გჯერა, თუ ოდესმე მართლა ტყით იყო დაფარული ეს არემარე.

პალესტინის, სირიისა და აღმოსავლეთის მთელი რიგი ქვეყნების დარად, გარეჯის უდაბნოს მაგალითი ერთხელ კიდევ თვალნათლივ ადასტურებს ფრიდრიხ ენგელსის სიტყვების სიბრძნეს იმის შესახებ, თუ როგორ შეუძლია წინდაუხედავ ადამიანს გააჩანაგოს, გაათილოს და გამოუსადეგარ ხრიოკ უდაბნოდ აქციოს მდიდარი ბუნება.

შორს რომ არ წავიდეთ, თვით ჩემს მახსოვრობაში ვიცი უგუნურმა გადამთიელმა, გერმანელმა ზეზემანმა, გორის რაიონში ატენის თვალწარმტაცი ხეობა გააჩანაგა: ამ ხეობის კალთებზე აკაფა საუკუნოვანი უდაბური ტყეები და მთელი მხარე მთლიანად უსიცოცხლო ქვად აქცია. ახლა მთელ ამ არემარეს მხოლოდ ასკილის პატარა ჩირგვები და აქა-იქ ამოსული ბალახბულახი გადაჰფენია.

ასევე მოხდა გარეჯის უდაბნოშიც: აქაური ტყეები მოსპეს, აკაფეს და გააჩანაგეს არა შინაურმა უღმობელმა ექსპლოატატორებმა, არამედ საქართველოს დაუძინებელმა მტრებმა, აღმოსავლეთიდან ცეცხლითა და მახვილით შემოჭრილმა ველურმა ურდოებმა...

ღავით გარეჯის ვრცელი უდაბნო მრავალი ტანჯვის მოწმეა...

დალი-ალიმ ხელები დაიკაპიწა და ჩვენი მეეტლის დახმარებით თავი წააცალა საბრალო ცხვარს, უმაღვე გაატყავა და ასო-ასოდ აქნა.

ერთ-ერთ პატარა, ნახევრად ბნელ სენაკში, რომელშიც მზის შუქი მხოლოდ ვიწროდ გამოჭრილ სარკმელში შემოსული ტლანქად გაკეთებული მაგიდა იდგა. ბერი სოფროში ირგვლივ დაფუსფუსებდა და საუზმის მზადებაში აქტიურ მონაწილეობას იღებდა. სოფრომმა მოათრია ორი სკამი, ყუთები, სამარჩლე, დანაყილი ნიორი და ორი-სამი დანა-ჩანგალიც დადო. ჩვენ სავზაო მარაგიდან ამოვიღეთ ძეხვი, ერთი ქილა კონსერვი, თუშური ყველი, ერთი ბოთლი ჭაჭის არაყი და თბილისური ქაღები. იქვე კუთხეში მოკრძალებით აყუდებულიყო ვანოს მიერ წამოღებული კახურით სავსე მოზრდილი ტიკტორა.

მწვადებიც ჩქარა მოგვისწრეს.

დალი-ალიმ და მეეტლემ სენაკში შემოარბენინეს ორი გრძელი შამფური, რომლებზედაც მსუქანი ცხვრის ხორცის ნაჭრები შიშინებდა.

ყველანი მაგიდას მივუსხედით. სოფრომმა ლოცვა დაიწყო და პირვეარი გამოისახა. დილიდანვე ძალიან მოშიებული ვიყავით და საჭმელს მაღიანად შევექცეოდით. ახლა ერთ მაგიდას მეგობრულად უჯდა საკმაოდ ჭრელი საზოგადოება: მამა სოფროში, ყაჩალი დალი-ალი, ორი მონადირე — ერთი ქართველი, მეორე რუსი და მოხევე მეეტლე, მეტსახელად — კიკო... მშვენიერი სუფრა გაიშალა, თანდათან სულ ახალ-ახალი, შიშინა მწვადები შემოჰქონდათ. დალი-ალი ძალიან კმაყოფილი იყო, მარდად თლიდა მსუქან ხორცს. იმ დღემდე არასდროს არ გამიწევია ვარაუდი, თუ რამდენ საჭმელს ანადგურებდა ადამიანი ერთ ჭამაზე. აქამდე საკმაოდ მოკრძალებული ბერი სოფროში და დალი-ალი მოზრდილ ნაჭრებს ზედიზედ იტენიდნენ პირში, ზედ კახურს აყოლებდნენ, კვლავ ახალ ნაჭრებს იღებდნენ და თითქმის დაუღეჟავად ყლაპავდნენ. ერთი სიტყვით, იმდენი შეჭამეს, რაც ნორმალურად მჭამელ ადამიანს მთელ კვირას ეყოფოდა.

დალი-ალი თურმე მართალი იყო, როცა მეორე ცხვარი მოიტაცა: ისეთ მაღიანად მჭამელ კაცს დღეში მართლა არ ეყოფოდა ნახევარი ცხვარი. აღმოჩნდა, რომ თურმე პატივცემული მამა სოფროშიც არაფრით ჩამოუვარდებოდა ჭამაში

დალი-ალის. გასამტყუნარიც არ იყო: ვინ იცის, ჩვენს მის-
ვლამდე რამდენი იმარხულა საწყალმა ბერმა. ახლა კი
შუალება მიეცა ცოტა ხელგაშლილად ეჭამა და, გასაგები იყო,
რაც მანამდე დააკლდა, ცდილობდა გულმოდგინედ შეევესო.
მე და ვანომ დიდი ხნით ადრე მოვათავეთ ცხვრის ხორცის
ჭამა, ახლა დროგამოშვებით თუმურ ყველს წავეტეხდით, თან
კახურს დავაყოლებდით. დალი-ალი და სოფრომი ჯერ კიდევ
გულმოდგინედ მუშაობდნენ მწვადზე. მღუმარე კიკო კი სულ
ახალ-ახალ შამფურს მოარბენინებდა და აძლევდა გაუმ-
ძღარ მჭამელებს.

— ოჰ, ალაჰ! ჭამა ეყოფა... მეტი არ გინდა... ეყოფა...
ახლა კარგია... — დალიმ ჩოხის კალთით მოიწმინდა ქონიანი
ტუჩი, გაიღიმა, მუცელზე ხელი დაირტყა და რამდენჯერმე
ხმამალლა ამოაბოყინა.

მამა სოფრომიც კარგად გამოძღა, პირჯვარი გამოისახა,
კვლავ ლოცვა წაიჩურჩულა და მიპატიყებისათვის თავაზი-
ანად მადლობა გადაუხადა ვანოს.

— დალი-ალი, ძეხვს რომ ჭამ და ღვინოსაც რომ აყო-
ლებ, ეს როგორ შეიძლება? ნუთუ ამის ნებას გაძლევს შენი
კანონი? — შეეკითხა ვანო.

დალი-ალიმ გადაიხარხარა.

— კანონი მე თვითონ ვარ! სულელი ვყოფილვარ, რომ
წინათ არც ღორის ხორცს ვჭამდი და არც ღვინოს ვსვამ-
დი! რეგვენი ვყოფილვარ! ჩვენი კანონი ცუდია, ქართველე-
ბისა კარგი! ცხვრის ხორცი საუკეთესო ხორცია, მაგრამ
ღორს არაფერი სჯობია!.. ღვინო ხომ... ჩვენ გვიყვარს
ღვინო... ჭაჭის არაყიც... — გაიცინა დალი-ალიმ და სამგზავ-
რო ჯიხვის რქა მიუშვირა ვანოს, რომ ტიკტორიდან ღვინო
დაესხა.

*

სალამოს ბინდი დგებოდა. მონასტერში მთლად ჩამობ-
ნელდა.

იმ სენაკში, სადაც ჩვენ გადავწყვიტეთ ღამე გაშლილ ნაბ-

დებზე დაგვეძინა, სანთელი ბუტავდა. სხვა სანათლებელი
 ჰქონდა ბერს: ნავთი დიდი ხნის წინათ გამოლეოდა.

სუფთა ჰაერზე გამოვედით, მონასტრის მაღალი კედლი-
 დან გადმოვარდნილ უხარმაზარ ქვაზე ჩამოვჯექით. თამბაქო
 გავაბოლეთ.

დასავლეთის მხარეზე ჯერ კიდევ ელვარებდა ცის კიდე.
 ირგვლივ, კლდეებზე ძილის წინ კაკბები კაკანებდნენ. ცაზე
 აქა-იქ გამოჩნდა ცალკეული ვარსკვლავები. თანდათან სულ
 უფრო ბნელდებოდა. ცის გუმბათი უფრო მოიწინწკლა კაშ-
 კაშა ვარსკვლავებით. ირგვლივ ერთმანეთს ეჯიბრებოდნენ
 ჭოტები.

ჩუმად ვისხედით ნანგრევებზე. მე ფიქრით დავეჭროდი
 გარეჯის სამკვიდროს შორეულ წარსულში. ოდესღაც კულ-
 ტურის ამ დიდი კერის ბედუკულმართი თავგადასავლის მი-
 ზეს ვეძებდი ისტორიის ხვეულებში. ჩემს თვალწინ დგებო-
 და შემოსეული ურდოების მიერ ცეცხლითა და მახვილით
 დაუნდობლად დარბეული, იავარქმნილი ქალაქები და სოფ-
 ლები... „ყველაფერი იცვლება, ყველაფერი მოძრაობს, წინ
 მიდის! რა უდიდესი შრომისა და ტანჯვის ფასად უჯდება
 ადამიანს ბედნიერი, მშვიდობიანი შრომისა და ცხოვრების
 მოპოვება, ახალი საზოგადოებრივი წყობილების შექმნა!“
 ათასი ასეთი ფიქრი ამერია თავში, როცა ღამის სიბნელესა
 და მყუდროებაში შთანთქმული ნანგრევებიდან შევცქეროდა
 გარეჯის უდაბნოს ცაზე მოკაშკაშე ვარსკვლავებს.

როცა წარსულზე ფიქრი მოვიშორე, ჩემს მეგობარს მი-
 ვუბრუნდი:

— ვანო, მაინც სად წავალთ ჩვენ ხვალ კაკბებზე სანადი-
 როდ?

ვანომ პასუხი არ გამცა. ეტყობოდა, ისიც ფიქრებში იყო
 გართული.

— ვერც მამა სოფრომი, ვერც ყაჩაღი დალი-ალი ვერ
 დაგვეხმარება ამ საქმეში, თვითონაც არაფერი გავგებათ,
 თუ სად ჯობია ნადირობა! — განვაგრძე დაწყებული საუბარი.

ვანო გამოერკვა.
 — მართალი ხარ, ჩვენ თვითონ მოგვიხდება სანადირო

ადგილების გამოჩახვა. კაკბები ყველგანაა აქ, მაგრამ სადა-
ღირო ადგილი არ ვარგა. კლდეები, ხრამები და ქვებია
ვლივ. გარდა ამისა, მამა სოფრომმაც გვთხოვა, მონასტრის
ახლოს არ ესროლოთ კაკბებსო. მარწმუნებდა — ეს ღეთის
ფრინველია, იგი დავით გარეჯმა დალოცა, მას ბედნიერება
მოაქვსო!.. მოდი, პატივი ვცეთ მოხუცს, ნუ ვაწყენინებთ!
ხვალ თვითონ ვნახოთ, საით აჯობებს წასვლა! ახლა კი წა-
ვიდეთ და დავიძინოთ...

მზის პირველ სხივებს დავასწართ ადგომა. უკვე ჩაცმუ-
ლი ვიყავით.

ჩემი „ყაზბეგი“ და ვანოს „ნორმა“ ნერვიულობდნენ,
მლეღვარებისაგან კანკალებდნენ, კაკბების საძებნელად მიი-
წევდნენ. კაკბები კი იქვე დაგოგავდნენ, თვალწინ — კლდეებ-
ზე, თან კაკანიოთ იკლებდნენ იქაურობას: კა-კა-რა, კა-კა-
რა; კა-კა-რა! აქეზებდნენ მონადირეებს, თითქოს ამბობდნენ:
„ხედავთ, რა ახლოს ვართო!“ მაგრამ თოფის გასროლაზე
მიახლოება არ შეიძლებოდა. სრულიად მოტიტვლებული,
ხრიოკი ადგილები კაკბებს არ აძლევდა სადმე თავის შეფა-
რების საშუალებას. ისინი სწრაფად გადარბოდნენ ერთი ად-
გილიდან მეორეზე. დაინახავდნენ თუ არა, რომ ვეპარებო-
დით, უმაღვე ხეობის მეორე მხარეს გადაფრინდებოდნენ.

ჩვენ შორს წავედით. გამოჩნდა ბალახითა და ასკილის
ბუჩქებით დაფარული დამრეცი ფერდობები. აქ კაკბები
უფრო ნაკლები იყო, სამაგიეროდ საშუალება მოგვეცა ნა-
ღირობა წესიერად გვეწარმოებინა. ძალღები უდიდესი მონ-
დომებით ეძებდნენ, ირგვლივ თავგამოდებით ყნოსავდნენ ბა-
ლახბულახში მიმალულ კაკბებს, აკეთებდნენ ხატოვან ნა-
ბულს და აქა-იქ წამოაფრენდნენ ხოლმე, ჩვენ კი მშვიდად
გესროდით.

მსუქანი კაკბები მძიმედ ეცემოდნენ მიწაზე, ძალღები
დაავლებდნენ პირს და უმაღვე ჩვენკენ მოექანებოდნენ.

ჩვენი ნადავლი მაინც არ იყო სახარბიელო.

ნადირობა დავასრულეთ. ვანოს რვა კაკაბი აეღო, მე კი

მხოლოდ ხუთი. მიუხედავად ნადავლის ასეთი სემცენისა,
მაინც დიდად ნასიამოვნები ვიყავით.

კლდე-ღრეებსა და ფერდობებზე სიარულით მოქანცულნი დავბრუნდით. ხელახლა მივუჯექით სუფრას მთელი ჩვენი შემადგენლობით და კვლავ მადიანად შევექეციით დალი-ალის მიერ მოტაცებულ მეორე ცხვრის შიშხინა მწვადებს, რომლებიც გრძელ შამფურზე წამოცმული წარამარა შემოჰქონდა კიკოს.

დალი-ალი უკვე აღარ იყო ჩვენთან: შუადღისას შეეკაზმა თავისი ბედაური, კიკოსათვის ეთქვა: საქმე მაქვსო. თანაც დაებარებინა, მეგობრებთან ბოდიში მომიხადეო და გამქრალიყო.

*

მეორე დილას ადრე ავდექით, მამა სოფრომს მადლობა მოვახსენეთ გულთბილი მასპინძლობისათვის და წამოვედით.

— რას ფიქრობ დალი-ალის შესახებ? — მეკითხება გზაზე ჩემი მეგობარი ვანო. — ზოგიერთი მშვიდობიანი მოქალაქე ასჯერ უფრო ვერაგი და დაუნდობელია, ვიდრე ეს ნადირივით ტყეში გაჭრილი ყაჩაღი. არსებითად ის გულკეთილი და მშვიდი ადამიანია. არასოდეს არ გაიჭრებოდა ყაჩაღად, რომ პოლიციურ წესებს არ აეძულებინა. შემადრწუნებელი შემთხვევები მიაშობ იმის შესახებ, თუ რა დაუნანებლად, უღმერთოდ ძარცვავდნენ თვით მას და მის თანასოფლელებს ბოქაულები, ურიადნიკები და ჩაფრები. დალი-ალიმ მიაშობ, თუ რა უკანონოდ აპატიმრებდნენ ადამიანებს, საპატიმროებში ჰყრიდნენ იმის საბაბით, თითქოს ისინი მალავენ აკრძალულ იარაღს და ინახავენ ყაჩაღებს. ბოლოს და ბოლოს ყველაფერი ეს მოგონილი იყო მხოლოდ იმისათვის, რომ რაც შეიძლებოდა მეტი ფული გამოეძალათ საწყალი ხალხისათვის. დალიმ ეს ძალმომრეობა ვერ აიტანა, აღშფოთდა. გასაგებიცაა: აბა რომელი ვაჟკაცი აიტანს ასეთ ძალადობას ნათესავ-მეგობრებისა და თანამოძმეების მიმართ?! მიუხედავად ყველაფრისა, ჩემი აზრით, დალი-ალი მაინც გულკეთილად, ღმობიერად მოექცა სისხლისმსმელ მოძალადეებს:

როგორც თვითონ ამბობს, დალი-ალის რაზმისა და პოლიციის შეხვედრისას ატეხილი სროლის დროს მან მხოლოდ სამი ჩაფარი და ერთი ბოქაული მოჰკლა, გაძარცვა ოცდაათი ოდე ვაჭარი, რომლებიც ატყუებდნენ გლეხებს. სხვისთვის ხელი არ უხლია. რა თქმა უნდა, იმ ცხვრებსა და ქათმებს, რომლებიც მას წაუყვანია საჭიროების დროს, დალი-ალი წართმევად არ სთვლის. მისი აზრით, ეს არც კი არის ანგარიში ჩასათვლელი. და თუ ახალი ხელისუფლება, რომელიც ახლა მყარდება, სამუდამოდ აპატიებს მას წარსულში ჩადენილ ცოდვებს, თუ შეიძლება ასე ეწოდოს მის მოქმედებას, იგი მზადაა ხელი აიღოს თავის „ხელობაზე“, მიატოვოს ყაჩაღობა, დაუბრუნდეს პატიოსან შრომას და ადამიანურად იცხოვროს. ასე ამბობს ეს ყაჩაღი, რომელიც რამდენი ხანია შიშის ზარს სცემს მთელ მხარეს. მოდი და ახლა განსაჯე იგი!..

მე გულდასმით ვუსმენდი ვანოს საუბარს და ჩემთვის ჩუმად ვფიქრობდი:

— ყოველივე ეს ჩვენი უკუღმართი ცხოვრებისა და სისხლისმსმელი მეფის სატრაპების აღვირახსნილობის შედეგია. ალბათ მალე გაჰქრება ეს შავი ღრუბლები, მთელი ეს საშინელება დასრულდება, გამოიდარებს, გამოჩნდება მზე, თავისუფლების დიადი, მარად მოკაშკაშე მზე... საწყალი, ბეჩავი ხალხი წელში გაიმართება...

ჩვენ დედაქალაქისაკენ მოვეშურებოდით. ვინ იცის ამ დროს სად იყო დალი-ალი, ან რა ახალი „საქმისათვის“ ემზადებოდა...

*

დიდხანს, ძალიან დიდხანს მახსოვდა ყაჩაღი დალი, რომელიც მოტაცებული ცხვრის მწვადებით ასე გულუხვად გავვიმასპინძლდა დავით გარეჯის მონასტრის ბნელ სენაკში. მას შემდეგ ვერა გავიგე რა მისი. დღესაც არ ვიცი, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, დალი-ალი მართლა დაუბრუნდა მშვიდობიან ცხოვრებას, პატიოსან შრომას, თუ ავკაცობას თავი ვერ დააღწია და სადმე ჩაჰკლეს, როგორც ყაჩაღი და მძარცველი!..

განდგომილი

მთელს აფხაზეთში განთქმული იყო მდინარე კოდორის შუა წელის ზემოთ, ორივე ნაპირას, ხეობებსა და უღელტეხილებზე გადაშლილი წიფლისა და წაბლის ტყეები. აქ ყოველ ნაბიჯზე შეხვდებოდით აგრეთვე ასწლოვან მუხებსა და სხვა ძვირფასი ჯიშის ხეებსაც. აქვე ხარობდა სხვადასხვა გარეული ხეხილი: ვაშლი, მსხალი, ალუბალი. აქა-

იქ შეხვდებოდით აგრეთვე პატარა მინდვრებს, რომლებიც მოდებული იყო შინდის, მაყვლისა და კუნელის ბუჩქებით, ტყეების დიდ ნაწილში კი მარადმწვანე დაფნისა და დეკის ხშირ ბუჩქებს. ესენი განსაკუთრებით ხარობდნენ ჩრდილოვან ადგილებში და გარეული ღორების თავშესაფარს წარმოადგენდნენ.

ორმოციოდე წლის წინათ აქ იყო ორი პატარა სოფელი: ზემო და ქვემო ლატი. თითოეულ მათგანში მხოლოდ ათიოდე მოსახლე თუ იქნებოდა. ორივე სოფელი გაშენებული იყო ბალათურის კლდის გადაღმა, სოხუმიდან ქლუხორის უღელტეხილისაკენ მიმავალ გზაზე.

ქვემო ლატში იდგა საინჟინრო დისტანციის სახლი. აქ ცხოვრობდა დარაჯი, რომელიც მომსახურეობას უწევდა გზას. აქვე ცხოვრობდნენ ტყის მცველი, ორი-სამი ჩაფარი, ერთი ფერშალი და კიდევ ვიღაც უფროსები. იმ დროის მიხედვით ეს იყო აქაური ერთგვარი ადმინისტრაციული ცენტრი.

ზემო ლატში ცხოვრობდნენ ზემო სვანეთიდან ახალგად-

მოსახლეობის სვანები. მათ მდინარე კოდორის ნოციერ, მთაწვეთის, საკლიან ნაპირებზე ეპოვათ თავშესაფარი, თესდნენ სიმინდს, ჰყავდათ თხები, ერთობოდნენ ნადირობით და ცხოვრობდნენ მშვიდად.

ტყის წიაღში, ადამიანებისაგან მოშორებით გადმოხვეწილი სვანების ეს მყუდრო ცხოვრება თავისკენ იზიდავდა მრავალ „მოხეტიალეს“, რომლებიც ჩვეულებრივად ზაფხულობით ყუბანიდან გადმოდიოდნენ ხოლმე. ერთნი მოეშურებოდნენ თავისუფალი, ლალი და ბედნიერი ცხოვრების შექმნის იმედით, მეორენი იმისათვის, რომ თავი გაერიდებინათ ადამიანთა ყოველდღიური ფუსფუსისა და ჟრიამულისაგან...

ლატიდან ათიოდე კილომეტრზე, მივარდნილ ხეობაში სვანმა მონადირეებმა ერთხელ შენიშნეს ძელებსაგან უშნოდ შეკრული ქოხი, რომლიდანაც ჰაერში ნელა მიიწევდა ბოლი. აქ დასახლებულიყო ვიღაც „განდგომილი“ მოხუცი ყუბანელი. არავის შეუნიშნავს, თუ როგორ გადმოზიდა მან საოჯახო ნივთები, როგორ მოჭრა და დახერხა ხეები, როგორ ააშენა ქოხი, რუსული ღუმელი და როგორ დაბინავდა აქ. ამ განდგომილ კაცს თითქოს დამხმარე არ უნდა ჰყოლოდა ამ საქმეში.

სვანებში ხმა გავრცელდა: ხეებს შორის ხანდახან ქალის თეთრი ხილაბანდი გაიელვებსო, მაგრამ ვერასგზით ვერ გაარკვიეს, მართლა ქალი იყო ეს თუ „ავი სული“, რომელიც ცრუმორწმუნეთა გადმოცემით, თითქოს მონადირეებს მხარს უქცევდა და ხრამში აგდებდა.

ეს მითქმა-მოთქმა დღითი დღე ვრცელდებოდა. ნამდვილად კი არავინ იცოდა, რაში იყო საქმე, ვინ იყო ის ქალი, ან კაცი, რომლებიც ასე უჩინრად შემოპარულიყვენ ტყეში და ქოხიც დაედგათ.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ეს „განდგომილი“ თვითონ მივიდა ლატში. მას ბერის ანაფორისებური ტანსაცმელი და ფეხზე ჩექმის გადანაჭრები ეცვა, წვერ-ულვაში უცნაურად ჰქონდა გაბურძვნილი.

„განდგომილი“ თვითონ გაეცნო სვანებს: იყიდა სიმინდი,

ლობიო, ათიოდე კვერცხი, ორი დედალ-მამალი ქათამი და ისევ ტყისკენ გაუდგა გზას.

პირველ ხანებში იგი ხშირად ჩამოდიოდა ლატში. მერე უკლო, იშვიათად ჩნდებოდა. სვანებმა შორიდან შენიშნეს, რომ მისი ქოხის ირგვლივ აბიბინდა კაცის სიმაღლე სიმინდი; მოხუცს ბაღჩაც მოეწყო, კომბოსტო და კარტოფილიც დაეთესა ეტყობოდა, ახლა საკუთარი მეურნეობა ჰქონდა, ამიტომ არ სჭირდებოდა ლატში წარამარა სიარული.

დროგამოშვებით სოფლის თემშარახე გაივლიდა ხოლმე მისი „დობილი“ დუნია, რომელიც თურმე სოხუმში ჩადიოდა „მოხუცი ივანესთვის“ წვრილმანების საყიდლად. ამის შემდეგ დარწმუნდნენ, რომ თეთრხილაბანდიანი იყო არა ზღაპრული ტყის ასული, არამედ ნამდვილი, ცოცხალი ქალი, საკმაოდ ჩასუქებული, რომელიც უკვე აღარ იმალებოდა, არ ეკრძალებოდა ადამიანებს. პირიქით, აშკარად ცხოვრობდა „მოხუც ივანესთან“, მუშაობდა მის ბოსტანში, ამრავლებდა ქათმებს და მზრუნველად უვლიდა მეურნეობას.

„მოხუც ივანეს“ ტყეში სხვა „განდგომილებმაც“ მოაკვლიეს, რომლებმაც აქა-იქ ხეობებში აიშენეს ძელებისაგან შეკრული ქოხები. ყოველ „განდგომილს“ ახლა თითო „განდგომილი და“ ჰყავდა. ისინი ეწეოდნენ სამეურნეო საქმეებს.

ლატელი ჩაფრები გულგრილად, მაგრამ უანგაროდ როდი შესცქეროდნენ მათ. სათითაოდ იცნობდნენ „განდგომილებს“, ხშირად აკითხავდნენ ხოლმე და არცთუ ისე ცუდად ატარებდნენ დროს. რამდენი იყო ისეთი „განდგომილი“, რომელიც კოდორის ნაპირებზე, უდაბურ ტყეში ეძიებდა მყუდრო თავშესაფარს „სულისა“ და „ხორცისათვის“, რა თქმა უნდა, ჩაფრების გარდა, არავინ იცოდა. ისინი კი არავის უმხედნენ საიდუმლოებას და ამ „თვინიერ“ ხალხს ხელს არ უშლიდნენ ეცხოვრათ თავიანთი სურვილისამებრ.

„განდგომილები“ კი არც ადამიანებს აწუხებდნენ და არც მხეცებს, რომლებიც მრავლად იყო ამ საკვებით სავსე ტყეში.

ამ „დასახლებული“ ადგილის იქით, ტყისკენ იშვიათად შეხვდებოდით ქოხებს, ტყეც თავის ჩირგვებსა და ჩრდილში ჰკეებავდა და ჰფარავდა ათასგვარ ცხოველს.

აქ უზარმაზარი, ასწლოვანი ხეების ტოტებში თრითინებულ დასდევდნენ ლამაზი კვერნები, რომლებიც თათებს ჰყოფდნენ მათს თავშესაფარ ფულუროებში და იქიდან გამოჰქონდათ ნუგბარი საქმელი. გარეული ღორები ჯარად დადიოდნენ, დინგებით თხრიდნენ ტყის ფხვიერ ნიადაგს; დათვები მოხერხებულად დაიოდნენ მაღალ ხეებზე თათლის საქებრად. რომელსაც ფულუროებში აგროვებდა გარეული ფუტკარი; ფეხმარდი არჩევები ოსტატურად დახტოდნენ, კლდიდან კლდეზე გადადიოდნენ და უშფოთველად კიკნიდნენ ფოთლებს.

ამაზე უკეთესი სანადირო ადგილი არ მოიპოვებოდა მთელს აფხაზეთში. მაგრამ ძნელი იყო აქ ამოსვლა სოხუმიდან, ვინაიდან ზოგ მონადირეს არც დრო ჰქონდა იმდენი და არც ცხენი ჰყავდა აქ ამოსასვლელად. ამიტომ, გარდა სვანებისა, რომლებიც მარყუჟებით იჭერდნენ კვერნებს, ჰკლავდნენ არჩევებსა და დათვებს, დიდხანს აქ არავინ აწუხებდა ნადირს, ტყეში იშვიათად გაისმოდა თოფის ხმა. ასეთ პირობებში ნადირი და ფრინველი მშვიდად ცხოვრობდა და მრავლდებოდა.

დროთა განმავლობაში აქ გაჩნდა თავგამოდებული მონადირე, ვილაც გერმანიუკი. აქვე იყო შესანიშნავი მონადირე, ტყისმცველი პოლონელი მიხაილ შიდლოვსკი, მაგრამ მას ცალი თვალი ნადირობის დროს დაკარგოდა, ამიტომ მარტო ვერ ბედავდა ტყეში შორს წასვლას და მხოლოდ გერმანიუკთან ერთად ნადირობდა.

გერმანიუკს ჰყავდა ჩემი ნაჩუქარი მდეგრის ჯიშის უზარმაზარი ხვადი ძაღლი „ავოსკა“, რომელიც შემთხვევით ვიყიდე თბილისში. გერმანიუკმა ღორებზე ისე გაწრთვნა, რომ საუკეთესო მონადირე ძაღლი გამოიყვანა.

გერმანიუკი და შიდლოვსკი დიდძალ ღორებს ხოცავდნენ, ხორცს შაშხავდნენ და უზრუნველად ცხოვრობდნენ.

*

გერმანიუკი ხშირად ჩამოდოდა სოხუმში თავისი საქმეების გამო და ყოველთვის მიყვებოდა კოდორის ტყეებში უჩვეულო ნადირობის ამბავს, მახარებდა იმ ღორის ჯოგებით,

რომლებიც თურმე დღე და ღამე დადიოდნენ მისი ქობის
გარშემო.

— ევგენი ლვოვიჩ, ჩამოდით ჩემთან, ლატში! უდიდეს სიამოვნებას მიიღებთ! კარგად მოგასვენებთ! საწოლებიც გვაქვს, სუფთა ლოგინიც! ჩამოდით, ნუ გეზარებათ! — მემუდარებოდა გერმანიუკი.

და აი, ერთხელ, ოქტომბრის ერთ მშვენიერ დღით, შეეკახმე ჩემი ყორანა, უნაგირზე ხურჯინი შემოვიკარი, თოფი გადავიკიდე და გავემგზავრე.

ჩემი ცხენი ჩქარი თოხარიკით მიდიოდა. პირში გაჩრილ პაპიროსს მივაბოლებდი, შესანიშნავ გუნებაზე ვიყავი. ლურჯად გადაშლილ ზღვის წარმტაც სანაპიროზე ჩავუარე მთვლემარედ აყუდებულ მარადმწვანე მცენარეებს. მაჟარასთან მხარმარცხნით გავუხვიე, გავიარე თვალწარმტაცი ხეობა. სადღაც დუქანთან ცხენი ერთი საათით შევასვენე, თვითონაც ცოტა შევნაყრდი და ორიოდე ჭიქა არაყიც გადავკარი.

ჩქარა გავიარე წებელდა, მისი თამბაქოს შესანიშნავი პლანტაციები, მივუახლოვდი ცნობილ უძველეს სიმაგრეს, მქუხარე ამტკელს. გათავდა გზატკეცილი, მის იქით მივეყვი ე. წ. სოხუმის გზას, თავდაპირველად ზშირ ტყეში მიმავალ ბილიკს, სულ აღმა, მთისკენ, მერე კლდეებით, კოდორის მაღალ სანაპიროს; ქვემოთ კი, სადღაც ხევში, გრგვინვალრიალით გადარბოდა კოდორი და ზღვისკენ მიექანებოდა.

ჩემ წინ აღიმართა ბალათის ცადაბჯენილი კლდე, რომლის ფერდზე გამოჭრილი იყო ორიოდე მეტრის სიგანის ბილიკი. ამის შემდეგ შივადექი ბონდის ხიღს. ჰმ, ხიღი-მეთქი! აბა, რას ვამბობ, სად იყო ხიღი! აი, რას წარმოადგენდა ის: ერთი ნაპირიდან მეორეზე მსუბუქად გადაჭიმულ და სახელდახელოდ მიმავრებულ ფოლადის საშ ბაგირზე დაწყობილი იყო თხელი ფიცრები. როგორც კი ფეხს შედგამდით, მთელი „ხიღი“ იწყებდა რყევას, როგორც ორ ტოტს შუა ჩამოკიდებული გამაკი, ხოლო ფიცრები კი პიანინოს კლავიშებივით არაკუნდებოდნენ. როცა მასზე ჯგუფად გადადიოდნენ ადამიანები, ან ჯოგს შერეკავდნენ, ხიღი ისე ირწყოდა, როგორც მღელვარე ზღვაში შეცურებული ცეროდენა ბაიდა. ამ ხიღს

დიდი ხნის ისტორია ჰქონია; ცხენოსანი და ქვეითი მგზავრები, აგრეთვე მთების საძოვრებისავენ დაძრული ჯოგი, ველთვის მასზე გადადიოდნენ, მაგრამ არასოდეს არავითარ საფრთხეს არ გრძნობდნენ. მიუჩვეველი ადამიანისთვის კი ის ნამდვილი ბეწვის ხიდი იყო.

ბალათის გრძელი ბილიკი ალაგ-ალაგ ისე წვრილდებოდა, ისე იყო ჩამოშვებული, რომ ცხენს საშინელ ადგილებში უხდებოდა გავლა. საკმარისი იყო ფეხის ერთი დაცდენა, ერთი წაფორხილება, რომ კაცი თავს ვერ შეიმაგრებდა, უძირო ხრამში გადაეშვებოდა. ჩვენი იქ გავლის ერთი წლის წინ გერმანიუკმა იქ დაჰკარგა თავისი შესანიშნავი ცხენი. თურმე მოაღწია თუ არა აქამდე, დარწმუნდა, რომ ცხენდაცხენ ვერ გაივლიდა, ამიტომ გადმოსულა, აღვირზე ხელი მოუყიდია და წინ გაძლოლია. ჰკვიანი ცხენი ერთ ხანს ნება-ნება, ფრთხილად მიჰყოლია, მაგრამ უცებ ფლოქვი წამოუკრავს ქვაზე და ხრამში გადაჩეხილა, კინალამ გერმანიუკიც თან გაუტაცია.

— მალლიდან რომ დავხედე, ცრემლი მომერია, — გულის ტკივილით ამბობდა გერმანიუკი, — სადღაც ორწოხში ჩაენარცხა. ერთ ხანს გაოგნებული ვიდექი, მერე, როგორც იყო, გონება მოვიკრიბე, კედელივით ამართულ სალი კლდის ძირში ჩავედი. ჩემი „ყორანა“ უკვე მკვდარი იყო, მთელი ტანი ჩაჩექვილი ჰქონდა... უნაგირი მოვხსენი, ზურგზე ავიკიდე, ისევ ამოვყევი კლდეს, სული კბილით ამოვიტანე მალლა...

გერმანიუკის ცხენი მგლებსა და მეღიებს გაუძიძგნიათ; იმ დღესაც იქვე, ქვებზე ეყარა მისი ძვლები...

... როგორც იყო ხრამი გათავდა. ტყეს მივყევი. ჩქარა ლატიც გამოჩნდა.

ოთხი საათი იქნებოდა, როცა უკვე გერმანიუკის კოხტად მორთულ ქოხში ვიჯექი გულუხვად გაშლილ სუფრასთან და მადიანად შევექცეოდი გარეული ღორის ხორცს. ცალთვალა შიღლოვსკიც იქ მოვიდა, ჩვენ საუბარი გავაბით. როგორც

საერთოდ სჩვევიათ ხოლმე მონადირეებს, ბევრი რამ ვუთხარით ერთმანეთს...

გადავწყვიტეთ, მეორე დილას ადრე გავსულიყავი დიროდ.

სალამოს ათ საათზე უკვე რბილ ლოგინში ვიწექი.

მზე ჯერ კიდევ არ იყო ამოსული. ცაზე ვარსკვლავები ციმციმებდნენ. აღმოსავლეთით ცის კიდეს შუქი ნელ-ნელა ეფინებოდა. ასეთ ბინდუნდშია ცი გერმანიუკის მახვილი თვალები ყველაფერს ნათლად არკვევდა და ჩვენ არხეინად მივყვებოდით მთის მიხვეულ-მოხვეულ ბილიკს. თავდაპირველად აღმართს შევუდექით, მთის პატარა მდინარე უჩქურმის პირად. მერე ქვეებით ჩახერგილ ვიწრო ადგილას გავფონეთ: მის მიჩქეფარე, აქაფებულ ტალღებში, შევიჭვებით ტყის სიდრემში; აქ უკვე ბილიკის ნასახიც არსად აჩნდა.

წინ მიდიოდა გერმანიუკი, მერე შიღლოვსკი, რომელსაც თავისი „ავოსკა“ ყელსაბამით მიჰყავდა, ბოლოს მივყვებოდით მე. ჩემს ამხანაგებს ჰქონდათ ჩვეულებრივი ბელგიური იაფფასიანი, სადალულიანი „ცენტრალკები“, მე კი — შტუტგერი, რომელშიც ბერდანის ვაზნა თამამად ჩადიოდა. გერმანიუკი არ სცნობდა არავითარ გაუმჯობესებულ ტყვიას, როგორც იყო „უკანი“, უბრალო, მრგვალი ტყვიითაც შესანიშნავად ჰკლავდა ღორებსა და დათვებს, ხოლო თუ ეს არ ჰქონდა, მსხვილ საფანტს, „კარტჩს“, ხმარობდა.

„ავოსკას“ თავი მალლა ეჭირა, ჩერდებოდა და წარამარა სუნავდა ბუჩქებს; მერე შედგებოდა და ცხვირს ხან ერთ მხარეზე გასწევდა, ხან მეორეზე.

მზე მხოლოდ მაშინ გამოჩნდა, როცა უკვე ხუთიოდე კილომეტრი გავიარეთ. მივდიოდით ჩუმად, თუმცა გერმანიუკმა გაგვაფრთხილა: ვიდრე „განდგომილებით“ დასახლებულ ზონას არ გავცილდებით, ნადირობას ვერ დავიწყებთ, ამიტომ განსაკუთრებული სიფრთხილე საჭირო არაა.

ჩვენ სულ მივდიოდით, ვიდრე „განდგომილთა“ უკანასკნელი ქოხი თვალთ არ მიეფარა.

— აი, ყველაზე შორეული „განდგომილი“, ახლა მეტს არ შეეხვდებით! — წარმოთქვა გერმანიუკმა, რომელსაც ლაღ ეზარებოდა ეს „განდგომილები“, ზნედაცემულებს, ნაძირალებს და მუქთახორებს ეძახდა მათ. — ჩქარა შეიძლება აეუშვათ „ავოსკა“! — დასძინა მან ბოლოს.

მართლაც, ოციოდე წუთში შიღლოვსკიმ ძალღი უკვე აუშვა. უნდა გენახათ, როგორ მკვირცხლად შეფრთხილდა მთელი ტანით, თითქოს სიზარმაცე და თვლემა ჩამოიბერტყო.

ძალღი განიერი ნახტომებით გაექანა წყავის მაღალი ბუჩქებისაკენ. შეჩერდა. ცხვირი ჰაერში მიაქან-მოაქანა, დააცემინა და კვლავ განიერი ნახტომებით გასწია წინ.

ტყეში უკვე დილის სინათლე იყო. შორიდან მოჩანდა, როგორ დახტოდა „ავოსკა“, როგორ მირბოდა ერთიდან მეორე ბუჩქამდე, როგორ სუნავდა და ეძებდა ნადირს.

„ავოსკას“ საოცარი ყნოსვა ჰქონდა. ჩვეულებრივად იგი ფართოდ კი არ ეძებდა კვალს, არამედ, როგორც კი მიუახლოვდებოდა ბუჩქს, უმაღლვე ყნოსვას დაძაბავდა და ზუსტად არკვევდა, იყვნენ თუ არა იქ ღორები. ხოლო, როცა მიაკვლევდა, მოწყვეტით შეიჭრებოდა შიგ, ბოხი ხმით დაუწყებდა ყეფას, ისე შეუტევდა, რომ გამოაგდებდა იქიდან და ყეფითვე აედევნებოდა. „ავოსკას“ არ უყვარდა ძაღლები, ყოველთვის მარტო ნადირობდა; გერმანიუკი გვარწმუნებდა, — ისეთი ერთგული და მუშაა, ას მეძებარში არ გავცვლიო.

მეც ძალიან მინდოდა დავრწმუნებულყავი „ავოსკას“ შესანიშნავ თვისებებში. ამიტომ სამივენი დავდიოდით ისე, რომ ის ყოველთვის ჩვენი კამპანიის შუა ადგილას იყო მოქცეული.

მცირე მანძილის გავლის შემდეგ „ავოსკამ“ უცებ დაბალი, ბოხი ხმით დაიყეფა.

გვიმრის ხშირი ბუჩქიდან გამოვარდა უზარმაზარი ტახი და გაიქცა იქით, სადაც გერმანიუკი მიდიოდა.

ჩვენ ხეებს ამოვეფარეთ.

ოცდაათიოდე ნაბიჯზე მიუშვა, დაუმიზნა და მსხვილი ტყვიით მარჯვენა წინა ფეხი გადაუმტვრია.

ლორი სამი ფეხით სწრაფად გამოეჭანა ჩვენკენ, მერე დაღმართით გაეშურა და ასიოდე ნაბიჯზე ხრამში გადავიდა. მოწყვეტით გავეშურე იქით. ვიდრე მე მივიდოდო, მალე მიიჭრა მასთან და მძიმედ დაჭრილ ნადირს ეცა.

ლორი ცდილობდა მოპირდაპირე დაქანებულ ნაპირზე ასულიყო, მაგრამ ჭრილობის გამო ვერ ასერხებდა. საშინელი გაღიზიანებით ქშუოდა, ხან შემოუტევედა ძალს, რომელიც ზედ აჯდებოდა ქეჩოზე, ხან მთელი ძალ-ღონით ცდილობდა, როგორმე აფორთხებულიყო მეორე ნაპირზე, მაგრამ ამოდ, ყოველთვის ძირს ვარდებოდა. ამასობაში ჩემმა შტუცერმაც დაიჭეკა. ლორი იქვე დაეცა, მხოლოდ ფეხები გაასავსავა. ამხანაგები უკვე გვერდით მედგნენ, მილოცავდნენ გამარჯვებას. მერე ჩავედით და მის ამოთრევეს შევუდექით. ლორი დაახლოებით ცხრა ფუთი იქნებოდა.

— რა მძიმეა ეს ვერანა! ამისი წამოგორება უფრო ადვილია, ვიდრე თრევა, მოდით, გამოვშიგნოთ, ცოტა შემსუბუქდება! — ვეუბნები ამხანაგებს.

— არ შეიძლება, ევგენი ლვოვიჩ! — მითხრა გერმანიუკმა — ჯერ უნდა გავტრუსოთ! არა უშავს რა, ამოვათრევთ!

სამივე ერთბაშად დავეჭიდეთ: ხან ჯოხები ამოვუდეთ ბერკეტებივით, ხან ფეხებზე ხელი ჩავავლეთ, ხან ვაგორავეთ... დიდხანს ვეწვალეთ. ბოლოს, როგორც იყო, ამოვათრეთ ხევიდან, მინდორზე გავიტანეთ, უნდა გავგეტრუსა.

მე და შიღლოვსკი ზედ დავჯექით. სურნელოვანი თამბაქო ამოვიღე, გავახვიე, სიამოვნებით გავაბოლე; ბედნიერების შეგრძნობით გულამაყად ვიჯექი მოკლულ ღორზე, მაღალი ხეების ჩრდილში. ქვეყანა ჩემი მეგონა, ბავშვივით მიხაროდა.

უცებ სადღაც სულ ახლოს კვლავ გაისმა „ავოსკას“ ბოხი ხმით ყეფა. თვალის დახამხამებაში ოციოდე ლორი ერთად გამოჩნდა და, ჩვენს ზემოთ, მთისკენ გაეშურა. ის იყო ადვილიდან წამოვიჭერით, უნდა გვესროლა, მაგრამ ღორები უკვე თვალთ მიეფარნენ.

— დეე, წავიდნენ! ინავარდონ! სულ ერთია „ავოსკა“ მაინც მიაკვლევს! — თქვა გერმანიუკმა.

ფიჩხი მოვაგროვეთ.

კოცონი გაუჩაღეთ.

თავდაპირველად ღორს ზურგზე ჯაგარი ავაცალეთ, მერე, როცა ალი ათამაშდა, შიგ შევავადეთ და ტრუსვა დავუწყეთ. შიღლოვსკიმ მუხის ქერქი მოარბენინა, მაგრად დაუწყო ხეხვა, როცა ცალ მხარეზე ჯაგარი სულ გავაცალა და კანი მოეხრუკა, ცეცხლიდან გადმოვათრიეთ. შიღლოვსკიმ ისევ აამუშავა ხელები. ცეცხლით შეტრუსული ფერდი მალე გაფხიკა, გაათეთრა და ისე გაასუფათავა, როგორც შინაური ღორი. ასეთივე წესით გავასუფათავეთ მეორე ფერდი, თავი და ფეხებიც. ორიოდ საათის შემდეგ სრულიად გასუფთავებული ღორი იღო ჩამოცვენილ ფოთლებზე, კოდორის ასწლოვანი ხეების ჩრდილში.

— თურმე ნამდვილი პარიკმახერი ვყოფილვარ! შეხედე, როგორ გავპარსე! შესანიშნავია! — იცინოდა შიღლოვსკი და თვალს მიკრავდა.

მე კი უნდა გამოვტყდე, შემენანა კიდეც, როცა ვხედავდი უბრალო ხორცად ქცეულ ამ უზარმაზარ ნადირს, რომელიც რამდენიმე ხნის წინ თავისუფლად დაშლიგილობდა იმ უსიერ ტყეში და სრულიად არ მოელოდა, თუ მრისხანე ადამიანის მიერ ნასროლი ტყვია წააქცევდა; ამ ტყვიამ კი ის ყასაბის დახლზე დასადებად და მისი დანით დასაჭრელ უბრალო ხორცად აქცია. ახალგატრუსული ღორი გამოშიგნა გერმანიუკმა, ქონმოდებული შიგნეულობა გამოაცალა, კუჭი გაჭრა. ის საესე იყო დაღეჭილი თეთრი წაბლით.

ეტყობოდა, უკანასკნელ ხანებში განსაკუთრებით წაბლით იკვებებოდა. კოდორის ტყის ღორების ხორციც სწორედ იმიტომ იყო განთქმული თავისი გემოთი, რომ ისინი მხოლოდ წაბლით იკვებებოდნენ. როცა ყველაფერი მოვათავეთ, ხეზე ჩამოვკიდეთ, რომ მტაცებელი მხეცი არ მიჰკარებოდა.

მერე დავჯექით და მაღიანად ვისაუზმეთ.

— კიდეც ორიოდ უნდა მოვკლათ! ამაღამ მთვარე არ იქნება, სახლიდან კი ძალიან შორს წამოვედით! — თქვა გერმანიუკმა.

„ავოსკა“ ისევ წაეაქეხეთ და მივყევით ტყეს. ღორი მარ-

თლაც ბევრი იყო. გზაზე შემთხვევით ახეტებულ დათუნისაღწევე წავაწყდით. ის ორასიოდე ნაბიჯზე უცებ ჩამოგორდა მსხლის ბებერი ხიდან და ძუნძულით აპყვა მთისკენ. სამჯერ ზედიზედ დავახალეთ თოფები, მაგრამ არც ერთი ტყვია არ მოხვედრია, პირიქით, სროლის შიშმა უფრო მეტი სიმარდე შემატა მის თათებს და უმაღვე გაუჩინარდა ტყეში.

განზრახული გვქონდა კიდევ ორი ღორი მოგვეკლა. მაგრამ ერთის მეტი ვერ მოვკალით, თუმცა დიდი კი იყო, რვა ფუთზე მეტი იქნებოდა. როგორც კი წამოაგდო „ავოსკამ“, უმაღვე ტყისკენ გაექანა, საოცარი სისწრაფით მიდიოდა, მაგრამ ისე ოსტატურად მოვარტყით ტყვია, რომ სადაც დაეცა, იქვე ფეხები გაასავსავა: პირდაპირ მხარში მოხვედროდა.

ეს ახალი ღორი უკვე აღარ გაგვიტრუსავს: დრო აღარ იყო. ისედაც დიდი ხანი მოვანდომეთ პირველი ღორის გატრუსვას. ხუთი საათი იქნებოდა. ძალიან დიდი სიჩქარის გამოჩენა გემართებდა, რომ გზა არ აგვბნეოდა და დღის სინათლით გამოვსულყავით ტყიდან.

გამოვშიგნეთ თუ არა, ისიც იქ მივათრიეთ, სადაც პირველი ღორი იყო, და მის გვერდით დავკიდეთ ხეზე.

ჩქარა გავუდექით გზას შინისკენ.

დაახლოებით ერთი საათი ვიარეთ. გერმანიუკი ერთგან ბილიკზე შეჩერდა და აბნეულად განაცხადა:

— ნამდვილ გზაზე ველარ მოვხვდით, ახლა უკვე ძნელია გაგნება! ბნელი ღამით გზის ძებნა არც ისე ადვილი საქმეა: ვინ იცის, რა შეგვემთხვეს! იცით რა, ევგენი ლვოვიჩი, მოდი ნახარბეისთან გავათიოთ ღამე... აქვეა, სულ ახლოს... თქვენ რომ არ იყოთ, მე და შიდლოვსკი ამალამაც წავიდოდით, მაგრამ თქვენთვის საშიშია, სადმე თვალეზი არ დაითხაროთ, ან ფეხი არ მოიტეხოთ! წავიდეთ?..

— როგორც გინდათ! თქვენი ნებაა! სიმართლე რომ გითხრათ, არც მე შემიძლია ტყეში ხეტიალი ღამით! რა თქმა უნდა, უმჯობესია სადმე თავი შევაფაროთ, თუ მოხერხდება!

— მაშ, წავიდეთ!

აჩქარებული ნაბიჯებით მივყევით ბილიკს, რომელიც

თითქოს განზრახ იკარგებოდა, ხან გვიმრასა და წყავის ხშირ ბუჩქებში, ხან კი სადღაც განზე უხვევდა.

— ნახარბეი კურდღელივით ფრთხილად ზის თავის ქონში. ყაჩაღად გაჭრილი კაცია, შურისძიებისა ეშინია! სისხლის აღებას გამოექცა... კარგი კაცია, მაგრამ, აბა, რა ვუშველო, როცა ასეთია მათი ბრიყვეული ჩვეულება! — გულისტკივილით ამბობდა გერმანიუკი.

მისმა ნათქვამმა განსაკუთრებით დამაინტერესა. ძალიან მინდოდა ახლოს გავცნობოდი ტყეში ყაჩაღად გაჭრილ კაცს, რომელიც საშინელ ადათს — სისხლის აღებას — გამოქცეოდა და ტყეს შეფარებოდა.

ამასობაში მომცრო მთის წვერისკენ აფუხვით, დაღმა დავეშვით ხევისკენ, სადაც მიწის მცირე ნაკვეთი მოსუფთავებული იყო. ამ ნაკვეთს ყოველის მხრიდან კედელივით ხშირი ტყე ერტყა. მივიხედ-მოვიხედე, ერთ მხარეზე ძლივს შევნიშნე ფაცხა, რომლის სახურავიდან კვამლი ამოდიოდა.

თუმცა ფრთხილად მივდიოდით, მაგრამ ძალღებმა მაინც გაგვიგეს, ორი პატარა ძაღლი ყეფით გამოექანა.

ამ ღროს ფაცხის კარი გაიღო, იქიდან გამოვარდა თოფიანი კაცი, რომელიც შვლის რამდენიმე ნახტომით მახლობელ ხეს ამოეფარა.

— ნახარბეი, მე ვარ! ნუ გეშინია! — შესძახა გერმანიუკმა.

კაცი მოშორდა ხეს და ნელი ნაბიჯით ჩვენკენ წამოვიდა. ძაღლებმა უთუოდ იგრძნეს, რომ სახიფათო არაფერი იყო, და გაჩუმდნენ, შორიახლო დაგვიარეს, მაგრამ უზარმაზარ „ავოსკას“ მაინც უნდობლად, ყრუდ უღრენდნენ. „ავოსკა“ კი ყურადღებასაც არ აქცევდა.

გერმანიუკი მეგობრულად მიესალმა ნახარბეის, ხელი ჩამოართვა, ჩვეულებისამებრ მოიკითხა მისი ჯანმრთელობა. მერე მე გამაცნო. ჩემი კარგი მეგობარია, სოხუმიდან მეწვიაო, უთხრა.

— გთხოვთ, მობრძანდეთ! სამწუხაროდ, ვერაფრით გასიამოვნებთ! ხომ მოგეხსენებათ ტყეში გაჭრილი კაცის ცხოვრება! მობრძანდით! — თავაზიანად მიგვიპატიყა ნახარბეიმ.

ნახარბეი ორმოციოდე წლისა იქნებოდა. ეს იყო ტანალი, /
 სასიამოვნო შესახედავი, კაფანდარა, მაგრამ ენერგიტიკულია...
 სახესე კაცი. მას ძალიან შეენოდა აფხაზური მოკლე ჩოხა,
 წელზე შემოჭერილ ქამარზე ლამაზი სატევარი ეკიდა, ფეხზე
 ქალამანი და შინ ნაქსოვი პაჭიჭები ეცვა. მისი ხშირი წარბე-
 ბის ქვეშ მკვირცხლად გამომზირალ თვალეზში მუდმივი შიში
 და მოუსვენრობა იგრძნობოდა: ყოველ წამს აქეთ-იქით იც-
 ქირებოდა, ნერვიულად ივლებდა ხელს, ხან წვერზე, ხან
 სატევარზე, ხან ჯიბეზე.

როცა ფაცხაში შევედი, თვალი ვერ გავახილე, ისეთი
 კვამლი იდგა. როგორც იყო, კერიის პირას დაეჯექით ჯორ-
 კობზე, თოფები კედელზე დაკვიდეთ, ხის კაუჭებზე, „ავოს-
 კა“ უკვე სოხანეზე დაწოლილიყო და თვალეზს ნაბავდა,
 ძილი ერეოდა.

კერიასთან იჯდა ნახარბეის ცოლი, გარეგნულად იგი
 ქმარზე უფრო ხნერი ჩანდა, კალთაში მძინარე ძუძუთა
 ბავშვი ეწვა. იქვე, კედელთან მიდგმულ ძელებისაგან სახელ-
 დახელოდ შეკრულ ტახტზე მიწოლილიყო ორი ბავშვი, ფე-
 ხები ერთიმეორეზე გადაეწყობოდა და იმათაც ეძინათ. ხოლო
 ყველაზე უფროსი, შვიდიოდე წლის ყმაწვილი, დედას კისერ-
 ზე შემოხვეოდა, გამხდარ მკერდზე მიწოლოდა და ძუძუს
 წოვდა. არასოდეს მენახა, რომ ამხელა ბიჭს დედის ძუძუ
 ეწოვოს, გამიკვირდა, თავი ვერ შევიკავე და ვკითხე:

— ეს რა არის?

— ჩვენში ასეთი კანონია! — თითქოს დანაშაულზე წაუ-
 სწრესო, ისე მიპასუხა ნახარბეიმ. მერე ნელი ხმით განაგ-
 რძო, — ამის შემდეგ კიდევ სამი ბავშვი მყავს, მაგრამ დე-
 დის ძუძუს მაინც წოვენ... ეს ძალიან კარგია — ჯანმრთელი
 და ღონიერი იქნება!

ყმაწვილი კი გართული იყო თავისი საქმით, სრულიად
 არ აქცევდა ყურადღებას ჩვენს საუბარს, არც მოგვრიდებია,
 ხბოსავით მიდგომოდა დედას, პირს აწკლარტუნებდა და
 წოვდა, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა. რაღაც ძალიან შორეუ-
 ლი, პირველყოფილი ამბავი მომაგონა ამ სურათმა: თვალწინ
 წარმომიდგა ოდესღაც მღვიმეებსა და გამოქვაბულებში
 მცხოვრები ჩვენი წინაპრების ყოფა-ცხოვრება...

— უთუოდ იქიდან არის შემორჩენილი ეს ჩვეულებები გავიფიქრე გუნებაში.

აფხაზურმა სტუმართმოყვარეობამ აქაც, ამ უღარიბესი, დევნილი კაცის ფაცხაშიც, იჩინა თავი. მასპინძლის ბრძანებით მისი ცოლი უმაღვე შეუდგა ფქვილის ღომისთვის წყლის აღუღებას. ნახარბემ პატარა კიბე მიიდგა სხვენზე და იქიდან ჩამოიღო სრულიად გამომხმარი, დიდი ხნის წინათ მოკლული ჯიხვის ბარკალი. ხორცი ისე დამჟკნარი და გამომშრალი იყო, რომ თხელ ფენად ძლივსღა გადაკვროდა ძვალს. ჭვარტლისა და მტვრის სქელი ფენა, რომელიც ბარკალს მოსდებოდა, ჯერ მუხლზე დაიფერთხა, მერე ბარკალი ხანჯლით წვრილ-წვრილად დაჭრა, წკნელზე წამოაცვა და კერიიდან გამოყრილ ნაკვერცხალზე დაატრიალა.

ნახევარ საათში ორთქლში გახვეული ცხელი ღომი, აფხაზური ყველი და მჭლე, მაგრამ მეტად გემრიელი ჯიხვის ხორცის მწვადი ამშვენებდა სუფრას. ჩვენ შევუღდექით ჭამას, ზედ დავაყოლეთ არაყი, რომელიც ნადირობისას ყოველთვის თან დამქონდა ხოლმე. ნავახშმევს კერიის პირას, სოხანეზე, გავშალეთ ბეწვიანი ტყავები და დავიძინეთ.

*

ჭილოუს თემის ერთ-ერთ სოფელში თავის მიწის მცირედ ნაკვეთს მშვიდობიანად ამუშავებდა ნახარბეი. მისი ეზოს ხეები დაებურა იზაბელას ვაზს. იქვე იდგა ექვსი უზარმაზარი კაკლის ხე. ოჯახი უზრუნველყოფილი იყო სიმინდით. ათიოდე ცხვარი და ხუთი თხა საკმაო რძეს იძლეოდა და ყველიც ყოველთვის სამყოფი ჰქონდათ. ნახარბეი ღარიბი იყო, მაგრამ როგორც ასობით მისი თანასოფლელი, ცხოვრობდა პატიოსანი შრომით და მომავალს იმედიანად შესცქეროდა.

მეზობლად, მიწის მცირედ ნაკვეთზე, ესახლა მისი მეგობარი — კიჩინ ახუბა. მეზობლებს არასოდეს უჩხუბიათ, მშვიდად ცხოვრობდნენ, მეგობრებად ითვლებოდნენ და მათი ცოლებიც კარგად იყვნენ ერთმანეთთან განწყობილნი.

ასე იყო მრავალი წლის განმავლობაში, მაგრამ ერთხელ ისეთი ამბავი დატრიალდა, რომ ყოველივე ეს ჩაიფუშა,

დაირღვა მათი მეგობრული ურთიერთობა და ორივესათვის
დიდი უბედურება დაატყდა თავს.

ივლისის პაპანაქება სიცხე იდგა, ნახარბეი გამალებით
მარგლიდა სიმინდს. მუშაობაში ეხმარებოდა მისი უმცროსი
ძმა — ძიკი, რომელსაც მასთან ერთად დავალებული ჰქონდა
თვალყური ედევნებინა ნახარბეის შებორკილი ცხენისათვის,
რომელიც მახლობლად ძოვდა ბალახს. შუადღისას, როცა
მზემ მაგრად დააცხუნა, ნახარბეიმ და ძიკიმ ჩრდილს მია-
შურეს, წამოწვნენ. ორივეს ჩაეძინა.

მცირე ხნის შემდეგ მათთან მივარდა გაცოფებული კიჩი-
ნი, რომელსაც სიბრაზისაგან თვალეები საოცრად ანთებოდა,
ხელები უკანკალებდა, ტუჩებზე დუქმორეულმა ლანძღვა-
გინებით აიკლო ძმები.

— რას უყურებთ, თქვე ძაღლო-მამაძაღლებო! ვერ დაი-
ნახეთ, რომ თქვენმა ცხენმა სულ მოძოვა და გადაჯეკნა ჩემი
სიმინდი? თქვე ყაჩაღებო, თქვენა, თავს გაგიხეთქავთ ამის-
თვის...

— დამშვიდდი, კიჩინ, ნუ ღელავ, ლანძღვა-გინება რა სა-
ჭიროა! — მშვიდად დაუწყო ნახარბეიმ. — ამისათვის რო-
გორ გაწყენინებ... ჩემი ამბავი ხომ კარგად იცი, ერთს ორად
გადაგიხდი, ნუ გვლანძღავ, დაწყნარდი!

ბევრს ეცადა ნახარბეი, მაგრამ მეზობელი მაინც სულ
უფრო ანჩხლობდა, ყვიროდა, იგინებოდა, თან ირწმუნებო-
და — ცხენი განგებ გაუშვით ჩემს ყანაში, რომ შიმშილით
ამომიწყდეს ცოლ-შვილი, შეგშურდით, რომ თქვენზე უკე-
თესი ყანა მქონდაო...

ნახარბეიმ დიდხანს უთმინა, მერე თვითონაც დაუწყო
ყვირილი. საოცრად დაემუქრნენ ერთმანეთს. კიჩინმა უცებ
იძრო ხანჯალი და, ის იყო, უნდა ჩაეცა მისთვის, მაგრამ
ნახარბეიმ მძიმე თოხი მაგრად მოუქნია და, რაც ძალი და
ღონე ჰქონდა, დაჰკრა.

თავგაპობილი კიჩინი იქვე უსულოდ დაეცა.

მოცივიდნენ მეზობლები, შეიქნა ერთი უშველებელი წი-
ვილ-კივილი. ნახარბეი კი ცოლმა გაიტაცა და ფაცხაში
შეაგდო.

ნახარბეი ტახტზე იჯდა, ხელები თავზე ეტაცნა, ყოველგვარი მოსახრებისა და ფიქრის უნარი წართმეოდა.

მახლობლად კი, წყნელის ღობის გადაღმა, მთელი სოფელი შეყრილიყო, გაისმოდა საშინელი წივილ-კივილი...

გონიერმა ყმაწვილმა ძიკიმ საერთო არეულ-დარეულობით ისარგებლა: ცხენი, რომელიც კიჩინს დაეჭირა და თავის ქობთან მიეზა, უკვე ნახარბეის ფაცხის წინ მოიყვანა...

მთელი სოფელი აიყარა — დიდი და პატარა, ქალი თუ კაცი გამორბოდნენ მოკლულის სახლისკენ...

ნახარბეისაც მოაკითხეს ახლობლებმა და მოყვრებმა.

ნახარბეის მთელი სოფელი პატივისცემით ეპყრობოდა. ამიტომ უცხადებდნენ თანაგრძნობას ამ უბედური შემთხვევის გამო. მერე გადადიოდნენ მეზობლის ეზოში, რომ წესიამებრ, ხმამაღლა ეტირათ, ეკვილათ და ამით თანაგრძნობა გამოეცხადებინათ მოკლულის ჭირისუფლისათვის. ასეთი იყო ოდითვე მომდინარე ურღვევი წესი...

— ნახარბეი, იცოდე, — წასვლისას უთხრა მას ცოლის ბიძამ, ას ორი წლის მოხუცმა, მთელს თემში ყველასაგან პატივცემულმა მისოსტრომ, — დილით აქ არც ერთი თქვენგანი არ უნდა იყოს! ადათის მიხედვით „სისხლის აღება“ იწყება მოკლულის გამოტირებისა და დაკრძალვის შემდეგ, მაგრამ ნათქვამია, სიფრთხილეს თავი არ სტკივაო, ვინ იცის, იქნებ კიჩინის რომელიმე ახალგაზრდა ნათესავი აჩქარდეს, შემოგვივარდეს და მოგკლას... მაშინ?... ამიტომ, აჯობებს, ამაღამვე თავს უშველე... მიიმალე... სად? ვისთან? აბა, მერაღა უნდა გირჩიო?! თვითონ მოიფიქრე!.. ქვეყანა დიდია! ჩემი ცხენიც წაიყვანე... ოლონდ, იცოდე, არავინ შეგნიშნოს... მერე ვიტყვი, რომ შენ მომპარე ის... გასაგებია? ჰო, ასე! თავს უშველე, ამაღამვე! არ დააყოვნო...

მეორე დილას ნახარბეის ფაცხაში ადამიანის ჭაჭანება არ იყო — მთელი ოჯახი გახიზნულიყო: არც ცხენი ჩანდა, არც ცხვარი, არც თხა, ქათმებიც კი არ დაეტოვებინათ. ეზოში სამარისებური სიჩუმე დამკვიდრებულიყო.

აი, როგორ მომხდარა ყოველივე ეს. შუაღამე გადასულიყო. მთელ სოფელს ეძინა, თვით მოკლულის სახლშიც კი არ

ისმონდა ტირილი და მოთქმა; ნახარბეიმ დატოვა სახლ-კარი. წაიღო მხოლოდ წვრილმანი ნივთები, ერთ ცხენზე შესვა ცოლი და ძუძუთა ბავშვი, მეორეზე ხურჯინი გადაჰკიდა და ორი მოზრდილი ბავშვი ჩასვა იქეთ-აქეთ. ნახარბეისა და ძიკის ზურგზე ეკიდათ ცხვრის ტყავის ხალთები და ცხვრებსა და თხებს მიერეკებოდნენ.

გზაზე არავინ შეხვედრიათ.

თუმცა ყოველი უბრალო ჩქამიც კი შიშის ზარს სცემდათ, დამფრთხალი მტრედებივით აცეცებდნენ თვალებს, ეშინოდათ, მღვერები არ წამოგვეწიონო, ასე მოვიდნენ უდაბურ ტყეში და მთის ერთ პატარა მდინარის პირას შეჩერდნენ.

კიჩინს ბევრი ნათესავი და ახლობელი მეგობარი ჰყავდა, მაგრამ ნახარბეის საბედნიეროდ იმ უბედური შემთხვევის დღეს სოფელში არავინ აღმოჩნდა. ადათის მიხედვით კი სისხლის ამღების ამორჩევა უნდა მომხდარიყო მთელი ნათესაობის დასწრებით. მაგრამ საოჯახო საბჭომ თავი მხოლოდ ნახარბეის გაქცევის მესამე თუ მეოთხე დღეს მოიყარა. საბჭომ დაადგინა, პირველად შური უნდა ეძია ჯოტოს — მოკლულის უმცროს ძმას, ვინაიდან კიჩინის ვაჟი ჯერ კიდევ მცირეწლოვანი იყო. ჯოტოს შემდეგ სისხლის აღება ეკისრებოდა მის ბიძას, დურუს. თუ ეს ვერ აიღებდა სისხლს, შურისძიების უფლება ენიჭებოდა კიჩინის უფროს ვაჟს — ბაღრის, როცა იგი წამოიზრდებოდა...

ძიკის დახმარებით ნახარბეიმ ხშირ ტყეში ჩქარა გააკეთა კარავი. აქ დააბინავა ცოლ-შვილი, თვითონ კი მთელი დღეების განმავლობაში კლდე-ღრეებში დაეხეტებოდა და ეძებდა მოხერხებულ თავშესაფარს, სადაც შესაძლებელი იქნებოდა უფრო უშიშრად მოწყობა. ბოლოს ტყით შემოსილ მაღალ მთებს შუა მოქცეული ხეობის სიღრმეში მიაგნო მყუდრო ადგილს, აქ დადგა უფრო მაგარი ფაცხა, რომელშიც ჩვენ ვეწვიეთ მას ღამის გასათევად.

ეს დევნილი კაცი თავისი ცოლ-შვილით უკვე ხუთ წელს ცხოვრობდა აქ. მისი სამი ბავშვი უკვე წამოიზარდა, მეოთხე აქ შეეძინა. თავისი ძმა ძიკი, გამოქცევისა და აქ დამკვიდრების შემდეგ, დაუყოვნებლივ გაგზავნა დასთან, რომელიც

გათხოვილი იყო კალდახვარას თემში, თან უბრძანა — წვილს სიკვდილამდე შეენახა საიდუმლოება და მისი ადგილსამყოფელის შესახებ არავისთვის, თვით დისთვისაც, არაფერი ეთქვა. თან დაარიგა, თვითონაც ფრთხილად ყოფილიყო და კიჩინის ნათესავეების შურისძიებისათვის თავი გაერიღებინა.

გონიერმა ყმაწვილმა ყველაფერი გულდასმით მოისმინა, დაემშვიდობა ყველას და წავიდა.

გაიარა გაქცევის პირველმა საშინელმა თვეებმა, შიმშილმა და ტანჯვა-წვალებამ; მთელი ოჯახი იკვებებოდა ნადირის ხორციით, ცხერისა და თხის რძითა და შინიდან წამოღებული ცოტაოდენი სიმინდით. ნახარბეი სულ შიშობდა, არ გამქლავნებულყო მისი ადგილსამყოფელი, ამიტომ უდიდესი რისკის გაწევით ორივე ცხენი მაჟარელ სევანებს მიჰყიდა, ყუბანიდან ჩამოვიყვანეო, უთხრა მყიდველებს. აღებული ფულით ლატში სიმინდი შეიძინა და დიდი სიფრთხილით ნაწილ-ნაწილად გადაზიდა ტყეში. ამ საქმეში მას დახმარებას უწევდა ჩემი მეგობარი გერმანიუკი. ეს იყო ერთადერთი კაცი, რომელიც მას გაეცნო ნადირობისას და რომელმაც იცოდა ნახარბეის მთელი საიდუმლოება.

ანის შემდეგ ნახარბეის ოჯახი უზრუნველყოფილი იყო საკუთარი სიმინდით, ყველითა და თაფლით.

ოჯახი არ შიმშილობდა. ეს არ აწუხებდა. მაგრამ ერთი რამ ღრღნიდა მის სულსა და გულს. ეს იყო მშობლიური ადგილებიდან გადახვეწით გამოწვეული სევდა. თვით ამ მომთმენ და ამტან ადამიანებსაც კი აღარ შეეძლოთ გაშლილი ბუნების წიაღში მხეცივით ცხოვრება. იგი ეჩვენებოდათ ციხის ვიწრო საკნად, საიდანაც თავი ვერაფრით ვერ დაეღწიათ; მართალია, ტყე სიცოცხლეს უნარჩუნებდა, მაგრამ თავისუფლებას უკვებდა.

„როდისღა დამთავრდება ეს საშინელი წამება, ეს კატორღული ცხოვრება, ასე ახლოს მშობლიური ადგილებიდან?“ — ეკითხებოდა ნახარბეი თავის თავს.

ბევრჯერ კინალამ გადაწყვიტეს დაბრუნებულყვენენ მშობლიურ სოფელში, პირდაპირ მისულიყვენენ ჯოტოს სახლში,

ხელი გაეწოდებინათ მისთვის, ეთხოვათ პატიება...
 იცოდა, რომ არაფერი გამოვიდოდა, არ აპატიებდნენ და-
 ნაშაუღს. ამიტომ თავის თავზე ხელი ჰქონდა ჩაქნეული, მაგ-
 რამ ენანებოდა ბავშვები, რომლებიც ეს-ესაა იწყებდნენ
 ცხოვრებას; მისი სიკვდილი სამუდამოდ დალუპავდა მთელ
 ოჯახს: ცოლსაც, ბავშვებსაც. აი, რა აკაევებდა ნახარბეის
 ტყეში. ასე იმალებოდა თავის გამოქვაბულში, ბნელ მღვიმე-
 ში, რაღაცას ელოდა, რაღაცის იმედი ჰქონდა...

— ბავშვები რომ არა მყავდეს, თავს მოვიკლავდი —
 არა ერთხელ უთქვამს გერმანიუქისათვის, როცა შეხვდებოდა
 ტყეში, ნადირობის დროს. — აბა, რისთვის ვცოცხლობ? რა-
 ტომ უნდა ვიყო ასე, რატომ უნდა გავუბრუნებ ყველას, რო-
 გორც მგელი? განა მე აღამიანი არა ვარ? განა მე მინდოდა
 კიჩინის მოკვლა? ბორბორტმა სულმა აღმართა ჩემი ხელი და
 ჩამადენინა ის, ჩემი ნება-სურვილის წინააღმდეგ... თავი ვერ
 შევიკავე, როცა მან შეუტარცხოფა მომაცენა და დედა შემა-
 გინა... თვალთ დამიბნელდა, გავგიჟდი, თვითონაც არ ვიცი,
 როგორ ჩავიდინე ის, რაც მოხდა!.. რაღა ექნა ახლა, რა გზას
 დავადგე, რა ვიღონო? მიჩრჩიე, მასწავლე...

გერმანიუქი შესანიშნავი მონადირე იყო, მაგრამ აფხაზე-
 ბის ზნე-ჩვეულებისა კი არაფერი იცოდა. მისთვის რჩევა-
 დარიგების მიცემა არ შეეძლო! ვერც ვერაფრით დაეხმარე-
 ბოდა!

ნახარბეის კი სული და გული უბრუნდებოდა, დარდისა-
 გან დღითი დღე სულ უფრო ღნებოდა... ასე გადიოდა მის-
 თვის უსაზღვრო ტანჯვით სავსე დღეები იმ უდაბურ ტყეში,
 ხსნა კი არსაით ჩანდა...

... გავიდა ხანი. ერთხელ, რომელიღაც „განდგომილს“
 ლატში დუქნის წინ თავმოყრილ ნაცნობებთან საუბრის დროს
 წამოსცდენია:

„ტყის ჯურღმულში ვიღაც ყაჩაღი აფხაზი იმალებოა“.
 ეს ამბავი თურმე ელვის სისწრაფით გავრცელებულა. მი-
 თქმა-მოთქმა მალე ჰილოუშიც ჩასულა, კიჩინის ნაცნობ-
 მეგობრებსაც ჩასწვთებიათ ყურში. ჯოტო უმაღლე გადავარ-
 დნილა ნახარბეის საძებნელად...

ერთხელ სოხუმში მესტუმრა ჩემი მეგობარი გერმანიუკი. შემოდგა თუ არა სახლში ფეხი, უწინარეს ყოვლისა, მიაშობო ამ ამბის საშინელი დასასრული.

ჯოტოს მიუკვლევია ნახარბის ქოხისათვის.

ერთ ბნელ ღამეს მახლობლად ჩასაფრებია, უსროლია და ბერდანის ტყვიით გულის ფიცარი შეუნგრევია მისთვის.

— ახლა მისი შვილები უნდა მოემზადონ მამის სისხლის ასაღებად, — ვუთხარი მე.

— როდემდის გაგრძელდება ასე? — შემეკითხა იგი.

— ვიდრე ორივე მხარეზე ცოცხლები იქნებიან მამაკაცები! ასეთია საუკუნეთა განმავლობაში განმტკიცებული წყეული ადათი!...

— საშინელებაა! — ამოიხვნეშა გერმანიუკმა.

— დიახ, საშინელებაა! ვინ მოსთვლის ამ ადათს რამდენი რჩეული ვაჟკაცი შეეწირა ამ წარმტაც მხარეში, სადაც ადამიანს არასოდეს მობეზრდება სიცოცხლე!...

*

... ჩვენი ქვეყანა თავისუფლების მზემ გააბრწყინა. მოკვდა ყოველივე ძველი, დრომოჭმული, მიუღებელი. სისხლის აღების ადათიც მოისპო...

უთუოდ არც ნახარბის შვილებს დასჭირვებიათ შურისძიება...

სახუნდარიღან

სამი ღლეა მწყემსების ბინაზე ვართ და გამოდარებას ველოდებით. გრიბზაზე დიდი ნისლი დგას და გამუდმებით წვიმს, ნადირობა ყოვლად შეუძლებელია.

მოწყენით მიიზღაზნება ღლეთოფებს ვწმენდთ და ლაყობაში ვატარებთ დროს. დროდადრო გარეთ გამოვდივართ, ამინდს ვაკვირდებით, მაგრამ

სანუგემოს ვერასა ვხედავთ: ისეთი შავი ღრუბლებია ირგვლივ ჩამოწოლილი, რომ ეტყობა, დიდხანს არ გამოიდარებს.

კიდევ ერთი ღამეც გავიდა. დილით ისევ წვიმს და მიდამო ისევ ნისლითაა დაფარული. გადაწყვიტეთ, თუ ამინდი არ გაუმჯობესდა, ხვალ უკან დავბრუნდეთ სოხუმში და გზაზე ფსხუში დათვებზე წავინადიროთ. დილით ცხენები შევკაზმეთ, ნაბდები წამოვისხით, თავები ყაბალახებით შევიკარით და უკან გამოვბრუნდით.

მწყემსების მთელი ბანაკი გამოვიდა ჩვენს გასაცილებლად. უფროსები პატივისცემის ნიშნად უზანგებს გვიჭერენ. ახალგაზრდებს კი ლაგამებით უჭირავთ ცხენები.

ჩვენმა ქარავანმა ნელა იწყო ძირს ჩასვლა. ვეშვებით. რძესავით თეთრი ნისლის ზღვაში, წვიმა გამუდმებით სცრის. მწყემსების ბინა მალე თვალთაგან მიგვეფარა.

წინ ბურუსში ოდნავად ჩანს მიმავალი მერაბის ზურგი. სად გაჰქრნენ მწვანე მდელოები, ნაპრალიანი კლდეები, უღელტეხილის სალი კლდეები? ისინი ერთბაშად ნისლმა

ჩაყლაბა, თითქოს აქ არასოდეს არ ყოფილა სხვა რაიმე. რა და ამ მოსაბეზრებელი სველი ტენისა.

ძირს სადღაც მდინარე ხმაურობს, მერაბის უნაგირზე კი შეუჩერებლად ჩხაკუნობს ჩვენი ჩაიდანი, ხანაც ცხენი ქვას წამოჰკრავს დაჭედებულ ფეხს და დაარღვევს რიტმული სვლის ტემპს. სადავე მივუშვი და სავსებით მივენდე ჩემს ცხენს, რომელმაც ჩემზე უკეთესად იცის, როგორ ჩაჰყვეს ამ ციცი-ბო ბილიკებს, როგორ გავიდეს ამ ხეობიდან.

ბურუსში აქა-იქ ხეები გამოჩნდა. რამდენადაც წინ მივდივართ, მათი რიცხვი უფრო და უფრო მატულობს, ისინი უფრო მაღლები და მსხვილები ჩანან. ტყის ბილიკს მივყევბით. გარშემო უზარმაზარი ცაცხვებია ამართული. ნისლი გათხელდა, უფრო განათდა. ზოგჯერ ვამჩნევთ, რომ ნისლის ფარატინები ჩქარა მიიწევენ ზევით და სივრცეში იკარგებიან. ხან ერთი და ხან მეორე მხრიდან გაიფანტება ბურუსი და გამოჩნდება ტყის ნაწილი მულამწვანე ხეებით, ან ხავს-მოკიდებული კლდის ქიმი.

წვიმამ გადაიღო. ქარმა დაუბერა და ქალაქიას დეკორაცია შეარხია. თითქოს უხილაემა მექანიკოსმა სცენაზე ფარდები ასწი-დასწია და შემდეგი მოქმედებისათვის დეკორაცია შესცვალაო, ისე გამოიცვალა პეიზაჟი. კვლავ დაუბერა ქარმა, ნისლის კედელი საბოლოოდ გაარღვია და გაფანტა. მწვანე, ხავერდოვანი, დანამული და ხუჭუჭა ფსხუს დაბლობი გამოჩნდა.

აქაფებულ მთის მდინარის ქვიანი კალაპოტი გადავლახეთ და ჯოგებისაგან გატკეპნილ, ფართო, თითქმის სწორ გზაზე გავედით.

ერთი საათი მეგობარ ბელორუსის ოჯახში გავატარეთ, ვისაუზმეთ და ბზიბს იქით მიმავალ გზას გავუდექით.

ამინდი სრულიად გამოიცვალა: მცხუნვარე მზემ ნათელი და სითბო მოჰფინა დედამიწას, ამოშრობა დაუწყო ტენს. მხოლოდ ბებერი კავკასიონი იდგა ჩვენს უკან გუშინდელივით ნისლის თეთრნაბადწამოსხმული. მაგრამ მზე მასაც მალე მისწვდებოდა, შემოადნობდა თეთრ საბურველს და ქვეყანას კვლავ აჩვენებდა დიდი ქედის შიშველ სილამაზეს.

ნაცნობი ფონით გავედით მდინარე ბზიბში და ერთ სახლს მივაღექით, რომელიც ტყის პირას იდგა.

ყველაფრის მცოდნე მერაბმა გვიამბო, რომ ეს სახლი და ც მწყემს აფხაზს აეშენებინა მკვდარი ძმის მოსახსენებლად. „რომ დაღლილ მგზავრს თავშესაფარი ჰქონდეს ცუდ ამინდში, გაჭირვებაში, ბნელ ღამეში“. აი კიდევ ერთი დამახასიათებელი თვისება ამ ხალხის სათუთი, სტუმართმოყვარე სულისა. აბა დაფიქრდით, რომელი სხვა ერის შვილი დადგამს სახლს მიყრუებულ ტყეში, უცნობი მგზავრის შესაფარებლად, რომლისაგანაც ვერასოდეს ვერავითარ ხეირს ვერ ნახავს!

— „გმადლობთ შენ, კეთილო და სათუთი გრძნობების ადამიანო“, — გავიფიქრე მე, როდესაც ჩემი ბარგი ამ ხალვათ, უფასო სასტუმროში მოვიხსენი. მერაბმა კი თავიდან ყაბალახი მოიხადა და გულიანად წარმოსთქვა:

— კურთხეულ იყოს დედა, რომელმაც ასეთი შვილი შობა!

მე, ექიმი და ივან ანდრეევიჩი დასაზვერავად გავედით. გადაწყვეტილი გვქონდა, ღამით პანტის ქვეშ დათვებს დავყარაულეობდით. ადგილები უნდა გავვესინჯა და ღამის საფრები აგვეჩია.

მაღალი ბალახითა და შალტამით დაფარულ ტყეში მივდიოდით. მხოლოდ პანტისა და მაქალოს დიდ ხეებს ქვეშ არ იყო ამოსული ბალახი, ტენიანი მიწა მოფენილი იყო ნაცვენი ნაყოფითა და გადაჭრელებული ნადირის ნაკვალევით. აქ ეტყობოდა, იშვიათი სტუმარი არ იყო ბანჯგვლიანი დათუნია. ამ ხეების ძირში სუქდებოდნენ გარეული ღორის ფარები. მათი სხვადასხვა ზომის ჩლიქების ნაკვალევი, ეს შეჩვეული თვალისათვის ასეთი კარგი „სადარბაზო ბარათები“, ნათლად მოწმობდნენ, რომ აქ თავს იყრიდნენ ნეზვი ღორები წლევანდელი გოჭებით, ბურვაკები და დიდი თხუთმეტფუთიანი მარტოხელა ტახებიც. ღორების ნაკვალევში ამკარად გამოხატულა დიდი დათვის თათიც, დამახასიათებელი მრუდე ბრტყალებით და ჩვენც უნებლიეთ ვაცქერდებით ამ კვალს

ისე, როგორც რობინზონი აკვირდებოდა ველურის პირველ
ნაკვალევს თავის კუნძულზე.

— ოხ, ერთი ასეთი შემახვედრა, — ფიქრობს თვითეუ-
ლი ჩვენგანი, მაგრამ ხმამაღლა ამის თქმა ყველას გვეთაკი-
ლება. თვალებით კი ერთმანეთს ვანიშნებთ ჩვენს განცდებს.
ვერ გაგვირკვევია, შიში და მონადირული ვნება ხომ არ
იწვევს აჩქარებულ გულისცემას. დათვის კვალი ძალიან
ბევრია. ჩვენც საშუალება გვეძლევა მალე შევარჩიოთ თვი-
თეული ჩვენგანისათვის ამდამდელი სახუნდარი.

ტყე გაყრუებულია კაჭკაჭების ჩხავილით. ზოგიერთი
მათგანი ჩვენ ახლოს ხეებზე ჯდება, ტოტიდან ტოტზე ხტის,
ბოლოს მალა იპრებს, თავს ძირს ხრის, გვათვალისწიებს და
შემდეგ ისევ ჩხავილით გეტოვებს. კაჭკაჭების უმრავლესობა
კი სულ ერთი და იმავე მიმართულებით მიფრინავს.

— აი, სულელი მიწათმზომელები, — წაილაპარაკა ივან
ანდრეევიჩმა, — სადაც ეგენი ტრიალებენ, ვერც ერთ მხეცს
ვერ წაეკარები, მაშინვე ორმოტრიალს ასტეხენ.

და, მართლაც, სწორი თქვა ივან ანდრეევიჩმა: თუ დღისით
მიდიხარ ტყეში, კაჭკაჭები სულ თან გდევნენ, თავზე დაგჩხა-
ვიან, მაგრამ თუ გაუნძრევლად დგახარ საფარში, კაჭკაჭს
ხშირად სარგებლობაც მოაქვს მონადირისათვის, — გაცნო-
ბებს ნადირის მოახლოებას, განსაკუთრებით მელიის გამო-
ჩენას, რომლის მოძრაობას ტყეში თან სდევს ფრთხილი კაჭ-
კაჭების თავისებური და მკვეთრი ჩხავილი.

ფხიზელი ფრინველის ნიშნისთანავე თითქმის ყველა მხეცი
ფრთხის და იმალება. ეს მე და ექიმმა ძალიან კარგად ვიცო-
დით, მაგრამ ვერ მივხვდით, რატომ უწოდა ივან ანდრეევიჩმა
მათ მიწისმზომელები!

— იმიტომ, რომ ხომ ხედავთ, სულ ერთი მხრისაკენ მიფ-
რინავენ. ამბობენ, რომ კაჭკაჭებს ასეთი ჩვეულება აქვთ:
მიფრინავენ და მიწას ზომავენ: გაფრინდებიან განსაზღვრულ
მანძილზე, შემდეგ კი უკან ბრუნდებიან, რომ გაარკვიონ, რა
მანძილით მოსცილდნენ ბუდეს. და ასე, ყოველდღე ზომავენ
მიწას! აი მიწისმზომელები!

გარდა კაქკაქებისა, როგორც აფხაზეთის სხვა ტყეებში, აქ მხოლოდ შაშვები გვხვდებოდნენ, რომლებიც ქანჭხელებთან ერთი ბუჩქიდან მეორეზე გადადიოდნენ. მხოლოდ ეს ორი ფრთოსანი აცოცხლებს აფხაზეთის მკედარ, უსიცოცხლო ტყეებს, სადაც შეიძლება მთელი დღეობით ვერ შეხვდეთ ფრინველს.

მცირე სადილის შემდეგ დასაძინებლად დავწექით. ღამე უნდა გვეთია ტყეში, სახუნდარში, სადაც აუცილებელია სიფხიზლე, დაღლილის დაჯდომა არ შეიძლება — მოსალოდნელია ჩაგვიძინოს. საღამო ხანს ავდექით, თბილად ჩავიცვით, ხანჯლები ჩამოგვიდეთ, თოფები ავიღეთ და სანადიროდ გავედით.

ცა მოწმენდილი, სრულიად უღრუბლო იყო. დასავლეთით ჩამავალი მზის სხივები ელვარებდნენ და ჩქარა ქრებოდნენ. ბნელდებოდა. მთვარე გვიან ამოდიოდა, მაგრამ დათქმულ ადგილზე ადრე იყო მისვლა საჭირო: დაღამებამდე უნდა ჩავმჯდარიყავით სახუნდარში, რომ ნადირი არ დაგვეფრთხო.

ფრთხილად მივედი ჩემ მიერ არჩეულ ადგილზე. დღისით იქ ტყის თხილის დიდი ბუჩქი ავირჩიე, შუაგულში დამპალი დიდი კუნძი იყო. ამ კუნძს მივუჯექი და ზურგით მივაწექი. ჩემ წინ ბუჩქებიდან ნადირის საძროში ბილიკი გამოდიოდა. ჩემგან მარცხნივ კი, ოციოდე ნაბიჯზე, ნაყოფით დახუნძლული პანტის დიდი ხე იდგა. ბილიკზედაც და ხის ქვეშაც ნადირის ბევრი ნაკვალევი იყო. აშკარად ჩანდა, რომ ნადირი ამ გზით გამოდიოდა ღამით საკვების საძებნელად, ხოლო დღით იმავე გზით ბრუნდებოდა უკან ბუნაგში.

დაღამდა. უკანასკნელად ვაბოლებ თამბაქოს და ნამწვავს შიწას ვაყრი, რომ ნადირმა სუნი არ იყნოსოს. მშვიდად ვზივარ, ჯერ კიდევ დიდხანს უნდა ველოდო, სამ საათს მაინც. ფრთების ოდნავ გასაგონი შრიალი და ორიოდე ნაბიჯზე, პირდაპირ ჩემ წინ, ტოტზე დიდი ბუ შემოვდა. ტანს ძლივს ვარჩევ, მაგრამ სამაგიეროდ ნათლად ვხედავ მის დიდ ყვირელ თვალებს, რომლებიც მე მომშტერებიან. არ ვინძრევი, თითქოს გავქვავდი. გაუნძრევლად ზის ბუც და მხოლოდ ხანდახან არხევს ყურებს. რაღაც შუქსა ვგრძნობ ჩემს ირგვლივ!

ნეტავ რა უნდა იყოს?.. ვაკვირდები: ხმელი ფოთლები და დამპალი ხის ტოტები, რომლებზედაც მე ვზივარ, იღუმეტე მტრედისფერ შუქს გამოსცემენ. სახელოზე ამიცოცდა ტყეა თაგვი. ხელის მკვეთრი მოქნევით გადავტყორცნე იგი. გულს ბაგაბუგი გააქვს, ნერვები დამეჭიმა. ყველაფერი თითქოს ასე უჩვეულოა, ამაღლევებელი. ფრთების ახალი შრიალი და ბუ აღარ არის. ტანში ყრუანტელი მივლის: ბუ, ტყის ქმნილებები, წინამორბედნი, საიდუმლოებრივი სინათლე, ტყის ხმაური... ნეტავ რა მელის ერთი-ორი საათის შემდეგ?..

გონება ებრძვის ველური ადამიანის უძველეს გრძნობებს, ჩემში რომ გაიღვიძეს ამ ბნელ ღამეს, და რომლებითაც აღსავსენი იყვნენ ოდესღაც ჩემი შორეული წინაპრები: მათ ზომ საშინელ შიშს ჰგვრიდა ბნელი ტყე, სადაც ცხოვრობდნენ კუდიანები და ქაჩები. თოფს მაგრად ვუჭერ ხელს, უნებლიეთ ხანჯალს ვსინჯავ, ჯიბეში ხელს ვიყოფ და სათადარიგოდ წამოდებულ ვაზნებს ვთვლი. გონება იმარჯვებს და თავიდან მშორდება საუკუნეობრივი დანალექი, რომელიც ღრობით დაეუფლა ჩემს გრძნობას. თამბაქო საბოლოოდ აქარწყლებს მოჩვენებებს, რეალურ სინამდვილეს მიბრუნებს. ისევ დაგწყნარდი და მოთმინებით ველოდები.

ირგვლივ სამარისებური სიჩუმეა. სად გაჰქრნენ მხეცები? იქნებ ისინიც მთვარეს უცდიან, რომ სიბნელეში გზა არ აერიოთ? ოდნავ გასაგონი, ღორის ყბების მოძრაობის დამახასიათებელი ხმა მესმის. ვინაბები. ღეჭვის ხმა წყდება. ისევ მყუდროებამ მოიცივა მიდამო... ისევ „ბნელა, როგორც ზანგის ილლიის ქვეშ“, — მაგონდება ექიმის გამოთქმა და უნებლიეთ ვიღიმები... ბილიკზე ფეხის ხმა ისმის. ათიოდ ნაბიჯზე ღორების ფარამ გაირბინა. ვერაფერს ვხედავ, მხოლოდ მესმის, რომ გვერდით გამირბინეს და მეზობელი პანტის ძირას გაიფანტნენ, მიწას ჩიჩქნიან, ღრუტუნებენ, პანტას ახრამუნებენ. ცოტა ხნის შემდეგ გადაინაცვლეს. ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა.

ძნელია და მოსაბეზრებელი ერთ ადგილზე დიდხანს ჯდომა, ფეხები გიბუყდება ერთსა და იმავე მდგომარეობაში ყოფნით. ოდნავ წამოვიწიე, მდგომარეობა ვიცვალე და მაშინვე ჩავჯექი — ახლოს საეჭვოდ გატყდა ხმელი ტოტი! ისევ გა-

ვინაბე. თითქოს ხენეშა, ბუზლუნი და დიდი მხეცის ოღნავ/ ქართული
საბუნებისმეტყველო
გასაგონი მოძრაობა მომესმა. დათვია!

შემდეგ აშკარად მესმის, დათვი მსხალზე როგორ მიძვრება, ტოტებს არხევს, მიწაზე მწიფე ნაყოფი ცვივა. დათვი ხენეშის და პანტას ახრამუნებს, მე კი ვერაფერს ვხედავ. მოთმინებას ვკარგავ. ცას მივჩერებივარ და ჩემს გასახარად აღმოსავლეთით ოღნავ შესამჩნევ ნათელს ვარჩევ. მთვარე!

გაღის ნახევარი საათი. ცის ტატნობზე ამოგორდა სავსე მთვარე და მთელი ტყე გაანათა. დადგა ნანატრი ჟამი. ახლა მეც შემიძლია მონაწილეობა მივიღო ტყის ღამეულ ცხოვრებაში.

დათვი ისევ მსხალთან ბორგავს. ფრთხილად ავიმართე, მუხლებზე დავიჩოქე და დაქინებით დავაკვირდი მსხლის გარშემო.

მე ხის ქვეშ ვეძებ და ვერ ვპოულობ მხეცს. დიდი ყურადღებითა და მოთმინებით ვათვალიერებ ყველაფერს ხის ქვეშ, მაგრამ დათვი არ ჩანს. მხოლოდ დიდი ხნის დაკვირვების შემდეგ აღმოვაჩინე, რომ მხეცი მსხლის ტოტებში იჯდა.

ხის ტოტებში მოხერხებულად ჩამჯდარი დათუნია ნათლად ჩანდა, უკანა ფეხებზე იჯდა, წინა ფეხებით ნაყოფით დახუნძლულ ტოტებს იწევდა და გემრიელად შეექცეოდა მწიფე მსხალს. გულმა ისევ აჩქარებული ცემა იწყო, თოფს მაგრად ჩავჭიდებ ხელი, ეჭვი კი შემეპარა: ვესროლო, თუ სჯობია, თავი გავანებო? რომ სასიკვდილო ადგილზე ვერ მოვარტყა, დაჭრილი მხეცი მომვარდება და, რაც მომელის, ამაზე სჯობს, არც კი ვიფიქრო. მაგრამ დიდხანს არ ვიყოყმანე, მიზანი ისეთი სულწამძლევი იყო. ბოლოს და ბოლოს იმისათვის ხომ არ ვათიე ამ ტყეში ნახევარი ღამე, რომ ვუცქირო აქედან, როგორ წავა უვნებელი ეს ამოდენა მხეცი. დათვის დიდი თავი მშვენივრად ჩანს ნათელ ცაზე და მეც გადავწყვიტე, თავში ვესროლო. თუ მოვარტყი, ნამდვილად მოვკლავ, ავაცდენ და უვნებელი მხეცი მხოლოდ თავს უშველის და მოქუსლავს აქედან. საშიში არაფერია.

სრულიად დამშვიდებულმა დავსხლიტე ჩახმახი. დაიქუხა ჩემმა შტუცერმა. ერთ წამს თითქოს ყველაფერი გაირინდაო.

შემდეგ დაიწყო მსხლის ტოტების მტვრევა. დათუნია მსხლიდან უსულოდ ჩამოვარდა. მე ფეხზე წამოვვარდი, თოფში ახალი ვაზნა ჩავდე და მოლოდინში გავინაბე. იქ, მსხლის ძირში, დათუნია სიცოცხლეს ეთხოვებოდა, თათებით უძლურად თხრიდა მიწას და მალე მიჩუმდა, სული დალია. მიუხედავად ამისა, გათენებამდე ვერ გავბედე მხეცთან ახლოს მისვლა. ისევ ჩემს კუნძს მივუჭეჭე, მხოლოდ ახლა გავაბოლე მოურიდებლად თამბაქო და მოუთმენლად დავუწყე ლოდინი გათენებას.

უნდა გამოვტყდე, რომ, მიუხედავად ასეთი იღბლიანი ნადირობისა, მე მაინც არ ვიყავი კმაყოფილი და ვერ განვიცადე ის საამაყო და ალტაცებული ბედნიერების გრძნობა, რაც განმეცადა ჯიხვის მოკვლის დროს. მიუხედავად ამისა, მაინც უსაზღვროდ ბედნიერად ვთვლიდი თავს ღამის თევის შედეგისათვის, იმისათვის, რომ ხვალ შემეძლო თავმომწონედ წარდგომა ამხანაგების წინაშე.

შორიდან თოფის ხმა მოისმა. ეს ივან ანდრეევიჩი უნდა ყოფილიყო.

იგი დიდი პანტის ძირში დარჩენილი ექიმიდან ასიოდენ ნაბიჯზე იჯდა. ექიმი პანტის ძირს მიეყრდნო. ივან ანდრეევიჩი კი, პირიქით, ბუჩქებში მიიმალა სხვა მსხალთან ახლოს. ერთი ფიქრობდა მასთან მიმავალი ნადირისათვის სროლას, ხოლო მეორე, პირიქით, ჭამის დროს ფიქრობდა მის მოკვლას. ორივენი თავისებურად მართალნი იყვნენ. მაგრამ მოულოდნელმა გარემოებამ შესცვალა მათი განზრახვა: ექიმი დაფრთხა, როდესაც მარტო დარჩა. მალე დათვის ბურღლუნი და ფეხის ხმა მოესმა. როგორც შემდეგ გამოტყდა, მისდა უნებურად ტაში დაჰკრა და თითქმის უკვე მასთან მოსული მხეცი დააფრთხო. ასე, მთვარის ამოსვლამდე, ორჯერ მივიდა მასთან დათვი, მაგრამ ამავე საშუალებით ერეკებოდა იგი კარზე მომდგარ ბედნიერებას. „მე ჩემთვის, შენ შენთვის!“ — ფიქრობდა ჩვენი შეშინებული თანამგზავრი.

— ეშმაკმა იცის მათი თავი, — გვიყვებოდა შემდეგ იგი, — არაფერი არა ჩანს, ვინ იცის, რა მხეცი მოდის. ყველაზე უფრო ხელსაყრელი იმ დროს მათი დაფრთხობა იყო.

როდესაც მთვარე ამოვიდა, როდესაც ტყე განათდა, მან ივან ანდრეევიჩის დაუწყო ძახილი. ნაწყენი მივედგა ივან ანდრეევიჩი და ამხანაგი ბინისკენ გააცილა, სადაც კარგად არაყის დაღვევის შემდეგ დილამდე მაგრად ეძინა მშინარა ექიმს.

ივან ანდრეევიჩი კი უკან გამობრუნდა და ტყეში ფრთხილად სიარული დაიწყო. იგი იმ დროს აფხაზეთში ერთი საუკეთესო მონადირე იყო. ბელოვეევის პუშჩაში დაიბადა და გაიზარდა. იქვე ესწავლა ნადირობაც, რომელიც უდიდესი გატაცებით, თავდავიწყებამდე უყვარდა. მეფის დარაჯებით დაცულ ბელოვეევის პუშჩაშიც კი ახერხებდა ნადირობას, რის გამოც კავკასიაში იყო გადმოსახლებული. სოხუმში ტყისმცველად მუშაობდა და დაუცხრომელი ენერგიით ნადირობდა მხეცებზე და ფრინველებზე. დადიოდა მშვენივრად, კლდეებზე დაძვრებოდა როგორც კატა, ესროდა შეუღარებლად, — ქორის თვალი ჰქონდა. გათენებისას თორმეტფუთიანი ტახი წააქცია. სწორედ ეს გასროლა გავიგონე, როდესაც ჩემს ნადავლს ვყარაულობდი.

გათენდა. ტყეში თხელი ნისლი იდგა. ფოთლები და ბალახი ცვარით იყო დაფარული. მაგრამ მზემ მალე გააშრო ყველაფერი. პირდაბანილი მიწა მხიარულად შეხვდა დღეს.

ჩემი დათუნია ათფუთიანი ძუ გამოდგა, რომელსაც ღია მოყვითალო ტყავი ჰქონდა. ტყვია კისერში მოხვედროდა და ძვლები დაემტვრია. იგი კარგად ჩასუქებული იყო. ხორცი ჩვენ არ გვაინტერესებდა, თუმცა ორი ბარკალი მაინც ავაპერით და საშაშხედ თან წამოვიღეთ.

მერაბმა უსიტყვოდ აპკიდა თავის ცხენს ხორცი და ორი ტყავი. უდარდელი ღიღინით გაუდგა გზას შინისაკენ.

რამდენადაც ვუახლოვდებოდით სოხუმს, იმდენად უფრო აცხუნებდა მზე. მალე ჩვენს ტვირთს სუნი დაეცა — ხორცი გაფუჭდა. ღორის ხორციც კი გადაყვარეთ, ზედ საშაშხე ბარკლებიც მივაყოლეთ, თუმცა გული არც ერთს არ დაგვწყვეტია.

უკან დავერჩა დიდი მთები თავიანთი ნისლით, სპეტაკი ჰაერით, წითელი ნარხანით, ლალი ნადირით, ფრინველებით,

გულუბრყვილო მწყემსებით. დავიწყებას მიეცა გრძელი, მქანცველი გზის უხერხულობანი, მახსოვრობიდან ამოვარდა თავბრუდამხვევი სიმაღლეები და უფსკრულები, სისხლდადენილი ფეხები, ციკაბო აღმართ-დაღმართები, სიცხისა და წყურვილისაგან გამშრალი ხახა, გულის ფანცქალი და მღელვარება, მარცხი და იმედის გაცრუება.

წარუშლელია დიდი ქედის ბუმბერაზობა, სილამაზე, სტიქიური ძლიერება, მისი იღუმალი ცხოვრება, მისი ცხოველები, დაუვიწყარი მონადირული ბედნიერება, ნიშანში მოხვედრილი გასროლა, მთის ყვაველთა დიდებული სურნელება, მყინვართაგან მონადენი მჩქეფარე ნაკადულები.

ერთი წელიწადი მთიებში

ის-ის იყო დაგბრუნდი ბზი-
ბის სათავეებიდან, ფსხუზე ნა-
ღირობის შემდეგ. ახლა სოხუმ-
ში ვისვენებდი და სიამოვნებით
ვხვდებოდი იმ მცირერიცხო-
ვან მონადირეებს, რომლებსაც
ფსხუზე ენადირათ, ვუზიარებ-
დი ჩემს შთაბეჭდილებებს, ვის-
მენდი მათ სანადირო თავგადა-
სავალს.

მოხიბლული ვიყავი ზემო
ბზიბის სანადირო სიმდიდრით, ადამიანის მიერ ხელუხლებე-
ლი ბუნების სილამაზე მიტაცებდა თავისი ბუმბერაზობითა
და ძლიერებით. ხეების ტანაყრილობა, ბალახის ხავერდოვ-
ნება, გარეული ხილის სიუხვე მართლაც რომ განსაკუთრე-
ბული იყო.

ამიტომ აღტაცებული დავრჩი, როდესაც ერთ დღეს სო-
ხუმში ჩემს ძველ მეგობარს, სოხუმის პოლკის ყოფილ ოფი-
ცერს, ცნობილ მონადირესა და მსროლელს — ტარასი ანჩა-
ბაძეს შევხვდი, რომელიც, როგორც ვიცოდი, წინათ ფსხუზე
არა ერთხელ ყოფილა.

დავხსედით მე და ტარასი იანკო ბერძენის სასადილოს
უკანა ოთახის მყუდრო ადგილას, სადაც არავინ იყო და
მთელი საღამო პურმარლით დამშვენებულ სუფრაზე გავა-
ტარეთ.

საუბარი ფსხუზე ცხოვრებას, ბზიბის ნაპირებზე ნადირო-
ბას, შორეულ წარსულს ეხებოდა.

ბევრი საინტერესო ამბავი მომითხრო ჩემმა მეგობარმა
ფსხუზე გავზავნილი სოხუმის პოლკის ექსპედიციის შესახებ,

რომელშიც თვითონ იღებდა მონაწილეობას, როგორც ახლანდელი
გაზრდა ოფიცერი და სადაც გული იჯერა მსხვილი ნადირის
ზოცვით.

1878 წლის ომის დროს, როდესაც თურქები აფხაზეთი-
დან განდევნეს, სოხუმის პოლკმა ბრძანება მიიღო — „დაე-
მშვიდებინა“ ბზიბზე მცხოვრები ფსხუელი აფხაზები და
ერთ ხანს იქ დაბანაკებულიყო.

თავზე ხელაღებული ფსხუელები, რომლებიც საბოლოოდ
გადაბირებულნი იყვნენ თურქებისაგან, თავს არ ანებებდნენ
შეიარაღებულ გამოსვლებს რუსეთის ხელისუფლების წინაა-
ღმდეგ, თავს ესხმოდნენ კაზაკების სტანიცებს სანჯას უღელ-
ტეხილის გადაღმა, ძარცვავდნენ მოსახლეობას, ართმევდნენ
საქონელსა და ცხენებს, ბოლო არ უჩანდა მათს თარეშს.

საბრძოლოდ გაწყობილი პოლკი დანიშნული ადგილისა-
კენ გაემართა. არავითარი გზა მაშინ არ იყო. თვითონ მოუხ-
დათ სამთო ბილიკების გაყვანა, მთის გიჟ მდინარეებსა და ლე-
ლეებზე დროებითი ხიდების კეთება, საუკუნებრივი ტყეების
გაჩეხვა.

განსაკუთრებით ძნელი საკეთებელი იყო გზა გუმისთას
მარცხენა, კლდოვანი ნაპირის გასწვრივ. აქ საჭირო გახდა
კლდეების აფეთქება, ჩამოზვავებული ქვის დიდი რაოდენო-
ბით გაწმენდა, ხეების პირებში გზის გამაგრება დიდი ხეებით,
სარებითა და წნულით.

დიდი დრო დაიხარჯა აგრეთვე დოუს უღელტეხილზე
ხვეული გზისა და ბზიბზე ჩასასვლელი დაღმართების გასა-
ყვანად.

განთქმულ აფხაზურ მდინარეზე ხიდის გაყვანა კი უფრო
ადვილი აღმოჩნდა, ვინაიდან აქ ჩვეულებრივზე უფრო წყნა-
რი იყო მდინარე. აქ აფხაზებს ფონი ჰქონდათ დადებული,
სადაც გადადიოდნენ მათი ჯოგები, ნაპირზე კი საუკეთესო
სამშენებლო ტყე იყო.

დაულალავად მუშაობდნენ ჯარისკაცები, რომ რამდენიმე
ვერსზე გაეყვანათ ოდნავ გასავლელი გზა, შემდეგ ამ გზაზე
გადაენაცვლებინათ და კვლავ განეგრძოთ გზის კეთება.

თვეზე მეტ ხანს მოუხდნენ სოხუმელები, სანამ მდინარე

ბზიბს გადალაზავდნენ. გავიდნენ ფსხუზე და იქ დაბეჭდნენ. მერმე შეუდგნენ ახალი გზით სოხუმიდან ურმებით, ორთვალებითა და ცხენის საპალნეებით პოლკის აურაცხელი ქონების — საბრძოლო აღჭურვილობის — ორი ზარბაზნის, სურსათისა და ტანსაცმლის მარაგის გადატანას. პოლკის ხელმძღვანელებმა არ იცოდნენ, რამდენ ხანს მოუხდებოდა პოლკს ამ მიყრუებულ ადგილას მტრულად განწყობილ მოსახლეობასთან დარჩენა და ამიტომ ყველაფერი ბლომად იყო მომარაგებული.

დაბანაკებისთანავე სამხედრო ინჟინრების ხელმძღვანელობით ჯარისკაცები შეუდგნენ ქვის ყაზარმებისა და სახლების მშენებლობას ზამთრისათვის, რომელიც აქ საკმაოდ მკაცრი და თოვლიანია. დოუს უღელტეხილზე ჩვეულებრივ იმდენ თოვლს ჩამოყრის ხოლმე, რომ წელიწადში ოთხ თვეს უღელტეხილი გაუვალა და მთელი მიდამო მოწყვეტილია დანარჩენ ქვეყანას.

ოქტომბრის დამდეგს პოლკს უკვე საცხოვრებელი ადგილი ჰქონდა. კარავები აშალეს და საზამთრო ბინებში შევიდნენ. საწყობები კი გაივსო ფქვილით, ორცხოზილათი, სხვადასხვა სახის ბურღულით, ქონით, ზეთითა და საერთოდ ყოველგვარი სურსათით, რომელიც საჭირო იყო ორი ათასი კაცის საკვებად და მოსამარაგებლად.

— შეუძლებელია წარმოიდგინო, თუ რა დაუფასებელია რუსი ჯარისკაცი, — აღტაცებით ამბობდა ტარასი, — მე მასთან მშვიდობიანობის წლები გავატარე, ვმონაწილეობდი მასთან ერთად ომში, ვნახე მისი მამაცობა ბრძოლაში; კარგად გავიცანი იგი ამ უცნაური ექსპედიციის დროსაც, სადაც მან განმაცვიფრა თავისი განსაკუთრებული მიდრეკილებით შრომისადმი, მუშაობისადმი, თავისი მოსაზრებულობით, მოქნილობით, მოხერხებულობით... ისინი ხომ თითქმის ყველანი გაუნათლებელი, უკულტურო გლეხები იყვნენ, რომელთაც არასოდეს არავითარი, მით უმეტეს სამთო გზა, არ გაუყვანიათ, არავითარი ხიდები და ყაზარმები არ უშენებიათ... უნდა გენახათ, როგორ დუღდა იქ მუშაობა, როგორ სწრაფად და სწორად ერკვეოდნენ ისინი სამხედრო ინჟინრისა და

ტექნიკოსის ყოველი მითითების დროს, როგორი ხალისით, მხიარულად ჰკიდებდნენ ხელს ყოველგვარ საქმეს! ხალხს დიდი მომავალი აქვს. მსოფლიოში კი უკეთესი ჯარისკაცი არ არსებობს!

ფსხუელები განაცვიფრა რუსების ჩამოსახლებამ და განსაკუთრებით კი გაყვანილმა გზამ: უგზობა იყო მათი მხსნელი — გზამ დაღუპა ისინი.

ახლა უკვე ლაპარაკიც კი არ შეიძლებოდა ყუბანში დასარბევად წასვლაზე. ასამდე გაუსწორებელი, თავზეხელაღებული აფხაზი გაიჟლიტა ან ციხეებში იქნა ჩაყრილი. ფსხუე ცხოვრების მთავარი აზრი — სრული თავისუფლება და თვითნებობა, რომლითაც აქ მცხოვრები აფხაზები სარგებლობდნენ — გაჰქრა. სადღაა თავისუფლება და დამოუკიდებლობა, როდესაც მათ მეზობლად რუსების სამხედრო ბანაკი დასახლდა და გარს ქვის კედელი შემოივლო. როდესაც თვითეული დანაშაულისათვის ზარბაზნებით შეუძლიათ მიწასთან გაასწორონ აფხაზების სოფლები, ფერფლად აქციონ მათი წაბლის ფიცრულები.

მაშინ ფსხუელების თავკაცებმა, ჩერქეზის ტომების მაგალითით გათამამებულებმა, მეფის მთავრობას სთხოვეს ნება დაერთოთ მათთვის თურქეთში გადასახლებისა, ეგრეთ წოდებულ „მუხაჯირებად“ გახდომისა.

1879 წლის გაზაფხულზე ყველაფერი მზად იყო.

რუსეთის ხელისუფლება, რომელიც ოცნებობდა განთავისუფლებულიყო მოუსვენარი მთიელებისაგან, სიამოვნებით დათანხმდა გადასახლებაზე. თურქეთიც თანახმა გახდა მიეღო აფხაზები და მიეცა მათთვის მიწა.

— ასაღელვებელი საცქერი იყო, — იგონებდა ტარასი, — თუ როგორი სინაზით ეთხოვებოდნენ ფსხუელები თავის სამშობლოს. დიდიდან სალამომდე ისმოდა ქალებისა და ბავშვების გულსაკლავი ქვითინი, წივილ-კივილი, სევდიანი სიმღერები.

სალამობით, ძველი ჩვეულების მიხედვით, სწირავდნენ მსხვერპლს, კლავდნენ ცხვრებს, ქათმებს, ამზადებდნენ სამგზავროდ ბასტურმას, ყველს, აცხობდნენ ქაღებს, ტიკებში

8. ე. მარკოვი.

ასხამდნენ ღვინოს. გამოსათხოვარი სადილები და ქაღალდები გარდაცვლილების მოსაგონებლად, სახლებში და საფლავებზე კვირაობით გრძელდებოდა. ყოველი მხრიდან მოდიოდნენ სტუმრები და მეგობრები გაძევებულებთან გამოსამშვიდობებლად, უსურვებდნენ მათ ბედნიერებას ახალ ქვეყანაში, სვამდნენ გამოსათხოვარ სადღეგრძელოებს.

პირქუში, ჭალარა მოხუცები შეწუხებული სახით დაეხეტებოდნენ წინაპართა საფლავებს შორის, ეთხოვებოდნენ მათ, სამუდამოდ სტოვებდნენ მამა-პაპის მიწას.

უღარდელი ახალგაზრდობა კი დროს უმთავრესად ღვინოში, მარულასა და ქეიფში ატარებდა. მკაცრ მხედრებს, რომლებსაც არ სურდათ გაეყიდათ თავიანთი ბედაურები, რომლებსაც არა ერთხელ ეხსნათ პატრონები სასიკვდილო გასაჭირისაგან, ისინი ტყის პირებში გამოჰყავდათ და ყურისძირში ტყვიის დახლით, სიცოცხლეს უსწრაფავდნენ საყვარელ არსებებს.

განსაკუთრებული წივილ-კივილი ისმოდა, როდესაც მუხაჯირების ჯგუფი სოხუმისაკენ დაიძვროდა. კიოდნენ და ტიროდნენ წამსვლელებიც და გამცილებლებიც.

— თვითონ იყენენ დამნაშავენი თავის უბედურებაში, — ამბობდა ტარასი; — მაგრამ, მიუხედავად ამისა, დღესაც აუღელვებლად არ შემოძლია გავიხსენო აფხაზების სამშობლოსთან გამოთხოვების ეს მძიმე დღეები... რა საშინელება, რა უკანონობა მეფობდა ამ ქვეყნად!

შუა მაისისათვის ფსხუზე არ დარჩა არც ერთი აფხაზი, წასვლის წინ აფხაზებმა ცეცხლს მისცეს ყველა სახლი და ნაგებობა.

ფსხუზე ახლა მხოლოდ რუსების პოლკი იდგა თავისი ჯარისკაცებით. გარშემო კი გადამწვარი სოფლები, მიტოვებული ხილის ბაღები, სრული უკაცრიელობა. პატრონისაგან მიტოვებული მშვიერი ძაღლები და კატები თუ დაძრწოდნენ ნასახლარებზე.

პოლკს უკვე საქმე აღარ ჰქონდა ფსხუზე. „დასამშვიდებელი“ აღარავინ იყო. ბრძანება მოვიდა სოხუმში დაბრუნების შესახებ.

იმავე გზით, საიდანაც მოვიდნენ, უკანვე წამოვიდნენ რძობი. იქ კი სანოვაგით სავსე საწყობების სადარბაზოდ მხოლოდ რამდენიმე კაცი დატოვეს. დაიწყეს ყველაზე ძვირფასი საქონლისა და საბრძოლო მასალის გადმოტანა. მაგრამ როდესაც ათასობით ფუთი პურის, ბურღულისა და ორცხო-ბილას გადმოზიდვას შეუდგნენ, ინტენდანტებმა ყვირილი ატეხეს და მოახსენეს უფროსებს, რომ ფსხუს საწყობებში დარჩენილი სურსათის სოხუმში ჩამოტანა მათ ღირებულებ-ბაზე უფრო ძვირი დაჯდება. უფროსები დაეთანხმნენ უმ-ცროსებს, გადმოტანაზე უარი განაცხადეს და, რომ სანოვაგე გამოუყენებელი არ დარჩენოდათ, გადაწყვიტეს ფსხუზე იმა-ვე სოხუმის პოლკის ერთი ასეული გაეგზავნათ. იგი იქ უნდა დარჩენილიყო მანამ, სანამ არ შესჭამდა ფქვილის, ბურღუ-ლისა და ორცხობილას მთელ დარჩენილ მარაგს.

ასეც მოიქცნენ: ფსხუზე მეშვიდე ასეული გაგზავნეს, რომელშიაც უმცროს ოფიცრად პრაპორშჩიკი ტარასი ანჩაბაძე მსახურობდა.

იგი ერთადერთი ოფიცერი იყო ოთხიდან, რომელიც არ შეწუხებულა ამ ხანგრძლივი და მოსაწყენი მივლინებით. უცოლშვილო, უდარდელი, ჯანმრთელი, მკვირცხლი, ბუნების მოყვარული და გატაცებული მონადირე ტარასი სიამოვნებით შეხვდა „ორცხობილას“ ექსპედიციაში, როგორც მას მოს-წრებულად უწოდეს პოლკში, მონაწილეობის ამბავს.

ლაშქრობის წინ მთელი თავისუფალი დრო ტარასიმ სანა-დრო მზადებას მოანდომა. გაწმინდა და მოამზადა თავისი უცხოური ათყალიბიანი ორპირი თოფი; ამ სიმძიმის თრევა მხოლოდ მკლავმაგარ და მოსულ ტარასის თუ შეეძლო. მოი-მარაგა ბლომად ღენთი, ტყვიები, საფანტი, ფისტონი, გილ-ზები, ყოველი სახის საცობები. ფოთში, მეგობარი მონადი-რიდან შეიძინა სამი საუკეთესო მღევარი, რომლებიც კარ-გად იყვნენ დაგეშილი გარეულ ღორებსა და შვლებზე. არა-ყისა და ღვინის მცირე მარაგით დამთავრდა ტარასის სანა-დრო სამზადისი.

ასეული ლაშქრად გავიდა და სამი დღის მგზავრობის შემ-დეგ ფსხუს სიმაგრეში დადგა.

დაიწყო ასზე მეტი ჯანმრთელი, სიცოცხლით სავსეები გაზრდის უქმი, მოსაწყენი ცხოვრება მთაში. მათ მთავრად რუწავს ხომ მხოლოდ აქ დატოვებული სანოვავის მარაგის გამოთავება და ჩვეულებრივი სამხედრო სწავლება შეადგენდა. ასეულის ოფიცრები მაინცდამაინც ხშირად არ აწუხებდნენ ჯარისკაცებს მეცადინეობით. მოწყენილობა მით უფრო მატულობდა, რომ ხალხმა არ იცოდა, როდემდის გაგრძელდებოდა ეს ტყვეობა ფსხუზე, როდის გამოილეოდა სანოვავის ეს უხვი მარაგი. ერთი რამ კი დანამდვილებით იცოდნენ: ოთხი მოსაწყენი ზამთრის თვე აქ უნდა გაეტარებინათ, სრულ სიმარტოვეში, ქვეყნისაგან მოწყვეტილთ, თავისიანთა წერილების გარეშე.

მხოლოდ ტარასი და მისი სანადირო ჯგუფის ექვსი ჯარისკაცი გრძნობდა თავს კარგად და მთელ დღეებს, ზოგჯერ კვირეებსაც, ნადირობაში ატარებდნენ.

მერმე რა ნადირი იყო, რომ არ შეხვედროდა ახალგაზრდა მონადირეს! რა შესანიშნავი ნადავლი მოიპოვა მან ამ ხნის განმავლობაში! რამდენი მსუქანი ნანადირევის ხორცი ჩავიდა ასეულის სამზარეულო ქვაბში!

ასეულის უფროსი კაპიტანი დიმიტრი მგალობლიშვილიც მონადირე იყო, მაგრამ ნადირობაში შედარებით ნაკლებად ღებულობდა მონაწილეობას, ისიც ბანაკის ახლოს. სამაგიეროდ ტარასისა და მის მონადირეებს იგი განუსაზღვრელი დროით უშვებდა სანადიროდ, არ უშლიდა, სადაც უნდოდათ, იქ წასულიყვნენ.

სანამ მთებში თოვლს ჩამოჰყრიდა, ტარასიმ ბევრი საინტერესო ნადირობა მოაწყო ჯიხვებსა და არჩევებზე თვით კავკასიონის ქედზე. ნადირობდა სანჯას უღელტეხილზე, გრიბზაზე, ბზიბის სათავეებში, ცნობილ აჩხას მთაზე, ასამდე ჯიხვი და არჩვი დახოცა. მოიარა წითელი ნარზანის მიდამოები, სადაც არჩევების — ასეულები მიდიოდნენ ყანგიან-მეყვე წყლის დასაღვეად. მის პატარა ოთახში ფსხუზე ეკიდა ჯიხვის ორი წყვილი რქა, რომელთა სიგრძე მეტრზე მეტი იყო, უგრძესი კი აფხაზეთში არავის არ ენახა.

რიცის ტბის ირგვლივ მაშინ საკმაო რაოდენობით იყო

ირმები. ტარასიმ მდევრებით ინადირა ირმებზე და რქებდატოტილი ხარირემი მოკლა. იმ დროს შველი თანაც ბევრი იყო, ეს ნადირი არ წარმოადგენდა ტარასისათვის რაიმე ინტერესს, ხოცავდა კი სხვათა შორის, ოფიცრების სუფრისათვის.

აგვისტოსა და სექტემბერში, როდესაც აფხაზებისაგან მიტოვებულ ბაღებსა და ტყეებში დამწიფდა ტყემალი, პანტა, ვაშლი, კაკალი და სხვა ხილი, გარშემო ტყეები გარეული ღორებითა და დათვებით აივსო. ისე დიდი რაოდენობით შემოესია ეს ნადირი ტყეს, რომ შეუძლებელი იყო მოკლე მანძილზე არ აშლილიყო ღორების ფარა, ან არ დამფრთხალიყო მთვლემარე დათუნია. ღორებს თითქოს შეკვეთით ხოცავდნენ, რამდენიც და როდესაც უნდოდათ. თვითონ ასეულის უფროსიც, კაპიტანი დიმიტრი მგალობლიშვილიც, ზოგჯერ დღეში სამ-ოთხ ღორს კლავდა. ასეულს ხორცი მოსწყინდა. ღორის ხორცს ამარილებდნენ, შაშხავდნენ, ზამთრისა და გაზაფხულისათვის ინახავდნენ.

ტარასი ძაღლებითაც ნადირობდა, მთვარიან ღამეში პანტასა და კაკალზე დათვის წაასწრებდა, ან შემთხვევით შეხვედრილ მაჩვს ესროდა, რამდენიმე საუკეთესო ბეწვიანი კვერნაც კი მოკლა, ერთი სიტყვით, როგორც მონადირეები იტყვიან ხოლმე, „ნადირის სისხლში ცურავდა“.

ერთი რამ, რაშიც ტარასის ბედი არ სწყალობდა, ეს როჭოსა და შურთხზე ნადირობა გახლდათ: ფრთხილი როჭოები ტყის ნაპირებში ცხოვრობდნენ და ისე მოხერხებულად იმალებოდნენ ბუჩქებსა და მაღალ ბალახში, რომ მეძებრის გარეშე მათი მონახვა შეუძლებელი იყო. სულ ათიოდე როჭო თუ ააფრინა ამ ხნის განმავლობაში ტარასიმ.

ფხიზელი შურთხები ახლოს არ უშვებდნენ მონადირეს, სასროლი მანძილის იქით ფრინდებოდნენ და უგზო-უკვლოდ იკარგებოდნენ კლდეებსა და ნაპრალებში. მხოლოდ ორი შურთხის მოკვლა მოახერხა ტარასიმ.

სულგანაბული ვუსმენდი ამ იღბლიან მონადირეს და მშურდა მისი ბედი, „ორცხობილას“ ექსპედიციაში რომ მონაწილეობდა, ექსპედიციაში, რომელმაც საშუალება მისცა ჩემს

მეგობარს მთელი წელიწადი გაეტარებინა აფხაზეთის ელდონადოში და გული ეჭერებინა მსხვილ ნადირზე ნადირობით. რასაკვირველია, შესაძლებელია, მე რომ ტარასის ადგილზე ვყოფილიყავი, იქნებ ვერც გამეძლო მოწყენილობისა და მარტოობის გამო და ვერავითარ ნადირობას ვერ გაეწია მახლობელთა საზოგადოების, საყვარელი წიგნის, მიჩვეული ყოველდღიური გაზეთის მაგივრობა, რომელთა გარეშე ყოველგვარ აზრს კარგავს თანამედროვე კულტურული ადამიანის ცხოვრება.

მაგრამ მაშინ იანკოს ნახევრად ბნელ სარდაფში, ჭიქა ღვინით ხელში, მე დიდი კმაყოფილებით ვუსმენდი ტარასის და მასთან ერთად განვიცდიდი მონადირის თავგადასავალს, მის ახალგაზრდულ გატაცებას, მონადირულ ვნებას, მის სიძნელით აღსავსე მოგზაურობას ქედებსა და კლდეებში, ღამის თევას ტყეში დიდი ცეცხლის პირას კოკისპირულ წვიმაში, ყინულოვანი ჩანჩქერების გადასვლას, თავბრუდახვევას უფსკრულების პირას გავლის დროს, სადაც ადვილად შეიძლება გადაიჩეხო და უკვალოდ დაიკარგო...

ტარასის ნაამბობი დიდად გამომადგა ჩემს შემდგომ ნადირობაში გაჭირვებათა გადატანისას.

„ორცხოზილას“ ექსპედიციის ამბის დასამთავრებლად ტარასის ნაამბობს უნდა დავუმატო, რომ 1880 წლის ზაფხულის დამდეგს, ორცხოზილასა და სხვა სანოვაგის მარაგი ფსხუზე, როგორც იქნა, ამოიწურა. ასეული დაბრუნდა სოხუმში.

დარჩა თუ არა ამ გარემოებით კმაყოფილი ჩემი მეგობარი ტარასი, ამის შესახებ მას იმ საღამოს არაფერი უთქვამს.

მოგზაური მონადირე

ქართული ოპერის სახელოვანი არტიტი, უბადლო მომღერალი, აბესალომისა და ლენსკის მომჭადოებელი სახეების შემქმნელი ვანო სარაჯიშვილი გატაცებული მონადირე იყო.

ყოველ თავისუფალ დროს ვანოს სანადიროდ მიუწევდა თავისი მგზნებარე გული და ახლო მეგობრებთან ერთად გადიოდა ქალაქიდან.

სამწუხაროდ, ვანომ კარგი მონადირე ძალი ვერ შეინარჩუნა. მიუხედავად იმისა, რომ როგორც თვითონ, ისე მთელი მისი ოჯახის წევრები მონდომებით უვლიდნენ ძაღლებს, ზრდიდნენ სხვადასხვა ჯიშის ლეკვებს, დიდ შრომას ხარჯავდნენ ამ საქმეში, ნადირობის დასაწყისისათვის ვანოს ძალი მაინც არ ჰყავდა...

ცნობილია, რომ ნადირობის დროს სიჩქარე ყოველად დაუშვებელია.

ვანო კი მეტად ტემპერამენტიანი, მოუთმენელი და თავშეუკავებელი მონადირე იყო.

ამიტომ ძალიან ხშირად ხელცარიელი რჩებოდა.

უნდა გენახათ მისი ცეცხლოვანი, საოცრად აღგზნებული საყვარელი სახე, როცა ნაბულზე დამდგარ ძაღლს მიუახლოვდებოდა და სროლისათვის მოემზადებოდა. სამწუხაროდ, ცხვირწინ აფრენილი ოქროსფერი ხოხობი, ან ღურაჯი ფრთების ფარფატითა და ხმაურით უვნებლად მიფრინავდა.

ვანო კი დაღონებული რჩებოდა ერთ ადგილზე.

„რა მოხდა, ხომ კარგად დავუმიზნე?“ — ამბობდა ვანო ცვიფრებული ვანო თავისი ხავერდოვანი ტკბილი ხმით...

მართალია, ვანოს ხშირად უსროლია მარჯვედ, მოხერხებულად, აუცდენლად; ბევრჯერ მინახავს იგი მხიარული, აღტაცებული, ბედნიერი, როცა მოკლულ ხოხობს ან ღურაჯს იკიდებდა წელზე გაკეთებულ თასმაზე და მოციმციმე თვალეზით გადასცქეროდა ამხანაგებს... მაგრამ ბევრჯერ მინახავს საოცრად გაწბილებული, დანადვლიანებულიც...

ჩვენ ხშირად ვნადირობდით ერთად. ბევრჯერ ვყოფილვარ მისი უზომო მხიარულებისა და ნადვლიანობის მოზიარე.

აქ მინდა მოვიგონო მხოლოდ ერთი შემთხვევა, რაც თვალსაჩინოდ ახასიათებდა ვანოს, როგორც გატაცებულ მონადირესა და უაღრესად გულთბილ, სამეგობრო ადამიანს.

1921 წელი იყო. თბილისის ოპერის არტისტები: ვანო სარაჯიშვილი, ლეონ ისეცკი და მე ხოხბებზე სანადიროდ წავედით სოფთ-ბულაყის — ახლანდელი ცივი წყაროს რაიონში.

მატარებელში შემოგვიერთდა ვიქტორ ბ.

ჩვენმა საერთო მეგობარმა ვიქტორმა ვანო და ისეცკი წაიყვანა მაღალ ლაქაშებით დაფარულ უბანზე, სადაც ბევრი ხოხობი იყო.

ის იყო მონადირეები გაიშალნენ, აქეთ-იქით წავიდ-წამოვიდნენ, რომ ვიქტორის ძალი ნაბულზე დადგა ვანოს წინ.

უცებ ჰაერში აფრინდა დიდი მამალი ხოხობი.

ვანომ უმაღვე დაუმიზნებლად ესროლა.

ხოხობი ჩამოვარდა.

იმავე დროს საფანტი ვიქტორს სახეში მოხვდა და ისიც ადგილზე ჩაიკეცა. მან ვერ მოისაზრა, ვინ დაჭრა იგი და, როცა ვარდებოდა, თან დაიყვირა:

„დაწექით!.. თათრები გვესვრიან“!..

ამ წამოყვირებაზე ხოხობის ასაღებად გაქცეული ვანოც გაწვა მიწაზე, აზრადაც არ მოსვლია, რომ მისმა ნასროლმა საფანტმა დაჭრა ამხანაგი.

როცა გამოირკვა საქმის ვითარება, ვანოს სახე გაუფითრდა, წყლის მოსატანად გაიქცა. ვიქტორს თავი და სახე მობანა და ისეცკისთან ერთად ლაქაშიდან ფრთხილად გამოი-

ყვანა დაჭრილი ამხანაგი. ვანო საოცრად შეშფოთებულად იყო, მოითხოვდა, დაუყოვნებლივ სადგურზე გავსულიყავით, დაჭრილი თბილისში წაგვეყვანა და საავადმყოფოში მოგვეთავსებინა.

ვანოს სახეზე აღბეჭდოდა მწუხარება, საოცრად განიცდიდა ამ უბედურ შემთხვევას.

ყველაფერი კარგად დასრულდა.

საბედნიეროდ, ვიქტორს საფანტი თვალში არ მოხვედროდა. მიუხედავად საშინელი ტკივილით გამოწვეული მისი ყვირილისა, საფანტები იქვე ამოვაცალეთ და ჭრილობა შევეუხვეით.

ვიქტორი თანდათან მოსულიერდა, უკვე მხნედ გრძნობდა თავს, თბილისში წაყვანაზე უარი განაცხადა და რამდენიმე ხნის შემდეგ განვაგრძეთ ნადირობა.

ამის შემდეგ ვანო ჩემთან წამოვიდა. ორ-სამ საათს ვიარეთ უღრან ტყეში.

გულახდილად უნდა ვთქვა: ნადირობის დროს თავი ფრთხილად მეჭირა, ვცდილობდი, არ მომხვედროდა სიფიცხის გამო ვანოს მიერ უტეხ გასროლილი საფანტი და ვიქტორის დღეში არ ჩავვარდნილიყავი. ნადირობის მთელი ხნის განმავლობაში ვანო ძალიან დარცხვენილი და ნაღვლიანი იყო, წუხდა აჩქარებისა და იმ არასასიამოვნო შემთხვევის გამო, გზადაგზა მიზიარებდა თავის გულისტკივილს. ბოლოს, ნადირობით გაერთო, ცოტათი დამშვიდდა, ნაღვლიანი ფიქრები გაეფანტა და ისე კარგად ვინადირეთ, რომ ყველა კმაყოფილი დავრჩით.

ღამე ტყეში გავათენეთ, მიწურში გვეძინა.

დასვენების დროს ვანომ უყოყმანოდ იმღერა ყველაფერი, რაც დაჭრილმა სთხოვა. თვითონ ვანოსაც უნდოდა, რომ თავისი სიმღერით ესიამოვნებინა ვიქტორისათვის და ჭრილობით მიყენებული ტკივილი შეემსუბუქებინა მისთვის.

ვანო მღეროდა ისე გატაცებით, ისეთი შთაგონებით, როგორადაც ალბათ არასოდეს არ უმღერია მსმენელებით გაჭედულ თეატრშიც კი. ჩვენ დაგვავიწყდა დაღლილობა, ძილიც

და უდიდესი სიამოვნებით ვუსმენდით. შუალამე გადასული
იყო, როცა მიწურიდან სუფთა ჰაერზე გამოვედით.

მალა ცაზე ბადრი მთვარე ბრწყინავდა. ჩვენ გარს გვე-
რტყა იღუმალებით სავსე ტყე.

ვანო კი უდიდესი შთაგონებით მღეროდა.

დაუფიწყარი შთაბეჭდილებები მივიღე ამ დიდ მომღე-
რალთან ნადირობის დროს. არასოდეს დამავიწყდება ის სია-
მოვნება, რაც ვანომ მომანიჭა იმ ღამეს მისი ტკბილი ხმით
შესრულებული არიებით.

მონადირის საიღუმლოება

მე და ივანე ოქტომბრის რევოლუციამდე დიდი ხნით ადრე ბევრჯერ შევხვედრივართ ერთმანეთს; ორ-სამჯერ ღურაჯებზე სანადიროდაც ვიყავით, აზერბაიჯანში.

ივანე არაჩვეულებრივი მოკრძალებული, უადრესად გულკეთილი კაცი იყო. წლოვანებით ჩემზე გაცილებით უფრო ახალგაზრდა, ასე ოცდახუთმეტოდე

წლისა თუ იქნებოდა. იგი გამოცდილ მონადირედ და სანადირო ადგილების დიდ მცოდნედ ითვლებოდა, შესანიშნავად ისროდა თავის თექვსმეტყალიბიან ბოარდს, შესვენებისას და ღამის გათევის დროს შეუღარებელი ამხანაგობისა და მომსახურების გაწევა იცოდა.

ერთი სიტყვით, როგორც იტყვიან ხოლმე, ადამიანის სული და გული იყო.

მიუხედავად ამისა, სხვა მონადირეებისაგან არაფრით არ გამოირჩეოდა, ყოველთვის თავისთვის იყო შეუმჩნეველად.

ივანე ცოტას სვამდა, სიტყვაძვირი კაცი იყო, უფრო მოსმენა უყვარდა, ვიდრე ლაპარაკი, ეზარებოდა მეტი ლაპარაკი, როგორც ეს საერთოდ სჩვევიათ ხოლმე მონადირეებს. ივანეს ღარიბულად ეცვა, უკვე შემოცვეთილი სანადირო ტანსაცმელი, უბრალო ჩანთა, წელზე ძველი სავაზნე, — აი მთელი მისი მორთულობა.

ივანე ირლანდიელივით მუდამ ნადვლიანად გამოიყურებოდა, მაგრამ, იმავე დროს, იყო მოუღლელი მშრომელი, სეზონში არც ერთ კვირა დღეს არ გააცდენდა, გატაცებით

ნადირობდა. სხვებზე რა მოგახსენოთ და, ჩემთანა დასხმ-
ნავად იყო განწყობილი, უადრესი პატივისცემით შეხვედრებო-
და; როგორც ვატყობდი, ძალიან დიდი წარმოდგენა ჰქონდა
ჩემ მონადირულ ცოდნასა და გამოცდილებაზე.

ერთხელ გზაზე შევხვდი მას. მცირე ხანს ერთმანეთი მო-
ვიკითხეთ, ბოლოს, გაიგო თუ არა, რომ ერთ-ერთ მეგობარ-
თან მივდიოდი ვახნების საწურის გამოსართმევად, ხელი
ჩამავლო მკლავზე და არ მომეშვა:

— ჩემთან წამოდი, საწურსაც მოგცემ და ისიც ნახე, თუ
როგორ ვცხოვრობ მონადირის ბუნავში! ჯერ ხომ არასოდეს
ყოფილხარ ჩემთან? უკანასკნელ ნადირობიდან წყვილი ღუ-
რაჯი და შამქორის ღვინო შემომჩა. წავისაუზმოთ და მცირე
ხანს ვისაუბროთო...

რალა დიდი პატივი მინდოდა. მით უფრო, თუ ორიოდ
ჭიქა ღვინოც იქნებოდა. რამდენი საინტერესო, ახალი და
უჩვეულო ამბავი მომისმენია ხოლმე ასეთ შემთხვევებში.
მონადირისათვის განსაკუთრებით სახალისოა მონადირესთან
საუბარი.

მეც არ დავაყოვნე, წავყევი მეგობარს. რამდენიმე წუთში
შევედით ნავთის ლამპით განათებულ პატარა ოთახში, სადაც
მაგიდასთან იჯდა მეტად სიმპათიური მოხუცი ქალი, რომელ-
იც წინდებს ქსოვდა.

— დედა, იცნობდე, ჩემი მეგობარია, — უთხრა ივანემ.

— ალბათ, ესეც მონადირე იქნება! — გაიღიმა დედაბერ-
მა და ადგილიდან წამოიწია.

— გამოჩენილი! — შემაქო ივანემ, მერე უმაღვე მიტ-
რიალდა და დედასთან ერთად მეორე ოთახში გავიდა.

ოთახში მარტო დავრჩი.

უწინარეს ყოვლისა ჩემი ყურადღება მიიქცია საწოლის
ზემოთ, კედელზე მიკრულმა, ირმის რქებზე ჩამოკიდებულმა
მონადირის საჭურველმა: ჩანთამ, ბადემ და სავაზნებმა.
რქების ქვემოთ, იაფფასიან ხალიჩაზე ეკიდა ტყავის ბუდეში
ჩადებული თოფი. მაგიდაზე იდო უბრალო ჩარჩოში ჩასმული
ოლეოგრაფია, რომელზეც გამოხატული იყო ირმები. ბნელი
ტყის სიღრმიდან გამონაშუქ განთიადის წითელ ფონზე ისინი

კვალდაკვალ ადევნებულ მგლებს გაუბრუნდნენ. კედლის ფიქსურულ ნაწილს ამშვენებდა ოჯახის წევრების ფოტოგრაფიული სურათები და პეტერბურგის ოპერის ცნობილი მომღერალი ქალის მრავინას დიდი პორტრეტი, რომელსაც ამშვენებდა მისივე ლამაზი აეტოგრაფი.

ამ უბრალო მორთულობის გარდა ოთახში ტანსაცმლის კარადა და რკინის პირსაბანი იდგა კუთხეში, მასპინძლის საწოლის წინ — ხის ჩარჩო, რომელზედაც გადაჭიმული იყო ბრეზენტი.

ეს იყო ბოის საწოლი.

ჩვენს დანახვაზე მასპინძლის ძალი ბოი უმაღვე გადმოვიდა საწოლიდან, ერთი ლაზათიანად დაამთქნარა და ჩემს ფეხებთან დაჯდა. იგი მშვიდად და ჭკვიანად შემომცქეროდა თავისი წაბლისფერი თვალებით, წარამარა ურტყამდა კუდს იატაკზე, ხან მარჯვნივ, ხან მარცხნივ. იგი ჩემთან ბევრჯერ ყოფილა სანადიროდ. ეტყობოდა, მიცნო და ჩემი მოსვლა ძალიან ესიამოვნა.

ივანემ და მისმა დედამ მაგიდას გაქათქათებული სუფრა გადააფარეს. ჩამოდგეს ჭურჭელი, მოიტანეს ღურაჯები, მყავე კიტრები, პური, ფორთოხლის ქერქზე ნაყენი არაყი პატარა გრაფინით და ერთი ბოთლი ღვინო.

— ხელს არ შეგიშლით, წავალ და დავწვები! დილით ხომ ფრინველივით აღრე უნდა ავდგე! ქათმებთან ერთად ვიძინებ და ვდგები! — ღიმილით თქვა დედაბერმა, გამოგვემშვიდობა და წავიდა.

მე და ივანე მაგიდას მივუჯექით. პირველი ჭიქის დაღევის შემდეგ ვეღარ მოვითმინე და მრავინას პორტრეტის შესახებ ერთი შეკითხვა მივეცი.

ივანე ძალზე აწითლდა.

— ჭაბუკობის წლების გატაცებაა!.. მაშინ ვერ კიდევ სტუდენტი ვიყავი, პიტერში. ისე შეყვარებული ვიყავი მრავინაზე, რომ ადგილს ვეღარ ვბოულობდი! ვერ მოვისვენე, ვიდრე თავისი წარწერით არ მაჩუქა ეს პორტრეტი. მას შემდეგ სათუთად ვინახავ, როგორც უძვირფასეს განძს!.. რა თქმა უნდა, ყველაფერი ეს სასაცილოა, იქნებ, სისულელეც

ეი, მაგრამ, უნდა გამოგიტყდე, რომ დღემდე სულიერი მღე-
ლვარების გარეშე არ შემიძლია შევხედო ამ პატრონებს.
თითქოს ახლაც მკაფიოდ მესმის მისი წარმტაცი ხმა, მაგონ-
დება მისი სახე და, როგორღაც, აღტაცებას ვეძლევი, თან
სიხარულით მევსება სული და გული!.. ეს ხომ არავის არა-
ფერს უშლის, ამით არავის არაფერს ვართმევ!.. მე კი შევებასა
და სიხარულს მანიჭებს: ესეც არ იყოს, ჩემი ცხოვრების
ერთი დიდი ამბავი მაკავშირებს მასთან!.. ეჰ, მოდი, დავლი-
ოთ მისი სადღეგრძელო!

გულწრფელად მივუჯახუნეთ ჭიქები ერთმანეთს.

თავის დროზე, სტუდენტობის წლებში, მეც გატაცებულნი
ვიყავი მრავინას სილამაზით, მაგრამ არა ისე ძლიერად, რო-
გორც ივანე, რომელსაც მიუხედავად თავისი დიდი მოკრძა-
ლებისა, ასე თავდავიწყებით ჰყვარებია ეს მართლა ულამა-
ზესი ქალი.

რას ვიფიქრებდი, თუ ამ გარეგნულად ცივსა და თითქოს
მიუყარებელი კაცის გულში ასეთი ძლიერი გრძნობის ცეცხ-
ლი გიზგიზებდა!

განცვიფრებული შევცქეროდი ჩემს უბრალო, მოკრძალე-
ბულ მეგობარს, ვერასოდეს წარმოვიდგენდი, თუ მას ოდეს-
მე ჰქონდა ისეთი რომანტიკული გატაცება, რაზედაც ახლა
მელაპარაკებოდა. ჩვენმა გულითაღმა საუბარმა კარგა ხანს
გასტანა. მას შემდეგ ივანე უფრო დავაფასე, უფრო ამალ-
და ჩემს თვალში, უფრო ლამაზი, ადამიანური გახდა. მისი ქა-
ბუჯობის მეტად თავისებური გატაცებაც კარგი ადამიანის
სუფთა გრძნობად მივიჩნიე. ეს მართლაც ასე იყო.

იმ საუბრის შემდეგ უფრო შემიყვარდა ივანე.

ბოლოს მრავინაზე საუბარი მოვათავეთ და ნადირობის
ამბებზე გადავედით. ჩვენ უვამბობდით ერთმანეთს ნადირო-
ბის დროს გამოვლილი თავგადასავლის სხვადასხვა წვრილმა-
ნებს, ძაღლების, მათი მუშაობისა და წრთვნის შესახებ.

ივანე ძალიან აქებდა თავის ბოის, მის შესანიშნავ თვისე-
ბებს. მიამბო, თუ როგორ წვალობდა მის აღზრდაზე, ვიდ-
რე მას გადააჩვევდა ცუდ ჩვევებს, რომელიც გამოუმუშავდა
პირველი პატრონის ხელში.

— ვის გამოართვი? — შევეკითხე მე.

— ვის? საეჭვოა, რომ იცნობდე. ის ნადირობით ცნობდა. ნანადირევსა და ძაღლებს ჰყიდდა. შესანიშნავი იყო, როგორც მონადირე, მაგრამ როგორც ადამიანი — გაიძვერა, საზიზღარი, უხეში და შეუბრალებელი იმ ძაღლების მიმართ, რომლებიც ხელში ჩაუვარდებოდა. ჩემი ბოი უგვაროა, მაგრამ შესანიშნავი მუშაძალდია; იმ გაიძვერას ხელში მას ცემა-ტყევის გარდა არაფერი უნახავს, სულ ტანჯავდა და აწვალებდა ამ საცოდავს. წარმოიდგინეთ, რომ ბოი გამოვართვი მხოლოდ სიბრაღის გამო, მენანებოდა იმ ვერაგის ხელში. ის ნაძირალა განსაკუთრებული ბარბაროსული წესებით ცდილობდა ბოი გადაჩვევოდა ნანადირევის ჰყლეტას. მის ხელში ბოის დრუნჩი ყოველთვის შეშუპებული და დასისხლიანებული ჰქონდა ცემისაგან.

ერთხელ დვარძლიანი სიცილით თვითონვე მიამბო, რომ ბოი მოტანის დროს ნანადირევს ძალიან ჰყლეტდა კბილებით. ამას ვერ იტანდა ის მხეცი, საოცრად ბრაზობდა თურმე. ერთხელ მწყერი მოუკლავს, ზედ ნემსები მიუბნევია, გადაუგდია და ბოისათვის უბრძანებია — მომიტანეო. ერთგული ძაღლი უმაღვე გაქცეულა განკარგულების შესასრულებლად. პირი დააკარა თუ არა, თურმე მწყერი იქვე დააგდო და საცოდავი წკმუტუნით განზე გავარდა. ეს ვიგინდარა კი იდგა და ხარხარებდა, თურმე ნეტარებდა ძაღლის ტანჯვით. ამის შემდეგ ბოის სულ მიუტოვებია ნანადირევის მოტანა, რისთვისაც უმოწყალოდ უცემია. მაინც ვერაფერი გააწყობო. ბოლოს მე მომყიდა გროშის ფასად. ბევრი ვეწვალე, მოფერებითა და მოთმინებით თანდათან გადავაფიქვე პირვანდელ პატრონთან მიღებული ცუდი ჩვევები. ბოი შესანიშნავი ძაღლი გამოდგა, მას შემდეგ ბევრჯერ ვყოფილვარ სანადიროდ კალინასთან ერთად და მას ყოველთვის აოცებდა ბოის მუშაობა...

— ჰოო, თქვენ კალინაზე მეუბნებით? — გავაწყვეტივარ საუბარი. მომაგონდა: მაღალი, გამხდარი და ბოშასავით გატარუსული, მუდამ მოღუშული სახე, ავად გამომზირალი თვალები! მეც ვიცნობდი მას, თუმცა არც ისე კარგად, ორიოდ-

ჯერ მინადირია მასთან ერთად. რუსი ვარო — იძახდა, რამ ვფიქრობ ტყუილია, რადგან ძალიან ცუდად ლაპარაკობ და რუსულს. ცოლად ქართველი ქალი ჰყავდა. თამაშად შეეძლო საუბარი ქართულად, თურქულად, სომხურად. სანადირო ადგილებზე ყველგან ნაცნობები ჰყავდა, კარგი სროლა იცოდა, დაუღალავი მოსიარულე იყო და, უნდა ითქვას, რომ მთელ თავის სიცოცხლეს ნადირობაში ატარებდა, მარტოდ-მარტო. ამხანაგები არ ჰყავდა, მიუხედავად იმისა, რომ თბილისელი მონადირეები კარგად იცნობდნენ... „შავკალინას“ ეძახდნენ მეტსახელად. მუდამ ძაღლებით ვაჭრობდა. მართალია, ეს ძაღლები უჭიშონი იყვნენ, მაგრამ საკმაოდ კარგი წროვნა ჰქონდათ მიღებული. ამ ნიადაგზე გავეცანი და ერთხელ მის ბინაშიც კი ვიყავი, სადღაც კუჩის სასაფლაოს გადაღმა ცხოვრობდა, გადაკარგულში... შემაზრხენ შთაბეჭდილებას ტოვებდა, საოცარ შიშს ჰგვრიდა ადამიანს, ნამდვილ ბოროტმოქმედს მოგაგონებდათ... ახლა ყველაფერი გასაგებია, მხოლოდ კალინას შეეძლო ეწამებინა ძაღლი. საინტერესოა, სად დაიკარგა? რატომ არსად ჩანს?

- ვინ იცის! — ორჭოფულად მომიგო ივანემ.
- იქნებ წავიდა სადმე!

— ბნელი ადამიანი იყო. ოდესღაც რკინიგზაზე უმუშაო ია. ამბობდნენ საუკეთესო ზეინკალიაო. არ ვიცი, რა მოუვიდა, თვითონ წავიდა, თუ გააგდეს... ჯანდაბას მისი თავი, განა ღირს იმაზე ლაპარაკი... თქვენი დღევგრძელობისა იყოს, ევგენი ლვოვიჩი!..

ისევ მივუჯახუნეთ ჭიქები ერთმანეთს.

ივანემ ნამდვილი, მეგობრული საუბრის გაბმა მაინც ვერ მოახერხა, დაბნეულივით შემომცქეროდა, სულ უკან იხედებოდა, აყურადებდა, წამოიწყებდა საუბარს და უმაღვე შეწყვეტდა, თითქოს ვიღაცის ეშინიაო.

ასე ვისხედით ერთ ხანს. ბოლოს გადავწყვიტე წავსულიყავი, მაგრამ ჩამეჭიდა, მოხოვა ცოტა ხანს კიდევ დარჩიო. ვატყობდი სიამოვნებდა ჩემი იქ ყოფნა და ხათრი ვერ გავუტეხე, ისევ დავჯექი.

მცირე ხნის შემდეგ წამოდგა, ფეხაკრეფით მივიდა კარ-

თან, მძინარე დედას დახედა ოთახში, წინკარში გავიდა, მოწმა: კარი მაგრად ჩაკეტილია თუ არაო; მერე კვლავის ადგილას დაბრუნდა.

თვალეები საოცრად უბრწყინავდა, დამშვიდდა, გონს მოვიდა; უცებ ჭიქა ღვინოც გადაჰკრა და ენაც აიდგა.

— ევგენი ღვოვიჩ, მე თქვენ მოგატყუეთ წელან! გითხარიო: არ ვიცი სად არის, რა მოუვიდა-მეთქი! ეს მართალი არ არის! კალინას ამბავი ძალიან კარგად ვიცი. თუ გაინტერესებთ, ყველაფერს დაწვრილებით გიამბობთ!.. ოლონდ, მარტო თქვენ! ვიდრე ცოცხალი ვარ, არავინ არ უნდა იცოდეს ეს! კარგი? მხოლოდ თქვენ გენდობით, ვაჟკაცურად შემინახეთ ეს საიდუმლოება!..

პატიოსანი სიტყვა მივეცი, რომ მისი ნაამბობი ჩემთან ერთად მოკვდებოდა, არავის არ ვეტყოდი. თან სმენად გადაქცეული პირში მივჩერებოდი, ისე დამაინტერესა მისმა წინასწარმა გაფრთხილებამ.

ივანემ აუჩქარებლივ ჭიქები შეავსო. მერე ოდნავ ჩემკენ მოიწია და დაბალი ხმით დაწვრილებით მიაშო „შავკალინას“ მთელი თავგადასავალი.

ივანე გულახდილობის საოცარმა აღტყინებამ შეიპყრო. ისე მანდობდა თავის საიდუმლოებას, თითქოს მღვდლის წინაშე უკანასკნელ აღსარებას ამბობსო. ვატყობდი, ყველაფერს სრული გულახდილობით ამბობდა, არაფერს იტოვებდა გულში. ამ საუბარში ისიც შევატყვე, რომ „შავკალინას“ თავგადასავლის საიდუმლოება, რომელიც მხოლოდ მან იცოდა ამქვეყნად, ლოდივით აწვა გულზე. ამიტომ მუდამ განიცდიდა სინდისის ქენჯნას და ახლა მოხარული იყო ყოველივე ეს გაეზიარებინა ჩემთვის. ვგრძნობდი, რომ ამაში ხედავდა ერთგვარ სულიერ სიმშვიდეს...

ახლა ყოველივე ეს შორეული ამბავია. მას შემდეგ ბევრმა წყალმა ჩაიარა. დღეს არც ივანეა ამქვეყნად და არც სხვები, რომლებსაც მე ვიხსენიებ ამ მოთხრობაში. ამიტომ ვფიქრობ, დიდ ცოდვად არ ჩამეთვლება, თუ საჯაროდ ვაღიარებ იმ საიდუმლოებას, რომელიც ივანემ გამანდო ამ ორმოციოდე წლის წინათ...

9. ე. მარკოვი.

— კალინა გავიცანი შემთხვევით, — წამოიწყო ივანე მჭედისძე
 ამ ათიოდე წლის წინათ, ნადირობისას. მას შემდეგ ვხვდებოდით ერთმანეთს. თუმცა მისი უცნაური, შიშისმომ-
 გვრელი, ცეცხლივით მოკიაფე თვალები, ფისივით შავი წვე-
 რები და ყაჩაღური გარეგნობა ნდობას არ იმსახურებდა,
 მაგრამ ამას სრულიად არავითარ ყურადღებას არ ვაქცევდი.
 მე მასში ვხედავდი მხოლოდ კარგ მონადირეს, შესანიშნავ
 მსროლელს და სანადირო ადგილების იშვიათ მცოდნე კაცს.
 რომელთანაც წარმატებით შეიძლებოდა ნადირობა.

იმავე დროს მას დიდი ნაცნობობა ჰქონდა სოფლელებ-
 თან. მისი ხელისშეწყობით ყოველთვის შეიძლებოდა ღამის
 გასათევად კარგ ოჯახში მოხვედრა, ხოლო თუ საჭირო იქნე-
 ბოდა, ურმისა და ცხენის შოვნაც. ერთი სიტყვით, ჩემთვის,
 როგორც ნადირობაზე გადაგებული კაცისათვის, თითქმის
 აუცილებელიც იყო მასთან სიახლოვე. ამიტომ, ხშირად დავ-
 დიოდი მასთან სანადიროდ, თუმცა როგორც ვთქვი, არც
 თვითონ მომწონდა და არც მისი წრე.

ექვსიოდე წლის წინათ ვიყიდე მისგან ჩემი ბოი. იმ დღი-
 დანვე ჰირივით შემზარდა „შაკალინა“. ერთ-ერთ ნადირო-
 ბაზე, კარად შეზარხოშდა და გულახდილად გვიამბო, თუ
 როგორ მოჰკლა ორი მძინარე მწყემსი თათარი, რომელთა
 კარავშიც ღამეს ათევდა. მოჰკლა მხოლოდ იმისათვის, რომ
 მასპინძლის ჯოგის ძაღლებმა დაფლითეს მისი მონადირე
 ძაღლი. ეს ამბავი გვიამბო მეტად ცინიკურად, ხარხარით,
 ნიშნის მოგებითა და დაცივნით, იმ ადამიანების მიმართ, რომ-
 ლებმაც სტუმართმოყვარეობით კარი გაუღეს და ღამე გაა-
 თევენეს. ამ მხეცმა ქედმაღლური დაწვრილებით გვიამბო
 მთელი ის ტანჯვა-წამება და დამცირება, რაც მათ მიაყენა;
 გვიამბო ისიც, თუ როგორ გაუპო თავის ქალა პირველ
 მსხვერპლს, როგორ განწირვით ყვიროდა მეორე და რა სა-
 სოწარკვეთილი მუდარით სთხოვდა სიცოცხლე შეენარჩუნე-
 ბინა მისთვის.

მისმა ნაამბობმა საშინელი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემ-
 ზე, როგორც ვთქვი, იმ დღიდანვე შევიძულე, ვცდილობდი
 არ გავკარებოდი მის წრეს, მაგრამ მასთან კავშირის გაწყვე-

ტა უცებ ვერ გავბედე, ვიცოდი, რა მხეციც იყო და შურისძიებისა მეშინოდა.

ერთხელ, ერთ-ერთ ჩემს მეგობართან, არსენალის ზენკალ პეტროვთან ერთად ორი დღე გავატარე ნადირობაში. ეს ის პეტროვი იყო, რომლისაგანაც თქვენ იყიდეთ ძაღლი „ყაზბეგი“. ჰოდა, ნადირობით გულმოჭერებულნი, ნადავლით საკმაოდ დატვირთულნი შინ ვბრუნდებოდით. სადღაც გზაზე შევისვენეთ, ერთ ხანს ვილაპარაკეთ სხვადასხვა თემაზე. მე და პეტროვი ძალიან დაახლოებული ვიყავით. იგი კარგად მომზადებული, ნაკითხი მუშა იყო, სოციალისტობდა კიდევ. ჩვენ ყოველთვის გულწრფელი საუბარი გვქონდა ერთმანეთთან. ალბათ ამან თუ მისცა ბიძგი. პეტროვმა უცებ ლაპარაკის კილო შესცვალა, მომიბრუნდა, სერიოზული გამომეტყველებით მომაჩერდა და მეუბნება:

— რატომ მეგობრობ ისეთ ნაძირალასთან, როგორიცაა „შავკალინა“? იქნებ არც კი იცი, რომ ის ამხანაგებმა გამოაძევეს რკინიგზის სახელოსნოებიდან! ეს მოხდა იმის გამო, რომ ქანდაკებების დავალებით, ბაქოში გაემგზავრა და ჯალათობა იკისრა, ორი თუ სამი რევოლუციონერი მუშა ჩამოახრჩო. ასეთ ნაძირალასთან ახლოს ჰაერის სუნთქვაც კი შეუძლებელია, არამცთუ მეგობრობა, ღამის გათევა და პურის ჭამა! ის ხომ ქვეწარმავალია, ბილწი, გახრწნილი ქმნილება, იგი სასტიკი შურისძიების ღირსია! უკვე გამოტანილი აქვს განაჩენი — სიკვდილით უნდა დაისაჯოს...

მისმა ნაამბობმა გამაოცა, ხმა ვერ ამოვიღე, რამდენიმე წუთს გარინდებული შეეცქეროდი. დაუჯერებლად მეჩვენებოდა ყოველივე ის, რაც მოვისმინე.

— ნუთუ მართალია?

— ისეთი უტყუარი, ეჭვმიუტანელი, როგორც შენ ზიხარ ახლა ჩემს წინ! — მითხრა ივანემ და აღგზნებული თვალებით მომაჩერდა.

ცხადია, ამის შემდეგ გადავწყვიტე არაფერი საერთო არ მქონოდა მასთან, გადაჭრით უარს ვუცხადებდი ყოველთვის სანადიროდ ერთად წასვლაზე: ხან ავადმყოფობას ვიმიზეზებდი, ხან — საქმეებს, ხან კიდევ სხვა რამეს. მიუხედავად

ამისა, ბედმა მაინც შემახვედრა მასთან ნადირობა. სოფთ-ბულაყში ვნადირობდი ხოხბებზე. ცოტა მგონი, ხუთიოდე მამალი და სამიოდე დედალი. ძალიან დავი-
დალე, საღამოვდებოდა. ახლომახლო თავშესაფარი არსად
ჩანდა. ირგვლივ მხოლოდ ტყე იყო, უდაბური, გადავწყვიტე
ღამე იქ გამეთია, ღია ცის ქვეშ. ვიდრე კოცონს გავაჩაღებ-
დი, ლაქაშით მოდებულ პატარა მინდორს შემოვუარე. ბოიმ
ჟცებ მამალი ხოხობი წამოაფრინა. უმაღვე ვესროლე და
ჩამოვაგდე. სწორედ იმავე წუთს, ყურის ძირში ზედიზედ
დაიჭექა თოფმა. გავვოცდი. მივიხედ-მოვიხედე. რას ვხედავ?
ლაქაშებიდან გამოძვრა კალინა, ორი მოკლული ხოხობი ეჭი-
რა ხელში და პირდაპირ ჩემკენ მოდიოდა.

— აა, გამარჯობა, ივან პეტროვიჩ! რამდენი ხანია არ შევ-
ხვედრივართ ერთმანეთს! როგორ მიდის ნადირობის საქმე?
როგორ ცხოვრობთ? — მომეგება და ხელი გამომიწოდა.

რა გზა მქონდა, მეც მივესალმე.

— კოცონი გავაჩაღოთ, ღამე აქ გავათიოთ, ხვალ კი ისევ
ვინადიროთ...

უარის თქმა შეუძლებელი იყო. მალე მოვზიდეთ ხმელი
ტოტები, ფიჩხი დავამტვრიეთ, მშრალი ლაქაში შევუკეთეთ,
კოცონი გავაჩაღეთ და ვახშამსაც შევუდექით.

ახლა პირდაპირ ვიჯექი ჯალათთან, უდაბურ ტყეში. ყო-
ველივე იმის შემდეგ, რაც ვიცოდი ამ მხეცზე, მასთან საუ-
ბარსაც გავუბოდი, ვცდილობდი მოკლე პასუხი გამეცა შე-
კითხვებზე. ცივად, ფარული ღვარძლითა და ზიზღით შევსც-
ქეროდი მის გულისამრევ სახეს.

თვითონ კი თავხედურად ჰყვებოდა თავის ნადირობის
ამბავს.

— მატარებლიდან მარტო გადმოვედი, მეზობელ სადგურ-
ზე, იქიდანვე დავიწყე ნადირობა, საშინლად მოვიქანცე. —
განაგრძობდა იგი და თან ხარბად შეექცეოდა თავის საუზ-
მეს, ხმამაღლა აწკლათუნებდა პირს და შეუსვენებლად ყლა-
პავდა არაყს.

მე კი საშინელ სულიერ ტანჯვას განვიცდიდი მისი იქ
ყოფნის გამო.

პირველი ვარსკვლავი გამოჩნდა. მთვარეც ამოვიდა. ქვეყანა ვერცხლისფრად გადაისარკა, სადღაც ახლოს ტუტუნის საშინელი კივილი ასტეხეს.

მიუხედავად დაღლილობისა, ჩემს თვალებს ძილი არ ეკარებოდა. კოცონთან ვიჯექი, პაპიროსს პაპიროსზე ვაბოლებდი. თავში ათასი ფიქრი მიტრიალებდა.

„... რა საშინელებაა ამ ნაძირალას საზოგადოებაში ყოფნა! მარტო მისი ერთი შეხედვა საოცარ ზიზღს იწვევს. მე კი ხელს ვართმევ, ღამეს ვათევ მასთან ერთად, პურ-მარილსაც კი ვუყოფ... როგორ შემიძლია ვიყო ასე ახლოს ამ ვერაგსა და სისხლისმსმელთან?! ჩემს ადგილას სხვა ვინმე გამბედავი და პატიოსანი ადამიანი სხვაგვარად მოიქცეოდა! მე კი საწყალი ვარ, საცოდავი, მშიშარა, მერყევი. ვერც კი მომისაზრებია, რა უნდა გავაკეთო...“

სული და გული ამიფორიაქდა. თავი შემეზიზღა.

უცებ თვალწინ წარმომიდგა ჩემი სანუკვარი და მარად საოცნებო მრავინას სახე. მთელი თავისი მიმზიდველი, მომჯადოებელი არსებით იგი წარმოსდგა ჩემ წინ, როგორც ცოცხალი, როგორც ჩემი ოცნების წარმტაცი განსახიერება. და უცებ, წარმოუდგენელი სულიერი სიმტკიცე და გამბედაობა დამეუფლა...

ღიადი ადამიანის ნათელი განსახიერება მამხნევებდა და მამალებდა სულიერად. გვერდით, კოცონის პირას კი ხროტივებდა მთვრალი კალინა, რომელშიაც თითქოს მოგროვილიყო ადამიანთა მოღვმის მიერ ქვეყნის გაჩენიდან ჩადენილი მთელი ვერაგობა და საზიზღრობა... არასოდეს მიგრძვნია ისეთი დაუოკებელი სულიერი წინააღმდეგობანი, როგორიც იმ წუთს!.. მისი აწონ-დაწონა და ნათლად წარმოდგენა ახლაც აღემატება ჩემს ძალ-ღონეს. დღემდე ვერ გავერკვიე იმ ამბავში, თუ რა მოხდა, ან როგორ მოხდა ყოველივე ის, რაც იქ დატრიალდა!.. მოკლედ გეტყვით!.. ელვის სისწრაფით წამოვიჭერი! საფანტით გატენილი ორი ვაზნა ჩავდევი თოფში, ათიოდე ნაბიჯზე მივუახლოვდი ქალათს და ორჯერ ზედიზედ ვესროლე თავში! ეს იყო და ეს! მერე დენ-

თის ბოლში შეენიშნე, რომ ხელები მაღლა აიქნია, მიწაზე დაარტყა და მიყუჩდა.

მისი გვამი ჩემთვის სრულიად შეუცნობლად მივათრიე კოცონზე, ზედ ხმელი ფიჩხი და გამშრალი ლაქაში დავაყარე. ყოველივე ამას, თითქოს სიზმარში, მაგრამ სწრაფად და გულგრილად ვაკეთებდი. თითქოს გვამს არც კი ვუყურებდი, თითქოს მის მიღმა ვიცქირებოდი.

ხელი წამოვავლე თოფს, ხოხბებს, ჩანთასა და ბუჩქებში შევერიე. გავშორდი იმ წყეულ ადგილს. აჩქარებით გავეშურე მეზობელი სადგურისაკენ. არავითარი სინდისის ქენჯნა არ მიგრძენია. ისე დამშვიდებული ვიყავი, თითქოს არაფერი ჩამედინოს... ეს მაშინ, როცა ადამიანი მოვკალი, წავართვი სიცოცხლე, რომელიც მე არ მიმიცია მისთვის. მოვკალი, თუმცა ვერაგი, სისხლისმსმელი, მაგრამ მაინც ჩემივე მსგავსი ადამიანი! როგორ მოხდა ეს? ვერაფერი გავიგე!.. პირველი მატარებლით ჩამოვედი თბილისში. იმ წელიწადს სოუთ-ბულაყში არ წავსულვარ. ახლა ზომ გაიგეთ რა მოუვიდა „შავკალინას“ და რატომ ვერა ხედებით მას ქალაქში? იქნებ უდიდესი ცოდვა ჩავიდინე, რომ ასე თვითნებურად დავსაჯე დამნაშავე, მაგრამ რატომღაც სინდისი მიკარნახებს, რომ მე მართალი ვარ, სწორად მოვიქეცი, რომ აუცილებლად უნდა გამეწმინდა დედამიწა სიბინძურისაგან, მომესპო ვერაგი. ჯალათი, სამაგიერო მიმეზლო მის მიერ ჩადენილ ბოროტებათა გამო. თქვენ, ეგგენი ლეოვიჩ, თქვენ, ნუთუ ცოდვად, დანაშაულად ჩამითვლით ამას და მსჯავრს დამდებთ იმ თვითნებური მოქმედებისათვის, რომელიც მე ჩავიდინე სოუთ-ბულაყის უდაბურ ტყეში, კოცონის პირას 1912 წლის 16 ნოემბერს? ნუთუ მე დამნაშავე ვარ?

მთელი ამ საუბრის დროს უაღრესად დაძაბული განწყობილებით ვუსმენდი მეგობარს. როცა აღსარება მოათავა, ადგილიდან წამოვიჭერი, გადავეხვიე, მზად ვიყავი მარჯვენა ხელი დამეკოცნა მისთვის...

ქალის გამო

ეს მოხდა 1918 წელს. თბილისის სადგურზე მატარებლის ვაგონში ათიოდე მონადირე ამოვიდა. მათ შორის იყო ორი პოლკოვნიკი — მოროზოვი და ლიუბავსკი. ისინი განუყრელი მეგობრები იყვნენ, სანადიროდაც ერთად დადიოდნენ.

გზაზე გამოირკვა, რომ უცნობი მონადირეები ფოილოსკენ მიდიოდნენ და სხვადასხვა სად-

გურზე აპირებდნენ ჩამოსვლას. მეორე დღეს იხსნებოდა ხობობზე ნადირობის სეზონი და ყოველ მათგანს სურვილი ჰქონდა, რაც შეიძლება უკეთ ენადირა ტყის ამ ულამაზეს, გრძელკუდა ფრინველზე.

მოროზოვი და ლიუბავსკიც ამავე სურვილით იყვნენ გატაცებულნი.

— რამდენი ვაზნა წამოიღე, ლეონიდ პეტროვიჩ? — შეეკითხა მოროზოვი თავის მეგობარს ხანგრძლივი სიჩუმის შემდეგ.

— იმდენი, რამდენიც ჩვეულებრივად მომაქვს ხოლმე! — მიუგო ლიუბავსკიმ, — სავაზნეში ოცდაათი მიწყვია, ჯიბეში — ათი!

ამ სიტყვებზე ლიუბავსკიმ რატომღაც ოქროს პენსნე მოიხსნა და ისევ გაიკეთა, ახლომხედველი თვალეები მოჭუტა და ეშმაკურად გაიღიმა. ეტყობოდა, ვაზნები გაცილებით უფრო მეტი ჰქონდა წამოღებული, მაგრამ სწორად არ უთხრა მეგობარს.

— მე კი სამოცი ცალი წამოვიღე! — იცრუა მოროზოვ-

მაც, თუმცა მასაც გაცილებით უფრო მეტი ჰქონდა მეტი/ პირი მისკენ იბრუნა და მიამიტურად შეეკითხა: — ^{საქართველოს} ^{საზღვრო} ^{სამსახურის} ^{სამსახურის} ფიქრობ, მეყოფა?

— მოგრჩება კიდევ! ნუთუ ამ ნადირობაზე აპირებ სო-
უთ-ბულაყის ყველა ზოხბის ამოხოცვას? — სიცილით და-
ტანა მან.

ლიუბავსკი პაპიროსს აბოლებდა და ზოზინით მიმავალი
მატარებლის ფანჯრიდან გადასცქეროდა მთვარის შუქით
განათებულ ველებს.

„აი, სწორედ იმ გორაკების გადაღმა ორიოდ წლის
წინ დავხოცე კაკბები. აგერ, აი, იქ, შეღმართზე დავაცილე
მელას, იმ ვერაგს! ცოტა ქვემოთ, სათიბში, ზედიზედ გას-
როლით ორი კურდღელი მოვკალი!“ — ფიქრობდა იგი თა-
ვისთვის.

მატარებელი ისევ მიიზლაზნებოდა.

მოროზოვი კუთხეში მიმჯდარიყო, თითქოს თვლემსო,
ღრმად ჩაფიქრებულიყო, ხმას არ იღებდა.

ძაღვები კი მერხის ქვეშ იწვნენ.

ლიუბავსკი ისევ ფანჯარაზე იყო გადაყუდებული, კვლავ
ზედიზედ აბოლებდა პაპიროსს, თან ნერვიულობდა.

ორთქლმავალმა გაბმით დაიყვირა.

გამოჩნდა ბუჩქები, ცალკეული ხეები, იმის იქით—რუხად
ამართული ტყე...

— ვლადიმერ ანდრეევიჩ, უკვე სოუთ-ბულაყში ვართ!

ჩასასვლელად მოემზადნენ.

ძაღვებმაც იგრძნეს, რომ უკვე მატარებლიდან ჩამოსვ-
ლის დრო იყო. მერხიდან გამოძვრნენ, გააზმორეს, კულების
ჭიციანი დაიწყეს.

მატარებელი ღრჭიალითა და ბუფერების ჯაჯგურით შე-
ჩერდა. მონადირეები გადმოვიდნენ.

— სპორტ! სპორტ! — გაისმა ლიუბავსკის ხმა.

მაგრამ ძაღვები სპორტი და კარო ვაგონიდან ჩამოსვლის-
თანავე გაიქცნენ ბაქნიდან ასიოდ ნაბიჯზე განმარტოებით
მდგარი ქოხისკენ, რომლის სარკმლიდან ლამპის ბეჭუტავი
სინათლე მოჩანდა. ეს იყო საჩაიე, სადაც ლამის მატარებ-
ლით ჩამოსული მონადირეები ჩერდებოდნენ დილაამდე.

მოროზოვი და ლიუბავსკიც იქეთ გაეშურნენ, რომ სხვები სათვის მიესწროთ და ადგილი დაეკავებინათ ნაცნობთა ჩაიეს ღუქანში.

მატარებელი მძიმე ხვნეშით გაუდგა გზას. ირგვლივ სიწყნარე დამკვიდრდა. ხანგამოშვებით მხოლოდ მახლობელი ტყიდან მოისმოდა ტურების ჩხავილი. ისეთი შთაბეჭდილება იქმნებოდა, თითქოს მთელ არემარეს ავსებდა უპატრონოდ მიტოვებული ბავშვების წივილ-კივილი. სოფლის ძაღლები ბოხი ხმით ტურებს ეხმაურებოდნენ.

მონადირეებმა მცირე საუზმე მოათავეს, აგუგუნებული ბუხრის წინ იატაკზე დაწვენენ, თავქვეშ ჩანთები ამოიდეს და დაიძინეს.

მოროზოვმა ჩვეულებისამებრ ბევრი და მადიანი ჭამის დროს ცოტა ღვინოც დალია, ახლა უკვე პირაღმა გამოტილიყო და ხვრინავდა. ეს იყო ახალგაზრდა, შავგვრემანი ჭაბუკი, ნადირობა ახალი დაწყებული ჰქონდა, მაგრამ ისეთი გატაცებით მოჰკიდა ხელი ამ საქმეს, რომ არც ერთ შემთხვევას არ გამოტოვებდა. როგორც იტყვიან ხოლმე, გატაცებული მონადირე იყო, მაგრამ ერთი ცუდი ჩვეულება დასჩემდა, — ხშირად ბრაზდებოდა და ნერვიულობდა, როცა დააცდენდა. იმავე დროს, იგი ცნობილი იყო, როგორც შეურიგებელი მტერი მწყემსის ძაღლებისა, რომლებისთვისაც არა ერთხელ უსროლია თოფი: ბევრი დაუჭრია, მოუკლავს კიდევ, მიუხედავად იმისა, რომ ამხანაგები ყოველთვის აფრთხილებდნენ: ამას შეიძლება სერიოზული უსიამოვნება მოჰყვეს, ვინაიდან მწყემსები არავის აპატიებენ ძაღლის მოკვლასო.

მოროზოვმა ჭაბუკური ჯიუტობა მაინც არ მოიშალა. ხშირად რთულდებოდა საქმე, მაგრამ ხან მუქართა და გინებით, ხან ფულით, ხან ამხანაგების ჩარევითა და დახმარებით მშვიდობიანად აღწევდა თავს ძაღლის მოკვლის ან დაჭრის გამო ატეხილ უსიამოვნებას.

— იმათ ას ბანჯგვლიან ბამბურა ძაღლს მირჩევენია ჩემი კარო. ხომ არ შემეძლია გულმშვიდად ვუცქირო, როგორ

ახრჩობენ ჩემს თვალწინ! — უპასუხებდა მოროზოვი ამხანაღი გებს, როცა რჩევა-დარიგებას მისცემდნენ.

ლეონიდ ლიუბავსკი კი გამოცდილი და თავგადადებული მონადირე იყო. ნადირობა ყველაზე საყვარელი საქმე იყო მისთვის. ისეთი პატივისცემა და ავტორიტეტი ჰქონდა, რომ მონადირეთა ადგილობრივი კავშირის თავმჯდომარედაც კი აირჩიეს...

*

მოროზოვისა და ლიუბავსკის გვერდით უზარმაზარ ხის ტახტზე წამოწვა ინით წვერშეღებილი კაცი. ეს იყო საჩაიეს მეპატრონე, რომელმაც ერთი თავისი მეგობარიც მოიწვინა და განიერი საბანიც დაიხურა.

ბუხართან გულის შემღონებლად ჭრიკინებდა ჭრიკინა.

ჩაწეული ლამპა ძლივს ანათებდა დაბალჭერიან ოთახს.

ძაღვები მონადირეების ახლოს მოკუნტულიყვნენ და ტკბილად ეძინათ.

ღამე მშვიდად გაატარეს.

დილით ადრე წამოდგნენ, ხელ-პირი დაიბანეს, ისაუზმეს, თითო ნატეხი პური ძაღვებსაც მიუგდეს, ჩანთები და თოფები აიკიდეს და წავიდნენ. ძაღვებმაც მზიარული ყეფით აღნიშნეს ნადირობის დასაწყისი.

ოქტომბრის მშვენიერი დილა დგებოდა. წითელი შუქის ზოლი ეფინებოდა შორეულ ჰორიზონტს. ტყე და ბუჩქები, რომლებსაც თხელი ნისლის ფენა ოდნავ გადაკვროდა, წარმტაცად ასახულიყო ცის ფონზე. დაცვარული ბალახი თვალისმომჭრელად ციმციმებდა. მონადირეები თავისუფლად და ხარბად სუნთქავდნენ გრილსა და სუფთა ჰაერს. უდიდეს სიხარულს განიცდიდნენ, მიეშურებოდნენ წინ, რომ მალე დამტკბარიყვნენ დიადი ბუნების მარად უქცნობი სილამაზით.

სპორტი წინ გარბოდა. თავი ლამაზად აეწია და ნელა, თითქოს ეშინია, რომ ფრინველი დააფრთხოსო, მოკლე კულის ქნევით უხმაუროდ მიიჭრა ეკლის პატარა ბუჩქთან. უცებ თავი გვერდით გასწია, მერე კისერი ფოლადის ჯოხივით გაჭიმა, ფეხი მალლა ასწია, ერთ წერტილს მიაცქერდა და

მეხდაკრულივით გაქვავდა. კაროც შეჩერდა და ისიც შეშდა.

ლიუბავსკი ფრთხილად მიუახლოვდა თავის ძაღლს.

მოროზოვი ხმას არ იღებდა, აღტაცებული იდგა ცოტა მოშორებით, აკანკალებულ ხელში მაგრად ეჭირა ორლულიანი თოფი.

ვიდრე ლიუბავსკი მოვიდა სპორტთან, მის წინ, სულ რაღაც ათიოდე ნაბიჯზე, ხმაურითა და გამაღიზიანებელი კრიახით, შურდულივით ამოფრინდა ულამაზესი მამალი ხოხობი.

ლიუბავსკიმ აცალა, ვიდრე ხოხობი გასწორდა და პირდაპირ ფრენაზე გადავიდა, მერე გაუმიზნა და ზედიზედ ესროლა ორჯერ. მოროზოვის თოფმაც უმაღვე დაიჭექა. ხოხობი კი ფრთების სწრაფი მოძრაობით პირდაპირ გაფრინდა.

მონადირეებმა თოფები ძირს დაუშვეს, ხარბად მიაჩერდნენ იმ იმედით, რომ საცაა ჩამოვარდებო, მაგრამ ის მაინც არხენიანად მიფრინავდა. სახტად დარჩენილი, გაოგნებული მონადირეები შესცქეროდნენ, ვიდრე ის მახლობელ ტყეში თვალთ არ მიეფარა.

დარცხვენილმა მეგობრებმა უსიტყვოდ შეხედეს ერთმანეთს.

ამ დროს, სწორედ იმ ადგილიდან, სადაც პირველი ხოხობი აფრინდა, ერთბაშად ორი მამალი და რამდენიმე დედალი ხოხობიც თან მიჰყვა.

მონადირეები დაფაცურდნენ, თოფებში ვაზნები ხელახლა ჩააწყეს, მაგრამ უკვე გვიან იყო. ხოხბები ტყეში შეფრინდნენ.

— აი, სირცხვილი, თუ გინდა! დასწყევლოს ეშმაკმა! როგორ დავაცილეთ... ისიც ძაღლის ნაბულზე! — თქვა მოროზოვმა.

— რა გაეწყობა, წინ წავიდეთ! კიდევ შევხვდებით! — უთხრა ლიუბავსკიმ.

სროლის შემდეგ სპორტმა და კარომ მონდომებით დაიწყეს ძებნა აქეთ-იქით, იმედი ჰქონდათ, ჩვეულებისამებრ მოეტანათ მოკლული ნადავლი, მაგრამ ამოდ, — ის არსად ჩანდა.

მონადირეები სხვადასხვა მიმართულებით გაუდგნენ, ბუჩქებსა და მინდვრებს ფრთხილად ათვალეობდნენ. თიმეორეს კი თვალთან არ იცილებდნენ. ხან ერთი, ხან მეორე მიიჭრებოდა თავის ძაღლთან, რომელიც აქა-იქ აკეთებდა ნაბულს, და ესროდა ხოხბებს. სამ საათში ლიუბავსკიმ მოჰკლა ხუთი მამალი ხოხობი, მოროზოვმა კი — ორი მამალი და ერთი დედალი.

განიერი მინდვრის ბოლოს მეგობრები კვლავ ერთად შეიყარნენ; იმ ადგილას მუქად გადამლილიყო ირგვლივ მოდებული ეკლის ბუჩქები. აქ იყო ხოხბების საყვარელი თავშესაფარი ადგილი.

ლიუბავსკი მიჰყვა ტყის პირს, მოროზოვმა კი მინდორი გადასჭრა და ბუჩქებისაკენ გაუხვია.

სპორტი ისევ დაწინაურდა, მცირე მანძილის შემდეგ ნაბულზე დადგა.

ამ დროს მინდვრის მხარეზე გაისმა ჯოგის ძაღლის მკვეთრი, ყურთა სმენის წამლები ყეფა. მას მოჰყვა ბოხი და წვრილი ხმით მყეფავი ძაღლების საოცარი გნიასი. ლიუბავსკი უმალვე მიხვდა, რომ მოროზოვი წააწყდა მწყემსების ძაღლებს.

ვიდრე რასმე მოიფიქრებდა, უცებ ბუჩქიდან აფრინდა მამალი ხოხობი.

გამიზნება და ღროლა ერთი იყო. ოქროსფერი ფრინველი ისე დატრიალდა, თითქოს ჰაერში თავი უნდა შეიმავროსო; მერე თავდაღმა წამოვიდა და ბუჩქებში ჩავარდა. სიხარულით აღტაცებულმა სპორტმა ჩქარა მოარბენინა მოკლული ხოხობი. ლიუბავსკიმ ახალი ვაზნა ჩადო თოფში, ხოხობი კი ჩანთაზე დაიკიდა. ამ დროს მინდვრის მხარეზე დაიჭექა თოფმა, რასაც თან მოჰყვა ძაღლის განწირული წკმუტუნი.

ექვს გარეშე იყო, რომ მოროზოვმა ესროლა მწყემსის ძაღლს.

ლიუბავსკი პირდაპირ მინდვრისაკენ გაექანა, რომ მიშველებოდა ამხანაგს.

აირბინა თუ არა რკინიგზის პირის გასწვრივ ამართულ მიწაყრილზე, უმალვე სამჯერ ზედიზედ დაიჭექა შაშხანამ.

ლიუბავსკი გაფითრდა. თითქოს კისერში სწვდაო ვიღაცის პირში ნერწყვი გაუშრა.

საშინელი სურათი დაინახა.

სამასიოდე ნაბიჯზე იდგა შაშხანებიანი სამი მწყემსი. მათ წინ მიწაზე ეგდო მოროზოვი; ეტყობოდა, იგი მკვდარი იყო. მისი პოინტერი — კაროც იქვე წალმა-უკულმა ტრიალებდა და საცოდავად წკმუტუნებდა. მოროზოვის დაჭრილი ძაღლის გარშემო წრე შემოერთყაო მწყემსის ძაღლებს და საოცრად იღრინებოდნენ.

მწყემსები რალაცაზე ცხარედ დაობდნენ.

„რა არის ეს? რა უნდა ვქნა ახლა?“ — წაიჩურჩულა მან. ფიქრისა და გრძნობის უნარი წაერთვა, არ უნდოდა დაეჯერებინა, რომ ყოველივე ეს იყო სინამდვილე, მოულოდნელი, სამუდამოდ გამოუსწორებელი.

„მაინც რა უნდა ვიღონო? რა უნდა გავაკეთო?“ — უტრიალებდა თავში საოცარი შეკითხვები და საპასუხო სიტყვა ვერ ეპოვა. უცებ, თითქოს ვილაცამ ხელი ჰკრაო, გონება გაეხსნა. სწრაფად მოისაზრა ყოველივე: უნდა გაიქცეს მახლობელ სადგურზე, გამოუძახოს დამხმარე ხალხს, მოროზოვის ცხედარი დაუყოვნებლივ უნდა წაიღოს. მკვლევები კი სასტიკად უნდა დაისაჯონ... მაგრამ უცებ შეექვდა:

„... იქნებ მკვდარი არაა, დაჭრილია მხოლოდ და, ვიდრე იქიდან დაგბრუნდები... მოჰკლან კიდევ!.. მაშინ? ამას ხომ ვერასოდეს ვაპატიებ ჩემს თავს?!“

იმ დიდ საფრთხეზე კი, რომელშიც თვითონ ვარდებოდა, სრულიად არ ფიქრობდა. ლიუბავსკის იმედი მიეცა, რომ მოროზოვი დაჭრილია, უგონოდ წევს, მისი გადარჩენა შესაძლოა...

ლიუბავსკის ყველაფერი დაავიწყდა, უმაღვე ადგილს მოწყდა, გადარეულივით გაექანა წინ...

ამ დროს მწყემსებთან ცხენით მოვიდა ნაბდიანი კაცი, რომელსაც ეტყობოდა, უყვებოდნენ იმ ამბავს, რაც იქ დატრიალდა.

ჯოგის ძაღლებმა შენიშნეს თუ არა მათკენ სირბილით მიმავალი ლიუბავსკი და მისი სპორტი, უმაღვე დაიძრნენ ადგილიდან.

მწყემსებმაც შენიშნეს მათკენ გამოქანებული მონადირეები და აღსტინეს, მაგრამ ყოველ შემთხვევისათვის ხანები მოიმარჯვეს.

— ამხანაგებო! ამხანაგებო! ყარდაშებო! იოლდაშებო! არ მესროლოთ! — სასოწარკვეთით, მუდარით ყვიროდა ლიუბავსკი, თან თოფი მხარზე მოიგდო.

მწყემსებმა შაშხანები ძირს დაუშვეს და გოცებით მიაცქერდნენ უკვე მოახლოვებულ მონადირეს.

სირბილისა და მღელვარებისაგან გულამომჯდარი ლიუბავსკი ბალახებში დავარდნილ მოროზოვთან შეჩერდა. შიშითა და იმედით დაიხარა მისკენ, იქნებ ცოცხალია, იქნებ რამე მითხრასო. მაგრამ, ამოდ...

მოროზოვს განივრად დაელო მინასავით გაქვავებული თვალეები და მზეს შესცქეროდა. იგი უკვე მკვდარი იყო. თავის მარცხენა მხარეზე მოუჩანდა ღრმა ჭრილობა. სისხლი ნელა მოჟონავდა, დაძარღვეული ხელებით ბალახს ჩაჰიდებოდა. ფეხები საოცრად მოკრუნჩხვოდა.

ბევრი სხვადასხვა მკვდარი უნახავს ლიუბავსკის ფრონტზე, იმპერიალისტური ომის დროს. მოკლული ადამიანების დანახვის გამო ყოველთვის სიბრალულითა და ნალველით ევსებოდა გული, საოცრად ღელავდა და განიცდიდა, მაგრამ ახლა თავისი მეგობრის ცხედრის წინ თავს იკავებდა, საოცარ სიმშვიდეს იჩენდა; ნათლად ჰქონდა წარმოდგენილი, რომ ახლა საკითხი იდგა პირადად მისი, როგორც ამ მკვლელობის ერთადერთი მოწმე ადამიანის, ყოფნა-არყოფნის შესახებ.

ლიუბავსკი ცდილობდა ელაპარაკა ხმამაღლა, მწყემსებისათვის გასაგებად, თან ფიცულობდა, რომ არავის ეტყოდა იმას, რაც აქ მოხდა, ყოველივეს მიაწერდა უბედურ შემთხვევას, უცნობ ყაჩაღთან შეტაკებას, ოღონდ ერთ რამეს სთხოვდა: მიეცათ ურემი, რომ ცხედარი სადგურამდე მიეტანა... რომ შინ წაესვენებინა, ცოლთან, შვილებთან, რადგან არ აპატიებენ, თუ მეგობრის ცხედარს თან არ ჩაიტანს...

ლიუბავსკიმ გამოიჩინა მთელი თავისი მჭერმეტყველება, ლოგიკისა და დარწმუნების მთელი ძალა, მაგრამ ამოდ! ისინი უძრავად იდგნენ, უსიტყვოდ, ფლეგმატურად შესცქე-

როდნენ და მხოლოდ ხანგამოშვებით გადახედავდნენ ხოლმე ერთმანეთს.

— რუსული არ ესმით! — წარმოსთქვა ცხენოსანმა და თავისიანებს უთარგმნა, რაც ლიუბავსკისაგან მოისმინა.

ცხენოსანი ლაპარაკობდა სხაპასხუპით; მწყემსები ხანგამოშვებით შეაწყვეტინებდნენ შეკითხვებით, ხშირად გაიხედავდნენ ხოლმე ლიუბავსკისაკენ, რომელიც გაფაციცებით უგდებდა ყურს მათ ლაპარაკს.

— იახში! თანახმანი არიან! ურემი იქნება! — უთხრა ლიუბავსკის ცხენოსანმა.

ორი მწყემსი სადღაც გაჰქრა.

ლიუბავსკის გულზე მოეშვა. იმედი მიეცა, რომ თავს დააღწევდა ამ საშინელებას, პირნათლად მოიხდიდა მოვალეობას მეგობრის ცხედრისა და მისი ოჯახის წინაშე.

მერე პორტუგალი ამოიღო, პაპიროსი შესთავაზა ცხენოსანს, თვითონაც მოსწია, ნაფაზი დაარტყა და ღონემიხდილი ბალახში ჩაჯდა.

ცხენოსანი დაკვირვებითა და ცნობისმოყვარეობით ათვალეირებდა ლიუბავსკის.

— თბილისიდან ხარ? სამხედრო?

— დიახ!..

ამ მოკლე კითხვა-პასუხის შემდეგ ორივე გაჩუმდა.

ცხენოსანი მაინც თვალს არ აშორებდა მონადირეს. საშინელ დიქრებში გართული ლიუბავსკი კი ყურადღებას არ აქცევდა. პაპიროსს პაპიროსზე ეწეოდა.

ლიუბავსკის გონება დაეხშო. აზრები არათანმიმდევრობითა და ყოველგვარი კავშირის გარეშე სცვლიდნენ ერთმანეთს. ხან მოროზოვის ცოლი ელანდებოდა, ხან ბავშვები, ხან მისი სახლი, ფრონტი, სამხედრო სამსახური, ხიფათებითა და ათასი გაჭირვებით სავსე გზა, ხან კიდევ რაღაც სხვა აზრი გაუელვებდა თავში იმის შესახებ, რომ თითქოს მისი მეგობარი მოროზოვი კი არა, არამედ ვიღაც სხვა ეგდო ახლა მის წინ, მიწაზე... ხან ნათლად წარმოიდგენდა თბილისში მეგობრის ცხედრიანად დაბრუნებას, ხან ჩაფიქრდებოდა ასეთ უბრალო რამეზე: „რა ვუყო მოროზოვის ხობებებს,

მის დასახიჩრებულ ძაღლსო“. მთელი რიგი სერიოზული ფიქრები ირეოდა მის თავში. ერთი სცვლიდა მეორეს, მეორეს — მესამე. მოიქანცა. კი არ იჯდა, უსულო ლეშივით ეგდო მიწაზე... მის გონებაში ისევ უწყვეტ წყებად მიჰყვებოდნენ ერთმანეთს მახლობელი ადამიანები, მეგობრები, ნაცნობები, მონადირეთა კავშირი, მისი მდივანო, გამგობის ცალკეული წევრები, მოულოდნელად ოდესღაც შეხვედრილი ადამიანები, — ყველაფერი ეს ერთმანეთში აერია.

ურმის ჭრიალმა გაუფანტა ფიქრი. ფეხზე წამოიქრა. ურემში კამეჩები იყო შებმული, ზედ თივა ეყარა.

მწყემსებმა ფრთხილად აიღეს ცხეღარი, ურემზე დაყრილ თივაში ჩააწვინეს და რალაცა უთხრეს ცხენოსანს.

— წავიდეთ! — ბრძანების კილოზე ხმამაღლა თქვა ცხენოსანმაც.

ურემი დაიძრა, მას გვერდით აედევნენ მწყემსები, მერე ნელი ნაბიჯით მიჰყვა ლიუბავსკი, უკან კი ცხენოსანი მოდიოდა. რომელიღაც მწყემსის შეკითხვაზე მან რალაც გამაღიზიანებელი პასუხი მისცა, რის შემდეგ ყველანი გაჩუმდნენ.

ურემი ნელა მიიზღაზნებოდა გამხმარ ბალახბულახში.

მზე მაღლა იდგა, უზოგველად აცხუნებდა, ლიუბავსკის სახე ეთუთქებოდა, პირში ნერწყვი უშრებოდა, საშინლად სწყუროდა, თავში ათასი საშინელი ფიქრი უტრიალებდა. ახლახან გამოვლილი საოცარი თავგადასავლის შემდეგ გონს ვერ მოსულყო.

უცებ თითქოს მთელი ქვეყანა შეირყა.

ლიუბავსკი კუნძივით წაიქცა მიწაზე.

ცხენოსნის ხელში მზის შუქზე მაუზერმა გაიელვა.

ურემი შეჩერდა.

დაღუპული მონადირეების, ორი განუყრელი მეგობრის ძაღლები — კარო და სპორტიც ორმა გასროლამ შეიწირა...

ადამიანებისა და ძაღლების ოთხი გვამი ღრმად ჩაფლეს თივაში. აჭრიალებული ურემი ნელი რონინით გასცილდა რკინიგზის ლიანდაგის მიწაყრილს, შევიდა სოფთ-ბულაყის

ტყეში, იმ ტყეში, სადაც მრავალჯერ უვლიათ და უნადირთ
იათ ლიუბავსკისა და მოროზოვის...

რამდენიმე ხნის შემდეგ მტკვრის მღვრიე ტალღები მია-
თამაშებდნენ ლიუბავსკისა და მოროზოვის გვამებს... სპორ-
ტი და კაროც უკან მისდევდნენ მათ ისე, როგორც სიცო-
ცხლეში იცოდნენ ხოლმე კვალდაკვალ ადევნება სოუთ-
ბულაყის უდაბურ ტყეებში ზოხბებზე ნადირობის დროს...

დიდი ნადირობა

პატარა გემი „თურქმენი“ მარდად ჭრის კასპიის ზღვის ფოლადისფერ ტალღებს და ტალიშისაკენ მიგვაქროლებს.

ღამემ მშვიდად ჩაიარა. ლენქორანთან შედარებით სიწყნარე იყო, თუმცა ჩვენს მსუბუქ გემს მაინც აქანებდა. მაგრამ, როდესაც ნავთსადგურიდან გავედით და პირი სამხრეთისაკენ ვქენით, დეღვამ მაგრად შეგვარყია, გემ-

ბანი დაცარიელდა, ქვევიდან ისეთი ხმები მოისმა, რომლებმაც ცხადყოვეს, რომ დეღვა ყველასათვის სასიამოვნო არ იყო.

მიუხედავად ამისა, წითელარმიელ მონადირეთა დიდ უმრავლესობას, ჯანმრთელ, მაგარ ბიჭებს სასაცილოდაც არ ჰყოფნით, როდესაც ზღვის ავადმყოფობით შეპყრობილებს უცქერიან.

— ექიმო, თქვენ რაღაც გაფითრებული ბრძანდებით!

— მელნიკოვ, საით მიიქჷარი, თევზები გინდა დააპურო? — ისმის დამცინავი შეკითხვები.

უნდა გამოვტყდე, რომ მეც ძლივს ვიმაგრებ თავს და ვოცნებობ იმ მომენტზე, როდესაც დედამიწაზე დავადგამ ფეხს. ვცდილობ „თავი არ მომეჭრას“ ამ ხალხში.

ასტარიდან ნახევარ კილომეტრზე შევჩერდით. ჩვენს გემს ნაფოტივით აქეთ-იქით ისვრის.

თეთრქოჩორა ტალღები რიგრიგობით ენარცხებოდნენ ნაპირს, შხუილით აფრქვევდნენ შხეფებსა და ქაფმოდებუ-

ლები გარს ერტყმოდნენ ზღვას. ჩვენკენ ძლივს მოზობობდნენ ძველი, მოუქნელი ნავეები — „კირქიმები“.

თითქმის იმედი გადაგვიწყდა ამ დაუსრულებელი რწევინსაგან გადარჩენისა, მკვიდრ მიწაზე დადგომისა და ამოსუნთქვისა.

კირქიმები — ეს თანამედროვე კიდობნები — გამოცდილი მეზღვაურების, ტალიშების ხელში თუმცა ნელა, მაგრამ ნამდვილად ჩვენ გვიახლოვდებოდნენ და ბოლოს ჩვენი გემის პირს მოადგნენ.

თოკის კიბით დავიწყეთ გემიდან ნავეებში გადასვლა. მე ჩემი თოფითა და ზურგის ტოპრაკით ძლივს გადავჯექი ნავში.

ხალხით სავსე ნავი ნაპირისაკენ დაიძრა, კასპის ზღვის ტალღები როგორც თხილის ნაჭუქს, ისე ათამაშებენ ჩვენს ნავს, ხან ტალღების წვერზე მოექცევა იგი და ხან კი უფსკრულში ჩაეშვება.

ჩვენი ნავი ნაპირის ქვიშაში ცხვირით შეიჭრა, შეჩერდა, რაღაც მოუქნელად გვერდით დადგა და ზღვის ტალღებს გზა მისცა — ერთხელ კიდევ დავესველებინეთ... ნაპირიდან მენავე ტალიშები მოგვეშველნენ, ნავი დაიჭირეს, ჩვენ კი მუხლამდე წყალში გადმოვცვივდით და თავს ვუშველეთ, ნაპირზე გადავედით.

თითქოს ყველა გამოიცვალაო, ისეთმა მხიარულებამ მოიცვა იქაურობა. სასწრაფოდ შეუდგნენ ექსპედიციის დიდი ბარგის გადმოტვირთვას. ხუმრობა ხომ არ იყო, ამ სანადირო ექსპედიციაში ას ორმოცდაათი კაცი მონაწილეობდა. ბევრი რამ მიგვქონდა თან: ფქვილი, შაქარი, ბურღული, ქვაბები, თოკები, სხვადასხვა ხელსაწყო, ჭურჭელი, ვაზნები.

თანდათან მოდიოდნენ ნავეები, უკანასკნელი ნავით მონადირეთა დარჩენილი ჯგუფიც გადმოვიდა. ახლა ყველანი შევიკრიბენით.

ღამდება. წვრილად წვიმს. გზაში საშინელი ტალახია. მაგრამ განრიგის მიხედვით ეს ღამე სოფელ არჩევანში უნდა გავატაროთ, არჩევანში, რომელიც ასტარიდან რვა კილომეტრით არის დაშორებული. მონადირეების მთელი მასა, უსიტყვოდ, მწკრივში ორ-ორი კაცი, ჩქარი ნაბიჯით მიდის და

მაღე სიბნელეში ინთქმება. ღელვის ხმაური ფარავს დაღვნი
ფეხების ჭყაპაჭყუბს.

მე ვერ გავბედე ახალგაზრდების გაყოლა ამ სიბნელეში და ბარგთან დატოვებულ დარაჯებთან დავრჩი. ხვალ დილით ბარგის გადასატანად ურმებს ვიქირავებთ და მეც იმათ გავყვები.

ზღვისპირას გავედი. ჰაერი მარილიანი ანაორთქლით არის გაყენთილი. ტენია, მაგრამ არ ცივა, თუმცა დეკემბრის ბოლოა. ზღვიდან თბილი ქარი უბერავს. შორს თოვლით დაფარული მთები მოჩანს. ზღვისპირას, ტალიშების ეზოებში ჯერ მწვანე ხეებია. ზამთარია, მაგრამ თითქოს არც არის ზამთარი. ერთი სიტყვით — სუბტროპიკია.

ბიჭები გარეთ დაწყობილ ბარგს რიგ-რიგობით დარაჯობენ, დანარჩენები მესაზღვრეების ოთახში არიან თავმოყრილი. მეც აქ მივდე თავი ჩემს ქურთუკზე... ვუკვირდები მონადირეებს — ახალგაზრდა, მარჯვე, მოსაწონი ბიჭებია. უმრავლესობა თოფებს სინჯავს და წმენდს. საუბარი იარაღს ეხება, იგონებენ საბრძოლო მზადების ამბებს. ვილაცამ დომინო გამონახა და ამხანაგს ეთამაშება. თანდათან სიწყნარე იპყრობს იქაურობას. მეც, სხვებთან ერთად, მაღე ჩამეძინა.

*

აღმოსავლეთი ოდნავ განათდა... ჩვენ კარგა ხანია ფეხზე ვართ. შესახედავად მკაცრი უფროსები დარბიან და ურმებს დაეძებენ, ევაჭრებიან მეურმეებს, აჩქარებენ მათ, მაგრამ მიუხედავად ამისა ათ საათამდე ვერ ვახერხებთ ადგილიდან დაძვრას.

ზღვისპირს მივეყვებით, კარგად ნატარ ქვიშაზე მიდის გზა. დამარილებული თევზის სუნი დგას ირგვლივ. ზღვა კვლავ ღელავს. ჩრდილოეთიდან ცივმა ქარმა დაუბერა. მზე ანათებს, მაგრამ სითბო უკვე აღარ აქვს. თბილად გვაცვია. ზოგს მოკლე ქურთუკები. ჩვენი მეურმე ტალიშები კი ხალათის ამარა მოსდევენ ურმებს და სიამოვნებით იხურავენ ჩვენს ქურთუკებს, რომლებიც მაშინ გავიხადეთ, როდესაც ზღვისპირა ბუჩქნარში გადავედით მონადირული ბედის საცდელად:

იქნებ კურდღელს წავაწყდეთ, ან შემთხვევით გადმოფრენილ
იხვს ვესროლოთ თოფი.

სრულიად მშრალზე რამდენჯერმე აფრინდნენ იხვები, მაგრამ ვინც ააფრინა, იმათ საფანტიანი თოფები არა ჰქონდათ, მონადირეებს კი, რომლებსაც თან სანადირო თოფები ჰქონდათ, კალადაგამდე არავითარი ნადირი არ შეხვდათ სასროლად. კალადაგში ამავე სახელწოდების მდინარე ჩამოდის, სადაც ორიოდე საათის მგზავრობის შემდეგ მივედით.

აქედან არჩევანამდე მდინარეს უნდა შევყუეთ ნავებით. გამოცდილმა მეთაურებმა აქაც მალე იშოვეს და დაიჭირავეს ადგილობრივი ნავები.

სანამ ისინი მენავეებს ევაჭრებოდნენ, ბარგს ტვირთავდნენ და წასასვლელად ემზადებოდნენ, მონადირეთა ერთმა ნაწილმა ნადირობა მოაწყო. მართალია, სახარბიელო არა იყო რა, მოკლეს რამდენიმე დიდი მურტალა, რომლებიც დიდი რაოდენობით იყო თავმოყრილი მდინარისა და ზღვის შესართავში. ზღვაში კი სხვადასხვა ჯიშის იხვების დიდი რაოდენობა ირეოდა.

მალე ნადირობა შეწყდა. ჩვენი ხუთი ნავი ერთმანეთს გაპყვა მდინარის სათავისაკენ, აუშვეს იალქნები, მოუსვეს ნიჩბები და ნელა გასწიეს წინ.

მდინარის კალაპოტი თანდათან შევიწროვდა, ნაპირებზე მაღალი ყამიშებია, იალქნები ველარ ასრულებენ თავის მოვალეობას, ჩვენ მხოლოდ ნიჩბებით ემოქმედებთ, კუს ნაბიჯით მივიწვევთ წინ. ისეთი შთაბეჭდილებაა, თითქოს ყამიშის ზღვაში შევცურეთ. რომელსაც ნაპირი არ უჩანს, თითქოს ცენტრალური აფრიკის ლერწმის ქაობებში ჩავეარდით, საიდანაც ალბათ ვერასოდეს ველარ დავალწვევთ თავს.

იხვების გუნდები გადადიან ჩვენს თავზე, ყურყუმელები გეაფრინდებიან წინ და ასიოდე ნაბიჯის იქით კვლავ ეშვეებიან მდინარეში. საერთოდ კი იხვი ცოტა იყო. დიდი რაოდენობით ისხდნენ ისინი ზღვაზე და მხოლოდ დაღამებისას გადმოდიოდნენ კალადაგის გარშემო მდებარე ქაობებსა და ყამიშებში, ბრინჯის ნაყანებსა და მინდვრებში.

ორ საათს მოვუნდით არჩევანამდე მისვლას. უკვე ღამდე-

ბოდა, ჩრდილოეთის ცივი ქარი უბერავდა. წვიმდა. ჩვენი
ნიშანზე მოვიდნენ ჩვენზე წინ აქ მოსული ამხანაგები. გვი-
გი ვადმოვალაგეთ და ბინაში წავიღეთ.

ღობე-ყორე გადავლახე, თხრილების პირებზე გავყვევი,
ტალახის მორევები გავცურე და, როგორც იყო, ერთი ტალი-
შელი გლეხის თბილ კერას მივადწიე. აქ, თბილ ოთახში,
რამდენიმე მონადირე დაბინავებულ იყო.

მონადირეები დღეს დაზვერვაზე ყოფილიყვნენ. ხვალი-
დან ნამდვილ ნადირობას უნდა შევუდგეთ. ორი-სამი დღის
ნადირობის შემდეგ თითო დღეს დავისვენებთ. ნადირობის
ჩატარება განზრახულია უახლოეს ტყესა და ლაქაშებში სო-
ფლიდან ხუთი-ათი კილომეტრის მანძილზე. ყოველი ნადი-
რობის შემდეგ მონადირეების რაზმი უკან დაბრუნდება სო-
ფელში ღამის გასათევად.

მხიარულად ტკაცუნობს შეშა ბუხარში. საუბარი მხო-
ლოდ ნადირობას ეხება, ვლაპარაკობთ გარეულ ღორებზე,
ავაზებზე, რომლებიც შეიძლება შეგვხვდეს აქ, ზუსტ სრო-
ლაზე, მიუტევებელ აცდენაზე, თავდაჭერილ, გამოცდილ და
გამოუცდელ მონადირეებზე.

დიდი ქვაბით ვახშამი მოგვიტანეს, რომლისაგან მხოლოდ
გემრიელი მოგონებალა დარჩა. ყველამ კარგად ივახშმა, ჩაიც
დააყოლეს, თოფები გაამზადეს, ფალასკები გასინჯეს, რომ
დილით დრო არ დაიკარგოს. ზოგიერთები კიდევ საუბრობენ,
მაგრამ უმრავლესობამ კი ხერინი ამოუშვა. თავშე, ხვალინ-
დელი ნადირობის მოსალოდნელი სურათები ირევა.

*

ჩქარა გავიარეთ ტალახით ახელილი საურმე გზა. ბრინ-
ჯის ყანებისაკენ გადავუხვიეთ და აქედან ხშირჯაგებიან ტყის
პირს მივადექით, ტყეში შევედით და, რაც უფრო სიღრმეში
შევიჭერთ, ტყე მით უფრო გახშირდა, მაგრამ ნაურმალი
კი მაინც მრავლად იყო. ურმები ყველა მიმართულებით მი-
დიოდნენ, წინ ტალიშები გვხვდებოდნენ, რომლებიც ტყეს
ჭრიდნენ, მოჭრიალებდნენ ფიჩხით დატვირთული ურმები,
მოდიოდნენ გულურააკიდებული ადამიანები.

ეს ადგილი მჭიდროდაა დასახლებული, სოფლებიც ბევრია, მაგრამ ზამთრობით გარეული ღორები აქ მაინც მად იცის, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც ტალიშის მთების კალთებზე თოვლს დასდებს და საკვების შემცირება ძირს ჩამორეკავს მათ. ფარებს. ბევრი ხილი, განსაკუთრებით ბროწეული და მუშმალა, ბრინჯის ნაყანევი, სადაც ბლომადაა ჩაბნეული ბრინჯი, ყამიშების სიახლოვე, სადაც ღორი ბლომად პოულობს ჭაობის მცენარეთა ტკბილ ძირებს და ბრინჯის ყანების მორწყვის დროს შემოტანილ და დატოვებულ თევზებს, ბაყაყებს, კუსა და სხვა ცხოველებს, ეტყობა, აქეთ იტყუებს გაუმაძღარ ღრუტუნებს, რომელთა ნაკვალევი ყოველ ნაბიჯზე გვხვდება.

პირველ სარეკში მივედით. სრული სიჩუმეა. მომრეკებმა ძაღლები წაიყვანეს და ნაჩვენებ მხარეზე წავიდნენ. მონადირეები მისდევნენ ნადირობის ხელმძღვანელს, რომელიც უკვირდება ნადირის ბილიკებს, გასაძრომ ადგილებს და თავიანთ ადგილზე ტოვებს მსროლელებს.

ნადირობის ხელმძღვანელმა ყველანი დაგვაყენა. მონადირეები ფეხქვეშ მიწას ასწორებენ, ბალახს ტკეპნიან, ხმელნაცვენ ჩინჩხვარს გვერდზე ყრიან, რომ უცაბედად ფეხქვეშ არ გატყდეს და ნადირი არ დააფრთხოს, სასროლ არეს ითვალისწინებენ და საბოლოოდ ეწყობიან სახუნდარში. ნელი სტვენით აცნობებენ მეზობლებს თავის ადგილსამყოფელს. თოფები დატენილია, ჩახმახები ფეხზეა შეყენებული, ყველაფერი მზადაა... ირგვლივ სამარისებური სიჩუმეა.

საფარის ხაზის მარჯვენა მხრიდან ხელმძღვანელის ორჯერ გასროლის ხმა გაისმის. ერთი გასროლით უპასუხებს მას მარცხენა მხარე. ეს არის ნადირობის დაწყების ნიშანი.

დაირღვა სიჩუმე, მთელი ტყე ახმაურდა. გაისმა თოფის სროლის ხმა. ეს მომრეკები ცრუ ვაზნებს ისვრიან, ნადირს აფრთხოებენ, ყვირიან, მარჯვედ მოიწვივენ გაუვალ ტყეში.

— არიქა, ღორები!.. ღორები წავიდნენ!.. — მოისმის მომრეკების შორეული ხმა. სროლა და ყიჟინა უფრო ძლიერდება. ამ ალიაქოთს თან მდევრების წკმუტუნი და ყევა

ნოჰყვა, ეტყობა, ნადირს მოსდევენ. ძაღლები ორ ჯგუფად გაიყო. ორივე თავის წილ ნადირს მისდევს.

ძაღლების ერთ ჯგუფს ნადირი პირდაპირ ჩემსკენ მოჰყავს. სადაცაა უნდა გამოჩნდნენ ღორები... მაგრამ ყველამ სხვა მხარეს გადაინაცვლა, იგი უკვე ყრულ ისმის, ეტყობა ნადირმა მიმართულება იცვალა, ძაღლებიც მას გაჰყვნენ.

მდევართა მეორე ჯგუფი ჩვენს მარცხენა მხარეზე უყევს და უტბად... გავარდა თოფი, მეორე, მესამე, მას კიდევ რამდენიმე გასროლა მოჰყვა...

მარცხნივ თითქმის ყველა საფრიდან ესერიან, სროლის ხმა თანდათან ახლოვდება. გული ლამის ამოვარდეს, შტუცერი მაგრად მიჭირავს ხელში, კონდახი მხარზე მაქვს მიღებული, იმ მხარეს ვიყურები, საიდანაც სროლის ხმა მესმის.

ხუთი მორჩილი შავი ღორი გამორბის ჩემი მარცხენა მეზობლის წინ, ღორებამდე ორასი ნაბიჯი იქნება, იგი ესვრის უშედეგოდ, მე კი თავს ვიკავებ, სულ ერთია, შეუძლებელია მოხვედრება, — შორსაა და თანაც ტყე დამიზნებას მიშლის.

ამავე დროს რაღაც საეჭვო ხმაური მესმის ჩემ წინ ამართული ბუჩქებიდან, დავაკვირდი: აშკარად ვამჩნევ, რომ ჩემკენ მოდის დიდი, შავი ცხოველი. ეშმაკი ტახი ნეზვებს ჩამოსცილდა და ცდილობს ცეცხლის ხაზს ხშირი ტყით გასცდეს. იგი ჩემს მარცხენა მეზობელთან მივიდოდა, რომ მას თავისი უშედეგო სროლით არ დაეფრთხო ეს სასურველი სტუმარი. ჩემი საფრის სიჩუმემ მოატყუა ტახი. იგი ჩუმად, ჩქარი ნაბიჯით მიახლოვდება მე. ოც ნაბიჯზე ვესროლე მარჯვენა ლულიდან. მხეცი ადგილზე დატრიალდა და ხშირ ტყეში გაირინდა. ერთი წუთის შემდეგ ჩემი მარჯვენა მეზობლის საფრიდან თოფის ხმა გაისმა. ჩემი ღორი, რომელიც ტყვით გახვრეტილ მენჯს ძლივს მიათრევდა, ჩემი მეზობლის საფარში მივიდა, იქ „მოწყალეების“ ტყვია მიიღო და უსულოდ ძირს დაეცა.

მარჯვნივ ბოხი ხმით ყევს ბურანი, ერთი საუკეთესო მდევარი, რომელმაც ეტყობა დიდი ტახი მოსწყვიტა ფარას და ახლა მას მოსდევს, საფრებისაკენ მოჰყავს.

მდევარს ბევრად გაუსწრო ტახმა, ყურებდაცქვეტილი მოძვრება იგი გაუვალ ბარდებში. ყოველ ას ნაბიჯზე გება, ყურს უგდებს ყეფას, მერმე კვლავ განაგრძობს სირბილს, შალტამსა და ბუჩქებს მიჰყვება. აი, ცოტა ხნით ქარაფზე გამოჩნდა და გეზი იცვალა, ახლა კალინოვსკისაკენ მიდის. მოხუცი, გამოცდილი მონადირე ხედავს მისკენ მიმავალ უზარმაზარ მხეცს და განაბული ელოდება მას. თოფი გაამზადა, კიდევ ერთი წუთი და ვეებერთელა ტახი უსულოდ დაეცემა მის წინ.

უცბად მეზობელი საფრიდან მკვეთრი სტვენა გაისმა და ტახი, როგორც მოჩვენება, გაუჩინარდა.

შეწუხებული, იმედგაცრუებული მოხუცი მონადირე თოფს ძირს უშვებს, სიბრაზისაგან თვალაცრემლებულმა არ იცის, რა ქნას. რისთვის დააკარგვინეს ასეთი იშვიათი ნადავლი. მის მეზობელს, ახალგაზრდა მონადირეს, აუცილებლად მოეჩვენა მეზობელი „გაეფრთხილებინა“, რომ ღორი მასთან მიდის და „ოდნავ“ დაუსტვინა. აი დათუფრი სამსახური!

პირველ სარეკში მხოლოდ სამი ღორი მოკვდა, ბევრიც დაქრილი წავიდა. ოცჯერ გავარდა სახუნდარებში თოფი. ცუდი შედეგია, მაგრამ მიზეზი გასაგებია — მეტად ღელავდნენ ახალგაზრდა მონადირეები. უნდა გენახათ მათი წამოწითლებული სახეები, მათი აღელვებული ლაპარაკი, ცეცხლისმფრქვეველი თვალეები, რომ მიმხვდარიყავით, როგორ აუჩქედდა სისხლი ბიჭებს, როდესაც პირველად ნახეს ტყეში გაქცეული მხეცი, როგორ უცბად გაიღვიძა მათში „ნადირობის გრძნობამ“, პირველყოფილი მონადირის შთამომავალთა არსებაში საუკუნეობით დაფარულმა ვნებამ, კულტურით ნახევრად ჩახშობილმა, მთვლემარე მონადირულმა ინსტიქტმა, პირველ შემთხვევისთანავე მოულოდნელად იფეთქა, როგორც ნაცარში შემონახულმა ნაკვერცხალმა, რომელიც ძლიერმა ქარმა გააღვივა.

ახალი სარეკი.

— ამხანაგო, ამხანაგო! — მეძახის მეზობელი მარჯვნიდან და მთხოვს ვასწავლო, სად სჯობია დადგეს — ხის წინ თუ უკან, როგორ სჯობია ესროლოს — ფეხზე მდგომმა თუ

დაჩოქილმა. ოცეულის მეთაურის, ახალგაზრდა სომხის ვაზ-
რწყინებული სახე და სურვილი, გამოცდილი მონადირეებისა,
ისწავლოს ნადირობის იღეთები, აშკარა საწინდარია იმისა,
რომ მისთვის წარმატებები უზრუნველყოფილია ყველგან.

კვლავ ხმაური, სტვენა, თოფის სროლა სარეკში. ჯერ დაი-
წყმუტუნეს, მერმე კი გაბმული ყეფა ასტეხეს მდეგრებმა.
ჩვენი საფრების გასწვრივ ათიოდე ღორი გამოიბის. არავინ
არ ესვრის, ფუჭია, დიდი მანძილია. ღორები ახლოვდებიან,
აგერ თითქმის საფრებამდე მოაღწიეს. მარჯვნიდან შაშხანე-
ბის მკვახე ხმა მოისმის, კიდევ და კიდევ ათიოდეჯერ გავარ-
და თოფი. ერთი წამის შემდეგ ჩემმა მარჯვენა მეზობელმაც
ორჯერ გაისროლა და... ყველაფერი მიწყნარდა. სარეკი გა-
თავდა.

მე მეზობელთან მივედი, ხელი მაგრად ჩამოვართვი, ნა-
დავლი მივულოცე.

მის წინ, ათიოდე ნაბიჯზე, მიწაში ჩარგული დინგით
უზარმაზარი, ათფუთიანი ტახი ეგდო, ცოტა იქით კი დიდი
ნეზვი იყო წაქცეული.

— აი, ძვირფასო ამხანაგო, შედეგი, როდესაც დაწყნა-
რებული, აუჩქარებლად და მოთმინებით ესვრი. — ახალგაზ-
რდა მონადირის სახეს ბედნიერების შარავანდელი გადაჰფე-
ნია. ეს მისი ნანადირევი პირველი ღორებია.

ასე გადავდიოდით ერთი ადგილიდან მეორეზე. ყოველ-
ღლე სამ-ოთხ სარეკს ვაკეთებდით.

რამდენადაც სოფელს ვშორდებოდით და მთებისაკენ მი-
ვიწევდით, იმდენად საინტერესო ხდებოდა ტყის სურათები,
იმდენად წარმტაცი იყო ხეობები, იმდენად მრავალფეროვანი
და ორიგინალური იყო მცენარეულობა.

განსაკუთრებულ შთაბეჭდილებას სტოვებდა ტალიშის
ტყეების სიმშვენიერე „რკინის“ ან, როგორც მას აქ უწოდებ-
ენ, „მედალიონის“ ხე. მას მეტად მაგარი მერქანი აქვს. მისი
ტოტები ერთმანეთთან შეხვედრის, ან ხის ტანთან მიახლოე-
ბისას ერთმანეთს შეუერთდებიან და უცნაური ფორმის ჩარ-

ჩოებს წარმოშობენ. მნახველი განცვიფრებაში მოჰყავს ზოგჯერ მრგვალ, ზოგჯერ ოთხკუთხედ და ზოგჯერ რალაც საკვირველი ფორმის შენახორცებს. ეს ხე ზოგჯერ ტალიშელების ეზოებშიაც გვხვდება, სადაც მათ ზრდას თავის ნებაზე წარმართავენ ადამიანები. როგორი ფორმის ჩანახლართებს არ შეხვდებით აქ, რომელიც ადამიანს თავის ჭკუაზე გაუქეთებია.

ტყეში რამდენიმე ჯიშის მუხა ზარობს, აქ არის ირანული და წაბლისფოთლებიანი მუხა, აგრეთვე წითელი, დაყლაყლატანიანი, რკინასავით მაგარი ძელქვა, ხურმა, რომელიც ძელქვას არ ჩამორჩება მერქანის სიმაგრით, რომლისაგანაც ფაბრიკებისათვის მაქოებს აკეთებენ, სურნელოვანყვავილებიანი აკაცია, მუშმიალასა და ბროწეულის ტყეები. მარადმწვანე ბზა ზოგან რამდენიმე მეტრი გაზრდილა. აქ მისი „წმინდა ტყეებია“, ტალიში ბზას ცულს არ მოუქნევს.

მიუხედავად იმისა, რომ უკვე დეკემბერია და ხეებს ფოთლები გაცვენილი აქვს, მარადმწვანე ბზისა და მაყვლის ბუჩქებზე შემორჩენილი მწვანე ფოთლები, რალაც შხერის მსგავსი მარადმწვანე ბუჩქები, გვიმრა, ხაგსი, მწვანე ბალახი, რომელიც მთელ ტყეშია მოდებული, განსაკუთრებით ნესტიან ადგილებსა და არხების პირებზე, იის აურაცხელი ბუჩქები, რომლებზედაც ახლაც სურნელოვანი ყვავილებია გაშლილი, მწვანე, ხასხასა გაზაფხულის ელფერს აძლევს ტალიშის ტყეს ზამთარშიაც კი.

მართალია, ტალიშში ხშირად მოულოდნელად წამოთოვს კიდეც, ჩამოწვება ნისლი, მაგრამ მეორე დღეს კვლავ მოიწმინდება, ამოვა კაშკაშა მზე, თოვლს აიღებს, ნისლი მთაში გაიპარება, და კვლავ ამწვანდება, გამხიარულდება ტყე.

ძირსდაწეულ მუხის ტოტზე ბლომადაა, თუმცა შეყვითლებული, მაგრამ ჯერ კიდევ მაგარი ფოთლები. ერთ ფოთოლზე რალაც სქელი ნამატია. უკვირდები — ეს ხომ ლამაზი, ვარდისფერი ვაკასაა, ხის ბაყაყი, იგი ფოთოლზე გაწოლილა და მაგრად ჩაკვრია მას.

წყლების ახლოს კუები დაბობლავენ, ისინი აქ ზამთრობით არ იძინებენ.

მაყვლის ბუჩქებს მივყვები. ფართქუნით ჩემს წინ ტყის ქათამი ამოფრინდა, მას მეორე მოჰყვა. წყვილი გასწავლდა შემდეგ ორივე ძირს გდია.

სროლამ ლამაზი მამალი ხოხობი დააფრთხო. კრიახით წამოფრინდა იგი ეკალ-ბარდიდან და სადღაც მარჯვნივ გადაჯდა. ხოხობი აქ ბევრია, თუმცა ისე არა, როგორც წინათ. ამ სულელი ფრინველის აფრენასა და მოკვლას დიდი საქმე არ უნდა. აქ ძალიან მაგარი ადგილები არაა და შესანიშნავი ოქროსფერი ლამაზი ფრინველი, რომელიც კავკასიის ხოხობის ერთ-ერთ ტალიშურ სახეს წარმოადგენს, უწყალოდ იქლიტება.

წყლის ფრინველებზე ლაპარაკს არ გავაგრძელებთ. ყველამ იცის, რომ ტალიშში ზამთარს ატარებს აურაცხელი სანადირო და არასანადირო ფრინველი. სკვინჩების, მანჭვას, ჩიტბატონას, წიწკანას, ავგუნის, ჭილყვავის, ბოლობეჭედას, ყვავებისა და ყორნების, კოდალების, შაშვების, თეთრკუდა არწივების, სხვადასხვა სახის არწივების, ბუების, ქორებისა და სხვა ფრინველთა დიდი რაოდენობა ატარებს აქ ზამთარს და ყველა ბლომად პოულობს საზრდოს.

ძნელად მოიპოვება ჩვენში მეორე ისეთი ადგილი, როგორც ტალიშია, სადაც დიდი წარმატებით შეიძლება მოზამთრე ფრინველების შესწავლა. სამუშაო აქ ბევრია სამეცნიერო დაწესებულებისათვის, შედეგები დიდი იქნებოდა, როგორც მეცნიერული, ისე პრაქტიკული სამონადირო-სამეურნეო თვალსაზრისით.

როგორც ქარისაგან ატაცებული შემოდგომის ფოთოლი, ისე ეშვება ძირს ნასროლი ტყის ქათამი. ჩემი მეგობარი ბ. მიდის, ბუჩქებში ჩავარდნილი ნანადირევი უნდა აილოს. ბუჩქებიდან ქშულით სამი დიდი ბურვაკი გამოცვივდა და კისრისტეხით ტყეში შევარდა.

ჩვენმა სროლამ მარტო გარეული ღორები კი არ დააფრთხო, — ჩვენ წინ დამფრთხალი, რაღაც უცნაუში, კუზიანი ცხოველები გამოცვივდნენ და შეჩერდნენ.

ეს ხომ ზებუა — აქაური შინაური ცხოველი, რაღაც თორმეული
გინალური მოყვანილობისა და ფერის, შინაური მუშასაქონ-
ელი.

აქაური ზებუ გაცილებით უფრო პატარაა, ვიდრე მისი
ინდური მოძმე. მათი სელექცია არავის უცდია და ამიტომ
სხვადასხვა ფერისანი არიან, განსაკუთრებით ლამაზებია
თეთრწინწკლებიანი ეგზემპლარები, შავ ტანზე ხშირი სხვა-
დასხვა ზომის თეთრი ხალებით, ზურგზე თეთრი ზოლით,
თეთრი კუდით. კარგებია აგრეთვე მთლად შავები.

ზებუ ანუ ტალიშურად გილიაკი, აქ ისევე მრავლდება,
როგორც შინაური პირუტყვი და თავის დამახასიათებელ
იერს აძლევს ამ მხარეს. კუზი (გილია) განსაკუთრებით დიდი
და მაღალი აქვთ ხარებს, რომლებსაც აგრეთვე კარგად გან-
ვითარებული აქვთ მკერდი, რითაც ისინი მკვეთრად განი-
ჩევნიან შინაური პირუტყვისაგან და უნებლიეთ ინდოეთს მო-
გაგონებენ.

უცნაური სანახავია საპალნით დატვირთული ან ურემში
გაბმული წყვილი ზებუ. გაცილებით უფრო ჩქარა მიდიან
ისინი, ვიდრე ჩვენებური ხარები. ზოგჯერ ძუნძულსაც კი
აყოლებენ, კუზები კი აქეთ-იქით ქანაობენ.

ტალიშებთან ერთად, რომლებიც უხსოვარი დროიდან
ცხოვრობენ ამ ადგილებში და აგრეთვე მეზობელი ირანის
გილიანისა და მიზანდარანის პროვინციებში, ზებუ ამ მხარის
უძველესი მკვიდრია. საიდან მოვიდნენ ტალიშები აქ, ჯერ
კიდევ ჩემ დროს, გარკვეული არ იყო. არავინ იცის აგრე-
თვე აქაური ზებუს წარმოშობაც, რომლებიც მაშინ იქ რამ-
დენიმე ათეულ ათასს აღწევდნენ.

თუ ზოგიერთი ავტორიტეტის აზრს დავუჯერებთ, ზებუს
პიროპლაზმოზი არ ემართება, საკვების მხრივ დიდი მო-
თხოვნილება არ აქვს, მოვლაც ნაკლები უნდა. საუკეთესოა
როგორც მუშასაქონელი, მკვირცხლია, არაჩვეულებრივი
ცხმიანი რძე იცის, ახალგაზრდობაში ძალიან გემრიელი
ხორცი აქვს. სამწუხაროა ის გარემოება, რომ აქამდე არავის
უფიქრია მათზე სელექციური მუშაობის შესახებ, ამ სასარ-
გებლო და საინტერესო პირუტყვის ჯიშის გაუმჯობესებაზე.

ტყის პირებში უფრო ხშირად გვხვდება მესერის ღობეები. ტალიშები ცდილობენ შემოლობონ ნათესები, რომ დაიცვან ნაყოფი ღორებისაგან, რომლებიც, რასაკვირველია, თავიანთი დინგების წყალობით ანგარიშს არ უწევენ ამ უბრალო დაბრკოლებებს.

აქვე, ტყის პირებში, მრავალი „ბიჯარბია“ — მუდამ წყლით დაფარული მიწის ოთხკუთხედები, ტალიშისა და მისი უბოროტესი მტრის — მალარიის — მკვებავი ბრინჯის ყანები.

ბრინჯის კულტურა მჭიდროდ არის დაკავშირებული წყალთან, უწყლოდ ბრინჯი არ გაიზრდება, ბრინჯია ყანაში მუხლებამდე წყალი დგას, აქ უმთავრესად ქალები მუშაობენ.

ტალიში ქალები, რამდენადაც მე შევეამჩნიე, კარგი მოყვანილობით, სილამაზითა და სწორი სახის იერით გამოირჩევიან, მაგრამ უდროოდ დაბერებულთა შთაბეჭდილებას ტოვებენ.

დეკემბერშიც კი, თოვლსა და სიცივეში, ისინი ფეხშიშველები დადიოდნენ, ტანთ თხელი, ჭრელი ჩითის კაბები ეცვათ, თეთრი თავსაფრები ეხურათ, ყელზე სხვადასხვა სამკაულები და მძივები ეკიდათ, თბილი შესამოსი არაფერი ჰქონდათ.

აივნიანი სახლების ტიპი, ზედმიწევნით ერთმანეთზე კარგად ნაწყობი აგურის კედლები, ბოძებზე აყვანილი ორსართულიანი ტალავრები, ტალიშურად „ლამები“, სადაც ქვედა სართულში მარცვლეულს ინახავენ, ხოლო ზევით ზაფხულობით ადამიანებს სძინავთ, რომ თავი დაიფარონ კოლოსაგან, პირველყოფილი წყლის წისქვილები, რომლებიც მთელ დღეს აკაკუნებენ და ბრინჯს ცეხავენ, მამა-პაპეული ხის კავი ტალიშების მიერ აქ შემოტანილი უძველესი აღმოსავლური კულტურის ნიშნებს ატარებენ.

ზოოლოგი სატუნინი ტალიშის ფაუნის მთელ შემადგენლობაში ოცდაათ პროცენტს წმინდა ინდური წარმოშობის სახეებს არჩევს.

ხომ არ მოვიდნენ ტალიშებიც იმ საიდუმლოებით მო-

ცულ ინდოეთიდან, საიდანაც შეივსო ტალიშის ცხოველთა სამყარო? ეს საინტერესო საკითხი თავის მკვლევარს ვლადიმერს დებოდა.

აქაური ქათმებიც კი ყურადღებას იპყრობენ თავიანთი ჭრელი და ორიგინალური ფერებით. ეს რაღაც ყველა ფერის ნარევი ყვავილნარია, როდესაც მათი ათეული ერთად მოიყრის თავს.

საუცხოო სურნელებას გრძნობთ, როდესაც აივანზე გამოდინხართ, სადაც ამართულია კაპრიფელიუმის დიდი ბუჩქი, რომელიც ნაზ სუნს აფრქვევს გარშემო.

გული კი გეთანაღრება... ხანების თვითნებობის მრავალმა საუკუნემ, ჩაგვრამ, თავისი კვალი დასტოვა ტალიშების ცხოვრებაში, დიდი გავლენა მოახდინა მათ განვითარებასა, კულტურულ დონესა და საერთო მდგომარეობაზე.

ისინი ღარიბებია, ცუდად იცვამენ, იყინებიან, ფეხშიშველი დადიან, თავი ვერ დაუღწევიან საუკუნეობრივი ჩამორჩენისა და ბედის ბრმა მორჩილებისაგან.

გვიან თენდება.

ამ დროისათვის უკვე ყველაფერი მზადაა, უკვე ნასაუზმები გამოვდივართ, მწყობრში ვდგებით. კითხულობენ დღევანდელ ბრძანებას, იძლევიან განკარგულებებს და ტყისაკენ მივდივართ.

ათი დღის განმავლობაში ჩვენ საღამოობით ყოველდღე ვბრუნდებოდით არჩევანში, რაც უნდა შორს ვყოფილიყავით სოფლიდან, ამიტომ თან დიდი ბარგი არ მიგვქონდა. მხოლოდ პატარა ნატეხი პური გვედვა ჯიბეში, რომ შუადღისას გული დაგვეცვა, ჭია მოგვეტყუებინა, თუ ძლიერ დაგვიწყებდა ღრღნას.

რამდენ ტალახს აზელავ, სანამ სანადირო ადგილს მიაღწევ. უგზობა აქაური სენია, რომელიც ასე აბრკოლებს კულტურის შეტანას ამ კუთხეში. აქედან ლენქორანამდე ორმოცდახუთი კილომეტრია, მაგრამ იქამდე ზამთარში ვერავითარი ტრანსპორტი ვერ აღწევს.

დიდი გაჭირვებით ახერხებენ ამ გზის გადალახვას. ცხოველები ან ქვეითი მგზავრები, რომელთაც გადაუღებელი საქმე აქვთ ლენქორანში, როდესაც ხშირი ღელვა ასტრანში შემოსვლის საშუალებას არ აძლევს გემებს.

მაგრამ უგზოობა ვერ გვაბრკოლებს. ვჭრით მინდვრებს, ნაბრინჯალზე და მაინც დანიშნულ ადგილზე მივდივართ უკვე ტყეში ვართ. აქ კი ვიწრო ბილიკებს მივყვებით, ხან ეკალბარდში მივძვრებით, ხან ღრმა მდინარეებზე გადებულ საცალფეხო ხიდებზე გადავდივართ, ხან რუებზე პირდაპირ წყალში ვავდივართ.

მხიარულ, ჯანმავარ ბიჭებს ზურგით გადაჰყავთ ის ამხანაგები, რომლებსაც ფესხაცმელში წყალი შესდით და სიცილ-ხარხარით „ყრიან“ თავიანთ ტვირთს მეორე ნაპირზე. ხუმრობა, მხიარული შეძახილები, მოსწრებული სიტყვები არ ცხრება ლაშქრობის ყველაზე მძიმე მომენტშიაც კი.

მონადირე მეომრები თითქოს სასაცილოდ იგდებენ სიძნელეებს, როგორც თამაშის დროს, პირზე ღიმილით სძლევენ დაბრკოლებებს.

მაგრამ აი ნადირობის ხელმძღვანელმა სიჩუმე გვანიშნა. ერთი კილომეტრი ჩუმად გავიარეთ. გავჩერდით. ხელმძღვანელი მომრეკებს მიმართულებას უჩვენებს. ისინიც გვერდზე უხვევენ, თან ძაღლები მიჰყავთ. ტალიში გამყოლები გზას უჩვენებენ. მსროლელები საფრებში ჩადგნენ. იწყება მოლოდინის ამაღელვებელი წუთები.

... და როგორც ყოველთვის, ისმის სანატრელი ნიშანი, მას მოპირდაპირე მხრიდან საპასუხო გასროლა გამოეხმაურა, სარეკში კვლავ ალიაქოთი ატყდა, ადამიანების ყვირილსა და შეძახილებს ბანი მისცა ძაღლების ყეფამ, ისმის თოფის სროლა და აქ კი, სახუნდარში, ჩამალული, ხმაგაკმენდილი მსროლელები მოუთმენლად მოელიან ნადირის გამოჩენას.

თვითეული სარეკი თავისებურად საინტერესო და დამახასიათებელია, მსროლელი ყოველთვის ახალ ადგილზე დგას, ახალ პირობებშია. ნადირიც არასოდეს ერთნაირად არ გამოდის. არასოდეს არც ერთმა მონადირემ არ იცის, მოუხდება თუ არა მას ამ სარეკში სროლა, თუ მთელი საათის, ან მეტი

დროის მღელვარების შემდეგ თოფს უშედეგოდ ჩამოუშვებდნენ.

აი მონადირისაკენ ღორების მთელი ფარა, თხუთმეტიოდე ღორი მორბის. ტყე მეჩხერია, კარგი სასროლი ადგილია, მონადირე უკვე მზადაა, მოლოდინში გაინაბა.

უცბად ღორებმა შესცვალეს მიმართულება, — გვერდზე გადაუხვიეს და გამზადებული მონადირე მშრალზე დატოვეს.

ანდა მონადირე ემზადება მასთან მომავალი დიდი ტახის სასროლად, ამ დროს კი მის ცხვირწინ, ტყეში, ნელა, უხმაუროდ გადადის მეორე კიდევ უფრო დიდი ტახი, პირველი კი სადღაც ბუჩქებში მიიმალა. ზოგიერთი სარეკში ათჯერ გაისვრის, სხვები კი ორ-სამ სარეკში ამაოდ ელოდებიან მხეცს, თოფები გაწმენდილი რჩებათ საღამომდე.

წარმატებული ნადირობის ფორმულაა — იღბალს მივეუმატოთ მოთმინება. თუ პირველი მოვიდა და მეორე დახვდა, ხომ კარგი—ნადავლი უზრუნველყოფილია, თუ ერთი რომელიმე არ არის, მაშინ ჯობია, იღბალი არ მოვიდეს: ამ შემთხვევაში მოთმინება მაინც თავის ადგილზეა და, იღბლის გარეშეც მონადირე ცარიელი არ დარჩება.

რამდენი მონადირე გვახლდა ამ დიდ ნადირობის დროს, რომლებთანაც ფარობით მიდიოდა ნადირი, მაგრამ დაბნეულობის, აჩქარების, მოთმინების უქონლობის მიზეზით არც ერთი ღორი არ მოგვეკლავს.

სამაგიეროდ სხვები, რომელთაც თვალითაც არ უნახავთ ნადირის ასეთი რაოდენობა, მარჯვედ ხოცავდნენ იმ ერთეულებსაც კი, რომლებიც მათ სახუნდარში გამოდიოდნენ.

საერთოდ ღორი იმდენი იყო, რომ სახუნდარებში გამოსული ყველა რომ მოგვეკლა, ათეული ურემი დაგვჭირდებოდა მათ გამოსაზიდად. ჩვეულებრივად თვითეულ სარეკში სამიდან ათ ღორამდე იხოცებოდა.

სამი დღით ადრე ჩვენი ნადირობის დამთავრებამდე მთაში დიდი თოვლი დადო. ამიტომ არჩევანის ტყეებს მოაწყდა ღორების, განსაკუთრებით მსხვილი ტახების, დიდი რაოდენობა. უკანასკნელი ორი დღის ნადირობაზე ბევრი მსხვილი ტახი დაეხოცეთ.

სულ სამოცდათვრამეტი ღორი, ოცამდე ტურა და ოცამდე დენი მე გარეული კატა მოვკალათ ამ ხნის განმავლობაში. გვიკვირდა, რომ ამ ტურების ქვეყანაში ძალიან ცოტა ტურა ვნახეთ. ეტყობოდა, რომ აქ არაფერი ესაქმებოდათ, უფრო სწორად რომ ვთქვათ, საჭმელი არაფერი ჰქონდათ ტურებს. ისინი ახლა ზღვისპირა ბუჩქნარებში და ყამიშებში გადასახლდნენ, სადაც უთვალავი მოზამთრე ფრინველი უხვი და მუდმივი საკვებით უზრუნველყოფდა ამ წუწქსა და მშიშარა მხეცებს.

სარეკის დამთავრებისას, სპეციალურად გამოყოფილი მებრძოლები სწრაფად ფატრავდნენ ღორებს, ერთ ადგილას აგროვებდნენ ნანადირევს — ტურებსა და გარეულ კატებს და რაზმი ახალ სარეკზე მიდიოდა.

მომჯადოებელია დღისით ტალიშის ტყე. მე უკვე აღვწერე მისი გარეგნობა, ხეები, მწვანე ბალახი, გვიმრა და ხავსი, რომლებიც მას ყოველ ნაბიჯზე ალამაზებს. მაგრამ როგორი პირქუში, საშიშია იგი ღამით, როდესაც ცხვირწინ ვერაფერს ხედავ, ფეხი ვერ გადაგიდგამს, არ იცი, რას წამოედები, საით უნდა წახვიდე, რომ სახლამდე მიაღწიო და მოისვენო. ფეხი მუხლამდე ტალახში ეფლობა და სხლტება, ხან ჩამოვარდნილ ხის ტოტს წამოედები, ხან ფესვს წამოჰკრავ ფეხს, ან წელამდე მორევში ჩაეარდები მდინარეზე გადასვლის დროს. ზოგჯერ კი ეკლიან ღობეს გადაეხვევი სიბნელეში.

ჩემთვის, ქალაქელისათვის, ძნელი ასატანი იყო ასეთი გარემო. ახალგაზრდა მებრძოლები კი აინუნშიაც არ აგდებდნენ ასეთ უმნიშვნელო რამეს. თითქოს აქაც არაფერიაო, ჩქარი, მხედრული ნაბიჯით მიემართებოდნენ წინ სიბნელეში, ზურგზე დღისით დახოცილი ნანადირევი ეკიდათ. ზოგიერთი ღორი ათ ფუთზე მეტს იწონიდა.

უნდა გამოვტყდე, დიდი გაჭირვებით მივდევი უკან ჩქარი ნაბიჯით მიმავალ ახალგაზრდა მონადირეებს, რომელთათვისაც არც ტალახი, არც დიდი ტვირთი, არც ფეხზე გატარებული მთელი დღე არაფერს წარმოადგენდა. ისინი ყოჩაღადა და მხიარულად სცვლიდნენ ერთმანეთს ნანადირევის წაღებაში, მძლავრ, შეუჩერებელ ნაკადად მიედინებოდნენ

ტყეში, ეკალბარდებსა და გაუვალ ტალახში. პირდაპირ, როგორც მბჟუტავი ფარნის დახმარებით გზის შეუცვლელად მიემართებოდნენ ჩვენი ბინისაკენ. ზოგს კი ფარნებიც არ ჰქონდა, გზას რაღაც განსაკუთრებული ალღოთი იკვლევდნენ.

ნათლად ვხედავდი იმ დიდ სარგებლობას, გამოცდილებასა და მოხერხებას, რასაც ნადირობა ანვითარებს ადამიანში, ჩვენს მებრძოლებში, აჩვენებს მათ არა მარტო ზუსტ სროლას, არამედ ასწავლის გამყოლობას, მზვერავობას, მეკავშირეობას.

ჩემი ახალგაზრდა მეგობრების ამტანობა, ენერჯია, საუკეთესო ვარჯიში და ამხანაგური შეკავშირება მეც გადმომედო და მაიძულებდა მთელი ძალ-ღონე მომეკრიბა და გავყოლოდი თავის შესაძლოებებში ასე დარწმუნებულ ახალგაზრდებს. ბინაზე კი, მანამ სადილსა და დამსახურებულ დასვენებას შეუდგებოდნენ, მებრძოლები ჯერ ნანადირევს დააბინავებდნენ, ღორებს ხეებზე ჩამოჰკიდებდნენ, მღვერებს დააპურებდნენ და მხოლოდ მას შემდეგ მიუჯდებოდნენ სადილს.

*

დადგა შინ დაბრუნების დრო. ფეხით წავედით ასტრაში, სადაც გემი გველოდებოდა. საკმაოდ დიდი ღელვა იყო, როდესაც გემი დავტვირთეთ. ორმოცდაათ ღორზე მეტი შევიტანეთ გემბანზე, დანარჩენი კი ნადირობის დროს შევჭამეთ. კმაყოფილებმა, შთაბეჭდილებებით დატვირთულებმა სახლისაკენ გამოვცურეთ.

ტალიში უკან დაგვრჩა. დავტოვეთ მისი თოვლით გადაპენტილი მთები და ხეობები, ზამთრობითაც მწვანე ტყეები რომ მოსავს. სადაც მხეცები დაძრწიან, ჩიტები ჭიკჭიკებენ; სადაც დეკემბერში ია ჰყვავის, კუები ჭყანტობებში დაბობლავენ და ზამთრობით არ იძინებენ, როგორც მათი სხვა მოძმენი...

საუცხოოა ჩვენი სუბტროპიკები, — მომავალში სრულფასოვანი კულტურების ქვეყანა, ჯერჯერობით კი ყველაზე საუკეთესო სანადირო ადგილი ამიერკავკასიაში.

ჩემი პირველი ნადირობა

თორმეტი წლისა ვიყავი, როდესაც მამის ნაჩუქარი ფილთა თოფით პირველად გავედი მინდვრად და მამის თვალწინ, ყანის ნაპირას ერთი სროლით ორი ტოროლა მოვკალი.

მამაჩემი გატაცებული და გამოცდილი მონადირე იყო. იმან მასწავლა ფილთა თოფის გატენა; მაჩუქა წამალი, წვრილი საფანტი, ფისტონი; შემასწავლა

მიზანში და ანთებულ სანთელზე თოფის სროლა; გამაცნო იმ ძირითად წესებს, რომელიც მოეთხოვება მონადირეს თოფის მოპყრობისა და სიფრთხილის მხრივ; მითხრა, რომ თოფი არ უნდა მიუშვირო ადამიანს ან ცხოველსო; მასწავლა, რომ საჭიროა სწრაფი, აუღელვებელი და დაკვირვებული სროლა და სწავლება შემდეგი მონადირული თქმულებით დაამთავრა: „მოჰკალი ყვავი და კაჭკაჭი, მარდი შევარდნის სროლასაც მოესწრებიო!“¹

მერმე გამომცადა ნადირობისას და, როდესაც დარწმუნდა, რომ კარგად შევითვისე ნასწავლი, ნება დამრთო, უმისოდაც წავსულიყავი სანადიროდ მახლობელ ტყეში, როდესაც სააგარაკოდ გავდიოდით ქალაქგარეთ.

ასეთი გასვლები, რასაკვირველია, ნამდვილი ნადირობა არ იყო. უკვე ბევრი მყავდა დახოცილი გვრიტები, შაშვები, ტოროლები და ოფოფები, მაგრამ ნამდვილი ნანადირევი

¹ რუსულად ასე გამოითქმის: „Бей ворону и сороку, достреляешься до ясиин-сокола“ (ვ. ბ.)

ჯერ არ ვიცოდი, რა იყო. ჩემი უდიდესი სურვილი იყო, რომ ნამდვილი სანადირო თოფით წავსულიყავი დვილ ნადირობაზე და მესროლა ნამდვილი ნადირისათვის: კურდღლისათვის, მწყარისათვის, ხოხბისათვის.

როდესაც თექვსმეტი წლისა გავხდი, მამამ თავისი ორბი-რიანი თექვსმეტყალიბიანი გერმანული სანადირო თოფი მა-ჩუქა. თოფს ლეფოშეს ეძახდნენ. იგი ქვევიდან იხსნებოდა. ექვსი და შვიდი ნომერი საფანტით გატენილი ოცდაათი ვაზნაც ზედ დაუმატა და თან მითხრა, რომ ექვსი ნომერი საფანტი უნივერსალურია, ბევრი სხვა და სხვა ნადირ-ფრინ-ველის მოკვლა შეიძლება იმითო.

ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა. მაშინვე გადავწყვი-ტე უბრალოდ ერთი ვაზნაც არ დამეხარჯა, მაგრამ ვერ მო-ვითმინე და რამდენიმე მაინც მიზანში ვესროლე, თოფს რომ გავცნობოდი. სულ ხელში მინდოდა მჭეროდა იგი, სულ მუ-დამ თავს დავტრიალებდი, თუმცა საჭირო არ იყო, მაგრამ ვწმენდდი, ოთახის ხან ერთ კუთხეს დავუმიზნებდი, ხან—მეო-რეს, ერთი სიტყვით, აღარ ვიცილებდი.

ახლა უკვე მოთმინება აღარ მყოფნიდა, სანამ ნამდვილ ნადირობას მოვესწრებოდი.

მამა მეტისმეტად დატვირთული იყო სამსახურის საქმეე-ბით და სანადიროდ გასვლის საშუალება თითქმის არ ჰქონ-და. თვითონ რომ ვერ შემისრულა დანაპირები, თავის მეგო-ბრებს, გატაცებულ მონადირეებს, მასწავლებლებს — გრი-გორი გრიგორიჩისა და ფრანგ მუსიო კალეს — სთხოვა წავე-ყვანეთ სანადიროდ.

მონადირეებს ალბათ არაფრად ეჭაშნიკათ, რომ გამოუ-ცდელი ბავშვი აეკიდათ, მაგრამ მეგობარს უარი ვერ უთხრეს და პირველ კვირასვე ღარცისკარში წამიყვანეს. მაშინ ეს იყო თბილისელი მონადირეების საყვარელი სანადირო ადგილი.

ღარცისკარის სანადირო ადგილები მცხეთიდან დაახლოე-ბით რვა კილომეტრითაა დაშორებული. იგი მუხრანის ვაკეზე მდებარეობს. იმ დროს აქ მშვენიერი ნადირობა იყო. ძალიან კარგ სანადირო ჭაობში იხვი, ჭყიამპო, სხვადასხვა წინტა-ლები გვხვდებოდა, გადაფრენის დროს კი ბევრი სხდებოდა

ჭოვილო. ახლომახლო პურის ყანებში დიდი რაოდენობით იჩეკებოდა მწყერი. პატარა მდინარის პირას ხშირი ბუჩქნარი რიანი ტყე იყო, სადაც საკმაოდ იცოდა კურდღელი და ხობი.

ასეთი იყო მაშინ ეს სანადირო ადგილი.

ნოემბრის უკანასკნელი კვირა დღე იყო. მცხეთამდე მატარებლით ვიმგზავრეთ, იქიდან კი ლინეიკით წამიყვანეს სანადირო ადგილამდე. გზის პირად სანადირო ქოხი იდგა. იქ გაგჩერდით. ზედმეტი ბარგი დაგტოვეთ, ცოტა დავნაყრდით და გავვედით მინდვრად.

მოწმენდილი, ხასხასა დილა იყო. მზე ის-ის იყო ამოვიდა და ჯერ კიდევ ვერ მორეოდა დილის სიგრილეს. ბალახზე ჭარბად დაღვრილიყო ცვარი.

ძალიან კარგ ხასიათზე ვიყავი. ალბათ მარტო მონადირეებს შეუძლიათ გაიგონ, თუ რას გრძნობდა და განიცდიდა თექვსმეტი წლის ყმაწვილი, რომელიც გამოცდილ მონადირეებთან თავისი პირველი სერიოზული ნადირობის ჩატარებას ფიქრობდა. მაღალი გრძნობები და სიხარული, ამასთანავე შიში იმისა, რომ არ ჩამედინა მონადირისათვის რაიმე სამარცხვინო საქმე, ერთმანეთს სცვლიდა ჩემს გონებასა და გულში.

მხარზე ლულებძირსდახრილი თოფი გადავიკიდე, ყურები ვცქვიტე, რომ ჩემი თანამგზავრების ნათქვამიდან ერთი სიტყვაც არ გამომპარვოდა და უკან გავყევი მათ.

— ეენია, გაფრენილისათვის სროლა იცი? — მეკითხება ფრანგი.

— დიახ, მუსიო კალია, მართალია, ძალიან კარგად ვერა, მაგრამ მაინც ვესვრი, რამდენიმე გაფრენილი ჩიტი მომიკლავს!

— მაშინ, გრიგორი გრიგორიევიჩ, ჩვენი პატარა მონადირე ტყეში შეევგზავნოთ, სადაც შეიძლება კურდღელიც და დამჯდარი შაშვიც შეხედეს: ჭაობში ძნელი იქნება მაგისტვის ნადირობა შურდულივით ჩქარ ჭყიამპოსა, ან იხვინჯებზე. ძალღიჯ არა ჰყავს...

მონადირეებმა, მართლაც, ასე გადაწყვიტეს. ტყესთან

მიმიყვანეს, მე იქ დამტოვეს და თვითონ კი ჭაობისკენ გასულა წიეს. თან დამიბარეს, ტყეში ნადირობის შემდეგ ავსტრალიაში წავი ყველაზე მაღალ გორაკზე, რომელიც ტყის იქით იყო და იქ უფროსებისათვის დამეცადა.

— არც ბუმბული და არც ფრთა, ენია! — ღიმილით მითხრა გრიგორი გრიგორიევიჩმა. მეც არ ჩამოვრჩი და რიხიანად ვუპასუხე:

— თქვენც ამასვე გისურვებთ!

ისინი წავიდნენ. მე მარტო დავრჩი. ცოტა ხანს ვუყურე, როგორი აუჩქარებელი ნაბიჯით და დარწმუნებით მიდიოდნენ ჭაობისაკენ.

— მართლაცდა, — ვფიქრობდი მე, — ისინი ხომ გამოცდილი მონადირეები არიან, საუკეთესო მსროლელები, თანაც კარგი ძაღლები ჰყავთ, ბევრსაც დახოცავენ, მე კი ალბათ შევცრბვები, ხელცარიელი დავრჩები. მაგრამ, ვინ იცის, იქნებ მეც გამიღიმოს ბედმა! — და მეც ტყეს შევერიე.

პატარა ტყე იყო, მაღალი მეჩხერი ხეებით, მაგრამ გარეული თხილის, შვინდის და მაყვლის ხშირი ბუჩქებით. ძალიან მაგარ ადგილებს ვერიდებოდი, ისე მივიწვედი წინ. ტყეში მრავალი ბილიკი იყო. იგი რაიმე საშიშროებას არ წარმოადგენდა.

არ ვიცოდი, რას შევხვდებოდი ტყეში. ამიტომ თოფში „უნივერსალური“ ექვსი ნომერი საფანტით გატენილი ვაზნა ჩავდევი. მივდიოდი ნახირისაგან გატკეპნილ ბილიკებით და თოფი გამზადებული მეჭირა ხელში, კარგად მახსოვდა, რომ ნადირობის დროს დოყლაბიობა არ შეიძლებოდა, საჭირო იყო ფხიზლად ყოფნა.

ხის ტოტიდან ტოტზე ფრინავს მოუსვენარი კაჭკაჭი და თან ენას არ აჩერებს. ხან ხის წვერზე დაჯდება, ჩხავის, კუდს მოუსვენრად აქნევს. ბუჩქებში ჭახჭახებს ყვითელნისკარტა შაშვი. მაგრამ არც ერთი მათგანი მე აღარ მაინტერესებს. თვალეები დაჭყეტილი მაქვს, ვოცნებობ ხოხობზე, ან სხვა რომელიმე ნამდვილ ნადირზე.

1. რუსული გამოთქმაა, სანადიროდ გასულ მონადირეებს ეტყვიან: „Ни пуха, ни пера“!

წინ პატარა მინდორი გამოჩნდა. განცალკევებული მსხლის/ ძირას მაღალი ბალახია. მინდა, მინდორზე გავიდე. ^{თხილთხი} ბუჩქები გზას მიღობავს. დავიკუთხე და მივეძვრები ^{ბინჯლინქე} თნილის ტოტებქვეშ.

უცბად, ამ პატარა მინდვრიდან, ფრთების ტკაცუნით, მაშხალასავით ცაში აიჭრა ხოხობი. გასწორებაც კი ვერ მოვასწარი, ნახევრად მოხრილმა თოფი მხარზე მოვიგდე და თითქოს ცას ვესროლე. არ ვიცი, ფრინველი მოხვდა ჩემგან გასროლილი საფანტის კონას თუ საფანტი — ფრინველს, დედალი ხოხობი კი მაინც მოსწყდა და, საიდანაც აფრინდა, თითქმის იმავე ადგილზე ჩამოვარდა.

გაშმაგებით მივვარდი, ხელში ავიღე და გატაცებით დავუწყე სინჯვა ჩემს პირველ ნამდვილ ნანადირევს, ჩალისფერ მსუქან დედალ ხოხობს.

სიამაყის უდიდესი გრძნობით ჩამოვიკიდე ქამარზე ნადავლი, თოფში ვაზნები გამოვცვალე და კვლავ ტყეს გავყევი. თან ვცდილობდი, რაც შეიძლებოდა ხშირი ბუჩქები გამეფლო; მეგონა, რომ ხოხობი მხოლოდ იქ შეიძლებოდა ყოფილიყო.

როგორც იქნა, დავწყნარდი დიდი ალეღების შემდეგ. ახლა კი თავს ნამდვილ მონადირედ ვთვლიდი, უკვე დარწმუნებული ვიყავი საკუთარ ძალაში, ვამაყობდი, რომ არ შევრცხვი ჩემ უფროს თანამგზავრებთან.

წინ კვლავ დედალი ხოხობი აფრინდა. თვალი გავაყოლე და ვნახე, რომ ჩემგან ასიოდე ნაბიჯზე ერთი წვრილ ხის ტოტზე შემოჯდა და გრძელ კუდს რხევა დაუწყო. მაშინვე მივეპარე, იმედი მქონდა, ამ ნადავლსაც ავიღებდი, მაგრამ ალბათ შემამჩნია, ხიდან აფრინდა და ტყეში მიიმალა.

საკმარისად დავიღალე ხშირ ბუჩქებში ძრომით. მზემაც კარგად დააცხუნა. დიდი წიფლის ჩრდილი მოვნახე, ნანადირევი და თოფი მოვიხსენი, გვერდზე მოვიწყვე, წამოვწექი და ფეხები სიამოვნებით გავჭიმე.

რა ბედნიერებაა, როდესაც უდარდელი, შუადღის სიცხეში, წევხარ ტყეში, დიდი ხის ჩრდილში, მწვანე ბალახზე,

სუნთქავ სუფთა ჰაერით და თვალყურს ადევნებ ლამაზი ბუ-
ნების მშვიდ ცხოვრებას!

გულადმა ვწევარ. ჩემს თავზე ხის ტოტებში მზის სხივებზე ბრწყინავს ობობას ქსელის ლეჩაქი, შიგ ჰაეროვანი კომკის პატრონს, პირქუშ მქსოველს — ობობას — მოუკალათებია. აგერ ბუჩქებში ფრთხილად გამოჰყო თავი მშიშარა ზღარბმა, სველი შავი ცხვირით მიდამოს სუნავს, რაღაცას ეძებს. შვინდის ტოტებზე წითლად ღვივის უკვე დამწიფებული ნაყოფი, იქვე შავად ეღვარებენ გემრიელი მაცვლის მტევნები. პანტა-მსხლის ხიდან გამუდმებით ცვივა მომწიფებული პატარა ნაყოფი, მიწა ივსება პანტის ქვეშ. ყველა მხეცისა და ფრინველისათვის იშლება მაგიდა.

ყველა ფოთოლზე, ბალახის თვითეულ ღეროზე დუღს თავისებური სიცოცხლე, ცხოვრობენ გარკვეული არსებანი. უცბად თვალწინ აღიმართა რაღაც უზარმაზარფრთებანი, გრძელკუდა პირსისხლიანი საშინელება, იგი თვალის გუგასთან მოფრინდა, ხელი მოვიქნიე და მხოლოდ მაშინ შევამჩნიე, რომ კოლო იყო. რაღაც ზღაპრულ საშინელებად მომეჩვენა იგი თვალთან ასე ახლოს მოფრენილი.

დეკემბრის დასაწყისში აქ ბუნება ისევ სრული სიცოცხლით ცხოვრობს, მზე ისევე აცხუნებს, როგორც ზაფხულში, ზამთარი თითქმის არ იგრძნობა... საზღაპრო ჰავაა. დალოცვილი ქვეყანა!

კარგად დავისვენე. წამოვდექი, თოფი მოვიმარჯვე და ისევ ტყეს გავყევი. ახლა ფართო ბილიკს მივსდევ, მინდა ტყის ნაპირში გავიდე. ნადირობა დამთავრებულად მიმაჩნია, თანამგზავრებთან უნდა მივიდე დაპირებულ ადგილას.

ტყე თანდათან თხელდება. გარშემო პატარა ხეები და ბუჩქნარია. მაღალი, ხშირი ბალახით დაფარულ პატარა მინდორზე გავდივარ. უცბად, შიგ ფეხებში კურდღელი წამოხტა და მინდორზე გაიქცა. არ დავიბენი: გავარდა ჩემი თოფი და ოციოდე ნაბიჯზე წაიქცა კურდღელი. თან ფეხების საშინელი ქნევა დაიწყო.

როდესაც დაჭრილ კურდღელს დავხედე, გამახსენდა მამაჩემის სიტყვები იმის შესახებ, რომ სასიკვდილოდ დაჭრილ

ნადირს უნდა შეუმსუბუქო სიკვდილისწინა ტანჯვის წუთები და კიდევ ერთი „მოწყალების ვაზნა“ არ უნდა დაეშვა, რომ ბოლო მოუღო მის წამებასო.

მეც წარმოვიდგინე, რომ ჩემს კურდღელსაც ესაჭიროებოდა ასეთი გასროლა, ორიოდ ნაბიჯიდან თოფი შიგ თავეში დავუმიზნე და ვესროლე. კურდღელი, რასაკვირველია, მაშინვე გაშეშდა, მაგრამ ნახევარი თავი და ცალი ყური კი აღარ ჰქონდა, ჭრილობიდან თქრიალით გადმოსდიოდა სისხლი.

— ღმერთო ჩემო, ეს რა ჩავიდინე! — წამოვიძახე, მივვარდი ნანადირევს, დავუწყე მაღალ ბალახს გლეჯა და პირლია ჭრილობის ბალახით დაცობა. ბევრი ბალახი მოვგლიჯე, ჭრილობას დავუცავი, მაგრამ სისხლის დენა მაინც ვერ შევაჩერე და ლამაზი ნაცრისფერი მხეცუნა სისხლით შეიღება. შემოფოთებულმა ჩანთაში ჩავტენე გასისხლიანებული ნანადირევი, ჩანთა ზურგზე მოვიგდე და სასწრაფოდ მდინარეს მივაშურე. მდინარეში გულმოდგინედ დავიბანე ხელები, სისხლი მოვიცილე და დათქმული გორაკისაკენ წავედი.

მონადირეები უკვე მისულიყვნენ, საუზმე გაეშალათ და მე მელოდნენ.

— როგორ არის, ყენია, საქმე, როგორ ინადირე? ეგ რა არის, რადა ხარ სისხლში მოსვრილი, რა მოგივიდა, ჩქარა გვითხარი! — წამოიძახა შეშინებულმა ფრანგმა.

— არაფერი, მუსიო კალია! არაფერი არ მომხდარა... კურდღელი და ხოხობი მოვკალი. — ვუბასუხე მე.

— მაშ რადა ხარ სისხლში მოსვრილი?.. ეს რა არის, ყველგან სისხლი გცხია!

მხოლოდ ახლა შევამჩნიე, რომ მიუხედავად ასე გულმოდგინედ ბალახში შეხვევისა, კურდღელს კიდევ იმდენი სისხლი დასდენოდა ჩემს ტანსაცმელზე, რომ ხალათი მთლად მოსვრილი იყო სისხლით. იძულებული ვიყავი მეამბნა „მოწყალების ვაზნის“ შესახებ. მონადირეებმა სიცილი დამაყარეს.

— არა უშავს, გამოუცდელი ხარ, მიეჩვევი და ნახავ, რომ წაქცეულ კურდღელს აღარავითარი „მოწყალების ვაზნა“ აღარ სჭირდება: ფეხების ქნევა — ეს სიკვდილის ნიშანია. მაგრამ თუ მაინც აუცილებელია ასეთი გასროლა, მონადირე-

რემ უკან უნდა დაიწიოს კარგ მანძილზე, რომ სროლით ნადირევი არ გააფუჭოს. ეს შენთვის კარგი გაკვეთილია, ახლა კი კარგად გარეცხე შენი ხალათი ამ წყაროზე.

. მე მართლაც ისე მოვიქეცი: ხალათი ამოვრეცხე და იქვე მაყვლის ბუჩქზე გავაფინე.

ორივე მონადირემ დიდად შემაქო. მომიწონეს სწრაფი და ზუსტი სროლა. მომაცოლეს ჩემი ნადირობის ყველა წვრილმანი, გამიმასპინძლდნენ სანადირო საუბრით და თანაც ერთი ჭიქა შავი კახური დამალევიც. თავიანთი უიღბლობაც შემომჩივლეს: ორივეს სამი ჭყიამპო და ერთი იხვინჯა მოეკლათ.

— შენ დღევანდელი ნადირობის მეფე ხარ, მომავალში სიამოვნებით ვივლით შენთან სანადიროდ, ყოჩაღ, ყოჩაღ, ეენია! — მითხრა ფრანგმა.

გამოცდილი მონადირის საალერსო სიტყვებმა განსაკუთრებული შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე. ჩემი სიხარული გაათქეცდა. პირველი იღბლიანი ნადირობის შთაბეჭდილებანი გაორკეცდა და მას შემდეგ თანდათან ნამდვილი მონადირე გავხდი.

მას აქეთ სამოცმა წელმა განვლო. ღრმა მოხუცებულობამდე განვაგრძე ნადირობა, მრავალი იღბლიანი ნადირობა მინახავს, მაგრამ პირველი ნადირობის შთაბეჭდილებანი ისევ ნათლად მიდგას თვალწინ.

მოზარინან ლამით

მე და ჩემი მეგობარი ივანე ცხენებით მივედით მდინარე ბზიბის შესართავის ახლოს. ჩამავალი მზის შუქზე თვალისმომჭრელად მბრწყინავი მდინარე სწრაფად მიემართებოდა ზღვისკენ.

ივანე აქ არასოდეს გადასულა, მაგრამ მაინც მიხვდა, რომ ფონი სწორედ ამ ადგილას იყო. თუ აქა-იქ დავაკვირდებოდით,

მართლა შეიძლებოდა შეგვენიშნა მდინარის ფსკერი. წვრილი ქვებისა და კენჭების გამო მდინარე თითქოს ანელებდა დენას, ოდნავ უფრო ვერცხლისფრად პრიალებდა და ეს სრულიად საკმარისი იყო იმისათვის, რომ კაცს ეფიქრა, აქ გადასვლა შეიძლებაო.

— სად არის აქ ფონი? — მაინც შევეკითხე მეგობარს.

— მომყევი! — წვრილი ხმით მომაძახა ივანემ.

მეც დავიძარი და ცხენები შევაგდეთ მდინარეში. ნაპირთან ცხენებს წყალი თითქმის მუცლამდე მოსწვდა, მაგრამ მალე მარჩხაზე გავედით. ცოტა გავიარეთ თუ არა, მთავარ კალაპოტში მოვხვდით და ცხენები კინალამ აცურდნენ. უზანგებში შეყოფილი ფეხები მალლა ავწიე რამდენადაც შემეძლო, მაგრამ წყალი მაინც ჩამესხა ჩექმაში.

ჩვენთან ერთად მეორე ნაპირზე გაღმოვიდნენ ძაღლებიც, ივანეს „ამური“ და ჩემი „რაში“.

ახლა ჩვენ ზღვის ტალღების მიმოქცევით გამაგრებული ნაპირის სველსა და მაგარ ქვიშაზე მესაზღვრეების მიერ გატკეპნილ ბილიკს მივყვებოდით.

ჩვენ ბიჭვინთიდან მოვდიოდით, ბზიბის გადაღმა ნაპირის ხევსუეების ტალახსა და მდინარეში მიღებული ცივი აბანოს შემდეგ ცხენები თოხარკით მიირწეოდნენ ხავერდოვან ქვიშაზე. მხარმარჯვნივ, ზღვის შორეული ჰორიზონტის გადაღმა, ნელ-ნელა ეშვებოდა მეწამული მზე. ზღვა გულმშვიდად გადაშლილიყო, ნაპირთან ნელ-ნელა ტყაპუნობდა წვრილი ტალღები. მხარმარცხნივ, წიფლის უდაბური ტყის წინა მხარეზე მოჩანდა ეკლის ხშირი და დაბალი ბუჩქებით მოდებული მომცრო ჭაობები, რომლებშიც აქა-იქ შესამჩნევი იყო გამხმარი ბალახ-ბულახი. ტყის იქით, შორს, მოჩანდა ლურჯ-მწვანე, მუქი ხეობა, იმის იქით — უღელტეხილის მაღლა აწვერილი ჩამოთოვილი კლდეები, რომლებსაც მზის შუქზე ვარდისფერი დაჰკრავდა.

„ამური“ და „რაში“ მოწყვეტით აედევნენ ერთმანეთს და გაექანენ. მათ წინ მოჩანდა ჭაობისკენ გაჭრილი კატის ბეწვიანი გრძელი კუდი. უცებ შედგნენ და ყეფა ასტეხეს, თურმე კატა მოუმწყვდევიათ და ყეფით გარს ეხვეოდნენ სქელ ბუჩქს, სადაც იგი შემძვრალიყო. უმაღვე გადმოვხტით ცხენებიდან, თოფები მოვიმარჯვეთ და ძაღლებთან მივირბინეთ. ბალახში ჩამჯდარი საოცრად გაანჩხლებული კატა აქეთ-იქით აქნევდა კუდს და მრისხანე თვალებით შესცქეროდა ძაღლებს.

— არ ესროლო, ისე ავიყვან! — მეუბნება ივანე. თოფი მე გადმომიგდო, მცირე ხნის შემდეგ დრო შეურჩია, ეღვის უმაღვე მოხერხებულად დააჭირა ზურგზე ჩექმები და მიწაზე მიაკრა, მერე მარჯვენა ხელი ქეჩოში ჩააგლო, მაგრად მოუჭირა და წინ გამოშვერილი ხელით მაღლა აიყვანა.

პირველად ვნახე ჩემს სიცოცხლეში, რომ ადამიანი ხელით ახრჩობდეს ვარეულ კატას.

უკვე ბნელოდა, როცა ჩვენ მივედით ტყის დარაჯის, როგორც თვითონ უწოდებდა თავის თავს, უფლისწულის მამულების „მმართველის“, მოხუცი გერმანელის ოსკარ კარლოვიჩის ქოხში.

— პაევსკი აქ არის? — შევეკითხე გერმანელს მისალმების უმაღვე.

— აქ გახლავთ, მხოლოდ წევს... აციებს... ძალიან დაა!.. — თავი გააქნია მოხუცმა.

პაევსკი, მეტსახელად „მელორე“, იყო მოხუცი მონადირე. მე და ივანემ მოვილაპარაკეთ ოსკართან შევხვედროდით მას და ღორებზე სანადიროდ წავსულიყავით. პაევსკის ჰყავდა ორი საკმაოდ კარგი მდევარი, ურომლისოდ ძნელი იყო ღორების მიგნება. მოხუცი გაგრაში ცხოვრობდა, აქ ჩამოსულიყო წინა დღით და უმაღვე გაეციებინა.

გერმანელის ცოლი ფრაუ ფუკა ისეთივე გამხდარი, მაღალი და ტანადი იყო, როგორც თვითონ კარლოვიჩი, ქალს ჰადარაშერეული თმა უკან გადაევარცხნა და უიმედოდ აქნევდა ხელებს.

— ჩაი არ უნდა! — გვითხრა ჩურჩულით, — ჭამა არ უნდა, არაფერი არ უნდა...

ავადმყოფს თხელი საბანი ეხურა და ნერვიულად ტოკავდა. გაურკვეველი იყო ეძინა, თუ უგრძნობლად იყო.

— გამარჯობა, მელორე!... როგორაა საქმე, მოხუცო?... ჩაგაწვინა?

პაევსკიმ ოდნავ გაახილა თვალები. ტუჩები გაატოკა და კბილებში ძლივს გამოსცრა სიტყვა:

— გამარჯობათ... ძმებო... ცუდად, ცუდად... კონიაკი ხომ არ გაქვთ, ა?

რა თქმა უნდა, კონიაკი აღმოგვაჩნდა. მთელი ჭიქა დაფუხებით. ფრაუ ფუკამ აკანკალებული ხელით ტუჩთან მიუტანა ავადმყოფს, რომელმაც ერთი მოთქმით დალია, მერე ზედ ჩემი ჯუბა დავახურე და ჩაიძინა.

მე და ივანემ ბარგი-ბარხანა დავაწყვეთ, ძაღლებს საქმელი მივეცით, ვისაუზმეთ და ღამის ნადირობის სამზადისს შევუდექით. როგორც გერმანელი ამბობდა, ღორები უთვალავი იყო, ისიც იქვე, სახლთან ახლოს. თავიანთი დინგებით მთელი ტყე ისე გადათხარეს და მოჩიჩქნეს, რომ გუთნით მოხნულს ჰგავსო, — გვითხრა მან.

თურმე მთვარე თერთმეტი საათის შემდეგ ამოდიოდა. გერმანელმა გვიჩიო: ცოტა წათვლიმეთ, ხოლო დაბრუნების შემდეგ კარგად დაისვენეთო. მე და ივანე პირდაპირ იატაკზე დაგებულ თივაზე დავექით გაუხდელად. უცებ ისე ჩაგვეძინა,

რომ არც ავადმყოფი პაევსკის ბოდვა გაგვიგია რწყილების კბენა...

— ჰეი, მონადირენო!.. ადექით, უკვე დროა! — გამოგვადვიდა მეგობრის ხრინწიანმა ხმამ, იგი თავის საწოლზე იჯდა, როგორღაც აწითლებული და გაოფლიანებული... თურმე ავადმყოფის შეტევას გაუვლია, გაუღვიძია, საათზე დაუხედავს და ახლა ჩვენ გვადვიძებდა...

ჩვენ ელდანაკრავივით წამოვდექით. საჩქაროდ ჩავიცვით ღორის ტყავის ქალამნები; დამით სავაზნის ტარება საჭირო არ იყო, ამიტომ ვაზნები ჯიბეში ჩავიყარეთ. როგორც კი სუფთა პაერზე გამოვედით, ძილიდან აყოლილი მთქნარება უცებ მივატოვეთ, თბილ ოთახში წოლის შემდეგ ტანში მსუბუქად შეგვაჟრჟოლა, მაგრამ ათიოდე ნაბიჯი გადავდგით თუ არა, ყველაფერი რიგზე მოეწყო; არც სიცხევს ვგრძნობდით, არც ჟრჟოლას და არც გვეძინებოდა. დეკემბერი იყო, მაგრამ ისე თბილოდა, როგორც სექტემბერში.

მუქად ამართულ ტყის გადაღმა, ჰორიზონტზე სპილენძისფერი გოგორა მთვარე ამოცურდა და, რაც უფრო მაღლა აიწია, მით უფრო მუქ-ყვითელი ფერი გადაეფინა ქვეყანას. ვარსკვლავები გაჰქრნენ, ცა გადაისარკა, ირგვლივ სიჩუმე დამკვიდრდა. არსაით ჩქამიც აღარ ისმოდა.

უკვე ტყეში შევედით. ივანე მარტცხნით წავიდა, მე მარჯვნივ, წინასწარ დავთქვით, სადაც უნდა შევხვედროდით ერთმანეთს.

ტყეში მარტოდ-მარტო ყოფნა საშიში და საშინელი როდია, მაგრამ როგორღაც ძნელია მიუჩვევლისათვის. უცხოოდ, დაუპატიჟებელ სტუმრად, სადღაც სულ სხვა, ზღაპრულ სამყაროში გრძნობ თავს. ირგვლივ ისეთი სინათლეა, როგორიც დღისით. თვალშეუდგამ წიფლის ხეებს ჩამოცვენილ ყვითელ ფოთლებზე გრძელი ჩრდილები გაუფენიათ. გვიმრისა და წყაყის გაუვალი ბუჩქები, რომლითაც მოდებულება მთელი არემარე, მუქ ლაქებად აჩნია შიწას აქა-იქ. ტყე მეჩხერია და ისე ადვილი სასიარულო, როგორც პარკში. სქლად დაფენილ ფოთლებში რბილად და მსუბუქად მივდივარ. ნაკაფი და ტყის გზები სავსეა მთვარის შუქით, ისე ბრწყინავენ და

ლაბლაპებენ, თითქოს მზის კაშკაშა სხივით იყოს განათებული.
ლი. უცებ პირდაპირ ფეხებში ამიფრინდა ტყის ქათამი.
მოულოდნელობის გამო გული ამიძგერდა, ისე მოვუჭირე
ხელი თოფს, მეგონა კონდახი შემომემტვრეოდა...

მივდივარ, წყნარად ვადგამ ნაბიჯებს, ვცდილობ ჩრდილში
მოვყვე. ნელა, უხმაუროდ გადავდივარ ხიდან ზემდე, სმენა
გამახვილებული მაქვს, ყოველ უმნიშვნელო ჩქამს მინდა
ყური მოვკრა, ვაყურადებ... შორს რაღაცამ გაიფაჩუნა. უმა-
ლვე უზარმაზარ წითელას ვეკრობი, ზედ ვეწებები, სულს
ვნაბავ. კვლავ გაისმის ფაჩუნი. ამჯერად უფრო ახლოს, ასი-
ოდე ნაბიჯზე, გაკაშკაშებულ პატარა მინდორზე გამოჩნდა
მუქი ღორი, გვერდით — მეორე, იმის იქით, ცოტა მოშორე-
ბით — მესამე, მეოთხე, მეხუთე. ყველანი საკმაოდ ნელა მო-
დიან, თავი ჩაულუნიათ და გზადაგზა დინგებით ჩიჩქნიან მიწას,
გამხმარი ფოთლების შმაშური გარკვევით მოისმის. წინ მიმა-
ვალი ღორები უკვე ჩრდილში იყვნენ შემოსულნი, როცა მინ-
დორზე კიდევ ექვსი ღორი გამოვიდა. დავიჩოქე, თოფი მო-
ვიმარჯვე, მაგრამ ღორებმა სადღაც განზე გაუხვიეს. ფაჩუნი
თანდათან მინელდა. მალე ყველაფერი მიწყნარდა.

მეწყინა. კვლავ წინ მივდივარ და სწორედ იმ ადგილას,
სადაც მინდორზე გამოვიდნენ ღორები, მუხის ჩრდილს შე-
ვეფარე: პირველ წყება ღორებს იქნებ სხვებიც გამოყვინ-
მეთქი.

საშინლად მომინდა თამბაქოს მოწევა. რაკი ღორები ახ-
ლომახლოს არ მეგულებოდა, ის იყო გავაბოლე, მაგრამ უმა-
ლვე ოციოდე ნაბიჯზე ძლიერი ბაკუნი შემომესმა: ეტყობო-
და, სამი-ოთხი ღორი ჩემგან მოპირდაპირე მხარეზე გასული-
ყო. თამბაქო მოვწიე... გაბრაზებულმა მეორე პაპიროსიც
ამოვიღე, ისიც მოვწიე, გული ვიჯერე და ადგილიდან დავი-
ძარი კიდევ...

დიდი ხის ჩრდილში შევჩერდი, მთვარე მალდა, სულ მალ-
ლა ჰკიდია, სადღაც ჩემს ზემოთ, ცის შორეულ კიდეზე...
ბადრი მთვარის შუქი იღვრება ტოტებსა და ფოთლებს შუა
და მთელ ტყეს მოლურჯო, მუქი შუქით ავსებს.

ჩემს წინ, სქლად ამოსულ გვიმრიანში კვლავ გაისმის

შმაშური. ნელა, უხმაუროდ ისე მოწყვეტით ვიჩოქებ, რომ ტკივილისაგან კინაღამ წამოვიყვირე, თურმე წაბლის ნის გირჩაზე დამიკრავს მუხლები. გირჩა განზე გადავაგდე, თოფი მოვიმარჯვე.

„წაბლი!.. წაბლი!.. ძალიან კარგია!.. ეს ღორების საყვარელი საქმელია!.. ალბათ ხშირად შემოდინ აქ!“ — გავიფიქრე გუნებაში.

ყველაფერი მიწყნარდა. ჩუმად ვზივარ. ვიცოდი, რა ეშმაკნი და ფრთხილნი იყვნენ გარეული ღორები. კიდევ წუთი და, ნელი ხმაური გაისმის, ამჯერად უფრო ახლოს. მთვარის შუქით განათებულ პატარა მინდორზე გამოვიდა ახალგაზრდა, მომცრო ღორი, მას მოჰყვა მეორე, მასზე უფრო მოზრდილი. წუთით შეჩერდნენ, მერე ჩიჩქნა დაიწყეს, თან ხმამაღლა გააწკლარტუნეს პირი, ნაპოვნ წაბლს ღეჭდნენ. დაუფიქრებ, მაგრამ არ მინდა ვესროლო, უფრო დიდი ღორის გამოჩენას ველოდები... და აი, მცირე ხნის შემდეგ მათ მძიმე ხვნეშითა და ღრუტუნით, ფეხდაფეხ მოჰყვა ნამდვილი დიდი ღორი. ჩვენ შორის დაახლოებით ორმოცდაათი ნაბიჯი იქნება, იგი გვერდით მოდის ჩემკენ. მარცხენა მხარეზე ვუმიზნებ, ჩახმახი გამოვწიე. სროლის გრიალმა შეარყია ტყე. ღორი ჩაიკეცა, უცებ წამოიჭრა და მხარმარცხნით გვიმრავი მიიმალა.

„შეუძლებელია ასეთ მცირე მანძილზე, ისიც ასეთი დიდი ღორისთვის დამეცილებინა!“ — გავიფიქრე და უმაღვე წამოვხტი, მივირბინე იმ ადგილზე, სადაც ვესროლე.

საკვირველი საქმეა. სისხლი არ ჩანს. მიეყვები ნაკვალევს. მხოლოდ რამდენიმე წვეთია დაწვეთებული გამხმარ ფოთლებზე, სამაგიეროდ, გვიმრის ბუჩქი, სადაც მან თავი შეჰყო, ღორის მუცლის სიმაღლეზე მარცხნითა და მარჯვნივ, სულ მოსვრილია სისხლით. რაკი ორივე მხარეზე სისხლია, ცხადია, ღორს ტყვიამ გაუარა მუცელში, შორს ვერ წავა, ხვალ მდევრებით კვალდაკვალ დავედევნებით, აღმოვაჩინო.

გვიმრის ტოტებს ვამტვრევ, რომ დავიმახსოვრო ის ადგილი, სადაც ღორმა თავი შეჰყო, იქვე ჩამოვთალე ის ხე, რომლის ქვეშ ვიდექი ჩრდილში, ამით უფრო ადვილად მი-

ვაგნებდი მეორე დღეს. პაპიროსი მოეწიე. მერე კვლავ
ვაგრძე ჩემი ზღაპრული სეირნობა, მაგრამ ახლა უკვე მი-
ნისკენ გავუდექი გზას.

ჩემი გასროლის შემდეგ ნახევარი საათი არც კი იყო გა-
სული, რომ სადღაც ახლოს ივანეს თოფმაც ზედიზედ დაი-
ქეჩა: სროლის ხმა საოცარი გუგუნით მოეფინა უღრან ტყეს
ღამის მყუდროებაში. თითქმის იმავე წუთში ოციოდე ღორმა
მტვრევა-ხმაურით, საოცარი სისწრაფით გაიშლივინა ჩემ წინ.
ისინი გამოიჭრნენ სიბნელიდან, აქა-იქ აშკარად გამოჩნდნენ
შუქით განათებულ ნაკაფში და კვლავ მიიმალნენ საიდუმ-
ლოებით მოცულ ტყის ჯურღმულში. სროლა უშედეგო იქნე-
ბოდა. ამიტომ ჩუმად ვდგავარ, თვალდაჭყეტილი განცვიფ-
რებით შევცქერი ამ უცხო სურათს და სულგანაბული ყურს
ვუგდებ მტვრევა-ხმაურს, რომელიც თანდათან უკვე მშორ-
დება.

ჩუ!.. კვლავ ხმაური შემომესმა! ტოტმა გაიტკაცუნა.
ისევ ხისკენ მივიწიე, ჩრდილს ვეფარები, ველოდები, თოფი
მომარჯვებული მაქვს ხელში, მაგრამ ხმაურის მიხედვით
ვატყობ, რომ ეს მხეცის მოძრაობას არ ჰგავს. მართალია,
უხეშია, მაგრამ ისე გარკვეული არაა, როგორც მხეცის, ან
ნადირის მოძრაობის დროს მომისმენია ხოლმე. ეს ადამიან-
ის ფეხის ხმას უფრო მიაგავს. ნელი სტვენით ვაძლევ ნი-
შანს. ისიც პასუხს მაძლევს. მინდორზე გამოჩნდა ივანე.

— ვერ მოვარტყი! — დამნაშავე ადამიანის ხმით დაიწყო
მან. — მთელ ჯოგს შევეფეთე. სიხარბე არ უნდა გამომეჩინა,
ერთი რომელიმე მოზრდილი უნდა შემერჩია, მე კი ზედიზედ
გასროლით მოვინდომე წყვილი წამომეგორებინა და ვერც
ერთი ვერ მოვკალი! ვაი, სირცხვილო!.. თქვენ რა ჰქენით?
მოჰკალით რამე?

ვუამბე ყველაფერი, რაც შემემთხვა, მაგრამ შევატყვე, არ
სჯეროდა ჩემი ნათქვამი და მარწმუნებდა, სულ ერთია, იმ
ღორს ველარ ვიპოვითო.

მე ძალიან ამაღელვა მისმა ნათქვამმა.

— როგორ თუ ვერ ვიპოვით, როცა მუცელი გავუხე-
რიტე?

— გაუხვრიტე კი არა!.. საიდან იცი, რომ გაუხვრიტე?..
 იქ სისხლიც კი არსად აცხია, ალბათ მოგეჩვენა?..

— როგორ გეკადრება, წავიდეთ, თვითონ ნახე! აქვეა, სულ ახლოს!

როცა მივედით გვიმრასთან, სადაც დაჭრილი ღორი დაი-
 მალა, ივანემ სანთელს მოუკიდა, დაკვირვებით დაათვალიერა
 ფოთლები და სისხლის ნიშნები; ცოტა წინ გაიარა, კიდევ
 კარგად დააკვირდა, შენიშნა, რომ ფოთლები უფრო მეტად
 იყო შესვერილი.

— არა, თურმე მართალი ყოფილხართ! — მითხრა მან.
 ჭრილობა მუცელში აქვს, ტყვია გასულია მეორე მხარეზე.
 კიდევ ორ ღღეს იცოცხლებს, ცხადია, ვერსად წავა!.. ხვალ
 ძაღლები მოვიყვანოთ და მოვკლათ...

გადავწყვიტეთ ამით მოგვეთავებინა ჩვენი ნადირობა იმ
 ღამეს. დაახლოებით ხუთი საათი იქნებოდა. ჩქარა უნდა
 გათენებულიყო. ტყეში სიბნელე ჩამოდგა, ნადირიც დავაფრ-
 თხეთ...

გერმანელის ქოხამდე ჩქარა მივედით. მისი გაღვიძება
 გაგვიძნელდა. პაევსკის მკვდარივით ეძინა, არც კი გაუგია,
 თუ რა უდიდესი სიამოვნებით წამოგვგორდით მის გვერდით,
 ულოგინო საწოლზე.

მზე კარგად წამოწეულიყო, როცა კარგად ნასაუზმევი მე
 და ივანე ერთად წავედით ტყეში დაჭრილი ღორის საძებნე-
 ლად. პაევსკი ისევ ცუდად გრძნობდა თავს და ამჯერადაც
 შინ დარჩა. რა თქმა უნდა, მისი ძაღლები ჩვენ წავიყვანეთ.

ისევ ტყეში ვიყავით. მისი ცნობა ახლა ძნელი იყო.
 ზღაპრული, საიდუმლოებით მოცული, წარმტაცი, ნაზი ტყე
 გამქრალიყო. ჩვეულებრივ, ტყის სურათს ვუცქეროდით, რო-
 მელშიც ყველაფერი აგრე განსაზღვრულია, მძაფრი, ჩვეული
 და ნაცნობი. ტყის გზებზე მუხლებამდე ტალახია, ირგვლივ
 პირუტყვისა და ცხენის განავალი, ღორებისაგან გადათხრი-
 ლია მთელი არემარე, სივრცეში ატყორცნილან ფოთლებ-
 შემოძარცული, ჰაერში ტოტებგაჩაჩხული ხეები, არც ერთი
 ცოცხალი არსება! სად გაჰქრა მისი წინა ღამის ზღაპრული
 სინაზე, ნისლოვანი, გამჭვირვალე სილამაზე?.. სად არის ნა-

დირის ის საოცარი, უჩვეულო მოძრაობა, რაც მთელ ტყვეს
ასე ახშიანებდა?..

ჩქარა ვიპოვეთ გვიძრის ბუჩქი, სადაც დაქრილმა ღორმა
თავი შეჰყო და მიიმალა. ივანე წინ მიდიოდა, „ფლეიტა“
თან მისდევდა საბმელით, მე უკან მივდევდი, „შუმილკაც“
ფეხდაფეხ მომყვებოდა. სისხლიანი ნაკვალევი თანდათან
სულ უფრო თვალსაჩინო ხდებოდა, თანდათან სულ უფრო
სქლად ეცხო სისხლი გალაქულივით პრიალა ფოთლებს.
უცებ შეწყდა სისხლის ნაშხეფები, არსად წვეთიც არ აჩნია!..
„ფლეიტა“ კი ხელიდან უძვრება ივანეს, სადღაც თავგამოდე-
ბით მიიწევს, — უღაოა, გრძნობს, რომ სადღაც ახლოა ნა-
დირი!

— ეტყობა, მის ჭრილობას ქონი გადაეკრა, ხომ ატყობ,
სისხლის წვეთების ნიშანმა თანდათან იკლო! — მეუბნება
ივანე.

მეც ვეთანხმები მის ვარაუდს, ვრწმუნდები, რომ ეს ნამ-
დვილად ასეა. მეძებრებმა ცხვირით მიწა დაყნოსეს და თვა-
ლის დახამხამებაში გაჰქრნენ. რამდენიმე წამში ორმოცდა-
ათიოდე ნაბიჯზე „ფლეიტამ“ ასტეხა ყეფა, „შუმილკაც“ აჰყ-
ვა. ორივე ძალღი თავგამოდებით ყეფდა.

— იპოვეს... წევს ის ლეში, ისა! — წამოიძახა ივანემ.

ორივე ერთბაშად გავექანეთ წინ ხშირ გვიძრისაში. ათიო-
დე ნაბიჯზე მივუახლოვდით თუ არა, ბუჩქებში მტვრევა და
ტკაცუნა გაისმა, ღორი ტყვიასავით გაიჭრა სადღაც შორს.
ძაღლებიც უკან გამოენთნენ გაშმაგებული ყეფით. ისევ დაი-
წყეს ყეფა ადგილზე: ღორი ისევ ჩაწვა.

ზაფხულის ყველაზე სიცხიან დღეს ასე არ გავოფლია-
ნებულვარ, როგორც დეკემბრის იმ დღით. ჩვენ ვხტოდით
წაქცეულ, დამპალ ხის მორებზე, ვეფლობოდით ხორად დაყ-
რილ დამპალ ხელეწილში, ვძვრებოდით საოცრად მჩხვლეტავ
ეკლისა და მავკლის ბუჩქებში. ხანდახან ისეთ ადგილებში
გვიხდებოდა გაძრომა, რომ თავს მიწამდე ვლუნავდით, თით-
ქმის ფორთხვა გვიხდებოდა, რომ როგორმე გავგედწია ირ-
გვლივ მთლიანად მოდებულ ბარდებში, ზედ ვახტებოდით
გვიძრის ბუჩქებს, როცა რომელიმე ჩვენთაგანი მიუახლოვ-

დებოდა დაჭრილ ნადირს, იგი წამოიჭრებოდა ადგილიდან, ასიოდე ნაბიჯით წინ გაიბრუნდა და ახალ ადგილას აჩაწვეთავა ბოდა...

მთლად მოვიქანცე, საოცრად გავწვალდი, ხელისგულში დიდი ეკალი შემერჭო, მთელი სახე დავიკაწრე და მაინც წინ მივიწვედი... ბოლოს, როგორც იყო, სულ ახლოს დაიჭექა თოფმა, მას მოჰყა ივანეს ალტაცებული შეძახილი:

— მზად არის!

ღორი ისეთ ეკლიან ბარდში იწვა, რომ იძულებული გავხდით მისასვლელი ადგილი ხანჯლით გაგვეკაფა, საიდანაც მე და ივანემ ფეხებით ძლივს გამოვათრიეთ ის.

როცა ჭრილობა გავუსინჯეთ, ჩვენი ვარაუდი დადასტურდა: ტყვია მეორე მხარეზე გასვლოდა მუცელში, ნახვრეტს ორივე მხრიდან საცობივით ჩამჯდარი ჰქონდა ქონის ნაჭრები. ამიტომ შეწყვეტილიყო სისხლის დენა.

იმ გაწამაწიაში მე კი არა, გამოცდილი ივანეც საოცრად მოიქანცა. ისე გახურებული ვიყავით, რომ ძლივს ვსუნთქავდით. ორივე ერთად ჩამოვსხედით ჯერ კიდევ თბილ ღორზე...

ირმის სერენადები

შუა სექტემბერია. ბორჯომიდან ლიკანში ავდივართ მანქანით. სოფლის გასადევარზე იწყება ნაკრძალი. გავცილდით თუ არა მის საზღვარს, დაიწყო საუკუნოვანი დაბურული ტყე.

ნელი ნაბიჯით მიეყვებით დაკლავნილ ბილიქს. ის სულ ზემო მხარისაკენ მიემართება. ავდივართ გორაკზე. ამის იქით

ფოთლოვან ტყეს ცვლის წიწვიანი „შავი ტყე“.

ნახევრად ბნელა. ირგვლივ სოკოს, ჩამოცვენილი წიწვისა და მიწაზე მიმოფანტული, ჩახურებული ფოთლის სუნი ტრიალებს. არსად ბალახის ნასახიც არაა. მიწას ნესტიანი ხავსი გადაკვრია. აქა-იქ თავი ამოუყვია წითელ სოკოებს.

ნაკრძალში მოწყობილია ხელოვნური დიდი სამარილე ადგილები. მას განსაკუთრებით ეტანებიან ირმები. ისინი ლოკავენ არა მარტო ქვამარილს, არამედ ირგვლივ მიწასაც კი ჩიჩქნიან ჩლიქებით, ხეების ფესვებშუა, სადაც წვიმის ღროს ზედება გამდნარი მარილი და ნიადაგი მლამდება.

აქ ყველგან აჩნია ირმის ნაკვალევი, ტალახი აზელილია, მიწა ისეა მოტყეპნილი, როგორც სასოფლო კოდთან, სადაც პირუტყვი მოდის წყლის დასალევად.

ირმები ვერ სძლებენ უმარილოდ. ამიტომ ისინი სტოვებენ იმ ადგილებს, სადაც მარილი ან მლამე წყაროები არ არის. სწორედ ეს გაუთვალისწინებიათ ნაკრძალის მომწყობთ, ამიტომ მოუწყვიათ აქ მლამე წყლის ამდენი ხელოვნური გუბურები.

...მზე შორეული მთების გადაღმა წვება. ავდივართ უღელტეხილის მწვერვალზე. ისევ ოდნავ გატკეპნილ ბილიკს ვყვებით. მარჯვნივ და მარცხნივ ხშირი ტყით დაფარული ხეობაა. მტკვრის გადაღმა მალა აზიდულან ცხრაწყარო, სანისლო, თოვლით გადაპენტილი, ჩამავალი მზის სხივებით მოოქროვილი მწვერვალები და ამწვანებული მთაგრეხილები.

შემოდგომაა. ოქროსფერი გადაჰკვრია მუხისა და წიფლის, ნეკერჩხლისა და ვერხვის მარადმორთოლვარე ფოთლებს, სიყვითლე შეპარვია არყის ხეების ფოთლებსაც. მხოლოდ უხარმაზარ მუქ-მწვანე ნაძვებს ბანჯგვლიანი თათებივით განიერად გაუჩაჩხავთ ტოტები და ისე დგანან თავიანთ მარად-მწვანე ტანსაბურველში კობწიად მორთულნი, თითქოს უხარიათ სიცივის მოახლოება.

ნელდება ტყის ცხოვრების მაჯისცემა. მხოლოდ კოდალა უკაკუნებს ხეს და ამთავრებს დღიურ სამუშაოს. მომაბეზრებელი მკვეთრი ჩხავილითა და ჩვეულებრივი მოუსვენრობით დაფრინავენ ჩიკვები ტოტიდან ტოტზე. მშვიდად, ხმაჩახლენით მიყრანტალებს სხვებს ჩამორჩენილი ერთადერთი ყვავი, ალბათ ღამის სათევად მიეშურება სადღაც. შაშვი ჭახჭახებს, მელოდიურად უსტვენს, მერე შურდულივით მიფრინავს ტყის სიღრმისაკენ...

*

ჩვენ მონადირის სახლთან ვართ. ტყე ძილისთვის ემზადება. ყოველგვარი ხმაური მიწყდა, ჩქამიც არ ისმის, სიჩუმეა.

სულ ცხრა კაცი ვართ: მე, ადგილობრივი მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის დირექტორი, ნაკრძალის ზედამხედველი — ცნობილი მონადირე ნიკო და ექვსი მეთვალყურე. ესენი არიან საუკეთესო, ცნობილი მონადირეები, ბუნების წიაღში გაზრდილი ჭაბუკები. მათ გულმხურვალედ უყვართ ბუნება, ფრინველები და ცხოველები. ისინი დაუღალავად დადიან ტყეში, დღე და ღამე დასტრიალებენ მას და ებრძვიან ქურდულად მონადირეებს.

ნიკო ყველაზე უფრო გამოცდილია მათ შორის. მითითე-

ბას აძლევს ჭაბუკებს: ერთხელ კიდევ მოაგონებს, უხსნიან ხარი და ფურირმების დათვლის წესებს. ჭაბუკებმა ჩქარა ამთავრებენ პანტაზე დაყენებულ არყის დაღვეას და მხიარულად, მკვირცხლად მიდიან წინასწარ მიჩნეული სათვალთვალო პუნქტებისაკენ. ძალიან ჩქარობენ, რადგან ზოგიერთმა სამი-ოთხი კილომეტრიც კი უნდა გაიაროს ფეხით.

— შენ კი მახლობელ მწვერვალზე ახვალ! იქ დაიჭირე მოხერხებული ადგილი! შეგიძლია არ იჩქარო, ჯერ ადრეა! — მეუბნება ნიკო.

სალამოს რვა საათია, ცის კიდეზე სულ მალა მიიწევს გაბადრული მთვარე, ქვეყანას ვერცხლის შუქში ხვევს, თოფის ნაცვლად ხელში წამოსასხამი მიჭირავს, რომ სათვალთვალო ადგილას, ხის ძირში, მიწაზე დავიგო და წამოვწვე.

ბილიკი განათებულია მთვარის შუქით. მივდივარ ნელა, ზოზინით, ვცდილობ, არ დავარღვიო ტყის იდუმალემა. უხმაუროდ, შეუმჩნევლად მივემართები ნიკოს მიერ მითითებულ მწვერვალისაკენ, მთაგრეხილის გასწვრივ მივყვები ბილიკს. ღია ადგილებს ცვლის ბუჩქნარი, ეკალ-ბარდები. ბილიკს უკვე ვერ ვამჩნევ, ბნელა, მაგრამ ალლოთი ვხვდები, თუ საით უნდა წავიდე.

მივდივარ ასე, არსაით ხმა, არსაით ჩქამი, ისევ სიჩუმეა, დაურღვეველი, საოცარი, შიშის მომგვრელი. უცებ კინაღამ თავზე დამაჯდა ტყის სიღრმიდან გამოქანებული ჭოტი; რატომღაც შემეშინდა, გულმა ძგერა დამიწყო. გონს მოვედი. მიკვირს, გამეცინა: ეტყობა, ჩემში სადღაც შეუცნობლად მიმალული ყოფილა ცრუმორწმუნეობის უჩინარი ნაპერწკალი, თორემ ჭოტის როგორ უნდა შემეშინებოდა-მეთქი? — გამიელვა თავში. განვაგრძობ სიარულს — წინ, სულ წინ, შეუსვენებლივ, მინდა დროზე მივიდე დანიშნულ ადგილას. მეშინია, ვაი თუ ვერ მივუსწრო!.. ისევ გამოვდივარ მთვარის შუქით განათებულ არეზე. ისევ სრული სიწყნარეა ირგვლივ, წელანდელი მღელვარება გამიქრა. ან რა მქონდა ასაღელვებელი? მართალია, უიარაღოდ ღამით ტყეში სიარული სასიამოვნო არაა, მაგრამ საშიში მაინც არაფერი იყო...

„ჯოხი მაინც წამომელო!“ — კვლავ გამიელვა გუნებაში
ათასი ფიქრი მერევა თავში.

უცებ ჩითახვეის მხრიდან გაისმის ხმამალალი, გაბმული
ყვირილი.

რეტდასხმულივით გავჩერდი...

თვალის დახამხამებაში ძლიერმა ხმებმა შესძრეს მთელი
ხეობა, გამოძახილი ეფინება ფერდობებს, მწვერვალებს. ისევ
შეწყდა. მცირე ხნის შემდეგ მოწყვეტით ზედი-ზედ გაისმის
რალაც საოცრად ყრუ ყვირილი. ვერ მივხვდი, რა არის! კვნე-
სა, თუ ამოხვენემა? ისევ სიჩუმე მკვიდრდება... უცებ ხეობის
მოპირდაპირე მხრიდან ხელახლა მომესმა უფრო ძლიერი
ყვირილი: დაუქმყოფილებელი სურვილის თუ სევდით გამო-
წვეული ყვირილი. ყოველ შემთხვევაში ასე შემომესმა... ესაა
ხარირემი...

ეს ყვირილიც მოკლე და მკვეთრია.

პირველმა ხარირემმა ბევრი არ დააყოვნა, ძლიერი მალა-
ლი ხმით პასუხს აძლევს თავის მეტოქეს.

დაიწყო მრისხანე გადაძახილები. ყვირიან ხან ერთდროუ-
ლად, ხან ცალ-ცალკე, რიგრიგობით... ეტყობოდა, ერთიდან
მეორე ადგილზე გადადიოდნენ, ადგილს ინაცვლებდნენ შესა-
ხვედრად.

ახლა ქვაბისხვეიდან მოისმის ხარირემების საოცარი ყვი-
რილი. ყვირიან-ლიკანის ხეობის ირმებიც, მას მოჰყვა ყვი-
რილი ნაკრძალის ყოველი მხრიდან.

ტყე კვლავ გამოცოცხლდა.

დაიწყო ტყის უჩვეულო კონცერტი.

წამოსასხამს უზარმაზარი ნაძვის ძირში ვშლი. თამბაქოს
ვაბოლებ, ყურს ვუგდებ, თან ვითვლი ჩემს უბანში მყვირალ
ირმებს. განსაკუთრებით ძლიერ ყვირის ერთი ხარირემი, ლი-
კანის ხეობაში. ეს არის გამარჯვების გამომსახველი, ჟინმო-
რეული ყვირილი! უდაოდ, ეს უნდა ყოფილიყო ბებერი,
დიდი ხარირემი, რომელსაც ბევრჯერ ჰქონდა კავშირი ფურ-
ირმებთან და ახლა თავის ზეიმს ამცნობდა ტყის სამყაროს,
იგი თავისი მრისხანე ხმით თავისკენ იწვევდა გამბედავ, გუ-
ლად ირმებს.

დაუვიწყარ შთაბეჭდილებას ახდენს ადამიანზე ირმის ყვირილი. ისე აღიქვამ ამ ყვირილს, თითქოს გააყვებულ ლომის ღმუილს უსმენ. ნაკრძალის ფართო ტერიტორიაზე გაბნეული ეს ყვირილი იძლევა წარმოდგენას ირმის უდიდესი ძალისა და უშიშროების შესახებ მის საქორწინო პერიოდში, მარად ჩაუმტკრალ განაყოფიერების ინსტინქტის შესახებ, რომლითაც სავსეა მთელი ცოცხალი ბუნება და რომელიც შეუჩერებლად წინ ეწევა სიცოცხლეს.

და ყოველთვის, როცა მე ვისმენდი ირმების ყვირილს, ირმების ამ თავისებურ კონცერტს, მაგონდებოდა სიტყვები მწერალ ალექსეი ტოლსტოის მიერ შექმნილი ანდალუსური სერენადიდან:

სიყვარულის ცეცხლში ვიწვი,
ყველას ვუხმობ ფიცხელ ბრძოლად!

მყვირალობის დროს ადამიანი იშვიათად ნახავს მყვირალ ირემს. ამისთვის საჭიროა შეუუმჩნევლად, ჩქარი ნაბიჯებით მიეპარო, როცა იგი ყვირის, რადგან ამ დროს არაფერი ესმის მას; ხოლო როცა შეჩერდება, შენც უმაღვე იქვე უნდა შეჩერდე, გაქვავდე, რომ არ გაიგოს შენი მიახლოება. საკმარისია, ირემმა ოდნავ ყური მოჰკრას უმნიშვნელო ხმასაც კი, რომ კლდე-ღრეზე გადავარდება და იმ არემარეს განშორდება.

ამიტომ ამ საქმეში უდიდესი სიფრთხილის, უდიდესი ოსტატობის გამოჩენა მართებთ „მყვირალობის“ მოსმენისა და მყვირალი ირმის ნახვის მსურველებს.

მყვირალობაზე დასწრება გატაცებით უყვარდათ ძველად პრივილეგიური კლასის, არისტოკრატიული ფენების წარმომადგენელ მონადირეებს.

მეც მერგო წილად დავსწრებოდი მყვირალობას.

... ისევ ნაძვის ძირში გაფენილ წამოსასხამზე ვზივარ. სულგანაბული ყურს ვუვდებ, თუ რა უნდა მოხდეს ამის შემდეგ, მაგრამ დახეთ, სიჩუმე ჩამოვარდა, ტყე კვლავ დუმს, „არსაით ხმა, არსით ძახილი!“ ნელა ვდგები, წამოსასხამს მხარზე ვიკიდებ, მივდივარ უხმაუროდ, ფეხაკრეფით, მეში-

ნია, ფოთოლმა არ გაიფაჩუნოს, ფიჩხი არ გავტეხო და არ გავამყლავნო ჩემი აქ ყოფნა... თორემ ყველაფერი ჩაიფუტებოდა...
შემა...

ისევ ყვირილი, საოცარი, საშინელი, ამაზრზენი, თანაც წარმტაცი. ადგილზე ვჩერდები, ხეს ვეფარები სულგანაბული, გული საოცრად მიძგერს. ვგრძნობ ლიკანის მხრიდან ყვირილით მოდის ხარირემი, იმასაც ვგრძნობ, რომ ის ძალიან ჩქარა მოიწევს, თანდათან მიახლოვდება.

„ისე როგორ უნდა ჩამიაროს, რომ თვალი ვერ მოვკრა! არა, ეს შეუძლებელია! ვნახავ, უსათუოდ!.. აი, აქეთ, ჩემკენ მოდის!..“ — ვფიქრობ და გული ამოვარდნას აპირებს.

ყვირილი სულ მოახლოვდა... ის უკვე ასიოდე ნაბიჯზეა! და აი, ჩემს წინ გადაშლილ, მთვარის შუქზე განათებულ ხეობის ვიწრო ფერდობზე გამოჩნდა დატოტვილრქებიანი ტყის ეს ულამაზესი ქმნილება. უცებ ჩერდება, თავს მალა სწევს, ყურებდაცქვეტილი აქეთ-იქით იცქირება, ხელახლა ტყის ჭურღმულში გადასაფარდნად გამზადებული.

მე კი გაოცებული შევცქერი მას. შევცქერი და სადღაც გულის სიღრმეში ჩუმად ვეკითხები ჩემს თავს:

„ნუთუ ეს არის! ნუთუ სინამდვილეა და არა ზღაპარი!“

ირემი ისევ იმავე უცვლელ პოზაში დგას: თავაწეული, გაოცებული. უცებ დაიყვირა ისეთი მჭექარე ხმით, რომ თითქოს სმენა წამერთვა. მკაფიოდ მესმის მისი ხანდაზმული, ძლიერი ამოსუნთქვა. აშკარად ვხედავ, რომ ყოველ ამოსუნთქვაზე ფერდები საოცრად ებერება და ნესტოებიდან თითქოს ღრუბლის ბოლქვები ვარდება. სულ ახლოს ვარ მისგან, უდიდეს სიამოვნებას ვეძლევი, ვნეტარებ ამ ჯერ არნახული სურათით. ირემი კი ბაიბურში არაა, რა იცის, რომ ასე ახლოს ვარ ჩასაფრებული. ო, რომ იცოდეს, როგორ შეეშინდება, როგორი სისწრაფით მოწყდება ადგილიდან! მაგრამ მყვირალობის ექსტაზში მოსულს, არაფერი ესმის...

მცირე ხანს ასე დგას, მერე ძირს ხრის დატოტვილ რქიან თავს, მიწას თუ ბალახს სუნავს, ჩლიქებს ურტყამს...

და აი, კვლავ სწევს თავს მალა, შორს იხედება, იწყებს ყვირილს: ამჯერად ისე მჭექარე ხმით, რომ ყური მიბჟუის.

უცებ შეწყვიტა ყვირილი, ელვის სისწრაფით ადგილიდან მოწყდა და ეს ზღაპრული მოჩვენება თვალსა და ხელს შეეჭვებოდა.
 ჰქრა.

იქნებ ნიავემა მიიტანა მის ნესტოებამდე ადამიანის სუნია და აგრძნობინა მოახლოებული ხიფათი? იქნებ მისმა მახვილმა თვალებმა შემნიშნეს და ამიტომ გაჰქრა? ვინ იცის!

გაოგნებული ვდგავარ ერთ ადგილას, ხმას ვერ ვიღებ, მესმის მხოლოდ ხან ჩლიქების სწრაფი დარტყმის ხმა, ხან კი ფიჩხის ლაწალუწი.

შორს კი, შორს, ნაკრძალის ყოველი კუთხიდან ისმის ყვირილი, მაგრამ უკვე აღარ მაინტერესებს, რადგან სულ ახლახან თვალწინ მედგა ცოცხალი, მყვირალი ხარირემი!

ნელი ნაბიჯებით გარს ვუვლი ჩემს უბანს; მესმის ტყის სიღრმეში, ხეობებსა და ფერდობებზე კვლავ შეუწელებლად გრძელდება ეს უცნაური სერენადები. მთვარე კი ისევ ვერცხლისფერ შუქს ღვრის დედამიწაზე. მთელი არემარე გაკაშკაშებულია...

ბევრი ვიხეტიალე, საცაა განთიადიც მოადგება ცის კიდეს. ბადრი მთვარე დასავლეთით გადაიხარა. მყუდროებაა. თვალშეუდგამი ხეები გარინდებულან, ღამის განმავლობაში აფორიაქებული ტყე განაგრძობს საგანთიადო ძილს...

მივდივარ მონადირეთა სახლისაკენ, ისე მივყვები უდაბური ტყის ვიწრო ბილიკებს, თითქოს ზმანებათა ჯადოქრული ზღაპრული სამყაროდან ვიყო გამოსული...

„ქობულას“ ბადარჩინა

ბორჯომის ხეობის ნაკრძალ ტყეებში შუა სექტემბრიდან იწყება ირმების მყვირალობა.

არავინ ემუქრება მათ ტყვიით მთელი სიცოცხლის ყველაზე უფრო ბედნიერების უამს — ქორწინების დღეებში.

ასე არ იყო რევოლუციამდე: მაშინ ირმის მყვირალობაზე ბორჯომს ეწვეოდნენ „მაღალკეთილშობილი“ მონადირეები

და დიდი მთავრის — ბორჯომის სანახების მაშინდელი მფლობელის — მეგობრები. ღამის განმავლობაში ამ დროს ხოცავდნენ რამდენიმე მყვირალ ხაირემს.

მე მახსენდება ერთი შემთხვევა, როდესაც ერთმა ტყისმცველმა ასეთი ნადირობის დროს სიკვდილს გადაარჩინა უზარმაზარი ხაირემი, რომელსაც განსაკვიფრებლად დიდი და მრავალნაყარი რქები ჰქონდა. ამ ირემს თვითმული მცველი იცნობდა და მას „ქობულას“¹ ეძახდნენ.

ეს 1915 თუ 1916 წლის სექტემბრის ბოლოს მოხდა. თბილისიდან ბორჯომს ჩამოვიდა მეფის ნაცვალის ადიუტანტი, ვილაც გერმანელი ბარონი. მან დაცვას მეფის ნაცვლის ბრძანება წარუდგინა, რომ მიეცათ მისთვის გამყოლი და ნება დაერთოთ მყვირალობაზე სამი ხაირემის მოკვლისა.

სწორედ იმ ღამეს იყო გახურებული მყვირალობა. მყვი-

¹ „ქობულას“ ისეთ ხაირემს უწოდებენ, რომელსაც დიდი და მრავალნაყარი რქები აქვს, ზოლო ორივე რქის ბოლოს სამი ნაყარი ისეთ საშთითს წარმოადგენს, რომ შიგ თავისუფლად შეიძლება ქორის ბუდე მოთავსდეს. (ვ. ბ.)

რალობდა ირმების დიდი რაოდენობა, გაცილებით მეტად ვიდრე სხვა დროს. მაშინ ირმები დაუმფრთხალნი იყვნენ.

ბადრი მთვარე დაჰკაშკაშებდა ხეობას. ტყეში ისეთი ნათელი იდგა, თითქოს დღეაო. ბარონი კარგ ნადირობას ელოდა.

ნადირობის მმართველმა პატივსაცემ სტუმრის გამყოლად საუკეთესო ტყისმცველი — შაქრო აარჩია.

მონადირეები ცხენებზე შესხდნენ და მალე ახლანდელ შაქროს ბინაზე მივიდნენ. აქ მაშინ სანადირო ქოხი იდგა.

ბარონი ლაზათიანად დანაყრდა, კონიაიცი ხუხა, ალბათ, გასამხნეველად და შაქროსთან ერთად საღამო ხანს სანადიროდ გავიდა.

ირმები უკვე ყვირილს იწყებდნენ.

— იცით რა, მე მინდა კარგი, დიდი ხარირემი მოვკლა, — წაილაპარაკა ბარონმა. — წვრილმანი არ მაინტერესებს!

ამაზე შაქრომ უპასუხა, რომ ბარონს თვითონ შეუძლია აარჩიოს ირემი თავისი გემოვნების მიხედვით და, რომელიც მოეწონება, მას ესროლოს. შაქრო კი მხოლოდ უკვე დასრულებულ, დიდ ირმებს აჩვენებს.

გზას გაუდგნენ. ჩამავალმა მზემ წითლად შეღება დასაგლეთი. აღმოსავლეთით ამოვიდა ღამის გუშაგი, გაბადრული მთვარე და იქაურობას შუქი მოჰფინა. გაცდნენ თუ არა „როკოების სარეკს“ და გორაკიდან თავქვე დაეშვნენ, ხეობიდან მოისმა ყრუ, მაგრამ მრისხანე ამობღავილი. ეჭვს გარეშე იყო, რომ დიდი ხარირემი ყვიროდა.

— მიმიყვანეთ მასთან. — ჩასჩურჩულა შაქროს ბარონმა.

შაქრო, სარგებლობდა რა ირმის ყვირილის წუთებით, როგორც კატა, სწრაფი ნახტომებით უახლოვდებოდა მას.

ახმახ გერმანელს ოფლი ღვარად ჩამოსდიოდა, წარამარა ბუჩქებსა და ხის ხმელ ტოტებს ეჩხებოდა, ბორძიკობდა, მაგრამ დიდი გულმოდგინებით მისდევდა შაქროს და მხოლოდ ორიოდეჯერ წაილულულა:

— ძალიან ნუ ჩქარობთ... სული მეხუთება.

როდესაც ირემი გაჩუმდებოდა, მონადირეებიც ერთ ადგილზე გაირინდებოდნენ.

ტყის ნაპირს მიაღწიეს. პატარა მინდორი გამოჩნდა. მოდიოდა ირემი. იგი მონადირეებიდან ორასიოდე ნახევრზე თუ იქნებოდა.

— აქ დადექით, ხეს მოეფარეთ. — წასჩურჩულა გერმანელს შაქრომ. — და, როდესაც ირემი მინდორზე გამოჩნდება, ესროლეთ. — და თვითონ ერთ დიდ ხეს ამოეფარა.

გერმანელმა თოფი გამართა და მარცხენა მხარით ხეს მიეყრდნო.

პატარა მინდორზე, რომელიც მთვარის შუქით დღესავით იყო განათებული, ყველაფერი ნათლად ჩანდა.

აგერ გამოჩნდა ტყის ეს გასაოცარი სიმშვენიერე და გაისმა მისი ძლიერი ხმა.

ბარონმა დაუმიზნა, მაგრამ თოფი მყისვე ძირს დაუშვა და შაქროს ხმამაღლა უთხრა:

— არა, ამას არ ვესვრი, რქები არ უვარგა, უფრო უკეთესი მოვნახოთ.

იგრძნო რა ადამიანები, ირემი ორი ნახტომით გადაევიწყო მინდორს და ტყეს თავი შეაფარა.

კვლავ გზა განაგრძეს, ისევ ბილიკზე გავიდნენ. ირმების ყვირილს ყური დაუგდეს. სხვადასხვა ადგილზე და ძალიან ახლოც ათი სხვადასხვა ხმა ისმოდა.

— აი, ბატონო, ეს მგონი ძალიან კარგი ხარი უნდა იყოს. — უთხრა შაქრომ ბარონს.

— დიახ, თქვენ მართალი ხართ, აბა მივუახლოვდეთ! — თქვა ბარონმა.

შაქრომ კვლავ დაიწყო მიპარვა, გადალიოდა ხიდან ხემდე და თანდათან უახლოვდებოდა მყვირალ ირემს. შაქროს უკან მისდევდა გერმანელი, კვლავ ოფლი ღვარად ჩამოსდიოდა, კვლავ ბორძიკობდა. ბოლოს შეჩერდნენ. გადაწყვიტეს, აქ დალოდებოდნენ ირემს. ის კი გამუდმებული ყვირილით მოდიოდა მათკენ.

შაქრო უკან და გვერდით ამოუდგა ბარონს, რომელმაც კვლავ მოიმარჯვა შტუტერი და სასროლად მოემზადა.

მაგრამ რაც უფრო ახლოვდებოდა ირემი, რამდენადაც უფრო მკაფიოდ ისმოდა მისი მრისხანე, ქუხილის მსგავსი

ხმა, მით უფრო რწმუნდებოდა შეშფოთებული შაქრომით მათ ამ ადგილებს ყველაზე უფრო დიდი, მძლავრობის მათი ირემი — „ქორბუდა“ უახლოვდებოდათ.

მის თავზე აღმართული იყო მთელი ბუჩქი ლამაზად ნაყარი რქებისა, რომელთა ბოლოში გვირგვინებით წამომდგარიყო ორი საბუღარი. ამ ტყეში არ იყო „ქორბუდაზე“ ულამაზესი, უძლიერესი და უდიდესი ხარირემი. ტყის ყველა მცველი იცნობდა და თვალისჩინივით უფროთხილდებოდა მას, მისი მოკვლის საშუალებას არ აძლევდნენ მამულის მფლობელი მთავრის შვილსაც კი. და აი ვილაც შემთხვევით მოსულმა გერმანელმა ბარონმა, შაქროს თვალწინ უნდა ძირს დასცეს ბორჯომის ხეობის ეს მშვენიება, უნდა წაიღოს მისი საუკეთესო რქები.

— ეს არ მოხდება! — გადაწყვიტა შაქრომ და ჯიბიდან დიდი თეთრი ცხვირსახოცი ამოიღო, ფეხქვეშ კი ფრთხილად ხის ხმელი ტოტი დაიდვა.

საიღბლოდ „ქორბუდა“ შეუმჩნევლად გამოჩნდა და იმ ადგილიდან კი არ გამოვიდა, საითაც ბარონის შემართული თოფის ტუჩი იყო მიშვერილი, არამედ სულ სხვა მხრიდან მოევიწინა იგი მონადირეებს. სანამ ბარონმა ირემი შენიშნა, სანამ შტუცერი გამოუმინა, შაქრომ მოასწრო ფეხქვეშ დადებული ხის ხმელი ტოტისათვის ფეხი დაედგა. ტოტის გატეხის ხმაზე ირემმა ყურები ცქვიტა, თვალი მოჰკრა შაქროს თეთრ ცხვირსახოცს, რომელსაც თავგამოდებით აქნევდა იგი, და თვალის დახამხამებაზე გაუჩინარდა.

შაქრომ შვებით ამოისუნთქა.

— ქორბუდა გადარჩა! დღეს იგი უკვე აღარ შეგვხვდება! — გაიფიქრა მან.

— რაშია საქმე? რა მოხდა? რად გაქრა ასე უცბად ეს ულამაზესი ქმნილება? — ლულულულებდა დაბნეული მონადირე.

— ალბათ თქვენ მეტად შესამჩნევად შემობრუნდით მისკენ... და, მგონი, ფიჩხსაც დაადგით ფეხი. ირემი ხომ უფროთხილესი ნადირია და აი ისიც თვალის დახამხამებაზე ტყეს შეერია... არა უშავს რა, უფრო უკეთესს ვნახავთ, — დაამშვიდა შაქრომ აბეზარი სტუმარი.

მაგრამ ბარონს არ შეეძლო „ქობულდას“ დავიწყებად დასწავლი
სულ წყველა-კრულვით იხსენებდა ამ ამბავს.

— აი მესმის ირემი, ეს ნამდვილი ტყის მეფე იყო, აფსუსს!..

მთელი ღამე იარეს ტყეში.

გამთენიისას, როგორც იყო, შეხედნენ ბარონისათვის მოსაწონ ხარირემს და ადგილზევე დააჩოქეს იგი.

მეორე ღამეს მან კიდევ ერთი ირემი მოკლა და ნადირობაც ამით მოათავა...

თოვლში

მზიანი და თბილი ამინდი დაიჭირა. სამხრეთის ნაზი და საამო ზამთრის პირი დადგა. თითქოს მძინარე მხეცები ღრიალით წამოიჭრნენ. ხმაურობს ზღვა. შორიდან გამოქანებული ტალღები ერთმანეთს ეძაღებიან, თავზე ახტებიან და საოცარი სიმძაფრით ეხეთქებიან ნაპირს. აქაფებული ტალღები საამო შრიალით უკუიქცევიან და უფსკრულში ინთქმებიან.

ბაღებში ჰყვავიან თავხუჭუჭა ქრიზანთემები, ლურჯი ჰორტენზიები, ფერად-ფერადი კამელიები, ირგვლივ წარმტაც სურნელებას აფრქვევენ პატარა ყვავილები, შესანიშნავი ტუჩგროზები. ზამთრის წვრილმანი ყვავილები სუროსავით შებლანდულან კედლებზე, შემოჰხვევიან ხეებს. პალმები მთელი თავიანთი სიღიადით არხევენ ჭრელ ფოთლებს ნიავის გამოჭროლებაზე.

ზღვისპირა ბაღში მთელ დღეს ირევა ხალხი, ერთნი უსაქმობის, მეორენი ავადმყოფობის გამო. იმედი აქვთ, განიკურნებიან ავადმყოფობისაგან და ხარბად სუნთქავენ ზღვის წყფთა ჰაერს.

ზამთრის სითბო ანებივრებს ყველას.

ჩვენ კი, მონადირეები, მოწყენილნი დავდივართ ამ მოალერსე და უშფოთველი ბუნების წიაღში. ჩვენ არ გვახარებს ზამთრის არც სითბო, არც მისი სინაზე, რადგანაც ის არ გვაშლევს უდიდესი სიამოვნების — ნადირობის საშუალებას.

ტყის ქათმები მოშორდნენ ზღვისპირის სითბოს, მთებში კენ წავიდნენ, ტენიან ტყეებს მიაშურეს. იხვები უთვალავ გუნდებად სხედან ზღვაზე. არც ერთი მათგანი არ ფიქრობს ჭაობისაკენ გადმოფრენას და ჭყუმპალაობას ლაქაშებით დაფარულ ჭყანტობებსა და მდინარეებში. ზღვაზე საჭმელი თავზე საყარად ეშოვებათ! მაშ რილასთვის უნდა შეწუხდნენ?

ამ ხნის განმავლობაში, საღამოობით, ჩემი ერთგული ძაღლის, „რაშის“, თანხლებით, რამდენჯერ გავედი ქალაქგარეთ, იხვებისათვის საყვარელ ჭაობებში. იხვების გადმოფრენის მოლოდინში ორი-სამი საათი ვდგავარ მუხლებამდე წყალში, მაგრამ ამაოდ. მზე უკვე დიდი ხანია ჩავიდა. მისი უკანასკნელი სხივიც კი ჩაქრა ჰორიზონტზე, ცის კიდეზე აკიაფდნენ კაშკაშა ვარსკვლავები, იხვები მაინც არსად ჩანან...

მხოლოდ მაშინ, როცა შინ მოვბრუნდი, მესმის, რომ მაღლა, ძალიან მაღლა, ჰაერში ფრთების გაბმული შრიალით მიფრინავენ იხვები სადღაც შორს, ჩვენთვის უცნობ ადგილებში. მე კი თოფის გაუსროლელად მოვებოტებ შინისაკენ. ცუდ გუნებაზე ვარ, „რაშიც“ გაბრაზებულია, ჭკვიანი თვალებით უკმაყოფილოდ ათვალიერებს გარემოს.

ნადირობა არაა, სამაგიეროდ არიან მეგობრები.

ეს მეგობრები გაერთიანებულნი არიან მონადირეთა ამხანაგობაში „ჩვამა“. ისინი ხშირად თავს იყრიან სასადილოში, გაშლილი სუფრის გარშემო.

სუფრის ცნობილ ხელმძღვანელად და მთავარ ჩვამად ითვლება ძალზე ჩასუქებული, უაღრესად გულკეთილი ნიკოლოზ ვასილევიჩი, დედით აფხაზი, მამით რუსი. არაჩვეულებრივად მხიარული და მეგობრებისათვის საყვარელი ადამიანი.

— ძვირფასო „ჩვამებო“, აავსეთ ჭიქები, შევუდგეთ! — აცხადებს მთავარი „ჩვამა“. ჭიქებიც ერთიმეორეზე იცლება, იწყება ტკბილი საუბრე... მერე გადავდივართ საქმიან საუბარზე. ჩამოვარდნილი დავა უთუოდ დიდხანს გაგრძელ-

დებოდა, მაგრამ ნიკოლოზ ვასილევჩიმა ტკბილი ხმით სიმღერა წამოიწყო. ჩვენც უმაღვე სიმღერაზე გადავდივართ...

მთავრდება სიმღერა. იწყება წმინდა მონადირული საუბარი. ადგენენ სანადიროდ წასვლის გეგმებს. არის მოსაზრება, წავიდეთ შორს, სამურზაყანოში, ხობებზე ან მთისძირის ტყეებში გარეულ ღორებზე. ყოველი ჩვენგანი თავის მოსაზრებას აყენებს, იწყება დავა, ხმამაღლა მსჯელობა. გაცხარებულ ლაპარაკში უცებ გაისმა:

— მე კი წინადადება შემომაქვს, ღორებზე სანადიროდ წავიდეთ „წყვილი მდინარის“ პირას. აი, მესმის სანადირო ადგილი! თუ სადმე ღორია, სწორედ იქ არის! — განაცხადა ჩვეულებრივად სიტყვაძვირმა, ტანმორჩილმა რაჭველმა სიმონიკამ, უხუცესმა „ჩვამამ“. ეს იყო ჭალარა წვერულვაშიანი, ნახშირივით შავი და მკვირცხლთვალეა კაცი.

— ბევრს დაეხოცავთ სადღესასწაულოდ! შორსაც არაა, აქვეა! ღორი კი მართლა ბევრია! — კვლავ განაგრძობდა იგი თავისი მოსაზრების დასაბუთებას.

ახლა საერთო ლაპარაკი ჩამოვარდა „წყვილ მდინარეზე“. სერიოზულად დაიწყეს მსჯელობა ღორებით მდიდარ ამ ადგილებში სანადიროდ წასვლაზე.

გადაწყდა წასვლა.

გაშლილ სუფრაზე გაცხარებით ლაპარაკობდნენ, მაგრამ, როცა საქმე წასვლაზე მიდგა, სხვადასხვა მიზეზით ბევრმა თავი შეიკავა. მიუხედავად ამისა, მსურველები მაინც საკმაოდ აღმოჩნდნენ. ჩამოყალიბდა ჯგუფი, რომელშიც შევიდნენ: სიმონიკა, ივან ანდრეევიჩი, მე და კიდევ ექვსი სხვა მონადირე. ჩემი მეგობარი, ივან ანდრეევიჩი, შესანიშნავი, გამოცდილი მონადირე, ნადირის კვალის სწორუპოვარი გამომცნობი, მთამსვლელი, განსაკუთრებით ღორისა და დათვის ჩვევების შესანიშნავი მცოდნე იყო. ახალგაზრდობაში, თურმე, ქურდულად ნადირობდა მეფის ბელოვეყის ნაკრძალში, ამიტომაც იყო გადმოსახლებული საქართველოში.

ყველაფერი მზად იყო. ჩვენი საერთო მეგობრის, სიმონ-

ნიკას, ძაღლებიდან ორი წყვილი მდევარი, რომლებიც კარ-
გად დაგეშილნი იყვნენ ღორებზე, მოუთმენლად ელოდნენ
გამგზავრებას.

ოც დეკემბერს, განთიადისას გავედით სოხუმიდან.

ჩვენი მძიმე ტვირთი ორ ცხენს ავკიდეთ.

ამ ტვირთში იყო განიერი ბრეზენტი, ავდრის შემთხვე-
ვაში კარავის მოსაწყობად, ქვაბი, ჭურჭელი, თბილი საბნები
ტყეში ღამის გასათევად, პური და სხვადასხვა სურსათი.
ჩვენმა საერთო მეგობარმა, საზოგადოება „ჩვამას“ წევრმა,
მეთუთუნე დიმიტრიადიმ გამოგვაყოლა დარაჯი, მოხუცი მო-
ნადირე გიორგი, რომელსაც ცხენების მოვლა მიანდეს.

ჩვენს ჯგუფში სულ ათი კაცი იყო: სიმონიკა, ივან ანდ-
რეევიჩი, მე, ქალაქის საავადმყოფოს ექიმი, მოსკოველი ვა-
სილიევი — დიმიტრიადის სიძე, ბერძენი ჩოლაკისი, ახალ-
გაზრდა ბალტიელი სივერსი, სამოქალაქო სასწავლებლის მას-
წავლებელი ნეკტონოვი, ანდრეევი, დარაჯი გიორგი და მდევ-
რების გამყოლი პეტრო.

პეტროს გარდა ყველანი ცხენებით მივდივართ.

მზე ჯერ კიდევ არ ჩანს მთების მწვერვალზე. ცივა. გზა
და ბალახი ლურჯად მოჭირხლულია. ცხენები ისე სუნთქა-
ვენ, რომ ნესტოებიდან ორთქლის ბოლქვები ვარდებათ.
ნაბდებს ვიხვევთ. მალე ავდივართ „ტრაპეციის“ მთაზე. ლა-
პარაკის თავი არა გვაქვს. ტაატით ვირწევით უნაგირზე.
ვფიქრობთ მხოლოდ ნადირობაზე, ღორებზე, მარჯვე სრო-
ლაზე, მდიდარ ნადავლზე. აღმართს შეეუდექით. მივყვებით
ქვებით მოხერგილ გზას, სოფელ ანდრეევკაში ვჩერდებით,
ვსაუზმობთ, კვლავ განვაგრძობთ გზას.

ხშირი, ბნელი ტყე მთავრდება ხეობასთან, რომლის სიღრ-
მეში ვერცხლისფერ ზოლად ბრჭყვიალებს მდინარე გუმისთა.
ვიწრო ბილიკი თასმასავით აპყოლია თვალშეუდგამ კლდეებს
და მიემართება მალლა, სულ მალლა ციცაბოებზე. ცხენმა
რომ ერთი წაიფორხილოს, თავქვე გადაეშვები, ხელს ვერა-
ფერს წაატან, ისე გადაიჩეხები უძირო ხრამში. მთიან ადგი-
ლებში მოხერხებულად სიარულს ნაჩვევი ცხენები ფლოქვე-
ბით ეჭიდებიან ბილიკის ქვებს, ისე ფრთხილად მიაბიჯებენ,
რომ მოსალოდნელ საფრთხეზე არავინ ფიქრობს.

ბილიკი მაღალ კლდის თავზე დამთავრდა. ამას იქით იწყება წიფლის ხშირი ტყე, ბილიკიც ფართოდება, ისინი დევს ოღროზოღროებს, ხეობებსა და ხევხუეებს, რომლებშიც რიყის ქვებითა და გამხმარი ტოტებით ამოვსებული ლელეები მირაკრაკებენ. ირგვლივ ფერდობები შემოსილია დეკისა და წყავის ბუჩქებით, მაღლა ატყორცნილან წიფლის ხეები.

წამოვეწიეთ პეტროსა და მდევრებს, რომლებიც მოუთმენლად მიიწევენ ტყისაკენ. ძალებს ძლიეს ვაკაეებთ, რადგან გრძნობენ ღორების სიახლოვეს, რომლებიც შესაძლოა ათიოდე ნაბიჯზეც კი წვანან წყავის ბუჩქებში. ალბათ წინაღამით ძაღზე გამაძლარი ღორები არც კი გრძნობენ, თუ რა სიურპრიზს უმზადებენ მათ სოხუმელი მონადირეები.

— კარგი ადგილება! — წვრილი ხმით გადმომძახის ივან ანდრევეიჩი. — იცი რა გითხრა, მე უკვე ვგრძნობ ღორების სუნს, — განაგრძობს იგი და ცხვირით ჰაერს ყნოსავს, — თქვენ ვერა გრძნობთ? სოკოების თუ სინესტის სუნი ასდით! აბა, შეიყნოსეთ!..

დაძაბულად ვყნოსავ. მართლაც, ვგრძნობ რაღაც განსაკუთრებულ სუნს, მხოლოდ ვერ ვარჩევ რისია: დამბალი სოკოსი, თუ სველი ტყავისა. არ ვიცი რისია, მაგრამ ერთს მაინც ცხადად ვგრძნობ: ეს სუნი რაღაც თავისებურია, მწკლარტე. მას შემდეგ, ნადირობისას, არაერთხელ მიგრძენია ეს სუნი ტყეში და, ჩვეულებრივად, ძალიან მალე თავზე წავდგომივარ ღორებს.

ორიოდე საათს მივედიოდით ტყის მიხვეულ-მოხვეული ბილიკით, ბოლოს მივედით იმ ადგილას, სადაც გუმისთას ხეობის სიღრმეში ჩასასვლელი დაღმართი იწყებოდა. განიერი, სრულიად სწორი გზა თანდათან მრეცად ეშვებოდა ქვემოთ. ის წარმოადგენდა ნამდვილ ჩრდილოვან ხეივანს, რომელზეც სიარული დიდად სასიამოვნო იყო.

ჩვენ უკვე იმ ადგილას ვართ, სადაც მდინარე გუმისთა ორად იყოფა. ხეობა განივრად იშლება, აქ უერთდება ერთმანეთს მთის ორი მდინარე, ორი გუმისთა.

ანკარა წყალი ხმაურით გადარბის ლოდიდან ლოდზე,

ტლაშუნით ეხეთქება ქვებს, ქაფდება, გვერდს უვლის ნაპირზე გადმომდგარ კლდეებს, ირგვლივ ეშხეფება ბროდის წინწკლებად დაფრქვეული.

მდინარის ნაპირის განიერი ზოლი დაფარულია მარადმწვანე ბუჩქებით. იმის იქით თანდათან მალლა მიიწევს ტყე, რომელიც ყოველი მხრით გარს არტყია ხეობას.

ეს არის ჩვენი სანადირო ადგილი.

გუმისთაზე გადავდივართ ფონით. საბანაკო ადგილი უკვე შევარჩიეთ. ცხენებს ტვირთი მოვხსენით. ტოტებისაგან დიდი კარავი გავაკეთეთ, ბრეზენტით გადავხურეთ. ვკრით წყავიბ მოქნილ, შეფოთლილ ტოტებს, ვაქუჩებთ გამხმარ ფოთლებს, ბალახს, რომლისაგანაც საწოლს ვამზადებთ, ზედ ნაბდებსა და საბნებს ვაფარებთ.

ნადირობის დაწყება უკვე გვიანია — დღის ოთხი საათია. საქმე ისედაც ბევრი გვაქვს, თან დაღლილები ვართ. ესეც არ იყოს, საჩქარო არაფერია: ირკვევა, რომ აქ ცხენებისათვის ბალახი არ მოიპოვება. რა უნდა ვქნათ? მშვიერი ცხენების დატოვება არ შეიძლება. გადავწყვიტეთ, ისინი გავრეკოთ სოფელში, სადაც თივაც იშოვება და ქერიც. ამავე დროს, მხოლოდ ახლა გამოირკვა, რომ პურიც ისე ცოტა წამოგვიღია, რომ ხვალამდე ძლივს გვეყოფა.

ცხენებს გიორგისა და პეტროს ვატანთ. საჩქაროდ ვუმზადებთ საუზმეს, ფულსაც ვაძლევთ.

პეტრო ზეგ დილით უნდა დაბრუნდეს, თან პურიც უნდა ჩამოიტანოს, მესამე დღეს კი გიორგი ჩამოიყვანს ცხენებს და უკან დაგბრუნდებით, რადგანაც გადაწყვეტილი გვაქვს, მხოლოდ ორ დღეს ვინადიროთ.

*

გიორგი და პეტრო წავიდნენ. ცეცხლი გავაჩაღეთ და თან წამოღებული ხორცის მწვადების დამზადებას შევუდგექით.

ძალაგამოლეული მზე ჩქარა მიეფარა ირგვლივ წამომდგარ მწვერვლებს. ბინდი მოახლოვდა, ცას ტყვისისფერი ღრუბლები გადაეფარა. ამასობაში მწვადებიც შევწვით და გემრიელად შევექექით.

რა თქმა უნდა, ჩვენი სუფრა არ ჰგავდა სოხუმელი/ მჭერმეტყველი იანკოს სუფრას, მაგრამ იმ მღუმარებთან მხოლოდ ცულ ტყეში, ბუნების წიაღში, ისე მაღიანად შევექცით ჩვენს მოკრძალებულ საკმელს, რომ ქალაქში ისეთს ვერასოდეს მოაწყობს ადამიანი. იქ, ტყეში, ყოველ ჭიქა არაყს განსაკუთრებული თავმომწონებითა და სიამოვნებით ვსვამდით. ვსაუბრობდით მხოლოდ ნადირობაზე და ორი დღის გეგმაც დაწერილებით შევადგინეთ. გაითვალისწინეთ: საით უნდა წავსულიყავით, სად უნდა გავჩერებულიყავით, ვის და რომელ რიგში უნდა წაეყვანა ძაღლები, როდის აგვეტეხა ყიჟინა. დაბნელდა.

კარავში მჭრქალად ბუტუტავს ფარანი. გამძლარი მღევრები გაშოტილან, ტკბილად სძინავთ, ხანგამოშვებით შეტოკდებიან მხოლოდ და თათებს გააქანებენ. ძაღლები უთუოდ ხედავენ თავიანთ მონადირულ სიზმარს. ვახშამი შოვათავეთ, ლოგინები გავშალეთ და დაეწეკით.

მონადირეთა ბანაკმა ჩაიძინა.

*

— ადეკით! — განთიადისას ხმამალლა დაიყვირა ივან ანდრეევიჩმა.

ჩვენც სწრაფად წამოვიშალენით.

ირგვლივ ყველაფერს თოვლის თეთრი სუდარა გადაჰფენია. განუწყვეტლივ მოდის მშრალი, წვრილი თოვლი. ცას რუხი ფერი გადაკვრია, თითქოს ძირს ჩამოწეულა.

— ნამდვილი სანადირო ამინდია! — ამბობს სიმონიკა. — ძაღლები კარგად იმუშავენ, კვალიც ნათლად ჩანს. ჩქარა, წავიდეთ.

სახელდახელოდ ვისაუზმეთ, თითო ჭიქა არაყიც გადავკარით. თოფებს ხელი დავავლეთ და გარეთ გამოვედით.

ხუთი მონადირე ჩასაფრდა, სამი კი ძაღლებითურთ მოსარეკად წავიდა.

გავუშვით თუ არა მღევრები, უმაღვე წვრილი ხმით ყეფა ატეხა „ფლეიტამ“, მას უპასუხა ბოხმა ხმამ. მალე ძაღლების

კონცერტმა მთელი ტყე გააყრუა, რაც აგრე ახარებს და მხიარულ გუნებაზე აყენებს მონადირეებს.

მეძებრებმა ღორები სწრაფად გარეკეს მთებისკენ, სადაც ჩასაფრებული იყვნენ მონადირეები. გაისმა სროლა: — ერთი, ორი; მერე ზედიზედ რამდენიმემ ერთად დაიგრიალა, და, ის იყო, ყეფაც შეწყდა.

ტყეში კვლავ სიწყნარე დამკვიდრდა. ხიდან ხეზე ფიცხი ჭახჭახით დაფრინავდნენ მხოლოდ შაშვები და გაბმული არასასიამოვნო ხმით ჩხაოდენ ჩხიკვები.

სიმონიკას ლოყები გამოებერა, ბუკის დაკვრით მოუხმობდა მდეგრებს; ისინიც თითო-თითოდ მორბოდნენ და გარს ეხვეოდნენ. ჩვენ შორის მხოლოდ სიმონიკა უკრავდა ბუკს. იგი დიდი ოსტატობითა და სიამოვნებით ასრულებდა ამას.

სიმონიკასაგან ორმოციოდე ნაბიჯზე ეგდო მის მიერ მოკლული ექვსფუთიანი ღორი. ერთი გოჭი სივერსმაც მოჰკლა, ვასილიევმა ორჯერ ესროლა დიდ ტახს და ორჯერვე დააცილა.

— მოგვილოცავს, ამხანაგებო! — მოახლოების უმაღვე მხიარულად შევეძახეთ მონადირეებს. ისინიც მეტად კმაყოფილნი იყვნენ.

გოჭი ჩქარა მოათრიეს და ღორთან დააგდეს, ნაწლავები გამოაცალეს, ხეზე დაკიდეს, რომ ნადირი არ მიჰკარებოდა. სიმონიკამ კვლავ დაჰკრა ბუკი, მეძებრები აიყოლია და გავსწიეთ წინ.

მცირე მორეკვა გავაკეთეთ, კვლავ ავაგდეთ ღორები, ტყე კვლავ შეარყია სროლის გრიალმა, მაგრამ ამჯერად საქმე უშედეგოდ დამთავრდა. ყველამ დააცილა, ღორები გაძვრნენ მომრეკთა მხრიდან და მიიმაღნენ.

— ცუდად ისვრით, მეგობრებო! — ავტორიტეტულად განაცხადა ივან ანდრეევიჩმა. — უკეთ უნდა დავუმისწოთ, თორემ გამოდის, რომ ტყუილუბრალოდ ვერეკებით ღორებს.

მონადირეები თავს იმართლებენ, ირწმუნებიან: ბუჩქებში გაქცეულ ღორებს ვესროლეთ, თოვლი თვალებს გვივსებდა და ზუსტად დამიზნება მოუხერხებელი გახდაო.

ამ დროს თოვა მართლა საოცრად გაძლიერდა. თოვლა განუწყვეტლივ.

ერთგან დავბანაკდით, შევისვენეთ, ვისაუზმეთ ^{ერყენული} ~~დასკელებ~~ გავეუდექით გზას, ახალ ადგილებისაკენ გავეშურეთ. ჩვენი ვარაუდით ღორები იქ გაიკრიფნენ.

დღის ორი საათი იქნებოდა, როცა მე და ივან ანდრეევიჩმა წამოვაგორეთ თითო ღორი. მისი ღორი რვა ფუთი იქნებოდა, ჩემი კი — დაახლოებით ხუთ ფუთამდე.

საშინლად მოვიქანცეთ. თოვლი გვაღიზიანებდა, მართლა ხელს გვიშლიდა სროლაში, ფეხსაცმელები და შარვალი დაგვისველდა, ძაღლები მიყუჩდნენ. გადავწყვიტეთ, იმ დღეს ამით დაგვემთავრებინა ნადირობა. დავბრუნდით, ღორებიც ბანაკში მოვათრიეთ, მერე ნედლი შეშა და ტოტები მოვაგროვეთ და ცეცხლი გავაჩაღეთ. აცივდა, ეტყობოდა, ღამით უფრო იმატებდა. ჩვენ კი სათბურები იმდენი არ წამოგვიღია, რადგან ვერ გავითვალისწინეთ, თუ ასე მკვეთრად შეიცვლებოდა ამინდი.

ბოლოს საქმეები მოვათავეთ, სველი ტანსაცმელი და ფეხსაცმელი გავაშრეთ, თოფები გავწმინდეთ, ძაღლები გავაძლეთ და, თვითონაც საშინლად მოშიებულნი, ვახშმად დავჯექით. ვისაც ნადირობის დროს მოკლული გარეული ღორის ღვიძლის, ჭაჭებისა და გულის მწვადები არ უჭამია, იგი ვერ წარმოიდგენს, თუ რა გემრიელი საქმელია ეს. ნადირობისას სწორედ ამით იწყება ჭამა და, რა თქმა უნდა, ჩვენც ამ ტრადიციას არ ვუღალატეთ.

წვეროსანი სიმონიკას ხელმძღვანელობით ვსვამდით ერთმანეთის სადღეგრძელოს და არაყს ვაყოლებდით შესანიშნავ მწვადს, ვარჩევდით ცალკეული მონადირის წარმატებისა და წარუმატებლობის მიზეზებს, ძაღლების მუშაობის შედეგებს, ვოცნებობდით მეორე დღის ნადირობაზე. იმედი გვქონდა უფრო მეტი წარმატებით ჩავატარებდით მას.

საღამოს თოვა გადაიღო, მაგრამ ვარსკვლავები მაინც არ ჩანდა. ირგვლივ დაურღვეველი მყუდროება დამკვიდრდა.

კოცონს ბევრი შეშა მივაყარეთ, რაც კი გვქონდა წაღებული, ყველაფერი ზედ დავიხურეთ და დავიძინეთ.

დილით არასასიამოვნო მოულოდნელი ამბის მოწმენი ხდით: მუხლებამდე თოვლი იდო, ღამე განუწყვეტილ ვია. კიდევ თოვდა და თოვდა.

ღრმა თოვლში უთხილამუროდ სიარული თითქმის შეუძლებელი იყო, ნადირობა კი ყოვლად წარმოუდგენელი. საშინლად დაღონებულნი ვართ, ვზივართ კარავში, დავავგუგუნეთ ცეცხლი, ვსვამთ ჩაის და პურის უკანასკნელ ნაჭრებს ვხრავთ.

მოუთმენლად გავცქერით იმ მხარეს, სადაც ღრმა თოვლის ქვეშ დაფარული ბილიკი გვეგულება. ველოდებით პეტროს გამოჩენას, რომელმაც პური უნდა მოგვიტანოს, მაგრამ პეტრო არ ჩანს, თოვა კი გრძელდება, სულ უფრო თოვს და თოვს.

— ჯანდაბას მისი თავი, ასე რატომ იგვიანებს?! — წარმოთქვა მოუთმენელმა სივერსმა. — ნაბრძანები ჰქონდა, რაც შეიძლება ადრე მოსულიყო, უკვე ათი საათია და მაინც არ ჩანს!

— საეჭვოა, რომ დღეს ამოაღწიოს! — მიუგო ივან ანდრევიჩმა, — ბრძანება რას შევლის, როცა ბილიკი ღრმა თოვლმა დაფარა და გავლა შეუძლებელია. დაგავიწყდათ გუმისთას ნაპირზე როგორი ვიწრო ბილიკებია გამოსავლელი?! იქ გიყიცი ვერ გაბედავს გავლას, ისიც ცხენით... არც ერთი ჭკვიანი ადამიანი არ იკისრებს ახლა ამას. უნდა დაიცადოს. გამოიღარებს, თოვლი ცოტა გადნება, იქნებ მზემაც გამოიხედოს, მაშინ იქნებ გამოაღწიონ... ჯერჯერობით კი უნდა მოვითმინოთ და ველოდოთ.

— პურზე რა ვქნათ? ნაჭერიც კი არ დაგვრჩა! — ჩაერია ექიმი. — უპურობა ცუდი საქმეა!

— ვინ არ იცის, რომ უპურობა ცუდი საქმეა, მაგრამ აბა, რას იზამ... ამაზე სოხუმში უნდა გვეფიქრა, მეტი უნდა წამოგვედო, ახლა უკვე გვიანაა ამაზე ლაპარაკი! არა უშავს რა, შიმშილით არ მოვკვდებით, კარტოფილი გვაქვს, იოლად გავალთ! — ანუგეშა სიმონიკამ ვასილიევი.

ხელმძღვანელის სიტყვებმა მაინც სასურველი გავლენა

ვერ მოახდინა. ყველას კარგად ესმოდა: მიუხედავად იმისა, რომ ხორცისა და კარტოფილის საკმაო მარაგი ^{გაქონდა} ჰქონდა, უპუროდ მაინც ძნელი იყო ჯდომა და ლოდინი. ასეთი მდგომარეობა შეიძლებოდა გაგრძელებულიყო რამდენიმე დღეს, თუ მზე არ გამოჩნდებოდა და ღრმა თოვლს არ გადაწობდა. უცებ თოვა შეწყდა, ცაც თანდათან მოიწმინდა და გადაისარკა, მაგრამ ჩვენი სიხარული ხანმოკლე აღმოჩნდა.

ერთი საათის შემდეგ ცა დამუქდა, კვლავ ახალი ძალით დაიწყო თოვა; საოცარი სისწრაფით ბარდნიდა. ამ მოულოდნელი უსიამოვნების გამო, მოწყენილი და გაბრაზებული ვისხედით კარავში. ნაღვლიანად შევეცქეროდით ხელისგულისოდენა თოვლის ფანტელების თამაშს, მათ გულმშვიდად ცვენას მიწაზე; ის თანდათან ამაღლებდა თოვლს იმ საპყრობილის კედელს, რომელშიც მოულოდნელად მოვეყვეით.

მთელ დღეს უბრაღ მყოფი ადამიანებივით შევეცქეროდით ერთმანეთს; ხმა არ ამოგვიღია, ვისხედით და თამბაქოს ვაბოლებდით. ზოგი შეშას ეზიდებოდა, ზოგი საწოლში იწვა, თავზე საბანწათარებული.

უპუროდ ვისადილეთ, თითქოს გავძეხით, მაგრამ მაინც უკმაყოფილო ვიყავით, მშივრებად ვგრძნობდით თავს. ბევრმა ჩვენგანმა იმ დღეს პირველად გაიგო, თუ რას ნიშნავს პური ადამიანისათვის, რა გაჭირვებას განიცდის ლუკმაპურს მოკლებული ადამიანი.

პეტროს უკვე აღარ ველოდებოდით. ახალ საგონებელში ჩავვარდით. ვფიქრობდით იმაზე, თუ რა დაგვემართებოდა ხვალ, როგორ უნდა გამოვსულიყავით ამ ტრაგიკული მდგომარეობიდან. ნადირობა შეუძლებელი იყო, სტიქიის კლანჭებში უმოქმედოდ ჯდომა მონადირეებისათვის უაზრობა და შეუფერებელი იყო. თოვა შეიძლებოდა გაგრძელებულიყო ისე, რომ ბილიკის ნასახიც დაეფარა და ტყიდან თავიც ვეღარ გამოგვეღწია. ვიღაცამ წინადადება შემოიტანა, ხვალ დილით, განთიადისას, ყველა მძიმე ნივთი დაგვეყარა, მარტო თოფი აგველო ხელში, გზას გავდგომოდით და სოფელ ანდრეევკაში გავსულიყავით. იქამდე ოციოდე კილომეტრი იქნებოდა. ჩვენი ვარაუდით ეს მანძილი შეიძლებოდა ათ-თორმეტ საათში გაგვევლო. დატოვებული ნივთებისა და ღორების

წამოსაღებად ცხენები უნდა გამოგვეგზავნა, თუ მზე გამოჩნდება, თოვლი მოდნებოდა და ბილიკი გაიწმინდებოდა.

ამაზე შევთანხმდით. იმედი გვქონდა მეორე დღეს თოვას გადაიღებდა. წინააღმდეგ შემთხვევაში გუმისთას ნაპირების მაღალი კლდეების ბილიკებით სიარული მეტად სახიფათო იყო, შეიძლებოდა რომელიმე ჩვენგანი გადაჩეხილიყო და დაღუპულიყო.

ამ გადაწყვეტილებამ ყველა დააშოშმინა, ნერვები დაგვიმშვიდდა, ვივანშმეთ და დავწექით. მაინც არ დამეძინა, წარამარა ვანთებდი ასანთს, ვეწეოდი თამბაქოს. ისევ მოუსვენარ ფიქრში ვიყავი გართული.

„ხვალ მივალწევთ თუ არა ანდრეევკამდე? ხომ არ გადაიჩეხება რომელიმე ჩვენგანი? რა საოცარი, ერთ გამოუთქმელი მიდრეკილება, რა უაზრო გართობის სურვილი ერეკება ადამიანს ოჯახურ, მშვიდობიან, მყუდრო ცხოვრებიდან? რა სურვილის ძალას მიჰყავს იგი ასეთ ყინვასა და სიცივეში, ციებ-ცხელებიან ჭაობებში, მთების მაღალ მწვერვალებსა და ხრამებში? რატომ არ ეშინია, როცა ასეთ სახიფათო მდგომარეობაში იგდებს თავს?“

ასეთ ფიქრებში დიდხანს ვიტრიალე, ბოლოს, როგორც იყო, ჩამეძინა.

მეორე დღით ადრე გამოგვეღვიძა.

მტრედისფერ ცაზე კაშკაშებდა ცისკრის ვარსკვლავი. სხვა ვარსკვლავები უკვე ქრებოდნენ. აღმოსავლეთით, მთების მაღალ მწვერვალების გაყოლებით, შორეულ ცის კიდეზე შუქის ზოლი ეფინებოდა, ჩვენი იმედი მართლდებოდა.

— ყმაწვილებო, ჩქარა, ისაუზმეთ! აიღეთ მარტო თოფები და ის აუცილებელი ნივთები, რისი ტარებაც შეგიძლიათ! ზედმეტს არაფერს მოჰკიდოთ ხელი! ჩქარა წავიდეთ! წინ შორი და ძნელი გზა გვიდევს! — განკარგულებას იძლეოდა სიმონიკა, თან ჩანთას ჰკრავდა.

ვისაც დაგრჩათ ნამცხვარი და შემწვარი კარტოფილი, წამოიღეთ, ვინ იცის, როდის ჩავალწევთ ანდრეევკაში! აბა, ღმერთი იყოს მოწყალე! — კვლავ გაისმა სიმონიკას ხმა...

გზას გავუდექით.

სიმონიკა მიდიოდა წინ. ჩვენ უკან მივყვებოდით, მხეცე-ბივით მის ღრმა ნაკვალევში ფრთხილად ვადგამდით ფეხს. მიუხედავად ამისა, იმ იძულებითი დასვენებისა და საკმაო ძალ-ღონის მოკრების შემდეგ, მგზავრობის სიძნელე ვერ გვაშინებდა, პირიქით, მხნედ, გაბედულად ვეყრდნობოდით ჯოხებს, მაღლა ვწევდით ფეხებს და ისე მივიწევდით წინ, რომ სიმონიკას ნაკვალევს არ ავცდენოდით. გუმისთაზე გადასასვლელმა ცოტა ხნით შეგვაფერხა, სიცივეში ფეხის დასვენება საშიში იყო. ამიტომ წყალში რიყის მსხვილი ქვების ჩაყრა და მასზე გავლა მოგვიხდა. ეს არც ისე ადვილი საქმე აღმოჩნდა. ვასილიევმა და ანდრეევმა მიუჩვევლობის გამო თავი ვერ შეიმაგრეს ქვებზე, წყალში გადავარდნენ, ფეხები დაუსველდათ, საბედნიეროდ, ორივეს აღმოაჩნდა მშრალი, თბილი წინდები. ჩქარა გამოიცვალეს და კვლავ გავუდექით გზას.

ბილიკი ტყეში ისე არ იყო თოვლით დაფარული, როგორც ღია ადგილებში. თვალშეუდგამი წიფლის ხეების გაშლილი ტოტები ისე იყო ერთმანეთში შეხლართული, რომ მზის სხივი ოდნავადაც ვერ ატანდა ბილიკებზე. აქ სიარული გაცილებით უფრო ადვილი იყო. ჩვენც ძალიან ადვილად მივიწევდით წინ დაბურთული ხეივანით. ტყის სიღრმეში შეგვედით. ალაგ-ალაგ ბილიკი ოდნავ იყო მოფიფქული, ის მიემართებოდა მიხვეულ-მოხვეულ ადგილებში, დაღმართზე; ჩვენც გავმხნევდით, რადგან ვფიქრობდით, გაცილებით უფრო ადრე ჩავალწევდით სოფლამდე, ვიდრე ნავარაუდები გვქონდა.

მექებრები აქამდე ჩუმად მიდიოდნენ, ფეხებში გვედებოდნენ, მაგრამ აქ უცებ გაჰქრნენ, სულ რაღაც ასიოდე ნაბიჯზე გაისმა მათი საოცარი შემტევი ყეფა. შეიქნა თავგანწირული სირბილი. თოფები მოვიმარჯვეთ, გადაგვავიწყდა მძიმე გზა, დაღლილობა და ღორების მოლოდინში გავიფანტენით.

ღრმა თოვლში ჩვენკენ მორბოდა შავი ღორების მთელი ჯოგი, ტყის სიღრმიდან მათ ყეფით მოსდევდნენ ჩვენი ძაღლები.

ლორები ბილიკზე გამოვარდნენ.

შეიქნა თოფების გრიალი.

სიმონიკამ და ვასილიევმა თითო მოზრდილი ღორი გაავარეს.

აღელვებულნი, გაოფლილნი, უკანასკნელი ძალ-ღონის დაძაბვით მივიჭერთ მოკლულ ღორებთან, უმაღვე გამოვფატრეთ, ნაწლავები გამოვაცალეთ და ღორები ხეზე ჩამოვკიდეთ.

კილომეტრიც კი არ გაგვევლო, რომ ძაღლებმა კვლავ გამოაგდეს უშველებელი ტახი, რომელიც ღრმა თოვლში სირბილით გაიქცა მთისკენ და იქ ჩაწვა წყავის ხშირ ბუჩქებში. ღორი დროდადრო უტევდა ძაღლებს და მძიმედ ხენეშოდა. ეს მოხდა ჩემს ზემოთ, სულ ოციოდე ნაბიჯზე.

— ჩქარა, ჩქარა, ევგენი ლვოვიჩი! — მეძახდა ივან ანდრეევიჩი, რომელიც სირბილით მოიჭრა ჩემთან. — აძვერი მალა და მოკალი. ხომ ხედავ, სულ ახლოსაა, ჩქარა!

მეც ავყევი დაქანებულ აღმართს, გზადაგზა ვეჭიდებოდით ბუჩქებს, ხის ტოტებს, რომ ნაბიჯების შენაცვლება გამეადვილებინა, რადგან ფეხს ვერ ვიკიდებდი, თავს ვერ ვიმაგრებდი. თბილი ჯუბა მეცვა. ოფლში ვიწურებოდი, მთელ ძალ-ღონეს ვძაბავდი, მაგრამ მღელვარების გამო ველარ ვმოძრაობდი, ვერასგზით ვერ დავძლიე ის ოცი ნაბიჯი, რომელიც ტახისაგან მაშორებდა.

— ივან ანდრეევიჩი, არ შემიძლია, ღონე არ მყოფნის, თქვენ თვითონ სცადეთ! — ვეძახი ქანცმილეული.

დაულალაემა ბელორუსელმა სწრაფად აირბინა წყავის ბუჩქებამდე. მეძებრებმა ყუფით გააყრუეს არემარე. გაისმა სროლა. ივან ანდრეევიჩმა მხიარული, წვრილი ხმით გადმოძახა:

— მზად არის!

ამასობაში, როგორც იყო, მეც მძიმე ქოშინით ავფორთხიდი, მივედი მოკლულ ტახთან, რომელზედაც ბედნიერებით სახეგაბრწყინებული ივან ანდრეევიჩი იჯდა.

ტახს ერთად დავეჭიდეთ ფეხებში, ის დაღმართზე ჩამოსრიალდა. ისიც ხეზე დავკიდეთ.

— მეგობრებო, კმარა ნადირობა! — მკაცრად განაცხადა სიმონიკამ. — უკვე სამი საათი ხდება, წინ კიდევ ყველაზე უფრო ძნელად გასავლელი გზა გვიდევს. მეტს ნუ ისვრით! ჩქარა წავიდეთ!

სიმონიკამ რამდენჯერმე დასცა ბუკი, ძაღლებს თავი მოუყარა და კვლავ გაუუღეკით გზას.

ორი საათის ნადირობისა და ხტომა-რბენის შემდეგ ისე მოვიქანცეთ, რომ ფეხები გვეკეცებოდა, მაგრამ ჩვენი „ჯაჭვი“ მაინც უწყვეტად მიჰყვებოდა ერთმანეთს ფეხდაფეხ და შედარებით ადვილად მივიკვლევდით გზას ღრმა თოვლში. სიმონიკაც დროდადრო დასცემდა ბუკს, რომ ძაღლები შორს არ გაფანტულიყვნენ, მაგრამ ერთგული მღვერები ფეხდაფეხ მოგვსდევდნენ. ისინიც ჩვენთან ერთად მიეშურებოდნენ შინისაკენ.

*

იმ გზაზე უადგილო იყო ნადირობის ხელახლა წამოწყება, მაგრამ ეს ვერც ერთმა ჩვენგანმა ვერ გაითვალისწინა. საოცრად ხარბია მონადირე: თუ ნადირს წააწყდა, ყველაფერი დაავიწყდება, არაფერს არ გაუწყვეს ანგარიშს — არც დროს, არც დადლილობას, არც შიმშილს. ჩვენც ასე მოგვივიდა, ამიტომ დაგვაგვიანდა.

მზე უკვე დოუს მწვერვალების გადაღმა წვებოდა, როცა გუმისთას ნაპირების ქარაფებს მოვუახლოვდით. ყველაფერი ღრმა ნამქერით იყო დაფარული. ამიტომ ყველაზე გამოცდილ მთასვლელსაც გაუჭირდებოდა აქ ბილიკის პოვნა. ეს შეუძლებელიც იყო.

დავიბენით და შევჩერდით. გამოუვალი მდგომარეობა შეიქნა.

მოხუცი სიმონიკა დაწინაურდა.

— ფრთხილად, ფეხდაფეხ მომყევით! — გვითხრა მან და გრძელი ჯოხით დაიწყო ბილიკის ძებნა ნამქერში.

ისე მოვიქანცეთ, რომ ნაბიჯის გადადგმა გვიძნელდებოდა, ამიტომ თოვლს აქეთ-იქით ვყრიდით და ნელა მივიწვედით

წინ; უკან კი რჩებოდა სანგარი, რომლის სიღრმე მუხლებამდე გვიწევდა, ზოგან მკერდამდე.

მეწინავე ამხანაგი, სიმონიკა, მარჯვედ კვალავდა თოვლს. როცა ძალიან გაუძნელდებოდა მოძრაობა, პირდაპირ მკერდით გადააწვებოდა თოვლს, შეისვენებდა და კვლავ ნელა განაგრძობდა გზას. უკან მიმყოლები რიგრიგობით სცვლიდნენ მას, მაგრამ საქმეს მაინც ვერაფერს შველოდა ეს. ყველაფერი ერთიანად დაგვისველდა, ხელ-ფეხი გაგვეყინა, მსუბუქი ტვირთი წარმოუდგენლად დამძიმდა, კუს ნაბიჯებით მივიწვეთ წინ.

მეწინავეებად ყოფნა ყველას როდი ეხერხებოდა, ამიტომ ამ მძიმე მოვალეობას უმთავრესად სიმონიკა და ივან ანდრეევიჩი ასრულებდნენ.

ნახევარი კილომეტრი არც კი გვქონდა გავლილი, როცა სივერსმა უცებ თოვლში გადააგდო ჩანთა.

— მეტი აღარ შემიძლია ამისი თრევა! — წაიდუღუნა მან. ამ დროს მის უკან მომავალმა სიმონიკამ ხელი დაავლო ჩანთას და თვითონ წამოიგდო ზურგზე.

მცირე მანძილის გავლის შემდეგ ეჭიმამაც განაცხადა, თოფის ტარება არ შემიძლია და უნდა გადავაგდო. ტანმორჩილმა, ჩასკვნილმა სიმონიკამ ისიც ზედ აიკიდა.

ცოტა იქით ჩოლაკისმაც დაიწყო თოვლში ჩაწოლა, მოვიქანცე, მეტი აღარ შემიძლიაო. დაულალავმა სიმონიკამ და ჩვენ ძლივს დავითანხმეთ, რომ ხელი აეღო ამ უაზრო განზრახვაზე.

— არც მე შემიძლია სიარული, უნდა დაეწვე! — განაცხადა ვასილიევმა, — თუნდაც ათი წუთით მაინც უნდა დავისვენო... მეტი აღარ შემიძლია... ღონე გამომელია...

— თქვენ, ეჭიმი აცხადებთ ამას? ნუთუ თქვენც უნდა დაგარწმუნოთ იმაში, რომ თოვლში ჩაწოლა დამღუპველია!.. ფეხზე შეისვენეთ!.. ძალიან გთხოვთ, თოვლში ნუ ჩაწვებით... ყველანი შევჩერდით, ცოტა სული მოვითქვით.

სივერსს ცოტა შოკოლადი აღმოაჩნდა და ყველას გაგვიწაწილა. საოცარი სიმხნევე ვიგრძენი, თითქოს ძალ-ღონე მომემატა. სიმონიკასავით მეც მიმქონდა დაღლილი ამხანა-

გის — ჩოლაკისის თოფი; რა თქმა უნდა, სიარულში ჩემთვის იყო ადვილი, მაგრამ სხვებთან შედარებით თავს უფრო მხნედ ვგრძნობდი, ხშირად მეწინავედაც კი მივდიოდი.

ამ გაჭირვებაში მოულოდნელად ჩავარდნამ დაგვარწმუნა, რომ მხოლოდ მაგარი ნებისყოფა, თავშეკავება და მტკიცე გადაწყვეტილება სძლევს ყოველგვარ დაბრკოლებას, ამარჯვებინებს ადამიანს სტიქიაზე, როგორი მრისხანე და დაუძლეველიც უნდა გვეჩვენებოდეს ის. ჩვენ შორისაც მხოლოდ ძლიერი ნებისყოფის, მტკიცე ხასიათის ადამიანები არ ჰკარგავდნენ მხნეობას, არ ეცემოდნენ სულიერად, მაშინ როცა ამ ღირსებებს მოკლებულმა ამხანაგებმა თავი დამარცხებულად აღიარეს და ბრძოლის უნარი დაჰკარგეს.

ნადირობის დროს ყოველგვარი მოულოდნელი წინააღმდეგობისა და გაჭირვების ადვილად დასაძლევად საუკეთესო საშუალებაა ვაჟკაცობისა და ძლიერი ნებისყოფის წინასწარ გამოიმუშავება. უამისოდ გამარჯვებას ვერაფერს მოიპოვებს.

მე მხოლოდ ერთი ფიქრი მიტრიალებდა თავში, მეშინოდა კიდევ: თუ დღის სინათლით ვერ გადავიარეთ გუმისთას კლდოვანი ნაპირი, ჩვენი საქმე ცუდად წავა, — გზას ვერ გავიკვლევთ და ადვილად შეიძლება გადავიჩეხოთ-მეთქი. ამას იმიტომ ვფიქრობდი, რომ ისეთ ღრმა თოვლში ორიენტაციის აღება დღის სინათლითაც შეუძლებელი იყო. ჩვენ ნაცნობ ადგილებსაც ველარ ვცნობდით, ვერც ის გამოვარკვეით, რამდენი ვაგვიარეთ კლდეებზე და კიდევ რამდენი ვერჩებოდა გასავლელი. ჩქარა ბინდი წამოგვეპარა, უკვე ვერაფერს ვარჩევდით. შორეულ კიდეზე ოდნავ ციმციმებდნენ ვარსკვლავები.

შევჩერდით, ჯოხებზე დაყრდნობით ცოტა შევისვენეთ. სიმონიკა კვლავ მეწინავე იყო. უცებ მან კარტოფილის სანთელი ამოიღო და მოუკიდა. ჩვენს ბედზე ხეობაში ნიავიც არ ჰქროდა, ამიტომ ალი არ ქრებოდა. მერე გზადაგზა გამოიარკვა, ამ წინდახედულ, ჰკვიან რაჭველს, თურმე, მთელი შეკვრა სანთელი წამოეღო.

ყველანი გამოვცოცხლდით.

ახლა უკვე სანთლის შუქზე განვაგრძეთ წინსვლა თხოვნილი
ლით გადაპენტილ კლდეებზე, საშინელ უფსკრულის პირას.

მეწინავე სიმონიკა ანთებული სანთლით ხელში უდიდესი სიფრთხილით, თავისი გამოცდილებისა და ალღოს გამოყენებით ცდილობდა არ არეოდა მიმართულება, ფეხებისა და მკერდის მთელ ძალას ახმარდა იმას, რომ სწორი ორიენტირით ევლო, მოხერხებულად გაეკვალა ღრმა თოვლი. სიმონიკას კვლავ ფეხდაფეხ მიჰყვებოდნენ საოცრად მოქანცული ამხანაგები, რომლებსაც უკვე თვალები ეხუჭებოდათ. ისინი ახლა მიდიოდნენ უშიშრად, ყველაფრისადმი გულგრილად განწყობილნი, რადგან დაღლილობის გამო საშიშროების შეგრძნობის უნარი დაკარგოდათ. სივერსი მაინც მხნედ იყო, ღროდადრო გვაწვდიდა შოკოლადის ნატეხებს და ამით ჩვენც გვამხნევებდა.

— ვაშა! მივედით! მოსახვევია! — წამოვიყვირე უჩვეულო ხმით და ამხანაგებისაკენ შემოვბრუნდი. ჩვენ უკვე ვიდექით ადამიანებისა და ცხენებისაგან გადატკეპნილ პატარა მოედანზე, საიდანაც ბილიკი ტყისკენ უხვევდა. მხარმარჯვნივ, თოვლში ჩარტობილ სარზე წამოცმული იყო ორი მთელი პური. ეტყობოდა, ჩვენ მიერ სურსათისათვის გამოგზავნილი ამხანაგები ამას იქით ველარ წამოსულიყვნენ და პური აქ დაეტოვებინათ ჩვენთვის.

— გადავრჩით! — აღფრთოვანებით წარმოთქვა სიმონიკამ, მორწმუნე ანდრეევმა კი პირჯვარი გამოისახა.

მხიარულ გუნებაზე დავდექით.

მთელი ღღის განმავლობაში ისე გვშიოდა, რომ პური უმაღლვე გავგლიჯეთ და გავინაწილეთ. ახლა ყველა გონს მოვიდა, სივერსს, ვასილიევსა და ჩოლაკისს გადაავიწყდათ დაღლილობა და უკანვე მოითხოვეს თავიანთი თოფები, რომლებსაც აქამდე სხვები მოათრევდნენ.

ღამის სრული თორმეტი საათი იყო.

ცაზე კაშკაშებდა ახალი მთვარე.

ტყეში გატკეპნილ გზას მივყევით და ორ საათში უკვე ანდრეევკაში მივედით.

სტუმართმოყვარე ადგილობრივი მონადირეები განსაკუთ-

რებით გულთბილად დაგვიხედნენ. ჩქარა გაგვიშროსა დაგვი-
 საცმელი, ტანსაცმელი, აგუგუნებულ ბუხართან განსაზღვრავს,
 მშვენიერი ვახშამი მოგვიწყვეს და სუფთა ლოგინში თბილად
 მოგვასვენეს.

მეორე დღეს, საღამოს, უკვე სოხუმში ვიყავით. ჩვენი
 საზოგადოება „ჩვამას“ წევრები უკლებლივ მოვიდნენ ჩვენს
 სანახავად. ყველას აინტერესებდა ჩვენი უჩვეულო თავგადა-
 სავალი. ყველამ ერთხმად შეუქმეს ვაჟკაცობა ჩვენს გონიერ
 და წინდახედულ რაჭველს, მონადირეთა უბადლო წინა-
 მძღოლს, ყველასათვის საყვარელ სიმონიკას...

ჩვენც ერთხმად დავლიეთ მისი სადღეგრძელო...

... კარგია ნადირობა: ის ამხნევებს, აკაეებს ადამიანის ნე-
 ბისყოფას...

ჯეირნების კვალდაკვალ

მსუბუქი მანქანა რკინიგზის ბილის ქვეშ გაძვრა და კლდიან აღმართს შეჰყვია. სადგური ფოილო და მტკვარი მარჯვნივ დაგვრჩია.

შემოდგომის მზიანი დღეა. თბილა. თბილი ნიაფი გვიბერავს.

ჩქარა ავივაკეთ, რამდენიმე ხევი გადავსერეთ. გორაკი გადავიარეთ და დაცემულ ვაკეზე

გავედით. მანქანა რბილ გზაზე მიგვაქროლებს.

გარშემო გვალვის გამძლე, ნაცარა, დაბალი აქლემა ბალახი მოსდებია მთელ მინდორს. აქა-იქ ეკლიანი ბუჩქებია. გორაკების შეყოლებაზე მოუთიბავი ურო ბალახი გამხმარა და მიწა ყვითლად დაუფარავს. ამ ბალახს თვალისჩინივით ინახავენ მწყემსები ცხვრებისა და ნახირისათვის, რომლებიც მალე ამ ადგილებს გამოსაზამთრებლად ეწვევიან. მინდორში აქა-იქ მოჩანს ბინები, დაბალი მიწურები ცხვრისათვის, რომლებიც უკვე შეუკეთებიათ, გაუსუფთავებიათ, ახლა კი უგზოობის გამო დაგვიანებულ ფარებს ელოდებიან.

მინდორს, რომელზედაც ახლა ჩვენი მანქანა მიდის, ჯეირან-დუზი ეწოდება, იგი შემოფარგლულია დაბალი, თიხის გორაკებით, ეგრეთ წოდებული „აფშერონით“, ტიბურის ნავთის ნიადაგით. ამ მინდორს იქით ასეთივე მინდორი ძევს, მას ჩათმას უწოდებენ, შემდეგ — ერიკ-დარას ტრამალები იწყება, შემდეგ კი ჯეირან-ჩოლია და ასე ნახევრად უდაბური ტრამალების მთელი სისტემა ძევს მდინარე ივრის მარჯვენა

ნაპირზე, ისე როგორც ივრის მარცხენა ნაპირზე შირაქისა და ელდარის მინდვრები. მთელი ივრის ნაპირები ცნობილია როგორც მთიანი ვაკე, ამიერკავკასიის დიდი საზამთრო საძოვრები.

ძნელია ამ ორიგინალური, წმინდა ბიბლიური ბუნების მშვენიერებისა და უბრალოების, მისი ხელუხლებლობის წარმოდგენა, თუ საკუთარი თვალით არ ნახე იგი. აქ, მხარის ცენტრში, ჯერ კიდევ შემონახულა შორეული წარსულის ხელუხლებელი ბუნების ნაწილი.

ნახევარი წლის მანძილზე, როდესაც მზე აქაურობას წვაეს, აქ ადამიანის ჰაჰანებაც არ არის: ადამიანები, ცხვრების ფარები და სხვა შინაური საქონელი ამ მინდვრებს ზაფხულის დასაწყისში სტოვებენ. შრებიან იშვიათი წყაროები, წვიმის წყლის საგუბრები, უწყლობა და აუტანელი სიცხე აქ ცხოვრებას შეუძლებელს ხდის.

მხოლოდ მეტად ამტანი უდაბნოს ანტილოპა — ულამაზესი ჯეირანი, რომელიც შეჩვეულია უწყლობას, ნაცარა კაკაბი, რომელიც ჩრდილოვან ხევეებში ბუდობს, მინდვრის ტოროლებს ზოგიერთი სახეობა, სხვადასხვა გველები და ხვლიკები და მრავალი სახის მწერი განაგრძობს აქ ცხოვრებას. მაგრამ როდესაც შემოდგომაზე პირველი წვიმა მოვა, როდესაც მწყემსების გაკეთებულ საგუბრებში წყალი ჩადგება, როდესაც კვლავ ამწვანდება ნაზი, ნორჩი ბალახი, — უდაბური მინდორი გამოცოცხლდება.

დაბრუნდებიან მწყემსები თავიანთი ცხვართა და ნახირით, მინდვრებში გაიშლებიან ცხვრის ფარები და მათ შორის მშვიდად დაიწყებენ ბალახის ძოვას ჯეირნები; დაბრუნდებიან მელიები, ყურგრძელი კურდღლები; ხევსუვეებში მიიმალებიან პირსისხლიანი მგლები, რომლებიც ფეხდაფეხ სდევენ ცხვრის ფარებს, მინდვრად გამოჩნდებიან სავათებისა და სარსარაკების დარტები.

მინდორში აქა-იქ ღრმა კალაპოტი გაუთხრია გორაკებიდან და ხევეებიდან ჩამონადენ ღელეებს. ზოგან ისინი ღრმა და ვიწროა, ზოგან კი — ფართო და დაბალი. აქ, მზისაგან მოფარებულ ადგილებში, უფრო დიდხანს ინახება წყალი, აქ

უფრო მეტია ყოველგვარი მცენარეულობა. აქ მოდიან წყლის დასალევად ჭეირნები, ამ კალაპოტს მოჰყვებიან გაეშმაკებულნი მტაცებლები, ივრის კალაპოტის ახლოს დაეხეტებიან გარეული ღორები და ფრთხილი მშიშარა დათვიც კი. ახალთახალი კვალი, რომელიც სულ ერთი საათის წინ აქ დაეტოვებინა დათვს, მე თვითონ ვნახე.

ღელეებისაგან ასეთი გათხრილი კალაპოტის გარდა ივრის ნაპირის ეს ტრამალეები ხელისგულივით ვაკეა. მანქანით აქ სიარული შეიძლება ყველა მიმართულებით, საათობით შეიძლება იაროს მანქანამ, როგორც კარგ გზაზე. აი, აქ ნადირობენ ჭეირნებზე მანქანით. ამ ბარბაროსულ ნადირობას, რომელიც კანონით სასტიკად აკრძალულია, ხელს უწყობს ივრის ნაპირის ტრამალეების სისწორე.

შენიშნავენ თუ არა მინდორში ჭეირნების ფარას, ბრაკონიერების მანქანა განავითარებს დიდ სიჩქარეს, ზოგჯერ ოთხმოც-ოთხმოცდაათ კილომეტრს საათში, და ჩქარა ეწევა გაქცეულ ჭეირნებს.

პირველად შავკუდაპრეხილი ჭეირნები არხეინად გარბიან, არც კი ფიქრობენ, რომ ეს რაღაც ჯერ უნახავი არსება მათ მისდევთ. კიდევაც ერთობიან, ერთმანეთს ზურგზე ახტებიან, კუნტრუშობენ. მაგრამ როდესაც მანქანა უკვე უახლოვდება მათ, დამფრთხალი ცხოველები შეჯგუფდებიან, ერთმანეთს ხელს უშლიან სირბილში, მხოლოდ გაფაციცებით თვალს ადევნებენ ყოჩს, რომელიც ფარიდან ცოტა მოშორებით და წინ გარბის.

სწორედ ამ მომენტით სარგებლობენ, უკაცრავად სიტყვაა, „მონადირეები“ და ხოცავენ მათ მსხვილი საფანტით. პატარა ჭრილობასაც კი ვერ უძლებს ეს ნაზი ცხოველი და ოდნავ დაჭრილიც კი მიწაზე ეცემა. ასეთი ყასბური ქლეტის შედეგად ზოგჯერ ფარას ექვს-შვიდსა და ხან კი მეტ ცალსაც ატოვებინებენ.

ასეთ უსინდისო საქციელს შეიძლება ყველაფერი უწოდო, გარდა ნადირობისა. ასეთი ბარბაროსული საშუალებით, ჩვენში უკვე ცოტა რაოდენობით შემორჩენილი ჭეირნების დახოცვა, მათი შენარჩუნებისა და მოვლის ნაცვლად, არ

შეუძლია ჩაიდინოს არც ნამდვილმა მონადირემ და ცოცხალი ბუნების მოყვარულმა ადამიანმა.

ოთხი დღეა ვსერავთ ამ უდაბნო მინდვრებს. გადავდივართ ხეებზე, მოხერხებულად ავდივართ მაღალ გორაკებზე, მივცოცავთ თავქვე, გარს ვუვლით მთებს.

ამ ხნის განმავლობაში ასამდე ჯეირანი ვნახეთ: ზოგან ორი-სამი ერთად, ზოგი ცალად დაეხეტება, ზოგი კი შვიდირვა ცალიდან თვრამეტ ცალამდე ფარაში.

ფრთხილი ნადირი ექვსას-შვიდას ნაბიჯზე გვიშვებდა, შემდეგ კი მანქანისგან შეშინებული, გარბოდა, ეტყობოდა, რომ ამ ახალ მტაცებელს, მანქანას, უკვე კარგად იცნობდნენ.

ყველა ფარას წინ უძღვის მამალი, რქებაყრილი ჯეირანი, რომელიც ფარის ცოტა წინ და მოშორებით გარბის, გზას არჩევს, მას მხოლოდ მორჩილად მისდევენ დანარჩენები.

აი, თვრამეტი ჯეირანისაგან შემდგარმა ჯოგმა შეფენილი გორაკისაკენ იბრუნა პირი, წინამძღოლმა სწორი კუთხით გადაჭრა გზა გორაკისაკენ, ელვის სისწრაფით ავარდა გორაკის თხემზე, რამდენიმე ნახტომი გააკეთა მის გასწვრივ, ოდნავ შეჩერდა და შემდეგ გორაკის მეორე კალთაზე მიიმალა, — ეს ალბათ პირობითი ნიშანი იყო დანარჩენებისათვის.

ჯოგიც შებრუნდა ყოჩის გზაზე, ნახტომებს უმატეს, ერთ წუთში გორაკს წვერზე მოექცნენ და მეორე მხარეს გაუჩინარდნენ.

ჩვენ აქ ვამთავრებთ ჯეირნების ფარის დევნას, რომელიც ჩემი თხოვნით მოაწყვეს ჩემმა თანამგზავრებმა, რომ ჩემთვის საშუალება მოეცათ მენახა მანქანაგამოდევნებული ცხოველების მოქმედება, მე თვითონ განმეცადა ასეთი მხეცური „ნადირობის“ ყველა წვრილმანი, რასაკვირველია, გარდა უნამუსო თოფის სროლისა...

ახლა თავიდან ბოლომდე ნათლად მაქვს წარმოდგენილი ველური „ნადირობის“ ყველა პირობა და სრული სურათი, გავარკვიე ჯეირნების მოქმედების თანდათანობითი ცვალებადობა, მათი გაქცევის სისწრაფე, რომელიც, ჩემი აზრით, სამოცდაათ კილომეტრს უდრის საათში, მათი სრული უმ-

წეობა და დაბნეულობა, როდესაც ჯოგს მანქანა სდევნის დაეწევა.

ზამთარში, როგორც ვთქვით, აქ დიდი რაოდენობითაა მელა, რომლებიც უმთავრესად იქ ბინადრობენ, სადაც მეტი კაკაბი ბუდობს, ისე როგორც მგელი ცხვრის ფარის ახლოს. კაკაბზე ნადირობის დროს თითქმის ყოველთვის შეხვედებით ქათმის ხორცის მეტად მოყვარულ ამ მსუნაგ მზეცს. ამ მგზავრობაში კი მხოლოდ ერთი მელა ვნახეთ. გრძელკუდგაპრეხილი სამასიოდე ნაბიჯზე გარბოდა ჩვენგან.

მე დამავიწყდა თავიდანვე მეთქვა, რომ ჩვენი ამ უდაბურ მინდვრებში მოგზაურობის მიზეზი ჯეირნების გამოდევნება როდი იყო. ამ მანქანისა და შიგ მსხდომ ჩემ თანამგზავრთა აქ ჩამოსვლის დანიშნულება სხვა რამეში მდგომარეობდა: საქართველოს წყალთა მეურნეობის სამმართველოს ექსპედიცია აქ ისეთ ადგილებს ეძებდა, სადაც მოსახერხებელი იქნებოდა საზამთროდ ჩამორეკილი საქონლისათვის წყალსაცავების მოწყობა, რომ გადამწვარი მინდვრებისათვის მუდმივ წყალს სიცოცხლე მიენიჭებინა.

როჰოზე სანადიროდ

ჩვენი მანქანა საქართველოს სამხედრო გზაზე მიჰქრის. საჭესთან ვანო ზის. მე კი მის გვერდით ვარ მოკალათებული. უკან, მგზავრების ადგილზე, ჩემი ყაზბეგი — კონტინენტური მეძებარი წევს, თავი მალლა აუწევია, წინა ფეხები სანოვავით სავსე ხურჯინზე დაუწყვია და დიდი

ყურადღებით ათვალეირებს ნაცნობ ადგილებს. ნეტავ სად მივდივართ? — ფიქრობს იგი. რაზე უნდა ვინადიროთ?

ღარცისკართან მანქანამ არ შეუხვია. ეს კი აღარ მოეწონა ჭკვიან ოთხფეხს, ადგომა დააპირა, მაგრამ პატრონის მკაცრმა შეძახილმა — „დაწექიო“, მიახვედრა, რომ ნადირობა აქ მისთვის კარგად ნაცნობ ადგილებში არ იქნება, ჯერ კიდევ დიდი გზაა გასავლელი. ყაზბეგი კვლავ თავის ადგილზე წევდა, ხურჯინს მაგრად ებლაუჭებდა წინა ფეხებით, რომ მოსახვევებში რბილი საჯდომიდან ძირს არ ჩამოვარდეს, თავი კი ისევ მალლა უჭირავს და ახლა უკვე უცნობ ადგილებს ათვალეირებს.

მე და ჩემი მეგობარი საუბარში ვართ გართული, ხვალინდელი ნადირობის გეგმებს ვაწყობთ. ჩვენი საუბარი მხოლოდ მაშინ წყდება, როდესაც ვანოს მანქანა დიდი სისწრაფით მიჰყავს. მე სისწრაფის ამალეღვებელი გრძნობა მიპყრობს, რომელიც ასე გაიტაცებს და ათრობს ხოლმე ადამიანს.

უხუცეს, ჭაღარა მცხეთას წილკანის მინდვრები მოჰყვა... გაიელვა ბაზალეთის ტბის სარკესავით მოპრიალე ზედაპირმა, ჩამავალი მზის სხივებით გაბრწყინებულ ღუშეთსაც გავცდით, მალალი კოშკებითა და ეკლესიებით შეჭურვილი ანა-

ნურიც უკან დაგვრჩა და ბოლოს, მოქუხარე არაგვის ჩრდილოვანი ხეივნის დასასრულს გამოჩნდა ფასანაური — მოგზაურობის საბოლოო მიზანი.

სამ საათზე მეტს მოვუნდით ფასანაურში მისვლას. თბილისის მძიმე, დახუთული ჰაერი შესცვალა ფასანაურის ხეობის გრილმა, სუფთა ჰაერმა. სექტემბრის ბოლოს ჯერ კიდევ მწვანე ტყეებს, მთებს, ფლატეებსა და კლდეებს ხმაურით ავსებს ანკარა არაგვი.

ამ დიად ბუნებაში თავი უმცირეს ქმნილებად წარმოვიდგენია, ასე გგონია, ეს ბუმბერაზი, ულამაზესი მთის ბუნება, რომელიც შენს გარშემო ასეთი სიამაყით დგას, ვერც კი გამჩნევს პატარა ქალაქელს. ხარბად სუნთქავ სპეტაკ ჟანგბადს, გული მძლავრად სცემს, მთელი ორგანიზმი თითქოს გაახალგაზრდავდა და გაიფურჩქნაო.

სალამი თქვენ, კავკასიონის მთებო, ძალისა, ჯანმრთელობისა და სიცოცხლის წყაროვ!

წარმრუდგენელი ჟრიაშული ატყდა ჩვენს ჩასვლაზე. ვანოს შემოეგება მთელი ოჯახის შემადგენლობა — ცოლი, პატარა რუსუდანი, ვაჟები — შოთა და ოთარი. საზღვარი არა აქვს ვანოს ძაღლის — ნორმასა და ლეკვის — მარსის სიხარულს. ჩვენი ბარგი სახლში შეიტანეს.

მაგიდაზე აღუდებული სამოვარი დგას, ბებრული ჩიფჩიფით სტუმართმოყვარედ გვეპატიჟება. სახე მეწვის ღია მანქანაზე ჩქარი სიარულით. გული კი დამშვიდებული მაქვს. ექვს გარეშეა, ამალამ კარგად დავისვენებთ, ხვალ... ხვალ კი...

ვანომ მეზობელ ნაცნობ მონადირეებთან ბავშვები აფრინა. ხვალისათვის სანადიროდ წამოსვლა აცნობა. დასტური მოიტანეს ბავშვებმა. მამა შოთასაც წაყვანას შეჰპირდა. ნაპერწკლები სცივია თვალებიდან პატარა მონადირეს, მყისვე თავის ოთახში გავარდა და „სამზადისს“ შეუდგა. ყოველ წამს შერბის და გარბის, თან კითხვები არ ელევა: თოფი წამოვიღო? რომელი დანა ჩავდო — ჩემი თუ ოთარის? მათარა თუ წამოვიღო წყლისათვის? — და ასე დაუსრულებლად გვაყრის იგი კითხვებს.

ვანოს ამხანაგებიც მოვიდნენ. მისი ჩამოსვლა გაეგოთ.

სუფრას უჯდა მრისხანე გამომეტყველების, მაგრამ კეთილი გულის მოხუცი მთიელი და მხიარული, ღია სახის არაბი რდა მონადირე ჩიტესა.

სუფრაზე გაჩნდა ყველი, საუზმე, ასეთი შემთხვევების მუდმივი თანამგზავრი ღვინო და მონადირეთა კრებული თაობირს შეუდგა.

ბევრი იკამათეს, ყველაფერი აწონ-დაწონეს და ბოლოს დაასკვნეს, რომ გუდამაყარის ხეობას ხანდოში წასვლა სჯობია, სადაც ახლა უსათუოდ უფრო მეტი როჭო იქნება.

დასაძინებლად აღრე დავწეკით. მთის ძნელი და დამქანცველი ნადირობის წინ აუცილებელია კარგად დასვენება, მით უმეტეს, რომ სანადიროდ სამ დღეს უნდა დავრჩეთ. როგორი მშვიდი ძილით გვეძინა ამ ღამეს სტუმართმოყვარე დიასახლისის მიერ გაშლილ რბილ ლოგინში!

ღილის ხუთი საათია. ჯერ კიდევ ბნელა. ფერდაკარგული ვარსკვლავები იღუმალად ციმციმებენ მოწმენდილ ცაზე. ჩვენ უკვე ფეხზე ვართ. არაგვს ოხშივარი ასდის. ხეობაში ნესტიანი ნისლი დგას. თითქოს ბამბის ქულებით აუფსიათო თვითეული ნაპრალი. მარტო მთის წვერები მოჩანს შავად ნაცრისფერ ცაზე, იქ ჯერ ვერ მიუღწევია რძის ზღვას — ხეობაში ჩაწოლილ ნისლს.

ცხენებზე შევსხედით და სამიოდე კილომეტრი უკან გამოვიარეთ, თბილისისაკენ. მერმე მარჯვნივ გადავუხვიეთ და ყინულივით ცივ და ცრემლივით ანკარა მთის პატარა მდინარეს ავეყვით. თავიდან ვიწრო ხეობა თანდათან ფართოვდება და ბოლოს ისევ პირს იკრავს პატარა მდინარის სათავეებთან. უზარმაზარი ქვებისა და ნაპრალიანი კლდეების კედლებია ამართული ორივე მხარეს. ხეობა თანდათან ზევით იწევს, მდინარე კი უფრო და უფრო აღრმავებს თავის კალაპოტს და ხეობაში ხეობას ქმნის..

გარეული მტრედების გუნდი მოსწყდა ერთი კლდის კედელს და ფრთების ტკაცუნით თავზე გადაგვიარა. ვანო ასწრებს ერთ გასროლას — ერთი მტრედი პირდაპირ მდინარეში ვარდება.

სწორედ ვამაცვიფრა ვანოს ლეკვმა. იგი შურდულივით

დაეშვა მდინარის ციცაბო ნაპირზე, გაასწრო დედას, მარტო დასტაცა ნანადირევს და მყისვე პატრონს მოურბენინა. მართლაც რომ გასაკვირველი საქციელია ხუთი თვის ლეკვისათვის!

ბილიკი სულ მაღლა იწევს. ერთი საათია მივდივართ.

აი სოფელი ხანდოც. გამოქვაბულები და ტიპიური მთიულური ბანიანი სახლები. აქ მთიულები — ამ მკაცრი ბუნების ნამდვილი შვილები — ცხოვრობენ.

ვანოს მეგობარ მთიულთან ჩამოვხვტივით. ბუხარში დიდი ცეცხლი ანთია. დავისვენეთ, დავნაყრდით. მძიმე ტვირთი და ცხენები აქ უნდა დავტოვოთ, თვითველი ჩვენგანი ეწყობა, თბილები მიგვაქვს, იქ, ზევით დაგვკვირდება, დამე მთაში უნდა გავათიოთ. თოფი, ვაზნების მარაგი. მართალია, საზიდავი ბევრი გამოდის, მაგრამ რა გაეწყობა — გამყოლები არ გვყავს.

მარტო კახელი სანდრო — ვანოს ძველი მეგობარი და ჩვენი „დიასახლისი“ ნადირობაში, თავის ზურგზე იკიდებს დიდ ხურჯინს და ჩაიდანს, ჩინური სასმლის — ჩაის — მოსამზადებლად, რომელიც მართლაც რომ აუცილებელია და ზოგჯერ უებარი წამალიც მთაში წასული მონადირისათვის.

მივდივართ. ხელში საბიჯგები გვიჭირავს, ვანომ გვირჩია. წინ ერთი საათის სავალია. გზა ორმოცდახუთ გრადუსიან ციცაბოზე მიდის. ჩავედით მდინარის პირას, რომელიც აქ პატარა რუდ ქცეულა. ნელა დავიწყეთ ასვლა. სულ მალე საყელოები გავიხსენით, დაგვცხა.

დილის შვიდი საათია. ჩვენს უკან, მთების წვერზე მზემ თავი ამოყო. ცივმა ჰაერმა ჩქარა იწყო გათბობა. მეზობელ ხეობებში ნისლმა თანდათან მაღლა აიწია.

ჯერ სოფელში არ ვიყავით მისული, რომ შორს, ქედის შუაზე რაღაც წითელი ზოლები შევამჩნიე, რომლებიც ნაზად გამოიყურებოდნენ ნაცრისფერ-მწვანე საერთო ფონზე. რა უნდა იყოს ეს? — ვფიქრობდი. ვანომ ამიხსნა, რომ ეს ცირკლის ტყეებია, ხეები დახუნძლულია წითელი ნაყოფით. ეს ტყეები როჭოს საყვარელი ადგილებია და ჩვენც აქ უნდა ვინადიროთ.

აღმართი აღარ თავდება, შეუბოვრად მივაბიჯებთ მისი
ლოდ თითო წუთით ვჩერდებით, სულს ვიბრუნებთ, ღვარად
ჩამონადენ ოფლს ვიწმენდთ და გზას ისევ განვაგრძობთ. წინ
ფეხმარდი ქიტესა მიგვიძღვის, ხელში თოფი უჭირავს, მხარზე
კი ვანოს სანადირო ჩანთა ჰკიდია.

— სად უნდა დაიძინოთ ამალამ, ქიტეს? — მიამიტად ვე-
კითხები მთიულს, — იქ ალბათ საკმაოდ ცივა. ქიტესა მხო-
ლოდ იღიმება და მარწმუნებს, რომ მთაში ჯერ კიდევ ბლო-
მადაა თივა, შიგ რომ ჩაიფლობი, არავითარი ყინვა საშიში
არ არის.

მზე კი ძალზე გვაჭერს. მხოლოდ როდესაც ღრუბლებს
მიეფარება და ხეობიდან ცივი ნიავი დაუბერავს, — გაოფ-
ლიანებულებს მაშინვე მცხუნვარე მზე მოგვენატრება და
მოუთმენლად ველით მის კვლავ გამოჩენას.

ქიტესას ვანო მიჰყვება, ზურგზე ბრეზენტის დიდი ტო-
მარა ჰკიდია, შიგ თბილები უწყვია თავისთვისა და შვილი-
სათვის, ტომარას ვაზნები ამძიმებს, იგი ორი ფუთი მაინც
იქნება. ოდნავ წახრილი, ჩვეული მთიულური ნაბიჯით იგი
დინჯად მიიწევს წინ. მას უკან პატარა შოთა მიჰყვება, ისიც
დატვირთულია, — ზურგზე ნაბადი და სანადირო ჩანთა აქვს
წამოდებული. შოთას უკან მე მივბობლავ, არც მე მაქვს ნაკ-
ლები ბარგი, — ერთი ფუთი ისიც იქნება. ბოლოში სანდრო
მოდის. ეს დალოცვილი ისე მოაბიჯებს ამ ციცაბოს, თითქოს
ვაკეზე სასეირნოდ იყოს გამოსული და ზურგზე უზარმაზარ-
ი, პირამდე სავსე ხურჯინი არ ეკიდოს. ძაღლებიც კი მოიზ-
ლაზნებიან, ეტყობათ, ისინიც დაილაღნენ.

იმ ბილიკს მივყვებით, რომელზედაც ხანდოელებს მთიდან
თავიანთი ყანების მოსავეალი და თივა ჩამოაქვთ. ზოგან ბი-
ლიკზე წუხანდელი წვიმის შემდეგ ფეხი ისე სხლტის, რომ
თავს ვერ ვიმაგრებთ, ხელებს ვიშველიებთ, ატალახებულ
მიწას ვებლაუჭებით. გულს კი ბავაბუგი გააქვს, ლამის ბუ-
დიდან გადმოვარდეს. ზოგან ბილიკი ნამკალში გადის, აქ ცო-
ტას ვისვენებთ. გული წყნარდება, სუნთქვა გვიადვილდება
და ჩვენ კვლავ წინ მივიწევთ მაღლა. ერთი საათი საუკუნედ
მოგვეჩვენა. როგორც იქნა, მივედით.

შეებით ამოვისუნთქე, როდესაც ავივაკეთ. აქ ნამკვლავს ბუჩქნარი სცვლის. ნახევარ კილომეტრზე კი ნაყოფით დატენილი ცირცლის ტყე მოჩანს. ვანომ თავისი ნაცნობი ადგილი მონახა. აქ პატარა წყარო ამოჩუხჩუხებს. იქვე სამი პატარა ზვინი თივა დგას, ისინი აქ თითქოს ჩვენს თავშესაფრად დაუტოვებიათო.

ტვირთი მოვიხსენით. დაყოვნება არ შეიძლება. თან მხოლოდ თოფი, ვაზნები, ჩანთა და შიგ ცოტა საჭმელი მიგვაქვს. ძაღლებს მოუთმენლობა ეტყობათ, თვალეში შემოგვცქერიან, თან კუდებს აქნევენ. მარტო ქიტესას პატარა ძუ, გაურკვეველი ჯიშის მეძებარი, მოუთმენლად დარბის ახლო ბუჩქებში და რაღაცას გულმოდგინედ სუნავს.

ოფლი აღარ გედის, ნიავმა დაუბერა და გაგვაფრთხილა, რომ ეს მთაა და არა თბილისი. ვიკადრე ჩემი სანადირო ქურთუკის ღილების შეკვრა.

ვანო საუზმეს გვთავაზობს, მე უარზე ვარ. ჩქარა, იქით, ცირცლისაკენ, შხერის ბუჩქებში, სადაც როჭოები იმალებიან. შოთა და სანდრო ბარგთან რჩებიან. ვანო, ქიტესა და მე ჩქარი ნაბიჯით მივდივართ.

წვრილი, ხუჭუჭა შხერი ზოგ ადგილებში ისეა გახლართული ერთმანეთში, რომ შიგ გავლა შეუძლებელია. ზოგან კი შხერში გარეულა მაცვალის, შავი და წითელი მოცვის, ყოლოს, მოცხარის და სხვა გარეული ნაყოფის ბუჩქები. აი, როჭოების საყვარელი სამყოფელი, ფრთხილი ფრინველები აქ გემრიელ საკენკს შეექცევიან.

ჩვენ უკვე ათას რვაასი მეტრის სიმაღლეზე ვართ.

ქიტესამ თავისი პატარა ძაღლით გვერდზე გადაუხვია. მე და ვანო ნელა შევერიეთ ბუჩქებს. ძაღლებმა გატაცებით დაიწყეს მუშაობა. ჩემი ყაზბეგი გაურბის მაცვლის, მოცვისა და შხერის ხშირ, გაუვალ ბუჩქებს, უფრო ქარაფებს უტრიალებს და ეძებს. ვანოს ნორმა კი თავის ლეკვთან ერთად არ ერიდება ეკლიან ბარდებს და გულმოდგინედ ეძებენ ყველაზე უფრო გაუვალ ადგილებში, როჭოების ნამდვილ სამყოფელში.

უცხად ვანო შეჩერდა, თოფი მოიმარჯვა. ეტყობა, ნორ-
მამ ფრინველი იგრძნო და ნელი ნაბიჯებით მიჰყვა. ნელი
სიც დედას აედევნა, ფრთხილად მისდევს უკან. აგერ ორი-
ვენი დადგნენ. ნორმა ქანდაკებასავით დგას, შვილიც დედას
ბაძავს.

ვანო ძაღლებს უახლოვდება, თოფი მზადა აქვს, სახე სე-
რიოზული. ქუდი გვერდზე მოუქცევია, რომ გამიზნება არ
დაუშალოს. „ნელა, ნელა, ნორმა!“ — ისმის მისი ზავერდო-
ვანი ხმა, — „ეცი!“

ნორმას ცხვირის წინ შურდულივით აიჭრა ჰაერში დიდი
შავი მამალი და მაშინვე ქვევით დაეშვა, უფსკრულს მია-
შურა. მე უნებლიეთ გავემზადე, მაგრამ...

გავარდა ვანოს თოფი და... შქერის ბუჩქებში მოწყვეტით
ჩამოვარდა მთის სილამაზე — შავი მამალი როჭო.

— ნორმა, მოიტა, აქეთ მოიტა! — და ვანომ ამაყად გა-
მოართვა ძაღლს ნანადირევი, მადლობის ნიშნად თავზე ხელი
გადაუსვა საყვარელ მეგობარს და დასძინა, — ყოჩაღ, ნორმა,
შენც ყოჩაღ, მორს! აბა ნახე, უყნოსე! — და ვანომ მამალი
როჭო ლეკვს მიუგდო. საცოდავი ლეკვი შეშინდა, მოიბუზა,
კუდი ამოიძუა, ასეთ დიდ ფრინველს პირველად ხედავს. მაგ-
რამ მაინც არ დაიბნა, ცხვირი მკვდარ ფრინველთან ახლო
მიიტანა და მამლის დიდ ფრთებს სუნვა დაუწყო.

— ეგ ერთი და სხვა ათასი, ვანოჯანი! ჩემ ყაზბეგსაც აჩვენ-
ენ ეგ პირველი ნანადირევი. — ვუთხარი ვანოს.

ყაზბეგი არ დაელოდა დაპატიჟებას და მიუხედავად ნორ-
მას ღრენისა, რომელიც თავისი პატრონის ნანადირევს იცავ-
და, მაინც გასინჯა უცხო ფრინველი.

კუბრივით შავი ძველი მამალი, შავად მოელვარე ფრთე-
ბით, წითელი წარბებითა და ლამაზი კუდით მართლაც რომ
შესანატრი დასაწყისი იყო ძველი მონადირისათვისაც კი.

თამბაქო გავაბოლეთ. ვანოს გამოგვითხე, როგორ გამეგნო
გზა ამ გაუვალ ადგილებში, თუ შორს დავცილდებოდი მას
და ნადირობა განვაგრძე. ჩემი ყაზბეგი მიხვდა, რომ ნორმა
მასზე უფრო გამოცდილი იყო და ძებნის მაგივრად, ნორმას

დაუწყო ცქერა, ძალაუნებურად უნდა დავცილდე ვანოს
მის ძაღლებს, ცალკე გავიდე და ვინადირო.

ჩემი ყაზბეგი არ იცნობდა როჭოს და მის ჩვევებს. პირველად მყავდა ამ ფრინველზე სანადიროდ, ამიტომ იყო, რომ მისი გულმოდგინე ძებნა შედეგს არ იძლეოდა. ორ საათს ვიარე თითქოს საუკეთესო ადგილებში, შხერში, მაღალ ბალახში, რაც შემეძლო გავთელე მთელი მიდამო, მაგრამ ვერც ერთი როჭო ვერ ვნახე, ვერ ავაფრინე.

მაგრამ აი ჩემი ყაზბეგი თითქოს გაჩხიარულდა, კუდის ქნევას მოუმატა, თავი მაღლა ასწია, ჰაერი ზარბაღ შეისუნთქა, თითქოს რაღაცის ძლიერ გემრიელი სუნი ეცაო და ჩქარი ნაბიჯით შხერის ბუჩქებს შეეჩია. მე კვალდაკვალ მივდევი ძაღლს.

ყაზბეგი დადგა.

როჭო ძაღლს არ უჩერდება. მე ეს ვიცოდი და ამიტომ სასწრაფოდ ვუბრძანე ძაღლს: წინ, წინ! ყაზბეგი პატარა ბუჩქს მიახტა, მაგრამ რაღაცნაირად შედგა, კუდს ქნევა დაუწყო, უცბად რაღაც მოისაზრა და სასწრაფოდ რაღაც უჩინარს დაედევნა. მე ორმოციოდე ნაბიჯით უკან დავრჩი. ყაზბეგის წინ დედალი როჭო ამოფრინდა და სწრაფად მიეფარა. სროლა ვერ მოვასწარი. ყაზბეგმა დარცხვენით შემომხედა და ისევ ძებნა დაიწყო.

მალე ძაღლმა ფრინველის სუნი იგრძნო და სელა შეანგულა. წინ დიდი ხმაურით მამალი როჭო აფრინდა და კავკასიის როჭოს ჩვეულების მიხედვით, თავქვე დაშვება დააპირა. მაგრამ ჩემი გასროლის შემდეგ ფრთები მოკეცა და სადღაც წინ ჩავარდა. ადგილი ძლიერ დაქანებული იყო და სად დავარდა, ვერ შევამჩნიე. სასწრაფოდ დავეშვი სანატრელი ნადავლისაკენ. ყაზბეგმა მიმასწრო და ძებნა დაუწყო.

იქაურობა გადავაბრუნეთ, მაგრამ როჭო ველარსად ვიპოვეთ.

— ნახე, ყაზბეგ, ნახე, — ვევედრებოდი ძაღლს, მაგრამ ჩამოვარდნილი ფრინველი თითქოს მიწამ ჩაყლაპაო, არსად ჩანდა. მაშინ ეჭვი დამეებადა, რომ მამალი მხოლოდ დაიჭრა და მისი პოვნა შხერის ხშირ ბუჩქებში უკვე შეუძლებელი

იყო. ნახევარ საათზე მეტი ვჩხრიკეთ იქაურობა მე და ჩემს ძაღლმა, და ალბათ კიდევ დიდხანს განვაგრძობდით, რომ წვიმის მსხვილ წვეთებს არ გამოვეყვანეთ ამ უშედეგო ძებნიდან.

ნადირობით გატაცებულმა ვერ შევამჩნიე, როგორ ჩქარა მოგროვილიყო ჩემს თავზე შავი ღრუბელი. ჩქარა შევიკარქურთუქის დილეები, თოფი გადავაბრუნე და თხელტოტებიან პატარა ხეს მივაშურე.

დაიქუხა. ხეობამ ხმა მისცა განრისხებულ ცას და წვიმა ნამდვილმა, წვრილმა, მსუსხავმა სეტყვამ შესცვალა. ტყუილად ვცდილობდით მე და ჩემი ძაღლი თავი დაგვეფარა პატარა ხის მეჩხერ ტოტებქვეშ, სეტყვა სახეში მწვავედ გვცემდა და ჩაცუცქულები უწყალოდ ვსველდებოდით.

ჩვენს ილბალზე სეტყვიანმა ღრუბელმა ისევე ჩქარა გადაინაცვლა, როგორც მოვიდა. ლურჯი ცა გამოჩნდა, მზემ გამოანათა და მალე თავით ფეხებამდე დასველებული მონადირე და მისი ძაღლი გაათბო და გააშრო. ღრუბელი კი მეზობელ ხეობაში ჩაწვა და უხვად დააყარა მას თეთრი წვრილი ყინული.

მე და ჩემი ძაღლი კვლავ სველი, მოლაპლაპე შქერის ბუჩქებში დავდივართ, მაღალ ნაბიჯებს ვადგამ, რომ კიდევ უფრო არ დავსველდე.

ყაზბეგმა სვლა შეანელა, თავი გაჭიმა, რამდენიმე ნაბიჯი წინ წადგა და გაინაბა.

— ეცი! — ვეძახი ძაღლს, — ეცი! — ვუმეორებ, მაგრამ იგი ადგილიდან არ იძვრის. მე უკვე ვღელავ და ბრძანებას ვიმეორებ. ძაღლი კი ნაბულს თავს ანებებს, თავს ძირს სწევს და კუდის ქნევას იწყებს. მე თვითონ მივდივარ ძაღლთან, თან ადგილს ვათვალიერებ. ვხედავ, ძაღლის წინ მკვდარი როჭო გდია. მიდამოს ვაკვირდები, თურმე ერთსა და იმავე ადგილას მიტრიალია. ბედნიერმა შემთხვევამ აპოვნინა ყაზბეგს ჩვენი პირველი ნადავლი. სიამოვნებით დავსწვდი უკვე გაციებულ მამალს და ამაყად ჩამოვიკიდე იგი ჩანთაზე.

მეც ხომ უკვე მაქვს ნანადირევი!

გუნება შემეცვალა, კარგ ხასიათზე დავდექი. ახალი ენერ-

გით განვაგრძე ნადირობა. დამავიწყდა დაღლილობა. ყაზ-
ბეგიც გამოცოცხლდა და მუყაითად დაიწყო ძებნა. წინ
როჭო აფრინდა და დაღმა დაეშვა. ძლივს მოვასწარი სროლა,
მაგრამ დავაცილე. ქვევით კი, ცოტა ჩემს დაბლა, კანტიკუნ-
ტად გაისმოდა სროლა. ვანო და ქიტესა ისროდნენ.

კლდოვან ქიმზე ვიდექი და ხარბად ვსუნთქავდი მთის
სუფთა, სეტყვისაგან კიდევ უფრო გაწმენდილ და გაცივე-
ბულ ჰაერს, თან ჩემ გარშემო მდებარე თვალწარმტაც ქე-
დებს, ხეობებსა და კლდეებს ვათვალიერებდი. იქვე ყაზბეგი
ნაბულზე გაჩერდა. ხვერდოვანი ტყის ქათამი აფარფატდა
ჩემ წინ. ვესროლე. როგორც შემოდგომაზე ჩამოვარდნილი
ხის ფოთოლი, ისე დაეცა იგი ბალახზე.

ფერდობს აღმა გვერდელად შევყევი, სველ ბალახზე
ფეხი სხლტება, ხელებით ბუჩქებს ვეჭიდები, ვცდილობ,
მალა ავიდე, იმედი მაქვს, რომ იქ მეტ როჭოს ვნახავ. და
აი, უცბად, სადღაც ზევიდან გაჩნდა შავი მამალი, არწივივით
გაშლილი ფრთებით ჰაერში ირაო გააკეთა და, როგორც ქვა,
ისე ჩავარდა ჩემ ზევით, სადღაც ბუჩქებში. იმავე წამს სა-
დღაც მეორე მხრიდან გაჩნდა მეორე მამალი და ისიც პირველ-
თან ახლოს ბუჩქებში ჩაეშვა.

მთელი ძაღლონე მოვიკრიბე, რომ მივახლოვებოდი იმ
ადგილს, სადაც ის-ის იყო როჭოები ჩასხდნენ. სველ ბალახზე
ფეხს ვერ ვიკიდებდი. გულს ბაგაბუგი გაჰქონდა. სული მე-
ხუთებოდა. როგორც იქნა, ზევით ჩოქვით ავედი. ძაღლს
ვუბრძანე — წამოსულიყო და ისიც მორჩილად ჩემს უკან
მოიპარებოდა. უცნაური სურათი წარმომიდგა, როდესაც
ზევით ავედი.

ჩემს ზევით, დაახლოებით ას ნაბიჯზე, ბალახით დაფარულ
ციცაბო მთის კალთაზე, პატარა ხევის თავზე ირგვლივ, რო-
გორც პირველად მომეჩვენა, შვიდი შავი კატა იჯდა. დღესაც
კი ვერ გამიგია, რად ვამსგავსე შვიდი შავი როჭო კატებს,
მაგრამ შთაბეჭდილება სწორედ ასეთი და სრულიად ნათელი
იყო. რასაკვირველია, მალე მივხვდი, რომ ეს კატები არ იყო,
ეს ჩემი მონადირული ოცნების საგნები — როჭოები იყვნენ
და ისიც ასე აშკარად, გამომწვევად გამოფენილი და თითქოს

ბის მაღალ ქიმებზე ხშირად ნახავთ ჩამწკრივებულ შავ მამალ როჭოებს.

გული დამწყდა, რომ ასე გვიან წავაწყდი ამ ადგილს, მით უმეტეს, რომ რაღაც ოცდახუთიოდ ნაბიჯზე მშვენიერი საფარი, დიდი ბუჩქი იდგა, საიდანაც ადვილად შეიძლებოდა სროლა. მე მაშინვე ამ ბუჩქს მივაშურე, იმედი მქონდა, რომ ჯერ კიდევ შეიძლება მოფრენილიყო რომელიმე დაგვიანებული სტუმარი. და, მართლაც, მალე ჩემს თავზე სტვენით გადაიფრინა მამალმა როჭომ, რომელსაც მე ასე მოულოდნელად დავაცილე.

ვზივარ და ველოდები. ჩამობნელდა. დროის მიხედვით თითქოს გვიან არ არის, — მხოლოდ ხუთის ნახევარია. მთამ დღეს ბევრი რამ განგვაცდევინა: ჯერ მწვანე მზემ გვაცხუნა, მერმე წვიმამ დაგვასველა, სეტყვამაც დაგვსუსხა, ახლა კი წვრილი ხოშაკაალა წამოგვავყარა. მართალია, დიდხანს არ გაგრძელებულა, მაგრამ შემაშინა: არც მაინცდამაინც სასიამოვნო იყო მთაში, თოვლში გარეთ ღამის გათევა.

ჩქარი ნაბიჯით თავქვე დავეშვი, ვანოს თოფის ხმას მივაშურე.

თავქვე სიარული, რასაკვირველია, უფრო ძნელი იყო, სამაგიეროდ გული და ფილტვები ისვენებდნენ. ორჯერ სროლის ხმა გაისმის, ახლოს „ჰოპ, ჰოპ“ მესმის. ეს ვანოა. ქიტესას ძაღლიც ყევს.

ხოშაკაალამ გადაიღო. ბანაკს მივუახლოვდი. უკვე დამდებოდა.

დადლილი, მაგრამ კმაყოფილი და ბედნიერი ცეცხლს მივუჭექე და სველი ფეხები მივუფიცხე. სასიამოვნო სითბომ მალე მთელ ტანში დამიარა.

ქიტესა იყო დღევანდელი ნადირობის მეფე: მას ხუთი როჭო მოეკლა, სამი მათგანი მამალი იყო. ვანოს ერთი მამალი და სამი დედალი აედო. მე ორი მამალი და ერთი ტყის ქათამი მქონდა.

— დღევანდელი ნადირობა ადგილების მოსინჯვაა, — თქვა ვანომ და ცხელი ჩაი მომაწოდა, — ახლა ჩვენ ვიცით, სად არიან როჭოები და ხვალ ვაჩვენებთ მაგათ...

მე ჩემს თავგადასავალს მოვეყევი და როჭოების სკაქრებულ-
ლოს — პატარა წყაროს — შესახებ ვუამბე ვანოს. საქართველოს ენციკლოპედია

— ხვალ ადრინადად პირდაპირ იქით უნდა გავსწიო. —
დავსძინე მე, — ჩემი გამოუცდელი ძაღლის იმედი არა მაქვს,
თანაც დავიღალე სველ ციცაბოებზე ფოფხვით.

ნადირობამ ისე გამიტაცა, რომ მთელ დღეს ლუკმა არ
ჩამსვლია პირში, სამაგიეროდ ახლა ვისრულებდი მთელი
დღის დანაკლისს და მადიანად ვილუკმებოდი სანდროს გაკე-
თებულ ცხვრის ბასტურმას, თანაც ზედ კახურს ვაყოლებდი.

ზღაპრულად მეჩვენებოდა ამ უკაცრიელში, დადუმებულ
მთებს შუა, ათას რვაასი მეტრის სიმაღლეზე, დიდი ცეცხლის
პირად გამართული ეს ვახშამი.

ვანო გვიამბობდა თავისი ნორმას მუშაობის შესახებ. იგი
აღტაცებული იყო ძაღლით და განსაკუთრებით ლეკვით.

— წარმოგიდგენია, მარსმა დღეს ხუთი ნაბული გააკე-
თა! — აქებდა იგი ლეკვს და ხორცის ლუკმებს ზედიზედ
აწვდიდა.

დიდხანს ვისხედით ცეცხლის პირას და ვუზიარებდით
ერთმანეთს დღის შთაბეჭდილებებს. მაგრამ ბოლოს დაღლი-
ლობამ თავისი ქნა. ამოვთხარეთ თივა, მოვისხით თუ რამე
თბილი გვქონდა და ჩავწექით სურნელოვან ბალახში. ძაღ-
ლებმაც ჩვენთან მოიკალათეს.

ძალიან ვეცადე, მაგრამ დიდხანს არ დამეძინა: დღის შთა-
ბეჭდილებები წარმოდგენაში ერთმანეთს სცვლიდნენ, თანაც
მხარი მტკიოდა, ოდნავ მციოდა კიდეც. მხოლოდ გამთენიი-
სას ჩამეძინა ღრმა, მაგრამ ხანმოკლე ძილით.

საღამოსვე სქელი ღრუბლები ჩამოწვა, ნაშუაღამევს კი
მთელი მთა და მასთან ერთად ჩვენი თივის ზვინებიც და
ჩვენც სქელმა ნისლმა დაგვფარა. ჩემს თხელ წამოსასხამში
ადვილად გაძვრა სინესტე და კანკალი დამაწყებინა. როგორ
ვინატრე მაშინ ჩვენებური ნაბადი, — მთაში ღამის გათევის
ეს უებარი საშუალება!

დახუჭულმა თვალებმა დღის სინათლე იგრძნო. ჩემს „ლო-
გინზე“ წამოვჯექი. თვალები გავახილე. მთელი მიდამო მო-
ღუშულია. სქელი ნისლი წვრილ წვიმას შეუცვლია და გარ-

შემო ყველაფერი სველია. ისევ ცრის. აქედან ძლივს ხანდო, ბუხრებიდან ბოლი ამოდის და ნელ-ნელა ციხეში მიიწევს. რად ღირს ახლა გახურებულ ბუხართან ჯდომა!

ნაბდის ქვეშ ხვრინვა მიწყდა. გრძელმა ცხვირმა პატრონს გარეთ გამოასწრო და ვანოც იმ წამს ნაბაღზე წამოჯდა.

— რაო, წვიმს? ერიპა! — ნაწყენი კილოთი იკითხა მან და სახე მოედღუშა, თავი გაიქნია და შუბლზე სამჯერ მიირტყა ხელი.

— მახლას! — დააყოლა ვანომ და ისევ ნაბაღქვეშ შეძვრა.

— მართლაც რომ მახლას, რა უნდა ვქნათ? — ვიკითხე მეც, მაგრამ პასუხი რომ ვერ მივიღე, მეც ჩემს წამოსასხამს მივმართე და თივის ბულულს დავუბრუნდი.

კვლავ სცრიდა, ეტყობოდა, მთელ დღეს ასე იქნებოდა. ქიტესამ ჩემი ვარაუდი დაადასტურა. პირდაპირ გამოგვიცხადა, რომ საჭიროა დავბრუნდეთ შინ, დღეს ნადირობა არ შეიძლებაო.

და, მართლაც, ვინც წვიმაში მთაში მოხვედრილა, მან კარგად იცის, რომ სველზე მთაში სიარული შეუძლებელია: სველ ბალახზე ფეხი სხლტის და ხელის მოსაკიდი კი არსადაა: საშინელი ჩასავალია.

ნახევარ საათში ჩვენ უკვე მდინარის პირას გავჩნდით, თავით ფეხებამდე დასველებულები.

ხანდოში ცხელმა ბუხარმა გონებაზე მოგვიყვანა, ცოტა დავნაყრდით, ცხენებზე შევსხედით და მალე ფასანაურისაკენ გამოვსწიეთ.

ისევ მოგუგუნე ბუხარი. თოფები გავწმინდეთ და სუფრას შემოვუსხედით, რომელსაც ნახევარფუთიანი არაგვის ორაგული ამშვენებდა.

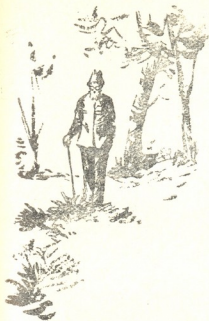
ჩემს სანადირო ჩანთაში ცირცლის სისხლისფრად წითელ მტევნებთან ერთად, ორი ულამაზესი როჭო დევს. ერთი მათგანი ვანოს დედალზე შევუცვალე, რომ დედალ-მამალი როჭოსაგან ერთი ჯგუფური ფიტული გამეკეთებინა.

დიდხანს ვინახავდი ცირცლის მტევნებს. როდესაც კი შევხედავ ამ ცეცხლისებურ მღელვარე გარეულ ნაყოფს,

ფიქრი მაშინვე ხანდოში ნადირობისაკენ მიმირბის, ვფიქრობ
 იმ ფაქიზ გრძნობებზე, რომლებიც ასე შეიპყრობს ახალსა
 ადამიანს როგორც ბუნებაში, ისე ნადირობისას.

დავიწყებას ეძლევა ყველა გაჭირვება, უხერხულობა და
 მახსოვრობაში მხოლოდ ლამაზი, მუდმივ ახალგაზრდული
 სანადირო განცდები რჩება.

პროფესორთან

პირველი იმპერიალისტური ომის დროს თბილისელ მონადირეთა უმრავლესობა ფრონტზე იყო წასული. თბილისში დარჩენილი მონადირეები მუშაობას განაგრძობდნენ ზურგში, დაწესებულებებში. საქართველოს დედაქალაქის მჩქეფარე ცხოვრება თითქმის ჩაკვდა, ფრონტიდან სასიამოვნო ამბები არ მოდიოდა. როგორც ირწმუნებოდნენ, იქ მიუტევებელ საზიზღროებას სჩადიოდნენ უმაღლესი სარდლობის წარმომადგენლები, რაშიაც თვით მეფის ოჯახიც ერია. საქმეს ლალატის სუნი უდიოდა.

ასეთ პირობებში ადვილად გასაგებია, რა დიდი მნიშვნელობა ექნებოდა ბუნების წილში სანადიროდ გასვლის თვითეულ შემთხვევას, ამხანაგების წრეში დღის გატარებას, ამაღელვებელ სამონადირო განცდებს. თვითეული ასეთი გასვლა ყველა მონადირის ოცნების საგნად იყო გადაქცეული.

მაშინ ცალკე წასვლა სანადიროდ საშიშიც იყო. დროდადრო ვახერხებდით კოლექტიური ნადირობების მოწყობას, ხან გარეულ ღორებზე და ხან სხვა მტაცებელ მხეცებზე. ასეთი ნადირობები უმთავრესად ყარაიას (ახლა გარდაბნის) ტყეებში ეწყობოდა. ეს ტყეები ყოფილი საუფლისწულო სანადირო ადგილები იყო.

1914 წლის ნოემბრის უკანასკნელი დღეები იდგა. მზიანი, თბილი ამინდები დაიჭირა. ყველაზე უკეთესი დროა მხეცებზე ნადირობისათვის, როდესაც ტყეს ფოთოლი გაცვენ-

ლი აქვს, როდესაც ნადირი სუქდება გარეულ ხილსა და კალზე, დაისვენა ზაფხულის სიცხისაგან და მოათავსებდა მძვინვარების გაზრდა.

ჩემთან ჩემი კარგი მეგობარი ვანო მოვიდა. იგი ასეთი ნადირობების ცნობილი ოსტატი იყო. ვანომ მთხოვა მონაწილეობა მიმეღო გარეულ ღორებზე ნადირობაში მომავალ კვირას, 6 დეკემბერს.

რასაკვირველია, მე დიდი სიხარულით დავთანხმდი.

უცაბედად მოულოდნელი მიზეზი გადამეღობა წინ: ომის გამო საზღვარგარეთიდან ახლად დაბრუნებული ჩემი ცოლის მშობლები სტუმრად ეწვივნენ ჩვენს ოჯახს და სწორედ 6 დეკემბერს გადაწყვიტეს ედღესასწაულათ ჩემი სიმამრის — მოხუცი პროფესორის — სახელწოდების დღე. ჩემი ცოლი კატეგორიული წინააღმდეგი იყო, რომ მე ამ დღეს სანადიროდ წავსულიყავი.

— მოხუცები ძალიან ნაწყენი დარჩებიან და არასოდეს არ გაპატიებენ ასეთ უყურადღებობასო, — მარწმუნებდა იგი.

დიდად გულნატკენი დავეთანხმე მას და ძლიერ დავლონდი, რადგან ვკარგავდი მეტად საინტერესო ნადირობაში მონაწილეობის საშუალებას.

ჩემს იღბალზე ვანომ კვლავ შემოიარა ჩვენთან. როდესაც ჩემი დალონების მიზეზი შეიტყო, იგი ჩვეული აღმოსავლური მჭევრმეტყველებით შეუდგა მოხუცების „დამუშავებას“. განსაკუთრებით მკაცრ და წესრიგისმოყვარე პროფესორის მეუღლეს შეუჩნდა. ქალი ირწმუნებოდა, რომ სამოცდაათი წლის მოხუცი პროფესორი, რომელიც თავის დღეში არავითარ ნადირობას არ დასწრებია, ვერავითარ შემთხვევაში ვერ წავა სანადიროდ, როგორც ამას ვანო ითხოვს. ათასი რამ შეიძლება მოხდეს — გაცივდეს, ღორმა ეშვი გაპკრას, ან რომელიმე მონადირის გასროლილი ტყვია უცაბედად მას მოხვდეს. ერთი სიტყვით, მტკიცე უარი მიიღო ვანომ.

მაგრამ ეს ენერგიით აღსავსე და თავის თავში დარწმუნებული ადამიანი არ ცხრებოდა. იგი მაინც ამტკიცებდა, რომ

თუ ნიკოლოზ დანიელის-ძე არასოდეს სანადიროდ არ ყუფილა, მით უფრო განსაკუთრებით საინტერესო იქნება მისი განცხადება, რა არის ნადირობა, რომ მონადირეები განსაკუთრებულ ყურადღებას მიაქცევენ მას, მოუვლიან, ხელის გულზე ატარებენ, რომ საუკეთესო ამინდია, თითქოს გაზაფხულია, რომ ტყეში პროფესორი ისე იგრძნობს თავს, როგორც აგარაკზე, დაისვენებს, თავიდან მოიშორებს ფიქრებს ომის შესახებ.

ვანო არ მოეშვა მოხუცებს, ვიდრე არ დაითანხმა ისინი, პროფესორს ნება მისცეს სანადიროდ წამოსულიყო. თბილად ჩაცმული და სათანადოდ გამზადებული პროფესორი ჩემთან ერთად ნადირობის წინა დღით მატარებლის რბილი ვაგონით ცივწყაროში ჩავიდა.

რამდენიმე სიტყვით მინდა ავწერო ის ადგილები, სადაც ეს ნადირობა იყო განზრახული. ჩვენს დროს გარდაბანის ეს სანადირო ტყე აღკვეთილად არის გამოცხადებული, ხოლო აზერბაიჯანის სათანადო ტერიტორია კი ფოილომდე ნაკრძალია. ახლა აქ, როგორც საქართველოს, ისე აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე ყოველგვარი ნადირობა აკრძალულია, უმთავრესად ირმის, ხოხბისა და სხვა ნადირ-ფრინველის დასაცავად.

მეფის დროს მტკვრის მთელი მარცხენა ნაპირის ეს დიდი ტერიტორია ტყით იყო დაფარული. იგი უფლისწულებს ჰქონდათ მიკუთვნებული და მეფის ნაცვლის შვილების ყარაის სანადირო სანახებს შეადგენდა, რომლებიც სასტიკად იყო დაცული სხვა მონადირეებისაგან.

დიდი რაოდენობით იყო მაშინ იქ ნადირი: ღორების ფარებს სათვალავი არ ჰქონდა, ხოლო ათასამდე ირემს ითვლიდნენ აქაური მცველები. დროგამოშვებით აქ ნადირობას აწყობდნენ წარჩინებულ პირთათვის, მომრეკებად კი სამხედრო ნაწილებიდან გამოცდილ მონადირეთა რაზმები მოჰყავდათ. ასეთი ნადირობისას ორ დღეში კვდებოდა ორმოცდაათზე მეტი გარეული ღორი და ოცზე მეტი ირემი.

ომის დასაწყისში ყარაიანის სანადირო ადგილების დაცვა მოხსნეს და სანადირო სანახები ერთბაშად გაანადგურეს ახ-

ლო სოფლების მცხოვრებმა აზერბაიჯანელმა გლეხებმა
 ლოდ ხოცავდნენ ღორებსა და ირმებს. ბაძავდნენ უფლის-
 წულების ნადირობას და ამასხრებდნენ თვით ნადირობის ში-
 ნაარსს: სხდებოდნენ იმ საფრებში, რომლებიც წინათ დიდი
 წოდების ხალხს ეკავა და ამჟამად შიგ მსხდომთ მასხრობით
 უწოდებდნენ ამ საფრის ყოფილ პატრონთა ტიტულებს:
 „მეფისნაცვალო“, „დიდო მთავარო“, „გენერალო“ და სხვა.

ერთი თვის განმავლობაში ამოწყვეტეს ირმების ჯოგები
 და ღორების უმრავლესობა. ნანადირევის ხორცი გროშის
 ფასად იყიდებოდა თბილისის ბაზარზე.

მიუხედავად ასეთი ბარბაროსული შესევისა, ტყეში მაინც
 გადარჩა საკმაო რაოდენობით ნადირი და ღორების დიდი
 ფარები. თუმცა დაგვიანებით, მაგრამ სამხარეო ხელისუფ-
 ლებამ კვლავ თავის ხელში აიღო ამ სანადირო ადგილების
 დაცვა. თბილისელ მონადირეებს ზოგჯერ ნებას აძლევდნენ,
 ამ ტყეში მოეწყოთ მორეკვიითი ნადირობა ღორებსა და მტა-
 ცებელ მხეცებზე.

აი, სად მიგვყავდა სანადიროდ პროფესორი!

რბილ ვაგონში კარგად გამოძინებული პროფესორი გამ-
 თენიისას მარჯვედ ჩამოხტა მატარებლიდან და ჩვენთან ერ-
 თად წამოვიდა ტყისაკენ. მე იგი ამხანაგებს გავაცანი. თვი-
 თეულმა მათგანმა თავის მოვალეობად ჩათვალა, ხელი ჩა-
 მოერთმია პროფესორისათვის და ორიოდ გულთბილი სი-
 ტყვა ეთქვა. ყველანი ფეხით მივდიოდით, პროფესორისათვის
 კი ვანოს ცხენი ეშოვა. დიდი გაჭირვებით შევსვით იგი უნა-
 გირზე: გამოირკვა, რომ ჩვენი სტუმარი ცხენზე პირველად
 იჯდა. მე, რასაკვირველია, გვერდიდან არ მოვცილებივარ, და-
 ნარჩენებიც კი დიდი თავაზიანობით ეპყრობოდნენ მას, მიუ-
 ხედავად იმისა, რომ ნადირობისას ასეთი პირი უსათუოდ
 ზედმეტ საზრუნავს წარმოადგენდა.

საუკეთესო თბილი ამონდი იდგა. აღმოსავლეთი ალის-
 ფრად შეიღება. ტყეში ხეები დილის ოდნავი ბურუსით იყვნენ
 მოცულნი, უხვად დაპყურებული ცვარი აბრწყინდა ამომავა-
 ლი მზის სხივებზე. ჩვენც კი, მონადირეები, ტყეში დილის
 სილამაზეს ჩვეულნი, უნებლიეთ განვიცდიდით სასიამოვნო

აღღებებს და აღტაცებულნი ვაკვირდებოდით ბუნების ვიდეებს. პროფესორი კი, რომელიც პირველად ხვდებოდა მზის ამოსვლას ტყეში, პირდაპირი, თავშიშველი განცვიფრებას მისცემოდა ჯერ განუცდელი სანახაობისაგან და ზედიზედ იმეორებდა:

— რა ზღაპრული სილამაზეა, ევგენი! არასოდეს მსგავსი რამ მე არ მინახავს!

შეუმჩნევლად მივედით ეგრეთ წოდებულ „გრძელ სარეკამდე“. დავდექით. კენჭი ვყარეთ, ვინ რომელ საფარში უნდა ჩამდგარიყო. სარეკში დაქირავებული აზერბაიჯანელი ბიჭები გავგზავნეთ. ნადირობის ხელმძღვანელად ვანო გამოვყავით.

ჩემს სარეკში ორნი წავედით — მე და პროფესორი. იგი ბუჩქებში ჩემს სამფეხა სანადირო სკამზე დავსვი, აქედან ყველაფერი კარგად ჩანდა. თან ვთხოვე, ჩუმად მჭდარიყო, არ განძრეულიყო, დამშვიდებით ედევნებინა თვალყური გარემოსათვის.

გაისმა ნადირობის ხელმძღვანელის ნიშანი. შორიდან სარეკში წასულებმა უპასუხეს. სარეკი დაიწყო.

ნელი ნაბიჯით, ბუჩქებში ჯოხების ცემით, ყვირილით, ტაშის ცემით და იშვიათი სროლით მოიწვედნენ მომრეკნი საფრებისაკენ.

დიდ ხეზე მიყრდნობილი განაბული ვდგავარ, ხელში შტუტერი მიჭირავს და ჩემს წინ გაშლილ გაუვალ ეკალ-ბარდებს ვაკვირდები.

მომრეკები ჯერ შორს არიან. მაგრამ ჩემს წინ, მარჯვნივ, ხმელი მაღალი ბალახი ოდნავ შეირხა. რომელიღაც კოჭდაბალი მხეცი, — ალბათ ტურა ან გარეული კატა, — ჩემკენ მოიპარება, ჩვეულებრივად ცდილობს, გაუძვრეს ხიფათს.

თვალს არ ვაშორებ ბალახის მოძრაობას.

ბალახის თხელ წვეროებში გამოჩნდა მხეცის ლეგა ზურგი. პროფესორს თვალით ვანიშნებ, მაგრამ მან თვითონ შეამჩნია მოსული ნადირი. ვესროლე. მხეცი იქვე ჩაწვა.

როდესაც სარეკი გათავდა, მივედი მოკლულის სანახავად. ბალახებში ლერწმის გარეული დიდი კატა ეგდო. გამეხარდა,

რომ არ შევრცხვი ჩემი მოყვრის წინაშე და მარჯვე
ლით იქვე გავაცივებ პირველივე ნადირი.

— რა ლამაზად მოჰკალი ეს მშვენიერი კატა! — მომიწონა პროფესორმა და თან ხელი გადაუსვა კატის ფაფუკ ბეწვს. ამ სარეკში ღორები არ აღმოჩნდა.

შემდეგ სარეკი მოწინააღმდეგე მხრიდან გააკეთა ნადირობის ხელმძღვანელმა. საფარში მყოფთ გვიბრძანა მხოლოდ ზურგისაკენ შევბრუნებულიყავით და ისე დაგვეკავებინა ჩვენ-ჩვენი ადგილები. ამისდა მიხედვით შევუცვალე ადგილი ჩემს თანამესაფრესაც და ახლა პროფესორი ჩემს უკან დავსვი. მე კი დიდ წიფელს ამოვეფარე, რომ ნადირს არ შეემჩნიე.

დიდხანს მოუნდნენ მომრეკნი ადგილზე მისვლას. ბოლოს მორეკვა დაიწყეს. მონადირენი კვლავ გაინაბენ თავთავიანთ სახუნდარებში და ლოდინი დაუწყეს ნადირს.

მეც მოვეფარე ჩემს ხეს და კარგად მოვათვალიერე სასროლი არე. ჩემ წინ მეჩხერი, სუფთა ტყე იყო, აქა-იქ დიდი ხეები იდგა, მიწას თხელი ბალახი ფარავდა. აქ არ იყო გაუვალი ეკალბარდი, რომელშიაც მომრეკთაგან დამფრთხალ გარეულ ღორებს უყვართ გაძრომა.

— არა მგონია, რომ ასეთ ადგილზე ღორი გამოვიდეს, შეიძლება მარტო ირემმა ისკუპოს ამ ქარაფში. — ვფიქრობდი მე. მიუხედავად ამისა, ხეს ისე გავეკარი, თითქოს შევეზარდე და მომრეკთა მოსვლას ლოდინი დავუწყე. უეცრად იმ მხრიდან, სადაც პროფესორი დავსვი, ხმელი ფოთლების შრიალი და ფეხის ხმა შემომესმა. მივიხედე და რა ვნახე — ჩემი პატივცემული მოყვარე ჯიბეში ხელებჩაყოფილი მისეირნობდა.

— ესეც შენი პროფესორი, დაიწყო... — გავიფიქრე მე და ახლა საბოლოოდ დავკარგე ჩემს საფართან რომელიმე ნადირის გამოსვლის იმედი.

მაგრამ ჩემდა საბედნიეროდ პროფესორმა მალე მოათავა ტყეში გასეირნება, უკან დაბრუნდა და ისევე თავის სკამზე ჩამოჯდა.

სწორედ ამ დროს, ჩემს სასროლ არეს იქით, სადაც პა-

ტარა მდინარე „კარასუ“ ჩამოდიოდა, წყალში რალაცამ
თხლაშანი მოადინა.

— ღორია, — გავიფიქრე მე.

და მართლაც ორას ნაბიჯზე ჩემგან, დიდი შავი ტახი გამოჩნდა, რომელიც დინჯად ჩემსკენ მოაბიჯებდა. ახლად დასველებული შავად ბზინავდა, მკვეთრად მოჩანდა მეჩხერ ტყეში, თეთრად კიაფობდნენ პირში ჩიბუხივით გაჩრილი ეშვები. ჩვენ ვერ გვამჩნევდა და აუჩქარებლად, ზოზინით მოაბიჯებდა.

განსაკუთრებული მონდომებით დავუმიზნე მარჯვენა ბეჭს ქვევით და, როდესაც ორმოცდაათ ნაბიჯზე მომიახლოვდა, სასხლეტს თითი გამოვუსვი. თოფი გავარდა და ტახმა წინა ფეხებზე წამოიჩოქა. იმავე წამში მეორე ტყვია მივაცოლე. ღორი იქვე ჩაწვა. როგორც შემდეგ ვნახეთ, ორივე ტყვია გულში მოხვედროდა.

მე პროფესორისაკენ მოვიხედე. მოხუცს სახე უბრწყინავდა, ტაშს სცემდა ჩემკენ ხელებგამოწვდილი. მე კი ბედნიერ წუთებს განვიცდიდი, ჩემ წინ მდებარე ჩემ მიერ განგმირულ ცხრაფუთიან მხეცს რომ ვხედავდი. თვითეული მონადირისათვის ადვილად გასაგებია ის სიამაყის გრძნობა, რომელმაც მაშინ მთელი ჩემი არსება მოიცვა.

— საყვარელო ევგენ, გილოცავ წარმატებას! — მომამბა პროფესორმა. — მოხარული ვარ, რომ ჩემმა აქ ყოფნამ ხელი არ შეგიშალა.

მე კი სრულიად დამაფიწყდა პროფესორის უდროო სეირნობა ტყეში, რასაც სხვა შემთხვევაში შეეძლო ჩაეშალა ეს მშვენიერი ნადირობა.

ამ სარეკის შემდეგ შევისვენეთ. მონადირეები ერთ პატარა მინდორში მოვგროვდით. ხელდახელ წავისაუზმეთ და ერთმანეთს დღევანდელი ნადირობის შთაბეჭდილებები გავუზიარეთ.

ჩემი ნანადირევის გარდა ორი ღორი და ოთხი ტურა იყო მკვდარი. ჩემი ნადავლი ყველას ჯობდა. ამხანაგებმა ხუმრობა დაუწყეს პროფესორს და არწმუნებდნენ, რომ მე მას უნდა ვუმაღლოდე, რომ ღორი ჩემთან გამოვიდა. ზოგიერთი

ხუმარა თითქოს სთხოვდა კიდევაც, შემდეგი სარეკისი დაიწყო მასთან დამჯადრიყო მხცოვანი სტუმარი.

კეთილი ხასიათის მოხუცს, რომელთანაც რიგრიგობით მიდიოდნენ მონადირეები, ჭიქას ჭიქაზე უჯახუნებდნენ და მის სადღეგრძელოს დიდი პატივისცემით სვამდნენ, გული ამოუჯდა და თვალბზზე ცრემლები მოადგა.

მრავალი თბილი სიტყვა უთხრეს პროფესორს ჩვენმა მონადირეებმა. ერთმა მათგანმა დიდი სადღეგრძელოც კი წარმოთქვა. მან ამ სიტყვაში ნადირობა დაახასიათა როგორც დასვენებისა და დროს გატარების წარმტაცი საშუალება და ბოლოს ასე დაასკვნა:

— ჩვენ არ ვაპირებთ, ძვირფასო პროფესორო, თქვენ მონადირედ გაგხადოთ, მაგრამ გვიხარია, რომ თქვენს წლოვანებაში, შევძელით თქვენთვის გვეჩვენებინა ნადირობა და მისი წარმტაცი მხარეები... მაშ იცოცხლეთ მრავალყამიერ, ნურასოდეს დაგვიწყებოდეთ დღევანდელი დღე! ვაშა, გაუმარჯოს ჩვენს მხცოვან პროფესორს!..

მედგარი ვაშა გაისმა მთელ ტყეში.

ის კი დიდად კმაყოფილი, მხიარული, თვალცრემლიანი იდგა დიდი მუხის ქვეშ და აღარ იცოდა, როგორ გადაეხადა მადლობა ყველასათვის.

თეთრი თმითა და დიდი თეთრი წვერით პროფესორი უჩვეულოდ გამოიჩინოდა ახალგაზრდა მონადირეებს შორის. აკანკალებული ხმით გადაიხადა მან სამადლობელი და სთქვა:

— მადლობელი ვარ, საყვარელო და სასურველო მეგობრებო, იმ სიყვარულისა, ყურადღებისა და სათუთი მოპყრობისათვის, რაც გამოიჩინეთ მოხუცისადმი, რომელიც ზედმეტი და ხელისშემშლელი ბარგი იყო თქვენი ნადირობისათვის. მხოლოდ ერთის თქმა შემიძლია: დღევანდელი დღე უბედნიერესი დღეა ჩემს ცხოვრებაში, ასეთი რამ არასოდეს არ განმიცდია, იგი მოსაგონებლად დამრჩება ჩემი სიცოცხლის უკანასკნელ წუთებამდე. ნათლად ვხედავ და მესმის, თუ რამდენი სიხარულის მოტანა შეუძლია ნადირობას, ბუნების წიაღში ყოფნას, რა ცუდად ვიცნობთ და ვერ ვაფასებთ ჩვენ, მეცნიერი მუშაკები, თქვენ საუკეთესო და საინტერესო

სპორტს, რომელიც ადამიანს აძლევს ჯანმრთელობას, ძალის სულის სიფაქიზეს... სულითა და გულით კიდევ ერთი ჯანმრთელობა!

ამ შესვენების შემდეგ კიდევ ორი სარეკი მოვახერხეთ. რამდენიმე ღორი, ბურჯაკი და ტურა მოვკალით.

საღამოთი კი შინ მშვიდობით დავბრუნდით. პროფესორი ბედნიერად გრძნობდა თავს ამ მგზავრობის შემდეგ და აღფრთოვანებული უამბობდა შინაურებს დღის თავგადასავალს. ჩემზე ხომ ლაპარაკიც ზედმეტია.

პროფესორის თანდასწრებით მოკლული დიდი ტახის თავი დიდხანს ამშვენებდა ჩემს ოთახს.

დოლიარის ორმოები

რკინიგზის სადგურ დოლიარის ირგვლივ, განსაკუთრებით მტკვრის მხარეს, წინათ საუკეთესო სანადირო ადგილი იყო. ეს სანადირო სანახები თბილისის მონადირეთა საზოგადოებას ჰქონდა იჯარით აღებული.

დოლიარში სანადიროდ წასვლა მართლაც რომ სანუკვარ მიზანს წარმოადგენდა თვითეული მონადირისათვის, არა მარტო ნადირის სიმრავლის მხრივ, არამედ სანადირო ობიექტების მრავალფეროვნებითაც.

სანადირო ფრინველთა შორის აქ ყველაზე ბევრი ღურაჯი იყო. კარგ მონადირეს კარგი ძაღლით დღეში შეეძლო ოცი-ოცდახუთი ცალი ღურაჯი. მოეკლა. მტკვრის ახლოს, ქალაში, ხოხობი ბუდობდა, მინდორში გნოლისა და კაკბის გუნდები იცოდა, განსაკუთრებით ბევრი კაკაბი იყო მტკვრის პირას ქვიშიან გორაკებზე. ეს გორაკები არ უყვარდათ მონადირეებს: ამბობდნენ, რომ აქ მონადირეები ზოგჯერ ქვიშიან ორმოებში ვარდებიან და შიგ ინთქმებიანო.

ქალაში და ხშირ კორუღებში ტყის ქათმები იზამთრებდნენ, ყველა პატარა ქაობში შეიძლებოდა აგფრენოდათ იხვი, ჭყიამპო. თეთრფრთება სარსარაკების გუნდები დაფრინავდნენ დოლიარის ტრამალებზე, ყოველი ფეხის ნაბიჯზე ხტებოდნენ კურდღლები, რომლებსაც მონადირეები მხოლოდ ნადირობის დამთავრებისას ესროდნენ, უფრო სადგურის ახლოს, რომ დიდ მანძილზე არ ეთრიათ გრძელყურა ნანადირევი.

ეს სანადირო ადგილი შენახული იყო თბილისელი მოწაღირეებისათვის, რომოცდაათი-სამოცი კაცი თუ ჩავიდოდა იქ მთელი წლის განმავლობაში. ორი სანდო დარაჯი იცავდა ათას ჰექტარზე მეტ სანადირო სანახებს.

თუ როგორი მრავალფეროვანი იყო აქ ნადირი, შეიძლება წარმოვიდგინოთ ჩემი ერთი დღის ნანადირევით. ეს ნადირობა 1916 თუ 1917 წელს მოხდა. ერთ დღეში აქ მოვკალი ათი დურაჯი, ორი ხოხობი, ორი გნოლი, ერთი კაკაბი, ერთი გარეული იხვი, ორი იხვინჯა, სამი სარსარაკი, ორი ჭყიამპო და ხუთი კურდღელი.

ნოემბრის მზიანი, თბილი დღეა. დილის მატარებლით თბილისიდან დოლიარს ათი მონადირე ჩავედით.

ჩემი მეგობარი ლადო და მე ერთ მხარეს გავყევით. ერ-შოვი, გრუზინსკი და ჩიკალინი მტკვრისაკენ წავიდნენ. დანარჩენები სხვადასხვა მხარეს გაიფანტნენ.

ცოტა ხნის შემდეგ მე და ლადოს რამდენიმე დურაჯი გვიმშვენიებდა სანადირო ჩანთებს. უცბად ჩვენმა ძაღლებმა, ორივემ ერთად, ნაბული გააკეთეს. წყვილი დურაჯი ერთად ამოფრინდა და ერთი მარცხნივ და მეორე მარჯვნივ გაფრინდა. მე მარჯვენას ვესროლე, ჭრელი ფრთები მოკეცა და ძირს ჩამოვარდა მამალი დურაჯი. ლადომ მარცხნივ გაფრენილი ჩამოაგდო და ორივე ნადავლის ასაღებად გავეშურეთ.

კიდევ ერთმა დურაჯმა დაამშვენა ჩემი ჩანთა. კმაყოფილმა პაპიროსი ამოვიღე, მოვუკიდე და ლაზათიანი ნაფაზი დავარტყი. მხოლოდ ამის შემდეგ მოვბრუნდი ლადოსაკენ. გამიკვირდა, რომ ველარსად დავინახე, თითქოს მიწამ ჩაყლაპაო. აქა-იქ მიმოზნეული ხეები და მაყვლის ბუჩქები არ ფარავდნენ მიდამოს. გარშემო ყველაფერი კარგად ჩანდა. მაგრამ მეგობარს მაინც ვერ ვხედავდი, ვეძახდი: „ჰეი, ჰეი“, მაგრამ იგი არ პასუხობდა.

გავეშურე იმ ადგილისაკენ, სადაც ლადოს ნასროლი დურაჯი ჩამოვარდა, იმ იმედით, რომ მას იქ სადმე ბუჩქის ძირას ჩრდილში ვნახავდი დასვენებულს.

როდესაც ცოტა ახლოს მივედი, თითქოს მიწის ქვეშიდან მომესმა ყრუ ყვირილი „ჰოპ, ჰოპ, აქეთ, აქეთ!“

მალე აზერბაიჯანის ამ მიდამოებისათვის დამახასიათებელ
 მიტოვებულ ჭას წავაწყდი, რომელსაც ნაპირები დაფარული
 ჰქონდა მაღალი შალტამით. მაღალ ბალახში ლადოს რექსი
 იწვა, გრძელი წითელი ენა გადმოეგდო და ბაბანებდა, ეტყო-
 ბოდა, პატრონის მოლოდინში ისვენებდა, თან წკმუტუნებ-
 და. პატრონი კი სასოწარკვეთილი შველას თხოულობდა
 ღრმა, ხუთ-ექვსმეტრიანი ჭიდან.

— ხომ არაფერი იტყინე, ლადო, ხომ არაფერი მოიტე-
 ხე? — ჩავძახე მეგობარს.

— მგონი, არაფერი... დავიყეყე კი მაგრად, — მიბასუხა
 ლადომ ქვევიდან.

საბედნიეროდ ფეხზე შეყენებული და დატენილი თოფი
 წაბორძიკებისას იქვე დავარდნოდა და ჭის პირას ბალახში
 ეგდო. ვინ იცის, რა უბედურება დატრიალდებოდა, თოფით
 ჭაში რომ ჩავარდნილიყო!

თოფის ღვედები ერთმანეთზე გადავაბი, ტყავის ქამარიც
 მოვიშველიე და ერთი ბოლო ლადოს მივაწოდე. დიდი გა-
 ჭირვებით მეგობარი ღრმა ორმოდან ამოვათრიე.

გაფითრებული, დაყეყილი, ტალახში ამოსვრილი ლადო
 ხან მუხლებზე ისგამდა ხელს, ხან წელს იზელდა და ხან თავს
 ისინჯავდა. იგი ჭის პირში იჯდა, საწყალისა და ტანჯულის
 შეხედულება ჰქონდა. მშვენნივრად დაწყებული დღევანდელი
 ნადირობა შეიძლებოდა, სამწუხაროდ დამთავრებულიყო:
 გასაკვირი არ იქნებოდა, ამ სიმაღლე ჭაში ჩავარდნისას კაცს
 კისერი მოეტეხა.

მაგრამ ამჯერად ადვილად გადავრჩით. ლადო კოჭლობ-
 და, კვნესოდა, მთელი სხეულის დაყეყვას უჩიოდა. მაგრამ
 ნადირობამ ყველაფერი გადაავიწყა, წელშიაც გაიმართა და
 ჩვენ ისევ განვაგრძეთ ნაყოფიერი ნადირობა. შუადღისას
 ძველ აზერბაიჯანულ სასაფლაოზე მივედით. საუზმისათვის
 აქ უნდა მოგვეყარა ყველას თავი, ასე იყო დათქმული.

ერშოვი, გრუზინსკი და ჩიკალინი უკვე მისულიყვნენ,
 ჩრდილში ისხდნენ და სუფრას აწყობდნენ, თან რალაცაზე
 ჩიკალის უჯავრდებოდნენ და ეკამათებოდნენ. როდესაც
 მივუახლოვდით, ერშოვმა მაშინვე მოგვამახა:

— იცით, რა ჩაიდინა „მათმა ინჟინრულმა ბრწყინვალე-
ბამ“? — ჩიკალინზე მიგვითითა და შეკითხვაც კი არ გვაც
ლა, ისე დაიწყო მონადირე-ინჟინრის თავგადასავალის მოკ
ლა, რომელთან შედარებითაც ლადოს ქაში ჩავარდნა მოგო-
ნილი იყო.

ათიოდე დურაჯი უკვე დაეხოცა ჩიკალინს, შემდეგ კი
მისი საყვარელი კაკბების დასახოცად ქვიშიანი გორაკებისა-
კენ წასულიყო. „კაკარა, კაკარა!“ — ესმოდა მონადირეს კაკ-
ბების გამაღიზიანებელი კაკანი, ფერდობში მოცქრიალე ზო-
გიერთ მათგანს კიდევაც ხედავდა.

ყავისფერფოთლებიანი პოინტერი ფეხთან მოიხმო ჩიკა-
ლინმა, უკან გაყოლა უბრძანა და თვითონ კი კაკბებისთვის
მიბარვა სცადა.

ჩიკალინი ქვიშიან გორაკის თხემს მიჰყვებოდა. ფეხებს
ფრთხილად ადგამდა ფხვიერ სილას.

გავარდა თოფი, კაკაბი ფერდობზე ჩამოვარდა და დაგორ-
და. ჩიკალინმა ვერ მოითმინა და გაიქცა ნანადირევის ასაღე-
ბად. ათი ნაბიჯიც არ გაეგლო, რომ მარჯვენა ფეხი სილაში
მუხლამდე ჩაეფლო, მოხრილმა მარცხენა ფეხმაც სადღაც
ჩაძირვა დაიწყო. რამდენიმე წამის შემდეგ მონადირე სილის
ძაბრში აღმოჩნდა, რომელიც წვრილ სილასთან ერთად მას
შთანთქმით ემუქრებოდა.

თოფი ხიდივით გადვა ორმოს თავზე, ორმოსი, რომელ-
შიც უკვე წელამდე იყო ჩაფლული, ხელებით თოფს და
ორმოს გვერდებს ჩაეჭიდა. სილა თანდათან ცვიოდა ორმოში
და თან ძაბრში გაჭედვილ მონადირეს ქვევით ეწეოდა, ფეხები
კი თავისუფლად ეკიდა ჰაერში. ყოველი ცდა, როგორმე ზე-
ვით ამოსულიყო, ფუჭი გამოდგა. ორმოს გვერდების სილა
კვლავ ცვიოდა, სილა ზევიდან აწვებოდა დურაჯებით სავესე
ჩანთას და ხიფათში ჩავარდნილი მონადირე სულ უფრო
ღრმად ეფლობოდა ორმოში. სილის ჩაცვენა მხოლოდ მაშინ
ჩერდებოდა, როდესაც ჩიკალინი მოძრაობას შესწყვეტდა.
მონადირე უნუგეშო მდგომარეობაში იყო. მაშინ მან ასტეხა
ყვირილი, საშველად მოუხმობდა ამხანაგებს, თან ცდილობ-
და, გაუნძრევლად ყოფილიყო.

ჩიკალინის იღბალზე იქვე, ახლოს, ჭალაში, დადიონენ გრუზინსკი და ერშოვი, რომლებიც მალე მივიდნენ ამხანაგის ახილზე. მაგრამ მასთან მისვლა ვერ გაბედეს, და ერშოვი ახლობელ სოფელში გაიქცა მაშველის მოსაყვანად.

გრუზინსკიმ მოიხსნა ზედმეტი ტვირთი, თოფი დატოვა, თვითონ კი დაწოლილმა გველივით დაიწყო მიცოცება ორმოში მომწყვდეულ ამხანაგთან. მიუახლოვდა და დანით შეაჭრა გვერდზე ჩამოკიდებული ჩანთა, რომელიც თვალის დახამხამებაზე ორმომ შთანთქა. ჩიკალინმა კი, თითქოს ვილაცამ ხელი მოჰკიდაო, ისეთი სიმსუბუქე იგრძნო.

— მიშა, ძვირფასო, ერთი პაპიროსი ჩამიდე პირში! — უცნაური თხოვნით მიმართა სილაში ჩაფლულმა ამხანაგს. და როდესაც მის პირში აბოლებული პაპიროსი გაჩნდა, დაცინვაც კი დაუწყო საკუთარ თავს, რომელიც ასეთ არც თუ სასაცილო მდგომარეობაში იყო ჩავარდნილი.

კარგა ხანი გავიდა, სანამ ერშოვი დაბრუნდებოდა, რომელსაც თან ფიცრებით შეიარაღებული სამი აზერბაიჯანელი მოჰყვა. მათ გამოცდილებით იცოდნენ, რომ ქვიშიან გორაკებზე სილის ორმოებში ჩავარდნილ ადამიანთან მისვლა შეუძლებელია ფიცრების გარეშე; ორმოს ნაპირები ჩაიქცევა და მაშველიც თან ჩაჰყვება ხიფათში ჩავარდნილს.

მოტანილი ფიცრები სამი მხრით მიუწყვეს ჩიკალინს, ზედ შედგნენ და მივიდნენ მასთან, ორმა ხელი წაავლო, მესამემ კი სილას დაუწყო ამოყრა მის გარშემო.

როდესაც ფერწასული, დაქეილი ჩიკალინი ტყვეობიდან განთავისუფლდა და აკანკალებული ფეხებით მიწაზე დადგა, ქული მოიხადა და... პირჯვარი გადაიწერა, მერმე გადაეხვია ერშოვსა და გრუზინსკის, მაგრად ჩამოართვა ხელი თავის მსხნელ აზერბაიჯანელ გლეხებს.

— არა, ძმაო, ზელიმხანთანაც კი არ შემშინებია ასე, როგორც ამ წყეულ ორმოში. თქვენ რომ არ გამჩენოდით, ვინ იცის, სად ამოვეოფდი თავს.

ერთმა გლეხმა გაიცინა, ხელი მტკვრისაკენ გაიშვირა და სთქვა:

— სულ მალე აი, იქ იქნებოდი.

პირველად მონადირეები ვერ მიხვდნენ გლეხის სიტყვებს. მაგრამ, როდესაც შემდეგ მტკვრის პირად ჩავიდნენ და ნარის ფლატე სილიან ნაპირებს დააკვირდნენ, მაშინ დაინახეს პატარა გამოქვაბულები, საიდანაც მდინარეში განუწყვეტლად ცვიოდა სილა. იმ გამოქვაბულიდან კი, სადაც ჩიკალინის ორმო გამოდიოდა, ოდნავ შესამჩნევად მოცვიოდა ახალი სილა.

— ალბათ თავის დროზე აქ გამოვიდოდა ჩემი გასრესილი გვამი. — სთქვა ჩიკალინმა და კვლავ გაფითრდა. — ალბათ მალე აქ გამოიტანს ღურაჯებით სავსე ჩემს ჩანთასაც.

მე თავზარდაცემული ვიყავი მოსმენილი ამბით და დიდი თანაგრძნობით მივჩერებოდი ჩიკალინს, რომელიც ის-ის იყო გადარჩა ასეთ ფათერაკს, ასეთ სულელურ სიკვდილს ნადირობისას და მერმე სად — ჩვენი საყვარელი დოლიარის სანადირო სანახებში, სადაც ათეულჯერ ვყოფილვართ სანადიროდ, გვიხეტიალია თოფითა და ძაღლით და არასოდეს აზრდაც არ მოგვსვლია, რომ ამხანაგების თვალწინ ასეთ ხიფათს შევეყრებოდით.

სამხედრო ინჟინერი, რომელიც არა ერთხელ ყოფილა საომარი მოქმედების მონაწილე, მთის ყაჩაღის — ცნობილი ზელიმხანის ტყვე, რომელსაც ღამით გამოეპარა და მის მღევარსაც კი გადაურჩა, — ეს ჩიკალინი კინალამ სილაში ჩაიხრჩო.

მაშინ ჩემი მეგობრის — ლადოს — ჭაში ჩავარდნის ამბავიც გავიხსენეთ და ორივე დაზარალებულის სადღეგრძელო ერთად დავლიეთ.

ეს დღე ძალიან ფრთხილ ნადირობაში გავატარეთ, გვეშინოდა, რაიმე მსგავს ხიფათს კვლავ არ გადავყროდით.

„დაიან-დოლდურუმ“

— მაშ, ბატებზე გინდა ვინადიროთ? — თანახმა ვარ. — უთხრა სერგეი ივანიჩმა თავის მეგობარს, პიოტრ პეტროვიჩს, რომელიც მას სანადიროდ ეწვია ბაქოდან ლენქორანში.

— სოფელ აირაპლიში ძველი მეგობარი, საუკეთესო მონადირე მაჰმადა მყავს. იმასთან წავიდეთ — განაგრძო სერგეიმ. — ახლა იქ სოფელთან ახლო დი-

დი რაოდენობითაა ბატი. დილისა და საღამოს გადაფრენები ზღაპრულია. შეიძლება ძალიან კარგად ვინადიროთ. მაჰმადას თავისი საფარები აქვს გაკეთებული. ჩავჯდეთ შიგ და ვუბათქუნოთ, სანამ არ მოგვწყინდება.

— ღამით სად დავბინავდეთ? — ჰკითხა სტუმარმა.

— რასაკვირველია, მაჰმადასთან. მაშ სადღა უნდა წავიდეთ? სასტუმრო იქ არ არის. ჩვენ ძველი მეგობრები ვართ — ყონალები. მე ყოველთვის მასთან ვათევ ღამეს. რასაკვირველია, ხელცარიელი არ მივდივარ. რაღაც ფეშქაში მიმაქვს: თოფისწამალი, საფანტი, ფისტონი...

— ძალიან კარგი, მეც მივართმევ საჩუქარს. ისეთი „მარგალიტა“ თოფისწამალი მაქვს წამოღებული, რომ უკეთესი არ შეიძლება.

მზემ ძუნწად გამოანათა და ისევ ღრუბლებს მიეფარა. მსუბუქი ქარი ღრუბლებს ზღვიდან სავანალის ქედისაკენ ერეკებოდა და ქედის თხემზე ერთმანეთზე აწყობდა, როგორც ზღაპრულ ბალიშებს.

ციოდა. ზღვა ზანზარით ეხეთქებოდა ნაპირებს. აქაფებულ-
 ლი ტალღები ნისლიან სივრცეში იკარგებოდნენ. უთვალს-
 იხვი იჯდა ზღვაზე. ცაში ყოველ წუთს გადადიოდა გარეული
 იხვებისა და იხვინჯების ქარავნები. ყიყინით მიფრინავდნენ
 ბატების სამკუთხედები. შორს ისმოდა გედების წკრიალა
 ხმა. არ ცხრებოდა თოფის სროლა: მონადირეები უხვად ხო-
 ცავდნენ მსუქან მელოტებს, ჩაღიანში შერჩენილ გარეულ
 იხვებს.

მეგობრები ეტლში ისხდნენ, ქურქებში გამოხვეულნი თამ-
 ბაქოს აბოლებდნენ და სასიამოვნოდ მასლაათობდნენ მომა-
 ვალი ნადირობის შესახებ. სტუმარი ცნობისმოყვარეობით
 ათვალღერებდა ლენქორანის ზღვისპირეთის საინტერესო ბუ-
 ნებს.

ზღვიდან მარცხნივ გადაუხვიეს და სოფლის ტალახიან
 გზას გაჰყვნენ. ხან გზას მიატოვებდნენ ხოლმე და პირდაპირ
 ყამირზე, ბუჩქებში მიდიოდნენ. რა ბედნიერი ქვეყანაა —
 დეკემბერია და თოვლის ფიფქიც კი არსად ჩანს, — ფიქ-
 რობდა კოსენკო და უნებლიეთ ადარებდა თავის სამშობლოს,
 ხარკოვის მხარეს, სადაც დიდი ხანია ზამთარი თავის უფლე-
 ბებში შევიდა.

ლამდებოდა, როდესაც აირაბლის მიაღწიეს.

მასპინძელი გულლიად დახვდათ. ბუხარი გააჩაღა. ხმელ
 შემას ტკაცუნით ეკიდება. მალე დათბა. ფეხშიშველი, ძირს
 გაშლილ ნოხებზე წამოწოლილი მონადირეები რბილ ბალი-
 შებზე იდაყვდაყრდნობით ნებივრობდნენ.

სანდომიანი მოხუცი მასპინძელი მაჰმადაც აქვე ფეხ-
 მორთხმული იჯდა, აღმოსავლური სიდინჯით უთვალთვალე-
 და საოჯახო ფუსფუსს, რომელიც მის გარშემო გაჩაღებულ-
 ყო. მისი „მოხუცი“, კათანდარა ცოლი, რომელსაც ლამაზი,
 ტანწერწეტა ქალიშვილი და ორი ცხვრის ტყავის ქუდჩამო-
 ფხატული ვაყი ეხმარებოდა, ჩაის ამზადებდა.

მალე ვახშამი მზად იყო. იატაკზე გაშლილ თეთრ სუფ-
 რაზე სამოვარი წამოასკუბეს, ტაბლაზე დაწყობილი ჭიქები,
 ლამბაქები და წერილად დამტვრეული შაქარი მოიტანეს, ზედ

ცელი, თხელ-თხელი ლავაშები მოაყოლეს. სუფრაზე ^{გარდა} ^{საქონის} ^{გინჯი} ^{მოთქვა}
ჯამით ერბო და მსუქანი, თეთრი ფლავის გორაკი.

მაჰმადამ კარგად იცოდა თავისი დიასახლისის მარიფათი სტუმრების გამასპინძლებისას. იგი მხოლოდ კანტიკუნტად, თითქოს სხვათა შორის, ჩაურთავდა რამდენიმე სიტყვას, ალბათ რაიმე დამატებით განკარგულებას აძლევდა ოჯახის მოფუსფუსე წევრებს.

მიუხედავად თავისი ასაკისა, მაღალი, მხარბეჭიანი და სხარტი მაჰმადა, რომელიც უკვე მეექვსე ათეულ წელიწადს ითვლიდა, გატაცებული მონადირე იყო და მთელ თავისუფალ დროს ნადირობაში ატარებდა. მასზე უკეთესად არავინ არ იცოდა, სად და როდის სუქდებოდნენ გარეული ღორები, სად უნდა გაკეთებულიყო საფარი ბატებზე სანადიროდ, სად იყრიდნენ თავს იხვის გუნდები, როდესაც ერთი სროლით ათეულის მოკვლა შეიძლება.

მაჰმადს ძველებური, ცალპირიანი, მეტად გრძელლულიანი, მძიმე ფილთა თოფი ჰქონდა, რომელიც ცალკე გაფრენილი ბატისა თუ იხვის, აგრეთვე წვრილი ფრინველისა და ნადირისათვის სასროლად მაინც და მაინც მოხერხებული არ იყო. სამაგიეროდ, როდესაც ჩასაფრებულ მაჰმადს თავზე ბატების ან იხვების მთელი ფარა გადაუვლიდა, როდესაც ნაბრინჯალში ჩასუქებული იხვების გუნდი ერთიმეორეზე მჭიდროდ მიწყობილი დაკურავდა ტბის ყურეში, სადაც მონადირე ელოდებოდა მათ, ან როდესაც იგი გარეულ ტახს სასროლად ეპარებოდა, — მაშინ ნაცადი თოფი მიზანს არ ასცდებოდა.

მართალია, იშვიათად კი ვარდებოდა ნადირობისას მაჰმადას თოფი: ფილთა თოფი სავაზნე ცენტრალი კი არ არის, რომ ადვილად გაიტენოს და ერთ წუთში შეიძლება ათჯერ გაისროლო: სანამ ფილთას გასტენიდე, დიდი ხანი გაივლის. ამიტომ იყო, რომ მონადირე აზერბაიჯანელებმა ფილთა თოფს ძლიერ მოსწრებული სახელი შეარქვეს — „დაიან-დოლდურუმ“, რაც ნიშნავს: „მომიცადე — გავტენო“.

ასეთი სახელწოდებით მაჰმადას თოფს იცნობდა ბევრი ახლომახლო სოფლის მცხოვრები მონადირე, რომლებიც გან-

საკუთრებული პატივისცემით ეპყრობოდნენ როგორც ძველ
მონადირეს, ისე მის თოფს.

— აბა, მაჰმად, ერთი აჩვენე სტუმარს შენი ზარბაზანი, შენი დაიან-დოლდურუმი. — ღიმილით მიმართა მასპინძელს სერგეი ივანიჩმა, როდესაც სტუმრებმა ვახშამი მოათავეს, დანაყრდნენ და ნადირობაზე საუბარი ჩამოაგდეს.

— პიოტრ პეტროვიჩ, აბა იმ თოფს დაუკვირდით. არა მგონია, სადმე კიდევ იყოს რაიმე ამისი მსგავსი. მოხუცი ვერ ელევა მას, ხომ შეეძლო ამდენ ხანს ჰქონოდა ორლულიანი ვაზნიანი თოფი.

მაჰმადამ რაღაც უთხრა შვილს, იმანაც მოათრია ცნობილი თოფი. ბიჭს უჭირდა თოფის აწევა და ორივე ხელით, დიდი მოწიწებით მოჰქონდა იგი.

სტუმრის სახეზე ჯერ გაკვირვება და მერმე უნებლიე ღიმილი გამოკრთა, როდესაც ამ უცნაურ იარაღს შეხედა, ძლივს ასწია იგი, მაგრამ გამიზნება ვერ შესძლო: მეტისმეტად გრძელი ლულების პირდაპირ დაჭერა შეუძლებელი იყო.

მოხუცმა მონადირემ გულიანად გაიცინა, სტუმარს თოფი გამოართვა, სწრაფად მხართან მიიღვა და დაუმიზნა.

— აი, ასე უნდა. — თქვა მან და გაიღიმა.

თოფი კაცზე მაღალი ჩანდა, მრავალკუთხიანი, მძიმე ლულა ჰქონდა; ვეებერთელა ჩახმახი უფრო ჩაქუჩს ჰგავდა, ვიდრე ჩვეულებრივ ჩახმახს. სოფლის მჭედლის უხეში ხელით მიდუღებული ფალია გვერდზე გამოშვერილიყო.

— ეგ რა თოფი გქონიათ, მასპინძელო. — სთქვა პიოტრ პეტროვიჩმა, — ალბათ არასოდეს არ ასცდება მიზანს.

— იოხ, იოხ, — არასოდეს. — უპასუხა მასპინძელმა, — მაგრამ ბევრი წამალი სჭირდება, ბევრს ვერ ვისვრი: ჩვენში ახლა ძალიან ცოტაა თოფისწამალი!..

მოხუცმა ბევრი ილაპარაკა თავისთავზე, აქაურ ნადირობაზე, ფრინველებზე და მხეცებზე, რომლებიც მას მოუნადირებია და ბოლოს სტუმრებისათვის მეტად საინტერესო საკითხზე — ხვალინდელ ნადირობაზე — ჩამოაგდო საუბარი.

გათენებამდე უნდა მივიდნენ საფრებთან, რომლებიც ერთი კილომეტრით თუ იქნება დაცილებული სოფლიდან, იქ

აისის ნადირობას ჩაატარებენ, ე. ი. მზის ამოსვლამდე დირებენ გადასაფრენად წამოშლილ ბატებსა და სალამოსაც იქ წავლენ და ასე იმეორებენ, სანამ სტუმრებს არ მოსწყინდებათ ბატებისა და იხვევის ხოცვა.

— ქარი ჰქრის, ცივა, ცოტა წვიმს კიდეც, მაშასადამე, კარგი ამინდია, ბატი ბევრია, ნადირობაც კარგი იქნება. — დაასკვნა მაჰმადამ.

თბილ მატყლის საბნებში გახვეულმა სტუმრებმა მალე ზვრინვა ამოუშვეს, სიზმარში კი ბატის და იხვის უთვალავ ფარას ხელავდნენ.

მაჰმადა კი უკანა ოთახში გავიდა, თან სტუმრების ნაფეშქაშევი ორი კოლოფი „მარგალიტა“ თოფისწამალი გაიტანა, ამოიღო თავისი სანადირო ხელსაწყო და თოფს დატენა დაუწყო. ხელისგულზე სტუმრების ნაჩუქარი თოფის წამალი დაიყარა, თოფის ლულაში ჩაყარა და მაგრად დაუწყო დატენა ზუმბით, რომ გასროლა ზუსტი, სწრაფი ყოფილიყო, არ გაეჭიანურებინა, თორემ იმისი ნიშანი იქნებოდა, რომ პატრონმა დატენა არ იცოდა.

მაჰმადა საზომს არ ხმარობდა და თოფის წამალსა და საფანტს თვალზომით იღებდა, როგორც კარგი მზარეული თვალდათვალ ჩაყრის მარილს კერძში და იშვიათად დაამლაშებდა ან უმარილოს დატოვებს ხოლმე.

მარცხენა ხელისგულზე დაიყარა მაჰმადამ თოფისწამლის დიდი რაოდენობა, თან სიამოვნებით უცქერდა „მარგალიტას“ ბრჭყვიალა მარცვლებს, რომლებიც ლამპის შუქზე ელვარებდნენ.

— აი, ნამდვილი წამალი. — ფიქრობდა ძველი მონადირე. — ასეთი წამლით სროლა სასიამოვნოა, მძლავრად გავარდება და მთელ გროვა ბატებს ჩამოჰყრის.

ჯერ კიდეც კარგა ხანი იყო გათენებამდე, როდესაც სამი მონადირე გამოვიდა სოფლიდან და ჭაობიან მინდვრებსა და ნაბრინჯალს გაჰყენენ. მალე ყამიშით დახურულ მაჰმადას საფრებთან მივიდნენ.

პირველ საფარში უცხო სტუმარი ჩასვეს, მეორე სერგეი ივანოვიჩმა დაიკავა, უკანასკნელში კი მაჰმადა ჩაჯდა.

თვალი სიბნელეს შეეჩვია, მონადირეები მიდამოს ადებოდნენ. მოეწყვენ, რომ სროლა გაადვილებოდათ. თამბაქო გააბოლეს.

აღმოსავლეთმა ოდნავ იწყო კიაფი.

წინ, ხშირ ყამიშებში და მთელ ჭაობში, სადაც ღამეს ათევდნენ ბატები, ისმოდა მათი ყიყინი. ხმა ხან იმატებდა, ხან იკლებდა. განსაკუთრებით ყიყინს სტეხდნენ ბატები აფრენის წინ, თითქოს ერთმანეთს ჰაერში ასვლას ეცილებიანო.

აი ჩასაფრებული მონადირეების თავზე სტვენით გადაიარა იხვების პირველმა ფარამ. გადაიფრინა ნაცარა ბატების პირველმა გუნდმა. ყიყინით და უწესრიგოდ აიშალნენ თეთრშულა ბატები, კისრები წაიგრძელეს და მიწიდან მოსალოდნელ ფათერაკს თვალ-თვალი დაუწყეს. ჰაერი გაივსო ფრთების ხმაურითა და სტვენით, ფრინველთა გადაძახილებით. გადაფრენა დაიწყო. მონადირეებმაც გამუდმებული სროლა ასტეხეს.

რამდენიმე ლურჯყელა მამალი იხვი, ორ ათეულზე მეტი მსუქანი ბატი და სხვადასხვა ჯიშის იხვი უკვე ეყარა საფრების გარშემო. მონადირეებს გულები სიხარულით უცემდათ, მონადირული ვნება უკიდურეს წერტილს აღწევდა, მეტსა და მეტ ნადავლს ითხოვდა.

უცბად მაჰმადას საფრიდან მოისმა თოფის გამაყრუებელი, მეხისებური ჭახანი. გაეარდა მისი „დაიან-დოლდურუმი“. ცეცხლის ალი ამოვარდა საფრიდან. რიყრაყზე მონადირეებმა შენიშნეს, რომ საფართან მიფრენილ ბატების მოზრდილ გუნდს მოწყდა ბატების დიდი თაიგული და ძირს ჩამოცვივდა.

სტუმრებს უბნებლიეთ გაეღიმათ, მაშინვე გაიფიქრეს მოხუცის მოფიქრებული, აუღელვებელი და აუჩქარებელი მოქმედების შესახებ. დიდხანს ელოდა, სამაგიეროდ ერთი სროლით იმდენი ფრინველი ჩამოჰყარა, რისთვისაც ჩვეულებრივ მონადირეს მთელი სავაზნე არ ეყოფოდა.

განათდა. გადაფრენამ იკლო. ფრინველები უკვე დიდ სიმაღლეზე აფრინდნენ, თოფით მიწვდომა შეუძლებელი იყო. მზე ამოიწვერა. ნადირობა გათავდა.

მონადირეები საფრებიდან გამოვიდნენ, ნადავლი ადგილზე მოაგროვეს, თამბაქო გააბოლეს და მასპინძელს გამოეხმაურნენ.

— ჰობ, ჰობ, მაჰმად, ჰობ, ჰობ, შინ წასვლის დროა!

მაგრამ მაჰმადა არ პასუხობდა, საფრიდან არც კი გამოიხედა.

რალაც მწუხარების, შეშფოთების ცუდმა წინაგრძობამ გაბზარა მონადირეების გული. მაშინვე მოხუცის საფრისაკენ გაეშურნენ.

საცოდავი მაჰმადა პირქვე ეგდო, ხელები ფართოდ გაეშალა, ფეხები კი ორმოში მოეკეცა. მისი თოფი წინ ეგდო ორ ნაბიჯზე. მონადირეს მარჯვენა საფეთქელი ამოგლეჯილი ჰქონდა, ტვინი თითქოს თეთრად კიაფობდა პირდაღებული ჭრილობიდან, სისხლის გუბეში ცურავდა.

„თოფი გახეთქია“, — გაუელვათ შავმა ფიქრმა.

თუმცა თოფის მრავალკუთხოვანი ლულა მთელი იყო, არავითარი ზიანი არ მოსვლოდა. თოფისწამლის დიდ რაოდენობას მიღუღებული ფალია მოეგლიჯა და საცოდავი მოხუცის თავი გაეპო...

*

ტალახიან გზაზე ეტლი მიიჩქარის. მზე ხალისიანად აცხუნებს. თბილა. მტრედისფერ, მოხასხასებულ ცას თითქოს ხელი გადაუხვევია დედამიწისათვის. ლურჯად მობიბინე ზღვა წყნარად ჩაწოლილა თავის კალაპოტში და ტალღების ოდნავი რხევით რალაცას ჩასჩურჩულებს მწვანე ნაპირებს. ცაში წინ და უკან დაჰქრიან იხვების და ბატების ქარავნები, შავი ღრუბელივით დაფრენენ. შოშიების გუნდები და სხვა მრავალი წვრილი ფრთოსანი. ბუნება თავის ჩვეულებრივ დაწყნარებულ ცხოვრებას განაგრძობს.

ჩვენს ნაცნობ მონადირეებს კი მწუხარების. ჩრდილი აძევთ სახეზე და უცნაური ტკივილით ეკუმშებათ გული.

თავში კი მხოლოდ მიუტევებელი გაუფრთხილებლობით გამოწვეული უნებლიე დანაშაულის ფიქრი ტრიალებს, ფიქ-

რი დანაშულისა, რომელმაც დიდი უბედურება მიაყენა მადას მყუდრო ოჯახს.

გონება ცდილობს უკუაგდოს შემადრწუნებელი მოგონება განცდილი საშინელებისა, უბედური მოხუცის ახლობელთა მწუხარება, საკუთარი სიმხდალე და აჩქარებული გამოქცევა...

მაგრამ შემადრწუნებელი განცდა როდი სცილდებათ, ავალდაკვალ სდევთ, არ ეშვებათ...

რიწა

მანქანა მისდევს ასფალტიან გზას მდინარე ბზიფის ნაპირის გასწვრივ. მდინარის მარჯვნივ და მარცხნივ ცად აზიდულან ტყეებით შემოსილი მთის მწვერვალები, ულამაზეს ხეობებში სალ კლდეთა შორის ზღვისკენ მიექანება აფხაზეთის ეს განთქმული მდინარე.

მანქანა ერთბაშად მარჯვნივ უხვევს. თვალშეუდგამი სალი კლდეები ავიწროებენ ხეობას. ქვემოთ, სადღაც ორწოხებში გრგვინვა-გრილით გადარბის მოჩუხჩუხე, აქაფებული, ცრემლივით სუფთა გეგა. მისი დაუცხრომელი ტალღები ეხეთქებიან კლდეებს, ირგვლივ ჰაერში მილიონობით იფანტებიან წვრილ-წვრილი მძივისებური შხეფები. კლდეების მწვერვალები ელვარებენ მზის შუქზე, ქვემოთ, ხეობის ძირში კი მზე არასოდეს არ ხვდება.

სწრაფად ეშორდებით ხეობას. ისევ მოსახვევთან ვართ, გეგასა და იუშპარას შესართავთან, რომელსაც მისდევს გზა. მდინარე უცებ გაქრა, ის მიედინება მიწის ქვეშ, თითქმის ასეა ტბა რიწიდან მოკიდებული, საიდანაც ის გამოდის.

ჩვენ მივდივართ ტენიან, მარადმწვანე სუბტროპიკულ ტყეში. ირგვლივ გაუვალი ბზა აქოჩრილა და უზარმაზარი მუქ-მწვანე წითელი ხეები ამართულან, აქა-იქ ჩნდებიან სოკები და ფიჭვები, არე-მარე დაფარულია წყავისა და გვიმრის ბუჩქებით, ეკალ-ბარდებით, ტოტებს შემოხვევია სურო. მისი სქელი, ბრტყელი ფოთლები გალაქულივით პრიალებენ, ხეებიდან ძირს ეშვება ისლანდიური ხავსი, ჩვენებური, ჩვე-

ულებრივი მწვანე ხავსი კი მოსდებია ქვებსა და კლდეებს. ხეობა განიერდება. მას ყოველი მხრით გარს ატყობს მწვანე ტყით შემოსილი თვალშეუდგამი მთები. ტყის ერთიან პეიზაჟს ალაგ-ალაგ ნაძვისა და სოკის, მუხის, ნეკერჩხლისა და სხვადასხვა ჯიშის ხეები ასხვაფერებენ.

გზა რამდენიმე მანძილზე მიხვეულ-მოხვეულად მიდის, გადის სრულიად ჩამობურულ ტყეში, თანდათან მალლა, მთისაკენ მიემართება...

და აი, ჩვენც უკვე ტბასთან ვართ!

იგი იშლება ჩვენს თვალწინ სრულიად მოულოდნელად, მთელი თავისი წარმტაცი, მომაჯადოებელი სილამაზით. ირგვლივ საუკუნოვანი, მარადმწვანე ყდაში ჩასმული ეს მაღალი მთის ტბა ისე უძრავად გადაშლილა, გეგონებათ ვიდაც უხილავი გოლიათის მარჯვენას ზურმუხტისფერი სითხით სავსე უზარმაზარი აზარფეშა უჭირავსო.

ეს არის სახელგანთქმული ტბა რიწა. მის ზემოთ ფანტასტიკურად ელვარებენ ცის კიდეს მწვერვალთ მიბჯენილი თოვლიანი მთები. აქედან კავკასიონის მარად თოვლიან-ყინულიან ქედამდე სულ რამდენიმე კილომეტრია.

მიუხედავად იმისა, რომ უკვე დეკემბერია, ტბის ზღაპრული სილამაზე, მის ნაპირებზე დამკვიდრებული მყუდროება, მოკამკამე მტრედისფერი ცა, ირგვლივ უღრანი, საუკუნოვანი ტყე — უჩვეულო, დაუვიწყარ შთაბეჭდილებას ახდენს მნახველზე.

ჩამოვლივართ მანქანიდან. ერთ ხანს ვსხდებით, შევცქერით ბუნების ამ სიდიადეს; განცვიფრებული ვართ ამ ხელთუქმნელი სილამაზით.

ჩვენს მახლობლად გუნდ-გუნდად დაფრინავენ ჩიტები. ისინი კი არ ფრთხებიან, თანდათან სულ უფრო გვიახლოვდებიან; მათ ქლურტულში თითქოს ხვეწნა-მუდარა მოისმის. ფერად-ფერადი ჩიტები მოწყალებას გვთხოვენ, ალბათ პურის ნამცეცებს თუ ელიან ჩვენგან, რისთვისაც ისინი შეუჩვევიათ ათასობით ექსკურსანტსა და ტურისტს, რომლებიც მოეშურებიან ამ ზღაპრული ტბის დასათვალიერებლად.

უცებ თხუთმეტიოდე ნაბიჯზე გამოჩნდა საზამთრო ტან-

საბურველში გამოწყობილი თოვლივით თეთრი რომელიღაც პატარა „მხეცი“; იგი ნაზი რხევით სინჯავს ყველაფერს და ერთიდან მეორე ადგილზე გადარბის. უთუოდ, ისიც მჩივებს ღია ისარგებლოს ექსკურსანტების მიერ აქ დატოვებული საუზმის ნარჩენებით.

ჩვენ მთის მიხვეულ-მოხვეული ბილიკებით მარჯვნიდან ფუვლით ტბას, უკვე მდინარე ლაშიძესს შესართავთან ვართ, ესვამთ მის გამამხნეველ რკინანარევე ანკარა წყალს, ვეცნობით რიწის ნაკრძალის ამ ნაწილს, მის ცენტრალურ ნაწილს კი თვით ეს წარმტაცი ტბა წარმოადგენს.

სწავლულების რწმუნებით ასეული წლების წინათ აქ ჩამოიქცა ტბის პირას ცამდე ამართული ავითხარას მთის გრანდიოზული ნაწილი. ზვავმა ჩახერგა ხეობა, სადაც მოედინებთან ჩვეულებრივად უწყინარი, მაგრამ თოვლის დნობის დროს წყალმრავალი და მგრგვინავი მდინარეები — ლაშიძსე და ოთხი სხვა მთის ნაკადული. წყალს აუვსია ხეობა. ამრიგად ბუნებას, მისთვის სრულიად შეუგნებლად, შეუქმნია ეს წარმტაცი ტბა.

იგი სავსეა კალმახითა და ორაგულით.

აფხაზეთის შესანიშნავ ნაკრძალში, ტბის გარდა, მრავალი თვალსაჩინო მინერალური წყაროა, იშვიათი ხეების ჯიშები, მინერალური სიმდიდრე და თავისი სილამაზით განსაცვიფრებელი ლანდშაფტი; აქ დღემდე შემონახულია მრავალი ჯიშის მეტად ძვირფასი ცხოველები; ისინი საერთოდ მრავლად გვხვდებიან მთელი მხარის ტყეებში. აქ შემონახულია აგრეთვე ირმები; უღელტეხილის მწვერვალებზე ცხოვრობენ ჯიხვები და კავკასიური შურთხები. ქვემოთ, ტყეების პირას შეხვდებით არჩევს — მთების ამ ჰემმარიტ ნაშიერთ, ტყეებში ჯარად დაშლივინობენ გარეული ღორები, დახტიან ფეხმარდი შვლები, დაბორიალობენ მშიშარა დათვები და დაძვრებიან ეშმაკი მელიები.

მაინც უნდა ითქვას, რომ ნაკრძალში ნაკლებად არიან ცხოველები.

როცა ამ ნაკრძალში გაიყვანენ მთის მოხერხებულ ბილიკებს, როცა შეუდგებიან მის უძვირფასეს ბუნებრივ სიმდი-

დრეთა მეცნიერულად შესწავლას, — მაშინ ნაკრძალი „რიწა“
 საფუძვლით სამართლიანად დაიჭერს უპირველეს ადგილს ჩვენში
 განუზომელი სამშობლოს ბუნების ძეგლთა შორის...

ეს დრო თანდათან ახლოვდება, ჩვენმა მეცნიერებმა, ჩვენ-
 მა ბუნებისმეტყველებმა ამ მხრივ მნიშვნელოვანი ნაბიჯები
 უკვე გადადგეს.

საქართველოს ულამაზესი კუთხის — აფხაზეთის მარად-
 მწვანე ტყით შემოსილი მაღალი მთების თვალშეუდგამ
 კლდეთა შორის მოქცეული ეს წარმტაცი ტბა სულ მალე
 კიდევ მეტ ექსკურსანტს მიიზიდავს...

ენბურის პირას

ნადირობა ღორებსა და ჯიხვებზე, არჩევებსა და დათვებზე, სიარული მთებში, სადაც იმდენი არ მისროლია, რამდენი დაკვირვებაც მიწარმოებია, სროლა გადმოფრენილ მწყურებსა, მოზამთრე ტყის ქათმებსა და იხვებზე, — ყველაფერი ეს კარგად ნაცნობი იყო ჩემთვის. ყოველწლიურად მრავალჯერ მიხედებოდა სიარული ასეთ ნადი-

რობაზე, მაგრამ მონადირეს მუდამ იტაცებს ის ცხოველი და ფრინველი, რაზეც ჯერ არ უნადირია.

ასეთი იყო ჩემთვის ხოხობი.

უკანასკნელ ხოხობებს მე ჯერ კიდევ სოხუმის მიდამოებში მიეუხსნარი. იმ დროს მდინარე გუმისთასა და მის იქით, ზღვისპირეთში, ახალ ათონამდე, ჯერ კიდევ დაფრინავდა ოციოდე ხოხობი. უკანასკნელი მათგანი, უთუოდ ჩემ თვალწინ იქნა მოკლული.

ამ ადგილებში ოდესღაც სქლად მოდებულ იქალ-ბარდების აწალდვამ და მოსუფთავებული მიწების მოხვნამ გამრავლებისა და მოშენების საშუალება მოუხპო ხოხობებს. ერთხელ ვიმგზავრე გუდაუთის მხარის სოფლებში. ორი დღე დავდიოდი ეკალ-ბარდებით საოცრად მოდებულ ადგილებში და მხოლოდ ერთადერთ ხოხობს წავაწყდი სადღაც, ისიც სრულიად შემთხვევით.

არა ერთგზის მივლია ჩემი ძაღლების თანხლებით ოჩამჩირის მიდამოებში, სადაც თითქოს მრავლად უნდა ყოფილიყო ხოხობი, მაგრამ ამაოდ! ვინ მოსთვლის, სად დამლა-

მეგობარი და სად გამთენებია, რამდენჯერ ღამე გამითევია ოცა-
რეშში, რომელიც ხოხბის სამშობლოდ ითვლებოდა. ბევრ
მიყილია მდინარე კოდორის შესართავის თვალწარმტაც მი-
დამოებში. ხოხბების ძებნაში გალამდეც კი მიმიღწევია, მაგ-
რამ ამაოდ ჩაუვლია ყოველგვარ შრომას. იშვიათად, თითო-
როგორც თუ შემხვედრია, ისიც აქა-იქ; ხან კი მთელი დღის
განმავლობაში გაუვალ ეკალ-ბარდებში ხეტიალის შემდეგ
ერთი თუ მომიკლავს!

ამ ახალი ადგილიდანაც დაღლილ-დაქანცული და, რაც
მთავარია, გულგატეხილი დაებრუნებულვარ შინ.

ასე გადიოდა დრო.

ერთხელ, შემთხვევით სტუმრად მეწვია ერთი, ენგურის
მხარეში მოსახლე, ახლობელი მეგობარი, პეტრე. ისიც გატა-
ცებული მონადირე იყო. პეტრემ ისეთი რამეები მელაპარაკა
ხოხბების სიმრავლეზე ენგურის სანაპირო ადგილებში, რომ
ძალიან დავინტერესდი. სიტყვა ჩამომართვა, რომ თავის
დროზე აუცილებლად ჩავსულიყავი მასთან სანადიროდ.

დაახლოებით შუა დეკემბერში, ერთ მშვენიერ დღით
ადრე ავდექი, ცხენი გავწმინდე, უნაგირის კოტზე ხურჯინი
თასმებით მივაკარი, თოფი გადავიკიდე... რამდენიმე წუთში
ჩემი ცეროდენა ცხენი მიმათოხარიკებდა ოჩამჩირის გზაზე,
ვევრდით კი მკვირცხლად მომდევდნენ ჩემი განუყრელი
ძაღვები — რაში და კოდორი.

შორს, კოდორის კონცხის ზემოთ, ამართულიყო მაღალი
მთები, რომლის გადაღმა კაშკაშა მზე მიიწევდა მაღლა; მხარ-
მარჯვნივ, ნაპირთან მშვიდად შრიალებდა ზღვა, რომლის
ზედაპირი ოდნავ შეენაოჭებინა განთიადის ცივ ნიავს. შორს
მოჩანდა დიდი და მომცრო იალქნიანი ხომალდები, აქა-იქ
ბორბლებივით ნელა ტრიალებდნენ დელფინები. მხარმარ-
ცხნით კი გადაშლილიყო წარმტაცი ბალები, დამშვენებული
მაგნოლიებით, პალმებით, კვიპაროსებით.

ვერც კი გავიგე, როგორ გავშორდი დრანდას, აძიუბყას
ხშირ ტყეს — გარეული ღორებისა და ტურების ამ ბუნაგს.
ტამიშში გზის პირას წამოდგმულ ერთადერთ დუქანში შე-
ვისვენე. ცხენს საკვები მივეცი, მეც ვისაუზმე.

დეკემბერი იყო, მაგრამ მზე მაინც ძლიერ ატყუნებდა, მთელ ორ საათს სიამოვნებით ვიჯექი დუქნის აივანზე ჩრდილში; მადიანად გეახელით ქათმის ხორცი, თავისი საწებელით, იზაბელას სასიამოვნო სასმელი ღვინოც დავაყოლე და ენამახვილ მედუქნესთან საუბრითაც გული ვიჯერე.

ამასობაში ჩემმა ცხენმაც მოათავა თავისი ულუფა — ოქროსფერი სიმინდი, ძაღლებიც გამოძღნენ და ნელი თოხარკით გავუდექი ოჩამჩირის გზას.

ისევ გამოჩნდა ზღვა — მშვიდი და წყნარი. მიეუახლოვდი მას. ირგვლივ სველი დაბლობი იყო, აქა-იქ გვხვდებოდა ჭაობიანი, ჩამპალი, ჩალორწილი, პირთამდე წყლით სავსე დელეები, რომელთა ნაპირები მოდებული იყო ლაქაშებით. ზღვის პირას ეყარა გიგანტური კაკლის ხის მორები, რომლებიც ვინ იცის ვის, ან რისთვის დაეყარა აქ. ჭაობზე ჯარად გადაფრინდნენ გარეული იხვები, თოლიები დაფარფატებდნენ ჰაერში, მაღლა ნელა მიფრინავდა მორუხო ყანჩა, რომელსაც გრძელი ფეხები უკან გაეშვირა და მკვეთრი, ჩახლეჩილი, საგანგაშო ხმით ყიოდა. მზე სულ დაბლა დაეშვა, საცაა ის უნდა ჩაძირულიყო ჰორიზონტის გადაღმა, წყლის ცივ, უძირო სიღრმეში.

ოჩამჩირის ერთადერთ სასტუმროს ღარიბულ პატარა ოთახში დავბინავდი; მერე წავედი მეორე დღისთვის ვინმე მეგზურის საშოვნელად, ვინაიდან გადავწყვიტე წავსულიყავი ოტობაიაში, ზუგდიდის გზით, იქიდან კი უნდა მევლო ზღვის პირით — გუდავასა და გაგიდაზე გავლით. ეს იყო ჩემთვის სრულიად ახალი და საინტერესო გზა. იმედიც გამიმართლდა... იქვე, დუქანში შევხვდი სოფლის გზირს, რომელიც დილით ჩემ მიერ არჩეული გზით უნდა წასულიყო ნაბაკევიში, ე. ი. თითქმის იქ, სადაც მე ვაპირებდი ჩასვლას.

თივის ნაცვლად ბაღლინჯოებითა და რწყილებით გატენილ ნალზე ტრიალში გავატარე მთელი ღამე. დილით ადრე ავდექი, ხელ-პირი დავიბანე, ჩაი დავლიე, ჩემი იორღაც შევკაზმე, მაგრამ სოფლის გზირი, რომელსაც მურზაყანს ეძახდნენ, არსად ჩანდა. უკვე შვიდი საათი იყო, მაგრამ მაინც არ მოდიოდა. მოუთმენლობის გამო პაპიროსს ზედიზედ ვაბო-

ლებდი. ბოლოს, როგორც იყო, გამოჩნდა იგი. პატარა ცხენზე იჯდა, ჩემსავით მასაც ყაბალახი შემოეკრა თავზე და მეგრულ-აფხაზურ ყაიდაზე ნაბადიც წამოესხა.

ნაბადი არაჩვეულებრივად პრაქტიკული წამოსასხამია ცხენით მგზავრობის დროს, განსაკუთრებით წვიმასა და ქარში. როცა ცხენზე ზიხარ, ნაბდის შესაკრავი ანუ, როგორც მეგრელები ეძახიან, „საბუნე“ დევს მარჯვენა მხარეზე, ხოლო მისი მარცხენა კალთა წინა მხარეზე უნაგირის კოტზეა გადმოფენილი — მარცხნიდან მარჯვნივ. ავდარში ის სიცივისაგან იცავს ცხენოსნის მკერდს.

მე და ჩემმა თანამგზავრმა ჩქარი მდინარე დალიძგა გავფონეთ და ზღვის ნაპირის გასწრივ რბილ ბილიეს პირდაპირ ენგურისაკენ მივყევით. მზე უკვე წამოდგა მთების ზემოთ, მაგრამ ჯერ კიდევ გვახალისებდა და გვამხნევებდა დილის სასიამოვნო სიგრილვე, ზღვის ზედაპირიდან ჯერ კიდევ პაერში მიიწევდა მსუბუქი ორთქლი.

მურზაყანი ცუდად ლაპარაკობდა რუსულად, მე კი არ მესმოდა მეგრული, ამიტომ უფრო მეტად ვღუმიღით.

ძაღვები კუდის ქიციანით შორიახლო მორბოდნენ, სუნავდნენ ყოველ ბუჩქს, ზოგჯერ მალლა ასწევდნენ წინა თებებს და ხარბად ისუნთქავდნენ რაღაც უჩინარ სურნელებას, თან გზადაგზა ყოველ ტბორსა და ღელეში სვამდნენ წყალს. ჩემს სტვენაზე, ყოველთვის მკვირცხლი და მოქმედი რაში, სწრაფად მოიარბენდა ხოლმე და ისე შემომაცქერდებოდა, თითქოს მეკითხებოდა:

„რაშია საქმე?“

ზარმაცი კოდორი კი მხოლოდ ადგილზე შეჩერდებოდა, კუდს გააქიციებდა და გაცეებით მომაჩერდებოდა შორიდან. ორივე ძაღლს ერთიმეორის სრულიად საწინააღმდეგო ხასიათი ჰქონდა.

ოჩამჩირიდან ოციოდე კილომეტრი გავიარეთ, გაგიდაშობე-ტყის სახერხ ქარხანასთან შევისვენეთ დუქანში.

გაგიდის გარშემო გადაშლილი ჭაობებისა და ჭყანტობე-

ბის ტალახში მთლიანად ამოსვრილი კამეჩები ახლომდებარე ტყეებიდან უზარმაზარ მორებს მოათრევდნენ ქარხნის წინათ აქ იყო საუკუნოვანი მუხნარი, სადაც ყოველ ნაბიჯზე შეხედებოდი ირმებს. მე მყავდა მეგობრები, რომლებიც მრავალჯერ ყოფილან აქაურ ტყეებში სანადიროდ და რომლებსაც ერთი დღის განმავლობაში ათობით ირემი უნახავთ. მაგრამ მოვიდნენ საქმოსანი ბელგიელები, ააგეს ორთქლის ძლიერი ქარხანა, დაიჭირავეს მუშები და რაღაც ათიოდე წლის განმავლობაში ტყე სრულიად გაწმინდეს მუხებისაგან. უზარმაზარი მორები დახერხეს, ხორა-ხორა ლამაზად დააწყვეს და საზღვარგარეთ გაზიდეს. მაშინ ქარხნის საყვირისა და ხერხის გამსჭვალავი წივილი პირველად მოეფინა ამ არემარეს. მუშების მიერ მოჭრილი საუკუნოვანი მუხები ტოტების ლაწალუწითა და მტვერევა-ხმაურით ეცემოდნენ ძირს, კაკუნობდნენ ნაჯახები, ხმაურობდნენ ბირდაბირი ხერხები. ირმები ყველა სეზონში, ყოველ დღე, დილიდან საღამომდე განუწყვეტლივ ხვდებოდნენ ადამიანებს. ესროდნენ მათ ბელგიელი დირექტორები, მათზე სანადიროდ ჩამოდიოდნენ „წარჩინებული“ უცხოელები — ვიღაც გერმანელი პრინცები; ირმებს შეუბრალებლად ხოცავდნენ ქარხნის მცველები და მუშებიც.

ამიტომ ირმებიც ჩქარა გაქრნენ.

მათი ნაწილი გადავიდა ენგურს გაღმა — ანაკლიისა და ფოთის მიდამოების ჭაობიან ტყეებში, ნაწილი კი გაჰყვა ენგურის ნაპირებს ზემოთ და მთების ფერდობებზე შეფენილ უსიერ ტყეებს შეაფარა თავი. ჩვენ მიერ აწერილ ადგილებში იმ დროს არც ირემი იყო და არც მუხის ტყეები. დარჩენილიყო მხოლოდ ჭაობი, ტბორი, ჭყანტობი და კობიტის ტყე. იმასაც განუკითხავად აჩანავდნენ. აქვე იყო რომელიღაც მემამულე თავადის ნასახლარი და მამული — ასიოდე ჰექტარი საუკეთესო მიწა, რომელზეც ხარობდა საუკეთესო ხარისხის მეგრული სიმინდი. ეს სიმინდი ორი მეტრის სიმაღლეზე იზრდებოდა და ყოველწლიურად ჰექტარიდან სამას ფუთ ნაყოფს იძლეოდა...

გავიარეთ ენგურის ძველი კალაპოტის ბუჩქნარებსა, ჭაობებსა და ტბორებში გადაკარგული მიხვეულ-მოხვეული ბილიკები. ნაშუადღევის სრულ სამ საათზე დავმორდით ერთმანეთს მე და მურზაყანი. გამოთხოვებისას მან მაჩვენა მიმართულება, მასწავლა როგორ უნდა მევლო, მეც მარტო წავედი.

გზა მეგრულ-აფხაზური ტიპის სახლებით მოფენილ, დასახლებულ ადგილებში გადიოდა. ყველგან, ეზოებში ფოთლებით დახუნძლული ჭადრები და აკაციები იდგა. ჩემი გამოჩენა აღიზიანებდა ტურების მსგავსად წვრილი თვალებით ავად გამოშხირალ სოფლის პატარა ძაღლებს და ისინი წკავწკავით იკლებდნენ იქაურობას. ასე მივემართებოდი სოფლების თემშარაზე.

ბოლოს, როგორც იყო, ჩემი მეგობრის პეტრე ა—ძის სახლიც გამოჩნდა. მისი სახლი და კარ-მიდამო უცებ ვიცანი იმ ხეივნის მიხედვით, რომელიც თვითონ ამიწერა, ჯერ კიდევ სოხუმში ყოფნის დროს. უნებლიეთ წელში გავიმართე დიდკაცურად, ცხენს მათრახი გადავკარი და ათიოდე ძაღლის წკავწკავსა და ყეფაში ეზოში შევედი.

გულკეთილმა მასპინძელმა მშვენივრად მორთული ოთახი დამითმო. შემოიტანეს კუნძები და ფიჩხი. ბუხარში დააგუგუნეს ცეცხლი, რომელიც ჩქარა ატკაცუნდა და ირგვლივ სასიამოვნო სითბო დააყენა. იმ სიჩუმეში უმაღლე ვიგრძენი სოფლური იდილია და მყუდრო ცხოვრების სიამე. დაღლილი ძაღლები ნოხზე მიწვნენ, მალე ჩაეძინათ. ამასობაში ცოტა გავკობტავდი, გზის მტვერი ჩამოვიფერებო, ხელ-პირი დამაბანინეს და სასტუმრო „დარბაზში“ გამოვედი. იქ უკვე ფუსფუსებდა დიასახლისი, ღვინით სავსე ბოთლები ჩამოედგა მაგიდაზე და საჭმელი გამოჰქონდა.

უთვალავი ხოხობია აქ. სამი ღღის წინათ განზრახ წავედი დასაზვერავად და სამიოდე საათში ათი მამალი მოვკალი! — მითხრა პეტრემ.

მისმა ნათქვამმა საოცრად ამაღელვა.

„ნუთუ მართლა ხოხბების სამშობლოში მოვხვდებით?“ — ვფიქრობდი ჩემთვის.

ცოტა ხნის შემდეგ მოვიდნენ პეტრეს ახალგაზრდა ნათესაეები. ორი მათგანი მონადირე აღმოჩნდა. ერთმა წინადადება შემოიტანა მიმინოც წაგვეყვანა, რაზედაც მე თავაზიანად უარი მოვახსენე. მეორემ კი სურვილი განაცხადა ჩემთან ერთად წამოსულიყო, შეგეპირდა წალდსაც წამოვიღებ, რომ ეკალ-ბარდი ადვილად გავჭრათო. მე ამ წინადადებაზეც უარი უნდა მეთქვა, მაგრამ პეტრემ გვიჩიო: ეს აუცილებელია, არის შემთხვევა, როცა უწალდოდ ეკალ-ბარდიდან თავს ვერ გამოაღწევო.

პეტრეს ნათქვამის სისწორეში მეორე დღეს თვითონვე დავრწმუნდი.

შევთანხმდით, მეორე დღით, საათის შვიდზე, უნდა გავსულიყავით, და ის იყო, მაგიდას მივუჯექით. დიასახლისს შემოჰქონდა ნაირ-ნაირი გემრიელი საჭმელი: ბეჭი, კურდღლის საცივი, შებრაწული ქათამი თვისი საწებელით, ღომი, ხაჭაპური, ხილი და მშვენიერი, სასიამოვნო დასალევი ზუგდიდური ღვინო. გაჩაღდა სმა, სადღეგრძელოები, სიმღერები. შუალამე გადასული იყო, როცა სუფრიდან ავიშალენით.

უცებ პეტრე შეჭირვებული სახით მიაჩერდა ცოლს. მერე თითი ყურში ჩაიყო.

— ფეოდოსია, შენ არაფერს გრძნობ ყურში? — შეეკითხა იგი.

დიასახლისმა თავი დაუქნია.

— სინესტეს ვგრძნობ! — მიუგო მან.

თურმე ჩემი მასპინძლების „ყურის ბარომეტრი“ წვიმას წინასწარმეტყველებდა.

„აი, სეირი თუ გინდა!“ — გავიფიქრე მე.

გავრბივართ აივანზე. შევეცქერით ცას, არსად ღრუბლის ნასახი, ან რაიმე ნიშანი იმისა, რომ მოსალოდნელი ყოფილიყო გაავდრება! პირიქით, ცა მოკიჭკიჭებული იყო ვარსკვლავებით.

გულდამშვიდებით შემოვბრუნდი ოთახში და თავი ძილს მივეცი.

დაახლოებით ექვს საათზე წამოვხტი ლოგნიდან, როდ ჩავიცივი. გამიკვირდა, დილის შუქი ძლივს ატანდა ფარდებში. ფანჯარასთან მივიჭერი.

მთელი ეზო წყლით იყო დაფარული. წვიმდა ისე, როგორც სოხუმსა და საერთოდ ზღვისპირის ქალაქებში იცის ხოლმე, — განუწყვეტლივ, გადაუღებლად. ასეთი წვიმა ზღვისპირა რაიონებში მთელ კვირას გრძელდება, ზოგჯერ ორ კვირას და უფრო მეტხანსაც კი გასტანს.

„აი, წადი და ინადირე ახლა!“ — გავიფიქრე და დალონებული შემოვბრუნდი ოთახში.

— პეტრე, ჩემო ძვირფასო, რა არის ეს?! — კინაღამ წამომცდა: — ეს რა ჰქენი-მეთქი!

— ჩემს ყურში სინესტე იდგა! თქვენ გუშინ არ დამიჯერეთ, ცრუმორწმუნეობად გეჩვენათ!..

რა თქმა უნდა, პეტრეს სიტყვები სრულიად შემთხვევით გამართლდა, ცოლ-ქმრის ყურებს მართლაც წინასწარ კი არ უგრძენიათ, რომ გაწვიმდებოდა, მაგრამ მაინც საოცარი დამთხვევა იყო ეს.

გარეთ კი წვიმდა და, წვიმდა.

პეტრე მაინც არ ჰკარგავდა იმედს.

— გამოიძარებს თუ არა, სანადიროდ მაინც გავიდეთ! ვინადიროთ მაშინ, როცა ჩვეულებრივად ორი-სამი საათით გადაიღებს, ხოლო თუ უმატა, სადმე შევაფაროთ თავი!

ეს წინადადება არაფრად მეჭაშნიკა, მაგრამ რა უნდა მექნა. ძალიან ვწუხდი იმაზე, რომ წინა სამი დღე ისეთი მზიანი იყო და უქმად დავკარგე. ნაწვიმარზე ბუჩქებსა და ჭაობებში სიარული ნიშნავდა იმას, რომ ყველაფერი დაგვსველებოდა. თუმცა, დასველებას ვილა ჩიოდა, საქმე ის იყო, რომ ასეთ ამინდში ხობებში არ აფრინდებოდნენ.

ვისაუზმეთ, ჩაიც დავლიეთ. მთელი საჭურველი ავიკიდეთ, მაგრამ გარეთ ვერ გამოვედი. წვიმის გადაღებას ველოდებოდით. თან საოცრად გაბრაზებულნი და დანაღვლიანებულნი ვიყავით, ვოცნებობდით იმაზე, თუ როდის უნდა დამთავრებულიყო ეს სასჯელი.

წვიმა კი, თითქოს გაჯიბრდაო, განუწყვეტლივ მოდიოდა.

ასე ველოდეთ დიდხანს. ბოლოს, როგორც იყო, წყალი გაჰქრა, წვიმამაც გადაიღო. ცას ჯერ კიდევ ფერი გადაკვროდა, მაგრამ მისი ერთი მხარე გადაისარკა.

— წავიდეთ. — მითხრა პეტრემ.

მაგრად შევიკარი ჯუბა, სავაზნე შემოვირტყი, თავზე დავიხურე სააედრო ქუდი; ასეთ ქუდებს ჩვეულებრივად ავდარში იხურავენ ხოლმე ფოთელი, ბათუმელი, სოხუმელი და ზღვისპირის სხვა ქალაქების მეეტლეები; თოფი თავდაღმა გადავიკიდე მხარზე და მორჩილად მივეყევი პეტრეს. მისი ნათესავი სერაპიონი კი წალდიანად მოგვეყვებოდა უკან. ჩვენს ახლო მობოდა ორი მღვვარი, მასპინძლის სამი სხვა ძაღლი, ჩემი რაში და კოდორი.

ცოტა ხანს გზას მივეყევით, მერე რომელიღაც მიტოვებულ ბოსტანში გადავუხვიეთ და ლობეს მივადექით, რომლის გადაღმა მოჩანდა ბუჩქები, მათ შორის კი სიმინდის ჩაღის ღეროები.

— მოვედით! — მითხრა პეტრემ.

თოფებში ვაზნები ჩავაწყვეთ, პეტრემ დაბალ ლობეზე ფეხი გადადგა. ის იყო, მეც თან უნდა მივეყოლოდი, მაგრამ ვიდრე პეტრე მიწაზე ფეხს დააკარებდა, უცებ ცხვირწინ აფრინდა ხოხობი, წამით ზედ ჩვენს თავზე ჰაერში შედგა. ორივემ, ერთსა და იმავე ღროს, ეღვის სისწრაფით გადმოვიღეთ თოფები და ორმა ერთბაშმა გასროლამ არემარე გააყრუა. მომაგონდა ჩემი ოცნება „მეფური გასროლის“ შესახებ. ხოხობი უვნებლად გაფრინდა, ჩვენ დარცხვენით გადავხედეთ ერთმანეთს, ჩემმა ძაღლებმა ძებნა დაიწყეს, მღვვარებმა სროლის ხმაზე დაიყეფეს, მერე წინ გაექანენ.

დავრწმუნდი, რომ ხოხობი მართლა ბევრი უნდა ყოფილიყო.

მღვვრები მოვიხმეთ და წინ წავედით, თხრილზე გადავიარეთ, უცეთ აღმოვჩნდით რომელიღაც მიტოვებულ ბაღჩაში, თუ ნორჩ ტყეში, სადაც ხეებს შუა მოდებული იყო ბუჩქები, ეკალ-ბარდები. ძაღლები წინ გაექანენ. რამდენიმე წამში საოცარი ხმაურით მამალი და დედალი ხოხბების მთელი გუნდი

აფრინდა ძაღლების ცხვირწინ და აქეთ-იქით მიმოიფანტა
ჰაერში.

მთლად დავიბენი, არ ვიცოდი საით გამეხედა, რა გამე-
კეთებინა და სრულიად უიმედოდ, გაუსროლელად ვუმიზნებ-
დი თოფს ხან ერთს, ხან მეორე ხოხობს. უცებ შევნიშნე,
რომ ერთი მამალი ხოხობი პირდაპირ გაფრინდა, ხმამაღალი-
კაკანით ჩამოჯდა მაღალ ხის ტოტზე, კისერი წაიგრძელა და
აქეთ-იქით დაუწყო თვალიერება გარემოს.

წუთით ვაღამავიწყდა პეტრეც, ძაღლებიც, ყველაფერი
ამქვეყნად. ბუჩქებზე ამოფარებით გავეშურე ხისკენ, რომელ-
ზეც ხოხობი იჯდა. უკვე მივუახლოვდი, რომოციოდე ნაბი-
ჯილა მრჩებოდა, თოფის კონდახი მხარზე მივიბჯინე, ჩახმახი
გამოვშალე და ოქროსფერი ფრინველი ძირს ჩამოვაგდე; იგი
მთლად ძიგძიგებდა, ფეხებით ფხოჭნიდა მიწას, თითქოს გაფ-
რენას აპირებსო. სირბილით გავსწიე მისკენ, ვიდრე ჩემი
ძაღლები პირს დაავლებდნენ. აკანკალებული ხელით ავიღე
და ქამარზე ჩამოვიკიდე. და, მხოლოდ ამის შემდეგ შემრცხვა
ჩემი ბავშვური სიფიცხისა და სიხარბის გამო, იმ წმინდა
მხეცური ინსტიქტის გამო, რამაც ისე შემიპყრო იმ წუთში,
რომ დამავიწყდა ჩვეულებრივი თავდაჭერილობაც, მონადი-
რის ღირსებაც, ჩემი ერთგული ძაღლებიც, რომლებსაც ასეთ
შემთხვევებში მოკლული ფრინველის მოტანის გარდა გასა-
კეთებელი სხვა არაფერი ჰქონდათ. ცოტა ხანს შევჩერდი,
თამბაქო გავაბოლე და გადავწყვიტე ამის შემდეგ განმეგრძო-
ნადირობა წესიერად, კულტურულად, ხელი აშელო ამ სუ-
ლელურ სიფიცხეზე — ხეზე შემეჯდარი ხოხბის მოკვლაზე.
ამასობაში პეტრეც მომიახლოვდა და პატივისცემით შემო-
მაკქერდა. მის უსიტყვო მზერაში ამოვიკითხე:

„ასე რომ დააცხრი, ნუთუ ქილორი* არ გინახავსო?“

ახლა უფრო შემრცხვა, მაგრამ ისევ მისმა სიტყვებმა გა-
მომიყვანა უხერხული მდგომარეობიდან. პეტრემ მასწავლა
ადგილმდებარეობა, რომ ორიენტაცია ადვილად აშელო და
ჩვენ ერთმანეთს დავშორდით.

* ქილორი — ხოხობი (მეგრულად).

მისი მღევრები და ეზოს ძალები შეუსვენებლად ეძებდნენ ხოხბებს. მათ ცხვირწინ წარამარა დგებოდნენ ფრთხილად მძიმე ფარფატით წვიმაში დასველებული ფრინველები. გამოშვებით მოისმოდა პეტრეს თოფის გრიალი.

ძალებს თავზე ხელს გადაუხსვამდი, მოკლულ ხოხბებს დავასუნვინებდი და კვლავ აუჩქარებლად, ნელა მივყვებოდი იმ ადგილებს, სადაც ჯერ კიდევ მეძებრებს არ გაეველოთ. სერაპიონი შორიასლო მომყვებოდა.

ჩემი რაში ენერგიულად უტრიალებდა ბუჩქებს, ყოველ ჩირგვს, ყოველ ჯგროდ ამოსულ ბალახს სუნავდა; კოდორი კი თავაწევით, ზანტად დადიოდა. ერთგან, ღელის პირას, სქლად ამოსულ ლელიანში ორივე ძალდი ერთბაშად შეჩერდა, უცებ გაშეშდნენ. რაში თითქოს ოთხივე თათით მიწაში ჩარჭობილივით შედგა და ერთ წერტილს მიაშტერა თვალები. კოდორი კი მოპირდაპირე მხრიდან მიადგა ღელის ბუჩქს, თავი ნახევრად მოაბრუნა, ხატოვანად ამართა მარჯვენა ფეხი და მიწისკენ ოდნავ გადახრით ქანდაკებასავით გაქვავდა. აღფრთოვანებით მივატყერდი ამ შესანიშნავ სანახაობას, უცებ თავში გამიელვა ხეზე ჩამომჯდარ ხოხობზე სროლის სამარცხვინო ამბავმა. თოფი მოვიმარჯვე, ნელა გავსწიე წინ, ძალებს შუა. პაერში ხმაურით მაშხალასავით აიჭრა ულამაზესი მამალი ხოხობი. ვესროლე, უმაღვე უსულოდ დავარდა. თვალის დახამხამებაში იმავე ჩირგვიდან ასეთივე ხმაურითა და ყვირილით აფრინდა მეორე. ვესროლე და, ისიც მახლობლად დავარდა. რამდენიმე წუთში ორივე ხოხობი პირში ეჭირათ ჩემს ძალებს.

მხოლოდ ნამდვილი მონადირე მიმიხვდებოდა, რა ბედნიერი წუთები განვიცადე მაშინ, მარჯვე სროლის შედეგად წყვილი ხოხობის ჩამოგდების გამო. მზად ვიყავი გადამეკოცნა ძალები, ხოლო სერაპიონს კი მხიარულად გადავძახე — „ჟირი ქილორი!“

გავიარე თუ არა. ათიოდე ნაბიჯი, რაში კვლავ ნაბულზე დადგა. მაყვლის ბუჩქიდან აფრინდა კიდევ ერთი ხოხობი. ვესროლე, მაგრამ მაინც განაგრძო ფრენა, ვესროლე მეო-

* ჟირი ქილორი — ორი ხოხობი (მეგრულად).

რედ — ბუჩქებში ჩავარდა. ძაღლები გაექანენ, მაგრამ ფრანგელმა იცოდა, სადაც უნდა შემძვრალიყო: შეულწივევად ეკალბარდის კედელი აღიმართა ჩვენ შორის. ხოხობის ოქროსფერი ბუმბული მკაფიოდ მოჩანდა. დაჭრილი ფრინველი ცახცახებდა, მიწაზე ურტყამდა ფრთებს, მაგრამ ვერც მე მივეკარე ახლოს და ვერც ძაღლები. აი, სწორედ აქ დავაფასე სერაპიონის წაღლის მაგიური ძალა. სერაპიონმა უმაღვე შემოაწალდა ეკალ-ბარდი და გამოიტანა, — ეს უკვე მეოთხე ხოხობი იყო. ახლა უკვე საკმაოდ დიდი ტვირთი მეკიდა, მაგრამ გამარჯვებით აღფრთოვანებული მის სიმძიმეს სულაც არ ვგრძნობდი და მხნედ მივდიოდი წინ.

რაში კვლავ შედგა, სწრაფად გავსწიე მისკენ, მაგრამ ხოხობმა ახლოსაც არ მიუშვა ძაღლები და ისე აფრინდა, რომ სროლა ვერც კი მოვასწარი. რაში დამნაშავესავით შემომტყეროდა, თან კუდს აქიცინებდა, ძაღლებმა კვლავ განაგრძეს ძებნა. მცირე მანძილი გაიარეს თუ არა, ბუჩქთან ისევ შედგნენ. კისერი წაიგრძელეს, მიწა დასუნეს, წინ გაეშორნენ, გაძვრნენ და გამოძვრნენ ეკალ-ბარდებში. ხელში მომარჯვებული თოფით კვალდაკვალ მივსდიე, თანდათან უფრო ღრმად შევიჭერი ბუჩქებში. ბოლოს შედგნენ.

— ჰა, მიდი! — შევძახე ნელი ხმით.

კოდორი არ გაინძრა, რაშიმ ირგვლივ შემოუბრინა ბუჩქს და მეორე მხრიდან ეცა. ბებერი მამალი ხოხობი ეკალ-ბარდიდან ხმაურით ამოვარდა, ძლიერი ფრთები გაშალა, ჰაერში აიჭრა, წამით შეტრიალდა იმისათვის, რომ გეზი აეღო, მაგრამ ამოდ. ჩემმა თოფმაც დაიჭექა და უმაღვე ქვასავით ჩავარდა იმავე ბუჩქში, საიდანაც ის-ის იყო ასეთი ხმაურით აფრინდა. ძალიან გავწვალდი, არც კი ვიცი, თუ როგორ მოვხვდი იქ: ირგვლივ გაუვალი ბარდი იყო, მაყვლის ბუჩქს შემოხვეოდა რაღაც ეკლისმაგვარი მცენარე. ხელები გვერდით ჯიბეებში ჩავიწყვე, ჩანთა მხარზე მოვიგდე, რომ ეკლებზე არ მიმეხია ხოხბები და, ჯუბის სიმაგრეში დარწმუნებულმა, პირდაპირ გავსწიე ბარდების მეორე მხარისაკენ; ჩემი ვარაუდით სერაპიონისკენ მივიწვედი.

ასე ვიხიხე ოციოდე ნაბიჯზე, ოფლში გავიწურე, გამო-

სასვლელი მაინც ვერ ვიპოვე. ამასობაში სულ გაუვალ ბარდ-
ში შევსულვარ. ძაღლები გაოცებით შემომაცქერდნენ. ერთხელ
ფრთხილად მომყვანენ ფეხდაფეხ. რა უნდა მექნა? ერთგან
უფრო თავისუფლად მომეჩვენა გასასვლელი. ამ მიმართულე-
ბით მივეყევი და ძლივს გამოვალწიე ბარდითა და გარეული
ვაზით დაბურულ მაღალ ხესთან, რომლის გარშემო ამოსუ-
ლიყო მაყვლის ბუჩქები. კოდორი პირდაპირ ეცა ამ ბუჩქს,
იქიდან ააფრინა წყვილი ხოხობი. ერთი მათგანი იქვე ჩამო-
ვავდე ეკლებში, მაგრამ მისი იქიდან გამოთრევის იმედი აღარ
მქონდა. ის იყო უკვე საბოლოოდ გავებლართე ეკლებში. ამ
დროს უცებ სერაპიონის შორეული, ძლივს გასაგონი ყვი-
რილი მომესმა. სასოწარკვეთის შემდეგ მისი დახმარებისა და
ზღაპრული წალდის საშუალებით იქიდან თავის დაღწევის
იმედი მომეცა.

— აქეთ, აქეთ!.. სერაპიონ, უუუ! — ხმაჩახლეჩით ვე-
ძახდი ჩემს დამხსნელს.

თანდათან სულ უფრო ახლოს ისმოდა საპასუხო შეძახი-
ლი, მაგრამ ცხადი იყო, ძალიან ნელა და ვაივაგლახით მოი-
წევდა ჩემსკენ. მერე შევნიშნე, რომ თურმე ძალიან დავსვე-
ლებულვარ, შარვალიცა და ჯუბაც გაჟღენთილიყო ბუჩქებსა
და ბალახბულახისაგან ჩამობერტყილი წყლის წვეთებით.
ჩქმებიც დამსველებოდა ტალახში და ეკლით გაკაწრულიყო.
მაგრამ მაყვლის ბუჩქებსა და ეკალ-ბარდებში სიარულის
დროს გავხურდი, ისე ამდიოდა ორთქლი, როგორც ფოსტის
ცხენს წვიმაში...

სერაპიონი უკვე მოახლოებული იყო, როცა სახეზე სამი
წვეთი წყალი დამეცა. კვლავ წამოვიდა საზარელი, ნელი წვი-
მა. იძულებული გავხდი ნადირობისათვის თავი მიმენებებინა.

მთლად გაწუწული, მაგრამ ბედნიერი შემთხვევით აღტა-
ცებული ვიდექი პეტრესთან ერთად, ვილაცის ფაცხის წინ,
რომელმაც გულთბილად მიგვილო და თავი შეგვაფარებინა.
ბავშვები ჯარად შემოგვეხვივნენ, ისინი ექლურტულებოდნენ
ერთმანეთს, ხანდახან გაუბედავად წაჰკრავდნენ ხელს ხოხ-
ბებს და რაღაცას უხსნიდნენ ერთიმეორეს.

პეტრეს მოეკლა სამი ხოხობი და ერთი ტყის ქათამი, მე

კი უფრო მეტი მოვკალი. ექვსი ხოხობი ერთად შეკრული
მეკიდა წელზე.

— რა ვქნათ, სახლში წავიდეთ და ვისადილოთ? — შე-
მეკითხა პეტრე.

მე კი მოსმენაც არ მინდოდა ამისი. შინ წასვლაზე უარი
ვთქვი.

— რატომ უნდა დავანებოთ თავი, როცა ჯერ კიდევ შუა-
დღეა მხოლოდ? ნუთუ საღამომდე არ გადაიღებს? — მივუ-
ხე მე.

ჩემმა მტკიცებამ გასჭრა, ბუხარში ცეცხლი ავიზივდა,
ყველაფერი კარგად გავიშრეთ და გავთბით. ჩვენც არც ძა-
ლები ჩამოგვრჩნენ, ჩქარა გაიშრეს დასველებული ბალანი და
ეკლით გაკაწრულ ადგილებს ლოკვა დაუწყეს.

ოთხ საათზე წვიმა გადაიღო. ისევ ბუჩქებს მივაშურეთ.
ამჯერად უკვე პეტრეს რჩევით შევარჩიეთ უფრო ღია ადგი-
ლები და მინდვრები, სადაც მისი აზრით უფრო ადვილად
შეიძლებოდა ხოხბის წამოფრენა.

ჩემმა განუყრელმა თანამგზავრმა, სერაპიონმა, მირჩია
გავსულიყავით მახლობლად ტყეში გაშლილ, სველი ბუჩქე-
ბითა და ბალახბულახებით მოდებულ მინდორზე, რომელ-
საც ადგილობრივი მკვიდრნი ოსიირეს* ეძახდნენ. ღობეზე
ფეხი გადავდგი და ოსიირეში შევედი თუ არა, ძაღლები სხვა-
დასხვა ადგილას შეჩერდნენ. უცებ ორი ხოხობი აფრინდა.
ფეხიც კი არ გამიდგამს, ორჯერ ვესროლე და ორივე ჩამო-
ვადე. უცნაური კი არის, მაგრამ დაცდილი მქონდა, რო-
გორც კი ასე პატარა, სამას-ოთხასი კვადრატული მეტრის
ფართობის მინდორზე მოვხვდებოდი, ათობით ხოხობს წამო-
ვაფრენდი ხოლმე. მართალია, ბევრი მათგანი ისე გაფრინ-
დებოდა, რომ სროლასაც ვერ ვასწრებდი, ბევრს დავაცი-
ლებდი კიდევ, მაგრამ დღის ბოლოს მაინც საკმაოდ ნადავლით
ვიყავი დატვირთული. იმ დღესაც ასე მოხდა, მხრები ამტკივ-
და ისეთი ტვირთის თრევით, მაგრამ მაინც მარჯვედ დავდიო-

* ოსიირე — საისლე ადგილი (შეგრულად).

დი, უფრო მეტიც, სამ-ოთხ ადგილას საკმაოდ განიერ ლეზზეც კი გადავხტი.

ცნობილია, რომ სალამოხანს ხოხობი უფრო სუფთა ადგილებში გამოდის, ამიტომ, ეკალ-ბარდებიან ტყეში კი არ შევედიოდი, არამედ ნელა მივეყვებოდი მინდორს. გადაწყვეტილი მქონდა მეთორმეტე მამალი ხოხობიც ჩამომეგდო და ამით მომეთავებინა იმ დღეს ნადირობა, სულ მალე რაშიმ ბუჩქიდან წამოაფრინა კიდევ ერთი ხოხობი, თოფი დაუშინე და ისიც ძირს ჩამოვაგდე.

„ახლა კი კმარა!“ — გავიფიქრე გუნებაში, ჩანთა მოვიხსენი, უქანასკნელი მამალი ხოხობი ქამარზე ჩამოვიკიდე, თან სიხარულით დავაცქერდი მთელი დღის განმავლობაში მოკლულ ოქროსფერი ფრინველების თაიგულს, დავიწყე თვლა. უნდა გამოვტყდე, რომ ეს მანიჭებდა უდიდეს სიამოვნებას.

საოცრად გამიკვირდა, მხოლოდ ცხრა ხოხობი დავთვალე. — სამი სადღაა? — გავიფიქრე და კვლავ დავთვალე. ისევ ცხრა გამოვიდა. — ეს რა უცნაური ამბავია? დავაკვირდი. შევნიშნე, რომ ჩანთის ჩამოსაკიდზე შერჩენილიყო ერთმანეთზე გადაბმული ხოხობის სამი თავი... კიდევ კარგად შევამოწმე... ყველაფერი ნათლად წარმომიდგა. მომაგონდა განიერი თხრილები, რომლებზეც ისე ენერგიულად და ფეხისდაუკარებლად ვხტოდი...

„ალბათ რქ ჩამომივარდა!“ — გავიფიქრე. ძალიან დავლონდი, მაგრამ უკვე ვერაფერს ვშველოდი. ანგარიშის გასწორებაც გვიან იყო, მზე უკვე ჩავიდა, ზამთრისპირის სალამოს ბინდი ახლოვდებოდა, ცაც ისე მოქურთუშდა და ჩამოწვა, რომ ყოველ წუთს მოსალოდნელი იყო კოკისპირული წვიმა, შორიდან კიდევ მოუთმენლად მეძახოდა ჩემი მასპინძელი, მთხოვდა, ვიდრე წვიმა დაუშენდა, გამოვსულიყავი.

ნახევარ საათში უკვე შინ ვიყავით, გემრიელად შევექცეოდით საჭმელს, ჭიქას ერთმანეთს ვუჭახუნებდით და ტბილად ვსაუბრობდით იმ დღის განმავლობაში ისე წარმატებით ჩატარებულ ნადირობაზე.

რა თქმა უნდა, პირველი ჭიქით დავლიე ჩემი კეთილი

მასპინძლების ფეოდოსიასა და პეტრეს სადღეგრძელო, რომლებმაც არ იცოდნენ, როგორ ესიამოვნებინათ ჩემთვის მერე დავლიე სერაპიონის სადღეგრძელო, რომელიც მთელი დღე ფეხდაფეხ დამსდევდა წალდით ხელში და უდიდესი მონდომებით მიადვილებდა ნადირობას ეკალ-ბარდებით მოდებულ ადგილებში.

ნავაზშვევს რბილ და სუფთა ლოგინში ჩავწეკი, კიდევ დიდხანს ვოცნებობდი მეორე დღის ნადირობაზე, ხოხბებზე, ძაღლებზე, მათ სიმარჯვეზე... წვიმა კი განუწყვეტლივ შხაპუნებდა, თანდათან სულ უფრო ძლიერდებოდა:

„არა უშავს რა! დე, იწვიმოს, რაც კი შეუძლია, ჩამოთავდება, ხვალისთვის ნაკლები იქნება!“ — ვფიქრობდი გუნებაში და ამ ფიქრში ჩამძინებოდა.

გათენდა. გამოირკვა, რომ ჩემი ფიქრი წვიმის „ჩამოთავების“ შესახებ ამო გამოდგა. წვიმა საკმაო აღმოჩნდა არა მარტო მეორე, მესამე დღისთვისაც კი... თუმცა უნდა ითქვას, რომ ხანგამოშვებით გადაიღებდა ხოლმე, მაგრამ ეს მაინც არ იყო საკმარისი. იმ სამ დღეში სულ ხუთჯერ გადაიღო და, ამ ხნის განმავლობაში, დაკარგულის გამოკლებით, მოვაგროვე ოცდაშვიდი ხოხობი, თოთხმეტი ტყის ქათამი, ერთი კურდღელი და, გზადაგზა, შემთხვევით, როგორც იტყვიან ხოლმე, ძალაუნებურად მოკლული ხუთი სხვა ფრინველი.

ნადირობის დასასრულს ჩემმა მასპინძელმა მის მიერ მოკლული ცამეტი ხოხობი და შვიდი ტყის ქათამიც მე მაჩუქა. ამან საგონებელში ჩამავდო. არ ვიცოდი, როგორ უნდა ჩამეტანა სოხუმში ეს ტვირთი. მაგრამ საქმე ჩინებულად მოეწყო, აღმოჩნდა სოხუმში მიმავალი ვიღაც მახლობელი მეზობელი, რომელიც თავაზიანად შემპირდა დახმარებას გზაზე.

არ შეეუდგები იმის აწერას, თუ როგორი ვაზშამი მომიზადეს წასვლის წინ ჩემმა გულუხვმა მასპინძლებმა, არც იმის აწერას დავიწყებ, თუ როგორ გავფონეთ ღამით იმ საშინელ თავსხმაში ელვა-ქუხილის ფანტასტიკური შუქით განათებული მდინარე ღალიძგა, ან როგორ ჩავაღწიე სოხუმამდე.

ვიტყვი მხოლოდ, რომ არასოდეს არ დამავიწყდება ის ნადირობა. დიდხანს ვოცნებობდი, მენახა ენგურის თვალ-

წარმტაცი სანაპიროები, მისი ამწვანებული მიდამოები, უდაბური ტყეები და ხობებზე ნადირობით გული მეჭვინტყვით

ეს ოცნება ავისრულე. ვეწვიე ამ მხარეს: ბევრი ვისროლე, ბევრი დაეხოცე, ნადავლით დავიტვირთე და უდიდესი პატივისცემით გამომისტუმრეს ჩემმა მარად ტკბილად მოსაგონარმა, გულუხვმა მასპინძლებმა!

მას შემდეგ დიდი ხანი გავიდა...

ეს იყო ჩემი ჭაბუკობის დროს. ეს ტკბილი მოგონება ხშირად გამკრავს გულში და ვნატრობ:

ნეტავი, ერთხელ კიდევ მაჩვენა ენგურის წარმტაცი სანაპიროები, ის „ცა-ფირუზ, ხმელეთ-ზურმუხტი!“

ირმეზე, ლიხის მთაში

ტირიფონის ველის აღმოსავლეთ კუთხეში, მთიდან ჩამონადენ მჩქეფარე მდინარის პირად, ცად აწვდილან ოთარაშენის ციხესიმაგრის კოშკურები. აქ ცხოვრობდა ოსმალეთიდან ახლად დაბრუნებული თავადი გიორგი ამილახვარი.

იგი ხუთ წელს თბილისის გიმნაზიაში „სწავლობდა“, იქვე პანსიონში ცხოვრობდა და რუსულად კარგად ლაპარაკობდა. მაგრამ სწავლა არ იყო მისი საქმე. ძლივს მიაღწია მეორე კლასამდე, თითო კლასში ორ-ორ წელიწადს იჯდა და, ბოლოს, როგორც მაშინ ამბობდნენ, „მოკრძალებული წარმატებებისა და თავაშვებული ყოფაქცევისათვის“ გიმნაზიიდან გარიცხეს. მას შემდეგ იგი ოთარაშენში დაბინავდა, ნადირობდა და ფუქსავატ ცხოვრებას ეწეოდა.

დაუსრულებელი საჩივრები მიწის შესახებ, სასამართლოს პროცესები და დავა, ურომლისოდაც იმ დროს წარმოუდგენელი იყო მემამულის ცხოვრება, მოითხოვდნენ ამილახვარსაც ჰყოლოდა თბილისში თავისი იურისტი, ადვოკატი.

იმ დროს ამილახვარის ადვოკატად, ნიჭიერი, გამოცდილი თბილისელი იურისტი, ჩემი კარგი მეგობარი ზ-ი მუშაობდა. მე მასთან დიდი ხნის მონადირული მეგობრობა მაკავშირებდა. ნადირობით ჩვენ ორივე ერთნაირად ვიყავით გატაცებული და ხშირად ერთად დავდიოდით სანადიროდ საქართველოსა და აზერბაიჯანის სხვადასხვა ადგილებში.

ზ-ი გულწრფელად აღიარებდა, რომ აბეზარი თავადის

ადეოკატობაზე მხოლოდ იმიტომ დათანხმდა, რომ საშუალოდ მისცემოდა ესარგებლა იმ დიდი ნადირობებით, რომლებიც ხშირად იმართებოდა ოთარაშენის მიდამოებში, სადაც ბლომად იცოდა კურდღელი და გნოლი, გადაფრენის დროს დიდი რაოდენობით ჩერდებოდა მწყერი და ჭოვლო.

ერთხელ როგორღაც ჩემთან ზ-ი მოვიდა და გადმომცა, რომ ოთარაშენის მფლობელი სექტემბრის დამდეგს ნადირობას აწყობდა ირმებზე სადგურ მარელისის ახლოს, მთებში. ასეთივე ნადირობა გასულ წელსაც მოეწყო, რომლის დროსაც სამი ხარიჩევი მოკლეს. ადგილები კარგადაა შესწავლილი, თან ეყოლებათ მდევრები და მომრეკნი. სტუმრებისათვის მზადაა ცხენები, ბინა, საჭმელ-სასმელი და ყველაფერი, რაც კი საჭიროა ნადირობისას.

— წავიდეთ, ვეგენი ლვოვიჩი, — მაქვზებდა ზ-ი, — იქნება ველარც კი მოვესწროთ ირმებზე ნადირობას და, მით უმეტეს, ასეთი მოწყობილობით! თან მხოლოდ თოფები, ვაზნები და... კარგი განწყობილება უნდა ვიქონიოთ... დანარჩენი ყველაფერი იქ დაგვხვდება. როდესაც ამილახვარი მპატიყებდა, მე ვუთხარი, რომ ძალიან მსურდა თან ამხანაგი წამეყვანა, და თქვენი თავი დავუსახელე. მაშინ მას რაღაც გაახსენდა და თქვა:

— მარკოვი? ეენია? ის ხომ ჩემი ძველი ნაცნობია, ჩვენ გიმნაზიაში ერთ კლასში ვიყავით. გთხოვთ, ძალიან გთხოვთ, წამოიყვანოთ, მოხარული ვიქნები, თუ კიდევ შევხვდები მას.

— მაშ კარგი, წავიდეთ ხომ? — კიდევ შემეკითხა ზ-ი.

ბევრი არ მიფიქრია, თანხმობა მივეცი და ჩვენი წასვლაც გადაწყდა. მაშინ მომაგონდა გამხდარი, მაღალი ტანის, გრძელმკლავა ამილახვრის ბიჭი, რომელიც ჩემთან ერთად უფროს მოსამზადებელ კლასში სწავლობდა და რომელსაც შემდეგ, როდესაც იგი მეორე წელს დარჩა ამავე კლასში, მხოლოდ გიმნაზიის დიდ ეზოში თამაშის დროს ვხვდებოდი ხოლმე.

თამაშობაში იგი გამოირჩეოდა სიმკვირცხლით, კარგად თამაშობდა ლახტს, ოთურმას, საუკეთესოდ ხტოდა, ხშირად და სიამოვნებით ებმებოდა კრივში, შეუბრალებლად იცოდა

მასზე უფრო სუსტების ცემა. სხვა შთაბეჭდილება მასზე არ დამრჩენია. ისიც ვიცოდი, თუ რას წარმოადგენდა მად იგი. და ეს მიმაჩნდა დაბრკოლებად, რომ მიმელო მისი მიპატივება, წავსულიყავი სტუმრად ისეთ კაცთან, რომლის სულიერი თვისებები მძულდა, რომლის ყოფაქცევა და შეხედულებები დიდ აღშფოთებას იწვევდა ჩემში, მიუხედავად ამისა, მონადირის გულმა და მონადირულმა ვნებამ ნება არ მომცეს ღრმად ჩავწლომოდო იდეოლოგიურ მოსაზრებებს, ხოლო, მეორე მხრივ, საქართველოს ფეოდალური კლასის ამ უკანასკნელი ნაშთის გაცნობა დიდ ინტერესს იწვევდა ჩემში: ასეთები მე ჯერ არ შემხვედროდნენ.

დანიშნულ დღეს მე და ზ-ი მატარებლით სადგურ მარე-ლისში ჩავედით. პატარა სადგურზე ჩვენ ამილახვრის მოსამსახურეები შეგვხვდნენ ცხენებით. მასპინძელი უკვე მთაში იყო. ვიწრო, მაგრამ კარგად ნატარი ბილიკი ხვეულებად ადიოდა ზევით. გამყოლის უკან ჩქარი ნაბიჯით მივიწვევდით მალა.

საუკეთესო, ოდნავ შენისლული დილაა. მზე სადღაც ღრუბლებს იქით არის. გრილა.

ჯერ მთის დეღეს მივყევით, რომელზედაც ჩამწკრივებულია ხევში მგლოდიურად მოჩხაკუნე პატარა წისქვილები. აქა-იქ პატარა ნაჭერი ვენახებია, ციცაბოზე სიმინდის ყანებია მითესილი. ზოგჯერ ბაღში ლამაზი იმერული ოდა მოჩანს. ხალხი არსად სჩანს. მალე ნაამაგარის ეს პატარა ნიშნებიც დაილია. დარჩა მხოლოდ მწვანე ხეობა.

რამდენადაც უფრო ზევით მივდიოდით, ჰაერი სულ უფრო და უფრო სუფთა ხდებოდა, სურნელოვანი ბალახი და ყვავილები გვერტყა გარს, მკერდი თავისუფლად, სასიამოვნოდ სუნთქავდა.

ახლანდელი ორჯონიკიძის რაიონის მალლობი ავივაკეთ, რომელიც ბორჯომის მხარისაკენ მიიმართება, მის ტყეებს ესაზღვრება და სუბტროპიკული ტყეებით არის დაფარული. ზაფხულის ხვარტის, ბუზის, ბორას და მუშლისაგან დევნილი ირმების ნაწილი ბორჯომის ტყეებიდან ზაფხულობით აქ გადმოდის, ტყიან ხეობებში იფანტება. ისინი მდიდარ საძოვ-

რებზე სუქდებიან, ძალასა და ღონეს იკრებენ და სექტემბრის შუა რიცხვებში მზად არიან მყვირალობისათვის.

დიდი ლურჯი მაღალი კარავი, როგორც შემდეგ შევიტყვეთ, თურქეთის ფაშას საჩუქარი, რომელთანაც რევოლუციის პირველ წელს გლეხებისაგან დევნილი ამილახვარი აფარებდა თავს, გორაკზე იყო წამოდგმული. გარშემო თეთრი სამხედრო კარვები იდგა, რამდენიმე კოცონი ენთო, შორიდანვე სცემდა გემრიელი მწვადის სუნი, ჭიხვინებდნენ მიბმული ცხენები, წკმუტუნებდნენ მღვევრები, ხალხით იყო სავსე იქაურობა.

ჩვენ სანადირო ბანაკში მივედით.

თურქულ კარავში, ნოხის ბალიშებზე, თავადი აღმოსავლურად, მორთხმით იჯდა. მწვადს შეექცეოდა, ატენურს აყოლებდა.

ჩვენი მისვლა რომ შეიტყო, ფიცხლავ წამოხტა, ხელსახოცით გაიწმინდა გაქონილი ხელები და შემოგვეგება.

— დიდად სასიამოვნოა თქვენი მობრძანება! გმადლობთ! გული არ დაგწყდებათ, კარგად ვინადირებთ... ა, ეს მარკოვია?... ექვია?... გამარჯობათ, გამარჯობათ, ძველო ამხანაგო! მცნობთ?... გახსოვართ?...

ჩასუქებული, ლეგა ჩოხაში გამოწყობილი, ვერცხლის ქამარშემორტყმული, ზედ პატარა ხანჯლითა და რევოლვერით, მასპინძელი ვერ ვამსგავსე იმ კაფანდარა, შეუხედავ ბიჭს, ჩემი სკოლის ამხანაგს. მხოლოდ როცა კარგად დავუკვირდი, მე მის თვალებში რაღაც ნაცნობი გამოხედვა შევიცან: თავგასული ქედმაღლობის, ჯიუტობისა და მტაცებლობის დამახასიათებელი იერი როგორც წინათ, ახლაც ახასიათებდა იმ თვალებს.

— თქვენი თვალები რომ არა, რასაკვირველია, თქვენი ცნობა შეუძლებელი იყო, ახლა კი კარგად ვიგონებ. — ვუპასუხე მე.

ჩვენ ცალკე კარავში შეგვიძღვნენ, სადაც მშვენიერი, სურნელოვანი მთის თივა ეყარა და ზედ ნოხები იყო დაგებული. შემდეგ მასპინძლის კარავში სადილზე მიგვიწვიეს.

ფართო თურქულ კარავში მაგიდის ნაცვლად ნოხები იყო დაგებული და ზედ სუფთა ფიცრები ეწყო, რომლებზეც დალაგებული იყო ყოველგვარი საუზმე. იმერეთის მთების ცივ მდინარეებში დაჭერილი კალმახი, შინაური ღორი, გემრიელი ყველი, ნიგვზით შეკმარული ლობიო და კიდევ მრავალი რამ ამშვენებდა თავადის სუფრას, რომელთა სახელებიც კი დამავიწყდა.

შამფურზე აგებული მწვადები, რომლებსაც თვალის დახამხამებაზე ყლაპავდნენ სუფრის გარშემო ბალიშებზე მოკალათებული მონადირეები, შეუჩერებლად მოჰქონდათ. აქ იყვნენ ამილახვრის მეგობარი, მეზობელი თავადები და სამიოდე ოფიცერი.

მსუბუქი ატენური ღვინო დიოდა და გადმოდიოდა, სადღეგრძელოებს სადღეგრძელოები მოჰყვებოდა, ქუხდა მრავალყამიერი.

თამადა ჩვეულებისამებრ თვით მასპინძელი იყო. ჩვენდა სასიხარულოდ, გრძელ სადღეგრძელოებს არ ამბობდა, თვითელს რიგრიგობით უსურვებდა ხანგრძლივ სიცოცხლეს.

როდესაც სადილს მოვრჩით და სახელგანთქმულ გორის ხილსა და ატენის ტკბილ ყურძენს შევექცეოდით, მასპინძელმა გამოგვიცხადა: ხვალისათვის ნადირობაა დანიშნული აქედან რვა კილომეტრზე. სამ-ოთხ სარეკს გავაკეთებთ დიდ ტყიან ხეობაში, სადაც, როგორც მზვერავები ამბობდნენ, რამდენიმე რქებდატოტვილი ხარირემია. ნადირობის ხელმძღვანელად ცნობილი მონადირე, კაპიტანი დაინიშნა. ბანაკიდან დილის ხუთ საათზე უნდა გავიდეთ, რომ ასიცხებამდე პირველი ორი სარეკი გავაკეთოთ. მომრეკები კი ძაღლებით უფრო ადრე წავლენო.

ცხენზე ჯდომით დაღლილები, ნაღებივით სქელი და სურნელოვანი მთის ჰაერით დამთვრალნი, ახალი შთაბეჭდილებებით დატვირთულნი, მე და ჩემი მეგობარი ძლივს ვედირსეთ დაღამებას. როგორც კი ცაზე პირველი ვარსკვლავები აინთნენ, ხეობიდან კი საღამოს სიომ დაჰბერა, — ჩვენ რბილ სურნელოვან საწოლებზე გავგორდით, ნაბდებში გავეხვიეთ და დავიძინეთ.

ჯერ კიდევ ბნელოდა, როდესაც მკვეთრმა სანადირო ხუ-
კის ხმამ გაგვადვიდა. სახეზე შესხმულმა ცივმა წყალმა ძილი
გაგვიფრთხო. ხელდახელ ვისაუზმეთ. კვლავ ცხენებზე შევს-
ხედით და სანადირო ადგილისაკენ გავსწიეთ. ერთი კილო-
მეტრით აღრე ჩამოვხტით. თავი მოვიყარეთ ნადირობის
ხელმძღვანელის გარშემო. ტრადიციული კენჭი ვყარეთ.

სულ თვრამეტი მონადირე ვიყავით.

მე მეხუთე ნომერი მერგო, საფრების მარჯვენა მხარეს-
თან, შედარებით ახლოს. სანადირო თეორიის მიხედვით, ასე-
თი ნომერი არ ვარგა, ვინაიდან უკეთესად საშუალო ნომრე-
ბი ითვლება. თუმცა ჩემი მრავალი წლის გამოცდილებით ვი-
ცოდი, რომ მორეკვითი ნადირობის დროს არ არსებობს
იღბლიანი და უიღბლო სახუნდარები. ზოგჯერ სულ უბრალო
მიზეზებზეა დამოკიდებული ნადირის მიმართულება, ხშირად
უკეთესი ნაპირა ნომრები აღმოჩნდება ხოლმე. „ნადირი მო-
ნადირეს ეტანებაო“, — ამბობს ანდაზა. საქმე ისაა, ვის რო-
გორ და როდის გაუმართლებს მონადირის ყისმათი.

აუღელვებლად მივსდევ ხელმძღვანელს, რომელმაც მი-
ჩვენა ჩემი ადგილი. საფრების ხაზი ხეობის შვეულ ნაპირს
მიჰყვება და ტყიანით ძირს, ხეობაში ეშვება.

ერთი ხის ძირში, სქელ ბუჩქებში ვიმალები. ფეხებით
ხმელ ბალახს, ჩამოცვენილ ფოთლებსა და ტოტებს ვასწო-
რებ, რომ ფეხქვეშ არ იხმაურონ, თვალთ სასროლ ადგილს
ვისინჯავ, ვვარაუდობ სასროლ მანძილს, თოფს ვტენი და ვი-
ნაბები. მომრეკები ხეობიდან ზევით დაიწყებენ ნადირის მო-
რეკვას.

მზე ჯერ არ ამოსულა, მაგრამ ოქროსფერმა სხივებმა
უკვე ამოჰყვეს თავი შორეული მთების იქით. ნაზმა ვარდის-
ფერმა იერმა გადაჰკრა გაღვიძებულ ბუნებას.

მარცხენა მხრიდან ბუკის ხმა მოისმა. სარეკი დაიწყო.

რამდენი მღელვარება, რამდენი მწვავე განცდა გეუფლება
სახუნდარში მდგომ მონადირეს! წინათ ჩატარებულ ნადირო-
ბათა უკვე დავიწყებული შთაბეჭდილებები, ოცნებანი მოხ-
დენილ გასროლასა და ნადავლზე, სურვილი — ფეხის ხმით

ან ძაღლების ყეფით გამოიცინოს ნადირის მოახლოებუ-
ერთმანეთს სცვლიან მონადირის გონებაში. თვალები და-
რებიან ნადირის გამოსასვლელ ადგილს, ყურები დაცქვეტი-
ლია, გულს დროგამოშვებით დაგადუგი გააქვს, ზოგჯერ კი,
თითქოს შეჩერდაო, ისე მიყუჩდება, ხელებით თოფი ჩაუბ-
ლუჯავს... და როდესაც შორს გაისმის მდევერების სხვადასხვა
ხმით წკავწკავი, როდესაც მთელი ტყე აივსება მოახლოებუ-
ლი ყეფით, „მონადირე განიცდის შეუღარებელ, მუდამ და-
სამახსოვრებელ სიამოვნებას. ყოველგვარი სევდა, ვარამი,
გაჭირვება, შეურაცხყოფა, ცხოვრების ყველა სიღუბჭირე
დავიწყებას ეძლევა. იგი მთელი არსებით, მთელი თავისი მო-
ნადირული განცდებით იქ არის, სახუნდარში. რაღაც სასია-
მოვნოს და ამაღლევებლის მოლოდინშია... და ეს მოლოდინი
თითქოს უფრო სასიამოვნო და სასიხარულოა, ვიდრე ის, რა-
საც საბოლოოდ ელოდება მონადირე: მე ვფიქრობ, რომ
სახუნდარში ნადირის მოლოდინი უფრო სასიამოვნოა, ვი-
დრე მისი მოკვლა.

მომრეკთა შორეული ყიყინა ისმის. სადღაც ძაღმა მია-
ყეფა, მეორემაც ხმა მისცა პირველს. შორს, ქვევით, ხეო-
ბაში, მარცხნივ, უცბად რამდენიმე მდევარმა დაჰყეფა. მოი-
სმა წვრილი, თითქოს მოტირალი, გადაბმული წკავწკავი, შიგ
ჩაერია ბებერი ხვადის მაღალბანი. მალე მდევერების მთელი
დასტა, ეტყობა, ახალ კვალს აედევნა, ტყე თავისებური კონ-
ცერტით გაყრუვდა. ყეფა თითქოს ჩვენკენ მოდიოდა, იმედი
ჩაგვესახა, რომ ნადირი ჩვენი საფრებისაკენ მოიწევდა. მაგ-
რამ მალე ყეფა შებრუნდა და მოწინააღმდეგე მხარისაკენ
წავიდა, ძაღლების ხმა თანდათან დაგვშორდა და ახლა ოდ-
ნავ მოისმოდა შორიდან.

გამზადებული თოფი ძირს დაუშვი. გული დაწყნარდა.
საჭირო იყო მოთმინებით მოლოდინი.

მომრეკების ხმა კი თანდათან ახლოვდება. ნუთუ ისინი
ნადირს ვერ აყრიან?!

საფრების ხაზის მარცხენა მხარეს თოფი გავარდა. მას
მეორე და მესამე მოჰყვა, ერთი მეორის მიყოლებით... ძაღ-
ლების თავგამოდებული ყეფა მოისმა. ეტყობოდათ, ან კვალ-

დაკვალ მისდევდნენ, ან პირდაპირ ხედავდნენ ნადირს, რომელიც საფრების გასწვრივ ჩვენკენ მორბოდა.

გულმა კვლავ დაგადუგი დაიწყო. თოფი ისევ გავმართე. ყეფა მომიახლოვდა. ძაღლები ენა ჩავარდნილივით ლულულულებენ, კვალდაკვალ მისდევენ. უკვე ახლობელი საფრიდან ესვრიან. აშკარად მესმის ირმის მძიმე ნახტომის ხმა.

გავარდა ჩემი მარცხენა მეზობლის, ახალგაზრდა ოფიცრის თოფი.

უხარმახარი, დატოტვილრქებიანი ირემი, მარჯვედ ნასროლი ტყვიით განგმირული, ტოტებისა და ბუჩქების მტვრევით ჩემგან ორმოცდაათიოდე ნაბიჯზე მიწას დაეცა მოწყვეტით.

მე მაინც ადგილიდან არ ვიძროდი, ვიცოდი, რომ ძაღლები მარტო ერთს არ მოსდევდნენ. მაგრამ იმედი არ გამიმართლდა: ირემს თან მოჰყვნენ მღვერები და წკმუტუნით თავს წაადგნენ წაქცეულ ნადირს, ლოკავდნენ კისრიდან დადენილ სისხლს, ცდილობდნენ, ხორცი გამოეგლიჯათ.

სარეკში მეტი ირემი არ არის. მომრეკებიც გამოჩნდნენ, საფრებს მოუახლოვდნენ.

პირველი სარეკი მორჩა. გაისმის ბუკის ხმა.

თოფებიდან ვაზნები გამოვიღეთ, თავი მოვიყარეთ, მოკლული ირემი გავსინჯეთ: მარჯვედ ნასროლი ტყვია მთელი სისწრაფით მიმავალ ნადირს კისერში მოხვედროდა.

ადგილი ვიცვალეთ იმავე ხეობაში. მეორე სარეკი გავაკეთეთ. იგი უშედეგო აღმოჩნდა.

დაცხა. ჩრდილში შევიკრიბენით. დავისვენეთ. დავნაყრდით. ნაშუადღევს კიდევ ორი სარეკი მოვახერხეთ. ჩვენდა სამწუხაროდ, ნადირი ვერ ვნახეთ. მზვერავების ცნობები არ გამართლდა. დიდ ხეობაში, სადაც ოთხი სარეკი გაკეთდა, მხოლოდ სამი ხარირემი აღმოჩნდა, ერთი მათგანი პირველ სარეკშივე მოკვდა, ორნი კი გვერდზე გაჰყვნენ და საფარში არ გამოვიდნენ.

მიუხედავად ასეთი ნაკლებ შედეგიანი ნადირობისა, მე და ზ-ი ძალიან ნასიამოვნებნი ვიყავით. არც ერთი ჩვენთაგანი არ დაღონებულა. მე კი, მართალი მოგახსენოთ, მოხა-

რულიც კი ვიყავი, რომ არ მომიწია ირმისათვის სროლა. ამ
 ეს ტყის მშვენიერება ჩემში განსაკუთრებულ პატივისცემას
 ვეცს. მე გაუმართლებელ სიმკაცრედ მიმაჩნია საქართველოს
 ტყეების ამ დამამშვენიებელი არსების მოკვლა.

მთელი ჩემი მონადირული ცხოვრების მომდევნო პერიოდ-
 ში ერთხელაც არ განმიზრახავს თოფი ამეწია ირმის სას-
 როლად და ჩემს სინდისს არ ჰქენჯნის არც ერთი ჩემ მიერ
 მოკლული ირემი.

დაე ეს სანტიმენტალობა იყოს, მონადირისათვის გაუ-
 მართლებელი საქციელი, მონადირისა, რომელიც ყველა სხვა
 ნადირს აუღელვებლად კლავდა, მაგრამ ეს ფაქტია, ფაქ-
 ტებთან კამათი კი უხერხულია.

სანადირო დღე მასპინძლის კარავში უხვი ვაზშით დამ-
 თავრდა. იყო ღრეობა, სმა, ღზინი.

თავადი უმთავრესად დღისით მოკლული ირმის მწვადე-
 ბით გვიმასპინძლდებოდა. ზოგმა სტუმარმა არ იცოდა, რომ
 ახლად მოკლული ირმის ხორცი მაწყინარია და აქაც „ვინც
 მეტი ქნა, მას იმ ღამესვე ეკითხა“. ნაცადმა მონადირეებმა
 კარგად იცოდნენ ასეთი ხორცის უარყოფითი გავლენა კუჭ-
 ზე და თავი შეიკავეს.

მასპინძელი გულით გვთხოვდა დავრჩენილიყავით მეორე
 დღესაც, იგი გვარწმუნებდა, რომ ხვალ უფრო სარფიანი
 იქნებოდა ნადირობა, მაგრამ მე და ზ-იმ მადლობა გადავუ-
 ხადეთ მასპინძელს, მეორე დღით გამოვეთხოვეთ და უკან
 გამოვბრუნდით.

ასე მოვხვდი სანადიროდ ერთ-ერთ უკანასკნელ ქართველ
 მემამულე თავადთან, რომლის დღეები, საქართველოში საბ-
 ჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ, უკვე დათვლი-
 ლი იყო.

ჩემი უკანასკნელი ნადირობა

განსაცვიფრებელი და ზოგ-
 ჯერ დაუჯერებელია მონადირის
 მახსოვრობის სიზუსტე: რამდენ-
 ნიმე ათეული წლის შემდეგ მას
 შეუძლია მეხსიერებაში აღად-
 გინოს და ხელახლა განიცადოს
 ზოგიერთი წვრილმანი მოვლენ-
 ნაც კი, რომლებიც ნადირობი-
 სას შეხვედრია. მაგალითად,
 წარმოიდგინოს, რა განიცადა,
 როდესაც ერთ მშვენიერ შემო-

დგომის დღეს მისი ნანადირევი ტყის ქათამი ვერხვის ფო-
 თოლგაცვენილ ტოტებში ჩამოვარდა; თუ როგორ ააცდინა
 ძაღლის ნაბულზე ამოფრენილ მამალ ხობობს, ან როგორ
 გაუშვა ათფუთიანი ტახი, რომელსაც უკან მდევრები მოს-
 დევდნენ, ანდა როგორ წამოაგდო თოფის ლულეებით მძინარე
 კურდღელი, რომელსაც თავზე წაადგა და არ უნდოდა მძი-
 ნარი მოეკლა.

ნადირობის ასეთი და მრავალი სხვა ეპიზოდი ნათლად
 წარმოუდგება ხოლმე თვალწინ მონადირეს, როდესაც გაიხ-
 სენებს მათ. მე მგონია, რომ ნადირობის დროს რამდენიმე
 წლის წინათ განცილილის ასე ნათლად წარმოდგენას რაღაც
 იღუმალი კავშირი აქვს ადამიანის გრძნობებსა და მრავალი
 საუკუნის წინათ მის არსებაში ჩანერგილ ნადირობის სურ-
 ვილსა და გატაცებასთან.

მკითხველს მინდა მოუთხრო ჩემი უკანასკნელი ნადირო-
 ბის ეპიზოდი, რომელიც ასე ნათლად მიდგას თვალწინ და

მაშინდელ ბედნიერ დღეებს მაგონებს, მიახლებს სანადირო შთაბეჭდილებებს.

1940 წლის დეკემბერში მეგობრებმა ღორებზე სანადიროდ დამპატიყეს. წითელწყაროში ვეწვიე ივანე მარკოვს.

აქ ცხოვრობდნენ ჩემი ძველი მეგობრები, საუკეთესო მონადირეები, რომლებმაც ზედმიწევნით იცოდნენ ახლო მდებარე სანადირო ადგილები და გარეული ღორების ყველა ჩვევა. ისინი საერთოდ პატარა, ოთხ-ხუთი კაცისაგან შემდგარ ჯგუფებად მიდიოდნენ სანადიროდ. თან ერთი ან ორი წყვილი მღევარი მიჰყავდათ, ზოგჯერ კი უძალოდაც ნადირობდნენ. ყოველთვის ერიდებოდნენ ბევრ ხალხსა და ალიაჭოტს. სანადიროდ ფეხით მიდიოდნენ, იქ ორ ან სამ დღეს რჩებოდნენ. თან ცალცხენიანი ურიკა მიჰყავდათ, რომ ოც კილომეტრზე საგზალი ზურგით არ ეთრიათ, და უკან ნანადირევიც ურიკით წამოეღოთ.

წითელწყაროელები უმთავრესად ალაზანზე ჩადიოდნენ. ალაზანს ბორნით გადავიდოდნენ და მდინარის მარცხენა მხარეს, აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე ნადირობდნენ. მდინარის ეს ნაპირი დაფარული იყო ხშირი ტყით, ბუჩქებით, ჩალიანით და შიგ თავს ინახავდნენ გარეული ღორის ფარები.

საღამოთი ჩემს მასპინძელთან თავი მოიყარეს მისმა მეგობარმა მონადირეებმა. მხიარულ ვახშამზე მომავალი ნადირობის გეგმა შევიმუშავეთ. თავმოყრილ მონადირეთა შორის განსაკუთრებით გამოირჩეოდა მაღალი, მხარბეჭიანი ვაჟკაცი, აქაური ცხენოსანი პოლკის ყოფილი ოფიცერი, გატაცებული მონადირე და საუკეთესო მსროლელი გრიშა. იგი დიდი ხანია ადგილობრივი კოლმეურნეობის წევრი იყო და ერთ-ერთ სანიმუშო კოლმეურნედ ითვლებოდა მეზობლებს შორის. მას დიდი ხანია ვიცნობდი და პატივს ვცემდი, როგორც კარგ მონადირესა და საუკეთესო ამხანაგს ნადირობაში.

ერთხმად გადაწყვიტეთ, დრო არ დაგვეკარგა და იმ ღამითვე ჩავსულიყავით ჩარდახლოს ბორანზე, გადავსულიყავით ალაზნის მარცხენა ნაპირზე და ორ დღეს დავრჩენილიყავით სანადიროდ. ამბობდნენ, რომ წელს იქ ძალიან ბევრი ღორი იყო.

სიტყვა საქმედ ვაქციეთ.

ლამეა. მართალია, ცაზე ვარსკვლავები ბრწყინავენ, მაგრამ მაინც სიბნელეა. უმთვარო ლამეა. ჩვენ კი წითელწყაროს გავცდით. მივდივართ: ჩემი მასპინძელი, გრიშა, ორი მათი მეგობარი ავრამენკო და ბოიკო და მე. ერთცხენიან ურიკაში აწყვია ჩვენი საგზალი და ბარგი. თოფები ზედ გვკიდია. მარჯვედ მივაბიჯებთ ჭიქა ჭაჭის არაყისა და ნოყიერი ვახშმის შემდეგ.

წითელწყაროს გორაკიდან ალაზნის ველზე ჩავევაკეთ და მდინარის გასწვრივ მიმავალ საურმე გზას დავადექით. გრილა, სიარული არ გვიჭირს, თუმცა ფეხები ტალახში გვეფლობა. მალე დაგვცხა კიდევაც, საყელოები გავიხსენით, მაგრამ დაღლა არ გვინდა შევიმჩნიოთ, შეუპოვრად მივიწევთ მიზნისაკენ. ლაპარაკის ხასიათზე არ ვართ. ჩუმად მივაბიჯებთ, ხანგამოშვებით თამბაქოს ვაბოლებთ.

სამ საათს განუწყვეტლივ ვიარეთ. აღმოსავლეთი ოდნავ აღისფრად შეიღება და დღის დასაწყისი გვამცნო. მივედით ბორანთან. მაგრამ ვაი უბედურებას: ბორანი ადგილზე როდილა დაგვხვდა — თურმე რამდენიმე დღის წინათ ნაგებს წყალი შესვლია და ჩაძირულა. მეორე მხარეზე გადასვლა უკვე შეუძლებელია. მებორნეც იქ არ არის, მეზობელ სოფელში გაქცეულა მაშველის მოსაყვანად. რაღა გქნათ, როგორ მოვიქცეთ? როგორ გადავლახოთ ფართო და ღრმა ალაზანი? ნუთუ ჩვენმა ცდამ უქმად უნდა ჩაიაროს? ნუთუ ვერ ვინადირებთ?

მაგრამ მე მაინც მჯერა, რომ ჩემი მეგობრები ყველაფერს გააკეთებენ იმისათვის, რომ ჩვენ მეორე მხარეზე გადავიდეთ.

ჩემი აზრის დასადასტურებლად მათ თავი მოიყარეს და რალაცას თათბირობენ.

მე კი, უნდა გამოვტყდე, ისე დავიღალე ღამის ტეხითა და ოც კილომეტრზე ფეხით სიარულით, რომ მოუთმენლად ველი ერთი საათით თავი მივდვა და თვალი მოვატყუო.

— თქვენ ალბათ დაიღალეთ — თითქოს მიმიხვდაო ჩემი მასპინძელი, — მიუჩვეველი კაცისათვის ძნელია ღამის თევა. აი აქ, ამ შეშების შუაში ჩაწექით, აქ თბილა... ჩვენ კი რაი-

მეს მოვახერხებთ. მებორნეს აქ სადღაც ნავი ჰქონდა... მოვნახოთ და გაღმა გავიდეთ. მაშ შინ ხომ არ დავბრუნდებით შუა გზიდან! თქვენ კი ცოტა წაიძინეთ!..

დიდი სიამოვნებით ვისარგებლე კეთილი რჩევით. სასწრაფოდ გავშალე ჩემი წამოსასხამი წითელწყაროში წასაღებად დამზადებული შეშის ხორებს შუა, შიგ გავეხვიე და, მიუხედავად საგრძნობი სიცივისა, ჩქარა ჩამეძინა.

ჩემ ძილში გრიშას სადღაც ბუჩქებში მოეძებნა მებორნის დამალული ძველი პატარა ნავი, ურიკისათვის ორივე ბორბალი მოეხსნათ და მდინარის მეორე ნაპირზე გადაეტანათ. ასევე გადაეტანათ იქით მთელი ჩვენი ბარგი. მერე უბორბლებო ურიკა წყალში შეეცურებინათ, ნავზე მიებათ ცხენის მისართავეებით, წინ ცხენი გაეგდოთ, დიდი გაჭირვებით მეორე მხარეს გადასულიყვნენ და ურიკაც ნაპირზე გაეთრიათ.

ერთი საათის შემდეგ გრიშამ გამაღვიძა. ყველაფერი გადატანილი იყო მეორე ნაპირზე. მარტო მე, ჩემი მასპინძელი და გრიშა ვიყავით გადასასვლელი. ჩვენ ჩავსხედით ამ ძველ ნავში და მშვიდობით გავედით მდინარის გაღმა. იქ მონადირეებს უკვე შეებათ ცხენი და ჩვენ გველოდებოდნენ.

მე განცვიფრებული ვიყავი ჩემი თანამგზავრების მოხერხებულობით და ვერ წარმომედგინა, როგორ შესძლეს ამ პატარა ძველი ნავით ამდენი ბარგის, ურიკის გადმოტანა და ხალხის გადმოყვანა ფართო და ღრმა ალაზანზე.

მალე სანადირო ადგილს მივალწიეთ.

ცოტა წავისაუზმეთ, გამძლეობისათვის თითო ჭიქა ჭაჭის არაყიც გეახელით და 'ტყეს შევყევით.

გარშემო დაბურული, ხელუხლებელი ძველი ჭალაა, იგი გაუვალი ეკალ-ბარდით არის დაფარული. მაყვლის, კატა-ბარდისა და კიდევ, ვინ იცის, სხვადასხვა ჯურის ეკლიანი რა მცენარე არ არის გადახლართული ერთმანეთში. ასეთ ეკალ-ბარდში მხოლოდ გარეულ ღორს შეუძლია გაატანოს თავისი წაგრძელებული დინგით, მაგარი ჯაგრით, მძლავრი მკერდითა და დევგმირული ძალით. ამ ტყის ზოგიერთ ადგილში უზარმაზარი კამეჩები ბალახობენ, რომლებიც საკმაოდ

დიდ ბილიკებს აკეთებენ ტყეში. ასეთი ბილიკები ზველის მონადირეებს აქ სიარულის დროს.

მსხვილ მუხებს, წიფლებს და ვერხვებს ცად აუტყორცნიათ წვეროები, მათ ჩრდილში კი უხვად ამოსულა და გაზრდილა ტყის სხვადასხვა ნაყოფიანი მცენარე; აქ არის პანტა, მაქალო, ბროწეული, კოწახური, თუთა, კვრინჩხი, კუნელი, რომლებიც გარეული ღორების სანუკვარ საჭმელს წარმოადგენენ.

ტყე დასერილია პატარა მდინარეებითა და რუებით, რომლებიც ალაზნის უერთდებიან. აქ, მათ ნაპირებში, ნებივრობენ გარეული ღორები.

დიდი ხნის გამოცდილებით და რალაც განსაკუთრებული მონადირული აღლოთი ჩვენი მონადირეები ასე მშვენივრად სცნობენ ღორების საყვარელ ადგილებს, იციან სად უნდა ეძიონ ისინი, სად შეიძლება წარმატებით მოეწყოს მორეკვა, სად უნდა დადგნენ მსროლელები.

ღამით დაღებული ცვარი ჯერ კიდევ მარგალიტით ზრწყინავს ბალახზე, ტყეში ნესტია, შმორის სუნი დგას. მწემ ცაზე წამოიწია, ტყის ქარაფებში ჩამოანათა, თავისი მცხუნვარე სხივები გვტყორცნა.

ნადირობის განმკარგულებელი გრიშაა.

— ზოდით, აქ ვსინჯოთ, — ამბობს იგი. შევჩერდით.

უტრიკიდან ცხენი გამოვუშვით, დავბორკეთ და იქვე ბალახზე მივუშვით. ბარგს უტრიკაზე ვტოვებთ, თან მხოლოდ თოფები და ვაზნები მიგვაქვს.

გრიშას განკარგულებით, ჩემი მოგვარე, ავრამენკო და ზოიკო წინ წავიდნენ, რომ ღორების გასასვლელები დაიკაონ, მე და გრიშა კი აქედან იმათკენ გავრეკავთ.

ჩვენ წინ პატარა მდინარის ეკალ-ბარდით გადავლილი ნაპირებია. მივყვებით მდინარეს სათავისაკენ ის მარჯვენა, მე მარცხენა ნაპირით. ხელში გრძელი ჯოხები გვიჭირავს, გულმოდგინედ ვცემთ ეკალ-ბარდს, ტაშს ვუკრავთ, ხშირი შედახილებით „ვერეკებით“ წინ წასული ამხანაგებისაკენ ამ ბარდებში განაბულ ღორებს. გაჭირვებით მივიწვევთ წინ.

მალე მომესმა გრიშას ხმამაღალი ყვირილი: „ოჰო, მოვიდა, ღორია!“

ამ ძახილს ჩემ წინაც მოჰყვა ბუჩქების მტვრევა და ვანსაკუთრებული ხმაური, რომელიც ღორის ბუნაგიდან ადგომის ნიშანია. აშკარაა, რომ ღორების ფარა წამოიშალა საწოლიდან და იქით გაიქცა, სადაც ჩვენი ამხანაგები არიან ჩასაფრებული. მეც მივაყოლე „მოვიდნენ... ღორები მოვიდნენ!“ და კიდეც უფრო მაგრად დაუწყე ჯოხს ცემა ბარდებში.

წინ წყვილი გასროლის ხმა მოისმა.

ჩვენც სახუნდარს ვუახლოვდებოდით.

ავრამენკოს წინ ორფუთიანი ბურვაკი გდია. გრიშას მიერ აგდებული ტახი არავის შეხვდა.

იმ დღეს ოთხი სარეკი გავაკეთეთ. ბევრი ღორი ვნახეთ. ჩვენმა მონადირეებმა კიდეც ერთი შვიდფუთიანი ნეზვი და ერთი ბურვაკი მოკლეს.

სალამოს ურიკასთან დავბრუნდით, ნანადირევიც იქ მოვათრიეთ, დიდი ცეცხლი დავანთეთ და ვახშმის სამზადისს შევუდექით.

მონადირეთა ძველ ტრადიციას არც დღეს ვუღალატეთ: მოკლული ღორები გამოვშიგნეთ, გავასუფთავეთ, ხეებზე ჩამოვკიდეთ. დიდი ცეცხლიც გავაჩაღეთ და ზედ ღორის ღვიძლის და გულის ნაჭრებით სავსე თხილის შამფურები მივჭაფიცხეთ. ნადირობის დროს ღორის ღვიძლის მწვადი, გარდა იმისა, რომ პირველი ტრადიციული საუზმეა, ისე გემრიელიცაა, რომ ვერც ერთი კარგი გასტრონომი ვერ დაიწყუნებს.

კარგმა მწვადებმა და მაგარმა ჭაჭამ ლაპარაკის საღერღელი აუშალა ჩვენს მონადირეებს. მსჯელობდნენ დღევანდელი ნადირობის შესახებ, იგონებდნენ ყველა წერილმან შემთხვევას, წინანდელ ნადირობას ამ ადგილებში, გვაქებდნენ მე და გრიშას კარგად მოწყობილი სარეკისათვის, რომ ამდენი ღორი დავახოცინეთ და თანაც ხვალ სამაგიეროს გადახდას გვპირდებოდნენ.

— ჩვენმა დღევანდელმა ნადირობამ, ჩემი აზრით, კარგად ჩაიარა. — სთქვა გრიშამ. — ნეტავ სულ ასე დოვლათიანად გვანადირა. მაგრამ საინტერესოა, რას იტყვიან თქვენ,

ქვირფასო სტუმარო, როდესაც გაიგებთ, რომ სოფელ ქედის კოლმეურნეობის ერთმა მწყემსმა, არამონადირემა უერთბა სროლით ოცდაათხი გარეული ღორი მოჰკლა!.. მოკორილი არ გეგონოთ, ნამდვილი ამბავია. ჩვენში ეს ამბავი ყველამ იცის... ხომ მართალია, ყმაწვილებო!

დანარჩენებმაც დაადასტურეს, რომ ეს ამბავი ნამდვილია და არა მონადირული ტყუილი. მე ძლიერ დამაინტერესა ამ ამბავმა და ვთხოვე გრიშას, რომ დაწვრილებით ეამბნა ამ საზღაპრო შემთხვევის შესახებ.

თურმე ამ დღეს ერთი ქედელი მწყემსი აზერბაიჯანისა და საქართველოს საზღვართან, ერთი დიდი ხევის პირას ცხვარს აძოვებდა. ეს ხევი ტყით იყო დაფარული.

ყველაზე მაღალი ადგილი აირჩია მწყემსმა ხევის პირას, რომ კარგად ედევნებინა თვალი ფარისათვის და თავისი შაშხანა თოფით იქ მოიკალათა.

უცბად, ხევს იქით, ტყეში, რაღაც უჩვეულო ხმაური მოისმა, თითქოს საქონლის ფარა მორბოდა. მწყემსმა გაიფიქრა, ალბათ აზერბაიჯანელთა ჯოგს მგლები მოსდევსო, ჩახმახი ფეხზე შეაყენა და თოფი მოიმარჯვა.

ამ დროს ხევის პირას ტყიდან უზარმაზარი ტახი გამოხტა. მწყემსმა ინსტიქტურად ესროლა და ტახი შეუჩერებლად ხევში გადაეშვა. ტახს უკან მოსდევდა ღორების მთელი ფარა. დანარჩენებიც შეუჩერებლად მიჰყვნენ წინამძღოლს ხევში და შიგ ჩაიჩხენ ისე, როგორც მათი მეთაური.

ჯერ დაიბნა უნებლიეთ მონადირე, მაგრამ როდესაც ნახა, რომ ხევში დომხალივით არეულიყვნენ გადაჩხილი ღორები, გონზე მოვიდა, ხევში ჩავიდა და ფეხებდამტვრეულებს, ჯერ კიდევ ცოცხლებს ხანჯლით ყელები დასჭრა. დიდი და პატარა სულ ოცდაათხი ღორი ჩაცვენილიყო ხევში.

— აი, იღბალი, — დაამთავრა გრიშამ, — კოლმეურნეობამ დახოცილი ღორები სოფელში მიიტანა და გაყიდა. ყისმათიანმა მწყემსმა კარგი ფული იშოვა ამ შემთხვევით.

დიდი კმაყოფილებით მოვისმინე ეს განსაცვიფრებელი ამბავი ზღაპრული ნანადირევის შესახებ. ვერავითარი ფანტაზია ვერ შეთხზავს ისეთ საზღაპრო ამბავს, რაც ზოგჯერ

სინამდვილეში მოხდება, რასაც თვით ცხოვრება და ბუნება წარმოშობს. უნდა გამოვტყდე, რომ არ შემხარბებია იმ მწყემსის ბედი: მე ვარჩევდი ნადირობის დროს მომეკლა ერთი ტახი, ვიდრე დანით დამეკლა მთელი ფარა.

ბევრი ვისაუბრეთ. მერე საბნებში გავეხვიეთ და გუზ-გუზა ცეცხლის პირად მივწეკით. ჩვენ გარშემო ატეხილ ტურების წივილ-კივილს ხელი არ შეუშლია, ხელებ და სახე-დაკაწრულებს მალე ტკბილი ძილით ჩაგვეძინა.

ჯერ გათენებული არ იყო, რომ ყველანი ფეხზე ვიყავით. დილის საუზმე აუცილებელია ტყეში დამენათევ მონადირისათვის. ჩვენც ჩვეულებას არ ვუღალატეთ და სახელდახელოდ წავისაუზმეთ. მერმე ურიკა შევაბით და სამიოდე კილომეტრი გადავინაცვლეთ იმ ადგილიდან.

ამჯერად სახუნდარში მე და გრიშა დაგვაყენეს. ტყის შორევეა კი დანარჩენებმა იდვეს თავს.

პირველმა სარეკმა გული დაგვწყვიტა: ღორები იყო, მაგრამ ვერც ერთი ვერ ვიგდეთ სასროლად.

მეორე სარეკში, გრიშას რჩევით, ერთ დიდ ბარდთან ავირჩიე სახუნდარი. აქ ღორებისგან გატყეპნილი პატარა ბილიკი გამოდიოდა ტყიდან. ბუჩქებში მიმალულს, ხელში მარჯვედ მეჭირა ჩემი ნაცადი შტუცერი, განაბული ვიჯექ და ყურს ვუგდებდი სარეკში ატეხილ განგაშს.

მარჯვნივ, უღრან ტყეში, ფრთხილი, საეჭვო ფაჩუნი მოისმა. რაღაც ფრთხილად მოძვრებოდა ეკალბარდში, ოდნავ ეხებოდა ხმელ ტოტებსა და ფოთლებს.

— ალბათ წუწკი, მშიშარა ტურაა, ან ფრთხილი გარეული კატა, — გავიფიქრე მე და იმ ადგილს დაეინებით მივაშტერდი. ვერ წარმოიდგენთ ჩემს განცვიფრებას, როდესაც ამ გაუვალ ადგილში ნათლად გამოჩნდა დიდი შავი ღორის ტანი და ჩემგან მარჯვნივ, ოცდაათ ნაბიჯზე დადგა.

სიო ჩემკენ უბერავდა და მხეცი ვერ გრძნობდა ჩემს იქ ყოფნას. მაგრამ ჩვენ შორის მანძილი ისე მცირე იყო, რომ იგი მალე იყნოსავდა ადამიანის სუნს და გაქრებოდა როგორც მოჩვენება.

ერთი წამის დაკარგვაც არ შეიძლებოდა. აღარ შეიძლე-

ბოდა სასიკვდილო ადგილის არჩევა და დამიზნება, რადგან
ლორი მთლიანად არ ჩანდა. მთელი იმედი მხოლოდ ^{დასახლებაში}
და ჩემი შტუცერის დიდ ძალაზე იყო დამყარებული.

— ტანის შუა ნაწილზე უნდა ვესროლო. — გავიფიქრე
მე.

სასხლეტს თითი გამოვუსვი. თოფმა დაიჭექა. აღელვებუ-
ლი მივაშტერდი იმ ადგილს, სადაც ღორი იდგა. ჩამიჩუმიც
ალარ ისმოდა: ნადირს ფეხიც არ გადაუდგამს, იქვე ჩაწოლი-
ლიყო და დიდი ტანით ლაქაში მოეთელა. თან ფეხებს იქნე-
ვდა, სიკვდილს ებრძოდა. მალე ფეხების მოძრაობაც შეს-
წყვიტა: ჩემ წინ განგმირული უზარმაზარი ტახის უსიცო-
ცხლო ლეში ეგდო. ეტყობოდა, შტუცერის პატარა ტყვიას
სათანადო ადგილი მოეძებნა. მაგრამ ახლოს მისვლა მაინც
ვერ გავბედე, — მისი დიდი ეშვების მეშინოდა, ვფრთხი-
ლობდი, ხომ შეიძლებოდა დაჭრილი ყოფილიყო და შემოე-
ტია.

მოშორებით ვდგავარ და წარმატების გრძნობით ვტკბები.
გული მშვიდად და სიხარულით ძგერს. მიხარია, რომ ამხა-
ნაგები არ მოვატყუე, არ ავაცდინე, საერთო ნადავლში ჩემი
წვლილიც შევიტანე. მერმე როგორ უცბად, უბრალოდ მოხ-
და ყოველივე ეს. სწორედ გასაკვირია! ვფიქრობ, რომ მე
უფრო ბედნიერი და კმაყოფილი ვიყავი, ვიდრე ის მწყემსი,
რომელმაც ერთი სროლით ღორებით ააესო ხევი.

თავი მოიყარეს სარეკში მყოფმა ამხანაგებმა. ყველანი
მილოცავდნენ, უხაროდათ ჩემი წარმატება. ძლივს გამოვათ-
რიეთ ეკალ-ბარდიდან მოკლული მხეცი. ცხრა ფუთზე მეტი
აღმოჩნდა იგი, რომელსაც ტყვია შიგ გულში მოხვედროდა.
დიდი გაჭირვებით მივათრიეთ საურმე გზამდე.

კიდევ ორი ადგილი მოვრეკეთ, მაგრამ ვერაფერი ვნახეთ.
ღორები შორს გვივლიდნენ გვერდს, სროლა ვერ მოვახერ-
ხეთ. გრიშამ მხოლოდ ერთი ტურა მოკლა. მე ღორების მო-
ლოდინში სიამოვნებით ვუთვალთვალებდი ხოხბებს, რომლე-
ბიც ჩემ გარშემო დაფუსფუსებდნენ, ან ხმაურით უფრინ-
დებოდნენ სარეკში მომავალ მონადირეებს. ერთხელ თავგზა-
აბნეული ტურაც გაძვრა შორს ბუჩქებში. თავზე, დიდი ხე-

ბის ტოტებში გულშემზარავად ჩხოოდნენ ჩხიკეები, ბარდებში
ჭახჭახებდნენ ყვითელნისკარტა შაშვები.

სადილოზამდე ნადირობა მოვათავეთ. ერთი ტახი, ერთი
ნეზვი და ორი ბურვაკი შეადგენდა ჩვენს ნადავლს. სრუ-
ლიად საკმარისი იყო და ყველას გვაკმაყოფილებდა იგი.
ალაზანზე ახლა უფრო დიდი ტვირთი გვქონდა გადასატანი.
უნდა გვეჩქარა.

მაგრამ ჩვეულებას მაინც არ ვუღალატეთ. ტახის ღვიძ-
ლის მწვადი აქაც შევწვით, თითო ჭიქა ჭაჭის არაყი დავაყო-
ლეთ და ბორანისაკენ გავსწიეთ.

ჩვენს იღბალზე ბორანი წყლიდან ამოეღოთ და გაემარ-
თათ. ახლა ადვილად გადმოვედით აქეთა ნაპირზე და სახლის
გზას გავუდექით.

*

მალე დიდი სამამულო ომი დაიწყო. ნადირობა დავიწყე-
ბას მიეცა.

ეს ჩემი უკანასკნელი ნადირობა აღმოჩნდა. აქ მოკლული
ტახი კი — ჩემი უკანასკნელი ნანადირევი.

ყოველი უკანასკნელად განცდილი ზომ განსაკუთრებით
ძვირფასია! იგი უფრო ნათლად და ცოცხლად წარმოისახება
ადამიანის მეხსიერებაში. პუშკინის თქმისა არ იყოს:

Цветы осенние милее нам,
Пышных первоцветов весны!...

ვეფხი საკოდრისზე

თბილისიდან დასავლეთით, ოცდახუთ კილომეტრზე, ტყიან გორაკებსა და ხევებში შეხიზნულა მთიულეების პატარა სოფელი ლელობი. ათეული პატარა სახლი გადმოსცქერის ქვევით საკოდრისის პატარა ხეობას, რომელიც რამდენადაც მალა იწევს, იმდენად უფრო ფართოვდება. ხეობაში მკვირცხლი პატარა მდინარე დიღომი

მოხტის და მოწანწკარებს ქვიან კალაპოტში.

შავი მიწის პატარა ნაკვეთებს ხნავდნენ კავით შრომისმოყვარე მთიელები, აქ პურს თესავდნენ, მაგრამ მათი ცხოვრების მთავარ წყაროს მესაქონლეობა შეადგენდა.

თვითეულ ოჯახს ჰყავდა მეწველი და მუშა საქონელი, პატარა ხევესურული ძროხები, რომელთა მსუქანი და სქელი რძე განთქმულია ყველგან.

ზამთარი ამ წელს თბილი იყო. თოვლი არ მოსულა. ბალახი ყველგან არის. მაყვლის ბუჩქებზე პირუტყვის საყვარელი ფოთლები ჯერ კიდევ მწვანეა, მდინარე დიღმის პირებზე ბლომადაა შემკვანარი ბალახი, რომელსაც სიამოვნებით ახრამუნებს საქონელი.

თხუთმეტი წლის პატარა მწყემსი სიკო და მისი კიდევ უფრო პატარა თანაშემწე პეტრე, ნაბდებში გახვეულები,

მსხვილ ფულუროიან მუხას ამოფარებიან, თავს არიდებენ
ცივ ქარს.

იქვე, ტყის პირში, მათი მცირერიცხოვანი ნახირი გაფანტულა და გულმოდგინედ ძოვს გაყვითლებულ ბალახს. ძროხებსა და ხარებს შუა, დაძრწიან სქელდუმიანი ცხვრები.

მწყემსების ფეხებთან ბანჯგვლიან მურიას სველი ცვირი კულქვეშ ამოუდვია და სთვლემს.

მზე გორაკებს მიეფარა. დასავლეთი წითლად შეიღება, მალე დაღამდება.

უცბად ბიჭებს რაღაც ღმუილი მოესმათ ტყიდან. სასოწარკვეთით დაიბლავლა და თვალის დახამხამებაზე ხმა ჩაიწყვიტა ძროხამ.

რამდენიმე ცხვარი, ხტომით მორბის მწყემსებისაკენ, მათ უკან მოსდევენ კულაშვერილი ძროხები.

ბიჭებმა ხანჯლები იშიშვლეს და იქით გაიქცნენ, საიდანაც საქონელი გამორბოდა, მურია მიუსიეს, მიხვდნენ, რომ ძროხას რაღაც შეემთხვა, მაგრამ არ იციან კი, რა.

მალე მიიღბინეს იქ, სადაც ამ რამდენიმე წუთის წინ დესპინე ძალოს წაბლისფერი ძროხა ძოვდა. მაგრამ ძროხა იქ აღარ იყო, დატკეპნილ მიწაზე კი ჯერ კიდევ თბილი სისხლის გუბეები დამდგარა.

მურია ტყეში შევარდა, მაგრამ მალე უკანვე გამოვარდა კულამოძუებული, აბურძგვნილი ბალნით. გაფაციცებით უკვირდებიან პატარა მთიელები მიწას, მაგრამ ვერსად ვერავითარ კვალს ვერ ამჩნევენ: ძროხა უგზო-უკვლოდ დაიკარგა, თითქოს ჰაერში აიტაცესო.

მომხდარი უბედურებით შეწუხებული, თვალცრემლიანი სიკო პაპა კოტესთან მივიდა და დაწვრილებით უამბო ამ საღამოს მომხდარი ამბავი. მისი აზრით, ძროხა მგლებმა მოიტაცეს, მაგრამ როგორ არ შეეშინდათ ბიჭებისა და მურასი? „ჯერ ხომ არც ერთი მხეცი არ მიჰკარებია ნაწირს დღისით, არასოდეს არ დაუგლეჯიათ მგლებს ჩვენი საქონელი!“.

მოხუცი კოტე დაფიქრდა. დიდი ხანია მან ნადირობას თავი დაანება, მაგრამ კარგად იცის, რომ მგლებს ძროხის წა-

ლება არ შეუძლიათ. მათ შეუძლიათ ძროხა დაკლან, წააქციონ, მაგრამ თან წალებას ვერ მოახერხებენ.

— სიკო, ძროხა მგლებს წაღებული არ არის!.. ვფიქრობ, რომ იგი დათვმა მოგუდა და იქვე სადმე დაითრია: მხოლოდ მისი ძალის პატრონს შეუძლია ასეთი საქმის გაკეთება... ნუ სტირი, შვილო! შენი რა ბრალია... დათვს კი ჩვენ გავუსწორდებით.

მიუხედავად ნუგეშისა, სიკოს იმ ღამეს ცუდად ეძინა. მთელ ღამეს დიდი შავი დათვი ესიზმრებოდა, რომელიც მის თვალწინ გლეჯდა და მიათრევდა საცოდავ პირუტყვს.

დილით, საქონელთან ერთად, ძროხის მოტაცების ადგილზე მივიდნენ სამი მთიელი და დესპინე ძალო. იქაურობა მოიარეს და ძალებით მოიხრიკეს გარშემო ტყე. ორასიოდუნაბიჯზე ნახეს დაგლეჯილი წაბლას ტყავის ნაფლეთები, რქები და ჩლიქები. არავითარი კვალი არ ჩანდა, თუმცა ძალები რაღაცას სუნავდნენ, ყურებს ცქვეტდნენ და შეშინებულნი თვალებს აქეთ-იქით აცეცებდნენ.

სოფლელებმა სიკოს მსხვილი საფანტით გატენილი მამაბაპეული ფილთა თოფი მისცეს ხელში, დაუბარეს, ფხიზლად ყოფილიყვნენ და, თუ რაიმე საეჭვოს შეამჩნევდნენ, თოფი გაესროლათ: თოფის სროლაზე სოფლიდან თვალის დახამხამებაზე მოვიდოდნენ საშველად, თვითონ კი მტირალ დესპინესთან ერთად სოფელში დაბრუნდნენ.

სიკომ ვაკაკურად გადაიკიდა თოფი მხარზე და პეტრესთან ერთად თვალეზაპრაწული მთელ დღეს საქონელს მწყემსავდა.

ღრუბლიანი დღე იყო. შუადღისას სველი თოვა დაიწყო და მიწა თანდათან დაფარა. ბიჭებმა ნაბდები წამოიხსეს და საყვარელ ფულურო მუხას მიაშურეს, თუმცა საქონლისათვის თვალი არ მოუშორებიათ. სიკო ოცნებობდა, რომ დათვი კიდევ გამოჩენილიყო, ახლა კი სამაგიეროს გადაუხდის მას დესპინე ძალოს ძროხის მოტაცებისათვის, ერთი სროლით ძირს დასცემს ამ ავაზაკს. ამ ოცნებაში საღამომაც მოატანა. ჩამობნელდა. თოვლი ისევ მოდიოდა, თითქმის ნახევარი მეტრი დადო.

--- პეტრე, გავრეკოთ ნახირი შინ! — თქვა სიკომ.

— ჰო, უკვე აღარა ჩანს, კიდევ შეიძლება მოგვეპოვო
მხეცები. — უპასუხა პეტრემ.

სწორედ ამ დროს ტყის პირიდან კვლავ ნაცნობი ღმუილი მოისმა, შემდეგ საქონლის მოკლე ბლავილი და ყველაფერი მჩრმდა.

ორივე ბიჭი იმ ადგილისაკენ გაიქცა.

და კვლავ ვერაფერი ვერ ნახეს მოტყეპნილი, სისხლით მოსვრილი თოვლის მეტი. ახლა შავი ორი წლის მოზვერი წაედო მხეცს. მოზვერის მოტაცების ადგილიდან ტყეში მიდიოდა თოვლზე აშკარად დამჩნეული დიდი, თევზისოდენადრმა ნაკვალევი.

გაჯავრებული და შეურაცხყოფილი სიკო სულ ცახცახებდა, როდესაც პაპას ახალი უბედურების ამბავი მიუტანა.

ჭადარა კოტე აულელვებლად უსმენდა ბიჭს და ყალიონს აბოლებდა. ეტყობოდა, რაღაცას ფიქრობდა.

— რა გაეწყობა! — თქვა მან ბოლოს. — თუ ჩვენ თავს ჩვენ თვითონ არ მივხედეთ, სხვა ვერავინ გვიშველის. დაუძახე მეზობლებს. უთხარი, ძლიერ საქირო საქმეა.

მალე მოხუცთან სოფლის მამაკაცები შეიკრიბნენ. კოტე ბეჭაურმა მოხუცის სიღინჯით უამბო მეზობლებს მომხდარი შემთხვევების შესახებ:

— ეტყობა, ეს ამბები მგლებს არ ჩაუდენია, ეჭვი არ არის, რომ დიდი დათვი შემოგვეჩვია და საქონელს გეტაცებს. მე მეგონა, რომ ძროხას იკმარებდა და მოგვცილდებოდა. მაგრამ, ეტყობა, შევცდი. დათვის სამაგიერო უნდა მიეუზლოთ, უნდა მოვსპოთ, თორემ მთლად დაგვლუპავს. გუშინ თოვლი არ იყო. მხეცის კვალი ვერ ვნახეთ, დევნა უშედეგო იქნებოდა. დღეს კი ჩვენს იღბალზე თოვლი მოვიდა, კვალი არის და ჩვენც ადვილად შეგვიძლია მივაგნოთ და მოვკლათ ჩვენი დამაქცევარი.

ყველანი დაეთანხმნენ მოხუცს და გადაწყვიტეს დილით ადრე გასულიყვნენ, მოეძებნათ და მოეკლათ დათვი.

დათვის მოძებნა და მოკლა ძმებს — ვანო და სანდრო წიკლაურებს მიანდვეს. ორივე ძმა ახლახან დაბრუნდა წითე-

ლი არმიიდან, სადაც მოხალისეებად მსახურობდნენ, მშვენივრად ესროდა, კარგი მონადირეები, კვალის სო გამოცნობი, დინჯი და ფრთხილი ვაჟაკები იყვნენ.

მაგრამ ლაპარაკში პატარა სიკო ჩაერთა და პაპას დაუწყო ხვეწნა, მონადირეებთან ერთად ისიც გაეგზავნათ მხეცის მოსანახავად. ფიცხი ბიჭუნა თითქმის ტირილით არწმუნებდა ყველას, რომ ისიც კარგად ისვრის შაშხანით, რომ ძალიან კარგად იცის ყველა ადგილი ტყესა და ხევში და, როგორც დამნაშავე ორი სული საქონლის დაკარგვაში, ვალდებული მანაც ტყვია დაახლოს დათეს და სამაგიერო გადაუხადოს ავაზაკ მხეცს.

მოხუცი ბოლოს დაეთანხმა პატარა შეილიშვილს. გახარებული ბიჭს მისცეს შაშხანა და ათიოდე ვაზნა.

როგორც კი ინათა, შაშხანებით შეიარაღებული სამი მონადირე სოფლიდან გავიდა.

ლამე არ უთოვია. მოზვრის გატაცების ადგილიდან ტყეში თოვლზე ღრმა კვალი მიდიოდა. მონადირეები არ დააკვირდნენ ნაკვალევს, არ გასინჯეს, თუ რომელ მხეცს ეკუთვნოდა იგი და გვერდზე მიჰყვნენ მას, რომ მხეცის ნაკვალევი არ მოეშალათ. მთელი გზა სისხლით იყო მორწყული. ბოლოს, ორასამდე ნაბიჯს იქით, მდინარე ღიღმის პირას, ნახეს ის ადგილი, სადაც დათეს შეეჭამა თავისი მსხვერპლი. თოვლი სისხლით იყო შეღებილი, ზოგ ადგილას კი, სადაც მხეცი წოლილიყო, თოვლი გამდნარი იყო. ირგვლივ ეყარა მოზვრის მსხვილი ძვლები, თავი, ბევრი ხორცი და შიგნეული.

აქედან მხეცის კვალი პატარა მინდორზე გადადიოდა და დაბალ და ხშირ წიფლნარში შედიოდა.

ვანომ ამხანაგებს ანიშნა შეჩერებულიყვნენ, თვითონ ფეხაკრეფით დაიწყო გარს შემოვლა. ტყეს ირგვლივ მოუარა და მეორე მხრიდან მივიდა, მონადირეებთან. ხელი ტუჩზე მიიდვა სიჩუმის ნიშნად და ხელით მიუთითა ამხანაგებს ტყეზე, მხეცი აქ არის და უნდა აქ მოვძებნოთო.

თოფები გაამზადეს, ჩახმახები ფეხზე შეაყენეს. ტყეუ გაჰყვნენ ერთი მეორის ცოტა მოშორებით. სიკომ თოვლით დაფარულ ხის ხმელ ტოტს დაადგა ფეხი, ტოტი გატყდა,

ვაიტაკუნა, უფროსებმა საყვედურის თვალით შეხედეს
ვანო თითოთ დაემუქრა.

იმავე წუთს მონადირეები ადგილზე გაშეშდნენ.

წინ, ორმოც ნაბიჯზე, ბექობზე, მაყვლის მწვანე ბუჩქის ძირში, უცბად უზარმაზარი მოწითალო ჩალისფერი, შავზო-ლებიანი კატა აიშარტა. იგი წელში შეილღვივით მოიხარა და შემდეგ გასწორდა, დიდი პირი დაალო, დაამთქნარა, საშინე-ლი კბილები გამოაჩინა და პირიდან ორთქლი ბოლქვად გა-მოუშვა. ნელა, კულის ოდნავი ქნევით, მოქნილ, მძლავრ ფე-ხებზე ნელი რხევით, შებრუნდა წასასვლელად და სიკოსაკენ გვერდი მიაშვირა.

შაშხანის მკვახე ხმა გაისმა.

მხეცი უკანა ფეხებზე ჩაიკეცა და საშინელი ღრიალით მონადირეებისაკენ შემობრუნდა. უკვე ჩანდა, რომ არც ნახ-ტომის გაკეთება შეეძლო და აღარც მოძრაობის თავი ჰქონ-და. სიკოს ტყვიას ორივე უკანა ფეხი მოეტეხა ვეფხისათვის.

ღიახ, ეს იყო ვეფხი, რომელიც ახლა უკანა ტანს ძლიერა მიათრევდა, მაგრამ მაინც ცდილობდა მტერთან შებრძოლე-ბას, სისხლიან პირს აღებდა, კბილებს აღრქენდა, გაბორო-ტებით ღმუთოდა, ცეცხლს აფრქვევდა ოდნავ მოხუჭული თვა-ლებიდან.

მონადირეები ხეებს მოეფარენ და იქიდან დაუწყეს სრო-ლა ვეფხს. მაგრამ ამ სროლაში სიღინჯით ყველას პატარა სიკო სჯობნიდა. მისმა ბედნიერმა გასროლამ მოუსპო ვეფხს საშუალება გაეკეთებინა საშინელი ნახტომი და თავა დას-ხნოდა მონადირეებს. ვერც ერთი ვერ გადაურჩებოდა მი-ბრჭყალებს, რომ სიკოს არ გაეხადა უვნებლად ეს მძლავრო მხეცი. გამოუცდელმა სოფლის ბიჭმა არაფერი იცოდა ვე-ფხის შესახებ, ვერ ხვდებოდა, თუ როგორი საშინელი მხეცი იყო მის წინ, ვერ გაეგო ის საშინელი ფათერაკი, რომელ-საც ყველანი შემთხვევით გადარჩნენ.

სამაგიეროდ, ვანომ და სანდრომ, რომლებსაც არა ერ-თხელ ენახათ ვეფხეები სამხეცეში, კარგად იცოდნენ, როგორი სახიფათო იყო ასეთ საშიშ მხეცთან შეხვედრა. მიუხედავად

დიდი მონადირული გამოცდილებისა, დაიბნენ, როდესაც შიშარა, ბანჯგვლიანი დათვის ნაცვლად ვეფხს წააწყდნენ. ათეული ვაზნა მიაწვეს მხეცს, ალელგებისაგან თითქმის ვერც ერთი ზუსტად ვერ მოარტყეს.

რ. კიბლინგის მოთხრობების გმირი „შირ-ხანი“ კი, ამაყად მალდა თავაწეული, წინა თათებს ულმობლად სცემდა მიწას და თვითეულ ტყვიაზე, რომლებიც ფუტკარივით ბზუოდნენ მის გარშემო, გაბოროტებით ღმუოდა და უშიშრად ელოდა სიკვდილს.

როდესაც თოვის ხმაზე მთელი სოფელი შეიკრიბა, „შირ-ხანი“ მკვდარი ეგდო.

მონადირეებმა მთიულურ ურემზე დაადეს ნანადირევი და მალე იგი თბილისში ჩამოიტანეს.

ლელობელი პატარა მთიელის მამაცურად ნასროლმა ტყვიამ განგმირა ეს უსაშინელესი მხეცი, პატარა მწყემსმა თავისი მუქარა სისრულეში მოიყვანა.

*

ეს ამბავი 1922 წლის 5 დეკემბერს მოხდა. როგორც გამოკვლევით დადასტურდა, ეს თურანული ვეფხი ჩვენში ირანიდან გადმოვიდა, გამოიარა ტალიში, მტკვრის ნაპირებით თბილისის მიდამოებში ამოჰყო თავი და მთიელების ტყვიებით განგმირულმა აქ დაამთავრა თავისი მოგზაურობა. მისი ტანი ორ მეტრამდე აღწევს, კუდი თითქმის ერთი მეტრია, სულ ცხვირის წვერიდან კუდის ბოლომდე სამი მეტრი, ანუ თითქმის საყენახვევარია. წინა ფეხის მოცულობა ნახევარ მეტრზე მეტია. ვეფხი, შიგნეულის გარეშე, ას სამოცდარვა კილოგრამს, ანუ ათ ფუტსა და ოცდაორ გირვანქას იწონიდა.

მთიელების საჩუქარი ახლაც ამშვენებს თბილისის სახელმწიფო მუზეუმს.

იზვიათი ზემთხვევა

როდესაც ცნობილი ზოოლო-
გის — ბრემის „ცხოველთა
ცხოვრებაში“ შინაური ღორის
გაწაფვისა და დაგეშვის მაგა-
ლითის შესახებ ცნობა ამოვი-
კითხე, ვერ დავიჯერე, რომ შე-
იძლება ასეთი რამ მომხდარი-
ყო. ბრემი წერს, რომ ერთმა
ინგლისელმა თავის შინაურ
ღორს, რომელსაც სახელად
„სლუდს“ უწოდებდა, ნადი-

რობა ასწავლა: დაჰყავდა იგი მინდორში და ძაღლის მაგივ-
რად ნადირს აძებნიანებდა. დაუჯერებლად მიმაჩნდა ეს ამბა-
ვი, სანამ ჩემი თვალით არ ვნახე გარეული ღორის მოშინაუ-
რებისა და გაწვრთნის იშვიათი ნიმუში.

ევლახის სადგურის ახლო მდებარე ერთ პატარა სადგურ-
ზე ხშირად დავდიოდე სანადიროდ. დილით ადრე მივდიო-
დიტ მატარებლით, შეუჩერებლად მინდორში გავდიოდით და
სალამოს გვიან ვბრუნდებოდით. არაფერი არაჩვეულებრივი
აქ არ იყო. იყო პატარა, თითქმის მიყრუებული სადგური, სა-
დაც მატარებლები მხოლოდ ორ წუთს ჩერდებოდნენ, უმრავ-
ლესობა კი გაუჩერებლადაც გაივლიდა ხოლმე.

ერთ დღეს ნადირობიდან შედარებით ადრე დავბრუნდი.
როდესაც სადგურს მივუახლოვდი, დავინახე, რომ თითქმის
ლიანდაგის პირზე დიდი გარეული ღორი დგას. ღია ნაცრის-
ფერი წაწვეტილი დინგი მალლა აუწევია, დიდი შავი ბან-
ჯგვლიანი ყურები დაუცქვეტია და შემომცქერის.

მაშინ გამახსენდა, რომ ჩვენი მონადირეები ხშირად იმეო-

რებდნენ ამ სადგურის ერთი მუშაკის მიერ მოწინააღმდეგებული გარეული ღორის ამბავს, რომელსაც სახელად „ვასია“ ერქვა. მივხვდი, რომ ეს ის უნდა ყოფილიყო.

სანადირო ჩანთაში ხელი ჩავყავი, პურის ნატეხი ამოვიღე და ღორს გავუწოდე.

— ვასია, ვასია, აჰა, დაიჭი! — შევეხმაურე მას.

ვასიამ არ დააყოვნა, მოვიდა ჩემთან, დიდი პირი დაალო, პური ხელიდან თითქმის გამომგლიჯა, გვერდზე დადგა და გემრიელად ჩაახრამუნა.

გრძელი, გვერდებზე ხუჭუჭა მუქი ჯაგარი, რომლის ქვეშაც შავი ღინღლი მოჩანს, ლამაზად მოსავს ვასიას. ჯაგარი უბზინავს.

— ჩვენი ვასია სუფთაა — იგი დღეს ტბაზე იყო საბანაოდ, — ამბობს ღორის პატრონის ცოლი, ქმარი კი ნაზად უსვამს ჯაგარზე ხელს ამ გარეული მხეცების უშუალო წარმომადგენელს. ვასიაც ღინგით ეხება პატრონის ფეხებს, კმაყოფილი ღრუტუნებს და ცდილობს წინა ფეხებით ზედ აეტოტოს.

— არა, არ შეიძლება, ვასია... კარგი, გეყოფა! — ეწინააღმდეგება ღორის ალერსს პატრონი.

ვასია ძუძუთა გოჭი იყო, როდესაც ახლანდელმა პატრონმა, აქაურმა ცნობილმა მონადირემ, სახლში პირდაპირ ტყიდან მოიყვანა.

იაპოლსკი გატაცებული მონადირეა, მას თავდავიწყებით უყვარს ცხოველები. თითქმის ათი წელია, რაც იგი აზერბაიჯანის პატარა, მაგრამ სანადიროდ განთქმულ სადგურებზე მუშაობს. მას ყოველთვის ჰყავს რომელიმე მოწინააღმდეგებული ნადირი ან ფრინველი. ერთ ხანს გარეული კატები ჰყავდა სახლში, მერმე — მგლის ლეკვები, მელიები, ჯეირანი, გედი, დურაჯი და სხვა ცხოველები, რომლებსაც ასე თუ ისე იჩვევდა, ამინაურებდა, მაგრამ ყველაზე უფრო მას გარეული ღორები უყვარდა, ვინაიდან ისინი უფრო ჰკვიანები და ადვილად მოსაწინააღმდეგებლები აღმოჩნდნენ. ამ ხნის განმავლობაში რამდენიმე გარეულმა ღორმა გაიარა ამ უცნაური რკინიგზის ხელში.

არასოდეს არ დაავიწყდება მას მახლობელ ჩალიანებში დაჭერილი პატარა გოჭი ვასია, რომელიც სამი წლის გასულია. ლობაში ცხოვრობდა მასთან, ძალიან დიდი, შესაშინებელი შეხედულების, დაღესილეშვებიანი ტახი დადგა. შესახედ-ვად ასე საშიში მხეცი ისეთი თვინიერი იყო, რომ თავისუფ-ლად დასეირნობდა სადგურის ახლომახლო და არავის არა-ფერს არ უშავებდა. ოთხი წლის წინათ ვასია მინდვრად გა-სულიყო და ვიღაც მონადირეს წასწყდომოდა. ამ ვაი-მონა-დირემ კი ვერ მოისაზრა, რომ რკინიგზის სადგურთან ასე თვინიერად არ შეიძლებოდა ყოფილიყო გარეული ღორი, ესროლა და მოკლა ეს უვნებელი ცხოველი.

იამპოლსკიმ ვასიას სამახსოვროდ მისი სახელი უწოდა ახლანდელ დედალ ღორს, რომელიც ამ ორი წლის წინათ დაიჭირა და რომელიც პირველად ტახი ეგონა. ასე შერჩა ტახის სახელი ამ ნეზვს. ვასიასთან ერთად კიდევ ორი გოჭი დაიჭირა იამპოლსკიმ, მაგრამ მარტო ვასია გადარჩა და ვაი-ზარდა. დანარჩენი ორი მალე მოკვდა. მაღალ შავ ფეხებზე მდგომი ვასია ახლა ექვს ფუტს იწონიდა.

ვასია ღამე სახლის ქვეშ გაკეთებულ პატარა საღორეში ცხოვრობს. დღისით კი თავისუფლად დადის სადგურის გარ-შემო და ხშირად რამდენიმე კილომეტრით დაცილებულ ჩა-ლიანებსაც კი ეწვევა ხოლმე. აქ ლაზათიანად ამოგორდება ლაფში, იბანავენს წყალში, ჭაობის ნორჩი მცენარეებისა და მათი ძირების ქამით გულს მოიჭერებს, მიწის თხრით დაიღ-ლებს და საღამოს, ჩვეულებრივ ქამის დროს ვასია აუცი-ლებლად შინ არის და მოუთმენლად ელოდება საყვარელი ქერის ულუფას და პურის ნატეხს პატრონის უხვი ხელი-დან.

იამპოლსკის ვასია ძალღვივით უკან დასდევს, დაპყვება მას სანადიროდ, თოფის სროლის არ ეშინია და დურაჯების, ხობ-ბებისა და სხვა ნადირ-ფრინველის ძებნაში, თავისი საუკე-თესო ყნოსვის წყალობით, კარგ ჯიშთან მეძებარს არ ჩამოუ-ვარდება. მოკლულ დურაჯს იგი მალე პოულობს შეუვალ ჯავშიაც კი, მაგრამ სტაცებს თავის მძლავრ ყბებს და თვა-ლის დახამხამებაზე ბუმბულიანად გადასანსლავს, ალბათ, მას

თავის კანონიერ ნადავლად თვლის. ვერავითარ შემთხვევაში ვერ წაართმევთ მას ასე მოპოვებულ ფრინველს.

ბრემი არაფერს ამბობს თავის ცნობაში იმის შესახებ, თუ როგორ იქცეოდა ასეთ შემთხვევაში ინგლისელი მონადირის მიერ გაწვრთნილი შინაური ღორი „სლუდი“, მაგრამ, ფიქრობ, რომ იამპოლსკის გაწვრთნის ხელოვნება და ვასიას მოსაზრებულობა არ ჩამოუვარდება ცნობილი მეცნიერის მიერ აღწერილ შემთხვევას.

გამბედავი ექსპერიმენტატორი კიდევ უფრო შორს ფიქრობდა წასვლას. დეკემბერში, როდესაც იწყება გარეული ღორების მაკეობა, ვასია მახლობელ ჩალიანებში უნდა წაეყვანა, ღამით იქ დაეტოვებინა, დილით კი გამოეძახა იქიდან სტვენით, რომელიც მას კარგად ესმის. პატრონი ფიქრობდა, თუ ვასია შემთხვევითი ტყვიით არ დაიღუპებოდა, მომავალი გაზაფხულისათვის გარეული გოჭები ჰყოლოდა სახლის ქვეშ მოწყობილ საღორეში. დაიმედებული იყო, რომ ისინი კიდევ უფრო უკეთესად მოშინაურდებოდნენ.

უმთავრესი იყო მონადირეებს გადარჩენოდა ვასია. ამიტომ პატრონმა სცადა მოშინაურებული ღორისათვის ეყენებინა საყელღ შეება, მაგრამ ასეთმა ცდამ ყოველთვის ფუჭად ჩაიარა: ვასია ყოველთვის ახერხებდა ჩალიანში თავიდან წაეძრო თავმომაბეზრებელი საყელო და შინ უიმისოდ დაბრუნებულყო.

ჩვეულებრივი იყო, რომ ვასიას, როგორც ყველა ღორს, არ უყვარდა ძაღლები და ეშინოდა კიდევ მათი, მაგრამ განსაკვიფრებელი ის იყო, რომ ვასია გაუბოდა გარეულ შვიდი თვის ტახს, რომელიც ამავე სადგურზე სხვა შინაურ ღორებთან ერთად ჰყავდა მეორე რკინიგზელს. როგორც კი ეს პატარა ტახი გამოჩნდებოდა იმ ეზოში, სადაც ვასია ცხოვრობდა, ეს უზარმაზარი ღორი დაფრთხებოდა, გაიქცეოდა და თავის პატარა საღორეში დაიმალებოდა, თითქოს თავისი უშუალო მოძმე გოჭის ეშინოდა. ამავე დროს იგი უშიშრად იდგა ლიანდაგის პირას და არაფრად არ ავლებდა სადგურში წივილ-კივილით შემოჭრილ ორთქლმავალს, თითქოს მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში მატარებლების მიღება-გაცილების მეტი არა გაუკეთებია რაო.

ერთხელ ასეთი შემთხვევაც მოხდა: სადგურში ვიდრე „დიდ უფროსს“ ელოდნენ. როდესაც მოსამსახურეები უფროსის შესახვედრად სადგურის წინ ჩამწკრივდნენ, ვასიამ მონახა პატრონი და გვერდში ამოუდგა. ამან მრისხანე უფროსს ჯერ ღიმილი მოჰგვარა, მაგრამ მერმე შენიშვნა მისცა იამპოლსკის თითქოს უადგილო ხუმრობისათვის.

მე ძალიან დამაინტერესა ამ მხეცის არსებაში შემჩნეულმა განსაკუთრებულმა უნარმა და რეფლექსებმა, რომლებიც გვიჩვენებდა არა მარტო დაგეშვის დიდ შესაძლებლობებს, არამედ მეცნიერებს კარგ მასალას აძლევდა შემდგომი დაკვირვებებისათვის. განვიზრახე კიდევაც შეგვეძინა იგი თბილისის ზოოპარკისათვის, რომლის ხელმძღვანელებთან გაჭიანურებულ მოლაპარაკებაში იმდენი დრო გავიდა, რომ ვასიას ვეღარ მივუსწარიო.

იამპოლსკის შიში გამართლდა: ვასია მეზობელ ჩალიანებში მონადირის შემთხვევით ტყვიას მოეკლა.

ფრინველთა სამყაროში

ოცნებად მქონდა გადაქცეუ-
ლი, მენახა ლენქორანი —
ფრინველთა გამოზამთრების ეს
განთქმული ადგილი. ვნატრობ-
დი, საკუთარი თვალით დამე-
ნახა მოზამთრე ფრთოსანთა
უთვალავი გუნდი, გული მეჭე-
რებინა ნადირობით.

და აი ბაქოს ნავსადგურში
ვარ, გემიც მზად არის გასას-
ვლელად. უბერავს აღმოსავლე-

თის მძაფრი, ცივი ქარი. ზღვა იქოჩრება და გაავებული სცემს
ნაპირს ტალღებს. მორჩილი „ახუნდოვი“ ნავსადგურის ჯები-
რებთან ისე ირწევა, თითქოს ნაფოტიაო. მოღუშული ცა ღრუ-
ბლებით არის დაფარული. ცუდ ხასიათზე ვარ. მიუჩვეველს
როგორღაც მეშინია აღელვებული ზღვით მგზავრობისა.

ნაშუადღევის ხუთი საათია. „ახუნდოვმა“ ღუზა აიკრიფა
და ზღვაში შეცურა. უცბად რაღაც მოხვდა ანძის თავს და
გემბანზე ჩამოვარდა. იხვი. მეზღვაურის ხელში ფართხალებს
ცოცხალ-მკვდარი ბატასინი. კარგი ნიშანია! ხვალინდელ
დღეზე ოცნებამ შემიპყრო. რაღა იქნება იქ, ლენქორანში?
დილის შვიდ საათზე ლენქორანს მივუახლოვდით.

ზღვა მოკასკასებულია. ლენქორანში თოვლი დევს. შორს
მოსჩანან თოვლით დაფარული ტყეები და ხეირანის კალთები.
ერთი საათის შემდეგ ილიჩის ნავსადგურში მივედით. ლენ-
ქორანიდან ილიჩის ნავსადგურამდე გემი იხვებით გადაშავე-
ბულ ზღვაზე მიცურავდა. რაც უფრო ვუახლოვდებოდით სა-
რინის ტბორს, იხვების რაოდენობა მით უფრო იზრდებოდა.
რამდენჯერმე პირდაპირ გარეული იხვების, თეთრშუბლა იხვე-

ბის, კუდსადგისების, ჭიკვარების, ყურყუმალების და სხვადა-
 სხვა სახის იხვების ფარებში შევეცურეთ, საიდანაც ჩვენი მკვლევარი
 ხლოებისთანავე ყველაზე ადრე ფრთხილი ბატები ლალანით
 აიშლებოდნენ ხოლმე, ხოლო იხვები გვერდზე გაცურავდნენ
 და გზას უთმობდნენ გემს, თავებს მოუსვენრად იქით-აქეთ
 აქნევდნენ და ბოლოს ნელა, გამომწვევი ყაყანით, წყალზე
 ფრთების ცემით აიშლებოდნენ და გაფრინდებოდნენ. გემს
 თავს დასტრიალებდნენ დიდი და პატარა თოლიების ასეუ-
 ლები, უშიშრად ცურავდნენ მელოტები და სხვა წვრილი იხ-
 ვები, ჰორიზონტზე კი, ირანის მხრიდან მოფრინავდნენ და
 მოფრინავდნენ იხვების, ბატების, ჩვამების აურაცხელი ქა-
 რავნები. განსაცვიფრებელი, დაუფიწყარი, გრანდიოზული, ნა-
 ტურალისტიკა და მონადირის გულის ამაღელვებელი სურათი
 იყო.

*

გული აღარ ითმენდა. ცოტა დავისვენე, მენავე ივანეს ნავი
 ვავამზადებინე, თბილად ჩავიცვი, ვინაიდან სალამოსაც ნავში
 ვაპირებდი დარჩენას, ფეხი ჭაობის დიდ წაღებში ჩავდგი
 (სხვა ფეხსაცმელით აქ ნადირობა შეუძლებელია) და შევუ-
 დექი ამ ადგილებში პირველ სანადირო მოგზაურობას.

ყამიშით გარშემორტყმული მდორე მდინარე აერთიანებს
 ორ ცნობილ მცირე ზღვას — ზემოს (ვარაულის) ლენქორან-
 თან, ილიჩის ნავსადგურიდან 12 კილომეტრის დაცილებით და
 ქვემოს (ბელადინის), რომელიც ნავსადგურთან მდებარეობს.
 შემდეგ ჩრდილოეთისაკენ იგი ზღვის პირს მიჰყვება, ამ მცირე
 ზღვით შეიძლება მიხვიდეთ სოფელ ქუმბაშამდე, სადაც ყი-
 ზილ-აგაჩის სახელმწიფოს ნაკრძალი იწყება.

ჭაობებისა და ტბების ნაერთს აქ მცირე ზღვებს უწოდებ-
 ნენ, რომელიც სქლად არის დაფარული ყამიშით. ზღვაში მრავ-
 ეალი სუფთა ადგილი და გასაველელია, რომლებიც ქუჩებს,
 შესახვევებსა და ჩიხებს მოგაგონებენ და რომლებშიც
 ბრტყელძირიანი კულაზები დაძვრებიან. ჭაობებისა და ტბების
 ნაერთი ეს მცირე ზღვები წარმოშობილია დიდი ტყეებით და-

ფარულ მახლობელი მთებიდან ჩამონადენი მდინარეებისა და რუებისაგან, რომელთაც არ შეუძლიათ ზღვის მოქცევის გამოკლავება. ნაპირებიდან გადმოდის და თითქმის ოც კილომეტრზე ტბებსა და ჭაობებს წარმოშობენ.

ვიწრო ქვიშიანი ნაპირის ზოლი, რომელიც სიფართით ორასი ნაბიჯიდან რვაას ნაბიჯამდე აღწევს, საზღვრავს ამ მცირე ზღვებს კასპიის ზღვიდან, ამ ზოლს ადგილობრივი მცხოვრებლების „ფაფარს“ უწოდებენ.

ჭაობში, სადაც კი ყამიშია ამოსული, ყველგან შეიძლება ჩექმით გავლა, წყალი მუხლამდეა, მაგრამ იქ კი, სადაც სუფთა წყალი დგას, წყლის სიმაღლე ერთ მეტრამდე აღწევს.

ამ ჭაობების სიფართე ორი ან ოთხი კილომეტრია.

გარშემო დიდი რაოდენობითაა მცირე ზღვებთან დაუკავშირებული ცალკე ჭაობები, ბრინჯის ყანები და მინდვრები, სადაც დიდძალ საკვებს ნახულობს ყველა სახის ფრინველი, რომელიც აქ, თბილ ყამიშებში მოდის ზამთრის გასატარებლად შორეული ჩრდილოეთიდან, ციმბირიდან და სხვა ცივა ქვეყნებიდან. შემოდგომისა და გაზაფხულის გადაფრენების დროს ფრინველთა კიდევ უფრო დიდი რაოდენობა ისვენებს აქ, იკვებება, სუქდება და შემდეგ განაგრძობს გზას შემოდგომაზე სამხრეთისაკენ, ხოლო გაზაფხულზე ჩრდილოეთისაკენ, საბუდრისაკენ.

თევზის საზღაპრო რაოდენობა, განსაკუთრებით წვრილი თევზისა, ზღვასა და ტბებში, წყლის მუდამწვეანე მცენარეულობა, ბალახი — ყველაფერი ეს ფრინველთა საუცხოო და უღვეელი საკვებია.

ცნობილ მეცნიერს — რადეს დასახელებული ჰყავს ამ ადგილებში შენიშნულ ფრინველთა ორას ხუთი სხვადასხვა სახეობა. ა. ნ. კარამზინს პირადად აქ უნახავს ას ოცდათექვსმეტი სხვადასხვა სახეობა. სატუნინი ტალიშის რაიონში ასახელებს ფრინველთა ას ოც მკვიდრ და ას ოცდაოთხ მოზამთრე სახეობას. მე პირადად აქ მხოლოდ რამდენიმე დღის ნადირობის დროს ვნახე სხვადასხვა სახის ბატების, თეთრშუბლა ბატის, იხვების, ჩვამების, გედების, ყანჩების, ივეოსების, მელოტე-

ბის, თოლიების, მურტალების, ყარყატების, ფლამინგოს, ვარს-
ვების, ჭყიამპოს, ტყის ქათამის სხვადასხვა წინტალებს და სხვა
სხვათა უთვალავი ქარავნები. სქელ ყამიშში ბუდობენ ბაცი-
ლურჯი სულთანის ქათმები, ეკალ-ბარდში — ხოხბები.

ნელა მიცურავს ჩვენი ნავი გაბლანტებულ მდინარეზე. ნა-
ვის შუაგულში ვზივარ, თოფი მზადა მაქვს, გაფაციცებით ვათ-
ვალიერებ საკბილოს.

წინ ჩალიანში ათეული მელოტა, ადგილობრივ მონადირეთა
საყვარელი ნანადირევი, დაცურავს და ყვინთაობს, დანარჩე-
ნები ჯგუფ-ჯგუფად რალაცას ჰკენკავენ მწვანე ნაპირზე. აქვე
მრავალი იხვი ცურავს, ჩვენ ნავს გაფაციცებით ადევნებენ
თვალს. საკმარისია ასიოდე ნაბიჯზე მივუახლოვდეთ, რომ
ყველანი ერთად წამოიშალონ და გაფრინდნენ. ყველაზე ად-
რე შეჩვენებული მელოტები ასტეხენ ალიაქოსს, ფეხებს
წყალზე ატყაპუნებენ — გარბიან, შემდეგ აფრინდებიან, ფე-
ხებს უკან გაიშვერენ და ისე მიფრინავენ, როგორც რომე-
ლიმე გრძელკუდიანი ფრინველი. ისეთი შთაბეჭდილებაა,
თითქოს წყლიდან ხოხობის მთელი გუნდი აფრინდაო. ნაპი-
რის ჩალიანებიდან ყიყინით, მძიმედ ამოფრინდებიან გარეუ-
ლი იხვები და ისე მიფრინავენ, რომ თოფის სროლაც კი არ
შეიძლება, შორსაა.

რამდენჯერმე შემთხვევით გადაფრენილ იხვს ვესროლე,
ვერც ერთს კარგად წამოფრენილს ვერ გავეკარე.

ეს რა ბედენაა?

უკან მოვიხედე და ყველაფერი ნათელი გახდა: ნავის
ცხვირზე აყუდებულა ივანე და ორსაყენიან ჭოგს აქეთ-იქით
იქნევს, ხან ჰაერშიც დაატრიალებს, როდესაც მეორე გვერდ-
ზე უნდა გადაიტანოს. გამოდის, რომ განგებ მიფრთხობს
ფრინველების გუნდს!

თხელ ყამიშში, ფრთხილი გარეული იხვები, უკვე დაში-
ნებულნი გამუდმებული თოფის სროლით, კარგად ხედავენ
მოახლოებულ საფრთხეს და თავის დროზე შევლიან თავს,
აფრინდებიან ხოლმე.

თავს ზევით ძალა არ არის! ივანეს ვერ გადავაჩვევ კოკის
ტრიასლს: აქ ნავები საერთოდ ასე დაჰყავთ.

მართალი ვითხრათ, არც კი ღირს შენიღბვა, მე ადგილებს
ნახვა და ფრინველთა ცხოვრების გაცნობა უფრო მაინ-
ტერესებს, ვიდრე დიდი რაოდენობის ნანადირევი.

მდინარიდან, თხელი ყამიშებით ქვედა მცირე ზღვის ფარ-
თო სუფთა წყალში გავდივართ და მივყვებით მას, ვათვა-
ლიერებთ მის „ქუჩებსა“ და „შესახვევებს“. ხანდახან ყამი-
შებში მივიმალებით და იხვების მოფრენას ველოდებით. ხან-
დახან ნავიდან ჩამოვხტები, ჭაობში მივატყაპუნებ ჩემ უხემ
წაღებს, ხან ჩალიანში მიმალულ გარეულ იხვებს ვეპარები,
ხან კი ნაპირზე ჩამწკრივებულ მაცვლის ბუჩქებში ვისაფრები
და ივანეს ნავით ვაგზავნი, რომ იხვები „მომირეკოს“.

უნდა გამოვტყდე, რომ ჩემმა ხრიკებმა არ გაჭრა, იხვები
ჩემზე ეშმაკები გამოდგნენ, — ჩემკენ კი არ მოფრინავდნენ,
პირიქით, ჩემგან ორას-სამას ნაბიჯზე წამოიშლებოდნენ და
კიდევ იქით მიფრინავდნენ, თითქოს მასხარადაც კი მიგდებ-
დნენ.

სალამოს ფრენამ იმატა. დაისს მე ნავით ყამიშებში შევ-
ცურე, ჩავსაფრდი და ოცდაათამდე ვაზნა დავწვი. სულ
წვრილმანი ყურყუმელები მოფრინავდნენ, განსაკუთრებით
ბევრი იყო წითელთავა ყურყუმელა და ცხვირფარა.

სამაგიეროდ მე ოცნება მისრულდებოდა, მთელ დღეს
ჭაობის ფრინველთა სამყაროში ვალამებდი, სხედასხვა ფრინ-
ველებში ვიყავი, რომლებიც ჰაერში ყოველი მიმართულებ-
ით დაძრწოდნენ, ფრინავდნენ ერთი ადგილიდან მეორეზე,
ჩემ თვალწინ კოპწიაობდნენ და ყურყუმალაობდნენ.

საწყალობელი სტვენით მოფრინავს ნამგალნიკარტების
დარფა! ძერების, ბოლობეჭედების, თეთრკულა არწივების
ასეულები ირაოს აკეთებენ ჩალიანების თავზე და საკბილოს
უთვალთვალებენ. შურდულივით გაიშხუვლებს ჭიკვარების ან
ნაცარების მკიდროდ შეკრული დარფა და თხლაშანს მოადენს
კრიალა წყალზე. მაღლა ცაში ბრინჯის ყანებისაყენ ლაღანიო
მიფრინავენ ან უკან ზღვაზე ღამის სათევად ბრუნდებიან ბა-
ტების დიდი ქარავნები. მზის ჩასვლისას ჰორიზონტზე კია-

ფობს გედების თეთრი ზოლი და ისმის მათი საყვირევი
მკვეთი ხმა.

სხვადასხვა სახის — ნაცრისფერი, თეთრი და კიდევ რა-
ღაც სხვაგვარი ყანჩები დგანან ყამიშის პირებში და ჭკვია-
ნური გამომეტყველებით გვადევნებენ თვალს; შორს თითქოს
თეთრი ნავეები მოჩანან. მივდივართ ახლოს: ოთხი დიდი ვარ-
ხვი მძიმედ აღის ჰაერში. ბეჭებზე თავებგადადებული,
გრძელნიკარტიანები ფრთების ნელი რხევით თავისუფლად
მიფრინავენ, თითქოს ფრინველები კი არა, საჰაერო ხომალ-
დებიანო.

*

ოთხი დღე დილის ექვსი საათიდან საღამოს შვიდ საათა-
მდე მე და ივანემ ჭაობებში გავატარეთ, ვნახე ორივე მცირე
ზღვა, ამ წყლის ლაბირინთის ყველა კუნჭული შემოვიარეთ.
ვიყავი ჭაობის იმ ადგილზეც, სადაც ყამიშით დაფარული
ტალახია მუხლამდე. აურაცხელი იხვისა და ჩვამას გუნდები
ავაფრინე. ბევრი ავაცდინე, ამაოდ ვუბათქუნე, ჩაფიქრებული
მშვენივრად მოსულ ფრინველს სამარცხვინოდ ვაცდენდი ხოლ-
მე, თუმცა საკმაოდ ვიჯერე გული კარგი სროლითაც, რო-
მელიც ასე ნათლად გრჩება მახსოვრობაში, და ბედნიერ წუ-
თებს განგაცდევინებს ნადირობის დროს. განსაკუთრებით
სასიამოვნო იყო საღამოს გადაფრენებზე იხვების ხოცვა მდი-
ნარის პირას, სადაც დიდი სისწრაფით ფრინავდნენ ისინი წინ
და უკან.

ერთ დღეს დილიდანვე სქელი ნისლი იდგა და მეც ჩე-
გონა, რომ ძალიან კარგად ვინადირებდი, მაგრამ ჩემი ვარა-
უდი არ გამართლდა: ყველა საგანი ნისლში განსაკუთრებუ-
ლად გამსხვილებული და დიდი ჩანდა. ყამიშის პირად მდკო-
მი ყანჩები, გაფრენილი ვარხვები, პატარა იხვებიც კი განსა-
ცვიფრებლად გადიდებულიყვნენ. ალბათ ივანეც თავისი ჭო-
ვით უზარმაზარ სამრეკლოდ ეჩვენებოდათ ფრინველებს, ვი-
ნაიდან ნისლში ფრინველები მეტად ფრთხილობდნენ და
უფრო ადრე დგებოდნენ და თავს გვარიდებდნენ, ვიდრე სხვა
დროს.

სამასზე მეტი ვაზნა გავისროლე ამ ოთხი დღის განმავლო-

ბაში. სხვადასხვა სახეობის იხვთა მთელი კოლექცია დაგავ-
როვე, ჩემს ნადავლში ბევრი იყო გარეული იხვი, მტკვინი
ვები — ქოჩორა, ზღვის იხვი, გოგოლი, წითელთავა, ყურ-
ყუმელა, კუდსადგისა, თეთრშუბლა, ნაცარა და სხვა მრავა-
ლი. ორი ნამგალისკარტა, რამდენიმე ჭყიამპო, ტყის ქათმები
და სხვადასხვა წინტალებიც მოჰყვნენ ჩემ სანადირო ჩანთაში.

მთელი ნადირობის განმავლობაში ზღვა სარკესავით იყო,
წყლის ფრინველთა მთელი მასა წყალტბორზე იჯდა. და ამათ
აიხსნებოდა, ლენქორანელთა სიტყვით, ფრინველის მცირე
რაოდენობა ჭაობებში.

სულ ოთხი გედი ვნახე. თეთრშუბლა ბატები დიდი რაოდენობით მულანის ტრამალებისაყენ მიიმართებოდნენ, ვინაიდან აქ ამ ცოტა ხნის წინათ დიდი ყინვები და თოვლი იყო და მცირე ზღვები და ჭაობები მთლიანად გაეყინა.

მთელი ოთხი დღის განმავლობაში ირგვლივ გამუდმებულ-
ი თოფის სროლა ისმოდა, ხან ისეთი, თითქოს ზარბაზანი გავარდაო. მდინარის თვითეულ მოხვეულში, ყველა ტბორზე, ყამიშების თვითეულ კუნჭულში გვხვდებოდა ყულაზები მონადირეებით.

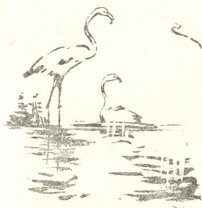
ვერ ვიტყვი, რომ აქ ფრინველები მყუდროებაში ზამთრობდნენ, რომ ეს ადგილი მათთვის მშვიდი და უზრუნველი ცხოვრების მიმცემი იყოს, განსაკუთრებით თუ ადამიანს, რომელიც განუწყვეტლად აქ ნადირობს, დაუვმატებთ ყამიშებში წუწკ ტურებსა და გარეულ კატებს, ჰაერში კი ფრთოსან მტაცებლებს.

გემი დიდი სისწრაფით აპობს ზღვის ტალღებს. თბილი ზღვაური უბერავს გემბანზე. ბატებისა და იხვების უთვალავი გუნდები გადადიან ზღვიდან ჭაობებში და უკან. ისმის დაუსრულებელი თოფის გრიალი.

რამდენი აქ მოზამთრე ფრინველი დაბრუნდება ჩრდილოეთში თავის ბუდეზე? რამდენი მოესწრება გაზაფხულზე გაიკეთოს საბუდარი და გამოჩეკოს თავისი შთამომავლობა? რამდენი კიდევ გზას შეეწირება სამშობლოში დაბრუნებისას? გზაში დადარაჯებული რამდენი მონადირის თოფი გავარდება საბუდარში მიღწევამდე?

ჯობს, ამაზე არ ვიფიქროთ.

ფლამინგო

ოცდაათიან წლებში, გვიან შემოდგომაზე მე ყიზილ-აგაჩის სახელმწიფო ნაკრძალში მოვხვდი. ყველაზე საინტერესო იმ მილიონობით ფრინველთა გუნდებში, რომლებიც აქ ზამთრობენ, იყო იშვიათი, განსაცვიფრებელი ფრინველი — წითელფრთა, ანუ ფლამინგო, რომლის შესახებ წარმოდგენაც კი შეუძლებელია, თუ იგი საკუთარი თვალით არ ნახე.

დიდი ხანი გავიდა მას შემდეგ. ნაკრძალში ბევრა რამ შეიცვალა, მისი ტერიტორიაც კი, მაგრამ ის, რაც მე მინდა მკითხველს ქვევით ვუამბო ამ საინტერესო ფრინველისა და საერთოდ ფრინველთა ზამთრობის შესახებ, არ იქნება ინტერესმოკლებული განსაკუთრებით ბიოლოგებისა და ნატურალისტებისათვის.

ძლიერ მცირე გამონაკლისის გარდა, ფრინველები გადაფრენის დროსა და განსაკუთრებით გამოზამთრების ადგილებში გუნდებად იკრიბებიან, გუნდებსა და დარფებში ისინი რამდენიმე ათეულიდან ათასეულ ფრთამდე იყრიან თავს. ასეთი ზღაპრული მრავალრიცხოვანი შენაერთები, რაც თავდაცვის საზოგადოებრივ-გუნდური ინსტინქტის შედეგია, დიდ ინტერესს აღუძრავს ადამიანს.

ცალკე ყოფნას მიჩვეული ყანჩები და ბულებიც კი ზამთარს აქ ერთად ატარებენ, ზედმეტია, რასაკვირველია, ლაზარაკი ყველა იხვსა, ბატსა, გედსა და სხვა ფრინველებზე,

რომლებიც აქ წარმოუდგენელი რაოდენობით ერთად ბეზიან. ერთი სახის ფრინველთა ასეთი შენაერთებდენ ერთსა და იმავე ადგილს საკვებად, დასასვენებლად, დღისა და ღამის გასატარებლად. გაერთიანებული ძალით საშიშროებასთან ბრძოლისა და თავის გადარჩენის ინსტინქტი ფრინველებს განსაკუთრებით გადაფრენისა და ხანგრძლივი ზამთრობის დროს გაუძლიერდებათ.

ფრინველთა უთვალავ შენაერთებში, ცხოვრების თავისებურებებით, ერთობლივი გადაფრენის, კვების, თამაშის და დაუსრულებელი „ყაყანის“ დროს ისინი წყვილებად დაიყოფიან, საფუძველი ჩაეყრება ფრინველთა ოჯახებს, ბევრი მათგანი კი სიკვდილამდე აღარ სცილდება ერთმანეთს. სამშობლოში, საბუდარზე დაბრუნების შემდეგ კი ფრინველები სულ სხვაგვარ — კარჩაკეტილ სუფთა ოჯახურ ცხოვრებას იწყებენ, რომელსაც მხოლოდ ერთი დანიშნულება აქვს — შთამომავლობის გამოჩეკა და აღზრდა.

ფლამინგო, წითელფრთა, ან როგორც მას კიდევ მესამე სახელს — წითელ ბატს უწოდებენ, უმათავრესად ყაზახეთის მლაშე ტბებზე და კასპიის ზღვის ნაპირის ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთის ნაწილში ბუდობს. ზამთარს კი იგი ამავე ზღვის სამხრეთით — ყიზილ-აგაჩის, ჰასან-ყულეს და ზღვის ირანის სანაპიროზე ატარებს.

მოტორიანი ნავით ძლივს გავალწიეთ დაბალწყლიან ტბაში „ძაღლის კბილთან“. წყლის სიღრმე ოცდაათ სანტიმეტრს არ აღემატებოდა, მალე მოტორიანმა ნავმა წინსვლა ვეღარ შესძლო და ჩვენ ბრტყელძირა ნავში — ყულაზში გადავჯექით, რომელიც მოტორიან ნავზე გვექონდა გამობმული. დიდი ჭოკის საშუალებით ნელა მივიწვევთ უთვალავი წყლის ფრინველებით სავსე ტბაში, რომლებიც უშიშრად ცურავენ ჩვენს ირგვლივ, ან გრძელი ფეხებით დაატყაპუნებენ ამ დაბალ წყალში.

განცვიფრებული შევცქერი ამ საოცარ სანახაობას, უჩვეულო შთაბეჭდილება მექმნება ფრინველთა წარმოუდგენელი რაოდენობისაგან, მაგრამ განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ვეებერთელა ვარდისფერი „კედელი“, რომელსაც ჩვენ

წინ თითქმის მთელი ყურე გადაუღობავს სანაპირო ყაბიშე-
ბიდან კუნძულებამდე.

დურბინდი ააშკარავებს უჩვეულო „კედლის“ საიდუმ-
ლოებას. ეს თურმე ფლამინგოს დიდი გუნდების თავყრილო-
ბაა. გასაგებია ჩემი მღელვარება, რომელიც საუცხოო სუ-
რათმა გამოიწვია, იშვიათად თუ უნახავს რომელიმე ნატუ-
რალისტს ასეთი რამ. ფრინველებამდე ჯერ კიდევ რამდენიმე
კილომეტრია, მაგრამ დურბინდით ადვილი დასანახავია უთვა-
ლავი ფრინვლის გრძელი და წვრილი კისრების ტყე დამახა-
სიათებელი თავებით, რომლებიც მაღალ ფეხებზე მჭიდროდ
დგანან წყალში. ზოგიერთები შლიან შავზოლებიან წითელ
ფრთებს და აშკარად გამოირჩევიან ბაც ვარდისფერ ფონზე.

ყრუ გუგუნი ისმის, თითქოს მარტო ფაგოტებისაგან შემ-
დგარი ორკესტრი უკრავსო. საერთო ხმაურსა და ყაყანში
ზოგჯერ მკვეთრად გამოირჩეოდა ცალკე ფრინველთა მაღალი
ხმა და წითელფრთება მომღერალთა გუნდის გალობას ფა-
რავდა.

ჩვენი ნავი ნელა უახლოვდება ფლამინგოების ვარდისფერ
მასას.

რა უთვალავი რაოდენობა შეგროვილა აქ, თითქმის გადა-
შენების გზაზე დამდგარი ამ ორიგინალური ფრინველი-
სა? — ასეული ათასი მილიონი!

უცნაურმა აზრმა გამიელვა: სურვილი აღმეძრა, დაახ-
ლოებით მაინც დამეთვალა ფლამინგოების რაოდენობა. ჩემ
წინ მჭიდრო „კედლად“ იდგნენ ისინი. ამ კედლის სიგანე
სამიოდრე კილომეტრი იქნებოდა, სიღრმე კი ასი მეტრი მაინც.
ამგვარად სამასი ათასი კვადრატული მეტრი მოედანი ეჭირა
ამ ფრინველების თავყრილობას. ოვითეულ კვადრატულ მეტრ-
ზე ორი ფრინველი რომ ვიანგარიშოთ, — თუმცა ისინი გა-
ცილებით უფრო მჭიდროდ ისხდნენ, — ექვსასი ათასი ფლა-
მინგო მაინც იქნებოდა აქ თავმოყრილი.

ჩვენ სამასი თუ ოთხასი მეტრით დაეუახლოვდით ფრინ-
ველებს. წინა რიგებში მდგომმა ფრინველებმა შეშფოთებით
დაიწყეს ჩვენკენ თავისი უცნაური თავების მობრუნება, ზო-
გიერთებმა ფრთები გაშალეს და ასაფრენად გაემზადნენ, გუ-
გუნი შეწყდა, სიჩუმე ჩამოვარდა.

ჩვენ კი თუმცა ნელა, მაგრამ შეუჩერებლივ მივიწვევდეთ
წინ.

და უცბად, ჩნთან უახლოესი ნაპირიდან დაწყებული, წყალში უთვალავი ფეხები ატყაპუნდა, წყალი თითქოს აღუღდა, ისეთი ხმა გაისმა, გეგონებოდათ, ჩანჩქერი გადმოვარდაო და ვარდისფერი ფრინველების მთელი გუნდი, წითელსარჩულიანი ფრთებით, გაუქცევლად და შეუხტომლად მძიმედ აიშალა და ჰაერში ავიდა.

თვალეები ამიჭრელდა. ცა დაიფარა ყოველი მხრიდან აფრენილი უცნაური ფრინველებით. ხან ცალკე წითელ და ვარდისფერ ჯგუფებად, ხანაც გრძელ ალისფერ ზოლებად დაფრინავდნენ ისინი, ერთმანეთში ირეოდნენ, სანამ სასწრაფოდ ლამაზ მწყრივებად არ დაეწყვენ და უზარმაზარ თავისებურ მწყობრად, ორგანიზებულად ყურის აღმოსავლეთ ნაპირისაკენ არ გაფრინდნენ.

ფლამინგოს წითელი და შავნარევი ფრთების შიგა ნაწილი მეტად ლამაზი და ეფექტურია, ზოგჯერ ფრენის დროს ფრთები განსაცვიფრებლად ბრწყინავენ მზის სხივებზე. მაგრამ თვითეული ცალკე გაფრენილი ფლამინგო სასაცილო და საცოდავ სანახაობას წარმოადგენს, შუაზე მოკლე ფრთებგამოსხმულ გრძელ ჯოხსა ჰგავს, თითქოს ფრინველი კი არ არის, არამედ უფრო რაღაც უცნაური მწერია, დიდი კალიააო.

ეს ორიგინალური ფრინველები პირველად ვნახე ბუნებრივ პირობებში ოცნებისათვის მიუწვდომელი დიდი რაოდენობით. თვითეული ნატურალისტი, თვითეული მონადირე, თვითეული ცოცხალი ბუნების მოყვარული მიხვდება ჩემ მიერ განცდილ მდელვარებას და იმ სიხარულის გრძობასაც, რომელმაც შემიბყრო ამ საზღაპრო სანახაობის, ასეთი ძლიერების, უთვალაობის და ცოცხალი ბუნების ამგვარი სილამაზის ხილვისას.

სამი დღის შემდეგ მე იმავე გზით უკან ვბრუნდებოდი და მაშინ შევხვდი ფლამინგოების არა ერთ, არამედ ოთხს ასეთ დაჯგუფებას, რომელთათვის წყნარ ყურეში თავი მოეყარა ზღვაზე ატეხილ დიდ ქარიშხალს. ამგვარად ყიზილ-აგაჩის ნაკრძალში იმ წელიწადს საზამთროდ თავმოყრილა ფლამინგოების რიცხვი ალბათ ორ მილიონამდე აღწევდა.

ფრინველთა უდიდესი სიმდიდრე, ჩვენი ქვეყნის თავისებური ბუნებრივი კაპიტალი ერთგული დარაჯის ხელშეწყობის სახით. ფლამინგოებს კი განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა: ნადირობა ფლამინგოზე აკრძალულია.

სამწუხაროდ, ასე არ იყო ძველად: საინტერესო, იშვიათი ფრინველი სრულიად დაუცველი იყო. ვინ როდესაც მოისურვებდა, კლავდა და იჭერდა მას, განსაკუთრებით იჩაგრებოდნენ წითელფრთებიანები ზამთრობით, ქარიშხლისა და ყინვების დროს, როდესაც ისინი იმდენად იყინებოდნენ, რომ კარგავდნენ ფრენის უნარს და შეუგნებელი ველურების ჯოხების მსხვერპლნი ხდებოდნენ.

ასე იყო, მაგრამ ასე აღარ არის და არც იქნება!

„თეთრი ხოხობი“

მეცხრამეტე საუკუნის ბოლოს სოხუმის ახლოს ხოხობები უკვე აღარ იყვნენ. ისინი სულ ამოხოცეს. ქალაქიდან ოციოდე კილომეტრზე, მდინარე კოდორის მარჯვენა ნაპირზე, სოფელ აძიუბუქას ხიდთან, ჯერ კიდევ შემორჩენილი იყო ეს შესანიშნავი ფრინველი და მეც იქ დროგამოშვებით ჩავდიოდი ხოლმე სანადიროდ.

მართალია, ხოხობი აქ უკვე მცირე რაოდენობით იყო, მაგრამ დღის განმავლობაში ორიოდეს აღება მაინც შეიძლებოდა.

მოვაჯდებოდი. ჩემს ჩერქეზულ ცხენს, ტანზე ისე ჩავიცვამდი, რომ მაყვლის ბუჩქებში არ გავხლართულიყავი, ან არ შემომეხია ტანსაცმელი, მხარზე თოფს გადავიკიდებდი, სანადირო ჩანთაში მსუბუქ საუზმეს ჩავდებდი, ჩემს ერთგულ თანამგზავრს, ნარევი ჯიშის ირლანდიულ სეტერს — რაშს — შინ გავიგდებდი და კოდორისაკენ მივათოხარიკებდი ჩემ ყორანას. საღამოს კი ისევ შინ ვბრუნდებოდი.

შარავხის პირად, ხიდთან, ერთი პატარა დუქანი იყო, სადაც ცხენს ვტოვებდი ხოლმე, თვითონ კი ფეხით გაყვებოდი სანადირო ადგილებს, რომლებიც დუქნის უკანვე იწყებოდა.

წელიწადზე მეტი იყო, იქ არ წავსულიყავი, მომენატრა გრძელკუდიანებზე ნადირობა და წასვლა გადავწყვიტე იმ იმედით, რომ ნადირობით გულს ვიჭერებდი.

დუქანი უკვე აღარ დამხვდა: იგი პატრონს მიეტოვებდა და ფანჯრებში მოფეული ნახევრად დანგრეული იდგა.

იძულებული ვიყავი, ცხენი გზის ოსტატისას დამეტოვებინა, რომელიც იქვე, ხიდთან, ერთ პატარა სახლში ცხოვრობდა. ოსტატმა გადმომცა, რომ დუქანი ერთი წელიწადია რაც დაიხურა და შიგ ალარავინ ცხოვრობსო. გამეხარდა კიდევაც, ვიცოდი, რომ მედუქნე ხობებს ხოცავდა და მესიამოვნა, რომ აქ ერთი მონადირით ნაკლები იქნებოდა.

გზიდან გადავუხვე და ხშირ ეკალ-ბარდში შევედი. რაში ჩემ წინ გამალბებით დადიოდა და ეძებდა. იგი გულმოდგინედ სინჯავდა ყველა ბუჩქს, პატარა მინდვრებს, შალტამს, ერთბაშად კვალს წააწყდა და გაჰყვა მას.

თოფი მოვიმარჯვე და ძაღლს უკან გავდიე.

წინ, ბუჩქებში, რაღაც თეთრმა გაიბინა. მე რატომღაც გავიფიქრე, თეთრი ხობობი ხომ არ არის-მეთქი, ძვირფასი და იშვიათი რამ, რომელსაც ზოგჯერ წააწყდება ხოლმე ბედნიერი მონადირე.

რაში თანდათან ეტანებოდა ფრინველს. და უცბად, თითქოს ჩემი ფიქრების გასამართლებლად, ფრთების დამახასიათებელი ტყლაშუნით თეთრი ხობობი მძიმედ ამოფრინდა ხშირი ბუჩქებიდან და მახლობელ ხეზე შეჭდა.

რაში განცვიფრებული შეჩერდა; თავი ასწია და ორჯერ შეჰყეფა. ხობობი ფრთების მძიმე და ჩქარი ქნევით აფრინდა ხიდან და მეორე ხეზე გადაჯდა.

სროლა ვერ მოვასწარი, მაგრამ სასწრაფოდ გავიქეცი იმ ხისკენ, რომელზედაც იგი იჯდა. ძაღლმა მიმასწრო და ორი-ოდეჯერ კვლავ შეჰყეფა. ყეფით შეშინებული თეთრი ფრინველი კვლავ მოსწყდა ტოტს, უკან გამოფრინდა და თავზე გადმოშიარა. ვესროლე. იგი მოწყვეტით ჩამოვარდა ბუჩქებში. რაში მივარდა, მაგრამ მანამ არ აიღო, სანამ რამდენჯერმე არ გავუმეორე: „რაშ, მოიტა, მოიტა?..“

ძაღლი ბუჩქებში შეძვრა, მოკლული ფრინველი გამოიტანა და ჩემ ფეხებთან დადო.

დავხედე ნანადირევს. არ მესიამოვნა. თეთრი ხობობის ნაცვლად ჩემს ფეხებთან ჩვეულებრივი თეთრი შინაური დედა-

ლი ქათამი იდგა. ასეთ ქათმებს მრავლად აშენებდნენ აფხაზეთში.

ესეც შენი თეთრი ხოხობი, იშვიათი ნანადირევი, რომლის შესახებ ოცნებამაც კი გამიტაცა.

გაველურებული შინაური ქათამი, რომელიც ტყეში ცხოვრობდა, როგორც გარეული ფრინველი, და კარგადაც ფრინავდა, კარგახნის განმავლობაში რომ გადარჩენოდა ამ ადგილებში დიდი რაოდენობით მოხეტიალე ტურებსა და გარეულ კატებს, — ჩემთვის საკმაოდ საინტერესო ბიოლოგიურ მოვლენას წარმოადგენდა. ჩემი თვალით პირველად ვნახე და მით უმეტეს მოგკალი კიდევ გაველურებული შინაური ქათამი, თუმცა ქათმების გაველურებაზე ბევრი მქონდა წაკითხული და გაგონილი.

ეს ქათამი ალბათ შემთხვევით დარჩა ტყეში მედღეჭნის წასვლის შემდეგ. ხელიდან გამოეცალა რა ადამიანის მფარველობის ქვეშ ცხოვრების ყველა პირობა და შეეგუა საშიშ ცხოვრებას ტყეში, რომელშიაც ყოფნა უხდება გარეულ ფრინველს. გაძღების უმთავრესი პირობა ფრენის შეჩვევა იყო, რომელიც უზრუნველყოფს გარეულ ფრინველს — თავი იხსნას გაჭირვებისაგან. ამას კი მან სრულყოფილად მიაღწია.

გასაკვირია, ფრინველთა ცხოვრების საუკეთესო მცოდნეს — ზოოლოგ ბრემსაც კი ეჭვი ეპარება, რომ შინაური ქათმებს შეუძლიათ გაველურება და კატეგორიულად ამტკიცებს, თითქოს არსად და არასოდეს, მიუხედავად ადამიანის ბევრი დაქინებითი ცდისა, შინაური ქათმები არ გაველურებულანო.

მიუხედავად ცნობილი მეცნიერის ასეთი კატეგორიული მტკიცებისა, რუსი მონადირეებისათვის კარგად ცნობილია ნიჟნი-ნოვგოროდის ახლო ჩვენი საუკუნის დასაწყისში მომხდარი შემთხვევა.

მდინარე ვოლგის ერთ-ერთ პატარა კუნძულზე გამრავლდა გაველურებული შინაური ქათამი, რომელიც იქ ვადაეყვანა და გაეშვა ერთ-ერთ ცნობისმოყვარე მონადირეს. ნოვ-

გოროდელი მონადირეები გადადიოდნენ ამ კუნძულზე და სიამოვნებით ნადირობდნენ „გარეულ“ ქათმებზე.

ცნობილი ინგლისელი ბიოლოგი ხედსონი, თავის შესანიშნავ წიგნში „ნატურალისტი ლა-პლატაში“ აღწერს გველურებულ ქათმების საინტერესო ცხოვრებას სამხრეთ ამერიკის პამპასებში.

ჩვენი საუკეთესო მონადირე და ბუნების იშვიათი შემცნობი, არსენიევი, თავის წიგნში „დერსუ-უზალა“ მოგვითხრობს, თუ როგორ ნახა მან გველურებული ქათმები უსურის მხარეში.

თანამედროვე საბჭოთა ბიოლოგი ე. სპანგერბერგი პირადად შეხვედრია გველურებულ ქათმებს ყაზახსტანში, აზერბაიჯანსა და ჩვენი დიდი ქვეყნის სხვა კუთხეებში.

ცნობილ რუს აკლიმატიზატორ შილინგერს, ბესარაბიაში მეტყვევებდნენ ყოფნის დროს თვითონ გამოჰყავდა ტყეში ქათმები, რომლებიც ჩქარა ველურდებოდნენ.

ასეთი მაგალითების მოყვანა ბლომად შეიძლება, რომ გავაბათილოთ ცნობილი ზოოლოგის — ბრემის აზრი.

ქათამი ადამიანმა მოაშინაურა უხსოვარ დროს. იგი მთელ ქვეყნიერებაზე გავრცელდა. შინაური ქათმების გარეული წინაპრები — ექვსი ერთი მეორის ახლო სახეობა (ბანკივის, ზონერატის, სტენლის და სხვა) დღემდე ცხოვრობს ინდოეთის, მალაის და ზონდის კუნძულების გაუვალ ტევრებში. საერთო შეხედულებით, უჯიშო შინაური ქათმებისათვის დამახასიათებელი მოქნილი მოძრაობით, გამხდარი აგებულებით ისინი ძალიან ჰგვანან ჩვენს შინაურ ქათმებს. ოღონდ, რასაკვირველია, ყველა მათგანი კარგად ფრინავს. შინაური ქათმებისაგან განსხვავდებიან ყრუ ყიყინა კაკანით, რაც სრულიად არა ჰგავს ჩვენი მამლის ყივილს.

მრავალი საუკუნე მონადრომა ადამიანმა გარეული ქათმის მოაშინაურებას და მართლაც განსაცვიფრებელ შედეგებს მიაღწია, რომლებიც ასე ნათლად ლაპარაკობს საბჭოთა აგრობიოლოგის მტკიცების სისწორეზე იმის შესახებ, რომ გარემოს, რომელიც გარს არტყია ადამიანის მიერ აღსაზრდელ მცენარესა თუ ცხოველს, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს.

ადამიანმა მრავალი წლის განმავლობაში ბევრი სხვა-
სხვა ქათმის ჯიში გამოიყვანა, რომელთა შორის ზოგჯერ
ბი, როგორცაა: კოხინკინები, ბრამები, ლონგრმანები, როდ-
აილანდები და სხვა, მეტად დიდტანიანებია, ფრენა სრულიად
არ შეუძლიათ და ვერც გასძლევენ ადამიანის მოვლის გარე-
შე: სხვა ჯიშის ქათმები — მეკვერცხეები წონითაც და სი-
დიდითაც უფრო ნაკლებია, ვიდრე სახორცე ქათმები, მაგრამ
ამ ძვირფას ქათმებს ადამიანი არ უშვებს საქათმიდან და მათ
არ უხდებიათ ცხოვრება ბუნებრივ პირობებში, რომ ფრენას
მიეჩვიონ.

სამაგიეროდ უჯიშო, პატარა ქათმები, მოქნილად რომ
მოძრაობენ უსურის მხარეში, ყაზახსტანსა და ამიერკავკა-
სიაში, რომლებიც თავისუფლად არიან გაშვებული სოფლად,
საკვების ძებნაში ადამიანის საცხოვრებელ ადგილს ხშირად
დიდ მანძილზე სცილდებიან, სადაც მათ საფრთხე ელით
მტაცებელთაგან: მალე გაიხსენებენ ხოლმე შთაშობავლობით
რეფლექსებს, მყისვე გაველურდებიან და, უპირველესად
ყოვლისა, ეჩვევიან ფრთების კარგად გამოყენებას, რაც ქათ-
მის ხორცის მოყვარულ მტაცებელთა კბილებისა და სხვა ფა-
თერაქისაგან იცავს მათ.

თანდათან, ბუნებრივი შერჩევის გზით, რომლის დროსაც
იღუპებოდნენ ისინი, რომლებმაც სრულიად არ იცოდნენ
ფრენა, ან ცუდად დაფრინავდნენ, ცოცხალი რჩებოდნენ და
მრავლდებოდნენ მხოლოდ სავსებით გაველურებულნი, საუ-
კეთესო მფრინავნი, ჩემი „თეთრი ხოხობის“ მსგავსად, რომე-
ლიც მეც კი, ძველ მონადირეს, ნამდვილ ხოხობში ამერია.

ამ დღეს ერთი ნამდვილი დედალი ხოხობი და ორი ტყის
ქათამი მოვკალი, თუ არ ჩავთვლით „თეთრ ხოხობს“, რომ-
ლის ფიტული დიდი ხანი ამშვენებდა ჩემს ოთახს.

ნამდვილი თეთრი ხოხობი — ალბინოსი კი მართლაც
მოკლეს ამიერკავკასიაში 1924 წელს. ყურნალი „სპორტი
და ნადირობა ამიერკავკასიაში“ ამის შესახებ ასე სწერდა:

„იანვრის შუა რიცხვებში სადგურ მეგამის ახლოს ნადი-
რობის დროს მდინარე მტკვრის პირას, საქართველოს მონა-
დირეთა კავშირის წევრმა ლ-მ მოკლა მეტად იშვიათი ხოხო-

ბი — ალბინოსი, რომელიც, მონადირის გადმოცემით, სწორედ
ლიად თეთრი იყო.

მეცნიერებისათვის სამწუხაროდ და ამ შეუგნებელი მონადირის სამარცხვინოდ, იშვიათი ხობობი მან შეწვა და შეჭამა, ნაცვლად იმისა, რომ ამ საინტერესო ფრინველის ფიტულს საქართველოს მუზეუმი დაემშვენებინა“.

ექსპონატებით მდიდარ მოსკოვის დარვინის მუზეუმში და ორჯონიკიძის სამხარეო მუზეუმში წარმოდგენილია სხვადასხვა სახის ალბინოს ფრინველების საუკეთესო ეგზემპლარები, მაგრამ იქ, როგორც მახსოვს, არ არის ალბინოსი ხობის ფიტული.

იმედი უნდა ვიქონიოთ, რომ პირველ შემთხვევისთანავე, ახალგაზრდა საბჭოთა მონადირეები, როდესაც ასეთ იშვიათ ფრინველს მოკლავენ, მუზეუმს გადასცემენ მას მეცნიერული მიზნებისათვის.

მებობრისადმი
მიწერილი წერილიდან

(ფანტასტიკური მოთხრობა)

„...როდესაც მე აქეთ წამო-
სასვლელად ვემზადებოდი, ოც-
ნებაც კი არ შემეძლო იმ ნადი-
რობაზე, რაც აქ, მზიურ საქარ-
თველოში, ნამდვილად ვნახე და
განვიცადე. ვერ წარმომედგინა,
თუ ამ დალოცვილ ქვეყანაში
ამდენი ნადირ-ფრინველი იქნე-
ბოდა, თუ ამდენ სხვადასხვა სა-
ხის, განსაცვიფრებელი სილამა-
ზის ფრინველსა და მხეცების

საკვირველ თავისებურებას წაეაწყდებოდი... თუ გინდა ავი-
ლოთ მშვენიერი ღურაჯები, რომლებიც მე ბლომად დაეხო-
ცე... თუმცა სჯობს თანამიმდევრობით ავწერო, თუ როგორ
გავატარე ეს ზღაპრული ოცი დღე.

თბილისში 28 ოქტომბერს ჩამოვედი. როგორც იცი, თან
ჩემი „კარო“ ჩამოვიყვანე. ორ დღეში სერიოზული, ნამდვი-
ლი ნადირობის სეზონი იხსნებოდა. მწყერს ის-ის იყო გა-
დაფრენა დაემთავრებინა. ამბობენ, ძლიერ ბევრი იყო. მო-
ნადირეები თურმე ვაზნების დატენასა და თოფის გაწმენდას
ვერ ასწრებდნენ, მთელ დღეებს მინდვრად ატარებდნენ. შენ
ზომ იცი, რომ მე არც მწყერი, არც ოქტომბრის შუა რი-
ცხვებში გადამფრენი ტყის ქათამი, არც კაკაბი, არც გნოლი და
არც კურდღელი, რომელიც აქ ყოველი ფეხის ნაბიჯზე გვხვდე-
ბა, არ მაინტერესებდა. ყველა ეს ნადირი მე ბევრი მიხოცია,
ამით აღარა ვარ ახლა გატაცებული. მე რაღაც ახალი შთა-
ბეჭდილება მინდოდა მიმელო და სწორედ ეს სურვილი აქ
შემისრულდა ისე, რომ ოცნებაც კი არ შემეძლო.

სიმართლე უნდა გითხრა, რომ ალბათ მთელ დედამიწაზე არ მოიძებნება ისეთი სტუმართმოყვარე ხალხი, როგორც ჩართველებია, განსაკუთრებით კი ქართველი მონადირეები. სიტყვებს ვერ ვნახულობ, რომ გადმოგცე, როგორი სიხარულით მიმიღეს მათთვის სრულიად უცნობი ადამიანი, როგორი სიამოვნებით მომცეს ნადირობის ნებართვები და საგზურები საქართველოს ყველა სანადირო ბაზაში, როგორ მელოლიავებოდნენ და თავს მევლებოდნენ, როგორ მღებულობდნენ და პატივსა მცემდნენ სანადირო ადგილებზე!

დიახ, ეს იყო დაუფიწყარი, მეხსიერებიდან წარუხოცელი დღეები.

პირველად კახეთისაკენ, მდინარე იორზე გამაგზავნეს. მე იქ, ალანდარად წოდებულ ადგილში, იმდენი ღურაჯი და ხობი ვნახე, რომ რამდენიმე საათში ნადირობის დაწესებული ნორმა შევასრულე — თხუთმეტი ღურაჯი და ათი ხობი ავიღე. მეორე დილას კი ნორმა გავიმეორე ძალიან ადრე, რომ იტყვიან, გაეძეხი და დავტკბი ამ მშვენიერი ნადირობით.

ჩემ „ქაროს“ ხშირად თავგზა ებნეოდა ამდენი ფრინველის დანახვით და ვერ ასწრებდა ულამაზესი ნაბულების გაკეთებას ხან ხობობსა და ხან ღურაჯზე. ჯერ, ჩემდა სამარცხვინოდ, ზორბად ვაცილე და ათიოდე ღურაჯი სუფთად გავუშვი, თუმცა ისე თანაბრად და ნელა მიფრინავდნენ, რომ ბრაზით ვსკდებოდი. მეტად კი ვღელავდი, როდესაც ნაბულიდან კაკანითა და ხმაურით ამოფრინდებოდა ხოლმე ულამაზესი მამალი ღურაჯი, ხან ვჩქარობდი და თითქმის იქვე, ცხვირწინ ვესროდი, ან კიდევ ვიბნეოდი და შორს ვუშვებდი. მალე მივეჩვიე ამ ჩემთვის უცხო ფრინველს და უკეთ დავიწყე სროლა.

ხობებში ხომ ისეთი ვახვახითა და ფრთების ტკაცუნით ამოვარდებიან ხოლმე ბუჩქებიდან, რომ გეგონებათ ზეცა ჩამოინგრაო. პირველად დაუმიზნებლად ვესროდი მამალ ხობობს გრძელ კუდში, ბუმბული ცვიოდა, ხორცი კი განაგრძობდა ფრენას.

ბოლოს მათაც შევეჩვიე. ამას გარდა, მახლობელ ტყეებში

ლიათ ესროლოთ, შემდეგ ჩვენს გამგეობაში გადაიხლით მოკლულთა საფასურს.

მე მაშინვე ბუჩქებს მივეფარე. მასპინძელი ჯერ ნელა წავიდა გვერდზე, შემდეგ კი შორიდან დაუარა თავი კენგურუს ერთ ჯგუფს და ძალიან მოხერხებულად გამორეკა ჩემკენ გრძელკუდა მბტუნავეები, რომლებიც მოხდენილად გაურბოდნენ მას...

თოფში მსხვილი საფანტი ჩავდევი.

ჩემს ახლო გარბენილი ხუთი კენგურუდან მე ერთი დიდი მამალი წავაქციე და ბუჩქებიდან გამოსვლა დავაპირე, რომ შალტამიდან რაღაც ხმაურობა მომესმა და ჩემ წინ სამი სირაქლემა გამოვარდა. თოფის გამართვაც კი ვერ მოვასწარი, რომ ფრთებგაშლილი უცხო ფრინველები გაიქცნენ და ტყეს შეეფარნენ.

ბუჩქებიდან ხობბები ზედიზედ ამოდიოდნენ, მოურიდებლად დახტოდნენ კურდღლები... მაგრამ მე მათ ყურადღებას აღარ ვაქცევდი, ისე ვიყავი გატაცებული უნახავი ნანადირევით.

ბედნიერი არიან ქართველი მონადირეები, რომლებსაც ნადირის ასეთი სიმდიდრე შეუქმნიათ! მათთვის საჭირო არ არის ცხრამთას იქით წასვლა, რომ ინადირონ კენგურუზე, გარეულ ინდაურზე, ლამაზ იტაგანზე და სხვა ეგზოტიკურ ნადირზე.

საქართველოს ბუნება საშუალებას იძლევა მოშენდეს აქ თითქმის მთელი დედამიწის ნადირი. სამონადირო მეურნეობის ჭკვიანურმა მოვლამ საქართველოს სანადირო სანახები სხვადასხვა სახის ნადირით აავსო.

საკმარისია გითხრა, ჩემო ძვირფასო, რომ კახეთსა და ბორჩალოში გამრავლდა ამერიკული მთახვი. ტყეები აივსო უსურის ენოტით, ალაზანზე, ხრამზე, ალგეთზე და სხვა მდინარეებზე გამრავლდა ამერიკული წაენა. ბორჯომის ტყეებში ბევრია ციმბირის ციყვი, ყრუანჩელა, რიაბჩიკი, კავკასიური კეთილშობილი ირმის ჯოგები, კლდეებში დანავარდობენ ჯიხვები და არჩვები, ხოლო დაბლობ ტყეებში — ირემალაღები.

დავიღალე სანადირო თავგადასავლისა და განცდების აღწერით, მაგრამ მერწმუნე, რომ მთაში ჯიხვებს, არჩეულნი იტიგანებზე ნადირობას, რომელიც მე ეს-ეს არის გამოვცადე, ვერავითარი სხვა ნადირობა ვერ შეედრება. ამ ნადირობის შესახებ, როდესაც გნახავ, დაწვრილებით გიამბობ. ახლაც კი ორიოდ სიტყვას გეტყვი იმის შესახებ, თუ როგორ მიღწიეს ქართველმა მონადირეებმა ამ აურაცხელ სანადირო სიმდიდრეს.

ყველა სანადირო სანახები აქ ცალკე მონადირეთა საზოგადოებებს ეკუთვნის, რომლებიც დიდი მონდომებით აწარმოებენ თავიანთ სანადირო მეურნეობებს. ტყავში ძვრებიან, რომ გამოირჩეოდნენ თავისი წარმატებებითა და სხვებს სჯობნიდნენ.

გარდაბნულ მონადირეებს, როგორც ამ წერილიდან ჩანს, რაღაც ზღაპრული სანადირო მეურნეობა აქვთ. აღწერილის გარდა მათ შეუძლიათ ინადირონ კაკაბზე მონასტრის ქედებში და წყლის ფრინველებზე ჯანდარის ტბაზე. ნახშირგორაში, თბილისის თითქმის გარეუბანში, ისეთი მეურნეობაა მოწყობილი, რომ უთვალავადაა გამრავლებული ვნოლი, კაკაბი და კურდღელი, აუარებელია მელა. ქუთაისის რაიონში მშვენივრად გავრცელდა ხალებიანი ირემი, აჯამეთის ნაკრძალში გამრავლდა კოლხიდის ხოხობი. ქობულეთისა და ჩაქვის ჩაის მეურნეობები ხოხობით გაივსო, დასავლეთ საქართველოსა და აფხაზეთის წყალსატევებში ათეული ათასობითაა ძვირფასი ნუტრია, მთის მდინარეების პირებზე ცხოვრობს ამერიკული წავეანა, დაბლობის ბუჩქებში კი აქაც, სამურზაყანოში, აუარებელი ღურაჯია. განსაკუთრებით ბევრი სათქმელი მაქვს აფხაზეთზე, მაგრამ ამის შესახებ შემდეგ წერილში... რამდენი ახალი განცდა მომელის კიდევ, რამდენი ახალი სახის ნადირსა და ფრინველს უნდა ვესროლო საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, არ ვიცი. ზოგჯერ მგონია, რომ ყველაფერ ამას სიზმარში ვხედავ, მაგრამ უფრო სწორია, რომ ეს რაღაც ზღაპრული სინამდვილეა“.

წერილის ბოლოში ზის თარიღი: 1965 წლის 25 ნოემბერი.

ჩვენ ნამდვილად არა გვჯერა, რომ ზუსტად ასეთი წესი
ლი როდისმე დაიწერება, რომ ზუსტად განხორციელდება
ავტორის თავხედური ოცნება, რომელმაც თავის თავს ნება
მისცა ფანტაზიას გაჰყოლოდა. მაგრამ დარწმუნებული ვართ,
რომ ჩვენი ახალგაზრდა ქართველი მონადირეები ამ თარიღი-
სათვის შესძლებენ მოაწყონ ჩვენს სამშობლოში ყველაზე
უკეთესი სანადირო მეურნეობები, მრავალი სახის და დიდი
რაოდენობის ნადირ-ფრინვლით თუ... თუ საბოლოოდ აღმო-
ფხვრიან ბრაკონიერობას, მინიმუმამდე გაანადგურებენ
მგლებს, ტურებსა და გარეულ კატებს. თუ თვითელი მათ-
განი ზუსტად დაიცავს ნადირობის დადგენილ ვადებსა და
წესებს, თუ გაამრავლებენ მიწერილ სანადირო მეურნეობე-
ბის რიცხვს და თვალისჩინივით მოუვლიან და განავითარე-
ბენ მათ მთელ საქართველოში...

სათაფლია

ქუთაისელებს სრულიად აღა-
რა აქვთ სანადირო ადგილი.
ჩემს დროსაც კი ლამაზი და
მოხერხებული მდებარეობის
ტყეები და სანახები უსიცო-
ცხლო იყო, ნადირი აღარსად ჩან-
და, იგი დიდი ხანია განადგუ-
რებული იყო ადგილობრივი
მონადირეებისაგან.

მხოლოდ გაზაფხულზე და
უმთავრესად შემოდგომაზე ახ-

ლო მდებარე ტყეებში მრავლად გამოჩნდება ხოლმე ტყის
ქათამი.

ამ საუცხოო გრძელნიკარტა ფრინველის საძებნელად ხში-
რად გავდიოდი ხოლმე ქუთაისში ცხოვრების დროს, გარს
ვუვლიდი ქალაქის გარშემო მდებარე ტყეებსა და ბუჩქნარებს.
ერთ-ერთი ასეთი ხეტიალისას შემთხვევით შევხვდი სათაფ-
ლიას ნაკრძალის დირექტორს პ. ჭაბუკიანს და მისი წყალო-
ბით გავეცანი ამ ადგილების უძვირფასეს ბუნებრივ განძს,
რომელსაც სათაფლიას მთა ინახავს.

ბაგრატის ტაძრის ნანგრევებიდან ორი საათის სავალზე,
დაახლოებით ხუთი კილომეტრის მანძილზე ქალაქიდან, ძევს
ეს საინტერესო მთა.

სამწუხაროა, რომ საქართველოში ბევრი არ იცნობს მშობ-
ლიური ბუნების ამ განსაცვიფრებელი ძეგლის გეოლოგიურ-
პალეონთოლოგიურ სიმდიდრეს, ჩემს დროში იგი არასაკმა-
რისად იყო გამოკვლეული და შესწავლილი. ეს განძეული კი
სულ ახლოა საქართველოს მეორე ინდუსტრიულ და კულტუ-

რულ ცენტრთან — ქუთაისთან, საკავშირო მნიშვნელობის კუ-
 რორტთან — წყალტუბოსთან, იგი მართლაც რომ საინტერესო
 ადგილს წარმოადგენს ტურიზმისა და მეცნიერული გამოკვლე-
 ვებისათვის და, ბუნებრივია, განსაკუთრებულ ყურადღებას
 მოითხოვს.

სათაფლიას მთა ეგრეთ წოდებულ ურგონული კირქვები-
 საგან შედგება და შიგ ერთი დიდი და ორი პატარა კარს-
 ტული გამოქვაბულია.

მთას სახელად სათაფლია ეწოდა იმიტომ, რომ მის სამ-
 ხრეთ კირქვის კარნიზებში ბევრი გარეული ფუტკარი ბუ-
 დობდა, რომელთა ნაწილი ახლაც არის იქ შემორჩენილი. აქ
 თაფლს იღებდნენ და აქედანვე წარმოსდგა მთის სახელიც —
 სათაფლია.

მთის სხვა ფერდობებზე ახალგაზრდა ფოთლოვანი ტყეა
 ამოსული, სადაც უმთავრესად წაბლი ხარობს. აქ არის სხვა
 საინტერესო ჯიშებიც, მათ შორის ბზა და ურთხმელი.

მთავარ გამოქვაბულში შესასვლელი მთის ჩრდილოეთ
 ფერდობზე მდებარეობს. ფერდობი თავდება მოზრდილი
 მწვანე მინდვრით, რომელსაც გარს შემორტყმია ლამაზი გო-
 რაკები (ვფიქრობ, ეს აქ ოდესღაც ამოხეთქილი ვულკანის
 ყელი უნდა იყოს).

გამოქვაბულში შესავალი შავად გამოიყურება, იგი კლი-
 ტედადებული დიდი რკინის კარით არის დაცული. მხოლოდ
 დირექტორის შემთხვევითი შეხვედრის წყალობით შევიძლი
 დამეთვალეობინა იგი.

ორი ჩირაღდნებით შეიარაღებული დარაჯის თანხლებით
 გამოქვაბულში შევედით. ჩირაღდნები მკრთალად გვინათე-
 ბენ გზას. ვიწრო ორმეტრიანი შესასვლელიდან სველი ხის
 კიბით სამი მეტრით ძირს ჩავდივართ.

გამოქვაბული აქ შესამჩნევად ფართოვდება, საშუალო
 ნაწილის ჭერი კი თითქმის ოცი მეტრით ზემოთ იწევს. ჩვენ
 სველ ტერასებს მივყვებით პატარა მდინარის ხან მარცხენა
 და ხან მარჯვენა ნაპირზე, რომელიც გამოქვაბულის შუა-
 გულში მიჩუხჩუხებს და შემდეგ მის მარცხენა განშტოებაში
 იკარგება.

ვჩერდები. მხედველობას ძალას ვატან. განცვიფრებული ვარ უჩვეულო სურათით, სანახაობის სილამაზითა და მკაცრ ნალობით.

ჭერში ჩამოკიდებულია ზოგან გრძელი და ზოგან მოკლე კირქვის ლოლუები — სტალაქტიტები. დასაბამიდან ჩამოწვეთავს მათზე კირქვანატარი სქელი მოთეთრო წყლის წვეთები, ნელა, საუკუნეების მანძილზე შეუმჩნევლად მატულობენ და სქელდებიან სტალაქტიტები.

ზოგიერთი ლოლუების ბოლო მოტეხილია, მიზეზი თოფის ან რევოლვერის ტყვიაა, რომელიც შეუგნებელ ადამიანს უსროლია. უძვირფასესი მსხვილი სტალაქტიტები, რომელთა შექმნას ბუნებამ მილიონი წლები მოანდომა, დამახინჯებულია ერთ წამში ვიღაც უღირსი ადამიანისაგან! სწორედ ასეთი ვაი მნახველებისაგან იცავენ რკინის კარები ამ უძვირფასეს ძეგლს.

თხუთმეტი მეტრის იქით კიდევ უფრო დიდ ბუნებრივ დარბაზში მივდივართ. მის ჭერში უფრო ლამაზი და მსხვილი სტალაქტიტები ჰკიდია, მათ შორის სხვადასხვა ფორმის პატარა ნამატები ჩაჰკვირან ერთმანეთს. ქვევიდან, მიწიდან კი სტალაქტიტებისაკენ მიიწევენ წვერწაწვეტილი სტალაგმიტები, უერთდებიან მათ და რაღაც ზღაპრულ სვეტებს, ქონგურებს, ფანტასტიკურ ქანდაკებებს ქმნიან. გამოქვაბულის კედლების გასწვრივ თითქოს ერთბაშად გაქვავებულან კალციტის ნაკადები და ჩანჩქერები. ისინი არ მოძრაობენ, მაგრამ უძრავნი ცოცხლობენ.

მთელ თავის სიგრძეზე გამოქვაბული წარმოადგენს ულამაზესი ჩუქურთმებით მორთულ დარბაზებს და ნათლად გვიჩვენებს ბუნების უდიდეს ხელოვნებას, რომლის წინაშე დიდხანს ჩერდება განცვიფრებული მნახველი...

გამოქვაბულის დათვალიერების შემდეგ სათაფლიას მთის დასავლეთ კალთაზე გამოვედით, რომელიც სოფელ გუმბრისაკენ ეშვება. აქ მე ბუნების მეორე ძვირფასი განძი ვნახე, — ეს არის იშვიათი, განსაცვიფრებელი, საქართველოში პირველად აღმოჩენილი ცარცის პერიოდის გადაშენებულ ქვეწარ-

მავალთა — უზარმაზარი ჯოჯოების ერთ-ერთი ოჯახის დინოზავრების წარმომადგენელთა ნაკვალევი.

მრავალი მილიონი წლის წინათ ჩვენ დრომდე, მაშინდელ ცხელ ტროპიკულ ჰავაში, პალმებსა და შესაფერ მცენარეულობათა შორის, ახლანდელ ქუთაისის რაიონში ცხოვრობდნენ სხვადასხვა სიდიდისა და ცხოვრების სხვადასხვა პირობებს შეგუებული, შემდეგში გადაშენებული ჯოჯოები, დინოზავრების მრავალრიცხოვანი ოჯახიდან. მათ შორის იყვნენ პატარა ტანის მტაცებლებიც და უზარმაზარი, ათმეტრიანი სიმაღლის ბალახის მძოველი იგუანოდონებიც, რომლებიც მოუქნელი უკანა ფეხებით დახტოდნენ იმ ადგილებში, სადაც ახლა მე დავაბობტებდი ჩემი სანადირო წალებით.

მღელვარებამ მოიცივა მთელი ჩემი არსება, როდესაც მრავალი ათეული მილიონიანი წლების სიძველეს დავცქეროდი, თითქოს შიშის გრძნობა გიპყრობს, როდესაც იმაზე ფიქრობ, თუ როგორი იყო პირველყოფილი დედამიწისა და მისი პირველი ცოცხალი არსებების ცხოვრება.

აქ პირველყოფილ ცხოველთა ნაკვალევი აღმოჩენილია 1933 წლის იანვარში, შემთხვევით გადარეცხილი კირქვის ნიადაგზე პ. ჭაბუკიანის მიერ.

პროფესორ ა. ჯანელიძის სკოლის მეცნიერმა მუშაკებმა ნ. კანდელაკმა და გ. ძოწენიძემ დაასკვნეს: „კვალთა საერთო მოყვანილობა და მისი განლაგება გვაფიქრებინებს, რომ ისინი იანგუანოდონებს ეკუთვნის“.

მეცნიერთა აზრი მხოლოდ ცხოველის სახეობას ეხება და საეჭვოდ არ ხდის იმ გარემოებას, რომ ეს არის ცარცის პერიოდის რომელიღაც ჯოჯოეულის მიერ დატოვებული ნატერფალი. შემდგომი გამოკვლევები ალბათ უფრო ნათლად განსაზღვრავენ ჯოჯოთა იმ ჯიშს, რომლებმაც აქ, სათაფლიას დასავლეთ ფერდობზე, საუკუნეებს დაუტოვეს თავიანთი სადარბაზო ბარათი.

პირველად დინოზავრთა ნაკვალევი აღმოჩენილი იყო ნალექი კირქვის ერთ პატარა ნაკვეთზე, რომლის სიფართო ოცდახუთ კვადრატულ მეტრს უდრის, მეორე მცირე ნაკვეთი

ნაკვალევით აღმოჩენილია უფრო გვიან*. ნაკვალევით მოადგენს აშკარა ჩაღრმავებებს, დამჩნეულს, შესაძლებელია, ჯოჯოების კუდის ბოლოთი, ან გრძელი დეზით, რომელიც ზოგიერთ სახეობას მეოთხე თითზე ჰქონდა.

„სულ, როგორც ჭაბუკიანმა დამარწმუნა, ორივე ნაკვეთზე სხვადასხვა ზომის სამოცამდე ნაკვალევია აღმოჩენილი“. არის ნაკვალევი, რომელსაც თვრამეტი სანტიმეტრი სიგრძე და თხუთმეტი სიგანე აქვს, არის აგრეთვე ნაკვალევი, რომელსაც ოცდათექვსმეტი სანტიმეტრი სიგრძე და ოცდათორმეტი სიგანე აქვს. ცხოველის ნაბიჯის სიგრძე სამოცდაათ სანტიმეტრს უდრის, ზოგან კი 110 სანტიმეტრს აღწევს.

საფიქრებელია, რომ აქ გიგანტური ჯოჯოების, იანგუანოდონების მთელ ოჯახს გაუვლია. სადაც იყვნენ დიდებიცა და პატარებიც.

უფრო დაწვრილებით ეს ნაკვალევი შესწავლილია ჩვენი საუკუნის ორმოცდაათიან წლებში გეოლოგიურ-მინერალოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატის ლ. გაბუნიას მიერ. მას გაუგრძელებია მოედნის გაწმენდა სილისაგან და ნაკვალევის ორი შრე აღმოუჩენია: ქვედა შრეზე აღმოჩენილია კარგად დატყობილი მრავალი მცირე ნაკვალევი, ხოლო ზედა შრეზე ცამეტი მსხვილი ნაკვალევი.

მკვლევარის აზრით, ქვედა შრეზე აღმოჩენილი ნაკვალევი ოთხფეხა დინოზავრისაა, რომელსაც ძლიერ დამოკლებული წინა თათები ჰქონდა. იგი უმეტეს შემთხვევაში სამი თითის, ხოლო იშვიათად ოთხი თითის კვალს ატარებს. ნაკვალევი 25 ცალ თითზე მოსიარულე მცირე მტაცებელ დინოზავრს ეკუთვნის. ხოლო ზემო შრის ნაკვალევი პირველისაგან განსხვავდება ფართო მრგვალი მოხაზულობით, რომლებიც არ არის კარგად შენახული. მკვლევარი ფიქრობს, რომ ისინი ეკუთვნიან ნახევრად თითებზე მოსიარულე ბალახისმძოველ დინოზავრებს — იანგუანოდონებს.

ნაკვალევთა მოხაზულობა გვაფიქრებინებს, რომ მხეცებმა

* მსგავსი ნაკვალევი კიდევ უფრო გვიან იმავე პ. ჭაბუკიანის მიერ აღმოჩენილია თვით ქალაქ ქუთაისის ფარგლებში მდ. რიონის კალაპოტის ჯირქვიან სიბუხეზე. (ვ. ბ.).

იგი წყლით დაფარულ ნიადაგში დატოვეს. ეს აზრი მით უფრო საფუძვლიანია, რამდენადაც ყველაფერი ადასტურებს იმ გარემოებას, რომ სათაფლიას მთის დინოზავრები ცხოვრობდნენ სწორედ მაშინდელი მცირეწყლოვანი ზღვის ნაპირებზე, რომელიც ამ რაიონს ფარავდა. მათი ნაკვალევი კი სწორედ ზღვის ნალექებზე არის დატოვებული.

მეცნიერება ჯერ ნაკლებად იცნობს იმ გარემოს, რომელშიც ეს უხსოვარი დროის ცხოველები ცხოვრობდნენ. გაურკვეველია აგრეთვე დინოზავრების ყველა სახეობა ერთსა და იმავე დროს ცხოვრობდა, თუ სხვადასხვა დროს, ან როგორი დამოკიდებულება იყო მათ შორის.

თუმცა ეს არ გვართმევს ჩვენ, უბრალო მომაკვდავებს, უფლებას, ვიოცნებოთ და წარმოვიდგინოთ პირველყოფილ ცოცხალ არსებათა ცხოვრების სურათი ახლანდელ ქუთაისის რაიონში, წარმოვიდგინოთ, თუ როგორ დატოვეს აქ სამახსოვროდ თავიანთი ნატერფალი დინოზავრებმა.

... ამწვანებული, გარეული ფუტკარის საყვარელი ადგილის, აყვავებული სათაფლიის მთის ნაცვლად აქ დიდი ვულკანი მოქმედებს, გადმოდის გავარვარებული წიაღვარი; ცად იტყორცნება ქვები, ჰაერი გაქლენთილია გამდნარი ქვიშითა და ფერფლით, დუღს და ქაფდება ცხელი ზღვა. მეზობელი ტყეებიდან გამორბის დინოზავრების მთელი ოჯახი, რომ თავს უშველოს, გადაურჩეს ვულკანის ყელიდან ამოხეთქილ წიაღვარს...

აქ მომხდარი ამბების უფრო ზუსტი და ნამდვილი სურათის დახატვა და ამ ნაკვალევის წარმოშობის ახსნა მხოლოდ ჩვენს მეცნიერებს შეუძლიათ. მაგრამ პირველად ყოვლისა მათ უნდა მიიღონ ზომები, რომ სამუდამოდ ხელუხლებლად შეინახონ ეს იშვიათი განძი, უფრო მეტად გაწმინდონ სილისაგან ახლო მდებარე კირქვის მოედანი, სადაც ექვს გარეშეა კიდევ იქნება ჯერ აღმოუჩენელი კვალი, არსებული კი უნდა დაცულ იქნას ნიაღვრებისა და ბუნების სხვა მოვლენებისაგან.

სათაფლიას მთიდან რიონის დაბლობის საუცხოო სურათი იშლება: აქედან სჩანს გუმბრი, კურორტი წყალტუბო, ხვა-
22. ე. მარკოვი.

მლის მთა, მრისხანე ნაქერალა, მათ მიღმა კი თოვლიანი დი-
დი კავკასიონი, სვანეთის თოვლიანი მთები, მრისხანე უძველესი
სასტიკი თეთნულდი და სხვა მყინვარები...

მხოლოდ პირადად ნახვის შემდეგ შეიძლება შეაფასო ის
დიდი მნიშვნელობა და განძი, რომელსაც სათაფლიას მთა
წარმოადგენს. საქართველოს მეორე ინდუსტრიული ცენტ-
რის, ქუთაისის გვერდით მოთავსებული ბუნების ეს დაუფა-
სებელი ძეგლი განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს. იგი
უნდა გახდეს ჩვენი მეცნიერების გამოკვლევის საგნად და
გადაიქცეს ჩვენი ტურისტების ერთ-ერთ საინტერესო სამო-
გზაურო ადგილად.

დაუვიწყარია სათაფლიის მთაზე მიღებული შთაბეჭდი-
ლება!

ფარშავანები

ეს იყო დიდი ოქტომბრის რევოლუციამდე.

ერთ დღეს ქუთაისში ნადირობიდან ვბრუნდებოდი.

ჩემი მეეტლე სოფელ ტყაჩირში შეჩერდა, ცხენებისათვის რომ საკვები მიეცა და თვითონაც შენაყრებულიყო. ეტლი ერთი ნაცნობი კაცის ეზოში დააყენა, ტოტებგადაშლილი ცაცხვის ჩრდილში.

ცხენები ისვენებდნენ, თან ხარბად ახრამუნებდნენ თოფრებში ჩაყრილ სიმინდს. მეც ვისარგებლე ამ შემთხვევით, საგზაო საუზმე ამოვიღე და იქვე ეტლში შევუდექი ჭამას.

ჩავიდევი ლუკმა პირში თუ არა, უცნაური ხმაური მომესმა, ბუჩქებით მოღებული ეწერის, თუ უპატრონოდ მიტოვებული ბალის მხრიდან ჯარად გამოჩნდნენ მოზრდილი, მაგრამ თავწვრილი და გრძელკუდიანი ფარშავანები.

გამიკვირდა, ისე ლამაზად მოირწეოდნენ, თან ყველაფერს ჰქეჩავდნენ გზადაგზა, ყველგან იხედებოდნენ, იქნებ რამე საკენკი ვიპოვოთო. ასე მიდიოდნენ ეზოსკენ.

წინ ბაჯბაჯითა და რხევით გამორბოდა შვიდიოდე ულამაზესი მამალი ფარშავანგი, რომლებსაც ფრთები და გრძელი კუდეები ლამაზად დაეწყოთ, წვრილ კისერს კი წარმტაცი ფერის ბუმბული უმშვენებდათ. კისერი კობწიად მოედერებინათ და ასე მოიჩქაროდნენ ძველისძველი ორსართულიანი სახლისაკენ.

მეორე სართულის აივანზე გამოჩნდა შავებში გამოწყო-

ბილი მოხუცი ქალი, რომელიც ნელა დადიოდა მოაჯირის
 გასწვრივ, თან მალლიდან ნელ-ნელა ყრიდა სიმინდს.

მამალ ფარშევანგებს კვალდაკვალ მოჰყვებოდნენ დედ-
 ლები და სხვადასხვა ასაკის ჭუკები. ისინი ეზოში შემოვი-
 დნენ თუ არა, აქეთ-იქით გაიფანტნენ, სახლისაკენ გაიქცნენ
 და შეუდგნენ დედაბრის მიერ გადმოყრილი ოქროსფერი
 მარცვლების კენკვას. მამლებმა კი ფრთები განივრად გაშა-
 ლეს; სწრაფად ავიდნენ აივანზე, დედაბერთან და მისი ხე-
 ლიდან მიიღეს თავიანთი ულუფა.

მერე მობრუნდნენ, დარბაისლურად ჩამოსხდნენ მოაჯირ-
 ზე, ერთმანეთის გვერდით, ხარის თვალისოდენა წინწყლე-
 ბით დამშვენებული გრძელი კუდები ეზოსაკენ გამოჰკიდეს
 და ნისკარტებით დაუწყეს დალაგება აქა-იქ აბურძგვილ ლა-
 მაზ ბუმბულს.

მოხუცი შავ მოჩვენებასავით დადიოდა მათ შორის და
 ხან ერთს, ხან მეორეს თავზე უსვამდა გამხდარ ხელს.

რამდენიმე ფარშევანგი აფრინდა და ცაცხვის ტოტებზე
 ჩამოჯდა; დანარჩენები ეზოში გამოედევნენ ერთმანეთს, რა-
 ლაც არასასიამოვნო, მკვახე კაკანით.

თვალდაჭყეტილი შვეცქეროდი ამ უცხო სანახაობას და
 ვტკბებოდი.

„სადა ვარ? საქართველოში, თუ სადმე სხვაგან, ზღაპ-
 რული ფრინველების ქვეყანაში, ინდოეთში? საიდან მოვიდა
 აქ ამდენი ფარშევანგი?“ — გაოცებით ვფიქრობდი გუნებაში.

მზე ჰორიზონტს უახლოვდებოდა. მისი უკანასკნელი სხი-
 ვები ოქროსფრად ავარაყებდა მოაჯირზე ჩამომჯდარი ფრინ-
 ველების ისედაც ზღაპრული ფერადებით მოქარგულ ტანსა-
 ბურველს. ფანტასტიკურად მეჩვენა ის საოცრად ჩამომხმარი,
 შავებში გამოწყობილი დედაბერი.

მართლაც, რაღაც ზღაპრული მოლანდება იყო ეს!

„ჰო, დიახ! ზღაპარია ნამდვილად!“ — კვლავ გამიელვა
 თავში.

ჩემს გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა არა მარტო იმ
 ოჯახში, არამედ მთელ სოფელში ასეთი სურათი ვნახე.

ფარშავანგები იყვნენ ყველგან, ეზოებში, თემშარაზე, ერსა თუ ბაღჩა-ბაღებში!

ისეთი შთაბეჭდილება შემექმნა, თითქოს სოფელ ტყაჩირის მთელი მოსახლეობა მხოლოდ ფარშავანგების მოშენებას მისდევდა, თითქოს სხვა საქმისა არა იცოდნენ რა.

იმ სოფელში სრულიად უცხო კაცი ვიყავი, პირველად მხოლოდ იმ დღეს ჩავედი, ისიც შემთხვევით და, ცოტა არ იყოს, მეუხერხულა კითხვა-გამოკითხვა, მაგრამ იმდენი ფარშავანგის ნახვამ იმერეთის ჩვეულებრივ სოფელში ისე გამაკვირვა, რომ სულაც აღარ მერიდებოდა.

მცირე ხანში მოხუცებისა და ამ ადგილების ისტორიის მცოდნე პირთა ნაამბობით თვალწინ გადამეშალა გადასული დროის შესანიშნავი ფურცლები.

უწინარეს ყოვლისა გამოირკვა, რომ სოფელ ტყაჩირში დასახლებული ყოფილან მხოლოდ თავადი აგიაშვილები, თუმცა არც მოსახლეობით, არც საქმიანობით და არც სიმდიდრით ისინი არაფრით არ გამოირჩეოდნენ იმ უბრალო გლეხებისაგან, რომლებიც მათ გარშემო მდებარე სოფლებში ესახლნენ.

სოფელ ტყაჩირში ფარშავანგების გაჩენის შესახებ უხუცესები ასეთ ამბავს ჰყვებოდნენ: ოდესღაც, თურმე, საქართველო თავისი ჯარით ეხმარებოდა ირანის შაჰს ინდოეთის წინააღმდეგ ომში. ქართველთა ჯარში მეომრად ყოფილა ვიღაც ტყაჩირელი თავადი აგიაშვილი... როცა ომი დამთავრებულა, იგი სამშობლოში დაბრუნებულა, ინდოეთიდან თან ჩამოუყვანია ფარშავანგები და, როგორც ტახტის ერთგულ მამულიშვილს; ეს ძვირფასი საჩუქარი იმერეთის მეფე სოლომონისათვის მიუერთმევია.

მეფე აღტაცებაში მოსულა ამ უცხო ძღვენით, მაგრამ როგორც გონიერსა და შორსმჭვრეტელ კაცს, უწინარეს ყოვლისა, უკითხავს: შეიძლება თუ არა ამ ფრინველის ხორცის ჭამაო? როცა მეფისათვის მოუხსენებიათ, რომ მოზრდილი ფარშავანგის ხორცი მაგარი და უგემურია, ხოლო ნორჩისა კი — პირიქით, სასიამოვნო, რბილი და გემრიელი საჭმელიაო, ძღვენი მომტანისათვის დაუბრუნებია, თან უბრძანებია: მხო-

ლოდ ამის მოშენებისათვის მოეკიდა ხელი, რათა უოველ-
წლიურად მეფის სუფრაზე მიეწოდებინა ნორჩი ფარშავანის
რბილი და გემრიელი ხორცი. იმავე დროს, მეფეს თავადი
აგიაშვილების მთელი მოდგმა იმ დღიდან გაუთავისუფლებია
ყოველგვარი გადასახადისაგან და მათთვის დაუქისრებია მხო-
ლოდ ფარშავანების მოშენება.

მას შემდეგ აგიაშვილების სამშობლო სოფელი ტყაჩირი,
თურმე, მხოლოდ ფარშავანების მოშენებას მისდევდა და,
როგორც იმავე უხუცესებმა გადმომცეს, აგიაშვილები ამ
ტრადიციას ბოლომდე მტკიცედ იცავდნენ...

ვერაფერს ვიტყვი იმაზე, თუ რამდენად სწორია ყველა-
ფერი ეს ისტორიულად, მაგრამ ვფიქრობ, ძირითადად მაინც
არ უნდა იყოს საფუძველს მოკლებული, ვინაიდან ამ ფრინ-
ველის ქართული სახელწოდება „ფარშავანგი“ ინდურად
ქდერს. ამიტომ საფიქრებელია, რომ ფარშავანები ჩვენში
მართლა ინდოეთიდან იყოს შემოყვანილი.

ჩვენს ქვეყანაში დიდი ხანია ამოწყდნენ მცონარა თავა-
დები და მეფეები...

დღეს ტყაჩირელებიც მზიური საქართველოს სხვა სოფ-
ლების კოლმეურნეებთან ერთად ბედნიერად ცხოვრობენ,
არავის უხდიან ხარკსა და ბეგარას, ჩაბმული არიან გმირუ-
ლი შრომის ფერხულში და ჰქმნიან სოციალისტური საზო-
გადოების დოვლათს. მაგრამ, ის კი არ ვიცი, თავიანთი წი-
ნაპრებივით ტყაჩირელები დღესაც მისდევენ თუ არა ფარშა-
ვანების მოშენებას!

ლებენდა გოლიათხო

— დალახვროს ეშმაკმა, ისევ წვიმს. — ჩამესმა ძილში ივან ანდრეევიჩის გაბზარული ბოღმანარევი ხმა.

თავიდან ნაბადი გადავიძვრე და ლოგინზე წამოვჯექი. კარის ღრიტეში ნისლიანი განთიადის ოდნავ შესამჩნევი სინათლე შემოდიოდა. ავდექი. გარეთ გამოვიხედე. მთებზე სქელი ღრუბლები ჩამოწოლილიყო, ღელეებ-

ში ანკარა მთის წყაროს ნაცვლად შოკოლადისფერი ღურღო მოდიოდა. ხეობებიდან სქელი ნისლი მოგორავდა და, როგორც სულარა, ისე ეფინებოდა არემარეს, ტყე აღარ ჩანდა, გადაუღებელი წვრილი წვიმა მოდიოდა.

თავს ზეგით ძალა არ არის, უნდა ითმინო!

მთაში ასეთი სიურპრიზები ხშირია და მონადირის ბედიც ამინდზეა დამოკიდებული.

ნისლსა და წვიმაში ყველაზე უფრო მამაცი მთიელიც კი ვერ გაბედავს კლდეებში წასვლას. ასეთი წინდახედულება მით უფრო ჩვენთვის, გამოუცდელი ქალაქელი მონადირეებისათვის, არის საეალღებულო.

მოსაწყენად მიიზღაზნება დღე. ლაყბობაში ვატარებთ დროს. გაწმენდილ თოფებს ხელახლა ვწმენდთ, — რა ვქნათ, სხვა საქმე არა გვაქვს. ხშირად გარეთ გამოვდივართ, მაგრამ ვერაფერს სანუგეშოს ვერ ვხედავთ: ისევ სქელი ღრუბლები, ისევ წვრილად წვიმს, ეტყობა, დიდხანს არ გამოიღარებს.

სალამოს ქოხში თითქმის მთელი იალაღი შეიკრიბა. ჩქარა და ჩუმად შექამეს მცირე ვახშამი — ხელდახელ ამოზე-

ლილი ღომი და მაწონი. მჭიდროდ შემოუსხდნენ გარშემო
ცეცხლს და ჩვენთან ერთად ჩამოსულ მუხაჯირს—მუხტარს
სთხოვეს დაპირების თანახმად ეამბნა მათთვის აფხაზების
საყვარელი ლეგენდა გოლიათ აბრსკილის შესახებ.

მუხტარი ნაქები იყო ძველი ლეგენდებისა და ხალხური
გადმოცემების თხრობაში.

ლეგენდა გოლიათი აბრსკილის შესახებ გავრცელებული
იყო ჩემს დროს მთელ აფხაზეთში. იგი არა ერთხელ მსმენია
მეც სხვადასხვა ვარიანტით.

სინამდვილეში ეს არის აფხაზური გადმოცემა ცნობილი
მითისა პრომეთეოსის შესახებ, იგი უფრო უახლოვდება მი-
თის ვარიანტს ქართველთა ამირანზე. ლეგენდა აფხაზეთის
ცხოვრების პირობებთან არის შეგუებული, მხოლოდ მას
აკლია გმირას დახასიათებისათვის საჭირო გამართულობა და
იდეოლოგიური სრულყოფა. გმირს უფრო მეტი უარყოფითი
თვისებები ახასიათებს, ვიდრე დადებითი, იგი არ წარმოად-
გენს ადამიანთა კეთილდღეობისათვის მეზობლის მამაც
სახეს, ისეთს როგორც არის ბერძნების მიერ კავკასიიდან
აღებული, თავისებურად გაგებული და იდეალიზირებული
მითი პრომეთეოსის შესახებ.

პრომეთეოსი გმირია, რომელიც ღმერთებს პირადი ინტე-
რესებისათვის კი არ ებრძვის, არამედ კაცობრიობის ბედნიე-
რებისათვის სტაცებს მათ ზეციურ ცეცხლს—ძლიერების, სი-
ცოცხლისა და უკვდავების, სიმართლისა და სრულყოფის
ემბლემას, უდიდეს ძალას ბუნებასთან საბრძოლველად.

სრულიად სხვაგვარად ჰყავთ წარმოდგენილი აფხაზებს
აბრსკილი: იგი არ იტაცებს ციდან ხალხისათვის საჭირო
ცეცხლს, მაგრამ როგორც პრომეთეოსი, ისიც ებრძვის ზე-
ცას ადამიანების ჩაგვრისაგან გასათავისუფლებლად, უმთავ-
რესად კი სახელგანთქმულია როგორც აფხაზეთის დამცველი
უცხოელ დამპყრობთაგან. ამ დამსახურებათა გამო აფხაზები
მიუტევენ მას ყველა იმ უარყოფით საჭიერს და ებრა-
ლებათ კიდევაც იმ მკაცრი სასჯელისათვის, რომელიც პრო-
მეთეოსის სასჯელს წააგავს.

ლეგენდის მიხედვით აბრსკილი დაჯილდოებულია შესა-

წიშნავი თვისებებით, ჭკუით, სილამაზითა და ძალით, იგი წარმოდგენილია როგორც სამშობლოს მამაცი და თავდადებული დამცველი, მაგრამ ამავე დროს მრავალი უდანამაჟლო ადამიანისა და სასარგებლო ვაზის მომსპობი.

იგი თავგამოდებით ებრძვის ზეციურ თვითმპყრობელობას, მაგრამ ამას უმთავრესად თავისი პირადი სიამაყის გამო სჩადის, ვინაიდან ზეცასაც კი არ უნდა დაემორჩილოს. თითქმის ღვთიურ ძლიერებას მიღწეული, იგი უსამართლო, სისხლისმწოველ დესპოტად იქცევა და ბოროტად უცქერის ადამიანებს.

მიუხედავად აბრსკილის ასეთი სიმკაცრისა და დანაშაულებრივი საქციელისა, აფხაზები ამ აყვიასა და უხიაკს სიყვარულით ეპყრობიან, ალბათ იმიტომ, რომ მისი წყალობით მათმა სამშობლომ მიაღწია დიდ ძლიერებას. განსაკუთრებული ყურადღებით უსმენენ ისინი ამბავს მისი არაჩვეულებრივი თავგადასავლის და იმ ზღაპრული ცხოვრების შესახებ, რომელიც ცნობილ ჩილოვის გამოქვაბულში დღემდე გრძელდება.

ლეგენდა აბრსკილის შესახებ, როგორც ადამიანის პირველი ურჩობის შესახებ ღვთაებასთან, სპეციალისტების ყურადღების ღირსია, რომელიც შედარებით საინტერესო მასალას იძლევა პრომეთეოსის შესახებ არსებულ ლეგენდათა ციკლში. მე მხოლოდ მინდა ჩემს მკითხველს იგი გავაცნო ისე, როგორც ეს არა ერთხელ მომისმენია აფხაზეთში.

*

მუხტარმა ცეცხლიდან ხელით გამოიღო ნაკვერჩხალი, დატენილ მოკლეტარიან ჩიბუხზე დადვა, თითი დააჭირა, გააბოლა და საზეიმო ტონით, დაბალი ხმით, როგორც გამოცდილმა მთხრობელმა, დაიწყო აბრსკილის ამბავი.

დიდი ხნის წინათ აფხაზეთში ცხოვრობდა სახელოვანი გვარის ულამაზესი ასული, რომელმაც ფიცი დადო, რომ სამუდამოდ ქალწულად დარჩებოდა. ამიტომ ყველა სასიძოს უარს ეუბნებოდა. მიუხედავად ამისა, ერთ მშვენიერ დღეს აღმოჩნდა, რომ ამაყი ქალიშვილი ორსულად არის, მალე

დედა იქნება. და მაინც მისი მშობლები და ყველა ახლობელი დარწმუნებული იყო მის სიქალწულეში და სჯეროდათ, რომ ბავშვი რომელიღაც ღვთაებას ეკუთვნის და არა ვინმე ჩვეულებრივ მომაკვდავსო.

ახალშობილი აბრსკილი მართლაც რომ ადასტურებდა ამ აზრს და პირველი ღღეებიდანვე ყველას ანცვიფრებდა თავისი ჭკუით, სილამაზით, უნარით და ათი წლისა ოცი წლის ჭაბუკს ემსგავსებოდა. ვერავინ ვერ შეედრებოდა მას ვაჟკაცობასა და სიმკვირცხლეში, ტანით ხომ ნამდვილი გოლიათი იყო.

აფხაზეთს მუდამ თავს ესხმოდნენ მეზობლები, რომელთა წინააღმდეგ ძლევამოსილად იბრძოდა აბრსკილი, იცავდა სამშობლოს და შურს იძიებდა მტერზე.

მისი წყალობით მაშინ ჩვენი აფხაზეთი ძლიერ ქვეყნად გადაიქცა.

ღმერთი ყველაფერში ხელს უწყობდა მას, აფხაზებს იგი უყვარდათ, როგორც თავისი დამცველი და საუკეთესო ვაჟკაცი. მტრებს კი ეშინოდათ მისი და სძულდათ.

ძნელი იყო აბრსკილისათვის თავმდაბლობის შენარჩუნება, როდესაც მას ბედი ასე სწყალობდა. იგი გაამაყდა. თავი ღვთაების სწორად წარმოიდგინა, ადამიანებს ზევიდან დაუწყო ცქერა, ზიზლით უყურებდა მათ, ეჩხუბებოდა და შეუბრალებლად სდევნიდა.

უმიზეზოდ შესძულდა მას მწითური ცისფერთვალეზა ადამიანები და შეუბრალებლად ხოცავდა მათ არა მარტო სხვა ხალხებში, არამედ აფხაზთა შორისაც კი. მეტად უბრალო რამისათვის წაეჩხუბა იგი ახუბასა და კაცუბას გვართა შთამომავლობას, დაუწყო ღვენა აფხაზების ამ პატივცემულ გვარების წევრებს და მტრობის ნიადაგზე ბევრი უდანაშაულო ადამიანი ამოწყვიტა.

მისი სიამაყე სისულელემდე მივიდა: ერთხელ მას გზაზე ვაზი გადაეღობა, თავი რომ ძირს დაეხარა, თავისუფლად შეეძლო ქვეშ გაეველო. მაგრამ მან ეს არ იკადრა, ეშინოდა, რომ ხალხს დაენახა, ასე იფიქრებდნენ: აბრსკილმა ვილაცის წინაშე ამაყი თავი დახარაო.

მას შემდეგ როგორც ვიცი, ისე ჩეხდა და სპობდა
სასარგებლო ვაზს.

მეორე მხრივ კი გვიმრასაც არ ინდობდა იგი, — სპობდა
მიწის მუშა აფხაზთა ყანების ამ საშინელ მტერს.

— როგორ გავიგოთ აბრსკილის ასეთი ახირებული ხა-
სიათი, სწორედ არ ვიცი, — თქვა მუხტარმა და ჩაფიქრდა. —
თითქოს ჭკვიანი კაცი იყო იგი, კეთილ საქმეებს აკეთებდა
ხალხისათვის და ამასთანავე ასეთ სისასტიკესა და სისულე-
ლეს ჩადიოდა. შეიძლება მისი მამა კეთილი ღვთაება კი არ
იყო, არამედ თვით ეშმაკი... მან ასწავლა ყოველივე ავი და
ცუდი...

მუხტარმა ჩიბუხი გააბოლა და განაგრძო.

აბრსკილის მუდმივმა ველურმა საქციელმა ღვთის რისხვა
გამოიწვია. ღმერთმა მოსთხოვა მას შეეწყვიტა უდანაშაულო
ხალხის ხოცვა და სასარგებლო ვაზის ჩეხვა. სასჯელად ორ-
მოცი მეტანიის გაკეთება უბრძანა. მართალია, სასჯელი სას-
ტიკი და ძნელად მოსახდელი არ იყო, მაგრამ ამაყი აბრს-
კილისათვის იგი შეუძლებელი შეიქნა.

გათამამებული გმირი თავს ღვთის ტოლად თვლიდა და
მის ბრძანებას არ დაემორჩილა. ღმერთმა კიდევ დიდხანს
იომინა მისი ცუდი საქციელი, იმედი ჰქონდა, რომ გმირი
ჰკუთხე მოვიდოდა და მის განკარგულებას შეასრულებდა,
მაგრამ აბრსკილი ქედს არ ხრიდა, ზეციერ განკარგულებებს
არ სცნობდა და წინანდებურად თვითნებობდა.

მაშინ ღმერთი ძლიერ განრისხდა და ზეციერ ანგელოზთა
რაზმს უბრძანა — დაეჭირათ ურჩი გმირი და სასტიკად დაე-
საჯათ.

მაგრამ არც ისეთი ადვილი იყო ღვთის ბრძანების შეს-
რულება მიამიტი ანგელოზებისათვის, რომლებსაც ეგონათ,
რომ აბრსკილი უსიტყვოდ დაემორჩილება სასტიკ ბრძანებას.
ჩიუტი ადამიანი, პირიქით, ემალებოდა ანგელოზებს და გაუ-
რბოდა მათ თავისი ერთგული ბელაურის — არაშის წყალო-
ბით.

ჯერ იგი ზღვისპირას, მდინარე გუდავას ახლო, გაუვალი
ტყეებით დაფარულ ჭაობში, ჩასახლდა და იქ არხეინად

ცხოვრობდა, ირმებსა და შვლებზე ნადირობდა, ქეიფობდა და დროს ატარებდა მეგობრებთან.

როდესაც ანგელოზებმა გაიგეს, სადაც იმალებოდა და ჭაობში თავს დაესხნენ, ერთგულმა ბედაურმა ერთი ნახტომით იგი ერცახუს მთის ქედზე აიყვანა. ბოლოს ანგელოზებმა აქაც მოაღწიეს, მაგრამ აბრსკილი არაშის მეოხებით ისევ გუდავას ტყეებში გადახტა. გაწბილებული ღვთის დარაჯები კი ისევ ამაოდ დაედევნენ მას. დიდხანს გაუბოლოდა ანგელოზებს აბრსკილი: გუდავიდან ერცახუს მთაზე, იქიდან კი ისევ — გუდავაზე. საცოდავმა ანგელოზებმა ამ მიუკარებელი ადამიანის დაჭერის ყოველგვარი იმედი დაკარგეს. ბოლოს კაცუბას გვარის ერთმა ჰკვიანმა მოხუცმა დედაკაცმა იხსნა ამ გაჭირვებისაგან ისინი. ამ დედაკაცს აბრსკილმა ორი ვაჟი მოუკლა და ახლა მას სისხლის აღება ეწადა.

მისი რჩევით ანგელოზები ორ ჯგუფად გაიყვნენ: ერთი რაზმი გუდავაში მიუხტა დამნაშავეს, მეორემ კი მთაზე დაუწყო დარაჯობა. ანგელოზებმა მთის წვერზე კამეჩის გაქონილი ტყავი დააგეს, და, როდესაც არაშმა ზღვის პირიდან ერცახუს მთის წვერზე ნახტომი გააკეთა, მას კამეჩის გაქონილ ტყავზე ფეხი დაუცურდა და მხედართან ერთად წაიქცა. აბრსკილი მძიმედ დაშავდა.

ანგელოზები მისცვივდნენ, მაგრად შეკრეს გმირი და მისი ცხენი. დედაბრის რჩევით ჩილოვის გამოქვაბულის ბოლოში ჩაამწყვდიეს, ორივენი რკინის ჯაჭვებით მიაბეს.

დღემდე იქ არის დამწყვდეული აბრსკილი თავისი არაშით, მშვიერი და დამწუხრებული, მაგრამ ძველებურად ისევ ამაყი, შეუთრეგებელი, ჯიუტი და ღვთის ურჩი. იგი არ ემორჩილება მის ბრძანებას, რომლის შესრულება მას თავისუფლებას მიანიჭებდა, სამშობლოში დაბრუნებისა და ბედნიერი ცხოვრების საშუალებას მისცემდა.

მუხტარმა ამბავი დაამთავრა. ყველანი სდუმდნენ. მერმე მოხუც მუხაჯირს კითხვები დააყარეს.

— საიდან იცის ხალხმა, რომ აბრსკილი და არაში ისევ

ცოცხლები არიან? შეიძლება ისინი უკვე დიდი ხანია ხოცნენ? — შეეკითხა ერთი მწყემსი.

— ნუთუ არავინ არ მისულა გამოქვაბულში აბრსკილის სანახავად? ალბათ ვინმე, ნახავდა მას, თუ იგი მართლაც ცოცხალია, — დაუმატა მეორემ.

მუხტარმა წარბშეუხრელად უბასუხა მათ:

— ჩვენებურად იმ გამოქვაბულს, რომელშიც დამწყვდეული არიან აბრსკილი და არაში, „აჩ-კი-ტიზგო“ ეწოდება, ვინაიდან ნაკადულს, გამოქვაბულიდან რომ გამოდის, ყოველ გაზაფხულზე ცხენის ნაკელი გამოაქვს. აბა ვისი იქნება ეს ნაკელი, თუ არა არაშისა? სხვა ცხენები ხომ გამოქვაბულში არ არის! მაშასადამე, არაში თუ ცოცხალია, აბრსკილიც ცოცხალი იქნება. — ავტორიტეტულად განაცხადა მუხტარმა. — ჩვენი აფხაზებიც იყვნენ აბრსკილთან, თუმცა იგი ვერ ნახეს, მაგრამ კედელს იქით ელაპარაკნენ მას და კარგად იციან, რომ იგი ცოცხალია... მე თვითონ გამოქვაბულში არ ეყოფილვარ, მაგრამ თავადი ხაბუგა ანჩბიასა და აძიუბეინელ ხვარწყისაგან მაქვს გაგონილი ეს ამბავი. ისინი იქ იყვნენ და გვიამბეს გამოქვაბულის უცნაური სილამაზის შესახებ, გამოქვაბულისა, რომელიც სავსეა ზევიდან ჩამოკიდებული და ქვევიდან ამოსული ქვის ლოლუებით.

ახლა გამოქვაბულში შესვლა ძალიან ძნელია. წინათ კი, როგორც ამბობენ, იგი გაწმენდილი იყო და იქიდან შეიძლებოდა ქედის მეორე მხარეს, კაახკების ქვეყანაში გასვლა.

მე ბაბუაჩეშმა მიაბმო, რომ როდესაც რუსებმა თურქების ჯარი დაამარცხეს, ამის შესახებ სოხუმში იმავ დღეს ამბავი მოიტანა მთხრობელმა, რომელმაც ჩილოვის გამოქვაბულში გამოიჩინა, და ამით ძლიერ შეამოკლა გზაო.

მუხტარი გაჩუმდა.

მე ერთხელ ნახული მქონდა ჩილოვის გამოქვაბული, კარგად ვიცნობდი ლიტერატურას, რომელშიც აღწერილი იყო იგი და ჩემს მოვალეობად ჩავთვალე, განმემართა მუხტარისა და მწყემსებისათვის მოჭორილი ამბები დღემდე ცოცხალი აბრსკილის შესახებ.

ვშიშობდი, რომ მუხტარის ავტორიტეტი არ შემეხდებოდა.

ამიტომ ჯერ მას ვთხოვე, ნება მოეცა, ცოტა რამ დამეჩინებინა მისი ნაამბობისათვის და მეთქვა მსემენელთათვის, თუ როგორ ხსნის მეცნიერება ჩილოვის გამოქვაბულის სასწაულებს, რომელშიაც თვითონ ვიყავი და არავითარი აბრსკილი და არაში მე იქ არ მინახავს.

გამიკვირდა, როდესაც ჩემს წინადადებაზე ასე ადვილად და სიამოვნებით დამეთანხმა მუხტარი.

— ძალიან გთხოვ, ევგენი, გვიამბე, — რას ამბობენ ამის შესახებ ჭკვიანი, ნასწავლი ადამიანები. ჩვენ ხომ ბნელი ხალხი ვართ, გაუნათლებლნი, არაფერი არ ვიცით, გარდა იმისა, რაც ჩვენი ბებიებისა და ბაბუებისაგან გვსმენია... ძალიან გთხოვთ, გვიამბეთ!..

და მეც პატარა საუბარი მოვაწყვე მაღალ მთაზე წამოდგმულ აფხაზურ ფაცხაში, ალბური საძოვრების მწყემსებთან.

ძლიერ ვცდილობდი, ჩემი ნაამბობი უბრალო და გასაგები ყოფილიყო. მოვეყევი მთების აღნაგობის კარსტული სისტემის შესახებ, რომელსაც გამოქვაბულის ადგილსამყოფელი — ჩილოვის მთაც ეკუთვნის. მიწის ძაბრების საშუალებით, რომელიც გამოქვაბულის თავზე მთის ნიადაგშია, წყალი გამოქვაბულში ჩადის და იქ ნაკადულს წარმოშობს, ხოლო იქიდან გარეთ გამოდის. გამოქვაბულის თავზე საუცხოო საბალახობია, სადაც საქონლისა და ცხენების ჯოგები ბალახობენ. ცხენის ნაკელის მცირე ნაწილი ძაბრების საშუალებით წყალს გამოქვაბულში ჩააქვს და იქიდან კი ნაკადულს გარეთ გამოაქვს. აი ეს ნაკელი მიამიტ ადამიანებს არაშის ნაკელად მიაჩნიათ. აბა, საიდან იქნება ნაკელი, არაში ცოცხალიც რომ იყოს! — ის ხომ რამდენიმე საუკუნეა არაფერს ჭამს? და, რაც მთავარია, ვის გაუგონია, რომ კაცი და ცხენი ათასწლობით უჭმელ-უსმელად სძლებდნენ! „მაგრამ ხომ არის ხალხი, რომლებმაც გაიგონეს აბრსკილის ხმაო“ — იტყვიოთ თქვენ. თვითეულ გამოქვაბულს ხომ აქვს თავისი გამოძახილი — ეგრეთ წოდებული ეხო, იგი განსაკუთრებით ძლიერ და გარკვევით ისმის ჩილოვის გამოქვაბულში.

— „აბრსკილი მანდ არის?“ — შესძახებს ზოლმე მისუ-
ლი ხალხი გამოქვაბულს, იქიდანაც უკანასკნელი სიტყვით
უპასუხებს ეხო — „არის!“

— არაშიც იქ არის? — მიმართავენ ისინი გამოქვაბულს,
რომელიც კვლავ გაიმეორებს — „არის!“

აი საუბარი აბრსკილთან!

ასეთი საუბრის შემდეგ, მიამიტ ადამიანებს ჰგონიათ, რომ
თვით აბრსკილს ესაუბრნენ და სხვასაც არწმუნებენ თავიან-
თი ნაამბოვის სისწორეში.

განა შეიძლება ასეთ ზღაპრებს დავუჯეროთ ჩვენს
დროში?!

მუხტარმა თავი გაიქნია უარყოფითად, მწყემსებმა კი
მრავალმნიშვნელოვნად ერთმანეთს გადახედეს, ჩიბუხები
გააბოლეს და ჩურჩული დაიწყეს, თან მუხტარს მისჩერებო-
დნენ.

ამ საუბარში კარგი ხანი გასულიყო. მწყემსები წავიდ-
წამოვიდნენ. მე ჩემს ნაბაღზე წამოვწყეკი. მუხტარი მომიახ-
ლოვდა და თითქმის ჩურჩულით, მითხრა:

— მე ახლა აღარავის აღარ ვუამბობ აბრსკილის შესა-
ხებ... არავინ აღარ დამიჯერებს ამ ამბავს...

— რას იზამ, ჩემო მუხტარ, ძველი კვდება, ახალი იბა-
დება. გზა მივცეთ მას!

ნადირობა შევარდნითა და მიმინოთი

შევარდნით და მიმინოთი ნადირობა, უფრო სწორედ, გაწვრთნილი მტაცებელი ფრინველებით ნადირობა, ოდესღაც ფართოდ იყო გავრცელებული საქართველოში, ისე როგორც წინათ აზიის ქვეყნებში.

საქართველოს მეფეები და წარჩინებული პირები გატაცებული იყვნენ ამ გართობით. როგორც ქართული, ისე რუსუ-

ლი წყაროები აღსტურებენ, რომ ამ ნიადაგზე მოსკოვის დიდმთავრებსა და მეფეებს საკმაოდ დიდი ურთიერთობა ჰქონდათ ქართველ მეფეებსა და თავადებთან.

მეთვრამეტე საუკუნის მიწურულში საქართველომ დიდი განსაცდელი გადაიტანა. რუსეთთან შეერთებამ, სამეფო ტახტის მოშლამ და თავადაზნაურობის გაღატაკებამ დააკნინა და გადაგვარების გზაზე დააყენა აგრეთვე შევარდნით ნადირობაც.

მხოლოდ აღმოსავლეთ საქართველოს ზოგიერთ კუთხეს შერჩნენ შევარდნითა და მიმინოთი ნადირობის მოყვარულნი, რომლებიც ძალიან იშვიათად ნადირობდენ, ერიდებოდენ ხარჯებს, რომლებიც საჭირო იყო დამპყრ ფრინველთა შესაძენად და შესანახად, ცოტა დროს ხარჯავდენ შევარდნით სანადიროდ, აღარ მისდევდენ საჭირო ჩვევების განვითარებას, ავიწყდებოდათ პრაქტიკა და ამ ნადირობის ტექნიკის წვრილმანები.

ჩემ დროს თბილისში მხოლოდ ერთ მონადირეს, ვ. ნ. შარაშენიძეს ვცნობდი, რომელიც დროგამოშვებით იჭერდა შევარდენსა და მიმინოს და წვრთნიდა მათ. მაგრამ ენთუზიასტი ექიმის ნადირობას არავითარი საერთო არ ჰქონდა ძველი დროის შევარდნით ნადირობასთან. ექიმი ქვეითად მიდის სანადირო ადგილზე, მას ერთი პატარა ბიჭი ახლავს თანაშემწედ. ბაზიერი და მგეშაგები არ ჰყავს, არც ნამდვილი თანაშემწეები. თვითონ კვებავს თავის შევარდენს, უელის მას, თვითონ „წვრთნის“ და დაჰყავს ხელზე დამჯდარი.

როგორც იგი გადმოგვცემს, საქართველოში შევარდნით ნადირობა სამი სახისაა: როდესაც შევარდენი ჰაერში აიჭრება და იქიდან დაეცემა თავს საკბილოს, როდესაც იგი ძლიერ მალლა არ აღის და როდესაც ფრინველს უკან დაედევნება.

საქართველოში გარდა შევარდნისა სანადიროდ იყენებენ აგრეთვე მიმინოსა და ქორს. ამ მტაცებლებით ნადირობა უფრო დასავლეთ საქართველოში, განსაკუთრებით აჭარასა და აფხაზეთშია გავრცელებული.

მიმინოთი და ქორით ნადირობა შემონახულია ამ მხარეში იმიტომ, რომ იგი უფრო მარტივი და ადვილია, უფრო იაფი ჯდება და უფრო შემოსავლიანია, ვიდრე შევარდნით ნადირობა. რასაკვირველია, მტაცებელი ფრინველით მონადირეთა რიცხვი მკვეთრად შემცირდა: ახლა ცოტალა დარჩა ისეთი, რომელსაც შეეძლოს ძვირფასი დროს სანადიროდ გამოყენება.

მაგრამ მიუხედავად ამისა, ჯერ კიდევ ბევრი ქალაქელი და სოფლელი მონადირეა ამ საინტერესო სპორტული ნადირობით გატაცებული.

აგვისტოს ბოლოდან, როდესაც დასავლეთ საქართველოში მწყერზე ნადირობის სეზონი დგება, მწყერი უკვე მასობრივად იწყებს გადაფრენას, მას თან სდევს ფრთოსან მტაცებელთა დიდი რაოდენობა.

ამ დროს ბევრ ადგილას, განსაკუთრებით კი გორაკების წვერზე, ნახავთ ეკალ-ბარდში მიმალულ მონადირეს, გრძელი ჯოხის ბოლოთი იგი გამუდმებით მალლა ისერის პატარა ჩიტს, მონადირის წინ კი ორ ჯოხზე გაშლილია ბადე: იგი

მიმინოს იჭერს. ჯოხზე დასმული ჩიტი ბელურაა, უმრავლეს შემთხვევაში კი დაყო, რომელსაც თვალის უბეები აკერილი აქვს და მოკლე თოკით ჯოხის ბოლოზეა მიბმული. დაბრმავებული ფრინველი, როდესაც მონადირე ჯოხს აქანებს და ფრინველს მაღლა ისვრის, ცდილობს ჯოხზე ფეხი მოიკიდოს, იქით-აქეთ ფრთხილობს და ამით იზიდავს პაერში მფრინავ ქორს. დაქოს ასეთ ფრთხილას ფეთქებას ეძახიან.

მიმინო, რომელიც ბადესა და ბუჩქში მიმალულ მონადირეს ვერ ხედავს, ჩიტს დაეცემა, ბადეს დაეჯახება, რომელიც ძირს დაეარდება და მიმინოც შიგ გაიხლართება. ამგვარად, მტაცებელი მონადირის ხელში ვარდება.

მონადირე დაკვირვებით სინჯავს დაჭერილ ფრინველს, აფასებს მას და, თუ შესაფერად სცნობს, თვალეებს აუხვევს, რომ მან ვერაფერი დაინახოს და შინ წასაღებად დახურულ კალათაში მოათავსებს. თუ მონადირე ატყობს, რომ დაჭერილი მიმინო ან ქორი სანადიროდ არ გამოდგება, მას იქვე კლავენ, როგორც შინაური ფრინველის მტაცებელს.

მიმინოსა და ქორის არჩევა ან თვით მონადირის პირადი გამოცდების, ან იმ ფრინველის მიხედვით ხდება, რომელზედაც ამ მტაცებლით აპირებენ ნადირობას. ერთნი უფრო მუქი ფერის ფრინველებს ამჯობინებენ, ზოგს უფრო ღიდეები მოსწონთ, უმთავრესად კი დედლებს არჩევენ. ყველა პატარა დამჭერ სანადირო ფრინველს მარჯანს უწოდებენ, საშუალოს მიმინო ჰქვია, ხოლო დიდებს — ქორი. ადგილობრივი მონადირეები ფიქრობენ, რომ ესენი მტაცებელთა სხვადასხვა ჯიშებია. მე კი მგონია, რომ ისინი ჩვეულებრივი პატარა მიმინოს სხვადასხვა სახეობაა. მხედველობაში მაქვს ის გარემოება, რომ ახალგაზრდა და დიდი დედალი, აგრეთვე, მამალი მიმინოები მრავალფეროვანი და სხვადასხვა სიდიდისაა. გამონაკლისის სახით შესაძლებელია, რომ ქორთა ჯგუფში მოხვდეს დიდი მიმინოც.

დაჭერილი მიმინოები უმრავლეს შემთხვევაში ჩქარა ეჩვევიან ადამიანს და ახალ გარემოს, სწავლობენ ნადირობას, ხოლო სეზონის დამთავრების შემდეგ, პატრონი მას თავისუფლად უშვებს ან უფრო ხშირად კლავს, ვინაიდან, მონა-

ღირეთა აზრით, მიმინო მიჩვეულ ეზოში შინაურ ტყეზე ველზე დაიწყებს ნადირობას.

მხოლოდ ძალიან კარგად დაგეშილ მიმინოებს, ცოტად თუ ბევრად შეძლებული და თავისუფალი მონადირეები ინახავენ სახლში ნადირობის მომავალი სეზონისათვის. ასეთ გამოზამთრებულ მიმინოებს კაპუეტებს უწოდებენ. მათთვის ეზოში სპეციალურ ძარს მოსწნავენ, რომლის სიგრძე სამ-ოთხ მეტრს, ხოლო განი და სიმაღლე ორ მეტრს უდრის. ძარის ქერი მორგვალეებელია. ძარს მაღალ სვეტებზე შესდგამენ. ძარის ნახევარი დაცულია წვიმისა და მზისაგან, მეორე ნახევარი კი ქარაფადაა მოწნული, რომელშიც თავისუფლად გადის წვიმაც და მზის სხივებიც. ორივე ნახევარში კეთდება ქანდარა, რომ მიმინოს სადაც მოესურვება, იქ იჯდეს. დასაღვეად და საბანაოდ ძარში წყლიან გობს უდგამენ.

დაჭერილ მიმინოს პირველი ორი დღის განმავლობაში ქანცავენ ყველა საშუალებებით, აწვალევენ, არაფერს აჭმევენ. დაჭერის დროს აბმულ თვალებს სახლში მოყვანისთანავე გაუხსნიან, რომ მიმინომ დაუყოვნებლივ ნახოს, როგორ გარემოში მოხვდა.

ზოგიერთი მონადირე ფეხებზე თასმაშებმულ მიმინოს სულ ხელზე დასმულს ატარებს, თვითონ მთელი ღამე არ სძინავს და არც მიმინოს აძლევს ძილისა და მოსვენებით ჯდომის საშუალებას.

სხვები კი, როგორც მე არა ერთხელ მინახავს, ოთახში გასჭიმავენ თოკს, რომელზედაც თასმებით მიაბამენ მიმინოს, დასვამენ მას თოკზე და მეორე, გაჭიმულ თოკზე მიბმული თოკით მუდამ არხევენ თოკს. თოკის ქანდარა ღლე და ღამე ქანაობს, მიმინო ცდილობს შერჩეს მასზე... საბოლოოდ ქანც-გამოლეულ და მშვიერ ფრინველს ორი დღის შემდეგ ჩამოხსნიან, აიყვანენ ხელში, ნელ-ნელა, ცოტა ხორცს აძლევენ, თანაც ეფერებიან, თავზე ხელს უსვამენ, ყველანაირად ცდილობენ მიიჩვიონ, ხელიდან არ იშორებენ, ყველგან თან დაჰყავთ, აჩვენენ ძაღლებს, ცხენებს, ადამიანებს.

მიმინოს მხოლოდ უცხიმოსა და უძარღვო მკლე ხორცს აჭმევენ, რომელსაც გრძელ და წვრილ ნაჭრებად ჭრიან, ჭა-

მის წინ ხელით აქნევენ, რომ მიმინოს ყურადღება მიექცეოდეს მისი ყველაზე უკეთეს საკმელად მიმინოსათვის ცხოველთა გული ითვლება, თუ მიმინოს საკმელად ახალმოკლულ ფრინველებს აძლევენ, მათ გაუტავენ და შიგნეულს გამოაცლიან.

მსუქან ხორცს მხოლოდ კაპუეტებს აძლევენ ბუმბულის ცვენის პერიოდში. ყველაზე უკეთეს საკვებად კაპუეტისათვის ყაყაბი ითვლება, რომელიც ამ დროს მეტად მსუქანია და თითქოს ხელს უწყობს ბუმბულის ცვენის დაჩქარებას.

როდესაც მიმინო კარგად მიეჩვევა პატრონს, აღარ ეშინია ძაღლის, უცხო ადამიანების, უცარი ხმაურის, მაგალითად, არაფრად ჩააგდებს ჯოხით ყუთზე ცემას და ა. შ., მას დააწყებინებენ მონადირის ხელზე მოფრენას ხორცის მისაღებად. ამისათვის სწორ ადგილზე რკალივით მიწაში ჩაასობენ ჯოხს, რომელზედაც თოკით მიაბამენ თასმით შებმულ მიმინოს. თოკს თანდათან აგრძელებენ. მიმინოს სულ უფრო და უფრო შორს შეუძლია გაფრენა ან გადასვლა. როდესაც მას მონადირე დაუწრუპუნებს და ხორცს შეუგდებს, იგი უნდა გადაფრინდეს ან გადაჯდეს მის ხელზე ხორცის მისაღებად.

მიმინოს წვრთნა სულ ცხრა-ათი დღე გრძელდება. ამას შემდეგ მას ფეხებზე ეყვნებს შეაბამენ, რომელსაც იგი მალე ეჩვევა. შემდეგ გადიან მინდორში და იწყებენ ნადირობას მწყერზე, უმთავრეს სანადირო ობიექტზე, რომელზედაც საქართველოში ნადირობენ მიმინოთი. პირველ ნადირობაზე მიმინოს მიერ დაჭერილი მწყურისათვის ტვინის ამოცლას მიმინოს დააცლიან, ამას ჩაპურებას უწოდებენ.

კარგად დამკერი მიმინო მწყურის მრავალრიცხოვანი გადაფრენის დროს ოც-ორმოც მწყურს და ზოგჯერ მეტსაც იჭერს.

ნადირობა საერთოდ ფეხდაფეხ ხდება, ზოგჯერ კი ცხენითაც დადიან, განსაკუთრებით მაღალ სიმიდის ყანაში, რაც, რასაკვირველია, უკეთეს შედეგს იძლევა, ვინაიდან მიმინო მაღლა ზის და უკეთ ამჩნევს აფრენილ მწყურს.

წლებანდელი მიმინოთი საქართველოში მხოლოდ მწყერზე

ნადირობენ, ხოლო გამოზამთრებული კაპუტებით ნადირობის
 შეიძლება აგრეთვე ხოხბებზე და სხვა წერილ ნადირობის
 გარდა იხვისა.

საქართველოში საერთოდ მიმინოს, რომელიც პირდაპირ
 მისდევს დასაჭერ ფრინველს, მხოლოდ შეისვრიან გაფრენი-
 ლი მწყრის მიმართულებით, აჭარასა და ნაწილობრივ აფხა-
 ზეთში კი — მიმინო მწყრის აფრენამდე მუჭში უჭირავთ და
 აფრენისთანავე გასტყორცნიან მწყრისაკენ.

ხშირად ნაჩქარევად დაგეშილი მიმინო ნადირობის დროს
 არ უსმენს მონადირის ძახილს, მიტოვების შემდეგ გაფრინ-
 დება და უკან აღარ ბრუნდება. ზოგჯერ დაჭერილ მწყერსაც
 თან წაიღებს. ასეთი ურჩი მიმინო შემოჯდება მახლობელი
 ხის წვერზე და ჰკორტნის ნადავლს, ყურადღებას არ აქცევს
 ხის ქვეშ მოფუსფუსე მონადირეს, რომელიც ფუჭად ხარ-
 ჯავს დროს და ეძახის გაუგონარ ფრინველს. ასეთი უიღბლო
 მონადირეთა თხოვნით რამდენჯერმე ხის წვეროდან ძირს
 ჩამომიგდია მონადირის ურჩი თანაშემწე, რომ პატრონს თას-
 მები და ეყვნები მაინც არ დაჰკარგოდა.

დამჭერი ფრინველით მონადირისათვის, ისე როგორც
 ყველგან, საქართველოშიც აუცილებელია ტყავის ხელთათ-
 მანი იმ ხელზე, რომელზედაც მიმინო უზის.

რაც შეეხება აზერბაიჯანში დამჭერი ფრინველებით ნა-
 დირობას, იქ ოქტომბრის რევოლუციამდე ფართოდ იყო გავ-
 რცელებული მიმინოთი ნადირობა ბეგებსა და მემამულეებში.
 ამ ნადირობას იქ სულ სხვა ხასიათი ჰქონდა, ვიდრე საქარ-
 თველოში.

აზერბაიჯანში მრავალ მინდორსა და ქაობში, რომლებიც
 ყოველთვის სავსე იყო ყოველგვარი ნადირ-ფრინველით, ხში-
 რად ნადირობდნენ ადგილობრივი ბეგები და მემამულეები.
 ისინი გაცილებით უკეთ ცხოვრობდნენ, ვიდრე ქართველი
 თავადაზნაურობა. ამიტომ იქ დამჭერი ფრინველებით ნადი-
 რობას უფრო ფართო ხასიათი ჰქონდა, უფრო მდიდრულად
 წარმოებდა.

ასეთ ნადირობაზე ჯგუფ-ჯგუფად მიდიოდნენ ცხენდაცხენ,
 ჰყავდათ რამდენიმე დამჭერი ფრინველი, რომელთა შორის

უმთავრესად დიდი ეგზემპლარები, ძალოვანი მიმინოვებლი იყო, რომლებიც მწყერს კი არ იჭერდნენ, არამედ მინსდევდნენ ხოხობს, დურაჯს, კაკაბს, გნოლსა და კურდღელს, უფრო იშვიათად — იხვს, სარსარაკს და სავათსაც კი.

ასეთი ნადირობა ნამდვილი თავადური ნადირობა იყო.

ერთხელ მეც მივიღე მონაწილეობა ასეთ ნადირობაში სადგ. ფოილოს ახლოს, სოფ. შიხლისთან, მტკვარზე. თუმცა დიდმა ხანმა განვლო მას შემდეგ, მაგრამ ახლაც ამ ნადირობის ყველა წვრილმანი ნათლად მაგონდება.

ათი თუ თორმეტი ცხენოსანი ვიყავით. ორ მონადირეს ხელზე თითო მიმინო უჯდა და თითოს თითო პატარა ფინია მისდევდა, რომლებსაც ნადირი უნდა აეყარათ.

ტყის პირის ყამიშებში მამალი ხოხობი ავაფრინეთ, რომელსაც დაუყოვნებლივ გამოუდგა ერთ-ერთი მიმინო. დევნილმა ხოხობმა უახლოეს დიდ ხეს მიაშურა და ქვედა ტოტზე დაჯდა, მიმინოც იქვე ზემოთ მეორე ტოტზე შემოჯდა. შიშით შეპყრობილი ხოხობი ადგილიდან არ იძროდა.

ერთი ცხენოსანთაგანი ხესთან მიიჭრა, ზედ ავიდა და ხელით აიყვანა გონებადაკარგული ხოხობი.

მინდვრად კურდღელი წამოგვიხტა, ამას კი მეორე მიმინო დაედევნა და, როგორც მერე გავიგე, დაეწია, ბრჭყალები ჩასჭიდა, და თავში ნისკარტი ჩასცხო. კურდღელი მონადირეებმა აიყვანეს.

ჩემს ახლოს პატარა ძაღლმა გნოლის დარტა ააფრინა. ერთი გნოლი სხვებს დასცილდა და ცალკე გაფრინდა. სწორედ იმას გამოუდგა მიმინო, რომელიც ჩემ გვერდით მომავალ მონადირეს უჯდა ხელზე, ჩვენ ჰენებით გავყევით უკან გნოლსა და მიმინოს.

გნოლმა, როდესაც ნახა, რომ ულმობელი მტერი ის-ის იყო უნდა წასწვდომოდა, როგორც ქვა, ისე ჩავარდა განცალკევებულ წარაფის ბუჩქში და შიგ გაინაბა.

მიმინოც იმავე ბუჩქზე შემოჯდა.

როდესაც ჩვენ ბუჩქთან მივედით, ჩემი თანამგზავრი ცხენიდან ჩამოხტა, ბუჩქიდან განაბული გნოლი გამოიყვანა და მე, როგორც სტუმარს, დიდი მოწიწებით მომაწოდა. საცო-

დავი ადგილიდანაც არ დაძრულა, როდესაც მას მონადირე იყვანდა, როგორც ჩანს, მან არჩია ადამიანის ხელში მხოლოდ როდა, ვიდრე მტაცებლის კლანჭებში. მაგრამ უნდა გენახათ, როგორი სისწრაფით სცემდა და ფართხალებდა მისი პაწაწა გული.

მიმინოების დაჭერისა და გაწვრთნის ხერხები აზერბაიჯანში იგივეა, რაც საქართველოში. ბოლო ხანებში, როგორც ვიცი, აზერბაიჯანშიც აღარ ნადირობენ დამჭერი ფრინველებით. აქაც თითქმის მთლიანად გადავარდა ნადირობის ეს სახე.

ამ ნადირობის აღდგენა ჩვენში, მე მგონია, შეიძლება, როგორც ლამაზი და საინტერესო სპორტისა. დამჭერი ფრინველებით ნადირობამ თავისი ისტორიული როლი შეასრულა ნადირობაში. ამიერკავკასიაში იგი მხოლოდ წარსული დროის გადმონაშთად უნდა მივიჩნიოთ.

დაკვირვება.
სივრთხილე, მოთმინება

თოფი გავარდა და ყვითელ-
ნისკარტა შაშვი ეკლიან ბარდებ-
ში უსულოდ ჩავარდა. პატარა
ვანო, მაშინდელ თბილისში კარ-
გად ცნობილი ექიმ ბ-ს თორმე-
ტი წლის ვაჟი, სახეგაბრწყინე-
ბული მივარდა ეკლიან ბუჩქთან
და, ნანადირევს ხელით რომ ვერ
მისწვდა, თოფის კონდახით და-
უწყო გამოღება. ვანოს თოფი
ლულეებით ეჭირა ხელში, ერთი

ლულიდან მოკლა ვანომ შაშვი, მეორე ლულაში კი გატენილი
ვაზნა იღო. ფეხზე შეყენებული თოფის ჩახმახი ბუჩქში ბარ-
დებს გამოედო, თოფმა ივრიალა და ერთი წუთის წინათ
აშვე თოფით მკვდარი შაშვის გვერდით პატარა მონადირეც
დაეცა.

ეს ამბავი გომბორთან მოხდა. საფანტის მთელი კონა
ბავშვს საზრდულში მოხვდა და სამუდამოდ დაასახიჩრა.

თბილისელ მონადირეთა ერთი ჯგუფი შებინდებისას
თბილისიდან ბორჩალოში საბარგო მანქანით სანადიროდ
გაემგზავრა. ქალაქის ბოლოს მანქანას. საბურავი გაუსკდა.
იგი გაჩერდა. მონადირეთა ერთმა ნაწილმა ფეხით დაიწინა-
ურა. საბურავი გამოცვალეს და მანქანამ გზა განაგრძო. მან-
ქანაზე მსხდომებს, წესის მიუხედავად, ხელში გატენილი თო-
ფები ეჭირათ.

დაწინაურებული ამხანაგები კარგა შორს წასულიყვნენ.
როდესაც მანქანა ქალაქს გასცდა და ბორჩალოს გზაზე გა-

ვიდა, ერთ-ერთ მონადირეს, რომელიც მანქანაზე იჯდა, მოეჩვენა, რომ გზის პირად, ბუჩქებში მგელი დგას. დიდხანს უფიქრია ამ მოუთმენელ ადამიანს, თოფი მხარზე შეიგდო და გაქანებული მანქანიდან ბუჩქებში მღვარ თავისივე ამხანაგს ესროლა, რომელიც ცოტა ხნის წინათ ფეხით დაწინაურდა და ახლა თავისი წითელი სეტერით აქ მანქანას ელოდებოდა. ძალღი მგლად მოეჩვენა ამ ფუქსავატ მონადირეს, ტყვია კი ძაღლის მაგიერ თავისივე ამხანაგს ნ-ს დაახალა, რომელიც საავადმყოფოში მიყვანისთანავე გარდაიცვალა.

გატაცებულმა მონადირე ს-მ, რომელიც საოცრად ფიცხი იყო ნადირობისას, ცივ წყაროში ხოხობს ბუჩქებიდან ამოფრენა არ აცალა და მამალი ხოხბის მოკვლის ნაცვლად თავისივე მეგობარს ბ-ს მთელი სახე საფანტით დაუცხრილა.

გარდაბნის ტყეში ღორებზე ნადირობისას სახუნდარში დაყენებულმა მონადირე ხ-მ, მიუხედავად მორეკვითი ნადირობის სასტიკი წესისა, თოფი სახუნდარში მდგომ მონადირეთა ხაზის გასწვრივ გაისროლა და თავისივე ამხანაგი კ. თავში დაქრა.

ფუქსავატმა მონადირე ლ-მ, რომელიც არა ერთხელ იყო გაფრთხილებული — მწყემსის ძაღლებისათვის თოფი არ ესროლა, მაინც მოკლა მწყემსის ძაღლი, რომელმაც შემოუტია ლ-ს ცივწყაროში ნადირობისას. ამ მოუფიქრებელ ნაბიჯს თან საშინელი უბედურება მოჰყვა: ძაღლის პატრონმა მწყემსებმა მოკლეს თვით ლ. და მისი ამხანაგი, ჩემი მეგობარი პ.

მე მხოლოდ რამდენიმე მაგალითი გითხარით იმ მრავალი შემთხვევიდან, რომლებიც მე თვით მინახავს, ან მსმენია მეტად სანდო და პატივცემული პირებისაგან. არ ვლაპარაკობ იმ დიდი რაოდენობის დასახიჩრების, დაჭრის ან საკუთარი ძაღლების მოკვლის შესახებ, რაც არცთუ ასე იშვიათად მოსდით ფიცხსა და დაუკვირვებელ მონადირეებს.

აი, ბუჩქებში რაღაცამ წითლად თუ ყვითლად გაიელვა. რა არის, არ ჩანს. მონადირეს კი ჰგონია, რომ ეს ან ტურაა, ან მელა, ანდა კურდღელი. იგი დაუფიქრებლად თოფს ჩაახლის ბუჩქებში. საშინელი ყმუილი და წკმუტუნი ამცნობს ამ

დაუკვირვებელ ადამიანს, რომ ეს არც ტურა იყო, არც ატონი და არც ალფონსო, არამედ მისი ნადირობის საუკეთესო მეგობარი — ვინ-თელი სეტერია, რომელიც ერთი წუთის წინ მის თვალწინ ბუჩქებს მიეფარა. შემდეგ კი იწყება მუდმივი სინანული.

რამდენად უფრო ადვილია ასეთი უბედური შემთხვევების თავიდან ასაცილებელი უებარი საშუალების — ნადირობის ძირითადი კანონის შესრულება: ესროლე მხოლოდ მაშინ, როდესაც კარგად არჩევ მიზანს! რამდენად უკეთესია ბუჩქებში კარგად შეუმჩნეველი ათი კურდღელი გაუშვა და არ ესროლო, ვიდრე დაასახიჩრო ან მოჰკლა საკუთარი ძაღლი!

რა არის ძირითადი მიზეზები ამ სამწუხარო შემთხვევებისა და გამოუსწორებელი უბედურებისა, რაც შავ ლაქად რჩება დამნაშავეთა გულში სიცოცხლის მთელ მანძილზე?

პირველი და უმთავრესი — ნადირობის წარმოების წესების დავიწყება ან უცოდინარობა.

სამწუხაროდ, არა მარტო ახალგაზრდა მონადირეებმა, რომლებიც პირველად იღებენ ხელში სანადირო თოფს, არამედ ხშირად ხნიერებმაც კი არ იციან, ან ცუდად იციან და ანდა იციან და არ ასრულებენ ხანგრძლივი ნადირობის გამოცდილებათა საფუძველზე შექმნილ წესებს. ზედმეტად მიაჩნიათ მრავალი წლის ნადირობის შემდეგ კიდევ რაიმე შეისწავლონ.

უსაფუძვლოა ასეთი ამპარტავნობა!

ეს ამბავი გურიაში მოხდა. მდინარე ფიჩორის პირას ერთ მწყემსს კარავი ედგა. ერთ შემოდგომის საღამოს მას რამდენიმე გურული მონადირე ეწვია. ფიჩორის ნაპირის ჭაობებში იხვზე უნდა ენადირათ. თან დინამიტები მოიტანეს ფიჩორის მორევების ასაფეთქებლად. ნადირობის დროს კარგია მდინარის წყალში მოხარშული ნეღლი თევზი.

დალამდა. მონადირეებმა წამოღებული საგზალი ამოალაგეს, მასპინძელიც მიიწვიეს, ღვინით სავსე მოზრდილი ჭიქები ჩამოაყოლეს და სადღეგრძელოები გააჩაღეს. კარგად რომ დანაყრდნენ, ცეცხლის პირად დასაძინებლად მოწყობა

დაიწყეს. ერთმა მათგანმა კი დინამიტით სავსე კოლოფს დაუღწია
უწყო გახსნა...

...საშინელი ქუხილი გაისმა. გამოუცდელ მეთევზეს ცეცხლის პირას დინამიტი აუფეთქდა, აფეთქდა დენთიც, გატენილი ვაზნებიც...

მწყემსის ქოხის, სამი მონადირისა და მასპინძლის ნაკვალევიც კი აღარ დარჩა ფიჩორის პირზე.

ვინ მოსთვლის, რამდენი ტყე გადამწვარა მონადირეების მიერ ჩაუქრობლად მიტოვებული კოცონისაგან!

ყველა ამ უბედურების მიზეზია სანადირო წესების დარღვევა და გაუფრთხილებლობა.

მონადირეს უდიდესი მოვალეობა აწევს: იგი ისე, როგორც საკუთარ თავს, უნდა გაუფრთხილდეს მის გარშემო მყოფ სხვა ადამიანებსაც. მას ხელთ უპყრია მომაკვდინებელი იარაღი, ადვილად ასაფეთქებელი ნივთიერებანი. სანადირო ვაზნების გაუფრთხილებლად დატენასაც კი ზოგჯერ სამწუხარო შედეგი მოსდევს: არა ერთი თითი მოუწყვეტია აფეთქებულ ვაზნას, არა ერთი ხელი დასახიჩრებულა, არა ერთი თვალი დაზიანებულა გაუფრთხილებლობის გამო.

აქედან შეიძლება გამოვიტანოთ ერთადერთი დასკვნა: თვითეული მონადირისათვის აუცილებელია შეისწავლოს სანადირო საქმის ყველა წვრილმანი, გაეცნოს ყოველივეს, რაც კი დაკავშირებულია ნადირებთან, განსაკუთრებით თოფის ხმარებასთან, სროლასთან, იყოს ნამდვილი მონადირე მთელი ამ სიტყვის მნიშვნელობით და არა ყველაფრისა და ამასთანავე არაფრის მცოდნე, ფუქსავატი, რომელიც არაფრად აგდებს საყოველთაოდ მიღებულ, თვითეული შეგნებული დანამდვილი მონადირისათვის აუცილებელ წესებს — ნადირობის კანონებს.

სანადირო ლიტერატურის გაცნობა, გამოცდილ ამხანაგებთან საუბარი, სანადირო წესების ცოდნა — აი, გზები, რომელთა საშუალებებითაც შეიძლება სანადირო ტექნიკის შესწავლა საერთოდ და კერძოდ კი იმისათვის, რომ ნადირობის დროს ან სანადირო სამზადისისას თავიდან ავიცილოთ მოსალოდნელი უბედური შემთხვევები.

როდესაც მონადირეს კარგად აქვს შეთვისებული ნადირობის საერთო თეორია, მისთვის ადვილია ნადირობის ჩვეულებრივი ნერვიულობის, სიფიცხისა და ყველა იმ მოვლენის დაძლევა, რასაც შეიძლება გაუფრთხილებლობა და თავშეუკავებლობა ვუწოდოთ. მოსაზრებულობა, სიმშვიდე, თავდაჭერილობა — კარგი მონადირის საუკეთესო და სასურველი თვისებებია. აუცილებელია თვითეული მონადირე ეცადოს, გამოიმუშაოს ისინი.

არ შეიძლება არ შეგვხვთ კულტურული მონადირისათვის შეუწყნარებელ და დამამცირებელ „გაუმადრობას“ — რაც შეიძლება დიდი რაოდენობით ხოცოს ნადირი. ამ ყოველად მიუტყვებელ დანაშაულს ჩადის ბევრი ისეთი მონადირე, რომელიც თავის თავს კულტურულს უწოდებს.

სიხარბე აიძულებს მათ, რომ აგვისტოს პაპანაქებაში დახოცონ ასობით მწყერი, რომელიც სახლში მიტანამდე ფუჭდება, დაარღვიონ წესი და უდროოდ დროს ინადირონ აკრძალულ ნადირზე, ხოცონ იგი ნებადართულზე მეტი რაოდენობით.

სიხარბეა იმის მიზეზი, როდესაც მონადირე დაუშვებლად შორ მანძილზე ესვრის, ვერც კლავს ნადირს და ხშირად დაჭრილი მხეცი ან ფრინველი მტაცებელთა ლუკმად ხდება, ან ამოფრენას არ აცლის ფრინველს, რამდენიმე ნაბიჯზე ესვრის, ან სულ აცილებს ან დაკეპილ ხორცად აქცევს მას. ესვრის ბუჩქებში მოჩვენებულ ნადირს, ოღონდ კი არ გაუშვას კიდევ ერთი ნადავლი.

ჰიგიენის უგულვებელყოფა ნადირობის დროს ადვილად შესამჩნევი არ არის, ვინაიდან რევმატიზმი, მალარია, ფილტვების ანთება, ტიფი და ზოგიერთი სხვა ავადმყოფობა მონადირეს მხოლოდ შინ დაბრუნების შემდეგ გამოჩნდება ხოლმე. მაგრამ ნადირობის დროს დამართებული ავადმყოფობის შედეგად მრავალი მონადირე დასახიჩრებულა და ზოგჯერ სიკვდილითაც კი დამთავრებულა ნადირობის დროს ჰიგიენის უგულვებელყოფა. ამ შემთხვევაში ნადირობამ სარგებლობა კი არა, მხოლოდ ზიანი შეიძლება მოუტანოს ადამიანს.

ზევით ჩვენ მხოლოდ იმ შემთხვევების შესახებ ვილაპარაკეთ, როდესაც გამომწვევი დანაშაულებრივი გაუფრთხილებლობა, უყურადღებობა და წესების უცოდინარობა, ერთი სიტყვით, მხოლოდ უარყოფითი მიზეზებია. მაგრამ არსებობს აგრეთვე ისეთი მიზეზები, რომლებიც არ შეიძლება დანაშაულებრივად ჩაითვალოს, თუმცა ხშირად ისინი უფრო დიდ უბედურებათა გამომწვევია.

ფუჭ გმირობას, გაჭირვებაში ჩავარდნილი ამხანაგისადმი დახმარების გასაწევად მოუფიქრებელ მოქმედებას და ზოგიერთ სხვა წასაქვებელ საქციელს მრავალჯერ უბედური შემთხვევა მოჰყოლია, რის შედეგად სიცოცხლეს გამოსაღმებიან საუკეთესო ადამიანები.

ნურავინ ნუ დამაბრალებს, თითქოს მე წინააღმდეგი ვიყო განსაცდელში ჩავარდნილი მეგობრის დახმარებისა — ეს ზომ ყველასათვის უწმინდესი მოვალეობაა! მე მხოლოდ მინდა ვთქვა, რომ ამ კეთილშობილ საქმეშიაც, ისე როგორც ყველა სხვა შემთხვევაში ნადირობის დროს, მონადირეები არ უნდა დაიბნენ, არ აჩქარდნენ, არამედ უნდა გამოიჩინონ უდიდესი სიფრთხილე, მოსაზრება და სიღინჯე.

არასოდეს არ დამავიწყდება 1930 წელს ჯანდარის (ყარაიას) ტბაზე ტრაგიკულად დაღუპული საუკეთესო მონადირე და ძვირფასი ადამიანი რ. ამიროვი და მისი თანამგზავრი თ. ანტონიუკი. ბევრ თბილისელ მონადირეს ახსოვს ეს შემთხვევა. მე მინდა მოკლედ მოგითხროთ იგი, რომ უფრო ნათელი გახდეს ჩემი აზრი ფუჭი გმირობის შესახებ.

იანვრის დასაწყისი იყო. ყინავდა. ყარაიას ტბის გარშემოთოვლი იდვა. ოთხი მონადირე გამოჩნდა სოფელ ჯანდარიდან ტბისაკენ მიმავალ გზაზე. ჯერ კიდევ გათენებული არ იყო.

ტბასთან მისვლამდე, არხის პირად რამდენიმე იხვი აფრინდა. ერთმა მონადირემ წყვილად გაისროლა. პირველი ნანადირევი უკვე იყო. ლურჯყელა მამალი იხვი არხის პირში ჩამოვარდა. გახალისდნენ მონადირეები. ტბას მიადგნენ და ჩალებში ჩასაფრდნენ.

ნადირობას კარგი პირი უჩანდა. მზის ამოსვლამდე თეულ მათგანს უკვე რამდენიმე იხვი ეკიდა.

ერთმა ამხანაგმა, ჩ-მ, ჩალიანს იქით იხვების მთელ ფარას მოჰკრა თვალი. მისაპარავად ტბის გაყინულ ნაპირს გაჰყვა. მოსალოდნელი ნადავლით გატაცებულმა მონადირემ ვერც კი შეამჩნია, რომ ნაპირს თანდათან მოსცილდა და ტბის შუაგულისაკენ წავიდა. უცბად ყინული ჩატყდა და ჩ-მ ყელამდე წყალში ამოჰყო თავი, მაგრამ მოახერხა მაშინვე ყინულზე ამოცოცება და იქიდან მორთო ყვირილი. ამხანაგებს ეძახდა, საშველად უხმობდა.

როდესაც ამიროვმა და ანტონიუკმა გაჭირვებაში ჩავარდნილი ამხანაგი ნახეს, არც კი დაფიქრებულან, ისე გაიქცნენ ყინულზე მის საშველად. ნაპირიდან კარგა მოშორებით ყინულმა ვერც მათ გაუძლო და ისინიც წელამდე ცივ წყალში ჩაცვივდნენ. ვერც ერთმა ვერ მოახერხა ყინულზე ამოცოცება. თვითეული ცდა ყინულის ჩამტვრევით მთავრდებოდა. ფეხდაფეხ ნაპირისაკენ წამოსვლა კი აშკარა დალუპვას ნიშნავდა, ნაპირამდე ბევრი ღრმა ადგილი იყო.

ყვირილზე მეოთხე მონადირე მიიჭრა. ასეთ განსაცდელში რომ ნახა ამხანაგები, მყისვე წაღები გაიძრო და წინდების ამარა მოჰკურცხლა სოფლისკენ მაშველის დასაძახებლად. სანამ თოკებითა და ფიცრებით შეიარაღებული გლეხები ტბასთან მივიდნენ, ძალაგამოცლილი ანტონიუკი და ამიროვი ისე გაიყინენ, რომ გონება დაჰკარგეს, ტბაში ჩაიძირნენ და დაიხრჩვნენ.

ამ უბედურების ნამდვილი მიზეზი, გაუფრთხილებელი ჩ. კი, თუმცა ძლიერ გაყინული, მაგრამ მაინც ყინულს შერჩა, სანამ საშველად მოსულმა გლეხებმა ტბიდან არ გამოიყვანეს.

მამაც მონადირეებს სიცოცხლის ფასად დაუჯდათ თავიანთი გმირობა, რომელიც გამოუსადეგარი და ფუჭი გამოდგა. ამხანაგს ვერ დაეხმარენ, თავები კი შესწირეს.

ისინი რომ უფრო დინჯად და დაფიქრებულად მოქცეულიყვნენ, თავიანთი სიცოცხლე საფრთხეში არ ჩაეგდოთ და

თავიდანვე საშველად სოფლისათვის მიეშურებინათ, —
ლაფერი კარგად დამთავრდებოდა.

ნათქვამმა რომ ფუჟად არ ჩაიაროს და უფრო კარგად დაამახსოვრდეთ ჩემს ახალგაზრდა მკითხველებს, მინდა ისინი გავაცნო იმ მოკლე სამონადირო წესებს და რჩევებს, რომელთა მტკიცედ დაცვა თავიდან ააცილენს მათ ბევრ სამწუხარო განსაცდელსა და შემთხვევას.

ეს წესები მე არ შემიქმნია, იგი გამომუშავებულია მონადირეთა მრავალი წლის გამოცდილებით და პრაქტიკით. ბევრი მათგანი სამონადირო წესებშია მოხსენებული, ზოგს კი აქვე მივაწოდებთ დაინტერესებულ მკითხველს.

1. სანამ სანადიროდ წახვიდოდე, მტკიცედ შეისწავლე და კარგად დაიმახსოვრე ყველა სანადირო წესი, ვადა და ნადირობისათვის ნებადართული ადგილი.

2. ნადირობის დროს უმთავრესია: მოთმინება და სიფრთხილე. თუ დელავ, ნუ ესვრი. დაწყნარდი. უკეთესია, არ ესროლო ნადირს. გაშვებულს კვლავ შეხვდები, შენ კი მოთმინებას დაეჩვენე.

3. ესროლე მხოლოდ მაშინ, როდესაც კარგად ხედავ მიზანს და მის უკან ადამიანი ან შინაური ცხოველი არ დგას! ზმაურზე ან ბუჩქის შრიალზე გაურჩევლად, დაუმინებლად, ძლიერ ჩქარა ან ძლიერ შორს სროლა არ გაბედო.

4. ნუ იქნები ხარბი ნადირობისას.

5. მორეკვითი ნადირობისას ესროლე მხოლოდ შენკენ მომავალ, ან შენს უკანა მხარეზე გასულ ნადირს. სახუნდარში მყოფი ამხანაგების ხაზზე სროლა არ შეიძლება. მორეკვთა მხრისაკენ სროლა განსაკუთრებული სიფრთხილით უნდა მოხდეს.

6. ერთი ადგილიდან მეორეზე გადასვლის დროს თოფის ჩახმახები დაუშვი, თუ უჩახმახო თოფი გაქვს, საკეტი გადაკეტე, თოფის ლულა არ მიუშვირო ამხანაგებს; დასვენების ან თავმოყრის ადგილზე, ტრანსპორტით მოგზაურობის დროს აუცილებლად გამოიღე თოფიდან ვაზნები.

7. თუ თოფი მიწაზე დაგივარდეს, ან წყალში ჩაგივარდეს, ალებისთანავე კარგად გასინჯე ლულები — ზომ არაფერი

ჩაცვივდა შიგ. წინააღმდეგ შემთხვევაში მოსალაპარაკებლად
ლულები გასკდეს.

8. ვაზნების გატენის დროს თამბაქოს ნუ მოსწევ, ცეცხლის ახლოს ნუ მიიტან დენტს და ნურც დიდი რაოდენობით იქონიებ მას, აუცილებლად დაიცავი სიფრთხილის ყველა წესი.

9. გაუფრთხილდი შენს ჯანმრთელობას, რომელსაც ნადირობა აკაეებს, მაგრამ რომელიც შეიძლება დააზიანო. მოერიდე „ვაეკაცობას“: ჩაიცვი წლის დროის მიხედვით, თავს ნუ გაიცვივებ, ნუ გადაღლი გულის, ნუ სვამ ბევრ წყალს, განსაკუთრებით სიცხეში, ზედმეტად ნუ გაძლები და ბევრ მაგარ სასმელს ნუ დაღვე.

10. ნუ მიატოვებ საფრთხეში ჩავარდნილ ამხანაგს, მოფიქრებულად გაუწიე მას დახმარება, ნუ აჩქარდები, ანგარიში გაუწიე მდგომარეობასა და საკუთარ შესაძლებლობას.

11. ძალღს ნუ სცემ თოფით, ნუ ესვრი მას, თუ იგი ნადირს მისდევს: ამით ვერაფერს მიიღწევ, გამოუსწორებელი უბედურება კი შეგიძლია გამოიწვიო.

12. თუ ზუსტად შეასრულებ ნადირობის ყველა წესს და მუდამ ფრთხილი იქნები, არასოდეს არ ინანებ და ნადირობაში მხოლოდ სიამოვნებასა და სარგებლობას ნახავ.

სამოცი წელიწადია ვნადირობ. ვეკუთვნი იმ ადამიანებს, რომელთაც ნადირობა ყველაზე უძვირფასეს, წარმტაც, მრავალსახეობათა შემცველ და სასარგებლო სპორტად მიაჩნიათ, არავის დაშინება აზრადაც არა მაქვს, მაგრამ... არ მინდა, რომ ძვირფასი ახალგაზრდობა ისეთი ამბების მომსწრე იყოს, როგორიც აქ არის აღწერილი.

ამიტომ მკითხველს კიდევ ერთხელ მინდა ვთხოვო, თუ იგი მონადირეა, ან მომავალში აპირებს ნადირობას, კარგად დაუკვირდეს ძველი მონადირის ამ ნაამბობს.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ე. ლ. მარკოვი (1873 — 1953) — ბიოგრაფიული ნარკვევი	3
ავტორისაგან	8
•	
• სანუას ულელტეხილზე — თარგმანი პ. აბრამიასი	22
• ჯიხეთა შორის — მისივე	28
• ჩემი ჯიხეი — მისივე	38
• მარუხზე — თარგმანი ვ. ბურჯანაძისა	46
• პირველი არჩეი — თარგმანი პ. აბრამიასი	59
• ყაჩაღთან ნადირობა — თარგმანი პ. აბრამიასი	66
• ვანდგომილი — მისივე	80
• სახუნდარიდან — თარგმანი ვ. ბურჯანაძისა	100
• ერთი წელიწადი მთებში — მისივე	110
• მომღერალი მონადირე — თარგმანი პ. აბრამიასი	113
• მონადირის საიდუმლოება — მისივე	123
• ძაღლის გამო — მისივე	135
• დიდი ნადირობა — თარგმანი ვ. ბურჯანაძისა	146
• ჩემი პირველი ნადირობა — თარგმანი ვ. ბურჯანაძისა	164
• მთვარიან ღამით — მისივე	172
• ირმის სერენადები — თარგმანი პ. აბრამიასი	182
• „ქობულდას“ გადარჩენა — თარგმანი ვ. ბურჯანაძისა	189
• თოვლში — თარგმანი პ. აბრამიასი	194
• ჭეირნების კვალდაკვალ — თარგმანი ვ. ბურჯანაძისა	213
• როკოზე სანადიროდ — თარგმანი ვ. ბურჯანაძისა	218

პროფესორთან — მისივე	233
დოლიარის ორმოები — მისივე	234
„დაიან-დოლდურუმ“ — მისივე	248
რიწა — თარგმანი პ. აბრამიასი	256
ენგურის პირას — მისივე	260
ორშებზე, ლიხის მთაში — თარგმანი ვ. ბურჯანაძისა	277
რეში უკანასკნელი ნადირობა — მისივე	286
ვეფხვი საკოდრისზე — თარგმანი ვ. ბურჯანაძისა	296
იშვიათი შემთხვევა — მისივე	303
ფრინველთა სამყაროში — მისივე	308
ფლამინგო — მისივე	315
„თეთრი ხობობი“ — მისივე	320
მეგობრისადმი მიწერილი წერილიდან — მისივე	326
სათაფლია — თარგმანი ვ. ბურჯანაძისა	332
ფარშაევანგები — თარგმანი პ. აბრამიასი	339
ლეგენდა გოლიათზე — თარგმანი ვ. ბურჯანაძისა	343
ნადირობა შვედარდნითა და მიმინოთი — მისივე	352
დაკვირვება, სიფრთხილე, მოთმინება — მისივე	360

Э. Марков

Воспоминания охотника

(На грузинском языке)

Государственное издательство

„Сабчота Сакартвело“

Тбилиси

1959

2

7 119
457